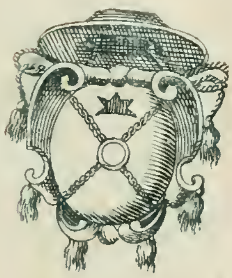

'do van Westerhout Sculp.

DE

SACRIS ÆDIFICIIS

A CONSTANTINO MAGNO CONSTRUCTIS.

SYNOPSIS HISTORICA

JOANNIS CIAMPINI

ROMANI

MAGISTRI BREVIUM GRATIÆ,

AC IN UTRAQUE SIGNATURA REFERENDARII.

ROMÆ, M DC XCIII.

Apud Joannem Jacobum Komarek Bohemum Typographum, & characterum Fuſorem apud S. Angelum Cuſtodem.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/desacrisaedifici00ciam

SANCTISSIMO, AC BEATISSIMO PATRI, ET D. N. INNOCENTIO DUODECIMO PONTIFICI MAXIMO.

JOANNES CIAMPINUS MAGISTER BREVIUM
Sempiternam Felicitatem.

IN veſtrum, BEATISSIME PATER, veluti in proprium ſinum ſpontè convolat meum hoc opus *De Sacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis*. Nam ſi ea præcipuè hac in Urbe ædificata reſpiciamus, utique reperiemus in illis à plurimis Pontificibus SANCTITATIS VESTRÆ Prædeceſſoribus, non rarò Pontificalia munia, & Sacra, pro Chriſtiana Religione, fuiſſe celebrata Concilia, per quæ Fides ipſa, & Regale Sacerdotium maximè ſemper viſum eſt efflореſcere. Quod ſanè divino conſilio factum putandum eſt, ut Urbs Gentium Regina, quę

olim erat magiſtra erroris, poſtmodum, per Sacram B. Petri Sedem caput Orbis effecta, Magiſtra veritatis evaderet. Si verò ad ædificia in Oriente erecta animum convertamus, religioſa ibi loca, in quibus ſalutis Auctor natus, converſatus, ac mortuus, in Sacras converſa fuiſſe ædes agnoſcemus, quas Fideles magno religionis, & pietatis ſenſu, longis itineribus, indefeſſis laboribus, ſpretiſque periculis, quotidiè venerantur. At cum iſta SANCTITATI VESTRÆ ob Chriſtianę Reipublicæ regimen inviſere minimè permittatur, ſaltem mente id facere licebit, ſi quid otii ex innumeris Apoſtolicis ſolicitudinibus poterit unquam decerpere. Dixi ab innumeris ſolicitudinibus, & jure profectò. SANCTITAS enim VESTRA ad Eccleſiæ regimen, ita diſponente Domino, aſſumpta continuò verè Pontificium aperuit animum, omnia in Dei honoris augmentum, in populorum commodum ac ſalutem, aſſiduis curis, ſepoſitis omnibus humanis rationibus, dirigendo. Magna, egregiaq; facinora proculdubio à CARDINALE ANTONIO PIGNATELLO ſperaverant quicumque illum ſive in Italia, ſive extra Italiam noverant, ſi aliquando ad ſummum auguſtiſſimumque Sacerdotium eveheretur; ſed ſpes

ipſas

ipſas quamvis arduas, difficileſque ſuperâſti Beatissime Pater; quare præ ſtupore rerum planè mirabilium, quas Sanctitatem Vestram patrantem aſpiciunt, obmuteſcunt qui alioquin in laudes erumperent. Gratulantur itaque ſibi tacitè omnes talem, tantumque Chriſtianæ Reipublicæ datum eſſe Moderatorem. Gaudent enim verò cùm vident in Sanctitate Vestra plurimas florere virtutes, quas majores noſtri in ſuperioribus Pontificibus mirari conſueverunt. Splendet enim, ut è pluribus pauca delibemus, is quo fervet, animarum zelus in novis, & ſalutaribus legibus Sacræ Pœnitentiariæ datis; Solicitudo pacis, & concordiæ inter Chriſtianos Principes oſtenditur à Brevibus, quæ ad eos paternæ charitatis plena tranſmiſit. Divini verò cultus, & nitoris in domo Dei cura, & vigilans Sacrorum Canonum cuſtodia elucet in Viſitatione nuper indicta. Tam frequentes, tam faciles etiam miſerrimis aditus docent, quanta ſit omnes audiendi, noſcendi, ſolandi cupiditas. Si ad Pauperum inopiam ſublevandam; attentum paternæ charitatis animum nobis proponimus; magnificum conſpicimus erectum Hoſpitium, & ampliſſimos redditus aſſignatos. Si ad

Urbis

Urbis Eccleſiaſticique Status politicum regimen oculos convertamus, nova in dies commoda, nova inventa ad ejus felicitatem SANCTITATEM VESTRAM meditantem videmus. Si Tribunalia reſpicimus pręclaros, doctoſq; Viros ad Juſtitiam adminiſtrandam electos fuiſſe gaudemus. Quid plura dicam: nulla pręterit dies, quæ in faſtis annumeranda, quæ albo deſcribenda lapillo non ſit? Quid beatius Chriſtianus populus; Quid Eccleſiaſtici Status ſubditi ſperare poterant, quam talem, ac tantum ſibi datum fuiſſe Paſtorem, atque Pontificem. Pro tanto igitur accepto beneficio, à bonorum omnium Datore omnes nos ſubditi, omneſque fideles ipſum Deum altiſſimum enixis precibus deprecari, & debemus, & volumus, ut eidem SANCTITATI VESTRA non diuturnam tantùm vitam, ſed proſperè ſemper valentem, & feliciſſimam ad Chriſtianæ Reipublicæ beatitatem, ad Sanctæ hujus Sedis, quam VESTRA SANCTITAS tenet incrementum, & gloriam ad SANCTITATIS VESTRÆ nominis perennitatem, & ampliſſima apud Deum merita. Hæc exopto, hæc apprecor, hæc annuncio, & ad pedes SANCTITATIS VESTRÆ provolutus, eos humillimè exoſculor.

Eminentiſſimo, & Reverendiſſimo D.

CAROLO BARBERINO

Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbytero Cardinali ampliſſimo, ac Vaticanæ Baſilicæ Archipresbytero.

QUID hoc in meo concinnando opere præſtiterim penes Lectores judicium ſit. Si quid in eo gratum invenerint, vobis Eminentiſs. Princeps deberi intelligant. Eminentia ſiquidem Veſtra, uti inclytæ Vaticanæ Baſilicæ Archipresbyter, Codicem, in quo vetera hujus Baſilicæ monimenta diligenter delineata ſunt, mihi commodari permiſit. Ego autem ex eo omnia, quæ curioſitatem, ſimulque Chriſtianam pietatem, religionemque excitare poſſunt deſumpſi, ac in lucem emiſi, explicationes addendo. Familiæ Barberinæ hæc eſt inſita peculiaris cura, Literarum Amantes incitare ad ſtudia, antiquaſque memorias, præſertim Eccleſiaſticas, non ſolum conſervare, verum etiam è tenebris eruere. Quot, quantaque præſtitit venerandę ſemper memoriæ Urbanus VIII. Pontifex Maximus Eminentiæ Veſtræ Patruus Magnus. Quid ejus Fra-

tris

tris filius, pariterque Emintiæ Veſtræ Patruus Franciſcus Barberinus S.R.E. Vicecancellarius, ac Purpuratorum Decanus, in antiquis reparandis Eccleſiis, antiquaſque conſervando picturas, ne à temporis faucibus penitus deglutirentur. Teſtis ipſe pariter inter plurimos eſſe poſſum quemadmodum itidem Eminentiæ Veſtræ Fratris filius alter Eminentiſſimus Franciſcus Cardinalis Barberinus, Patrui celeberrimæ Bibliothecæ, morumque digniſſimus hæres majores ſuos in hac etiam laude imitetur. Ex illo enim inclyto Cimelio, Muſivorum operum in Liberiana Baſilica extantium delineationes, mihi tranſcribere conceſſit. Nonne hæc ſunt nobilia literis, bonoque publico faventium indicia? Quare Barberina Familia, non ſolum Purpuratorum Seminarium, cùm ex ea ſex ad hæc uſque tempora, Purpurâ donati fuerint, verùm etiam literarum fautrix jure aſſeri valet. Hæc in animi grati teſſeram, ac ut in publica perrenent memoria exarare volui, humillimas pro accepto beneficio rependendo grates. Vale cum omni Familia ad Literariæ Reipublicæ bonum nate Princeps.

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

Cum cimelii mei evolverem libros; fortè in Procopium incidi, qui de *Ædificiis à Juſtiniano Imperatore conſtructis* brevem admodum contexuit Tractatum animum propterea ad *Conſtantinum Magnum Imperatorem* de Republica Chriſtiana optimè meritum converti;nullumque Scriptorem, qui de Sacris Ædificiis ab eodem conſtructis peculiare opus exarandi curam ſuſceperit adinveni. Quapropter operæ prætium fore duxi huic ſingillatim ſtudio meas ſubſecivas addicere horas, ac ea quæ de eiſdem Sacris Ædificiis tanto ab Imperatore factis, ſparſim in nonnullis leguntur Auctoribus colligere. Ad laborem hunc eo magis ſuſcipiendum me accinxi, quo magis alterum meum opus Veterum Monimentorum, quod præ manibus habeo illuſtrare poſſe arbitrabar. Dum his componendis eram intentus Vir quidam valdè eruditus ad me inviſendum acceſſit, & me quid ſcriberem ſciſcitanti, dedi reſponſum, meditari me Imperatoris Conſtantini geſta circa Sacras Ædes in unum unire. At ille continuò ſubjunxit. Undenam hæc colligis? Cui reſponſum reddidi: Multa in Occidente ſunt Ædificia ab Anaſtaſio Bibliothecario deſcripta;alia verò in Oriente ab Euſebio, aliiſque Scriptoribus Græcis indicata. Ille verò iterum ſubjunxit. Quænam fides Anaſtaſio præſtanda eſt, qui poſt quatuor, & ultra ſecula à Conſtantini ævo Scriptor fuit? Huic inopinatæ cenſuræ addidi: Si fides Anaſtaſiano Codici auferenda ſit, magnâ ex parte Eccleſiaſtica antiqua corruet hiſtoria. Hiſce in controverſiam vocatis, incœptas ſepoſui lucubrationes, animumque ad Anaſtaſium à quacumque cenſura pro poſſe vindicandum addixi: quod brevi temporis ſpatio abſolvi, publicique juris feci, quâ tamen ignoro fortunâ. Deinde inceptam

Ædificiorum reaſſumpſi deſcriptionem, eamque ad hunc, quem vides perduxi finem. Hæc præmittere exiſtimavi, ut ſi cum Amico rigidus ſis cenſor, hoſque meos labores aliquâ cenſuræ notâ inurere volueris, eo quia Librum Pontificalem, ſive Bibliothecarium ſecutus ſim; ut illum prius, antequam ad cenſuram devenias te legas rogo, deinde tuo pro libito dijudices. Ne mireris etiam duas huic meo operi apposuiſſe nuncupatorias Epiſtolas alteram Beatiſſimo Pontifici INNOCENTIO XII. alteram verò Eminentiſs. & Reverendiſs. D. CAROLO CARDINALI BARBERINO, quia Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ inclyti collectoris Cardinalis Baronii morem ſecutus ſum, cui in ſingulis penè ſuorum Annalium tomis poſt Summo Pontifici Epiſtolam nuncupatam, alteram alicui ex Presbyteris, ſeu Diaconis Cardinalibus exſcribere placuit; nos propterea tanto Orbis Chriſtiani Principi, & hujus Vaticanæ Baſilicæ digniſſimo Archipresbytero dicare exiſtimavimus. Vale.

Ad

Ad Illuſtriſſimum, & Reverendiſſimum D.

JOANNEM CIAMPINUM

PRÆLATUM ROMANUM,

AUCTOREM LIBRI

DE SACRIS ÆDIFICIIS A M. CONSTANTINO CONSTRUCTIS.

JULIUS LUCENTI ABBAS CISTERCIENSIS

Sacræ Congregationis Indicis Conſultor.

SQuallida ſucciſa jacent
Improbâ falce Temporum
Conſtantiniana Templa
His magis clarent
Tua ſcripta Ciampine
Surgere quæ faciunt
Adverſa ſorte perempta
Æternum duratura
Non ultra
Pavebunt
Barbaricum dedecus
Et Mundanum quidpiam
Procul deiiciens
Calamus hic Tuus
Quæ inſtaurat Templa
Virtute ſuffulcit ſua
Quod ſapientis eſt
De tempore, deque adverſa
Triumphare Fortunæ
Quid ſtupes?
In Caſtris Virtutis
Cæſarum emeritus munera
Ipſe, quem edis liber
Congiarum ſit Tibi
Sacris valuit ſuis Ædificiis
Cæſarum Maximus
Cæſareo eloquio te pluris valuiſſe
Sciet Orbis
Fatum illis præſcripſit finem
Se Tibi æternitas
Scribenti proſcribit confinem
Io
Aſſurge Joannes
Eloquii lux vera
Quæ neſcis Occaſum
Scriptis coronabere Tuis.

JUSSU Reverendiſſimi Patris Sacri Apoſtolici Palatii Magiſtri Fratris Thomæ Mariæ Ferrari, attentè ac perjucundè perlegi Librum, cui Titulus *De Sacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis*, ab Illuſtriſs. & Reverendiſs. Præſule Joanne Ciampino exaratum. Quod quidem Opus, cum Sacrarum Patriarchalium, tum aliarum Urbis Eccleſiarum, & præcipuè Vaticanæ Baſilicæ, cui Ego famulatui in Canonicorum numero addictus ſum, Antiquitatem, Dignitatem, ac Præſtantiam demonſtrat, multaque, quorum memoria ferè jam delapſa erat, felici labore in lucem revocat. Cumque nihil Fidei contrarium, imò pleraque ad antiquam veterum Fidelium pietatem renovandam, & ad Hæreticorum præcipuè ſacrorum Templorum uſum, & cultum impugnantium errores detegendos contineat; Typis mandari utiliſſimum fore cenſeo, ſi ita P. S. Reverendiſs. viſum fuerit.

Joannes Baptiſta de Palagio.

ILluſtriſs. & Reverendiſs. D. mei Joannis Ciampini Opus *De Sacris Ædificiis Conſtantini Imperatoris* legi de mandato Reverendiſſimi P. Fr. Thomæ Mariæ Ferrari Sac. Apoſt. Palatii Magiſtri, nihilque in eo comperi; quod vetuſtis Eccleſiæ traditionibus adverſetur, & quod conſentaneum non ſit hiſtoricæ veritati; Ideoque dignum quod Typis mandetur. In quorum fidem &c. Romæ 6. Idus Aprilis 1693.

Jacobus Vincentius Marcheſius Juris utriuſque Profeſſor Beneficiatus Lateranenſis.

INDEX

INDEX

Capitum, & Sectionum totius Operis.

Cap.I. C*Onverſionis Magni Conſtantini Imperatoris, ad Chriſtianam Religionem, breviſſima enarratio.* *pag.*1.

Cap.II. *De Baſilica Lateranenſi.* 4.

Cap.III. *De Lateranenſi Baptiſterio.* 23.

Cap. IV. *De Vaticana Baſilica.* 27.

Sect.I. *De Altari Majori S. Petri, & iis quæ erant in Baſilicæ Abſide, ſive Tribuna.* 41.

Sect.II *De Muſivis operibus in Apſide, ſive Tribuna Vaticanæ Baſilicæ.* 42.

Sect. III. *De Confeſſione D. Petri.* 48.

Sect.IV. *De Altaribus, Oratoriis, & aliis, quæ erant in transverſa Baſilicæ Navi.* 51.

Sect.V. *De Oratoriis, & Altaribus, quæ erant in mediana Navi.* 61.

Sect.VI. *De Oratoriis, ſeu Cappellis, ac Altaribus in minori, anteriorique Navi dextera exiſtentibus.* 66.

Sect.VII. *De Oratoriis, Altaribus, & Sepulcris poſteriorem minoremque Navium occupantibus.* 67.

Sect.VIII. *De Oratoriis, Altaribus, atque Sepulcris in anteriori, minorique Navi ad Aquilonem exiſtentibus.* 71.

Sect.IX. *De Oratoriis Altaribus, & Sepulcris Navis ultimæ, ac poſterioris in Aquilonem.* 73.

Sect. X. *De Sepulcris & aliis multis, quæ erant in Quadriporticu, & Atrio Baſilicæ, ut in Tab. Ichnographica.* 76.

Sect.XI. *De iis, quæ olim erant in Eccleſia S. Andreæ Apoſtoli in veſtibulo Templi Apollinis.* 86.

Sect.XII. *De iis, quæ exſtabant in Eccleſia S. Petronillæ Virginis in Templo Apollinis.* 88.

Sect.XIII. *De iis, quæ in Templo S. Mariæ de Febribus olim exſtabant.* 89.

Sect.XIV, *De exterioribus partibus ad Baſilicam Vaticanam ſpectantibus.* 91.

Sect.XV. *De partibus ſubterraneis, ſive Sacris Cryptis Vaticanæ Baſilicæ.* 101.

Cap.V. *De Baſilica S. Pauli.* 109.

Cap.VI. *De Eccleſia S. Laurentii in agro Verano extra mœnia Urbis.* 111.

Cap.VII. *De Seſſoriana Baſilica ſive Eccleſia Sanctæ Crucis in Hieruſalem.* 116.

Cap.

Cap. VIII. *De Eccleſia SS. Marcellini & Petri viâ Lavicana.* 122.
Cap. IX. *De Eccleſia S. Agnetis extra Urbis mœnia viâ Nomentanâ.* 126.
Cap. X. *De Eccleſia S. Conſtantiæ, ejuſque Muſivis operibus.* 130.
Cap. XI. *De Eccleſia SS. Quatuor Coronatorum.* 137.
Cap. XII. *De Eccleſia duodecim Apoſtolorum.* 137.
Cap. XIII. *De Baſilica S. Sabinæ.* 139.
Cap. XIV. *De Eccleſia S. Laurentii in Pane, & Perna.* 138.
Cap. XV. *De Eccleſia S. Mariæ in Ara Cœli.*
De Eccleſia Sancti Chryſogoni trans-Tyberim.
De Eccleſia S. Petri in Monte Aureo.
De Eccleſia S. Sebaſtiani.
De Eccleſia S. Marcelli. 139.
Cap. XVI. *De Sacrario Vaticanæ Baſilicæ.* 139.
Cap. XVII. *De Baſilica SS. Petri, & Pauli, ac S. Joannis Baptiſtæ in civitate Oſtienſi.* 139.
Cap. XVIII. *De Eccleſia Sancti Joannis Baptiſtæ Albanenſis Civitatis.* 141.
Cap. XIX. *De Eccleſia Apoſtolorum in Urbe Capua, quæ Conſtantiniana denominata fuit.* 142.
Cap. XX. *De Baſilica Apoſtolorum, & Martyrum, ſeu Sanctæ Reſtitutæ Neapoli.* 142.
Cap. XXI. *De Eccleſia B. Mariæ in Gallia.* 144.
Cap. XXII. *De Eccleſia S. Mariæ in Vulturella, ſive Mentorella Tiburtinæ Diœceſis.* 145.
Cap. XXIII. *De Eccleſia Sepulcri Domini ſive Dominicæ Reſurrectionis Martyrion appellata Hieroſolymis.* 146.
Cap. XXIV. *De Eccleſia Nativitatis Domini apud Bethlehem.* 150.
Cap. XXV. *De Templo Aſcenſionis in Monte Oliveto, ſive Olivarum.* 162.
Cap. XXVI. *De Eccleſia in Valle Mambre in Palæſtina Provincia.* 163.
Cap. XXVII. *De Eccleſia S. Sophiæ Conſtantinopoleos.* 164.
Cap. XXVIII. *De Eccleſia Sancti Irenes Conſtantinopolis.* 166.
Cap. XXIX. *De Eccleſia S. Dynameos, ſcilicet S. Virtutis.* 168.
Cap. XXX. *De Eccleſia Apoſtolorum Conſtantinopolis.* 168.
Cap. XXXI. *De Baſilica Sancti Agathonici Conſtantinopolis.* 170.
Cap. XXXII. *De Eccleſia Deiparæ.* 170.
Cap. XXXIII. *De Templo Deiparæ in , videlicet in Virgam Conſtantinopoli.* 170.

Cap.XXXIV. *De Eccleſia Deiparæ in Sigmate Conſtantinopoli.* 171.
Cap.XXXV. *De Templo Beatæ Mariæ, ſive S. Theclæ Conſtantinopoli.* 171.
Cap.XXXVI. *De Eccleſia Sãcti Michaëlis extra Conſtantinopolim in Anaplo, ſeu Soſthenio, ſive Heſtiis nuncupata.* 171.
Cap.XXXVII. *De Eccleſia Sancti Michaëlis* περὶ ὄχθου, *ſcilicet in Promontorio extra Conſtantinopolim.* 172.
Cap. XXXVIII. *De Eccleſia S. Mocii.* 172.
Cap.XXXIX. *De Eccleſia Sancti Joannis Baptiſtæ.* 173.
Cap.XL. *De Templo S. Acacii* ἐν Καρύᾳ *in Carya olim dicto.* 173.
Cap.XLI. *De Eccleſia S. Æmiliani.* 174.
Cap.XLII. *De Eccleſia in Agalmata, ſive in Statuas.* 174.
Cap.XLIII. *De Eccleſia S. Stephani prope Sigma.* 175.
Cap.XLIV. *De Templo S. Mænæ Martyris.* 175.
Cap.XLV. *De Eccleſia S. Metrophanes.* 176.
Cap.XLVI. *De Sancti Procopii Templo.* 176.
Cap.XLVII. *De Eccleſia S. Romani.* 176.
Cap.XLVIII. *De Eccleſia Sancti Theodori.* 176.
Cap.XLIX. *De Templo S. Euphemiæ in Hippodromo.* 176.
Cap. L. *De Monaſterio Gaſtria appellato.* 176.
Cap.LI. *De Homonæa, ſive Concordiæ Oratorio.* 177.
Cap. LII. *De Eccleſia Sanctæ Crucis.* 177.
Cap.LIII. *De Monaſterio Sancti Diomedis Conſtantinopoli.* 177.
Cap.LIV. *De Eccleſia S. Salvatoris in civitate Nicomediæ Provinciæ Bithyniæ Metropolis.* 178.
Cap.LV. *De Templo Antiochiæ condito.* 178.
Cap. LVI. *De Templo in Conſtantina civitate Numidiæ.* 178.
Cap. LVII. *De Eccleſia Heliopoli.* 178.

PARERGON.

Cap.LVIII. *De Muſivis operibus in Sacello, ſive loco ubi B. Virgo Maria ſtabat cum Joanne quando Salvator Cruci affixus fuit.* 182.
Cap. LIX. *De Ichnographia Templi S. Sophiæ Conſtantinopolis.* 185.

Impri-

Imprimatur,
Si videbitur Reverendiſs. Patri Sac. Pal. Apoſt. Mag.

Stephanus Joſeph Menattus Epiſc. Cyrenen. Vicesg.

Imprimatur.
Fr. Thomas Maria Ferrari Ordinis Prædicatorum Sac. Pal. Apoſt. Magiſter.

JOAN-

JOANNIS CIAMPINI ROMANI
MAGISTRI BREVIUM GRATIÆ AC IN UTRAQUE SIGNATURA REFERENDARII.

DE

SACRIS ÆDIFICIIS A CONSTANTINO MAGNO CONSTRUCTIS.

SYNOPSIS HISTORICA.

CAPUT I.

Converſionis Magni Conſtantini Imperatoris, ad Chriſtianam Religionem, breviſſima enarratio.

OPTATISSIMUM tempus advenerat, quo humani generis Redemptori, militantis Eccleſiæ navem, pretioſiſſimo ſuo ſanguine fundatam, Apoſtolorum præconiis elatam, Martyrumque ſanguine illinitam, poſt varios turbines, variaſq; tempeſtates, ad optatæ quietis portum reducere tandem placuit. Quare glorioſiſſimum Principem de tota Chriſtiana Republica optimè meritum, Magnum illum Conſtantinum Romanorum Imperatorem, in lucem emiſit, ut ſuâ ſummâ pietate, ſuâque maximâ religione, Chriſtiano Orbi pacem daret, Fideleſque ſecuros portus, atque aſyla, in quibus divinus cultus, divinæque laudes Deo omnium Creatori perſolverentur, haberent. Præclara igitur tanti Principis facinora, quæ licèt à Scriptoribus indicata ſint, tamen ſparſim inveniuntur, ut ea piis Fidelibus notiora fiant, in unum colligemus, Procopii celebris Scriptoris exemplo adducti, qui Sacra Ædificia à Juſtiniano Imperatore conſtructa (ſicco tamen calamo) deſcri-

pſit, hæc nos copioſiori calamo, pro viribus deſcribemus. A

Antequam tamen hiſce enarrandis nos accingamus, nonnulla de hujus inclyti Imperatoris vitâ, quæ ex Euſebio Cæſareæ Epiſcopo delibavimus, præmittere volumus, ut tanti Principis erga Chriſtianam Religionem, præcipua geſta, magis magiſque innoteſcant.

Cùm Conſtantius Conſtantini Pater, ut narrat laudatus Euſebius, Chriſtianos B à Diocletiano, & Maximiano perſequi in mandatis haberet, illis parere minimè voluit; ſimulans ſe falſos colere Deos, ac illos, qui ſacrificare parati ſe oſtendebant, à ſervitio expellebat; illos verò, qui Chriſtianos ſe eſſe profitebantur, in palatio magnũ erga ipſos amorem oſtendens, retinebat. Poſt verò Diocletiani, & Maximiani Imperii abdicationem Auguſtus renunciatus eſt. Ex tanto Viro digniſſimus filius Magnus noſter Conſtantinus procreatus fuit, qui etiam ad regendas Im- C perii habenas vocatus; ſtatim de Britannis, ac Barbaris victoriam reportavit. Romam à Maxentii Tyrannide liberare decrevit, falſamque Gentilium Religionem deteſtans, veram Chriſtianorum amplexatus fuit. Quamobrem cum Chriſtianorum Deum oraſſet; Hic ei viſionem in Cœlo ſub meridiem oſtendit. Crucem videlicet lucidam, cœleſtibus characteribus inſignitam, victoriam D promittentem, ſi illâ uteretur in bellis. Divino monito Cæſar illicò obtemperans, fabricato vexillo ad Crucis formam, quod Romani Labarum vocabant, magnam de Maxentio Tyranno victoriam reportavit. Urbem ingreſſus ſtatim propriam ſtatuam, haſtam longam, in Crucis formam, præ manibus tenentem, in celeberrimo Urbis loco, cum hac inſcriptione poni juſſit.

HOC SALVTARI SIGNO QVOD VERAE VIRTVTIS ARGVMENTVM EST VESTRAM V R B E M TYRA NNICAE DOMINATIONIS IVGO LIBERATAM SERVAVI, SENATVI POPVLOQVE ROMANO IN LIBERTATEM ASSERTO PRISTINVM DECVS NOBILITATIS, SPLENDOREMQVE RESTITVI.

Hoc primum Chriſtianæ Religionis publicum trophæum, jure appellare poſſumus. In hunc igitur modum Dei amantiſſimus Imperator (inquit laudatus Euſebius) Crucis confeſſionem præſeferens, Filium Dei Romanis liberè, atque ingenuè prædicavit, & cuncti, qui Urbem incolebant, tam Senatus, quàm populus, utpote ab acerba, & tyrannica dominatione liberati, reſpirare quodammodo & purioris lucis radiis perfrui ſibi videbantur, atque in novam quamdam vitam renaſci. Gentes quoque univerſæ quotquot occidentali Oceano terminabantur, priſtinis malis liberatæ, feſtos dies omni cũ hilaritate celebrârunt, Conſtantinum victorem, Dei amicum, de omnibus benemeritum, continuis laudibus prædicantes. Eum cuncti, in commune bonum, Dei benignitate, humano generi donatum, uno ore, atque unâ voce teſtabantur. Porrò ipſe Imperator Miniſtros Dei à ſe convocatos, omni obſequio, atque honore proſequebatur. Eos utpote Deo, quem colebat, conſecratos; non verbis modò, verùm etiam factis humaniter excipiens, ſecumque ducens, quocumque iter faceret, Deum ſibi fore propitium ob id pro certo habens. Quin etiam Eccleſiis Dei plurima ex theſauris ſuis beneficia ſubminiſtravit;

par-

partim Sacras Ædes reſtaurans, & in ſublime erigens, partim anguſta Eccleſiarum Sacraria plurimis donariis exornans. Quæ omnia, ut feliciter, atque juxta vota evenirent, ad ipſum Euſebiū epiſtolam dedit, quâ ut iis incumberet, quàm vehementiſſime jubebat. Illam libet apponere.

Cum uſque ad hanc diem impia præſumptio, & tyrannica violentia miniſtros Servatoris noſtri ſit perſecuta, pro certo habeo, planèque mihi ipſe perſuadeo, omnium Eccleſiarum ædificia, aut per incuriam corrupta, aut præ metu ingruentis temporum iniquitatis minùs honorificè exculta eſſe, Euſebi frater chariſſime. Nunc verò cum libertas reſtituta ſit, & draco ille, providentiâ quidem Dei Optimi Maximi, miniſterio autem noſtro à Reipublicæ adminiſtratione ſubmotus; equidem exiſtimo divinam potentiam omnibus clariſſimè innotuiſſe, & eos, qui ſeu metu, ſeu incredulitate aliquid peccaverunt, agnito illo, qui verè eſt, ad rectam, ac veram vivendi rationem eſſe redituros. Quotquot igitur Eccleſiis, aut ipſe præes, aut alios in ſingulis locis præſidentes Epiſcopos, & Preſbyteros, ac Diaconos nôſti; cunctos admone, ut in opera Eccleſiarum omni ſtudio, ac diligentiâ incumbant: quo aut reparentur, quæ adhuc manent, aut augeantur in majus; aut ſicubi uſus poſtulaverit, novæ ædificentur. Quæcumque autem neceſſaria fuerint, & ipſe, & reliqui alii tuo interventu, tum à Præſidibus Provinciarum petent, tum ab officio Præfecturæ Prætorianæ. His enim per literas præceptum eſt, ut omni diligentiâ iis, quæ tua ſanctitas dixerit obſequantur. Divinitas te ſervet, frater chariſſime.

Ex ſupra relatæ Epiſtolæ tenore, poteris benigne Lector colligere; jam ante Conſtantini tempora fuiſſe Deo ædificatas Eccleſias, quod à Neotericis, ac à vera Religione alienatis fratribus in dubium revocatur; quodque etiam demonſtravimus in noſtro opere *Veterum Monim.* par. 1. cap. 17.

Libet igitur his, pro hujus piiſſimi Auguſti coronide, veterem addere inſcriptionem, quæ Emeritæ in Hiſpania legitur, & à Grutero pag. 159. num. 4. refertur, cujus eſt tenor.

IMP. CAES. FLAVIVS
CONSTANTIN. AVG.
PACIS. ET IVSTITIAE
CVLT. PVB. QVIETIS
FVND. RELIGIONIS
ET. FIDEI. AVCTOR
REMISSO. VBIQVE
TRIBVTO. FINITIME
PROVINC. ITER
RESTAVR. FECIT
CXIIII.

Jam verò ad Baſilicas deſcribendas accedamus, in quibus tamen ſeverioris & exactiſſimæ chronologiæ calculi minimè ſervari poſſunt, cùm in hac potiſſimum parte Scriptoribus deſtituamur, atque ideo chronicum ordinem ex conjecturis elicere oporteat. Quapropter in primis hæ deſcribendæ ſunt, quas in Occidente, & præſertim in Urbe excitavit, deinde reliquias, quas in Oriente, at longè breviori ſtylo proſequemur. Inſuper noſtram mentē palam facimus, qua in recenſendis Eccleſiis in Occidente extructis Bibliothecarium, uti antiquiorem Scriptorem ſequi, ordinemque ab eo obſervatum tenere intendimus; ob id præcipuè, quod is Ordo in Romani Breviarii lectionibus appareat.

CAPUT II.

De Baſilica Lateranenſi.

PLURIMA, maximaque de Baſilica Lateranenſi, cunctarum Urbis, & Orbis Matre,& Capite narranda occurrent; niſi de ea jam antea prolixū, coluculentiſſimumque tractatum typis B mandaſſet bon.mem. Cæſar Cardinalis Raſponus, olim ejuſdem Baſilicæ Canonicus; verum ne prorſus jejunium, famelicumq;Lectorem dimittam, nonnulla tamen ex eodem Raſponio, quàm ex Panvinii Ms.decerpta,aliaque ab eiſdem omiſſa referre, non importunum eſt. Ille autem ſatis nunquam laudati Panvinii Codex ineditus adhuc eſt, & in celebri cimelio bon. mem. Equitis Caroli Antonii à Puteo, cujus cineres C ſemper venerabor, cujuſque laudes calamo ſolertiori proſequi deberem, propter eximiam, ſingularemque, in comparandis, ac ſummo ſtudio ſervandis iis omnibus, quæ antiquitatem, & eruditionem redolent, ſollicitudinem à Majoribus ſuis egregiis Viris jure veluti hæreditario deductam, & in nobilem virum Equitem Gabrielem filium per manus tranſmiſſam; quorum officioſæ humanitati non minimum debet D hæc noſtra Baſilica Lateranenſis, & inferius Vaticanæ deſcriptio. Quare ſi alias rependere grates nequeam, publico ſaltem hoc monimento, meum in eos animum teſtatum volvi.

Prima hæc igitur,perque univerſum terrarum orbem baſilica celeberrima, ſub auſpicatiſſimo nomine Salvatoris erecta, molis ſuæ, famæque tam grandis exordia debet Imperatori Conſtantino Magno, à quo, & Conſtantinianæ A appellationem ſortita eſt,licet uſitatiori cognomine Lateranenſis indigitetur, ab ædibus nobiliſſimæ olim, & Senatoriæ familiæ, in Monte Cælio ſurgentibus, è quorum ædificiis hæc Eccleſiarum parens auguſtiſſima caput extulit.

Sexta gens in patricios è plebe adſcita, ut aſſerit Fulvius Urſinus de Romanæ Urbis Familiis,Lateranorum cognomen aſſumpſit. Unde hoc deductum fuerit quærere diſtulit, licet alii à latere,à quo Urbs lateritia, vel domus; alii verò ab ea corporis parte ſub alis, quæ latus dicitur,ſumptum exiſtiment. Quidquid de hujus vocis etymo ſit, omnium illius gentis primus, hoc uſus eſt Lucius Sextus Sextinus Lateranus ut apud Panvinium in Faſtis Conſularibus ad Annum poſt Urbem conditam 380.

Is cum L. Aemilio L. F. M. N. Mamercino Patricio, primus è plebe Conſul creatus eſt. Anno ab Urbe condita 388.Olympiadis 103. ann. 3. eumque Diodorus Lateranum appellat. Ab hoc autem L.Sextio nulla Lateranorum memoria à Scriptoribus facta eſt, uſque ad Neronis, & ſequentium Romanorum Imperatorum tempora, Plautii ſcilicet ſub Nerone; Sextili ſub M. Aurelio; ſub Severo, Claudii.

De Plautio hæc Tacitus lib. 15. de Piſoniana conjuratione. Anno Urbis conditæ DCCCXVIII. à Chriſto nato LXVI. Neronis imperantis XI. P.Silio Nerva & Attico Veſtino Coſs. *Annæus Lucanus, Plautiuſque Lateranus Conſul deſignatus, vivida odia* (in Neronem videlicet) *intulère; Lucanum propriæ cauſæ accendebant, quòd famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque oſtentare, unus aſſimulatione. Lateranum Conſulem deſignatum nulla injuria,*

ſed

ſed amor Reipublicæ ſociavit. Et paulò poſt. *Proximam necem Plautii Laterani Conſulis deſignati Nero adjungit, adeò properè, ut non conplecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum ſervilibus pœnis ſepoſitum, manu Statii Tribuni trucidatur, plenus conſtantis ſilentii, nec Tribuno obiicens eandem conſcientiam*.

De Sextilio Laterano Julius Capitolinus in vita Veri Imperatorìs. *Poſt Quæſturam* (ait) *ſtatim Conſul eſt factus cum Sextilio Laterano*: cujus electio incidit in annum ab Urbe condita CMXXVI. à Chriſto nato CLIV. ut placet Setho Calviſio. Hujus Conſulatûs meminit vetuſta lapidea tabula, à Panvinio in præcitato Manuſcripto relata.

SEXTILIO LATERANO
AQVILIO ORFITIO COSS.

Licet in Gruterianis inſcriptionibus hanc minimè repererim, legi tamen aliam eadem confirmantem pag. 861. num. 2.

CL. BACCHIDI. C. F.
SEX. LATERANVS. ET
AQVILIVS. ORFITVS.
POS.

Claudii Laterani monimentum extare, idem Panvinius aſſerit, in vetuſto marmore Auguſtæ Vindelicorum, in domo Conradi Peutingerii, quod ſic à Grutero refertur pag. 51. num. 1.

MERCVRIO
CVIVS SEDES A TERGO
SVNT
APPIVS CL. LATERANVS
XV. VIR SACR. FAC.
COS. DESIGN.
LEG. AVG. PR. PR.
LEG. III. ITAL.
V.S.L.M.

Hunc Appium Claudium Conſulem fuiſſe cum M. Mario M. F. Tito Rufino Ann. reparatæ ſalutis 244. ex Faſtis Conſularibus deduco.

Lateranorum ædes conſpicuas, Auguſtaſque fuiſſe ſcribit Juvenalis, qui floruit circa medium ſecundi ſæculi. Hic Satyra 10. inquit:

Temporibus diris igitur, juſſuq; Neronis
Longinium, & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet Aedes
Tota cohors.

Hujus Poetę ſententiam confirmare videtur Capitolinus in M. Aurelio, de quo ſic ait: *Natus eſt Marcus Romæ ſexto Kalendas Majas in Monte Cælio in hortis, Avo ſuo, iterum, & Augure Coſs*. Et paulò poſt. *Educatus eſt in eo loco, in quo natus eſt, & in domo Avi ſui Veri juxta Aedes Laterani*. Quod Juvenalis, & Capitolinus indicârunt, confirmare videntur duæ inſcriptiones, anaglyptico opere in plumbo ſculptæ, prope Baſilicà Lateranenſem An. 1595. repertæ, quæ poſtea à Fulvio Urſino ejus Eccleſiæ Canonico rerum antiquarum ſtudioſiſſimo, muro Sacrarii ejuſdem Baſilicæ in marmore affixæ fuerunt, quarum tenor eſt.

SEXTI LATERANI

SEXTI LATERANI
TORQVATI ETIAM
LATERANI

Mirum in modum etiam favet conjecturis his, ænea equeſtris ſtatua, quæ nunc in Capitolii area viſitur, quæque per multa ſæcula in loco humili, & abjecto prope Eccleſiam Lateranenſem ſtetit, donec Sixtus IV. ut refert Andreas Fulvius lib. 4. p. 75. in ſublimi decentique loco poſuit. Deinde Paulus

lus III. Summi Pontifices in præcitatam Capitolii aream tranſtulit. Quæ ſtatua ab antiquitatum ſtudioſis laudatum M. Aurelium, ex collatione cum numiſmatibus iſtius Imperatoris facta, repreſentare exiſtimatur. Retroactis tēporibus, quando literæ, bonæque artes ab Italia exulaverant, Conſtantini ſtatuam denominabant, de qua infra n. 65. dicemus.

Præter ſupra citatos Ethnicos Scriptores, de Lateranorum ædibus meminit etiam S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ, cujus hæc verba: *Quis hoc crederet? Ut poſt mortem ſecundi Viri, in ſemet reverſa, quo tempore ſolent viduæ negligentes, jugo ſervitutis excuſſo, agere ſe liberiùs, adire balnea, volitare per plateas; ſaccum indueret, & errorem publicè fateretur, ut totâ Urbe ſpectante Romanâ, ante diem Paſchæ, in Baſilica quondam Laterani, qui Cæſariano truncatus eſt gladio; ſtaret in ordine pœnitentium.*

Nullum verò è gente Lateranorum, præter Plautium, qui ſub Nerone interfectus eſt, ut jam diximus, ab Imperatoribus enecatum legimus. Illius ædes Lateranenſes in Cælio fuêre Monte: quas inde magnificentiùs ejus pronepos, aut abnepos Lateranus excitavit, qui Septimio Severo Cæſari acceptiſſimus, atque in omnibus bellis civilibus, & externis expeditionibus maximo uſui fuit, proptereaque ſummis honoribus auctus, opibuſque, ut Sex. Aurelius Victor in ejuſdem Severi vitâ teſtatur: *Benevolentiâ*, inquit, *quò inclinaſſet, mirabili, ac perpetuâ, ad quærendum diligens*, (Severum intellige) *ad largiendum liberalis: in amicos, inimicoſque pariter vehemens: quippe qui Lateranum Chilonem, Amilinum Baſſum, cæteroſ-*

A *que alios ditaret, ædibuſque quoque memoratu dignis, quarum præcipuas videmus Partorum, quæ dicuntur, & Laterani.* Unde tam Sext. Rufus, quàm Victor in libris, quos de Regionibus Urbis ſcriptos reliquêre, in Regione ſecunda Celimontana domus Partorū, & Laterani ſingillatim commemorant. Ab hoc igitur Laterano Severi amico inſignes illas Lateranenſes ædes factas, B ſive reſtitutas fuiſſe conjicere facilè eſt. Quarum ædium poſſeſſionem, Virili Plautiorum genere fortè deficiente, ſive per confiſcationem, ſive alio quovis caſu, Fiſcus temporis progreſſu occupavit. Nam victo, & occiſo Maxentio centeſimo, ac decimo anno poſt Lateranum Septimii familiarem in poteſtate Fauſtæ Auguſtæ uxoris Magni Conſtantini Imperatoris fuerunt, ut tradit Optatus Milevit. lib. 1. contra Donati- C ſtas hoc pacto: *Et tamen dati ſunt judices* (ab Imperat. Conſtantino in cauſa Cęciliani Carthaginē. Epiſc.) *Maternus ex Agrippina civitate, Rethicius ab Auguſtoduno civitate; Marinus Arelatenſis. Ad Urbem Romanam ventum eſt ab iis tribus Gallis, & ab aliis quindecim Italis. Convenerunt in domum Fauſtæ in Laterano, Conſtantino III. & Licinio III. Coſs. VI. Non. Octobr. die 6. fer.* D Nempe Anno Chriſti CCCXIII. Quo anno quarto Idus Decembris Melchiades Papa moriens, ſucceſſorem habuit in Epiſcopatu Sylveſtrum inter omnes Romanos Pontifices clariſſimum, cujus rogatu, ut in Pontificali libro legimus, Imperator Conſtantinus, qui Romæ per id tempus commorabatur, aliquot magnas Baſilicas poſt hanc Lateranenſem conſtruxit; de quibus infra dicemus.

Idem piiſſimus Imperator poſt pro-

di-

digioſam conſpicuæ, & ſplendidiſſimæ A Crucis in Cœlo viſionem, ac memorabilem de Maxẽtio Tyranno victoriam, perfectè Chriſto adhærens, ne ſua fides operibus bonis vacua cenſeretur, innumera penè Chriſtianæ Religioni beneficia, maxima quidem, & tanto Principe digna contulit. De quibus vide Euſebium de Vita Conſtantini lib. 2. cap. 20. & ſeqq.

Primùm enim plurimas edidit leges, B quibus Religionem Chriſtianam adversùs ejuſdem hoſtium vim, & audaciam communivit, & extulit: omnibus dein Urbem incolentibus edixit, ut liberè unicuique liceret Chriſtum colere, quod eouſque fuerat interdictum. Poſtremo Gentilium templis occluſis, prophana ſacrificia fieri prohibuit. Quapropter animum ad ingentium Baſilicarum, & templorum erectionem convertit, ut in illis Chriſtiani cœtus congregari, Chriſtumque adorare valerent. C Multaſque ſacras ædes per diverſas orbis Romani partes, Imperatoriâ magnificentiâ dignas, extrui juſſit, pecuniis à Fiſco ſuo in tantum opus erogatis. Igitur circa annum Domini 323. illas magnificas, & egregias Lateranorum ædes, ſive ab uxore Fauſta, ſive Hactenus à ſe poſſeſſas Beato Papæ Sylveſtro, & S. R. E. donavit, publiciſque ſumptibus eas in magnificentiſſimam, ſub S. Salvatoris D.N.J.C. nun- D cupatione, Baſilicam convertit, quæ ab ornamentis aurea dicta: primum perenne, ac patens Chriſtianæ ſuſceptæ Religionis teſtimonium fuit. Ac etiam, ab illius fundatore Conſtantiniana; temporiſque progreſſu à proximo baptiſmali fonte Eccleſia S. Joannis. Idem Conſtantinus proximum Palatium, in quo Pontifices per annos mille, & ultra habitârunt extruxit; quod poſtmodum à Xyſto V. ob illius vetuſtatem dirutũ, novumque in auguſtiorem, quæ nunc viſitur formam ad Romanorum Pontificum usũ, à fundamentis reædificatum, ac præſenti Anno, quo hic imprimitur liber à Sanctiſſimo Pontifice nunc regnante INNOCENTIO XII. in Pauperum Xenodochium piâ largitione, converſum. De eadem Baſilica Aurelius Prudentius hæc cecinint carmina, ut Panvinius legit.

Poſt hinc ad populum converte oculos quis in Urbe eſt
Qui Jovis infectam, ſane non deſpuat irã
Omnis qui celſa ſcãdit cœnacula Vulgus
Quip; terit ſilicẽ variis diſcurſibus atrã,
Et quam panis alit, gradibus diſperſus ab altis
Aut Vaticano tumulum ſub monte frequentant,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obſes.
Cœtibus, aut magnis Lateranas currit ad ædes,
Unde ſacrum referat regali chriſmate ſignum.

Hæc de Baſilicæ fundatione. Supereſſet hìc aliquid de illius ſtructura diſſerendũ; At cũ antiqua, ac primæva Conſtantiniana, ferales, ac maximè lugubres caſus non ſemel perpeſſa ſit, proindeque quamplurium Pontificum Romanorũ generoſa pietas eam iterum, iterumque excitaverit, inſtauraverit; ordinaritque, nullam ad hęc noſtra tempora ſui tranſmiſit memoriam. Quapropter eò me vertam, idque aſſequi quoquomodo contendam, quod hæc legentibus non non injucundum fore confido. Paucis igitur graviores, præcipuaſque ruinas, refectioneſque, earumdemque Auctores narrabimus.

Re-

A Reparatæ ſalutis annus agebatur DCCCXCVII. Pontificatûs ſan. me. Stephani VII. cum terræ quodam ingenti motu magna parietum pars, uſq; ad periſtyliũ, latè corruiſſet; & quamvis ipſorum ab invicem recedentium rimę, & non exiles hiatus, atque etiam ipſa tecti, trabicumque curvatio ruinæ prævia, aliquos annos ante caſum comminaretur, Pontificum tamen inventus eſt nullus, qui collabenti Baſilicæ opem ferret. B Cùm enim tum civium, domeſticorumque privatis diſſidiis, cum publicis aliquot ſchiſmatum vexationibus miſerè præmerentur, jam fatiſcentem & ruinoſam Eccleſiam fulcire opportunè, & reſtaurare neutiquam vacaret. Quare brevì (horridum viſu, dictuque) dilapſa fuit Eccleſiarũ omnium Mater, Romanorum Pontificum propria, potiſſimaq; ſedes, informemq; ſuimet ſpeciem, ac triſte ſpectaculum per ſeptennium prębuit, quo temporis lapſu peni- C tus deſtituta, utpote inaceſſa jacuit. Sergius itaque III. anno 907. pacatis, preſſiſque diſcordiarum tumultibus in Pontificem electus Baſilicam Lateranenſem amotis ruderibus, à fundamentis reædificavit, tectoque, ac parietibus excitatis, compaginatiſque univerſa Muſiva opera priſco reddidit nitori, auxitque. Hujus reparationis teſtes habes verſiculos olim in apſyde, & fronte Baſilicæ charactere muſivo expreſſos, quos refert D Raſponus lib. 1. cap. 5. hodieque tranſlati viſuntur ante januam, quæ in Sacrarii ducit atrium, atque ita ſe habent.

Auguſtus Cæſar totum cùm duceret orbẽ,
Condidit hanc aulam Silveſtri chriſmate ſarcam,
Jamq: ſalutifera lepra mundatus abunda
Eccleſiæ hìc ſedem conſtruxit primus in orbem
Salvatori Deo, qui cuncta ſalubriter egit,
Cuſtodemq; loci pãdit te Sancte Joannes.
Inclinata ruit ſeno volentibus annis,
Spes dũ nulla foret veſtigia priſca recondi
Sergius ad culmen produxit tertius ima,
Ceſpite ornavit ingens hæc mœnia Papa.

Ac ſupra fores in partes Eccleſiæ interiori, item ex opere muſivo hæc carmina legebantur.

Sergius ipſe pius Papa hanc, qui cœpit ab imis
Tertius explevit iſtam, quam conſpicis, aulam.

Poſtea Joannes XII. creatus an. 956. eadem in Eccleſia Pontificum extruxit Sacrarium, quod Oratorium S. Thomæ denominatum fuit.

Canoniſtarum facilè Princeps Innocentius III. vidit in ſomnis huic inclytę Eccleſiæ inſtare ruinam, ac Franciſci humeris ne collaberetur ſuſtentari, de qua viſione uberius ſcripſit laudatus Raſponus lib. 2. c. 13. Non abſimilem viſionem de B. Dominico recitat Theodoricus apud Surium die 4. Auguſti. Quamobrem ejuſdem Eccleſiæ tectum idem Pontifex ſtatim reſtauravit; Turrim campanariam, quæ caſum, excidiumque minabatur, novâ mole. Anaſtaſius IV. multis fabricis, ædificiis Baſilicam auxit, exornavitque. Nicolaus IV. anteriorem, poſterioremque Baſilicæ partes jam ruinoſas, validiſſimis repagulis firmavit; quod ex ſequenti Tabula in apſide ejuſdem Baſilicæ è muſivis etiam exarata characteribus deducitur.

Tertius Eccleſiæ Pater Innocentius hora,
Qua ſeſe dederat ſomno nutare ruinæ
Hanc videt Eccleſiam, mox vir pannoſus, & aſper
Deſpectuſq; humerum ſupponens ſuſtinet illam

At

At pater evigilans Franciſcus proſpicit, atque
Verè eſt hic, inquit, quem vidimus, iſte ruentem,
Eccleſiamq; fidemque feret, ſic ille petitis
Cunctis conceſſis liber, lætuſque receſſit.
Franciſci proles primus de ſorte Minorũ
Hieronymus Quarti Nicolai nomine ſurgens,
Romanus Præſul partes circũſpicit hujus
Eccleſiæ certâ jam depondere ruinâ,
Ante, retroque levat, deſtructa reformat, & ornat,
Et fundamẽtis partem componit ab imis.
Poſtremò quæ prima Dei venerãda refulſit
Viſibus humanis facies hæc integra ſiſtens
Quo fuerat, ſteteratque ſitu relocatur eodem
Præſentiq; ſtatu Deus hæc cõplectere vota,
Quæ tibi perſolvit domus hujus ornando decorem
Serva mirifica cœlo, terrâque beatum
Effice, nec manib. tradas hũc hoſtis iniqui;
Ingrediens populus devotus munera ſumat,
Quæ bonus hic Paſtor dedit indulgendo benignè,
Et largâ pietate Pater peccata remittens.

Dein Bonifac. Papa VIII. Nicol. IV. Succeſſor eandem Baſilicam in priſtinũ nitorem multis fabricis reſtituit, ut antiqua declarat inſcriptio.

Qui fœtidam dedit eſca lepram, vivique perſonam,
Et maculata fides multa cum fece lutoſã
Conſtantinus ait pueros pietate trucidã,
Impia lex pietate datur mihi ſubdere terram,
Stant Petrus & Paulus, Sylveſtri ſuſcipe normam,
Erectam fidem ſanctiſſimo fonte renatam
Ac per tranſverſos montes, colleſque fugatam
Liberat ille cœlis, tenet Urbis Papa coronam.
Inde prior generoſa Mater Baſilica præſens
Facta fuit ſtabilis, quamvis lucerata per hoſtes.
Tandem convalvit, ruſticam relinquendo catervam:
Papa Bonifacius veniens octavus in eã;
Auxit, poſuit de multis nobile germen,
Qui nova progenies ipſo favente ſubacti,
Sic fugiant vitium, quod non ſciant cavere vetuſti,
Hi ſunt ſcriptarum cuſtodes Reliquiarũ,
Sic ſunt Miſſarum factarum à Deo rerũ.

Hactenus de Baſilicæ fundatione, & Reſtaurationibus egimus, quibus pręcipua, providaque munificentia Pontificum Romanorum enituit. Antequam igitur ulteriùs progrediamur, æquum judicamus, etiam illas à nonnullis piiſſimis Imperatoribus factas indicare, quarum ſive ob Scriptorum inopiam, vel eorumdem ſterilitatem, ſive ob aliam cauſam periit memoria. Non defuêre tamen præterito ſeculo plurima argumenta, quæ tantorum Imperatorum pietatem erga hanc ſacroſanctam Baſilicam docuerunt. Nam in demoliendis quibuſdam Aulę Lateranenſis pervetuſtis, ac penè collabentibus parietibus, complura antiqua, diverſis in locis numiſmata fuerunt inventa, ex auro puriſſimo obryzo confecta, in quibus ab una parte ſalutiferum Crucis ſignum, aut imago aliqua, eâdem Cruce inſignita, cernebatur; ex altera verò vultus, effigieſque diverſorum veterum Imperatorum, nimirum Theodoſii ſenioris, duorumque filiorum ejus, Arcadii, & Honorii, necnon Theodoſii Junioris, Valentiniani III. Marciani, Leonis, Juſtini, Juſtiniani, Tiberii, Mauritii,

Phocæ, Heraclii, qui etſi longo intervallo disjuncti, Baſilicam hanc donariis, & oblationibus quamplurimis, pietate Chriſtianâ, & Auguſtâ munificentiâ dignis comulaverunt; diverſiſque, atque novorum ædificiorum extructionibus, aut veterum inſtaurationibus pro temporũ varietate ornârunt, ut expreſsè indicavit ſanct. mem. Xyſtus V. in ſua Conſtitut. in Bullario ſub num. 73. quæ incipit: *Laudemus*, &c. ſuper eiſdem numiſmatibus edita.

B Peculiarem ejuſdem Eccleſiæ deſcriptionem omittimus, cùm ad præſens à recenti reſtauratione à ſan. mem. Innocentio Papa X. factâ, immutata ſit, ut antiquæ faciei nullum appareat veſtigium. Recordor tamẽ cùm adhuc adoleſcens eſſem me illam ad eandem ſimilitudinem, & formam vidiſſe, ut ad præſens viſitur Eccleſia B. Pauli, cum quinque interioribus porticibus, ſive ut vulgò appellantur navibus, quarum me- C dia, ſive major, magis ex Aegyptio marmore columnis diſtincta erat, reliquæ verò quatuor ex Chariſtio, ſive viridi marmore, quod hodie in Magno habetur pretio, ac ex illis nonnullæ expolitæ, fuerunt poſitæ in illis thecis ſtatuariis, ſive loculamentis, quæ in eadem magna porticu ad ornatum fabrefactæ fuêre, quæque columnæ magnam præ- D ſeferunt pulchritudinem.

Ne diutiùs modò divagemur, ratio exigit, ut ad ſingulares Eccleſiæ partes nos convertamus. At quoniam à digniori, nobiliorique loco ſemper eſt inchoandum, ab ejuſdem Eccleſiæ facie, quæ Orientem reſpicit, ubi Regia eſt janua, initium ſumimus.

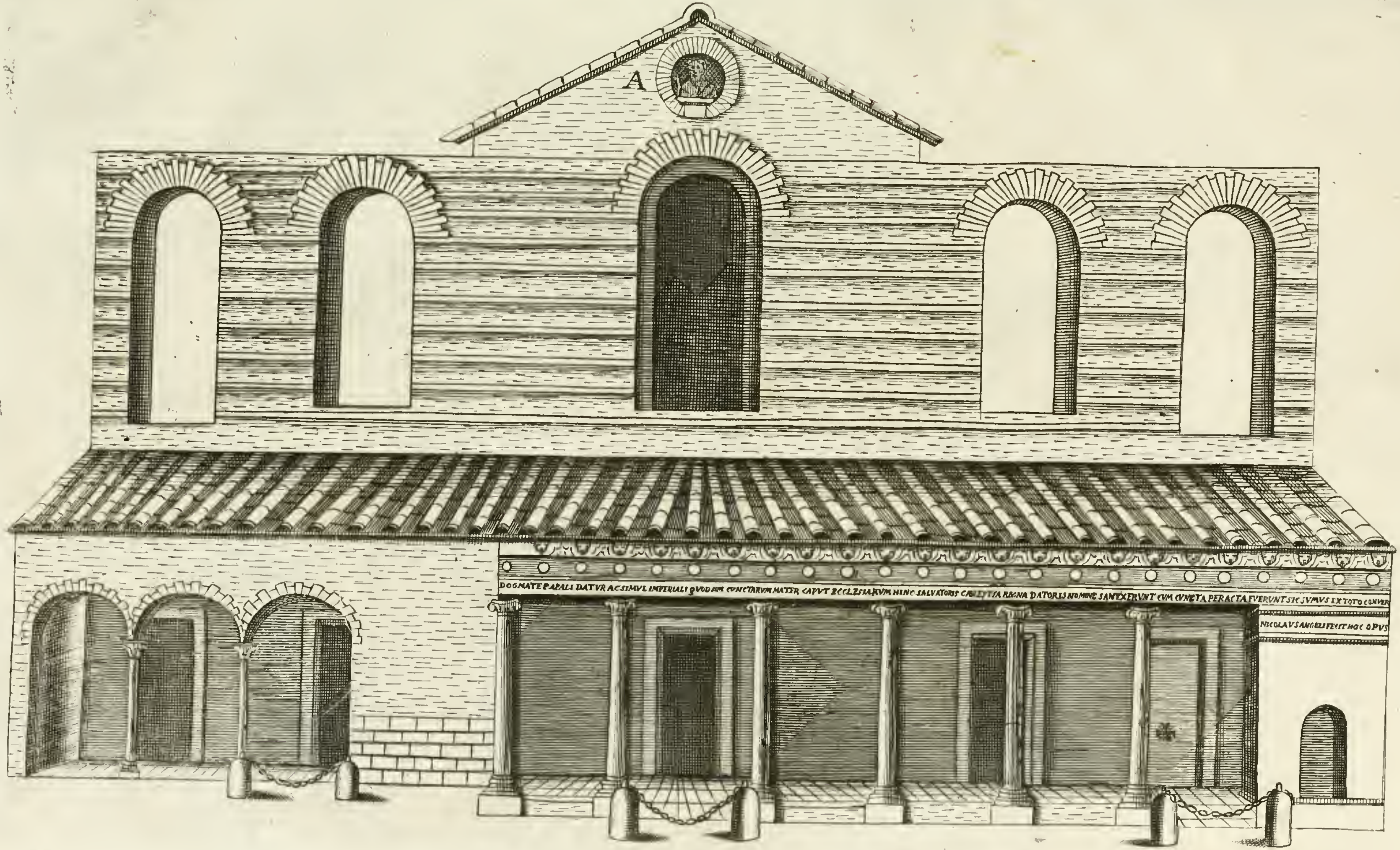
Hujus Eccleſiæ facies qualis antiquitus fuerit, penitus latet, & quamvis omnem curam, omnemque ſedulitatem A ad illam expiſcandam adhibuerimus. Poſt nonnullos tandem annos, præter ſpem, ac inopinatè ſub oculos venit recol. memoriæ Martini V. Summi Pontificis numiſma à R. P. Claudo du Molinet in ſua Hiſtoria Numiſmatum Summorum Pontificum relatum. In hoc ipſius Eccleſiæ facies apparet, non illa antiqua à noſtro Imperatore conſtructa, ſed illa, ut aſſerit Ugonius in ſuis Stat. Urb., à Nicolao IV. Sum. Pontifice à fundamentis excitata, muſivoque opere cum adjecta Porticu ornata. Illius faciem nihilominus afferre ducimus, ut curioſus Lector magis ſibi indulgere valeat, cujus exemplar eſt.

Recentiorem verò ejuſdem Eccleſiæ faciem, prout ad præſens viſitur, oſtendimus in annexa Tabulâ I. cujus deſcriptio ſequens eſt. Porticus contignatio ſex magnis columnis innititur, tribus puris, totidem ſtriatis, cum capitulis Doricis. A ſiniſtro latere ingredientium craſſa è marmore paraſtrata eſt, quam tres alii ſequuntur arcus, duabus minoribus ſuffulti columnis, prout in eadem Ortographica Tabula demonſtratur. Pariſtylium, & corona è Pario marmore ſunt. Zophorus verò ſat eleganter teſſellis compactus, in quoſdam areolas, ſive lacunas diſtinguitur, inter

quas

TAB·I

A
DOGMATE PAPALI DATVR AC SIMVL IMPERIALI QVOD SIM CVNCTARVM MATER CAPVT ECCLESIARVM HINC SALVATORIS CAELESTIA REGNA DATORIS NOMINE SANXERVNT CVM CVNCTA PERACTA FVERVNT SIC SVMVS EX TOTO CONVER
NICOLAVS ANGELI FECIT HOC OPVS

pag. 10

TAB·II

quas jacent verſicolorum, nec ignobilium marmorum orbiculi cruſtis conſpicui. In iis autem areis, ſpatiiſque lapillis minutiſſimis expreſſæ ſunt adeò parvæ, & exiles figuræ, ut incognitæ penè ſint intuentibus; nedum promiſcuis Eccleſiam introeuntibus turbis, quibus inobſervatæ penitus negliguntur; verùm etiam illis, qui peculiari quodam dulciſſimo genio in eruditæ antiquitatis ſtudio verſantur. At injuriâ temporum factum eſt, ut quædam ex illis, vel in totum corroſæ deciderint, vel maximâ ſui parte mutilæ ſint, & in dies cadant. Quod ego non leviter dolens, quæ ſatis conſpicuæ ſunt, & aliarum caſui ſuperſtites, delineare, & hic ſpectandas, ut in Tab. II. explicandaſque apponere, mecum eò ſatius duxi, quòd à nullo, qui de hac auguſtiſſima Baſilica ſcripſerit, ne leviter quidem fuerint indicatæ.

In prima igitur ejuſdem Tabulæ II. figura quatuor naves, veterum Romanorum more compactæ, viſuntur, eaſq; referunt, quibus Romana claſſis ad Hieroſolymæ excidium transfretavit, Veſpaſiano Duce, ac Tito ejus filio Legato, ut ſub eadem fig. I. Pario marmori inciſus verſus hic docet.

Naves Romani Ducis hæ ſunt Veſpaſiani

Qua de expeditione, ejuſque cauſis, inter alios quam plurimos eam diſertè, ac prolixè tradentes, audi Svetonium in Vita Veſpaſiani: *Percrebuerat Oriente toto vetus, & conſtans opinio; eſſe in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu poſtea paruit, prædictum Judæi ad ſe trahentes, rebellarunt, cæſoque Præpoſito, Legatum inſuper Syriæ conſularem, ſuppetias ferentem, raptâ aquilâ fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum eum exercitu ampliore, & non inſtrenuo Duce, cui tamen tutò tanta res committeretur, opus eſſet, ipſe potiſſimùm delectus eſt, ut & induſtriæ expertus, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis, & nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter Legatos majore filio aſſumpto; ut primùm Provinciam attigit, proximas quoque convertit in ſe.*

II. Figura oſtendit viros duos, alterum quidem ſedentem, & alloquentem, alterum haſtatum, & ſtantem: ac prior fortaſſe Titus eſt, ad Antoniæ turris expugnationem cohortes impellens, ut opportunè nos docet Joſeph de *Bello Judaico* lib. 7. cap. 4. ubi inquit: *Titus autem militibus ſuis imperat Antoniæ fundamenta diruere, facilemque aſcenſum cuncto exercitui præparare.* Stantis enim, & hìc à tergo Viri altè ſurgit Antonia turris, præcipuum Hieroſolymorum præſidium; cujus cum apud Viros politioris eruditioris non infrequens mentio habeatur, & in hac tabula non adamuſſim delineetur, libuit graphicam ejuſdem deſcriptionem afferre ex eodem Joſepho lib. 6. cap. 6. ubi ſic: *Cæterum Antonia in angulo quidem duarum porticuum ſita erat prioris templi, quæ ad Occidentem, Septemtrionemque ſpectarent, in ſaxo autem fuerat conſtructa quinquaginta cubitis alto, & undique prærupto: quod opus Herodis Regis fuit, ubi maximam ingenii ſui magnificentiam demonſtravit. Primùm enim à radicibus ſaxum ipſum levibus cruſtis obtegebatur, quo & decus adderet operi, & facilè dilaberentur, qui vel aſcendere, vel deſcendere tentaviſſent. Deinde ante turris ædificium murus erat cubitorum trium. Intra hunc omne ſpatium*

tium Antoniæ in quadraginta cubitos A *erigebatur. Intus autem Regia latitudinem, ac deſcriptionem habebat diviſam in omnem uſum habitationis, & ſpeciem, ideſt Atria, Balnea, & Aulas caſtris aptiſſimas, ut quantum ad uſum pertinet civitas videretur; magnificentiâ verò palatium. Inſtar verò turris toto habitu formata quatuor aliis per angulos turribus* jungebantur, *quarum cæteræ quinquaginta cubitis erant altæ; quæ verò ad* B *Meridianum, Orientalemque angulum ſita erat, ſeptuaginta cubitis eminebat, ut ex ea totum templum videri poſſet. Quâ verò porticibus cingebatur utrinque deſcenſus habebat. Unde &c.* De hac eadem Turri diſſerit etiam Jacob Jehuda Leo in ſuo tractatu de Templo Hieroſolimitano lib. 4. cap. 2.

In ſuprema autem tabulæ hujus ora, Romana conopæa, & caſtra diſpoſita ſunt, ut obſidionem, & oppugnationem prædictę turris hìc deſignari noſcamus, C quòd adhuc verſiculo confirmatur, figuris ſubjecto, qui ſic:

Regia nobilitas hic obſidet Iſraelitas.

In III. magnum Conſtantinum habes, qui B. Sylveſtro Pont. Opt. Max. jura largiſſimè indulget, & ad Pontificiam dignitatem, decuſque aſſerendum inſignia, necnon latè patentem poſſeſſionem per totam Italiam, aliaſque Provincias liberè elargitur. Quæ omnia fusè connummerantur in Capite D *Conſtantinus* diſtin. 96. & innuit alius verſiculus infrapoſitus, nempè.

Rex in ſcriptura Sylveſtro dat ſua jura.

IV. verò Muſiva tabella, quæ temporis injuriâ corroſa eſt, Baptiſmum Conſtantini repreſentat, ut verſus tabellæ ſuppoſitus oſtendit.

Rex baptizatur, & lepræ ſorde lavatur

Scio ab aliquibus diſceptari de loco tempore, & miniſtro Baptiſmi noſtri Cæſaris; ſed cum hæc quæſtio valdè agitata ſit, hìcque non agatur niſi de ædificiis, illius examen aliis relinquimus; ſolummodo contenti aſſerere hoc noſtrum emblema pervetuſtum eſſe, & illum qui hoc depingendum curavit, ab antiqua traditione, aliiſque hujus Eccleſiæ antiquis monimentis, quorum nonnulla refert citatus Raſponus, cauſam deſumpſiſſe. Quanti autem momenti ſit antiqua traditio, Eruditi ſatis noſcunt. In hac antiqua traditione annumerandum eſt labrum, in quo noſter Cæſar baptizatus fuit. Labrum iſtud ex lapide Ægyptio vulgò *Baſalto* eſt magni pretii; conſuêvere enim Imperatores aliique Romani Magnates propriis in Palatiis ſimilia habere labra, in quibus lavabantur, quorum multa adhuc viſuntur per Urbem, pretioſora ad Sanctorum recondenda corpora; ut in Eccleſia S. Bibianæ, & alibi; alia verò in fontium uſum fuêre converſa, ut in platea Farneſiana ubi duo magna extât.

V. Beati Joannis Baptiſtæ, Domini noſtri Jeſu Chriſti Præcurſoris, necnon hujus inclytæ Baſilicæ Patroni, cædem luctuoſiſſimam exprimit, qui ab Herode inceſto, ac ebrio cervicem Lictori dare juſſus eſt, ut ſcilicet caput auguſtiſſimum, in Saltatriculæ impudentiſſimæ donum cederet; quam cædem, ejuſque cauſam luculenter exequitur Marcus cap. 6. qui tandem hæc addit: *Sed miſſo Spiculatore præcepit afferri caput ejus in diſco, & decollavit eum in carcere, & attulit caput ejus in diſco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri ſuæ.*

VI. B. Sylveſtrum exhibet, qui Draconem rupis Tarpejæ radices, omnemque circumjacentem vicinam halitu peſti-

peſtilenti vaſtantem, imperioſo, ac validiſſimo ſigno Crucis occidit; cui hiſtoriæ cæteròquin veraci, ſi graviſſimis Auctoribus ſtandum eſt, qui eam ad Poſteros, non ut imponerent, ac luderent, tranſmisêre, plurimam fidem, fabulæ ſuperadditæ detraxerunt. Qua de re Baronium adire ne pigeat ad an. 374. n. 67. & ſeqq.

VII. Quæ nè dimidia quidem ſui parte ſana eſt, atque unicam modò è duabus figuris integram offert, ſedentem, ut vides, & diademate inſignem ac ſuperiori in tertia tabella delineatæ perſimilem, Beatum Sylveſtrum repreſentare poſſe coniicio. In hac figura obſervatione dignam exiſtimo Cathedrã, in qua iſte Pontifex ſedit, quæ perſimilis eſt Cathedræ D. Petri, quæ adhuc in Vaticana aſſervatur Baſilica, de cujus identitate eruditum ſcripſit Tractatum bon. mem. Franciſcus Maria Phœbeus Cæremoniarum Magiſter, deinde Archiepiſcopus Tarſenſis. Plura præterire conſultius eſt, cùm nec ab illa quid certum, ac utile haurire valeamus, nec ab aliquo verſiculorum qui, ſi priores quatuor areolas excipias, deſiderantur: abſumptâ videlicet faſciâ marmoreâ, in in qua fuerunt cælati, ac alia ſimplici, & prorſus levi ſuffectâ.

VIII. Et ultima, quæ itidem eſt corroſa Apoſtoli, & Evangeliſtæ Joannis alterius Eccleſiæ Patroni cruciatus exhibet, quibus ſæviſſimo Domitiani juſſu, ſecundâ poſt Neronianam procellam perſecutione, in Chriſtifideles excitatâ; tortus eſt ante portam Latinam, juxtà quam ſurgit ædicula orbicularis æneæ ollæ cuſtos, in quam oleo ferventiſſimo exæſtuantem immiſſus, ac inde incolumis extractus fuit. In hac ipſa ædicula, ac interiori pariete ſupra portam vetus eſt inſcriptio, quæ quidquid inibi Apoſtolus paſſus eſt metricè docet, ita:

Martyrii calicem bibit hìc athleta Joãnes
Principii Verbum cernere qui meruit.
Verberat hũc fuſte Procõſul forfice, tõdet,
Quem ferⱱens oleum lædere nõ ⱱaluit.
Conditur hic oleum, dolium, cruor, atque capilli,
Quæ conſecrantur libera Roma tibi.

Verùm hac in figura nonniſi injurioſam capillorum tonſuram, & ſevam verberationem habemus. Cætera fortè cruciatuum genera in areolis, quæ ſequuntur exprimebantur, quæ modò antiqui decoris nihil omninò ſervant, ſed partim laceræ, deciduæque horreſcunt, partim verò penitus lapſę, calce obductæ ſunt, veluti etiã plurimæ in ſuperioribus, quas exhibuimus, interjectę.

Infra has figuras in periſtylii faſcia; palmaribus characteribus inciſi leguntur hi verſus, ut in eadem Tab. I. deſignati apparent.

Dogmate Papali datur, ac ſimul Imperiali,
Quod ſim cunctarum mater, Caput Eccleſiarum
Hinc Salⱱatoris cœleſtia regna datoris
Nomine ſanxerunt, cum cuncta peracta fuerunt.
Sic ſumus ex toto conⱱerſi ſupplice ⱱoto
Noſtra .....

Quæ ultima tria verba in ſiniſtra porticus facie leguntur, cætera verò recenti contigua mole palatii (cujus auctor Xyſtus V.) legi penitus prohibentur. Suppleri tamen poſſunt, ſicque ex Manuſcripto Joannis Diaconi, qui eadem refert, ut recentiores prætercam, reſtitui.

Noſtra quod hæc ædes tibi Chriſte ſit incIyta ſedes.

Eam-

Eamdem autem ſupra porticum in Baſilicæ fronte, extitiſſe feneſtram rotundam ſcribit Panvinius, quam oculum vocant, ac in ea Chriſti imaginem ex Muſivo, picturaſque quaſdam exoleſcentes ab utroque latere.

In hujus rotundæ feneſtræ intima peripheria, quæ in allata Tab. I. lit. A. ſuperimpoſitum adhuc cernitur quadratum antiquum, & nî fallor ex muro conſtructum à quolibet latere, ut præbet aſpectus palmorum quinque, in cujus plana ſuperficie depicta eſt perantiquo Muſivo opere imago Chriſti Salvatoris, eamque à Panvinio ſuperiùs adductam conjecturare facilè eſt: unde & Chriſti caput inibi inſertum illud idem eſſe autumo, quod ſolers Panvinius tradidit. Ejuſdem Salvatoris figuram in ampliori forma expreſſam habes in Tab. II. fig. 9.

Orientalem Eccleſiæ faciem hucuſque deſcripſimus. Antequam verò eandem ingrediamur Eccleſiam; operę pretium poſcit, Ichnographicam Tabulam exponere, ut ſingulares ejuſdem Eccleſiæ, aliorumque illi adjacentium ædificiorum partes perſcrutemur. Tabulam refero ſub num. III.

1. Primus in ea expreſſus numerus enarratam porticum deſignat.

2. Oratorium S. Thomæ appellabatur, quod à San. Mem. Joanne PP. XII. conſtructum, Sacrarii vicem præbebat; quoniam eo Pontifices cum Epiſcopis Cardinalibus, & aliis Cleri ordinibus ſacras induebant veſtes, ut antiqua docet pictura, quæ ſupra ejuſdem Sacelli januam extabat, cujus exemplar habes in Tab. IV. quod mihi communicavit præmemoratus D. Eques Carolus Antonius à Puteo, ac in aliquo ab illo, quem affert Emin. Purpuratus Ra-

A ſponus differt, geniumque exiſtimo, cum omnes clericali coronâ inſigniti; quod in Raſponi exemplari non cernitur, cùm ſint comati. Ulterius extremitates Dalmaticæ, ac Camiſæ, quæ manus reſpiciunt, unionibus ſunt ornatæ, utpote etiam Pontificis collum, qui ſe Caſulâ, ſive Planetâ induit, gemmis eſt ornatum: pari modo Presbyteri collum, qui librum tenet eiſdem gemmis ornatum cernitur. Item Pontificiæ Ca-

B ſulæ textura Gammadiis diſtincta eſt, videlicet nonnullis ſignis ℾ, ideſt Gâma Græcum denotantibus, quæ inter ſe ita ſunt diſpoſita, ut Crucem referant. Plura de Gammadiis ſi cupis, vide caput 13. noſtri operis de *Veteribus monimentis* part. 1. & Marcum in Hierolexico, ac voce *Gammadia*

In hoc eodem Oratorio, ſive Sacrario quatuor columnæ muro incluſæ

C erant, in quarum Zophoro ſcribit Raſponius lib. 1. cap. 14. ſequentem inſcriptionem inſculptam fuiſſe.

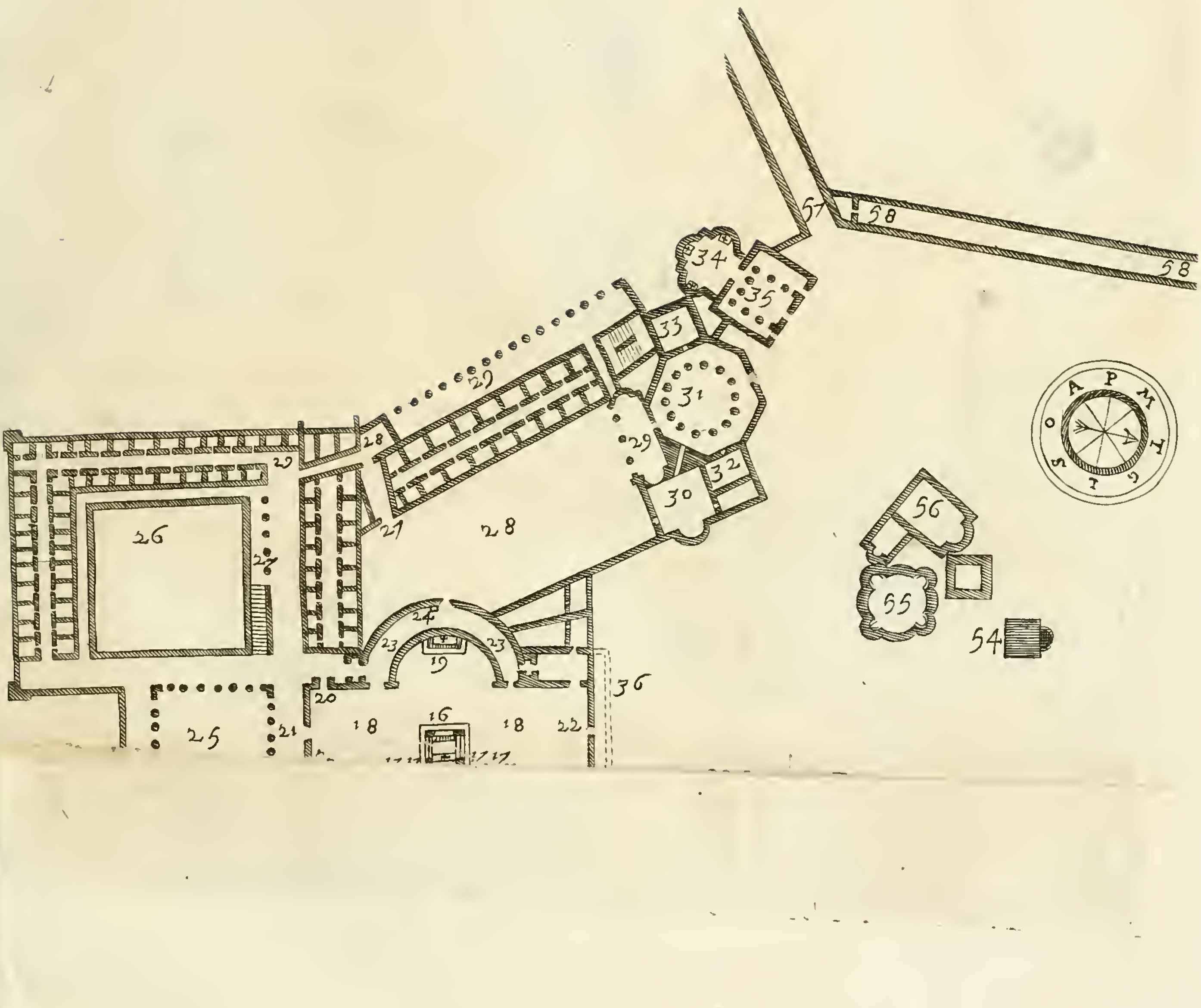
HIC LOCVS OLIM SORDENTIS TVMVLI SQVALLORE CONGESTVS SVMPTV ET TE DOMINE TANTA RVDERVM MOLE SVBLATA: QVANTVM CVLMINIS NVNC VIDETVR AD OFFERENDVM CHRISTO DEO MVNVS

D OR ....

Duo in hac inſcriptione obſervo: primum quo ad ſenſum, ac etiam quo ad voces, eamdem eſſe, ac illam infra allegandam in Lateranenſi Baptiſterio. Quare valde dubito, an utrique loco, vel unico tantùm applicanda ſit. Secundum mendoſam animadverto eſſe, eamque ſic legendam puto. *Hic locus olim ſordentis tumuli ſquallore congeſtus, ſumptu Joannis Papæ XII. & te juvante Domine tanta ruderum mole ſublata,*

quan-

TA

57
58
58
34
35
33
29
31
28
29
27
29
32
30
26
27
28
56
55
54
24
23
23
19
36
20
25
21
16
18
18
22

teratos, ac ex Archivo Baſilicæ deſum- A ptos ſic refert.

Aula Dei hæc ſimilis Synai ſacra jura ferenti,
Ut lex demonſtrat, hic quæ fuit edita quondam
Lex hinc exivit mentes, quæ ducit ab imis,
Et vulgata dedit lumen per climata ſecli.

Flavius Conſtantinus Felix Victor Magiſter utriuſque militiæ Patricius, B *& Conſul Ordinarius, & Paduſia illuſtri fœmina ejus uxor Voti compotes de ſuo fecerunt.*

Fuit verò hic Conſtantius, qui poſtea Paduſiâ uxore mortuâ, ſecundam duxit Placidiam Imperatoris Honorii ſororem, ex qua Valentinianum I. Imperatorem ſuſcepit, qui ab Honorio ſororio Cæſar creatus, haud diu ſupervixit. Hìc obiter cum omni reverentia adnotandum Eminentiſs. Raſponum lib. 1. C cap. 4. malè accepiſſe vocem Felicis, pro nomine proprio ſubſtantivo, cum ſit adjectivum, ſcilicet Epitheton denotans felicitatem, quam Flavius Conſtantius ſortitus eſt in ſuis bellicis actibus, de quo Sozomenus Hiſtor. Eccleſ. lib. 9. cap. 16. ſcribit virum fuiſſe ſtrenuum, & rei bellicæ peritiſſimum. Is qui Conſtantini Tyrannidem extinxerat. Quare Honorius Imperator ipſius D virtutem remunerare volens, ſororio conjugio, nempè Placidiæ, & purpureâ, ac diademate, imperiique conſortio honoravit. Veriſimile eſt ipſum Flavium Conſtantium, dum bellum gerebat, cum uxore ſua Paduſia pro felici belli exitu votum emiſiſſe de ſupradicta conſtruēda apſida, poſtea impetrato beneficio pro voti ſolutione illam conſtruiſſe: quod innuere videntur voces, *Voti compotes.* Defunctâ deinde Paduſiâ, Conſtantinus duxit Placidiam, ut opinatus eſt Panvinius, cujus ſententiam probabiliorem exiſtimo. Idem hos aſſequutus honores paulò poſt obiit. Non obſtat Raſponi conjectura, allegantis Chronicon Tyronis, ſive proſperi Aquitanici, ubi narratur felicem, Florentio, & Dionyſio Coſs. ad Patritiam dignitatem promotum; ac Theodoſio XIII. & Valentiniano III. Coſs. cum uxore ſua Paduſia, opera Aëtii interemptum fuiſſe; quia licèt hìc nominetur Paduſia, non eſt tamen illa uxor Flavii Conſtantii, quod erat explicandum, ſed conjux felicis, de quo Felice nulla mentio fit in ſupradicta inſcriptione, cujus oblitus eſt ipſe Raſponus. Hanc eandem inſcriptionem refert Gruterus ad pag. 1076. num. 2. in aliquibus immutatam ſub hac forma:

FL. FELIX. V. C. MAGISTER
VTRIVSQVE. MILITIAE
PATRICIVS ET. CONS. ORD. ET
PADVSIA. EIVS. INL. FEMINA
VOTICOMPOTES. DE·PROPRIO
FECERVNT.

Literas V. C. Antiquari legunt Vir clariſſimus. Hæc inſcriptio aliquomodo faveret conjecturæ Raſponi, ſed de ejus veritate dubito, cum allatam à Panvinio genuinam exiſtimem, qui tamquam Scriptor anterior in tempore, Grutero, multa ex Archivo Lateranenſi deſumpſit, & præſertim ſupradictam inſcriptionem, ut ipſe teſtatur.

Is Baſilicæ Lateranenſis abſidam è Muſivo exornavit, & alios hos verſus addidit, barbaros quidem, rem tamen planè explicantes.

Agnoſcant cuncti ſacro baptiſmate functi,
Quod domus hæc munda nulli ſit in orbe ſecunda,

Nam

TAB·V

pag. 17.

Nam cum Papalis locus hic ſit, & Cathedralis A
Primatũ mundi meruit; ſine lite rotundi.
Contendat nemo ſecum, de jure ſupremo,
Omnis ei cedit locus, & reverẽter obedit,
Hanc Conſtantinus in Cœlum mente ſupinus
Lepra mundatus intus, foriſque novatus
Fundavit primus, factum quod in ordine ſcimus,
Et ſeries rerum, cogit nos ſcribere verum B
Chriſti ſucceſſor primus, fideique profeſſor
Petrus ab hac ſede laxavit retia prædæ
Clave poteſtatis reclaudens, regna beatis.

Quia ſupra marmoream ſedem ſequentes aderant.

Hæc eſt Papalis ſedes, & Pontificalis,
Præſidet, & Chriſti de jure Vicarius iſti.
Et quia jure datur, ſedes Romana vocatur,
Non debet verè, niſi ſolus Papa ſedere,
Et quia ſublimis, alii ſubduntur in imis. C

20. Chorus olim Canonicorum Regularium Sancti Auguſtini, qui dictæ Baſilicæ divinis inſerviebant. Supra hunc chorum erat Odeum, ac Organum, ac in hoc ſitu ſurgit modò altare Sanctiſſimi Sacramenti.

21. Janua, per quam ad clauſtrum dabatur ingreſſus.

22. Janua, quæ aquilonem reſpiciebat à Gregorio XI. conſtructa, cujus D Orthographiam habes in Tab. V. ſub num. 1. ubi ad latera ſtabant duo leones è Pario marmore, qui poſtmodum ad celeberrimum fontem, prope Thermas Diocletianas, à Xyſto V. tranſlati ſunt. In eadem Eccleſiæ facie, duæ attoluntur turres Campanariæ, à Pio IV. reſtauratæ, atque ornatæ. Hodie tota hujus Baſilicæ facies, præter præfatas turres, immutata eſt, cum idem Xyſtus ibidem, duas anteriores porticus excitaverit, in Tab. III. Ichnographica ſub num. 35. indicatas, nempè inferiorem; & ſuperiorem, unde ſtatis diebus Romani Pontifices populo benedicerunt. Necnon antiquæ Januæ, duas alias à lateribus addiderit, & in interiori parte magnifica organa à ſan. me. Clemente VIII. cõſtructa collocata fuerũt.

23. Porticus ponè Abſidem.

24. Sepulchrum S. Helenæ, quod porphiretica arca quadrata eſt, variis, anaglypticis figuris ornata, quæ modò tranſlata eſt in majorem ejuſdem Baſilicæ porticum, Emblema hujus ſepulcri habes infra in Tab. XXVIII.

25. Clauſtrum Monaſterii.

26. Monaſterium Lateranenſe, ſive habitatio olim Canonicorum Regularium.

27. Ipſius Monaſterii pars, necnon alterius S. Pancratii.

28. Atrium ante Oratorium S. Venantii.

29. Porticus S. Venantii, de qua fuſè Raſponus.

30. Oratorium S. Venantii; ſive Baſilica Theodori, de quo ſuo loco, quando de Muſivis operibus ſermo erit in noſtra ſecunda parte.

31. Baptiſterium Lateranenſe.

32. Oratorium S. Joannis Baptiſtę. De his infra agemus.

34. Oratorium S. Crucis ab Hilario Pontifice ædificatum. Hoc Oratorium extabat tempore Xyſti V. tectumque ejus concameratum opere muſivo aureo elegantiſſimè depictum erat. Viſebantur ab angulos quatuor Angeli, qui ingentem Crucem ſubſtinebant. Super abſidas, paulò infra teſtudinem feneſtræ quatuor peramplæ aperiebantur, ac in earum interſtitiis ex Muſivo opere SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli,

S. Joannis Evangeliſtæ, S. Joannis Ba- A ptiſtæ, SS. Martyrum Laurentii, & Stephani, necnon Jacobi, & Philippi imagines extabant. De hoc Oratorio fusè Raſponus lib. 3. cap. 9.

35. Triporticus ante hoc Oratorium, de qua Bibliothecarius in Vita Hilari Papæ ait: *Hic fecit Nymphæum, & Triporticum ante Oratorium S.Crucis, ubi ſunt columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecatonpenta. Lacus*, B *& conchas caſtriatas duas, cum columnis porphyreticis perforatis, aquam fundentes, & in medio lacum porphyreticum, cum concha aſſirta in medio, aquam fundentem, circumdatam à dextris, vel ſiniſtris. In medio cancellis æreis, & columnis cum faſtigiis, & epiſtyliis undique ornatum ex muſivo, & columnis Aquitanicis, & tripolitis, & porphyreticis.*

36. Recens porticus, à Xyſto V. C conſtructa, ubi in ſubjectam, ac latè apertam plateam populo confluenti benedictio, à Summo Pontifice impertitur. Qualis autem fuerit antiqua hujus ædificii facies, habes in Tab.V.num.1.

37. Locus iſte, aula Concilii, ab aliis Patriarchium Lateranenſe, denominantum fuit, eo quia Palatium, ubi Romani reſidebant Pontifices, erat, de quo Patriarchio fusè Raſponus lib. 4. cap. 1. In hac igitur aula, octo celebrata D fuiſſe Concilia, idem ſcribit, Auctor eodem lib. 4. cap. 4. quæ enumerat: videlicet Anno 313. ſub Melchiade. Anno 499. 500. & 501. ſub Symmacho. Anno 745. ſub Zaccharia. Anno 861. ſub Nicolao I. Anno 993. ſub Joanne XV. Anno 1065. ſub Alexandro II. In Eccleſia verò XXV. Synodos habitas fuiſſe docet laudatus Raſponus lib. 2. cap. 11. eæque ſequentes ſunt. An. 337. ſub Julio I. Anno 484. ſub Felice II. dicto III. Anno 649. ſub Martino I. Anno 680. ſub Agathone I. Ann. 732. ſub Gregorio III. Anno 769. ſub Stephano IV. Ann. 861. & aliud An. 862. ſub Nicolao I. ſub Joanne X. Aliam enumerat Synodum Raſponus, ſed inter Labbei Concilia minimè reperio: ſub Benedicto verò VIII. Concilium in Lateranenſi Baſilica celebratum fuiſſe idem affirmat Raſponus, quod tamen à Labbeo non refertur. Anno 1050. & aliud Anno 1051. ſub Leone IX. Anno 1058. ſub Stephano IX. An. 1063. aliud Ann. 1065. & aliud Anno eodem ſub Alexandro II. Ann. 1078. & aliud Anno 1079. ſub Gregorio VII. Anno 1102. ſub Paſchale II. Anno 1122. ſub Calliſto II. Generale I. Ann. 1139. ſub Innocentio II. Generale II. Anno 1179. ſub Alexandro III. Generale III. Anno 1215. ſub Innocentio III. Generale IV. Anno 1302. ſub Bonifacio VIII. ab Ann. 1511. ad An. 1518. ſub Julio II. & Leone X. Generale V. Tria alia Concilia celebrata fuiſſe in Laterano Panvinius affirmat, ut ſcribit ſæpè laudatus Raſponus, nempè ſub Hadriano I. ſub Sergio III. & ſub Victore II. quæ idem Auctor ſe minimè reperiſſe affirmat; neque à Labbeo referuntur. Hujus autem aulæ ortographiam, ſive exteriorem faciem, habes Tabul. V. num. 2. Duæ in ampliſſima hac antiqua fabrica Lateranenſi, aulæ Leonianæ appellatæ fuerunt; iſta videlicet, atque alia ſub num. 50. quarum tamen una major, altera minor erat. Hinc inter eruditos oritur dubium, quęnam ex iſtis major. Panvinius hanc, Alemannus verò in ſuis *Lateranenſibus Parietinis* alteram majorem fuiſſe aſſerit. Quæſtionem iſtam Severanus de

ſe-

ſeptem Urbis Eccleſiis, ac Floravantes Martinellus in *Trophæo Sanctiſſimæ Crucis* pag. 137. dirimere tentârunt aſſerentes S. Leonem III. duo conſtruxiſſe triclinia, alterum prope locum ubi nunc ſunt Scalæ Sanctæ, cujuſque ſupereſt Tribuna muſivi operias, ac dictum *majus ſuper omnia triclinia*; alterum verò prope Eccleſiam, ac appellatum *miræ magnitudinis*, fuiſſeque ubi erat aula Concilii, & fortaſſe ipſa aula. Qui plura cupit citatos adeat Auctores, qui fusè enarrant hiſtoriam.

38. Abſis.

39. Interſeptum, ſive diaphragma, ubi tres aderant Januæ, quæ Sanctæ dicebantur, è Palatio Hieroſolymitano Pontii Pilati tranſvectæ, ut antiqua traditio fert, per quas non ſemel Salvatorem D. N. J. Chriſtum, Paſſionis tempore, tranſiiſſe pia veriſimilitudo diu ſuaſit. Hinc apud veteres Chriſtifideles uſus olim invaluerat, ut à templo Lateranenſi exeuntes, & pergentes ad aulam per ea limina, religioſo pietatis impulſu, tranſirent. Plura de his Januis apud laudatum Raſponum lib. 4. cap. 6. videri poſſunt.

40. Altare B. M. V.

41. Pulpitum Bonifacii VIII. ſive Menianum, quod ab ipſo Pontifice, ad benedictionem populo impartiendam, conſtructum fuerat, ac porrigebatur in aream, & pro illorum temporum conditione ſatis elegans erat, utpote quaquaverſum depictum, & emblematibus ornatum. In eo ſequens legebatur inſcriptio:

DOMINVS BONIFACIVS PAPA OCTAVVS FECIT TOTVM OPVS PRAESENTIS THALAMI. ANNO DOMINI MILLESIMO TRECENTESIMO.

Ejuſdem Meniani orthographiam habes, in dicta Tab. V. num. 3.

42. Deambulacra Palatii Lateranenſis, cujus aſpectum habes in eadem Tab. V. num. 4.

43. Oratorium S. Sylveſtri, celebre ob plures cæremonias, quæ in eo à Summis Pontificibus celebrabantur.

44. Situs, ubi extabant Scalæ Sanctæ; qui in dicta Tab. V. num. 5. indicatur. De hiſce Scalis Sanctis peculiarem Romæ edidit tractatum Joſeph Maria Soreſinus an. 1672.

45. Scalæ Lateranenſis Palatii.

46. Interior janua ejuſdem Palatii.

47. Porticus Palatii.

48. Veſtibulum ante Oratorium, quod Sancta Sanctorum appellabatur.

49. Oratorium S. Laurentii, ſuper cujus juauam, Muſivo opere, ejuſdem Sancti imago expreſſa erat. Idem denominatur Oratorium Sancta Sanctorum. De hoc apud Bibliothecarium in vitis Stephani III. ac Benedicti III. mentio habetur. Adhuc integrum extat in ſummitate Scalæ Sanctæ, illuc à Xyſto V. translatæ. Sacellum habet valvas æneas; ædicula eſt interiùs picta, teſtudinem habet lateritiam plumbeis laminis tectam, pavimentum marmoreum teſſellatum, ſedilia undequaque lapidea, parietes etiam marmoreis tabulis incruſtatos; ac unicum tantùm Altare, ſub quo diu jacuerant capita Apoſtolorum, ut narrat Panvinius, ac ſupra illud imago SS. Salvatoris recolitur, multis, & pretioſiſſimis ornamentis aureis, & argenteis, & gemmeis coruſca. De hac Salvatoris imagine eruditè ſcripſit Benedictus Millinus in ſuo Tractatu de Oratorio S. Laurentii in Laterano, quam Acheropitam nomi-

minat. Hæc ædicula antiquitùs Romanorum Pontificum peculiare ſacellum, ſeu, ut vocant, Cappella erat. A

50. Triclinium Leonis III. de quo nos ſupra num. 37. fati ſumus, quod dicebatur majus ſuper omnia triclinia. De eodem Nicolaus Alemannus peculiarem tractatum edidit, & nos in noſtra II. Parte *Veter. Monim.*

51. Oratorium S. Nicolai: Sacellum hoc à Calliſto II. inceptum fuiſſe, B ſed ab Anaſtaſio IV. abſolutum ſcribunt PP. Henſchenius, & Papebrochius in ſuo conatu Chronico-Hiſtorico, ad Catalogum Pontificum, in Vita Paſchalis II. Amborum iſtorum Pontificum effigies, cernuntur in genua inclinatæ, ad pedes Beatiſſimæ Virginis, ut videre eſt in exemplari ab iiſdem Auctoribus, loco citato, exhibito. Idem ſacellum ſupereſt adhuc in ædibus Pœnitentiariorum, ubi nonnullæ antiquæ viſuntur picturę. Pro Summorum Pon- C tificum veſtiario inſerviebat, videlicet pro loco, ubi ſacra Pontificum indumenta, & cætera Eccleſiaſtica ſupellectilia, ad ſacra peragenda, cuſtodiebantur.

52. Aliæ partes Palatii Lateranenſis.

53. Situs Palatii à Xyſto V. recenter conſtructi.

54. Locus Pyramidis ab eodem Xyſto erectæ. D

55. Veſtigia Turris Annibaldenſis.

56. Veſtigia, & ſitus Bibliothecæ Pontificiæ, utpote etiam veſtigia Eccleſiæ S. Angeli, & aliorum ædificiorum prope Baſilicam.

57. Via quæ ducit ad portam Capenam, hodie S. Sebaſtiani.

58. Monaſterium B. Bartholomæi, & Andreæ, ab Honorio I. Summo Pontifice in ſua domo fundatum, ut Bibliotecharius in ejus narrat vita: nunc celebre eſt Xenodochium.

59. Via ad Amphitheatrum.

60. Via ad Liberianam Baſilicam.

61. Via antiqua ad Baſilicam Sanctæ Crucis

62. Via nova ad eandem Baſilicam.

63. Locus ubi olim erat Dataria, & habitationes Pontifici inſervientium.

64. Aquæ ductus Claudii.

65. Statua equeſtris M. Aurelii Imperatoris, de qua Panvinius in Manuſcripto lib. 4. cap. 8. ſic loquitur: *Fuit etiam ibi antiquitus M. Aurelii ænea equeſtris ſtatua, quam Xyſtus IV. è ſordido loco in auguſtiorem in area ipſa poſuit. Quam poſtremò Paulus III. in arcam tranſtulit Capitolinam.* Non abs re autem in Lateranenſi area diu fuit M. Aurelii equeſtris ſtatua, cum ipſum in his locis natum fuiſſe, referat in ejus vita Julius Capitolinus. Hujuſmodi ſtatua indicatur in Tab. V. nu. 6.

De hac eadem ſtatua diſſeruimus ſupra, ferè in hujus capitis initio, ubi diximus etiam Conſtantini ſtatuam, retroactis ſeculis, appellatam fuiſſe. Notitiam hanc, ſive potius fabellam ex Cencii Camerarii Ms. deſumpſimus, quæ cum ſit admodum curioſa, & illius ſeculi, in quo Camerarius floruit, ſimplicitatem redoleat, eam prout Auctor iſte, pauciſſimis notus, enarrat tranſcribere in Lectoris gratiam ducimus, quæ cap. 37. ſic ſe habet.

Quare factus eſt Equus, qui dicitur Conſtantini.

Laterani eſt quidam Caballus Aeneus, qui dicitur Conſtantini, ſed non ita eſt, quia quicumque voluerit veritatem cognoſcere hoc perlegat. Tempore Conſulum, & Senatorum quidam Rex poten-

potentiſſimus de Orientis partibus Italiam venit, ex parte Laterani Romam obſedit, multâ ſtrage, & bello populum Romanum afflixit. Tunc quidam armiger magnæ famæ, & virtutis, audax, & prudens ſurrexit, qui dixit Conſulibus, & Senatoribus: ſi eſſet, qui liberaret vos de hac tribulatione, quid à Senatu promereretur? qui reſpondentes dixerunt: quidquid ipſe popoſcerit mox obtinebit: qui ait eis, date mihi triginta milia ſextertia, & memoriam victoriæ mihi facietis poſt peractum bellum, & optimum æquum; qui promiſerunt ſe facturos quidquid ipſe petierat; qui ait, mediâ nocte ſurgite, & omnes armamini, & ſtate intra muros in ſpecula, & quidquid vobis dixero facietis. Et illi continuò fecerunt imperata, qui aſcendit equum ſine ſella, & tulit falcem; per plurimas enim noctes viderat illum Regem, ad pedem cujuſdam arboris, pro neceſſario venire; in cujus adventu Cocobaja, quæ in arbore ſedebat, ſemper cantabat; ille verò exivit Urbem, & fecit herbam, quam in faſcem religatam portabat ante ſe, more ſcutiferi, qui ſtatim, ut audivit Cocobajam cantantem, acceſſit propius, & cognovit illum Regem veniſſe ad arborem. Ivit ergo contra eum, qui jam peregerat neceſſaria; ſocii qui erant cum Rege, putabant illum eſſe ſuorum, cœperunt clamare, ut ipſe auferret ſe de via ante Regem, ſed ille non dimittens propter eos, fingens ſe de loco abire, junxit ſe Regi, & pro fortitudine ſua illis omnibus ſpretis, vi arripuit Regem, & portavit eum. Mox cum veniſſet ad muros civitatis cœpit clamare: exite foras & interficite omnem exercitum Regis, quia ecce ipſum teneo captivum, qui exeuntes, alios interfecerunt, alios in fugam miſerunt. Unde Romani innumerabile pondus auri, & argenti habuerunt, & glorioſi ad Urbem redjerunt, & quod prædicto armigero promiſerant perſolverunt, XXX. ſcilicet millia ſextertia, & Equum æneum pro memoria deauratum, & ſine ſella ipſo deſuper reſidente, extentâ manu dextrâ, quâ cœperat Regem. In capite Equi memoriam Cocobajæ ad cantum cujus victoriam fecerant. Ipſum quoque Regem, qui parvæ ſtaturæ fuerat retrò ligatis manibus, ſicuti eum cœperat, ſub ungula Equi memorabiliter deſtinavit.

Redargui ſupra ſeculi ſimplicitatem, nam eo tempore non tam difficile erat Conſtantini numiſmata, ubi illius erat effigies, cum equeſtris Viri effigie conferre, ut factum fuit præterito ſeculo, nam ex hujuſmodi collatione ſtatim veritas elucet; etenim in M. Aurelii numiſmatibus Vir barbatus apparet; è contra in illis Conſtantini homo imberbis viſitur. Et hæc ſatis dicta, de hac equeſtri ſtatua.

Summatim perſtrinximus, duæ de tam vetuſta Eccleſia, dicenda erant, duplici ex cauſa. Primò, quod noſtra intentio ſit ſolummodò, de Sacris Ædificiis à Magno Cõſtantino conſtructis tractare; ſecundò quòd de hac eadem Eccleſia Panvinius, ac Severanus de ſeptem Urbis Eccleſiis, ac poſt iſtos laudatus Eminentiſs. Raſponus copioſo calamo ſcripſerunt.

Et ut evidentiùs appareat quanta fuerit iſtius Magni Imperatoris Munificentia, quantaque liberalitas erga ſacras ædes ab ipſo conſtructas, ecce brevem narrationem à Bibliothecario in Vita Sylveſtri deſumptam Donariorum, eiſdem ædibus oblatorum, quorum ſingula ſingulis, ſuis locis reponemus.

Do-

Donaria à Magno Conſtantino Eccleſiæ S. Joannis Lateranenſis oblata ex Bibliothecario in Vita S. Sylveſtri.

Faſtigium argenteum battutile, quod habet in fronte Salvatorem ſedentem in ſella in pedibus quinque penſant. libras 120· Duodecim Apoſtolos in quinis pedibus, qui penſaverunt ſinguli libras nonagenas, cum coronis argenti puriſſimi. Item à tergo reſpiciens, in Apſida Salvatorem ſedentem in throno in pedibus quinis ex argento puriſſimo, qui penſ. libras 140. Angelos quatuor ex argento, qui ſunt in pedibus quinis coſtas cum crucibus tenentes, qui penſaverunt ſinguli libras 105. cum gemmis alavandinis in oculos. Faſtigium ipſum ubi ſtant Angeli, vel Apoſtoli penſat libras duo millia viginti quinque, ex argento dolatico. Pharum ex auro puriſſimo, quod pendet ſub faſtigio cum Delphinis quinquaginta, quæ penſant cum catena ſua lib. 25. Coronas quatuor cum Delphinis viginti ex auro puriſſimo, penſantes ſingul. lib. 15. Cameram Baſilicæ ex auro trimme in longum, & in latum in pedibus quingentis. Altaria ſeptem ex argento battutili penſ. ſing. lib. 200. Patenas aureas ſeptem, quæ penſant ſingulæ libras 30. Patenas argenteas 16. penſantes ſingulas libras 30. Scyphos aureos 7. qui penſant ſinguli lib. 10. Scyphum ſingularem ex metallo, corallo ornatum undique de gemmis praſinis & hyacinthinis auro interclusum, qui penſat ex omni parte libras viginti, & uncias tres. Scyphos argenteos viginti, penſantes ſingulos libras 15. Amas ex auro puriſſimo duas penſantes ſing. libras quinquaginta, portantes ſingulas medemnos tres. Amas argenteas viginti, quæ penſant ſingulæ libras decem, portantes ſingulæ medemnos ſingulos. Calices minores ex auro A *puriſſimo quadraginta, penſantes ſingulos libras ſingulas. Calices minores miniſteriales 50. penſ. ſing. libras binas. Ornamenta in Baſilica Pharum cantharum ex auro puriſſimo ante altare, in quo ardet oleum Nardinum piſticum cum Delphinis octuaginta, qui penſant libras triginta, ubi candelæ ardent ex oleo Nardino piſtico in gremio Eccleſiæ. Pharum cantharum argenteum cum Delphinis centum & viginti, quod* B *penſant libras quinquaginta, ubi oleum ardet Nardinum piſticum. Phara canthara argentea in gremio Baſilicæ, quadraginta penſ. ſingula libras triginta, ubi ardet oleum quod ſupra. Parte dextrâ Baſilicæ Phara argentea quadraginta penſ. ſingula libras viginti. Phara canthara in læva Baſilicæ argentea vigintiquinque penſ. ſing. libras viginti. Canthara cyroſtrata in gremio Baſilicæ ar-* C *gentea 50. penſ. ſing. libras viginti. Singularum librarũ metretæ tres ex argento puriſſimo, quæ penſ. ſing. libras 300. portantes ſingulæ medemnos 10. Candelabra aurichalca ſeptem ante altaria, quæ ſunt in pedibus 10. cum ornatu ſuo ex argento, intercluſa ſigillis Prophetarum penſ. ſingula libras triginta, quæ conſtituit in ſervitio luminum ideſt maſſam Garilianam in territorio Sueſſano, præſtantem ſingulis annis ſolidos quadringentos.* D *Maſſam Muronicam in territorio ſupraſcripto præſtantem ſolidos trecentos ſexaginta. Maſſam Aurianam territorio Laurentino præſtantem ſolidos quingentos. Maſſam Urbanam territorio Antiano præſtantem ſolidos 240. Maſſam Sentilianam territorio Ardeatino præſtantem ſolidos 240. Maſſam Caſtis territorio Catinæ præſtantem ſolidos mille. Maſſam Trapeam territorio Catinenſi præſtantem ſolidos mille ſexcentos, & quin-*

quinquaginta. Thymiamateria duo ex A *auro puriſſimo penſantia libras triginta. Donum aromaticum ante Altaria annis ſingulis libras* 150.

Pro tantæ Eccleſiæ diſſertationis corona, referre operæ pretium exiſtimamus, honorificentiſſimum elogium, quod poſteris reliquit Petrus Damiani S. R. E. Cardinalis Epiſcopus Portuenſis, qui ob egregiam vitæ Sanctimoniam, incomparabilem eruditionem, B ac diſciplinæ Eccleſiaſticæ zelum, Hieronymus Junior meritò nuncupari poteſt. Is inquam, in Epiſtola ad Cardinales S. R. E. hæc ſcribit: *Lateranenſis Eccleſia ſicut Salvatoris eſt inſignita vocabulo, qui nimirum eſt caput omnium Electorum, ita Mater, & quidam apex, & vertex omnium per Orbem Eccleſiarum. Hæc ſeptem Cardinales habet Epiſcopos, quibus ſolis poſt Apoſtolicum, ſacroſanctum illud altare licet accedere,* C *ac divina myniſteria celebrare*, &c. De eadem rurſus ad Cadaloum Schiſmaticum ſic ſcribit: *Hæc igitur ad honorem condita Salvatoris culmen, & ſummitas totius Chriſtianæ Religionis effecta (ut ita dixerim) Eccleſia eſt Eccleſiarũ, & Sancta Sanctorum. Habet enim intrinſecus Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli diverſis quidem locis conſtitutas Eccleſias, ſed ſui compage Sacramenti (quia videlicet in quodam meditullio* D *poſita quaſi caput membris ſupereminet) indifferenter unitas. His itaque tamquam expanſis divinæ miſericordiæ brachiis ſumma illa, & venerabilis Eccleſia omnem ambitum totius Orbis amplectitur, omnes, qui ſalvari appetunt in materno pietatis gremio confovet, & tuetur. Hac Jeſus, Summus videlicet Pontifex, arce ſubnixus totam in Orbe terrarum Eccleſiam ſuam Sacramenti unitate conſederat, ut unus Paſtor meritò, & una dicatur Eccleſia.*

CAPUT III.

De Lateranenſi Baptiſterio.

PLURIMA huc uſque de inclyta Lateranenſi Baſilica à Chriſtianiſſimo Imperatore Magno Conſtantino ædificatâ brevi complexi ſumus: decet modò, eâdem brevitate ſervatâ, de Baptiſterio Baſilicæ adjacenti diſſerere, quod operis elegantiâ, & marmorum pretio inſigne, ac ſpecioſiſſimum eſt.

Ædificium hoc tam exteriùs, quàm interiùs octanguli figuram exhibet; in ſingulis autem interioribus angulis ſingulæ columnæ porphyreticæ aſſurgunt, relicto inter columnas, & parietes lato ambulacro: columnis imminent epiſtylia cum zophoro, & parvâ coronâ: huic incumbit ſecundus columnarum ordo numero æqualium, magnitudine verò minorum cum epiſtyliis, quæ tandem tecto premuntur. In zophoro, quod epiſtilio primi ordinis incumbit, nonnulli leguntur verſus, quos refert Panvinius de ſeptem Urbis Eccleſiis, ac in ſua Diſſertatione de Baptiſmate Paſchali, & origine, ac ritu conſecrandi Agnos Dei, ſed ordine, ut mihi videtur, perturbato videlicet.

Gens ſacranda polis, hic ſemine naſcitur almo
Quam fœcundatis, ſpiritus edit aquis.
Virgineo fœtu, genitrix Eccleſia natos
quos ſpirante Deo concepit, amne parit.
Cœlorum regnũ ſperate, hoc fonte renati.
Non recipit felix vita, ſemel genitos.
Fons hic eſt vitæ, & qui totum diluit Orbem,
Sumens de Chriſti vulnere principium.
Mergere peccator, ſacro purgande fluento,
Quem

Quem veterem accipiet, proſert unda novum.
Inſons eſſe volens, iſto mundare lavacro,
Seu patrio premeris crimine ſeu proprio.
Nulla renaſcentum eſt diſtantia, quos facit unum
Unus fons, unus Spiritus, una Fides.
Nec numerus quemquam ſcelerum, nec forma ſuorum
Terreat, hoc natus flumine Sãctus erit.

Panvinio conſenſiunt Baronius, Raſponus, & alii, qui à Panvinio tranſcripſerunt. Pace tamen tantorum Virorum crediderim, initium legendi, inſtitui debere, à fronte januæ oppoſita, & continuato ordine ad dexteram ingredientis, ita recitandos eſſe.

Gens ſacranda polis, hìc ſemine naſcitur almo
Quam fœcundatis, Spiritus edit aquis.
Mergere peccator, ſacro purgande fluento,
Quem veterem accipiet, proferet unda novum.
Nulla renaſcentum eſt diſtantia, quos facit unum
Unus fons, unus Spiritus, una Fides.
Virgineo fœtu genitrix Eccleſia natos,
Quos ſpirante Deo concipit, amne parit.
Inſons eſſe volens, iſto mundare lavacro
Seu patrio premeris crimine ſeu proprio.
Fons hic eſt vita, & qui totũ diluit orbẽ.
Sumens de Chriſti vulnere principium.
Cœlorum Regnum ſperate, hoc fonte renati.
Non recipit felix vita ſemel genitos.
Nec numerus quemquam ſcelerum, nec forma ſuorum
Terreat, hoc natus flumine Sãctus erit.

Hiſce carminibus, adde alia duo cum annexa inſcriptione, quæ à Grutero pag. 1163. num. 11. referuntur, ac Panvinius ſcriptor cætereoqui eruditiſſimus non vidit.

A *Ad fontem vitæ, hoc aditu properate lavandi*
Conſtantis Fidei, janua Chriſtus erit.

Inſcriptio.

Hic locus olim ſordentis tumuli ſquallore congeſtus, ſumptu, & ſtudio Chriſti famuli Hilari Epiſcopi, juvante Domino tantâ ruderum mole ſublatâ quantum culminis nunc videtur ad offerendum Chriſto Deo munus, ornatus, at- B *que dedicatus eſt.* Verùm ex hac inſcriptione, & ex Libro Pontificali in vita Xyſti III. non mediocre dubium exoritur an Hilarus, an verò Xyſtus III. hoc Baptiſterium, à Conſtantino inchoatum abſolverit, & ornârit? Stat pro Hilaro, prædicta Gruteri inſcriptio, ſi Baptiſterio applicanda ſit, ut pluribus placet; pro Xyſto verò ſtat Liber Pontificalis, ubi in ejuſdem Pontificis vita legitur: *Hic* (Xyſtum intellige) C *fecit in Baſilica Conſtantiniana, ornamentum ſuper fontem, quod ante ibi non erat, ideſt epyſtilia marmore, & columnas porphyreticas erexit, quas Conſtantinus Auguſtus congregatas dimiſit; ac juſſit, ut erigerentur, quas, & verſibus exornavit.* Diſcrimen temporis inter utrumque Pontificem eſt annorum 21. circiter. Nec veriſimile videtur, hoc opus ab altero factum, ab altero refe-D ctum fuiſſe. Quomodò enim tam brevi temporis intervallo, potuiſſet in eam ruinam collabi, quæ inſtar ſordentis tumuli eſſet, & tanta ruderum copia congeri, ut in molem evaderet? Concordem Libro Pontificali Gruterum reddi poſſe exiſtimo: ſi animadvertamus Conſtantinum juxta antiquorum Romanorum morem, balneum in proprio habuiſſe palatio, illudque poſtquam Chriſtianam fidem amplexus fuit in Baptiſterii uſum converti, ac epiſtiliis,

liis, marmoribuſque, & columnis porphyreticis ornari voluiſſe, atque ideò eadem marmora, eundem in locum, ad eundem finem, juſſiſſe adduci: poſtmodum vero inchoatum opus, quod imperfectum remanebat, abſolvi imperaſſe. Quare Beatiſſimus, atque magnificus Pontifex Xyſtus, de Sacris ornandis ædificiis valdè ſollicitus, ut teſtatur Liberiana Baſilica, poſt ſeculũ, hanc Conſtantini voluntatem executioni mandavit. Præterea abſurdum minimè eſſe puto, ſi aſſeram, quòd in tam longa annorum ſerie, ubi epiſtylia, aliaque marmora columnæque jacebant, magnam ibi tunc molem aggeſtam fuiſſe, partim ex effoſſis fundamentis, ſuper quibus ipſæ columnæ erigendæ erant, partim aliâ ex cauſa, ut quotidie in novis fabricis, antequam illæ abſolvantur, ſimiles terræ aggeres efformari videmus. Xyſtus igitur Pontifex columnas erexit, epiſtylia ſuperimpoſuit, opus tamen non abſolvit. Unde Hilarus paulò poſt Xyſti ſucceſſor jam aggeſtam terram, novaque rudera, ex recenti fabrica ſuperaddita exinde amoveri, ac in liberam, nitidamque formam reddi juſſit, proptereaque inſcriptionem illam, *hic locus olim ſordentis tumuli ſquallore congeſtus*, &c. abſque ullâ dubitatione, ipſi Hilaro Pontifici adaptari poſſe arbitror; præcipuè cum idem Pontifex, hoc in eodem Baptiſterio, tria Oratoria, unum in S. Joannis Baptiſtæ, alterum in S. Joannis Evangeliſtæ; tertium parum ab eiſdem diſtans, in Exaltationis Sanctiſſimæ Crucis honorem, ædificaverit, quorum ultimum retroacto ſeculo, tempore nimirum Pontificat. Xyſti V. glorioſiſſimi Pontificis, ob vetuſtatem nimiam dirutum fuit, in cujus angulis quatuor Cruces variis Muſivis operibus ornatæ viſebantur, ut narrat Ugon. in Stat. V. pag. 46. De ambobus prioribus Oratoriis nos diſſeruimus in noſtro Opere de Veter. Monim. par. 1. cap. 26.

Ne autem ullam dubitandi anſam in hucuſque narratis relinquamus, cum ſupra in capite præcedenti retulerimus, in zophoro quatuor columnarum, quæ muro ſacelli S. Thomæ, ſeu Secretario Pontificium adhærebant infraſcriptam legi inſcriptionem, quæ cum illa à Grutero relatâ eadem penè eſt, videlicet: *Hic locus olim ſordentis tumuli ſquallore congeſtus, ſumptu, & te Domine tantâ ruderum mole, quantum culminis nunc videtur ad offerendum Chriſto Domino N*....... Quare inter utraſque ſolummodò ea eſt differentia, quod in hac deſiderantur voces. *Studio Chriſti famuli Hilari Epiſcopi juvante*; ideò ad hoc elucidandum dubium reſponderi poſſe puto Anaſtaſium IV. qui floruit anno 1153. Porticum ante Baptiſterium, tabulis marmoreis, muroque clauſiſſe, duoque altaria ibidem conſecraſſe, quare cum in hac porticu, olim ipſæ columnæ, cum zophoro fortaſſe, ante Baptiſterii januam ſtarent, quæ inde amotæ fuerunt, ut amplior redderetur area, quæ in Oratorii uſum inſerviret; & ne illarum columnarum, zophorique periret memoria, in ejuſdem ſacelli muro incluſæ fuêre, non â Joanne, qui Anaſtaſii Prædeceſſor fuit, ſed ab ipſo Anaſtaſio, vel aliquo ex Succeſſoribus, ſacrarum antiquitatum ſtudioſo.

Nec obſtat quod Raſponi inſcriptio in præcitatis differre videatur, quia diverſitas nulla eſt, ſed unius verſus mutilatio, qui aut in marmore corro-

ſus erat, ut extremæ voces *ornatus atque dicatus*, indicant, vel ab Amanuenſe omiſſus fuit, ut ſæpè accidere ſolet. Rei igitur veritatem aſſequi impoſſibile eſt, cum nihil impervium tempori, nihil vetuſtati non penetrabile, nihil non obnoxium, longę ætatis edacitati non ſit, ac propterea ab hominum memoria, priſtinus rerum ſtatus, & primæva eſſentia facilè expungatur. Si quis igitur meliores habet conjecturas, afferat; Nos autem contenti ſumus Baptiſterium à Magno Conſtantino conſtructum, ſive conſtrui juſſum fuiſſe aſſerere, ideòque ad illius donaria modò deſcendimus, quæ à Bibliothecario in Sylveſtri vita ſic recenſentur. *Fontem Sanctum, ubi baptizatus eſt Auguſtus Conſtantinus ab eodem Epiſcopo Sylveſtro. Ipſum Sanctum Fontem ex lapide porphyretico, ex omni parte coopertum, intrinſecus, & foris, & deſuper, & quantum aqua continet, ex argento puriſſimo in pedibus* 5. *qui penſavit argenti libras, tria millia, & octo. In medio fontis columnas porphyreticas, quæ portant phyalam auream, ubi candela eſt, penſans ex auro puriſſimo libras* 52. *ubi ardet in diebus Paſchæ balſamum lib.* 200. *annexum verò, ex ſtippa amianti in labro Fontis Baptiſterii; Agnum ex auro puriſſimo fundentem aquam, qui penſat lib.* 30. *Ad dexteram Agni, Salvatorem ex argento puriſſimo in pedibus* 5. *penſ. libras* 170. *In læva Agni, Beatum Joannem Baptiſtam, ex argento in pedibus* 5. *tenentem titulum ſcriptum, qui hoc habet. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi, penſantem libras centum. Cervos ex argento* 7. *fundentes aquam, qui penſant ſinguli lib.* 80. *Thimiamaterium aureum cum gemmis prainis, & hyacinthinis*

A *quadraginta duabus, penſans libras decem.*

Maſſam Feſti propoſiti ſacri cubiculi, quam donavit Auguſtus Conſtantinus præſtantem ſolidos 300. *Maſſam Gaba territorio Gabinenſi præſtantem ſolidos* 202. *Maſſam Pictas, territorio ſupraſcripto, præſtantem ſolidos* 205. *Maſſam Statilianam, territorio Corano, præſtantem ſolidos* 200. *Maſſam intra Si-* B *ciliam Taurana, territorio Parampnienſi, præſtantem ſolidos quingentos. Intra Romam domos, vel hortos præſtantes ſolidos duo milia ducentos. Fundum Baſſi, qui præſtat ſolidos centum viginti. Maſſam Laninam præſtantem ſolidos ducentos. Fundum Catulli, territorio Momentano, præſtantem ſolidos quinquaginta. Maſſam Statianam, territorio Sabinorum, præſtantem ſolidos* 350. *Maſſam Murinas, territorio Appiano Albanenſi præſtantem ſolidos* 300. C *Maſſam Virginis, territorio Corano, præſtantem ſolidos ducentos. Et tranſmarina infra partem Africæ. Maſſam vineis, territorio Mucario, præſtantem ſolidos octingentos. Maſſam Capſis, territorio Capſitano, præſtantem ſolidos ſexcentos. Maſſam varia Sardana, territorio Monenſi, præſtantem ſolidos quingentos. Maſſam Cameras, territorio Curalupi, præſtantem ſolidos* 405. *Maſſam Nummas territorio Numidiæ, præſtantem ſo-* D *lidos* 710. *Maſſam Baldariolea rio; territorio Numidiæ, præſtantem ſolidos octingentos, & decem. Item in Græcia territorio Cretas, Maſſam Ceſalinam in Creta, præſtantem ſolidos quingentos. In Mengaulo Maſſam Amaron, præſtantem ſolidos* 222.

CAPUT IV.

De Vaticana Baſilica.

VATICANAM Baſilicam toto Orbe terrarum celeberrimam, quæ Architecturæ miraculum, & Conſtantinianæ liberalitatis, munificentiæque erga Chriſtianam Religionem, nobile argumentum meritò aſſeri valet, deſcripturi; opere pretium exigit, ut de Vaticano etymo aliqua prius exponamus. Vaticanus itaque Mons, ultra Tyberim in Hetruria, à Ponte Milvio uſque ad mare protenſus eſt: latâ tamen ſumptâ terminatione, ut rerum naturalium ſcrutator Plinius lib. 3. c. 5. affirmat: *Citra XIII. M. paſſuum Urbis Vejentem agrum à Cruſtumino, dein Fidenatem, Latinumque à Vaticano dirimens.* Stricto verò termino; Vaticanus, planities illa dicitur, quæ inter montem Vaticanum, Tyberimque interjacet, cujus magnam occupat partem Leonina Civitas, à Sanctiſſimo Pontifice Leone IV. illius conditore, ſic appellata, cujus pars, quæ Urbis muris olim excluſa, extra porrigebatur; modò à Summo Pontifice Urbano Papa VIII. novis mœnibus, ſive propugnaculis, mirâ animi magnificentia incluſa, Janiculus appellatur. Antiquitus neque admodum frequens, neque de Urbis pertinentiis Vaticanus erat; ita dictus, ut ex Verrio tradit Feſtus, quod Vatum reſponſo, expulſis Hetruſcis, Populus Romanus eo potitus ſit. Hinc Janiculus licet propriè, pro Vaticano non veniat, attamen, ut eidem conterminus, ſi non tam rigidè vocem accipias, ipſum ſonat, ut Martial. lib. 1. Epigram. 63. cujuſdam Tullii Martialis

A Villulam deſcribens, quæ in Vaticani ambitu ſita erat, ut in Janiculo poſitâ, ſic cecinit.

Tulli jugera pauca Martialis
Longo Janiculi jugo recumbunt.

Ac Gellius lib. 16. c. 17. *Et agrum* (inquit) *Vaticanum, & ejuſdem agri Deum præſidem appellatum acceperamus à Vaticiniis, quæ vi, atque inſtinctu ejus Dei in agro fieri ſolita eſſent. Sed præter hanc cauſam M. Varro in libris Re-* B *rum Divin. aliam eſſe tradit iſtius nominis rationem: Nam ſicut Ajus,* (*inquit*) *Deus appellatus, araque ei ſtatuta eſt, quæ eſt in infima nova via, quòd ei in locc divinitus vox edita erat, ita Vaticanus Deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia, quoniam pueri ſimul atque parti ſunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vaticano ſillaba eſt: idcircò vagire dicitur,* C *exprimente verbo ſonum vocis recentis.* Huc uſque Gellius. Hipponenſis verò Epiſcopus S. Auguſtinus lib. 4. de Civitate Dei cap. 8. ſic appellatum fuiſſe ſcribit, quia *infantium vagitibus præſidebat*: & cap. 2. ejuſdem libri idem affirmat, nempè: *naſcentibus in vagitu os aperire*. Ac Romanæ eloquentiæ Parens lib. 13. Epiſt. 33. ad Atticum Vaticani ſic meminit: *Sed caſu ſermo à Capitone de Urbe augenda à Ponte Milvio* D *Tyberim duci ſecundum Montes Vaticanos, Campum Martium coædificari; illum autem Campum Vaticanum fieri quaſi Martium Campum.* Meminit quoque hujus montis Venuſinus Vates Horatius lib. 1. Ode 30. ubi ſic:

Care Mæcenas Eques, ut paterni
Fluminis ripæ ſimul, & jocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Apud Porphyrium Horatii inter-

pretem hoc loco Vaticanum montem non longè abeſſe à Theatro Pompeii conjicitur; quem reſonuiſſe ſimul cum ripis plauſu Populi ipſe refert. Apud Martialem non ſemel Vaticanum offendimus, cujus vina peſſimi generis fuiſſe cecinit. Ibi.

Quid te Tucca juvat vetulo miſcere phalerno
In Vaticanis condita muſta cadis?

Campum Vaticanum eximius ille Hiſtoriæ Scriptor Tacitus lib. 14. Annalium, Vallem appellat his verbis: *Clauſumque Valle Vaticanâ ſpatium, in quo equos Nero regeret*. Nam Circus hic antiquiſſimus erat, à Cajo extructus, & Auguſto dicatus, licet poſtea Neronis aſſumpſerit nomen, cujus veſtigia tam in præterito, quàm in præſenti ſeculo extabant, nam partim viſebantur, partim verò terram effodiendo inventa fuère. Præcipuum & principale Circi ſignum erat Obeliſcus, qui nunc ante Baſilicam cernitur, olim ſitus prope ubi nunc Sacrarium. Circi initium, ſive ingreſſus erat, ubi ad præſens Eccleſia S. Marthæ; finis, ſeu terminis ad ultimos ſcalæ gradus antiquæ Baſilicæ ſe extendebat, ut fuſiùs narrat ſeveranus in ſuis Memoriis Sacris ſeptem Eccleſiarum Urbis pag. 7. Prope Obeliſcum Occidentem verſùs duo aderant rotunda templa, quorum Obeliſco proximius Matri Deûm, licet perperam à quibuſdam Marti attributum, & hoc Neronis Veſtiarum appellatum. Alterum verò remotius Apollini, ideſt Soli dicatum erat. Utraque cum tranſitu ſimul conjuncta, in hiſce ædificiis ſpeciali nota digna ſunt non ſolùm, quòd in Circi ſpina erant conſtructa, verùm etiam, quòd in una, eademque parte ſita; cum contrarium A appareat ex Circo Caracallæ, à Panvinio in ſuo Opere de Ludis Circenſibus pag. 57. relato, ubi ex una Obeliſci parte Solis templum, ex altera verò Matris Deûm ſimulacrum cernitur. Itemque ante Apollinis templum obſervandum eſt, fuiſſe veſtibulum, quod Vaticanum denominabatur, quia Vates, ſcilicet Idolorum Sacerdotes, ibi Sacra peragebant; ideòque tota illa pars Baſilicæ, quæ Meridiem reſpicit, B Vaticanum etiam dicta fuit, ut narrat antiquus Scriptor Petrus Mallius in ſua Deſcriptione Vaticanæ Baſilicæ num. 16.

Propè Circum, Collis cretoſus eſt, lateribus, tegulis, vaſis, aliiſque fictilibus operibus fabricandis valdè opportunus, ut quotidiana docet experientia, de quo Juvenalis Satyr. 16. ibi.
Et Vaticano fragiles de monte patellas.

Vitellium in ſuo Principatu ducentorum ſextertiorum valoris patinam C condidiſſe, narrat Plinius lib. 35. c. 12. cui extruendæ fornax in campis exædificata erat, quos utique campos Vaticanos fuiſſe exiſtimo; de quibus & Livius ait: *Quorum terram, Argillaceam eſſe, & ad fabricas aptiſſimam experimur*. Laudatus verò Tacitus lib. 2. Hiſtor. Vaticanam terram infamem vocitat, hiſce verbis: *Poſtremò ne ſalutis quidem curâ infamibus Vaticani locis* D *magna pars tetendit, unde crebræ in vulgus mortes*. Vetuſtiſſimæ Ilicis, quæ apud Vaticanum olim viruit meminit idem Plinius lib. 16. cap. 44, ubi ſic: *Vetuſtior Urbe in Vaticano Ilex*, &c. Et de inauditæ magnitudinis ſerpente in eodem Vaticano occiſo, idem Auctor lib. 8. cap. 13. ita meminit: *Faciunt his fidem in Italia appellatæ Boæ:* (ideſt Serpentes) *in tantam amplitudinem*

nem exeuntes, ut D. Claudio Principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in alvo ſpectatus ſit infans. Montem iſtum, quid celebris ſemper habuiſſe, ex eo eruitur; quòd Lucius Verus Imperator equo ſuo, quem peramabat extincto, ſepulcrum in Vaticano poſuerit, ut tradit Julius Capitolinus in eodem.

Redeamus modò ad Circum, in cujus medio, prefatus Obeliſcus ſitus erat, in quo hæc legebantur inſcripta, prout adhuc leguntur.

DIVO CÆSARI DIVI IVLII F. AVGVSTO TI. CAESARI.
DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO SACRVM.

De hoc Obeliſco expreſsè ſæpè laudatus Plin. in lib. 36. cap. 11. ubi ſic: *Tertius Romæ Obeliſcus eſt in Vaticano Caii, & Neronis Principum Circo, ex omnibus unus omninò fractus eſt in molitione, quem fecerat Seſoſtridis filius Nuncoreus. Ejuſdem remanet, & alius centum cubitorum, quem poſt cæcitatem viſu reddito, ex oraculo Soli ſacravit*. Ac lib. 16. cap. 40. n. 20. idem Auctor miræ magnitudinis navem fuiſſe, quæ eumdem vexit Obeliſcum ſic narrat: *Abies admirationis præcipuæ viſa eſt in navi; quæ ex Ægypto Caii Principis juſſu, Obeliſcum in Vaticano Circo ſtatutum, quatuorque truncos lapidis ejuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit: quâ nave nil admirabilius viſum in mari certum eſt. CXX. M. modiûm lentis pro ſaburra ei fuère. Longitudo ſpatium obtinuit magnâ ex parte Oſtienſis portus latere lævo. Ibi namque demerſa eſt à Claudio Principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis, ob idq; Puteolano pulvere advecto. Arboris ejus craſſitudo quatuor hominũ ulnas complectentiũ implebat.*

A Celebris fuit Circus iſte ob Circenſes ludos in eo celebratos, de quibus Svetonius in Claudii vita cap. 21. *Circenſes*, ait, *frequenter etiam in Vaticano commiſit, nonnunquam interjectâ per quinos miſſus venatione*. Ac Lampridius in Heliogabalo ſcribit: Elephantorum quatuor quadrigas, in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulcris, quæ obſiſtebant. Tacitus verò ad Annal. B lib. 15. Neronianos hortos in Vaticano vireſcentes enunciat, in quibus feralem Chriſtianorum cladem, Ceſarum immaniſſimus, veluti ludricum, Populo exhibuit.

Hunc tot ſpectaculis, rebuſque admirabilibus celeberrimum Circum, Ceſar Conſtantinus demolitus, in eo ſpectabilem Principis Apoſtolorum Baſilicam, à fundamentis excitavit, ubi B. Petri corpus ſepultum fuerat, ut C Bibliothecarius in ejuſdem D. Petri Vita. *Sepultus eſt viâ Aureliâ in templo Apollinis juxta locum, ubi crucifixus eſt, juxta palatium Neronianum in Vaticano, juxta territorium triumphale*. Hujus occaſione laudatus narrat Alpharanus, quòd ubi nunc majus eſt altare, ibi ante Conſtantinum B. Petri Confeſſio, ſive Oratorium erat, Petrique prima in Urbe ſedes, Succeſſorumque ejus, in qua omnes Chriſtiani D ad divina audienda; necnon ſacroſancta percipienda myſteria, conveniebant. Pro hac narratione firmandâ, plures valerem conferre auctoritates, quæ in noviſſima Ciaconii editione tom. 1. pag. 70. relatæ ſunt. Ideò brevitatis gratiâ illas omittere, & ad noſtrum Magnum Imperatorem ſermonem iterum convertere duco.

Non ſine igitur myſterio, circumjacentem Confeſſionis locum, tot pro-

pha-

phanis ſuperſtitionum præſtigiis coinquinatum, tot Chriſtianorum Martyrum carnificinis deturpatum, ſacroſancto hoc templo expiandum putavit, nempè, ut ibi crudeliſſimorũ hoſtium rabies, in pueraſcentem Eccleſiam, immani inſanierat excidio, ibi in æternum ſubactæ Idololatriæ tropęum, immobile D. Petri monimentum aſſurgeret: ac unde impia, vanaque Apollinis falſa vaticinia, diabolicis artibus, extorquebantur, inde infallibilia Cathedræ Petri oracula, perpetuò proderentur. Enim verò noſter Magnus, ac Pius Auguſtus, latè per omnes Imperii Romani terminos, vero Numini templa erigendi, Chriſtifidelibus facultatem indulſit. Atque ut ipſe omnibus præiret exemplo, inter cæteras ſacrarum ædium moles, non abſque maximis, eximiiſque Chriſtianæ humilitatis argumentis, ampliſſimam hanc excitavit. Prius enim quàm manus tanto admoveret operi, in Vaticanum collem ſe contulit, Imperialique depoſito diademate pronus in terram, ac illacrimans, ad Baſilicæ inchoanda fundamenta, ligone aſſumpto, prior ipſe ſolum effodere eſt aggreſſus. Tum duodecim corbes, egeſtâ jam humo opplevit, ſuppoſitiſque Auguſtis humeris aſportavit; Veſpaſianum fortè æmulatus, qui, ut tradit Svetonius in ejus Vita cap. 8. *Reſtitutionem Capitolii aggreſſus ruderibus purgandis manus primus admovit, ac ſuo collo quædam extulit*. Deſignatis hinc Templi fundamentis, nonaginta duabus, ut ex Ichnographia, marmoreis columnis excelſum reddidit, ac in Principis Apoſtolorum memoriam, honoremque ſacravit. Quæ omnia S. Sylveſtri acta teſtantur apud Baronium ann. 324.

A n. 62. & longè ante ipſum Baronium, hanc piam, religioſamque narrat actionem Canonicus Romanus, ſeu Petrus Mallius, in ſua Deſcriptione Vaticanæ Baſilicæ in principio. Præfata Conſtantinianam fundationem pluribus, magniſque lateribus, in quibus Conſtantini nomen impreſſum erat, confirmatam deprehendimus, horumque laterũ, teſtem de viſu habemus, laudatum Baronium, qui in appendice tom. 3. in

B antiquorum parietum demolitione, occaſione novæ fabricæ Vaticanæ erutos, ſe illos vidiſſe ſcribit, ut in Tab. VI. fig. 1. Id etiam firmat Torrig. in ſuis Sacris Crypt. Vatican. pag. mihi 448. aſſerens, idem nomen, in quadam tegula, quæ ſuper tectum ejuſdem Baſilicæ erat, ſculptum fuiſſe. Quare firmiſſimum ſanè, validumque argumentum exiſtimo, ad probandam ædificiorum antiquitatem, hoc laterum inſcri-

C ptorum teſtimonium; quo etiam ſimiliter uſus eſt Blondus Flavius Inſtauratæ Romæ lib. 2. num. 12. ubi ſe vidiſſe narrat quadratos lateres ampliſſimos ex ruinis, quæ Eccleſiam S. Sylveſtri Monialium, nunc celebre monaſterium, ſæpiunt extractos, quorum pars literas habebat à figulo prius quàm cęmentum exſiccaretur expreſſas in hæc verba: *Domitiana major pars: Domitiana minor*: E quibus lateribus

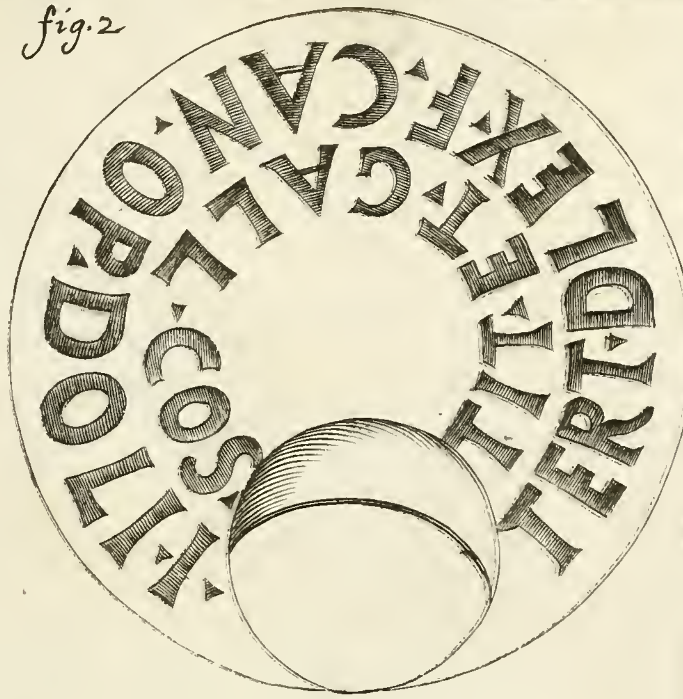
D ipſe Blondus eodem in loco Thermas, ſive Methodium, vel Domitiani Naumachiam fuiſſe conjecit. Octavius item Falconerius in Epiſtola ad Carolum Dati italico idiomate, quæ in Romæ antiquæ appendice, Famiani Nardini jacet, ac nuperrimè Fabrettus in ſuo de Columnæ Trajanæ Syntagmate cap. 7. eiſdem utuntur argumentis. Similium laterum exempla in Tab. VI. fig. 2. 3. 4.

ſub

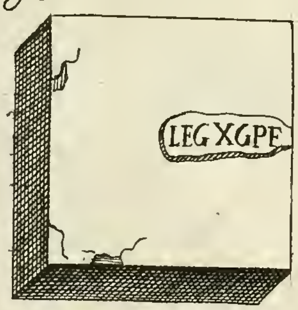
fig·1

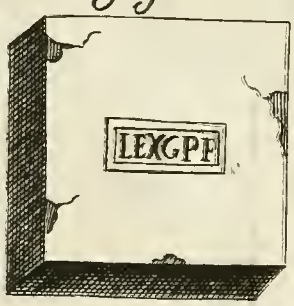
fig·2

fig·5

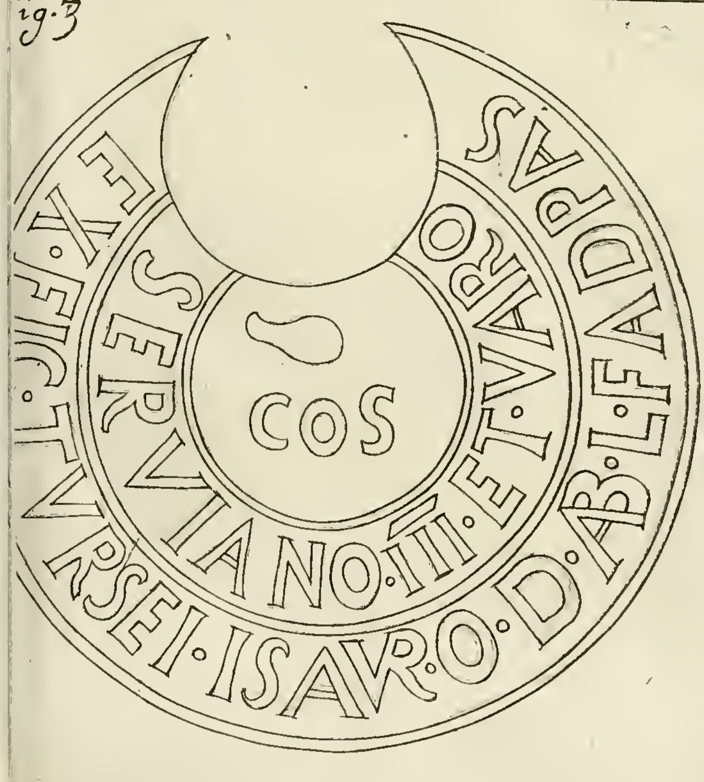
fig·6

fig·7

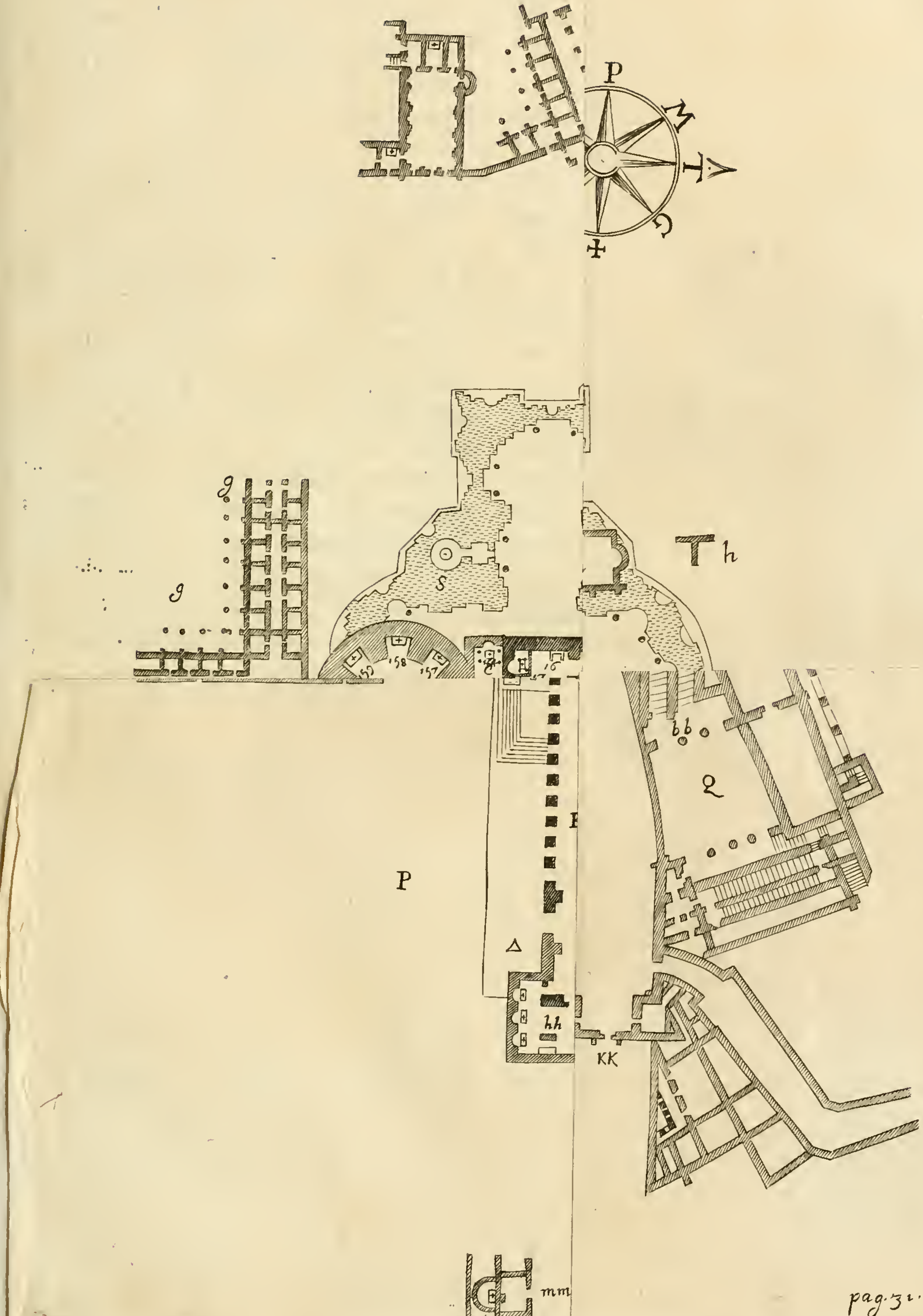

fig·3

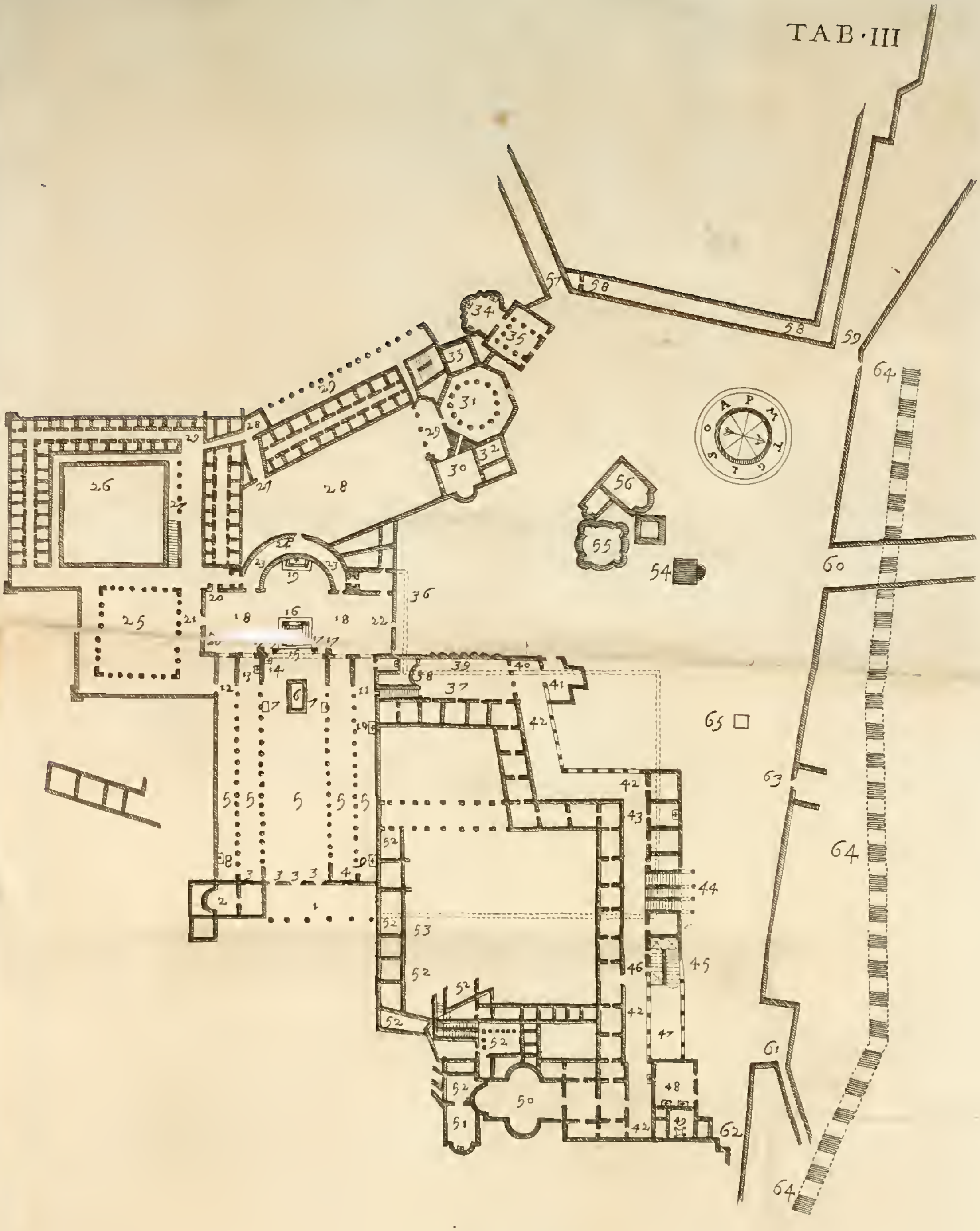

fig·4

P
M
T
G
Th
g
g
S
59
58
57
16
bb
Q
P
Δ
hh
KK
mm

TAB·III

ſub oculis expono. Morem hunc literis, quadratos lapides obſignandi, non ſolùm hìc Romæ, verùm etiam per totum Romanum Imperium obſervatum reor, ut ex ſimilium laterum figuris à Lambecio relatis, in ſua Bibliotheca Cæſar. lib. 2. pag. 1001. colligi valet. Horum laterum exempla, vides in dicta Tab. VI. fig. 5.6.7. Laterum figuræ 5. & 6. habent literas: LEGXGPF; quas ſic legendas exiſtimo. LEGIO DECIMA GEMINA PIA FIDELIS; ut legit Lambecius; alii legunt, ut ex Urſato de Notis Roman. *Legio Decima Gemina Pia Felix*, vel *Decima Germanica Pia Fidelis*; ſive *Decima Gemella Pia Fidelis*. Hos lateres propè Pagum Germanum Altemburgicum, inter rudera veterum Hybernorum Pannonicorum, inventos fuiſſe ſcribit idem Lambecius. Tertius vero ſignatus num. 7. qui Carnunti ſedem habebat, ſequentibus literis obſignatus eſt, ſic LEGXIIII. GEM. ſcilicet LEGIO DECIMA QVARTA GEMINA.

Augent etiam conſtanter fidem hujuſce fundationis, ænea numiſmata, cum effigie Magni Conſtantini, & Crucis, occaſione qua, tempore Urbani VIII. Sum. Pont. jacta fuère fundamenta pro collocandis, ſupra confeſſionem, magnis quatuor æneis columnis, ibidem reperta, ut narrat citatus Torrigius p. 62. Idem quoque teſtantur duo illa carmina, literis Muſivis, in vetuſta Tribuna olim expreſſa, quorum memoria jam periiſſet, niſi accurata Andreæ Fulvii ſolertia, cujus tempore Tribuna disjecta fuit, illa poſteritati conſignaſſet; quæ carmina idem Fulvius lib. 2. ſuarum antiquitatum ſic refert.

Quod duce te Mundus ſurrexit in aſtra triumphans
Hanc Conſtantinus Victor tibi condidit aulam.

Hactenus de Vaticano, & ejus Etymo, necnon indubitatâ Conſtantini fundatione ſatis actum eſt. Supereſt modò, ut operi noſtro indulgendo, ad interiores Baſilicæ partes deſcribendas gradatim procedamus.

In Tabul. VII. exhibeo tam veteris, quàm novæ hujus inclytæ Vaticanæ Baſilicæ ichnographiam, ex qua clarè intueri valebis, quomodo ſe antiqua Baſilica, cum ſibi adjacentibus locis, haberet, & quicquid poſtea per novas conſtructiones eidem additum, ſive ſubtractum fuerit; novum indicatur à punctis, antiquum à lineis, aliiſque ſignis. Veteris Baſilicæ ſingulas partes, minutim utcumque deſcribemus, ut poſteris quoquomodo tantæ Baſilicæ forma, quæ olim erat, innoteſcat.

Hanc, ſequenteſque tabulas antiquam Baſilicam, & in eis contenta repræſentantes, deſumpſimus ex quodam Codice, in Archivo ejuſdem Baſilicæ extante, cujus mihi copiam fecit Reverendiſſimus D. Thomas Vanninus præfatæ Baſilicæ Canonicus, & Tabularius, permittente tamen Eminentiſs. & Revertndiſs. D. Carolo Cardinali Barberino ejuſdem Baſilicæ Archipresbytero, quibus humillimas rependo grates, pariterque etiam Rev. D. Joſepho Mariæ Cari de Sacris, antiquiſque memoriis admodum benemærenti, qui Manuſcriptum Tiberii Alpharani antiquæ Vaticanæ Baſilicæ accuratiſſimi Scriptoris, Xyſti V. Summi Pontificis coævi, nobis libentiſſimè communicavit, à quo plurima excerpſimus; quare eumdem ab Alpharano obſervatum ordi-

ordinem, nos etiam ſequendum ducimus, cum clarus, patenſq; ſit. At antequàm ad antiquæ Baſilicę deſcriptionē deſcendam, gratum fore puto, ſi nonnulla carmina, à Prudentio Poëta Chriſtiano, qui in principio quinti ſeculi floruit, exarata referam, quæ ſic in Hymno 12. leguntur.

Dividit oſſa duum Tybris, ſacer ex utraque ripa,
Inter ſacrata dum fluit ſepulcra.
Dextra Petrum regio, tectis tenet aureis receptum,
Canens oliva, murmurans fluento.
Namque ſupercilio ſaxi, liquor ortus, excitavit
Frōdem perennem chriſmatis feracem.
Nunc pretioſa ruit per marmora, lubricatque clivum
Donec virenti fluctuet corymbo.
Interior tumuli pars eſt, ubi lapſibus ſonoris
Stagnum nivali volvitur profundo.
Omnicolor vitreas pictura ſupernè tingit undas,
Muſci relucent, & vireſcit aurum.
Cyaneuſque latex, umbram trahit imminentis oſtri,
Credas moveri fluctibus lacunar.
Paſtor oves alit, ipſe illic gelidi rigore fontis
Videt ſitiri, quas fluenta Chriſti.

Hæc Prudentius cecinit.

Modò ab Abſide, tamquam à digniori Baſilicæ parte initium ſumimus. Abſis itaque, quam majorem Tribunam vocari, Populi placitum introduxit, poſt tranſverſam Baſilicæ partem ad ortum vergentem, id ſitus nacta fuit, ut caput ipſius Baſilicæ eſſet, Sacroſanctæque Crucis typum inchoando prætexeret, ſicuti per lit. A. denotatur. Hemicycli formam exprimebat, longitudineque ad Occidentem palmis quadragtnia quatuor præſtabat, latitudine palmis octoginta ſpatiabatur, altitudine verò centum æquabat inter Abſidem, & tranſverſam navem. In medio, ara princeps erecta erat, quæ tantæ ſemper venerationis fuit, ut nullus unquam Pontificum illam reſerare auſus ſit, nihil removere ut tradit laudatus Alpharanus cap. 1. & innuit Pancirolus de Eccleſ. hac in eadem Baſilica.

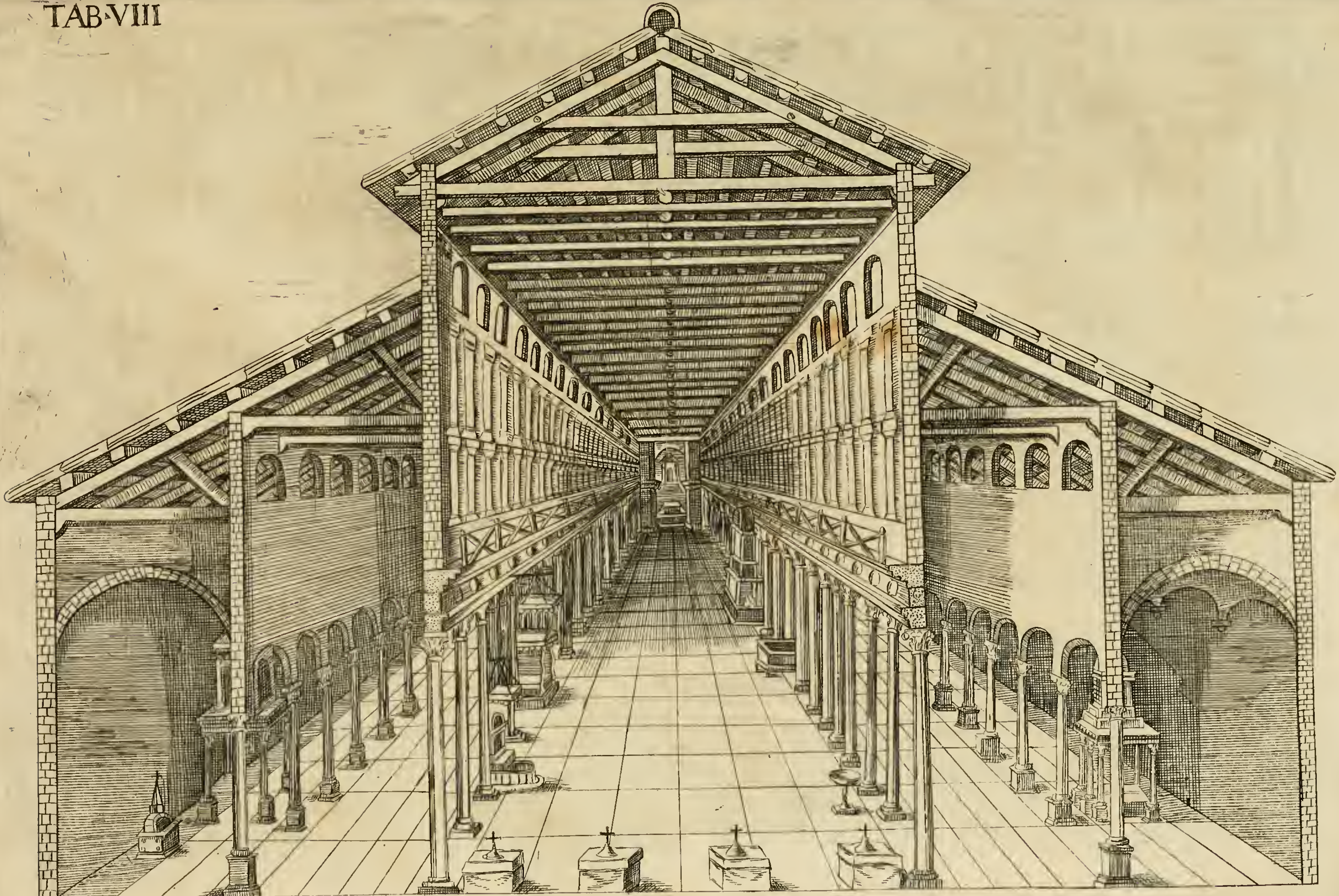
Tranſverſa verò navis deſignata literâ B. inter Tribunam, & Baſilicæ corpus protendebatur, latitudinis palmorum ſeptuaginta octo, altitudinis centum ſeptuaginta, longitudinis tandem à Meridie ad Boream, nonaginta ſupra trecentos.

Templi Vaticani area, ſcilicet à januis, quæ erant in conſpectu ante quadriporticum, uſque ad tranſverſam navem, quadringentis, & ſex palmis in longitudine, ab Ortu ad Occaſum excurrebat, ac ducentis octoginta quinque in latitudine; in altitudine verò centum ſeptuaginta. Mediana navis notata litera C. omnium maxima centum, & ſex palmis in longitudine producebatur, ac centum ſeptuaginta in altitudine.

Reliquæ hincinde naves D. E. longè depreſſiores, & minoris latitudinis erant; illæ namque duæ, quæ medianæ navi à dextero latere ad Meridiem, & à ſiniſtro ad Boream adjacebant, in latitudine triginta octo, ac in altitudine octoginta duobus palmis conſtabant.

Poſteriores naves F. G. ante dictis contiguæ, pariter ad Meridiem, & ad Aquilonem ex utraque parte Baſilicæ muro adjacentes, paulululum præfatis de-

TAB·VIII

pag·33

demiſſiores, palmos triginta novem latitudinis ſeorſim habebant, altitudinis verò ſexaginta duos.

Intercolumnium, quod quinque naves ſuſtentabat, columnis octoginta octo coordinatum erat, quarum ſinguli ordines, viginti duabus inter ſe paralellis columnis, æquè conſtabant, ad ordinem illum columnarum porticus Templi Salomonis alludentes, ut in Tab. VIII. ſcenographica videre eſt. Harum columnarum capitula Corinthia, & epiſtylia maxima ſuper capitula è Pario marmore quadrata erant, & ſignis Muſivis decorata, quæ templi muros, & tectum ſuſtentabant. Minores naves ſuper columnarum capitula loco, epiſtyliorum, habebant arcus parietes ſuſtentantes. In mediana autem navi, ſuper epiſtyliorum corona, intrinſecùs per gyrum proferebatur podium, latitudinis palmorum trium, erantque ante podium circulariter lignum, & lateres palmorum quinque altitudinis, ne hinc inde homines circumambulantes cadere poſſent, ut apparet in eadem Tab. VIII. ſub lit. A A. Teſtatur laudatus Alpharan. in eodem cap. 1. quòd ævo ſuo ejuſdem podii veſtigia adhuc viſebantur. Præfatæ columnæ, neque altitudine, neque craſſitudine æquebantur; illæ enim medianæ navis, quadraginta in altitudine, in craſſitie verò ſex palmos continebant: aliæ è Numidico, aliæ è Pario marmore mixtoque erant; duæ tamen, quæ valvis Baſilicæ proximæ offendebantur, ejus venuſtatis erant, ac pretii, utpote, quæ marmore Africano conſtabant, ut iis pares nullas, Urbs, aut Orbis ipſe umquam viderit. Columnæ minorum navium viginti ſex palmis altæ, & quatuor craſſæ, aliæ erant ex Pario, nonnullæ verò ex Numidico, mixtoque marmore,

In ſummitate cujuslibet navis, aut ordinis columnarum, ad Occidentalem plagam, fornix elevabatur, & tranſverſam navem cum Tribuna connectebat. Quinque iſti fornices, ſex paraſtatis fulciebantur, quorum maximus, qui medianæ navi incumbebat, ultra duas paraſtatas, binis adhuc, & his prægrandibus columnis præmuniebatur; quare veteres arcum triumphalem vocitârunt; unde autem hoc deſumpſerit nomen diximus in noſtro opere de Veter. Monim. Cap. XXII.

Patuit antiquitùs iſta Baſilica multis januis, nam in parietibus ad Ortum, quinque januas habuit, ut videre potes in Tab. IX. ſub num. 1. 2. 3. 4. & 5. Videlicet in mediana navi portas tres, æqualem in altitudinem elatas, palmorum viginti novem, & latitudine ſexdecim: harum locus in Tab. VII. Ichnographica ſub nu. 128. 130. & 133. indicatur. Duæ anteriores naves ex utraque parte medianæ propinquæ, duabus januis occurrebant, quarum ſingulæ, palmis viginti octo altitudinis, æqualiter præſtabant, altitudinis verò quatuordecim; locus iſtarum deſignatur in eadem Tab. VII. Ichnographica ſub num. 126. & 137. Janua autem, quæ Sancta dicebatur Baſilicæ, lateri addita in poſteriori navi, quæ dicebatur Vultus Sancti ad Boream, pro Anno Jubilæi, altitudinis erat palmorum ſexdecim, latitudinis verò decem; iſtius ſitum habes in prænotata Tabula VII. ſub num. 124. Baſilicæ latus dexterum in Meridiem, quinque januis præditum fuit, totidemque ſiniſtrum, quæ altitudine, & latitudine promiſcuè vincebantur. Ex his ad quaſdam

E po-

poſtea Eccleſias, ſeu Oratoria, de quibus infra, petebat aditus. Tandem in parietibus tranſverſæ navis ad Occidentem, duæ aderant januæ ſub nu. 13. & 36. & ad Meridiem unica ſub n. 19. & earum ſingulæ ſecum in altitudine octodecim palmorum, & in latitudine decem congruebant.

Multa etiam luce, abundabat antiqua Vaticana Baſilica, ex magnarum feneſtrarum numero, quas octoginta octo, ex infra dicendis, fuiſſe colligitur. Frons templi in Mediana, Orientem versùs, tribus in primo, totidemque in ſecundo ordine, feneſtris illuſtrabatur, quæ viginti duobus palmis in altum ſe attollebant, & latitudine quatuordecim ſingulæ extendebantur; in tertio verò ordine, juxta tectum unicâ tantum, eâque rotundâ ad inſtar magni oculi, cujus diameter erat palmorum quatuordecim, Harum feneſtrarum exempla habes in Tabula IX. ac in X. ſub lit. A. B. C. D. E. In parietibus itidem ex utraque dextera, & ſiniſtra ejuſdem Medianæ navis, Baſilica viginti duo lumina adaperiebat, undecim Meridiem, ac totidem Boream reſpicientia, ejuſdem latitudinis, ac altitudinis, quâ præfata alia exciſa erant, invicem paralella, & è regione ſeſe inſpectantia: harum feneſtrarum exemplar videre poteris in dicta Tabula X. lit. A. B. C. D. E.

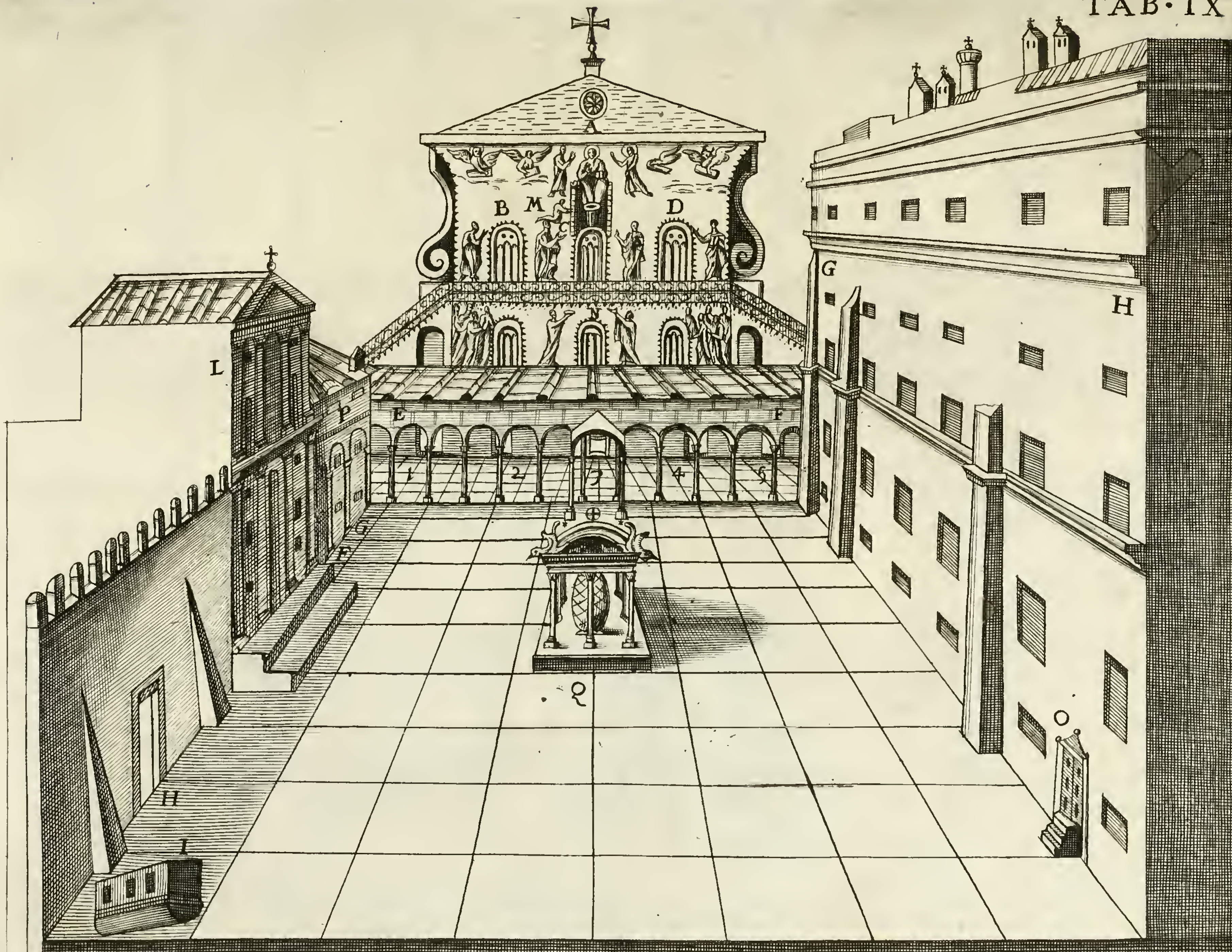
Poſteriorum minorum navium parietes dextrâ, lævâque, viginti pariter duas feneſtras, undecim ad Meridiem, ac totidem ad Aquilonem reſerabant: æquis item ſpatiis erant contrapoſitæ, earum altitudo palmis decem & ſeptem evehebantur, latitudo verò palmis duodecim cum ſemiſſe. In oblongum in tranſverſa navi, habuit itidem Baſilica ſexdecim feneſtras, quæ altitudine, & latitudine, cum illis majoris navis, comparabantur; & octo à dextris, octo à ſiniſtris patebant. Parietes dextrorſum ad Meridionalem partem duas excipiebant, ad Orientem tres, & ad Occaſum tres alias è conſpectu poſitas, & è regione mutuò ſe conſpicientes: à ſiniſtris ſimiliter in parietibus ad Aquilonem duæ, ad Ortum tres, & ad Occidentem tres aliæ, pariformiter contra ſe viciſſim ſingulæ illuminantes, reſpondebant.

Abſis quoque Baſilicæ, quinque circumforata feneſtris pandebatur, Occaſum proſpectantibus, quarum ſingulæ palmis ſexdecim altitudinis, ac undecim latitudinis erant.

Baſilica tota ex lateribus coctis conſtructa, ejus murorum craſſities ſextum palmum cum ſemiſſe, & alibi ſeptimum, aut octavum non excedebat; à pavimento uſque ad ſummitatem parietum, & laquearia tota, ex Muſivo, variiſque picturis Veteris, ac Novi Teſtamenti depicta, cælataque erat; horum exemplum habes in pręfata Tabula X. quæ partem illam ad Aquilonem vergentem oſtendit; ubi Angelus lit. F. ſignatus, manu Jotti celebris Pictoris, qui in fine XIII. ac principio XIV. ſeculi vixit, Muſivo opere expreſſus erat; reliquæ verò picturæ, quarum una pars, hiſtoriam Veteris Teſtamenti deſignabat, & iſtarum nonnullæ injuria temporis erant deletæ, ut ex eadem Tabul. X. facillimè argui poteſt; altera verò pars ſuperiùs, diverſorum Sanctorum imagines repræſentabat. Hæ picturæ antiquiſſimæ erant, & jam vetuſtate quaſi conſumptæ, juſſu Formoſi Primi Summi Pontificis factæ, qui floruit an. 890. Aderant etiam

in

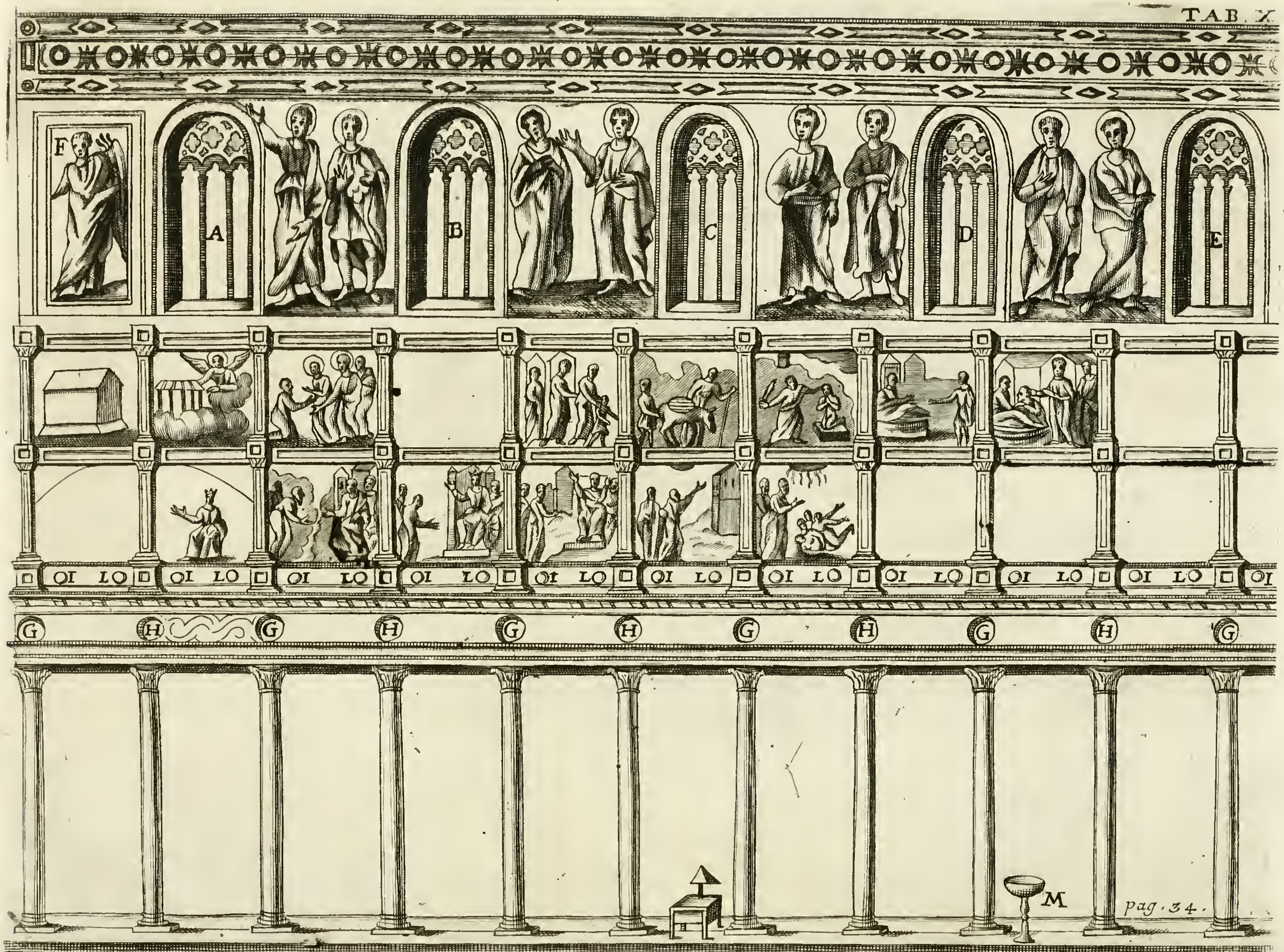
TAB·IX

pag. 34.

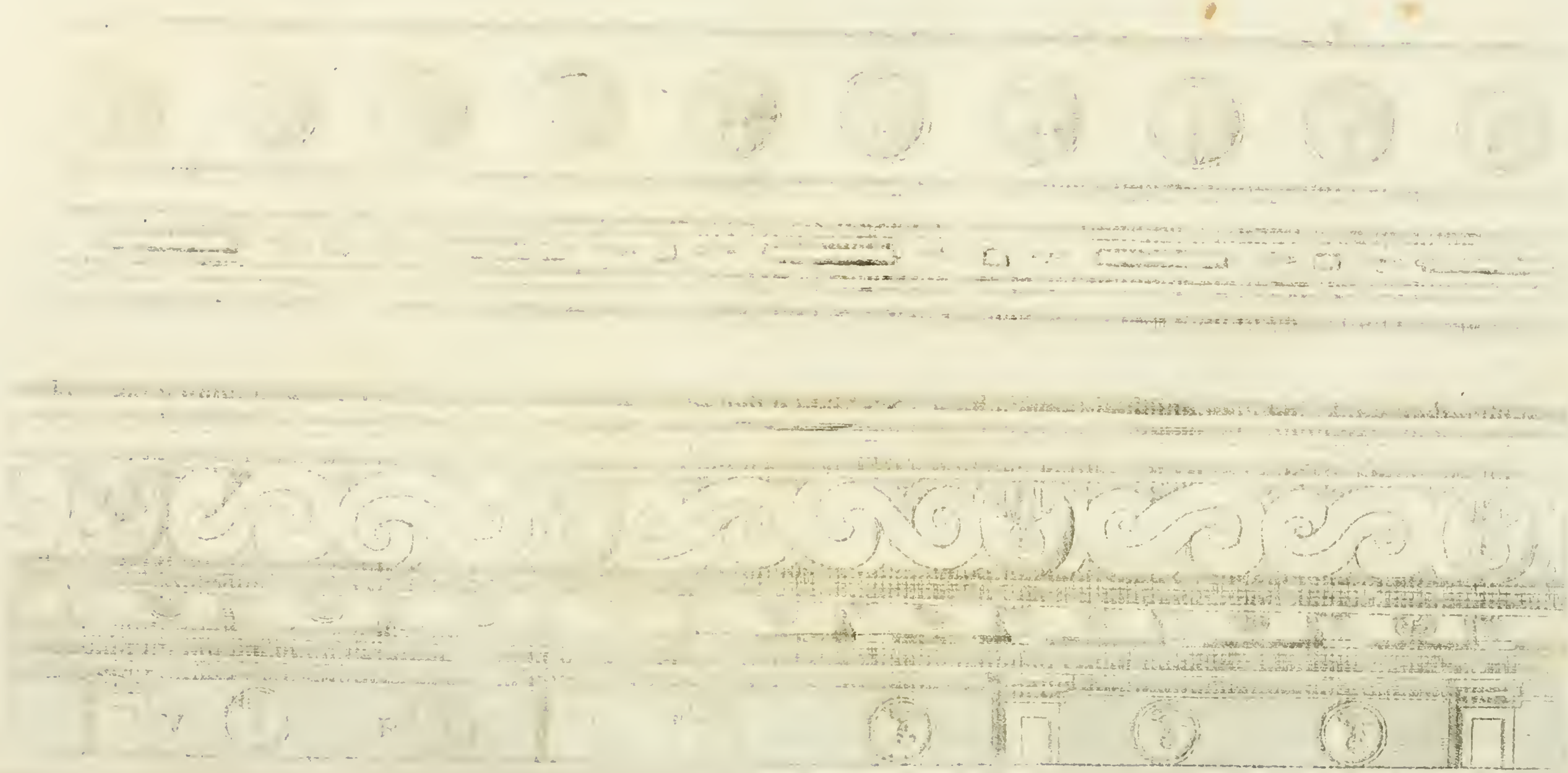

TAB. X.

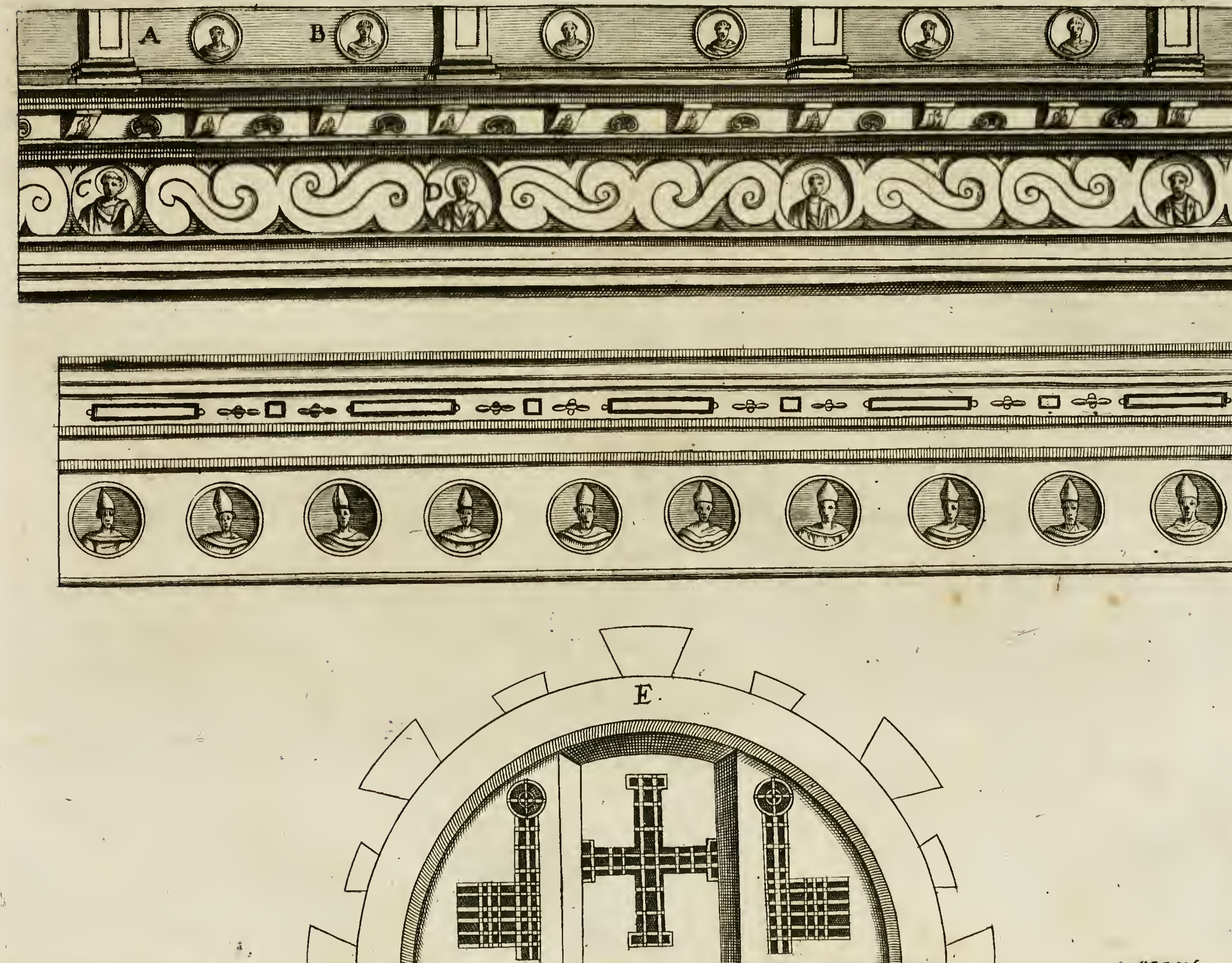
pag. 34.

TAV·XI

TAB·XI

pag 35.

A in zophoro, qui imminet columnarum epiſtyliis, videlicet in Orbicularibus illis ſignis, indicatis in eadem Tab. X. lit. G. H. depicta Romanorum Pontificum capita, ſicuti etiam in aliis Orbicularibus ſignis his ſuperpoſitis, ut ibidem lit. I. L. & clariùs demonſtrantur in alia Tab. XI. in ampliorem formam deſignata ſub lit. A. B. C. D. & ſic de reliquis.

B Totum templi tectum ligneum magnis quadratis trabibus, contignatum, abiegniſq; tabulis levigatis, irretitum, atque imbricatum erat, ut Tab. VIII. ſcenograph. demonſtrat. Medianæ navis, & tranſverſæ Crucis laquearium, magnis æneis tegulis ſeſquipedalibus pretioſiſſimis, ex ęre Corinthio deaurato coopertum, mirificabatur. Aliarum vero navium minorum tectum, lateritiis imbricibus pretectum erat, quorum aliqua ſuperfuiſſe, ſuo tempore, C monimenta tradit idem Alpharanus in eodem cap. I.

Pavimentum Baſilicæ ſtupendis, eximiiſq; rotundis, ac quadratis compactum, variis etiam diſcoloribus, albis, Porphyreticis, Ægyptiacis, Numidicis, deauratiſque implicatum, & conteſſellatum erat marmoribus.

Ante Baſilicam magnum patebat atrium, ut in Tabul. VII. lit. H. ac ut clarius ipſius atrii facies appareat, oſtēdimus etiam ſupra in Tab. IX. Ab eo- D dem Conſtantino atrium hoc conſtructum fuerat, in longitudine verò ducentis palmis conſtans; quod poſtea à Domino Summo Pontifice, circa annum Domini 678. magnis marmoribus fuit ſtratum. Id narrat Bibliothecarius in ejuſdem Pontificis vita: *Hic*, inquiens, *atrium B. Petri Apoſtoli, ſuperius quod Paradyſus dicitur, quod eſt ante Eccleſiam in quadriporticū magnis marmoribus ſtravit*. Hoc idem atrium deinde, ab aliis Pontificibus etiam ornatum reperitur, ut colligitur ex hac Gruteriana inſcriptione pagina 1163. num. 1.

Quamvis clara fides multum de luminis aula,
Pluſque loci meritis nobilitetur opus;
Eſt tamen his pulcris ſpecialis gratia rebus,
Spectantumque oculos ars pretioſa rapit.
Johannes hoc compſit opus, quem rite coronat
Urbis Romanæ Pontificalis apex.

Occaſione conſtructionis faciei novæ Baſilicæ, à Paulo V. Summo Pontifice factæ, avulſa fuère marmora à Domno in atrio poſita, ſubtuſque aliud pavimentum ex albis, ac minutis lapidibus ſtratum, apparuit, quod ad Muſivi operis formam, ut Romani Imperatores in uſu habebant, ſtratum erat, & nos ipſi nonnulla etiam ad hodiernum diem fragmenta obſervavimus in ſcalarum area.

Idem atriū Quadriporticus denominabatur, à quatuor porticibus, ut in eadem Tab. VII. lit. I. K. L. M. quæ illud circumamplectebantur, quæque poſtea temporum injuriis delapſæ, à Simplicio Summo Pontifice an. 468. priſtinæ formæ reſtitutæ fuère, ut ex inſcriptione, quæ in eodem atrio olim extabat, & a Grutero refertur pagina 1164. num. 1. ſed errat in voce *Porticibus* cujus loco ponit *Ponticibus*; hęc autem ſic ſe habebat.

Cum ſubitis peragi fallax clementia veris,
Et ſacer addendo feſta vetaret aquis.
Simplicius Præſul ſacraria celſa petētem

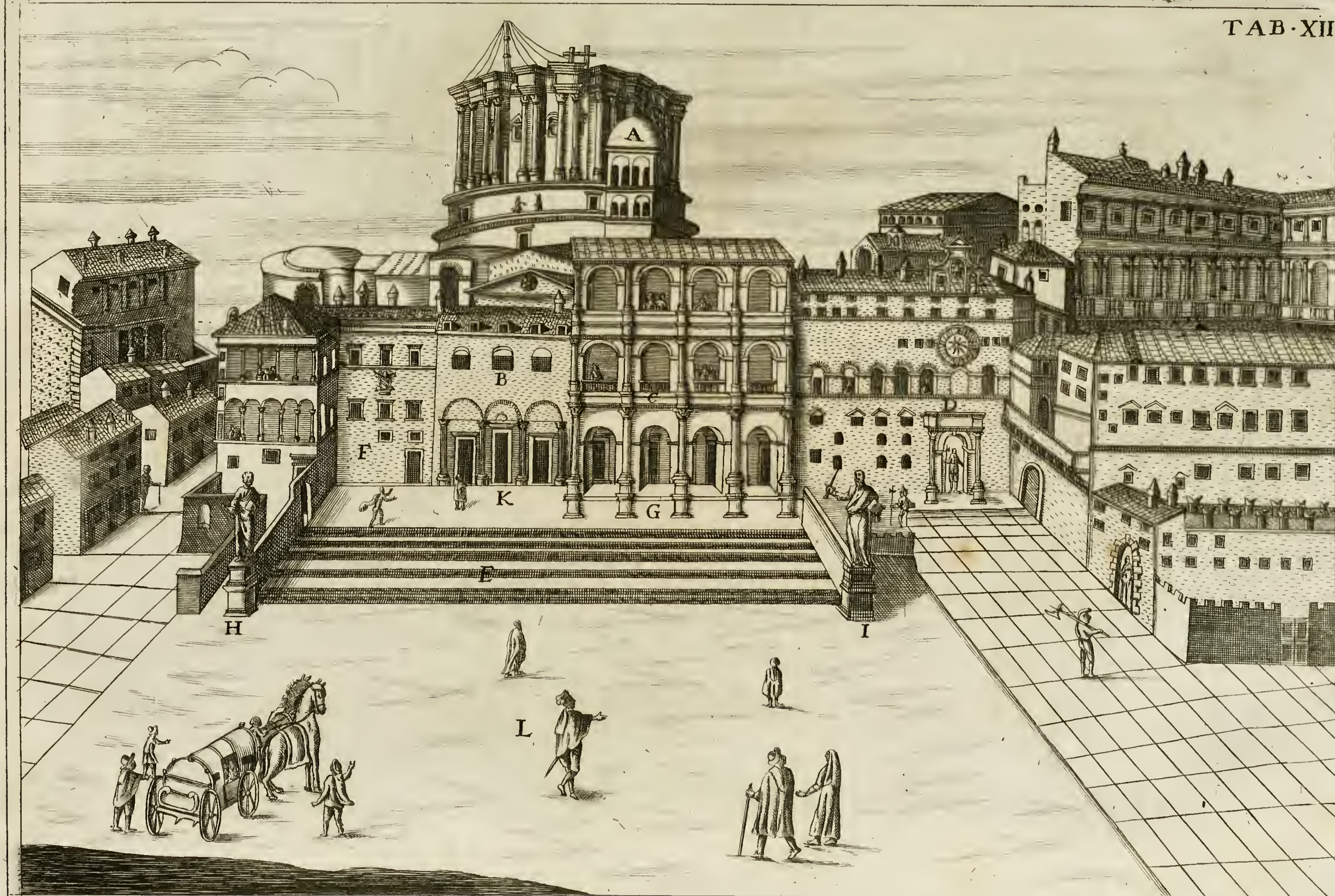
Porticibus junctis, texit ab imbre diem.

Eædem porticus Palmariæ dicebantur, in quibus Symachus Papa quartam Synodum, ab eiſdem porticibus, Palmariam denominatam celebravit. Ipſa porticus in Baſilicæ fronte, palmis ducentis octoginta, ad menſuram latitudinis ejuſdem Baſilicæ, in longum extendebatur, latitudo palmorũ trium, & quinquaginta erat; altitudo verò uſque ad tectum quinque ſupra quinquaginta. Decem aderant columnæ cum duabus paraſtratis, quæ quidem columnæ, ad illas decem Tentorii in facie atrii Tabernaculi Moſis, ac ad totidem alias poſitas in facie atrii templi Salomonis, alludere videbantur. Sed & in ipſarum columnarum medio, oſtium æneum erat, contra medianam Baſilicæ Januam, ut nu. 131. in eadem Tabula VII: ſupra quod B. Petri Apoſtolorum Principis marmorea ſtatua, in throno ſedentis poſita, dextrâ populum benedicentis, ſiniſtrâ verò claves tenentis cernebatur, quæ poſtea cum tegmine æneo, duabus columnis porphyreticis ſuſtentato, extitit; quæ nimirum duę columnę, illas duas magnas æneas columnas ante Porticum Templi Salomonis erectas, repræſentabant. Sueverunt olim Fideles hanc ſtatuam, D. Petri feſto ejuſdem die Pontificiis inſignibus, Albâ nempe, Pluviali, Mitrâque gemmis deſcriminata exornare, & ſolenni, pioque cultu venerari: illam poſtmodum Paulus V. Sum. Pontif. in Cryptas Vaticanas, in Cappellam B. Mariæ Porticus appellatam, tranſtulit, ubi etiam hodie aſſervatur.

Unicam tantummodò partem quadriporticus deſcripſimus, cum aliæ tres à Conſtantino cunſtructæ in recentioribus ſeculis deſtructæ fuerint. Quomodo antiquitus hæc ſe haberet quadriporticus, ſatis oſtendit figura Ichnographica in dicta Tab. VII. expreſſa, cujus aſpectum habes in Tab. IX. ſignatum lit. E. F.

In pręcitata Tab. VII. Icnographica lit. L. ſignat locum ſecundæ porticus ad dexteram ingredientium, ſive ad Aquilonem, cujus longitudo erat palmorum ducentorum quinquaginta & ſex, ad menſuram longitudinis atrii; latitudo verò palmorum quadraginta, & unius, & habebat columnas tredecim cum ſuis capitulis Corinthiis, & fornicibus, loco periſtyliorum; extrinſecùs verò totidem paraſtratas lateritias, contra columnas poſitas, cum ſuis fornicibus æquali ſpatio, inter columnas, contra ſe invicem collocatas, & è regione ſe reſpicientes, parieteſque, & tectum ſimiliter ſuſtinentes. Super hanc porticum conſtructum fuit Pontificium Palatium, quod Innocentii Octavi denominabatur, ut videre eſt in Tab. IX. lit. G. H. ibique lit. O. parvum oſtium demonſtrat, quod in Auditorium Rotæ ducebat. Ex altera parte ſiniſtrorſum, Meridiem versùs tertia aderat porticus ejuſdem formæ, ac altera in conſpectu, ut in ſæpè memorata Tab. VII. lit. K. deſignatur, & in Tab. IX. lit. P. indicantur reliquiæ ipſius porticus. Ejus reliquiæ partes, novorum ædificiorum conſtructionibus, occupatæ fuere; nam lit. L. denotat Oratorium Archiconfraternitatis SS. Corporis Chriſti, ſub Paulo III. erectæ, F. Gymnaſium Cappellæ Juliæ, G. Domum Altariſtæ, H. oſtium ducens in atrium Archipresbyteratus, I. Sepulchrum Othonis II. Imperat. quod maximus porphyreticus lapis operiebat, de quo etiam infra in capite de

Par-

pag·37.

Partibus ſubterraneis Vaticanæ Baſilicæ num. 38.

Quarta aderat porticus, in dicta Tabula VII. lit. M. indicata, quæ in atrii fronte ad Orientem, & ſuper Baſilicæ gradus erat, cujus aliquæ partes tempore Alpharani adhuc ſupererant, plurimis, nobilibuſque columnis, & paraſtatis in fornicibus ſuſtentata, interſecabatur, habebatque in longitudine palmos ducentos octoginta quinque, ad menſuram latitudinis Baſilicæ, & in latitudine ante faciẽ atrii ad Orientem, unum ſupra octoginta. A facie verò atrii in Occidentem è media ſui parte in tres januas laxabatur, quæ quatuor paraſtatas interjectas habebant, & binas, hinc inde, columnas, ſingulaſque paraſtatas in utroque porticus extremo, ejuſdem angulos conjungentes, tectumque fulcientes. Præterea iis januis, totidem aliæ opponebantur, Solis Ortum, & gradus Baſilicæ ſpectantes, & æquali poſitæ ſpatio marmoreis poſtibus, æneis valvis, & quatuor columnis ornabantur, ut videre eſt in Tab. XII. lit. B. K. quæ nimirum illas, ante faciem Tentorii poſitas, in introitu atrii Tabernaculi Moſis, ſignificabant. Porrò iſtæ januæ eâ fuerunt arte conſtructæ, ut Æquinoctii tempore Sol exoriens, per illarum medianam ingrederetur; & aram maximam, intra Sancta Sanctorum poſitam ad Baſilicæ caput, Apoſtolorum corpora continentem, recto fulgore illuſtraret, idemque in Occaſum vergens, per poſteriores Baſilicę feneſtras, ipſam Arã maximam, totamque Baſilicam irradiaret. In hujus porticus dextro latere ad Meridiem, pro Miniſtris, ac Baſilicæ Janitoribus, aulæ viſebantur, ut in eadem Tab. XII. lit. F. A ſiniſtro verò ad Aquilonem, non humilis turris, ut litera A. in præcitata Tab. indicat, cum pluribus, & eximiæ magnitudinis campanis, erigebatur, quam Cymbalariam fuiſſe denominatam colligitur ex Ciacon. in Vita Clementis VI. ac cælitus fulmine tactam, magnaque ex parte culmen ejus disjectum, & vi ignis campanas fuſas fuiſſe, præcitatus narrat Auctor, de qua etiam dicemus infra ad num. 151. Tectum inſuper totius quadripartitæ porticus, ac Baſilicæ ligneum erat, levigatis tabulis laqueatum, magniſque imbricibus lateritiis coopertum, cujus altitudo quaquaverſum æqualis, palmos quinquaginta, & quinque non exceſſit. Præter eam partem, quam ultimò memoravimus, in qua ſcilicet januæ tres erant ad Orientem ſupra gradus Baſilicæ; hæc enim paulò fuit eminentior, habebatque tres ſatis amplas feneſtras, ut in dicta Tab. XII. lit. B. oſtenditur, unde Summos Pontifices olim ſolennibus diebus, populum in ſubjectam plateam confluentem, benedicere conſueviſſe conjici jurè poteſt. Sed ab his aliquid de fronte Baſilicæ attingamus.

Hæc frons Muſivo opere ornata erat, ut in præcedenti Tabul. IX. demonſtrantur, cujus in faſtigio, ex albo marmore, ſtabat magna Crux, altitudinis decem, latitudinis verò octo palmorum, ad Græcæ Crucis ſimilitudinem efformata, quæ adhuc in Baſilicæ cryptis ſervatur; in medio verò frontis ejuſdem Baſilicæ, Chriſti ſedentis cernebatur imago, ad ejus dexteram B. Virgo Maria ad ſiniſtram verò S. Petrus ſtantes: hinc inde quatuor Evangeliſtæ ſub animalium formis expreſſi; ad Chriſti pedes Gregorii Papæ IX. genuflexi erat imago, quæ lit. M. indicatur,

catur, Litera N. denotat quædam carmina, quæ in eadem fronte legebantur, videlicet.

Ceu Sol ferveſcit ſydus ſuper omne niteſcit,
Et velut eſt aurum rutilans ſuper omne metallum
Doctrina, quæ fide calet, & ſic pollet ubique
Iſta domus petrâ ſuper ſabricata quietâ.

Ante ſupradictas tres januas poſterioris partis quadriporticus, ſuper gradus Baſilicæ ad Orientem area magna jacebat, ut in laudata Tab. XII. lit. K. quadris, maximiſque ſtrata marmoribus, habebatque in longitudine palmos ducentos, ad menſuram latitudinis atrii, in latitudine verò ante faciem januarum, ſex & ſeptuaginta; hujus areæ ſitus demonſtratur in Tabul. VII. lit. N. & Tabula XII. litera E. In hac area Romani Pontifices Imperatores recipere ſolebant. Juxta turrim Campanariam ad Aquilonem, quatuor marmorea Meniana, quinque paraſtatis cum columnis ſubnixa inchoavit Innocentius VIII. & Alexander VI. abſolvit, ut in eadem Tab. XII. lit. C. G. Poſterioribus verò temporibus, ex Meniano ſignato lit. C. Romani Pontifices adſtanti Populo benedictiones impartiri conſuevêre. Præter hoc ædificium, etiam permulta alia Baſilicæ, & juxta eam, ejuſque porticus addita fuêre, de quibus ſuo loco.

Deinde prægrandes è marmore gradus triginta quinque in Baſilicæ aream aſcenſum præbebant, ut in Tabula VII. lit. O. & ſæpè citata Tab. XII. lit. E. & ii omnes in quinque diſtribuebantur ordines, ut quemlibet ordinem ſeptem gradus occuparent, exiguuſque areæ tractus illos ab invicem diſtinguebant. A Omnes autem graduum ordines, cum interjacentibus areolis, ab ima tellure ad aream magnam, palmorum nonaginta quinque longitudinem adæquabant, latitudinem verò ducentorum juxta areæ, atriique latitudinem.

Hanc aream, & gradus primò poſt Conſtantinum Symmachus, deinde Pius II. poſtremò Martinus V. Pontif. Max. reſtaurârunt, amplificârunt, B ad longitudinem palmorum quadraginta quinque ſupra ducentos, uſque ad rectam lineam parietum quadriporticus ad Aquilonem, additis hinc inde, ad infimas graduum extremitates, coloſſis Marmoreis BB. Apoſtolorum Petri, & Pauli, ut cernere eſt in Tabula XII. lit. H. I. cum his in eorum baſibus inſcriptionibus.

Beato Petro Apoſtolorum Principi.
Beato Paulo Vaſi electionis Pius II. Pont. Max.

C Reædificatâ poſtea eâdem Baſilicâ à ſan. me. Paulo V. ii gradus ad viginti quatuor redacti fuêre, quorum longitudo palmorum nonaginta erat: modò autem viginti duo tantummodò ſunt, ex reſtauratione fel. record. Alexandri VII. quindecim ex Pario marmore, reliqui verò ſeptem, fronti Baſilicæ proximiores, ex Tyburtino lapide.

D Cogor hìc aliquantulum à brevitatis ſcopo deflectere, cum multa notatu digna de hiſce gradibus referri poſſint. Nam Canonicus Romanus, ſive Petrus Mallius, in deſcriptione Vaticanæ Baſilicæ nu. 48. præfatos gradus conſtructos fuiſſe tradit, ex Romuli demolito ſepulcro, quod tamen Marlianus lib. 5. cap. 22. ſuæ Typograph. Urbis Romæ, non Romuli, ſed Scipionis Aphricani fuiſſe ait: & Turrigius in

ſuo

ſuo Tractat. de Sacris Cryptis Vatican. part. 2. cap. 4. Idem Sepulchrum Terebinthum Neronis vocatum fuiſſe aſſerit, ab ejus nominis arbore, quæ propè virebat, & ab Alexandro VI. ad dirigendam Burgi novi viam, complanatum. Adhuc hodie in domorum caveis veſtigia, ſeu fundamenta obſervantur, ubi nunc eſt fons à Paulo V. conſtructus, ſub veteris, & novi Burgi ingreſſum. Addit idem Mallius è pulcherrimis lapidibus fuiſſe fabricatum, & eorum plurimos, à Domno Pontifice in ſternendo atrio Paradiſi adhibitos, teſte Bibliothecario. At iſte Auctor in ipſius Pontificis vita narrat quidem ipſum, præfatum ſtraviſſe atrium, quibus verò lapidibus ſilentio præterit.

Utcumque ſit de converſione dictorum lapidum, vel in reſtaurandis gradibus Baſilicæ, vel in ſternendo atrio, cum nihil officiat, diu non immoror. Scio tamen, Bibliothecarii auctoritate, eoſdem gradus vetuſtate conſumptos Leonem III. refeciſſe. Sed ab horum graduum conſtructione, ad ritus in eis obſervatos accedamus.

In lectione igitur ſæpè memorati Bibliothecarii detentus, animadverti per ſuperadictos gradus antiquitus Chriſtifideles, devotionis gratiâ, aſcendere conſueviſſe, ut in Gregorii IV. vita, ibi: *Renovavit ſimul & Porticum ejuſdem Baſilicæ, quæ ſuper gradus ejus eſſe perſpicitur, per quos Populus orationis voto indifferenter habet aſcenſum.* Hac autem loquendi formâ, nempe *orationis voto*, uſus eſt etiam in vita Gregorii II. ubi hæc; *Eo itaque tempore Teudo Dux gentis Bojoariorum ad Apoſtoli B. Petri limina, primus de gente eadem, occurrit orationis voto.* Et

A Paulus Diaconus lib. 6. de Geſtis Longobardorum cap. 44. ſcribit ejuſdem Teudonis Romam adventum, *orationis gratiâ*; ex quibus ni fallor, deduci poteſt Fideles, per eos gradus, flexis genibus, Deum oraturos, aſcendiſſe: quæ mea ſententia innititur Severano, qui de hujuſmodi ſcalis agens addit, Symmachum Summum Pontificem, gradus ante fores Baſilicæ, ampliaſſe, & alios

B gradus dexterâ, lævâque conſtruxiſſe, ex utraque parte contignatione coopertos, quæ ut opinor in umbraculum diei ab æſtu, & in ſecuritatem à turbine, & à pluvia, pro majori Populi orantis commoditate, inſerviret.

Horum quæ dicimus, teſtis Auguſtiſſimus ſit Carolus Magnus, de quo ſic Anaſtaſius in vita Hadriani: *Ipſe verò à Deo inſtitutus benigniſſimus Carolus Magnus Francorum Rex, & Patritius Romanorum, quâ horâ eaſdem*

C *ſacratiſſimas Cruces, ac ſigna ſibi obviam adveniſſe conſpexit, deſcendens de equo, quo ſedebat, ita cum ſuis Judicibus ad B. Petrum pedeſtris properare ſtuduit. Quod quidem almificus antedictus Pontifex diluculò ſurgens in eodem Sabbato Sancto cum univerſo Clero, & Populo Romano ad B. Petrum properavit, ad ſuſcipiendum eumdem Francorum Regem, & in gradibus ipſius Apoſtolicæ aulæ eum cum Clero ſuo præ-*

D *ſtolatus eſt. Conjungente verò eodem excellentiſſimo, ac benigniſſimo Carolo Rege omnes gradus ſigillatim, ejuſdem Sacratiſſimæ B. Petri Eccleſiæ, deoſculatus eſt, & ita uſque ad prænominatum pervenit Pontificem, ubi in atrio ſuper gradus, juxta fores Eccleſiæ aſſiſtebat, eoque ſuſcepto mutuò ſe amplectentes, tenuit idem Chriſtianiſſimus Carolus Rex dexteram manum antedicti Pontificis, &*

ita

ita in eandem venerandam aulam B. Petri Principis Apoſtolorum ingreſſi ſunt, laudem Deo, & ejus excellentiæ decantantes, univerſus Clerus, & cuncti Religioſi Dei famuli extensâ voce acclamantes: Benedictus qui venit in nomine Domini.

Eumdem etiam Pontificum Rom. morem, ac ritum in recipiendis Imperatoribus, Regibuſque ad B. Petri limina accedentibus, repetit Bibliothecarius in vita Sergii II. hiſce verbis: *Quem* (ideſt Ludovicum Regem Lotharii Imp. filium) *ante dictus almificus Pontifex in gradibus ipſius Apoſtolicæ Aulæ, eumdem Regem in ipſo die Dominico poſt Pentecôſten, ſuo cum Clero expectavit; conjungente verò eodem Rege, univerſoſque gradus ejuſdem Sacratiſſimæ B. Petri Eccleſiæ aſcendente, ad prænominatum propinquavit Pontificem, ubi in atrio ſuper gradus juxta fores Eccleſiæ cum univerſo Clero, & Populo Romano aſſiſtebat. Tunc mutuo ſe amplectentes, tenuit idem Ludovicus Rex dexteram antedicti Pontificis, & in interius ingreſſi atrium, ad portas pervenerunt argenteas*. Longum deinde poſt temporis intervallum, ut eorumdem graduum venerationem, ac Populi pietatem augeret Alexander VI. Pontif. Max. pro cujuslibet gradus aſcenſu, ſeptem annorum indulgentiam conceſſit; quod Pancirolus refert in ſuo Tractatu de Eccleſiis Urbis. Verùm ad reliquas noſtræ antiquæ Baſilicæ partes deſcribendas accedamus.

A dextris extra quadriporticum, & parietes Baſilicæ ad Auſtrum, Pontificum Romanorum commodo, ac majeſtati conſulens Conſtantinus, magnæ molis Epiſcopium erexit; quod inde injuriâ temporum & hominum incuriâ penè collapſum, in quorumdam Canonicorum domos, necnon in Palatium officii S. Inquiſitionis, ceſſit; quo in ſtatu ad hęc noſtra tempora perſeverat. Situs ejus oſtenditur lit. P. in Tabula VII.

Alterum etiam Epiſcopium à ſiniſtris ad Septentrionem, dextero è diametro oppoſitum, idem Conſtantinus extruxit, nobiliùs quidem, & fata meliora ſortitum: nam Symmachus primò, deinde Nicolaus III. & alii in poſterum Romani Pontifices mirificè ampliârunt, & exornârunt. Præcipuè tamen Greg. XIII. ac Xyſt. V. qui in eam, quæ nunc eſt, formæ magnificentiam, decuſque perduxêre. Illius indicatur ſitus lit. Q. in eadem Tab. VII.

Gradibus demum Baſilicæ ſuperiùs relatis, ſubjecta jacebat ampliſſimæ laxitatis platea, per lit. R. in Tab. VII. & in Tab. XII. lit. L. demonſtrata, quam *Porticum S. Petri*, ſive *Cortinam* appellavêre. Surgebat initi non exiguus fons porphyreticus, quem Symmachus Papa ad Chriſmatis unctionē, feriâ ſecundâ poſt Paſcham faciendam, excitavit. Pulcherrimam etiam plateæ coronam efficiebant non humiles domus, quas inter Xenodochium vetuſtate ſuâ, & Auctore B. Gregorio I. clariſſimum, quod pro ſchola Canentium quotidie in Vaticana Baſilica deſerviebat; hoc verò jam diu exoletum & in domos converſum Pius IV. ampliandæ plateæ gratiâ disjecit, ſoloque æquavit. Eadem hęc infortunia paſſæ fuère geminæ Eccleſiæ S. Gregorii de Cortina, & altera penè contigua S. Mariæ Virgariorum denominata, quæ tamen ruina, caſuque frequenti excidium ultimum invitaverant, & quaſi prævenerant. Plura dę iſtis Eccle-

cle-

cleſiis ſi deſideres, vide Turrigium paginâ 188. & 189. A

Hactenus autem de externis vetuſtę Baſilicæ partibus actum eſt. Cæterum longè majoris amplitudinis eſt nova Baſilica, vetus templum circumdans in formam Crucis, ut in Ichnographica Tab. VII. ſub lit. S. oſtenditur, qua in ornanda, poſt Julium II. qui veteri disjecta, novam Baſilicam inchoavit, B reliqui poſteriores Romani Pontifices certavêre, nec adhuc glorioſo certamini finis impoſitus, cum in dies decori, & elegantiæ novus decor accedat. Nec in ornanda ſolùm certatim elaborârunt, ſed etiam in augenda: adeòut ſan. mem. Paulus V. Græcæ Crucis figuram, quam eidem novæ Baſilicæ celeberrimus Architectus Bramantes dederat, producto anteriori brachio, ſeu pede in formam Crucis Latinæ, Antonio Sangallo Architecto converterit. C Sed hiſce de rebus plurima diſces ab iis, qui eadem operoſiori calamo proſequuti. Præcipuè verò à bon. mem. Joanne Baptiſta Coſtaguti Seniore fel. record. Pauli Papæ V. Domus Præfecto, qui anno 1620. ejuſdem Baſilicę tam exteriores, quàm interiores partes æneis, magniſque Tabulis delineari, ac notis illuſtrari, publicique juris fecit, & cum ob illarum raritatem, D atque excellentiam magno haberentur in pretio, illas denuò imprimi voluit Illuſtriſs. & Reverendiſs. D. Joannes Baptiſta Coſtaguti Junior, Collegii Illuſtriſſimorum, & Reverendiſſimorum DD. Clericorum Cameræ Apoſtolicæ Decanus, quique ad præſens meritò Purpurâ decoratus, Eminentiæ titulo gaudet, cuique nos devinctos eſſe fatemur, cum uno ex illis exemplaribus noſtrum literarium ditaverit Muſæum. Nos enim plura de nova Baſilica tradere jure fugimus, cum unicè de vetuſtis Eccleſiis agere, jam ab initio operis, propoſuerimus. Quapropter, ut ad ea, quæ ad nos attinent, revertamur, ab exterioribus antiquæ hujus Eccleſiæ partibus, ad internas, ac ſingulares tranſibimus, & ab earum digniori, videlicet ab Altari Majori, inchoabimus.

SECTIO I.

De Altari Majori S. Petri, & iis quæ erant in Baſilicæ Abſide, ſive Tribuna.

1: STABAT jam mole non minus, quàm cultu ſpectabilis Vaticana Baſilica, Conſtantinianæ pietati, ac magnificentiæ par opus, cum in decora nobiliora pius Cæſar incumbens, aram maximam, ad Baſilicæ caput, majori Tribunæ, navique tranſverſæ mediam, excitavit, ut indicatur in Tabul. VII. Ichnographica, ſub num. 1. Hanc aram S. Sylveſter marmoream, ſtabilemque ædificari ſuaſit, cum antea è ligno, mobilibuſque in Altaribus celebraretur, ut huc illuc, urgentibus perſecutionum procellis, aſportarentur, illamque, Chriſmate ſacro delibutam, conſecravit, juſſitque in poſterum, hęc ipſa, in Altarium ſtructura, & conſecratione, ſervari. Quadruplici angulo iſtius aræ, quatuor eximiæ ſpeciei columnas è porphyrite, appoſuit, quæ nobiliſſimum argenteum tegmen, ſive ſuggeſtum deauratum fulcirent, à quo circumquaque Cherubim turba pendebat.

In hujus altari interno ſinu, Sanctiſſimum corpus B. Petri, reconditum

fuit, ex loco humiliori latum, ubi prius unà cum ſucceſſoribus ſuis, Lino, Cleto, Anacleto, Evariſto, Xyſto, Teleſphoro, Higino, Pio, Eleutherio, & Victore dormierat. Argentea theca deaurata, ſacrum tuebatur depoſitum, cujus in munimine, alia exterior addita fuit ex ære, cuproque firmiſſima, latitudine, ac longitudine quinque pedes non excedens. E loculi ſuperiore planitie fulgida, eminebat Crux, centum, & quinquaginta librarum pondo, ex auro puro, pictoque, in qua nigro charactere hæc ſcripta legebantur.

Conſtantinus Auguſtus.
Et Helena Auguſta
Hanc domum regali ſimili fulgore
Coruſcantem, auro circumdabant.

Vel ut alii ſcribunt: *Conſt. Aug. & Hel. Aug. fecerunt.* Totam deniq; abſidē figuris elegantiſſimis, opere vermiculato elaboratis, ornavit. Abſidem hanc temporis diuturnitate collabentem, Severinus Summus Pontifex anno 638. refecit, ut Bibliothecarius, in in ejuſdem Pontificis vita, narrat. *Hic renovavit abſidam B. Petri Apoſtoli ex Muſivo, quod dirutum erat.* Licet Muſivum opus pictura æterna afferi valeat, ut diximus in noſtro opere de Vet. Monim. nihilominus irreparabile tempus, ſuâ longâ annorum ſerie, omnia etiam duriſſima ſaxa immutat, & & terit, necnon ad nihilum redigit. Ita hujus abſidis Muſivo accidiſſe comperimus, nam Innocentius III. itidem Summus Pontifex illud reſtauravit, quod poſtmodū labens Benedict. XII. iterum in priſtinam reſtituit formam, Jotto illorum temporum celebri Pictore, & Muſivario, Florentia ad hoc peragendum opus, evocato, ut narrat

A Turr. pag. mihi 62. Quale verò demolitionis tempore antiquæ Baſilicę Muſivum fuerit, ex ſequenti Tab. XIII. conjicies.

SECTIO II.

De Muſivis operibus in Apſide, ſive Tribuna Vaticanæ Baſilicæ olim extantibus.

B SUPRAMEMORATÆ Apſidis, ſeu Tribunę, quę in laudata Baſilica olim erat, in ejuſdem Baſilicæ Archivo, magno in pergameno coloribus apprimè delineatum, aſſervatur exemplar, cui in calce appoſita eſt fides publici Notarii, de collatione cum originali factâ, antequam à Xyſto V. fel. record. ut Turrigius narrat, Muſivum dirueretur. C Apſidis præfatæ exemplum diligentiſſimè delineari fecimus, ac illud in Tab. XIII. ſub oculis exponimus, ut Lector curioſitati ſuæ, contemplando, magis indulgere valeat. Ibi in arcus ſummitate parva viſitur Crux, & juxta illam manus quaſi è cœlo erumpens, complicatis interioribus digitis, benedictionem in Gręca forma, impartiens. Dixi in Græca forma, nam Græci ſecundum digitum dexteræ manus, & tertium ſecundo junctum, rectos pro- D tendunt, licèt tertius leviter, ac paululum in medio flectatur. Quæ manus diſpoſitio efficaciter denotat, & quaſi imagine quadam exprimit nomen Jeſus; etenim ſecundus digitus, dum rectus extenditur literam I, denotat, tertius paululum inflexus elementum C, deſcribit; quæ literæ I. C. ſimul junctæ, ejuſdem Jeſus nomen, exprimunt. Idem dicitur de pollice, qui ſi cum quarto jungatur digito, ac paululum,

BE
TL
EEM
SVMMA PETR
DEVOTVS AT
ET DECVS ECCLESIAR
APIET FRVCTVSQ SALVTIS

TAB· XIII

IC XC
SCS PAVLVS
SCS PETRVS
SVMMA PETRI SEDES EST HEC SACRA PRINCIPIS AEDES • MATER CVNCTAR DECOR ET DECVS ECCLESIAR
DEVOTVS XPO QVI TEMPLO SERVIT IN ISTO • FLORES VIRTVTIS CAPIET FRVCTVSQ SALVTIS

Iulum, & in obliquo ſive tranſverſo ſuper hanc imponatur; ex hac conjunctione, quaſi litera X. reſultat. Quintus tandem, ſcilicet auricularis, ſi aliquantiſper flectatur, literam C. figurat, quæ apud Græcos eadem eſt ac S. Unde ſi X. & S. ſimul jungantur, abbreviatè Chriſti nomen exprimunt. Quare ſic complicatâ manu in benedicendi actu, ut ſcribit Raynaudus de Attributis Chriſti ſect. 4. cap. 9. num. 733. B Jeſus Chriſti nomen efformatur. Hujus manus in benedicendi actu compoſitionem, figurâ expreſſit Dominicus Marcus in ſuo Hiero-Lexico, in voce *Crux*, at contrariam figuræ explicationem appoſuit, dum dixit, quòd pollex cum auriculari conjungitur, & per hos digitos duo alphabeti elementa denotari, nempe A. & Ω. quæ principium, & finis ſignificant. Nihilominus in figura, pollex cernitur cum auri- C culari conjunctus. Similem manum in marmore cælatam obſervavi in quodam quadrato lapide, variis ſacris ornato figuris, in Eccleſia S. Mariæ in Aventino, nunc Prioratus Urbis, qui lapis, occaſione reſtaurationis ejuſdem Eccleſiæ, ab Eminentiſſimo, & Reverendiſſimo D. Cardinali Benedicto Pamphilio ſplendidè factæ, extra januam ejuſdem, jacet. Hæc de forma complicandi manus digitos in benedi- D cendi actu, à Græcis obſeruata. Modò ad Latinorum formam me converto. Nos autem Latini, Crucem dexterâ manu, formamus, pollice, indice, ac medio extenſis, ad denotandum Trinitatis myſterium, reliquis verò duobus digitis contractis. Manum in hoc emblemate expreſſam fideliter ad prototypum delineari fecimus, at erratam eſſe putamus, aut ex Pictoris, ſive Muſi- A varii errore, aut ex reſtauratoris culpa.

Hujus Muſivi area multis ſtellulis diſſeminata cernitur, in medio eſt Salvator in throno ſedens, qui dexteram elevatam, in benedicendi actu, complicato pollice cum annulari, tenet: ſiniſtrâ manu librum clauſum ſtringit, qui Librum Vitæ, ſcilicet Electorum denotat; de quo in Apocalypſi cap. 20. num. 15 *Qui non inventus eſt in Libro Vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis*. Et in eodem cap. num. 11. de throno legitur: *Et vidi thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eum*. Conſuevêre enim priſci Fideles multa ex Apocalypſi deſumere, figuriſque adumbrare; ut fuſius notavimus in noſtro opere de Veteribus Monimentis cap. 24. Caput diademate ornatum, in quo Crucis ſignum expreſſum eſt, ſaluator habet. Diadema enim in eodem cap. 24. Regni, ſive Imperii ſymbolum eſſe etiam diximus; Crucēque in eo expreſſam, nil aliud denotare arbitror, quàm Regnum Redemptionis, mediante Cruce, acquiſitum. A dextro capitis latere duæ cernuntur literæ, ſcilicet IC; quæ Jeſum ſignificant; in ſiniſtro verò aliæ duæ literæ nempe XC. expreſſæ ſunt, quæ Chriſtum denotant, ut ſupra di mus. Ad dexteram Salvatoris ſtat S. Paulus, pallio involutus, ex quo dexteram emittit, quaſi cum Salvatore colloquens, ſiniſtrâ volumen apertum tenet, in quo legitur. *Mihi vivere Chriſtus eſt*. Hac deſumptâ epigraphe ex ejuſdem D. Pauli ep. ad Philipp. 1. 20. à tergo hujus figuræ, perpendiculari ordine, Græcis characteribus, abbreviatè legitur, ut in Tab. XIII. conſpici valet, quæ denuo characteribus Latinis, eodem perpendiculari modo, ante faciem ſancti expri-

muntur, nempe *Sanctus Paulus* . A ſi- A
niſtra verò ſtat S. Petrus, qui dexteram
ſubtus è pallio elevat, ac manum in be-
nedicendi actu tenet , pollicem cum
annulari conſtrictum habens : ſiniſtrâ
duas claves pendentes gerit, quæ li-
gandi , & ſolvendi poteſtatis ſymbo-
lum ſunt . Ex eodem itidem brachio ,
volumen apertum pendet, in quo le-
gitur : *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi* :
quæ illa fuit ab hoc Apoſtolo facta B
confeſſio , ut narrat Evangeliſta Mat-
thæus cap. 16. verſ. 16. quæ placuit Ma-
giſtro, undè illam reportavit reſponſio-
nem : *Tu es Petrus & ſuper hanc pe-
tram ædificabo Eccleſiam meam , & tibi
dabo claves Regni Cœlorum , & quod-
cumque ligaveris ſuper terram , erit li-
gatum , & in Cælis , & quodcumque ſol-
veris ſuper terram , erit ſolutum , & in
Cælis*. Quę verba, ad expreſſum clavium
ſymbolum , reſpectum habent . Ante C
hujus imaginis faciem , itidem chara-
cteribus Latinis, perpendiculari formâ,
nomen Apoſtoli expreſſum eſt, videli-
cet *Sanctus Petrus* , & à tergo Græcis
characteribus eodem modo vetitur ,
licet penultima litera , ſive ex Pictoris,
ſive ex Muſivarii culpa errata, cum lo-
co O, G, utpote etiam ultima S. inverſo
ordine, expreſſa ſit . Ex earumdem figu-
rarum utroque latere , duæ magnæ D
Palmarum arbores attolluntur , quas
myſterio minimè carere judicio , nam
Palma Iudææ Regionis ſymbolum
eſt , ut ex nummis Veſpaſiani , & Titi
argui poteſt , ubi quædam mulier ſub
arbore Palmæ ſedens , veluti lacry-
mans cernitur , cum epigraphe : *Judea
capta* . In hoc notat nummo eruditiſſi-
mus Antonius Auguſtinus in ſuis Dia-
logis , arborem hanc Judææ attribui ,
quia Phæniciæ , quæ Palmis abundat
proxima eſt . Quare hoc in noſtro em-
blemate, Regionem illam denotari pu-
to , in qua Salvator noſter D. Jeſus
Chriſtus natus, & cum hominibus con-
verſatus eſt . Campus , ſive area , ſub
harum figurarum pedibus , nonnullis
tabernaculis , arbuſculiſque , & figuris
in diverſis actibus expreſſis , ornatus
cernitur. Diu ſuper eiſdem figuris meâ
mente revolui , quid ſignificare vale-
rent , illaſque etiam eruditis oſtendi
amicis , ſed nec ullam explanationem
appropriari poſſe exiſtimavimus. Qua-
re potius ad Pictoris , ſeu Muſivarii
placitum, quàm ad ullum demonſtran-
dum ſymbolum fuiſſe expreſſas , judi-
cavimus . His igitur omiſſis , ad duos
Cervos , qui ad fontes properant , ſub-
tus Chriſti pedes emanantes , me con-
verto . Quales iſti ſint fontes, ſub ipſis,
eorum ſcripta ſunt nomina, ideſt *Gion*,
Phiſon, *Tigris*, *Euphrates* ; qui quatuor
illa ſunt magna flumina, quæ nos Sacra
docet Scriptura Geneſ. cap. 2. è terreſtri
Paradiſo exire . Cervi autem , qui ad
dicta tendunt flumina , nonniſi Fideles
denotant, ut fusè Beatus Bruno , in ex-
poſitione Pſalm. 41. *Quemadmodum
deſiderat Cervus ad fontes aquarum
&c.* cum aliorum antecedentium Pa-
trum auctoritate , ſic declarat . *Non
immeritò hoc animal comparatum eſt
Fidelibus , eſt enim primò innoxium ,
deinde velociſſimum , tertiò ſiticulo-
ſum . Serpentes naribus trahit , quos
ut voraverit æſtuante veneno , ad fon-
tem feſtinat . Hoc nos admonet , ut
quando venena haurimus antiqui ſer-
pentis , ad fontem divinæ miſericordiæ
feſtinemus . Fons enim ſemper irriguus
eſt Chriſtus , unde non dixi ad fluenta ,
quia ſiccari poſſunt : fons autem ſemper
fluit . Homo ergo Eccleſiæ , qui diu in*

actu

actu venenoſo degebat, cum hunc gratiâ Dei videns derelinquere cupit, clamat: Quemadmodum &c. Ut penitentiâ ablutus gloriam Dei videat. Hæc de ſuperiori Muſivi emblematis parte, ſive ſegmento, accedo ad inferiorem.

In hujus medio viſitur gemmatus thronus, non multò abſimilis illi, quem Xyſtus III. in Eccleſia S. Mariæ Majoris appingi curavit; de quo aliqua notavimus in cap. 22. noſtri Operis Veter. Moniment. Part. I. In præſentis throni area, Crux gemmata expreſſa eſt, in cujus pede viſitur veluti pulvinar; ſub Cruce ſtat Agnus diadematus ſuper montem, è cujus pectore, pedibuſque quinque defluunt rivuli in flumen, quod ad montis decurrit radices, quodque deinde per latera expanditur. Symbolum hoc Caſalius in ſuo erudito tractatu de Vet. Sac. Chriſt. Rit. part. prima cap. 1. refert, notiſque illuſtrat, aſſerendo; quòd eo tempore, quo Crucis ſupplicium in reos, & latrones apud Gentes frequens erat, Chriſtifideles magna circumſpectione Chriſti patientis imaginem Cruci affixi exprimebant, quare hanc exponebant gemmis, margaritiſque ornatam, ut Eccleſia canit.

O Crux ſplendidior cunctis aſtris.

Similem Crucem gemmatam habemus in Eccleſia Sanctæ Pudentianæ, ac Baſilica Lateranenſi, de quibus ſuo loco diſſeremus.

Ad Crucis pedem ſtat Agnus ſanguinem è pectore effundens in calicem, & ex iſto in proximum rivulum defluentem, utpote etiam ſanguis, è pedibus emanans, per rivulos in ſubjectum flumen decurrit. Quæ omnia, nonniſi Chriſti Cruci affixi, quinque vulnera ſanguinem emittentia, demonſtrant. In præfata enim Chriſti Cruci- A fixi imagine exprimendâ priſci Fideles fragilitati recentium initiatorum, aliquando indulgere exiſtimarunt, cum, ſive ex Judaiſmo, ſive ex Gentilitate, ad Chriſti fidem, converterentur; accidebat, ut ex his multi erubeſcerent Chriſtum Crucifixum, uti Deum adorare, cum eàdem die, vel paulo ante, latronem, aut alias criminis reum in Cruce pendentem, inſpexiſſent, ut innuit B Apoſtolus 1. Corin. 1. *Nos autem prædicamus Chriſtum Crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gẽtibus autem ſtultitiam*. Supra relatum ſymbolum indicavit S. Paulinus Epiſcopus Nolanus ep. 12. ad Sulpitium ſcribens.

Sub Cruce ſanguineâ niveo ſtat Chriſtus in Agno

Et paulo poſt.

Sanctam fatentur Crux, & Agnus victimam.

Agnus hìc expreſſus, illum Agnum C manſuetum repreſentat, de quo Iſaias cap. 53. 7. *Sicut ovis ad occaſionem ducetur, & quaſi Agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuũ*. Quod etiam his verbis indicavit Præcurſor Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Ad hoc igitur hieroglyphicum Innocentius III. Summus Pontifex Muſivi operis reſtaurator, in lib. 4. cap. 44. myſteriorum Miſſæ reſpiciens, ſi fatur: *Non enim ſolùm lavit nos Chriſtus a paccatis noſtris ſan- D guine ſuo, quando ſanguinem ſuum fudit in Crucis patibulo, verùm etiam quotidie nos lavat à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, quando ejus ſanguinem accipimus in calicis poculo*. Nec durum nobis eſſe debet, quòd fragilitati veterum illorum Fidelium indulgerent Sancti illi Patres circa ritus, qui directè Chriſtianæ Religioni non repugna-

gna-

gnarent, quoniam ſuaviter ad verum cultum erant ii alliciendi, ut innuit Magnus ille Gregorius lib.9. ep. 71. ſcribens ad Mellitum Abbatem, ſic enim inquit: *Nam duris mētibus, ſimul omnia abſcindere, impoſſibile eſſe, non dubium eſt, quia is, qui locum ſummū aſcendere nititur, neceſſe eſt, ut gradibus, vel paſſibus, non autem ſaltibus elevetur. Sic Iſraelitico populo in Ægypto Dominus ſe quidem innotuit; ſed tamen eis ſacrificiorum uſus, quos diabolo ſolebant exhibere, in cultu proprio reſervavit: ut eis in ſacrificio ſuo animalia immolare præciperet quatenus &c.* Hinc eſt quòd plurimi ſimiles ritus, ſive Hebræorum, ſive Gentium, perſeverârunt etiam apud priſcos illos Fideles, ſicuti, & alii ſimiles à Summis Pontificibus, aliiſque Sanctis Patribus, in Chriſtianam reducti Religionem, ut in eadem D. Gregorii exprimitur epiſtola.

Conſuetudinem hanc, appingendi Agnum, ſervatam fuiſſe deducitur uſque ad Conciliabulum Quiniſextum, ſive Trullanum celebratum anno 692. vel ut Petavio placet, anno 707.in quo Can.82. decretum fuit, loco Agni, ut Chriſtus in Cruce, in hominis figura pingeretur. Hæc de præcipuo ſymbolo in hoc ſecundo ordine expreſſo; modò ad alias in eodem contentas figuras devenimus. Ad dexteram throni, quæ eſt ſiniſtra intuentium ſtat Vir, Caſulâ, juxta tamen antiquam formam, indutus, Pontificiâ Thiarâ, & ex ea pendentibus lemniſcis, caput ornatum, ac ſuper humeros pallium gerens: quis iſte ſit Vir, conjunctæ literæ indicant, nempe *Innocentius Papa III.* qui, ut diximus, hujus Muſivi operis reſtaurator fuit. Conſuevêre enim antiqui Pictores in hujuſmodi operibus, illius A Pontificis effigiem exprimere, qui tale opus conſtrui mandabat. In oppoſita autem parte, ſcilicet ſiniſtrâ ſtat mulieris effigies, manicatâ veſte uſque ad talos demiſſa, indutæ, ac ſuper humeros birrum, vulgò *Mozzetta* deferens; caput quodam byreto, veluti Ducalis corona, redimitum habet: in dextera manu haſtam; in ſummitate Cruce inſignitam, geſtat, ad cujus B pedem vexillum volitat, in quo duæ claves expreſſæ cernuntur; alterâ verò manu librum ad pectus ſtringit. Quid per hanc denotetur figurâ, appoſitæ ibi literæ demonſtrant, ſcilicet *Eccleſia Romana*: prope, & à tergo hujuſmodi figurarum, duæ attolluatur arbores, quæ potius Palmam, quàm aliam plantam repreſentant; rami ita ſunt diſpoſiti, ut ellyſim, ſcilicet ovalem formam exhibeant; in cujuslibet medio ſtat avis, cujus autem ſit generis, ob illius C parvitatem diſcerni minimè poteſt.

Quid arbores hìc depictæ, aveſque ibi ſtantes ſignificent, difficile admodum redditur explicare: diu etenim quæſivi, ſed nil adinveni; exiſtimavi propterea, has arbores, & aves, ſicuti in ſuperioris partis area, de tabernaculis, aliiſque figuris dixi, ad Pictoris, ſive Muſivarii placitum, atque ornatum expreſſas fuiſſe.

In hujus inferioris partis D extremitate, dexteroque loco, reſpectu Salvatoris quædam viſitur civitas, quæ Hieruſalem repreſentat, ut conjunctæ denotant literæ. Pendentes lampades ſunt in ſummitate arcus portæ, in hujus medio ſtat Agnus, ſive ovis exitura, quam aliæ quinque præcedunt. In oppoſita verò, ſive ſiniſtra parte, eædem cernuntur figuræ, nomine tantum civitas diſcrepat, cui Betleem appoſitum

tum fuit. Quid per civitates, quidque per lampades iſtas antiqui Patres oſtendere voluerint, diximus in noſtro opere de Veter. Monim. par. 1. cap. 21. ad quod benignum Lectorem remittimus. Supereſt modò de Agnis, ſive ovibus aliquid exponere. Cum igitur Sacra in Scriptura, apud dilectum Chriſti Diſcipulum, veritatiſque ſcriptorem D. Joannem cap. 21. 15. habeamus quòd Jeſus dixit Petro: *Simon Joannis diligis me plus his?* Reſpondit Petrus: *Tu ſcis, quia amo te*: & Jeſus, ut prius ſubjunxit: *Paſce Agnos meos*. Tertioque Jeſus interrogavit Petrum, an eum amaret, Petruſque reſpondit: *Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te*; & Jeſus dixit: *Paſce oves meas*. Igitur per Agnos, & oves Fideles denotantur. Idem confirmat B. Eucherius Lugdunenſis Epiſcopus, qui floruit in principio quinti ſęculi lib. 1. cap. 4. prope finẽ Formularum Spiritualium; hic per oves aſſerit, populos Fideles denotari, de quibus in Evangelio Joannis 10. 27. *Oves meæ vocem meam audiunt*. Agni enim Chriſtum, vel Apoſtolos, aut Sanctos ſignificant. Durandus verò in ſuo Rationali Divin. Offic. lib. 1. cap. 3. num. 10. deſcribit varias myſticas formas appingendi Apoſtolos, inter, quas ſub forma duodecim ovium aliquando expreſſos fuiſſe, affirmat, quæ præſenti Muſivo operi adaptatur. Et hæc ſatis de illius explicatione. Epigràphe ſub eodem appoſita eſt, quam referre ſupervacaneum duco, cum in exemplari legi poſſit. Ac ut Lectori magis innoteſcat noſtri animi candor in his concinnandis operibus, & in illis deſcribendis, ſuprarelatam fidem à Notario publico exaratam, de collatione exemplaris cum originali, antequam iſtud dirueretur facta apponimus, quæ tenoris eſt ſequentis.

In nomine Domini Amen.

Per hoc præſens publicum deſcriptionis Cappellæ Sanctorum Petri, & Pauli inſtrumentum, cunctis pateat evidenter, & ſit notum, quòd anno à Nativitate eiuſdem Domini milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſecundo, Indictione quinta; die verò tertiâ Auguſti, Pontifi-
B *catus Sanctiſſimi in Chriſto Patris, & D.N.D. Clementis Divinâ Providentiâ Papæ Octaui anno ejus primo. In mei Notarii publici, teſtiumque infraſcriptorum ad hæc ſpecialiter vocatorum, & rogatorum præſentia, præſens, & perſonaliter conſtitutus R. D. Marcus Antonius de Magiſtris Canonicus, & ad præſens alter ex majoribus Sacriſtis Baſilicæ Sancti Petri de Urbe, requiſivit me*
C *Notarium, quatenus, ex Cappella, ſeu Tribuna exiſtente ſupra Altare majus Baſilicæ Sancti Petri ſubtus Cuppulam magnam dictæ Baſilicæ, quæ Tribuna modò demolitur, deſcriberem ſtatum, & inſcriptiones, quæ ibi reperiuntur; unde ego Notarius, tamquam obedientiæ filius, ad dictam Cappellam, ſeu propè illam, unà cum infraſcriptis teſtibus, me contuli, & unà cum eiſdem teſtibus legere ſcientibus, dictam Cappellam, ſeu*
D *Tribunam diligenter vidi, inſpexi, literaſque in eis deſcriptas perlegi, prout etiam infraſcripti teſtes viderunt inſpexerunt, & perlegerunt. In primis in ſummitate dictæ Cappellæ, ſeu Tribunæ adeſt imago Sanctiſſimi Salvatoris in throno ſedentis ex Muſaico confecti, ad cujus dexteram eſt imago Sancti Pauli habentis in manibus librum cum his verbis videlicet: Mihi vivere Chriſtus eſt; & à ſiniſtris imago S. Petri etiam ex Mu-*

Muſaico confecti habentis in manibus librum, cum his literis videlicet; Tu es Chriſtus Filius Dei vivi. Subtus dictas imagines ad manum dexteram, apparet etiam ex muſaico confecta imago, Innocentii Papæ Tertii, cum pallio, & Regno, & à ſiniſtris Eccleſia Romana, in perſona muliebri, habens in manibus crucem cum inſigniis, in quibus adſunt claves extenſæ, etiam ex muſaico confectæ. Subtus dictas picturas, ſeu imagines Sanctiſſimi Salvatoris, & Sanctorum Petri, & Pauli: adſunt etiam ex Muſaico confecti duodecim agni, & in medio illorum eſt agnus cum diademate etiam ex Muſaico confectus. In capitibus, & extremitate laterum dictæ Cappellæ, adſunt ex Muſaico confectæ Civitates, Hieruſalem ad manum dexteram, & à manu ſiniſtra Bethelem, cum literis id dicentibus etiam ex Muſaico. Ab imagine Sanctiſſimi Salvatoris, & agni diademate ornati, profluunt flumina videlicet Gion, Phion, Tigris, & Eufrates. Subtus ſupradictas imagines, & picturas adſunt ex Muſaico, in literis majuſculis confecta hujuſmodi carmina, videlicet: Summa Petri ſedes eſt hæc ſacra Principis ædes. Mater cunctarum decor, & decus Eccleſiarum. Devotus Chriſto, qui templo ſervit in iſto. Flores virtutis capiet, fructuſque ſalutis. Quæ omnia ego Notarius, & teſtes infraſcripti vidimus, & diligenter inſpeximus, ſuper quibus omnibus, & ſingulis præmiſſis petitum fuit à me Notario publico infraſcripto, ut unum, vel plura, publicum ſeu publica conficerem inſtrumentum, & inſtrumenta, prout opus fuerit. Actum Romæ ubi ſupra, præſentibus ibidem, audientibus, & intelligentibus his videlicet R. D. Tiberio Alſarano Presbytero Hieracen, Clerico dictæ Baſilicæ,
A D. Joanne Fabri Presbytero Aretino, & D. Joanne Bugino Romano, teſtibus ad præmiſſa omnia, & ſingula vocatis, habitis ſpecialiter, atque rogatis.

Et ego Quintilianus Gargarius Notarius Capitolinus, de præmiſſis rogatus, præſens publicum inſtrumentum, aliena manu fideliter ſcriptum ſubſcripſi, & publicavi, ſignumque meum appoſui ſolitum, & conſuetum.

B Loco ✝ Signi.

SECTIO III.

De Confeſſione D. Petri.

2. Post Aræ majoris, Abſidiſque deſcriptionem, inferius deſcendendi occaſio ſe præbet, eum in locum, qui D. Petri Confeſſio, ab Eccleſiæ incunabulis, uſque ad hæc noſtra tempora meritò vocitatur; quoniam
C ibi, ut Severanus de ſeptem Urbis Eccleſiis, nonnullorum veterum Scriptorum teſtimonio oſtendit, Apoſtolorum Princeps Evangelicam veritatem, Chriſtianamque fidem publicâ confeſſione, ac Martyrio aſſeruerit, & confirmaverit. Parvulam hìc ædem olim Chriſtiana pietas extruxit, ut Apoſtolicæ fortitudinis, fideique memoria in ipſis ſedibus, ubi enituit, perennaret. Ad locum hunc, veluti ad Eccleſię fun-
D damentum, ſtabilemque petram peregrini Fideles a toto Terrarum Orbe venerabundi accedebant, diviniſque myſteriis, necnon Sacramentis reficiebantur. Ædiculam hanc quæ in eadem Tab. VII. ſub num. 2. demonſtratur, B. Petri in dignitate, ac ſanctitate ſucceſſor Anacletus ampliavit, exornavitque; ut ex Pontificali libro, ac hujus Pontificis vita deducitur, ubi legitur

pag·49·

tur: *Hic memoriam B. Petri conſtruxit, & compoſuit, dum Presbyter factus fuiſſet à B. Petro*. De hoc loco, ac illo ubi Doctor Gentium S. Paulus ſepultus fuit, Cajus, ſive Gajus Theologus, qui temporibus Zephyrini Pontificis, ſcilicet anno 205. vixit, teſte Euſebio lib. 2. cap. 25. ſic loquitur: *Ego verò Apoſtolorum tropæa poſſum oſtendere, nam ſive in Vaticanum, ſive ad Oſtienſem viam pergere libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui Eccleſiam illam fundaverunt*. Per tropæa laudatus Cajus memorias intelligere voluit, ſcilicet Apoſtolorum ſepulcra, quæ tropęa appellavit, tamquam victoriæ ſignum de Chriſtianæ fidei ſubactis hoſtibus.

De hujuſmodi memoriis Optatus Milevitanus, qui anno 368. floruit lib. 2. pag. mihi 38. ſic loquitur *Ecce præſentes ſunt ibi duorum memoriæ Apoſtolorum. Dicite ſi ad has ingredi potuit: ita, ut obtulerit illic, ubi Sanctorum memorias eſſe conſtat*.

Quum feliciora ſecula Chriſtianæ illuxêre Reipublicæ; regimenque Terrarum Conſtantinus Auguſtus excipit, Baſilicæ capacioris molem, Cæſareâ magnificentiâ, à fundamentis erectam, veteri ædiculæ circumduxit, ipſamque Confeſſionem, prodigâ in Principem Apoſtolorum liberalitate, ornamentis quibuſvis, donariis pretioſiſſimis, redditibuſque locupletavit, quæ omnia in hujus diſſertationis calce ad literas, mm, apponam.

Tanta fuit apud omnes omni tempore Confeſſionis prædictæ ſanctitas, ut Imperatores, Regeſque pacificè Romam accedentes, poſt exteriores, Baſilicæ gradus flexo genu ſuperatos, (de quibus jam ſupra diſſeruimus) ſepulcrum B. Petri pari modo adirent, ibi ſceptra, & diademata venerabundi deponerent, ſeque, & ſua Regna Principi Apoſtolorum offerrent, ac ſubderent; ut ex variis Auctoribus collegit Paulus de Angelis in ſuis Adnotationibus ad Deſcriptionem Veteris Baſilicæ Vaticanæ n. 51. Plerique etiam Peregrinantium, cum in ſacri hujus arcani foribus adeſſent, pio quodam horrore correpti, trementeſque ingredi ulteriùs præ religione non audebant. Porrò has fores ad ſeculi duodecimi finem Innoc. III. cancellis æneis obſeravit, cum Icone Salvatoris exigua coronata, myſticis hinc inde ſacrorum Evangeliſtarum figuris, Homine nempè, Bove, Leone, & Aquilâ expreſſis, ut refert Turrig. de Crypt. Vatican. parte 2. cap. 8. pag. 463. & ipſe vidi, licet aliquâ ex parte dilapſa ſit. Salvatoris etiam imago pulcherrimi Muſivi Operis in quodam loculamento cernitur intus Confeſſionem, cujus Iconem, cum pauciſſimis ſit conſpicua, exhibeo in Tab. XIV.

Non abs re erit, ſi ab inſtituta oratione aliquantiſper deflectam; nam nonnulli latinę linguę Profeſſores, Servatoris vocem, ab aliquibus pro Salvatore uſurpari obſervârunt, cujus vocis etymon aſſignat, Latinæ Græcæque linguæ peritiſſimus Paulus Manutius in Act. 2. lib. 2. in Verrem, ubi: *Quo patet communis error eorum, qui Jeſum Chriſtum Servatorem appellant. Aliud enim eſt ſervare, aliud ſalutem dare. Servat is, qui ne ſalus amittatur, aliquâ ratione præſtat; ſalutem dat, qui amiſſam reſtituit; quòd ſi Servator non eſt Soter, quia minus valet, neceſſe eſt Salvatorem appellare, quòd σωτὴρ græcè dicitur, uſurpato in re nova novo verbo quod veteres quoq; probârunt*. Paulum

ſequutus eſt Angelus Rocca in ſuis ob- A ſervationibus linquæ Latinę in capite, *Delle oſſervazioni intorno alle regole del comporre le Piſtole latine*, in principio. At unde diſceſſit oratio eò revertatur.

Ipſi Romani Pontifices, cum ad prę- fatam Confeſſionem proceſſiſſent, ac ſi B. Petro cederent, cæteriſque, & Populo fierent æquales, veluti depoſitâ Paſtoris auctoritate, ſupremo præſente Principe, ſe coargui patieban- B tur; quod faſſus fuit Sanctus Gregorius Magnus, cum dixit: *Si quis nos redarguere velit, veniat ad Sedem Apoſtolicam, ubi ante Confeſſionem mecum juſtè decernet*: ex Ms. Bibliothecæ Vaticanæ. Ac Sanctiſs. Pontifex Leo III. qui ab inimicorum calumniis, coram Synodo hac in eadem Baſilica habitâ ſe purgare volens, Ambonem aſcendit, & in hunc modum, ut refert Baronius ad annum 800. n. 7. faſſus eſt: *Nota* C *res eſt, fratres chariſſimi, malos adverſùm me homines inſurrexiſſe, meque, ac vitam meam graviſſimis criminibus infamaſſe. Cujus rei cognoſcendæ gratiâ Clementiſſimus hic, ac Sereniſſimus Rex Carolus, unà cum Sacerdotibus, & Principibus ſuis in hanc Urbem ſe contulit. Quamobrem ego Leo Pontifex S. R.E. à nemine judicatus, neque coactus, ſed meâ voluntate impulſus purgo me,* D *præſentibus vobis coram Deo, & Angelis ejus, qui conſcientiam novit, & B. Petro Principe Apoſtolorum, in cujus conſpectu conſiſtimus, neque ſceleratas res, quas mihi obiiciunt perpetraſſe, neque perpetrari juſſiſſe, Deum teſtans, in cujus judicium venturi ſumus, & in cujus conſpectu conſiſtimus. Et hoc facio non legibus ullis obſtrictus, neque hanc conſuetudinem, aut decretum in Sancta Eccleſia Succeſſoribus meis, & fratribus Coëpiſcopis imponere cupiens, ſed ut certiùs iniquis vos ſuſpicionibus liberem.*

In hac denique Confeſſione quibuſvis ætatibus tam Pallia, quæ Patriarchis, & Archiepiſcopis, ac etiam nonnullis Epiſcopis in ſignum plenitudinis Pontificalis officii mitti conſueverunt, quàm etiam quædam Sanctuaria, Patrocinia, & Brandea, ac etiam Palliola, ſive velà, ſic diverſis nominibus appellata immitti antiquitus mos fuit, qui mos, ſive ritus ſic peragebatur.

In ædicula, quam Confeſſionem dicimus, ac pavimenti medio aperiebatur quadrangulare foramen, vel Billicum, ut Bibliothecario placet, qui inter egregia Benedicti III. opera opertum fuiſſe ab hoc Pontifice enarrat, trilibri laminâ ex auro puriſſimo. Sanctus verò Germanus in Epiſtola ad Horniſdam Pontificem, primam cataractam appellat, cum inferiori alteri reſponderet, quæ propior corpori Apoſtolico patebat, & cataracta ſecunda vocitabatur. Per hæc igitur duo foramina, ſeu cataractas, lanea, quæ diximus, ſubalbi coloris Pallia, quatuor crucibus brevioribus, antiquitus rubeis, poſtea nigris coloribus diſtincta, in loculum corporis B. Petri manu Presbyterorum demittebantur, unde brevi recepta, ſuetis, piiſque cæremoniis Summus Pontifex conſecrabat. Hæc deinde Patriarchis, Archiepiſcopis, nonnulliſque de Apoſtolica Sede optimè meritis Epiſcopis, in pretioſiſſimū munus, & poteſtatis pleniſſimæ, dignignitatiſque argumentum, & inſigne tradebantur. Et adhuc hodie mos iſte obſervatur, concipiturque Pallii traditio his fermè verbis: *Ad honorem Dei omnipotentis, & Beatæ Mariæ Virginis,*

nis, ac Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, & Domini Noſtri N. Papæ N. & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, necnon N. Eccleſiæ tibi commiſſæ, tradimus tibi Pallium de corpore B. Petri ſumptum, plenitudinem videlicet Pontificalis officii, ut utaris eo infra Eccleſiam tuam certis diebus, qui exprimuntur in privilegiis ei ab Apoſtolica Sede conceſſis. Si quis verò de Archiepiſcopali Pallio; deque eorumdem ritu, & forma benedictionis, plura deſideret, adeat Nicolaum de Bralion, qui peculiarem ſuper hoc edidit Tractatum.

Quod verò fidem excedit veluti prodigioſum de ſupranarratis Sanctuariis ſeu Palliolis legitur apud D. Gregorium Turonenſem lib. 1. cap. 28. de glor. mart. Palliola in ſacrũ Sarcophagum immiſſa, ac in ſpirituali, & Apoſtolica quadam virtute imbuerentur, magis, minuſque gravia pro petentium, & orantium pietate, ac fide inde elevari obſervatum olim fuiſſe

3. 4. In extremo pariete, ſupra memoratæ abſidis, idem Religioſiſſimus Cęſar Romani Pontificis ſedẽ, ſeu thronum marmoreum, Muſivis ſignis ex auro, & cælaturis mirabile ſublimavit, ac utrumque prædictæ ſedis, ſive throni Pontificis latus idem Imperator ſedilibus humilioribus, ſed marmoreis, & elegantibus circumſepſit in commodum, honoremque Sacerdotum Pontifici miniſtrantium, dum ſacra Deo ſuper Altare B. Petri peragerent.

SECTIO IV.

De Altaribus, Oratoriis, & aliis, quæ erant in tranverſa Baſilicæ Navi.

5. Ante frontem Aræ maximæ, quam deſcripſimus, duodecim columnæ ſurgebant, è Pario marmore elegantiſſimæ, quas Conſtantinus, ut ſcribit Alpharanus, è Templo Salomonis evectas, ut Sanctuarium conſtituerent, inibi collocavit; earum autem uni tantam Chriſtus Dominus adhærendo, dum prædicabat, virtutem contactu ipſo impreſſit, ut immundos illico ſpiritus, vel reprimeret, vel fugaret. Has quoque columnas conſultiſſimus Princeps, ferreis undequaque cancellis, auro coruſcantibus circumſepſit. Turrigius verò ſepè laudatus pag. 283. aſſerit duodecim iſtas columnas, Romam delatas fuiſſe, ab Hieroſolymis, vel ut alii putant, à Græcia, è Dianæ Epheſinæ templo, Conſtantini Magni Imperatoris tempore. Nũc octo ex illis in pilarum loculamentis, quæ Tholum ſuſtentant, binæ in ſingulis collocatæ fuère. Earumdem columnarum ſitus, ubi olim poſitæ in Tab. VII. Ichnograph. ſub num. 4. indicatur. Aliæ duæ ſimiles columnę in præſentia in Cappella S. Mauritii, vulgò Sanctiſſimi Sacramenti appellatâ, ad dexteram ingreſſus, viſuntur.

Sanctiſs. Pontif. Leo IV. argenteã Salvatoris throno inſidẽtis imaginem, ſuper hiſce impoſuit columnis, duobus hinc inde Angelis, atq; inſuper duodecim Apoſtolorũ aliorũ viginti Sanctorum imaginibus, magnitudine, materiâque, argenteâ mirabilibus, ordine bipartito thronum ſtipantibus. Intra

hæc columnarum ſepta Beatiſſimus A
Papa Greg.III. trium ſupra nonaginta Epiſcoporum Concilium coëgit pro ſanctarum imaginum cultu, quas impius Cæſar Leo Iſaurus impugnabat, quem, uti cæteros pervicaces, anathemate feriit, & alienum à corpore, & ſanguine D.N. Jeſu Chriſti, & Eccleſiæ totius unitate eſſe decrevit, ut Bibliothecarius in ejuſdem Pontificis vita teſtatur. Ciaconius verò Concilium B
prædictum in Lateranenſi Eccleſia celebratum fuiſſe aſſerit; quo teſte ignoro. Scio tamen pro Vaticano Concilio militare marmoreæ tabulæ fragmentum, quod adhuc in Baſilicæ cryptis aſſervatur, in quo inciſa pars Bullæ legitur hoc in eodem Concilio à dicto Beatiſſimo Pontifice Gregorio editæ. At motum hoc dubium dilucidari poteſt, ſi aſſeramus ſupra laudatum Pontificem, Romæ duo celebraſſe Conci- C
lia; alterum Laterani, alterum in hac Vaticana Baſilica: in primo enim celebrato An. 731. Actum fuit de cauſa Gregorii Apoſtolicæ Sedis Legati, qui epiſtolam Leoni Imperatori, humano terrore motus minimè porrexit. Quare cum in hoc ageretur Concilio de cauſa privati hominis, ipſum Concilium in Lateranenſi Palatio habitum fuit. In ſecundò verò cum ageretur de cauſa Fidei, videlicet de confirmanda anti- D
qua Patrum traditione circa Sacrarum Imaginum uſum; ideò ante B. Petri corpus fuit celebratum, de quo etiam infra in cap. de Subter. part. Vat. Baſil. nu. 9. ubi præfatæ Bullæ fragmentum afferimus, differemus.

6. Lateri dextro anteriori columnarum, eximium ſpecie Candelabrum, ponderis magni Cereum, ſemper ardentem ſuſtinebat ut in num. 6.

7. Prope hoc candelabrum, ut in mer. 7. magnum erat marmoreum ſuggeſtum, *Ambo* dictum, ſupra quod Verbum Dei, & Sacroſanctum Evangelium altâ voce Populo annunciabatur.

Sed modò ulterius procedere, & ſcitu permulta digniſſima intra hanc Baſilicam, graphicâ deſcriptione proſequi neceſſum eſt.

8. Ab aris igitur, quæ poſt ferream cratem ſeu cancellos ſuperiùs deſcriptos, hinc inde ſequebantur, ordiamur. In primis autem à dextris Altaris majoris: alterum ſtabat altare D. Xyſto I. Pont. Max. Martyrique ſacrum, ut in num 8. Hoc Paſchalis I. Papa excitavit, tegimenque mirificum è marmore Muſivis, auratiſque figuris ornatum, & quatuor columnis ſuffultum ſuperiùs obduxit. Inferiùs verò ejuſdem B. Pontificis corpus, è Cœmeterio Caliſti, honorificâ pompâ tumulavit, cui poſt ævi non exigui lapſum ſociata fuêre corpora Fabiani I. & Sergii II. ut ex epigraphe tumuli, liquidò conſtabat.

Non longè ab hoc altari jacebant corpora Sanctorum Peregrini Epiſcopi, & Martyris, & Ceduvallæ Anglo-ſaxonum Regis exuviæ; quorum prior in Gallia Præfectus, juſſu ejuſd. B. Xyſti I. nutantes, ob immanem perſequutionum metum Fideles, Verborum pariter, & exempli efficaciâ firmavit, roboravitque. Alter verò Chriſtianam Religionem amplexus, in hac Sacroſancta Baſilica luſtrali aquâ mundatus à Sergio I. Pontifice ſanctitate celeberrimo, in Apoſtoli reverentiam, Petri nomine eſt inſignitus, brevique intervallo obdormiens in Domino, in eadem Baſilica ſepultus fuit, de quo plura

ſcri-

ſcribit Smitheus in Hiſtor. Eccleſiaſt. de Geſtis Angelorum lib. 2. cap. 6.

9. Huic altari à ſiniſtris aliud reſpondebat, pulcherrimum quidem, & ſumptuoſum, cui oſſa Sacratiſſima Apoſtolorum Petri, & Pauli nomen fecēre, quæ à Beato Sylveſtro in Eccleſiæ conſecratione, eodem prorſus loco ſupra lapidem, è Porphyrite quadrangularem ibi aſſervatum, diviſa fuiſſe fama eſt. Cum enim in Baſilicæ conſecratione B. Petri ſacra oſſa ab iis Coapoſtoli Pauli diſtingui neutiquam poſſent, indicto jejunio, & oratione, cęlitus reſponſum fuit, majora eſſe oſſa Prædicatoris, minora verò Piſcatoris. Atque ita ſanè ſeorſim à ſeſe mutuò oſſa ſeparata fuēre, ſuiſque in Eccleſiis poſita. Ita ſcribit Joannes Beleth. in explicat. Divin. offic. cap. 138.

Lapis autem iſte, in Veteris Baſilicæ demolitione à Julio II. facta, ad ejuſdem Baſilicæ calcem, prope Portam Sanctam, translatus fuit, ut videre eſt in Tab. XVII. ſub lit. D. Idem poſtea lapis ſacris in Cryptis fuit collocatus. Denique Anno 1639. bo. mem. Franciſcus Cerdinalis Barberinus ejuſdem Baſilicæ Archipresbyter Sacrarũ memoriarum diligens perſcrutator, ac ſervator, lapidem hunc è Cryptis in novam Baſilicam aſportari, ac paraſtati, ad dexteram ingredientium, affigi fecit, ubi in præſentia aquæ luſtralis, ſive benedictæ vas poſitum eſt. Hujus translationis occaſione, in quodam ejuſdem marmoris loculo, nonnullæ reliquię cum duobus incenſi granis introcluſæ, repertæ fuēre, quas ex oſſibus SS. Apoſtolorum Petri & Pauli, ac S. Sylveſtri fuiſſe nonnulli putārunt; ut narrat laudatus Turrigius in ſuis Trop. Rom. cap. 23.

In honorem deinde amborum Apoſtolorum idem altare reſtituit, ac elegantiſſimè ornavit, ampliſſimiſque redditibus auxit, tribus Clericis inſtitutis, qui Choro jugiter, ſedulòque inſervirent, Franciſcus S. R. E. Cardinalis de Tibaldeſchis tit. S. Sabinæ, cujus cineres propiùs jacebant unà cum iis majorum ſuorum, & olim maximi fratris Theobaldi Cardinalis.

Venerabilem præcipuè hanc aram reddiderant privilegia ſeptem Altaribus à Pontificibus Maximis impertita. Quę olim hujuſmodi gaudebant privilegiis, Præter hoc memoratum, erant Altare S. Leonis Papæ, SS. Proceſſi, & Martiniani Martyrum, B. Mariæ Virginis Greg. III. poſtea Innocentii VIII. denominatum, SS. Sudarii, Altare Mortuorum appellatum, juxta portam Argenteam; Septimum denique Spiritus Sancti, quod in nomen poſtea S. Annæ tranſivit, predictæ portæ proximum. Quicumque autem ſeptem has aras, eà quâ par eſt reverentiâ, ac pietate quovis tempore viſitaſſet, omnes omninò Indulgentias conſequebatur, quæ ſeptem Urbis Eccleſias, tam frequenti Fidelium copiâ, celeberrimas reddunt; quin feſtis diebus eæ omnes in quovis Sacroſanctæ hujus Baſilicæ altari in duplas, triplicataſque excreſcebant, ut Alpharanus narrat.

10. Medium inter altare deſcriptũ, & Aram maximam anguſtum oſtium, ut in dicta Tab. VII. num. 10. ducebat in Polyandrum à tergo ſubtus Abſidē, Confeſſionem circumjens, Sanctorum Pontificum loculis, cineribuſque refertum, fœminis inacceſſum, exceptâ ſecundâ feriâ poſt Pentecoſtem, quâ die ab eodem, ſub excommunicationis pœnâ viri arcebantur.

In-

11. Ingredientes autem à ſiniſtris A per illud oſtium, exibant à dextris per aliud eidem paralellum, ſcilicet æqualiter diſtans, ut num. 11. quod Alpharani adhuc ſupererat ævo, Prope hoc ſalutis anno MDXLV. Polyandrum alterum, ſeu ſepulcrum exciſum fuit, ubi Sanctorum omnium per Baſilicam quieſcentium corpora, è loculis propriis eruta, conderentur.

12. Contigua quoque prædictæ B januæ è pariete, urna extabat marmorea capaciſſima, plumbo, ferroque circumducto munita, ut num. 12. In hac cum requieſcere crederetur B. Sylveſtri corpus, in Eccleſiæ demolitione cadaver cum infula Pontificia inventum fuit, abſque ulla inſcriptione, eodemque modo, quo per plurima ſecula jacuit, relictum.

13. Juxta prædictam urnam, in Occidentem in Baſilicæ muro, aperiebatur vetuſtiſſima janua, ut num. 13 & in Eccleſiam Monaſteriumque S. Martini præbebat iter, de quo ſuo loco nobis C agendum.

Sub præfatæ januæ pavimento plurimi erant Pontificum, virorumque maximorum loculi, è vario marmore, in quorum nonnullis Regum exuvias, cum aureo ſyrmate Regnique inſignibus penè incorruptis invenêre, qui ſarcophagos reſerârunt. Sed neque ſolùm ſub exiguo ſpatio hujus pavimen- D ti, verùm per totam Baſilicam, præcipuè ſub iſta tranſverſa navi, penè innumera Sanctorum Virorum, ordinis cùjuſcumque, Sanctarumque depoſita reperta ſunt, quæ omnia piiſſimè veneratus Julius II. Pont. Max. in excitanda novę Baſilicæ mole, intacta prorſus reliquit.

14. Præterea januę jam dictæ conterminum erat altare, ut n. 14. S. Leoni IV. Pont. Sacrum, vetuſtate, venuſtateque, & quod maximum Icone B: Mariæ Virginis clariſſimum, ſummæque religionis. In hoc olim Paſchalis Papa II. quatuor Sanctorum Pontificum corpora, nempè Leonis I. II. III. & IV. quàm maximâ pompâ recondidit. Quorum primum, cum Sergio I. Pontifici occultum eſſet, tandem aliquando in hujus Baſilicæ Sacrario repertum fuit. In Eccleſiæ autem veteris, necnon, & altaris iſtius demolitione, ſacra hæc ibi quieſcentia pignora, ne minimum quidem, loco dimota fuêre.

Quin imò cum Anno Salutis 1580. Gregor. XIII. Baſilicæ pavimentum coæquaſſet ſub prædicti Altaris baſi, eadem corpora marmoream intra concham optimè obſignatam, cum animi maxima alacritate, reperiit, ſuamque in Sanctiſſimos Prædeceſſores devotam mentem teſtatus eſt, extructo ſuper urnam ſacello, fornicis artificio, cultuſque decore, elegantiſſimo, in quo, & Euchariſtica myſteria confici commodiùs poſſent, & à Populis inſpectari. Demum hujus ſeculi exordio per Paulum V. Pontif. in aliud Altare Deiparæ de Columna (ſic vulgò appellatum) ſolenni proceſſione translata ſunt. Quod totum liquidò patet ex lapide charactere grandiori exarato, priorique, quo jacuerant loco, repoſito.

Ad hujus etiam Aræ radices latebat urna ſepulchralis Rainaldi de Urſinis S.R.E. Cardinalis tit. S. Hadriani, & Vaticanæ Baſilicæ Archipresbyteri, qui florebat ann. 1370. quam grandis tabula è marmore claudebat, ubi non ſolùm ſimillima effigies Cardinalis

præ-

prædicti cælata erat, ſed & vita, moreſque metrica hac inſcriptione.

Mitis, & affatu dulcis, cenſuraque morum,
Iratus vitiis, placidus virtutibus, æquus
Omnibus, Eccleſiæ ſpeculum, lux unica Romæ,
Unica lux Latii, Sydus, radiuſque Senatus
Cardinei, dedit huic titulos Hadrianus honoris,
Vita inopũ ſpes, ac Urſinæ gloria gentis
Egregiæ Rainaldus humo requieſcit in iſta
Corpore, ſed cælo meliori parte ſereno.

Non abſimilis magnitudine, ac ſpecie ſepulcrali huic Tabulæ, alia effoſſa olim fuit in proximo ſacello, in qua trium orationum fragmenta legi vix poterant, quas admirabilis, celeberrimæque ſanctimoniæ Pont. Greg. III. in ſuæ ipſius animæ ſuffragium dicendas inſtituit. Has referimus infra Sect. XV. De Partibus Subterraneis, ſive Cryptis num. 16.

15. Aram hanc S.Leonis, ſeu Oratorium, alterum excipiebat Hadriani I. in quo Sedes, aut Cathedra S. Petri ſervabatur, pellucido marmore operta, variis, ac myſticis Muſivis affabrè coagmentatis, candorem lapidis diſcriminantibus. Verùm non modò Cathedra B. Petri, ſed ejuſdem Hadriani corpore conſpicuum fuit, maximoque cultu habitum, ut appenſæ quaquaverſum tabellæ votivæ fidem adſtruebant, & celeberrimum epitaphium à Carolo Magno tabulæ ſatis amplæ è Numidico lapide inciſum, quod poſtmodum Gregor. XIII. ante Baſilicæ januas translatum parieti affixit, ac ſic ſe habet.

A *Hìc Pater Eccleſiæ, Romæ decus, inclytus auctor*
Hadrianus requiem Papa beatus habet.
Vir cui vita decus, pietas, lex, gloria, Chriſtus,
Paſtor Apoſtolicus, promptus ad omne bonum.
Nobilis ex magna genitus jam gente parentum,
Sed ſacris longè nobilior meritis.
B *Exornare ſtudens devoto pectore Paſtor*
Semper ubique ſuo templa ſacrata Deo.
Eccleſias donis, populos & dogmate ſancto
Imbuit, & cunctis pandit ad aſtra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate ſecundus
Et pro plebe ſacris pervigil in precibus.
Doctrinis, opibus miris erexerat arces,
Urbs caput Orbis honor inclyta Roma tuas.
C *Mors cui nil nocuit, Chriſti, quæ morte perempta eſt,*
Janua ſed vitæ mox melioris erat.
Poſt Patrem lacrymans Carolus hæc carmina ſcripſi
Tu mihi dulcis amor, te modò plango Pater.
Tu memor eſto mei: ſequitur te mens mea ſemper,
Cum Chriſto teneas regna beata Poli.
D *Te Clerus, Populus magno dilexit amore;*
Omnibus unus amor, optime Præſul. eras.
Nomina jungo ſimul titulis, clariſſime noſtra
Hadrianus, Carolus Rex, ego, tuque Pater.
Quiſque legas verſus, devoto pectore ſupplex
Amborum mitis, dic, miſerere Deus.

Hæc

Hæc tua nunc teneat requies, chariſſime membra,
Cum Sanctis anima gaudeat alma Dei.
Ultima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro ſurge videre Deum.
Auditurus eris vocem, ſcio Judicis almam;
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor eſto tui nati, pater optime, poſco
Cum Patre, dic, natus pergat, & iſte meus.
O pete Regna Pater felix cæleſtia Chriſti;
Inde tuum præcibus auxiliare gregem.
Dum Sol ignicomo rutilus ſplendeſcit ab Axe,
Laus tua, Sancte Pater, ſemper in Orbe manet.
Sedit Beatæ mem. Hadrianus Papa annos XXIII. M. X. D. XVII. obiit VII. Kal Jan.

16. Ulteriùs hinc precedentibus oculos primò rapiebat ſepulcrum Urbani II. ut num. 16. juxta paraſtatam in Occaſum, opificio certè, ac materie nulli ſecundum.

17. Sacellum inde antiquiſſimum, figuriſq; Muſivis inſigne in hujus tranſverſæ crucis angulo, ut num. 17. versùs Auſtrum tollebatur, erectum à Paulo I. Pont. ſub denominatione Deiparæ, vulgò *de Cancelli*, ſive *dell' Oratorio*, nam æneis undequaque cancellis circumvallatum Laicos arcebat, & præcipuè fœminas, quibus omninò inacceſſum erat; nec immeritò cum illuc è plurimis Suburbanis, Urbaniſque Cœmeteriis innumera Sanctorum corpora congeſta fuerint ab eodem Pont. Paulo I. ubi poſtea, & ipſe cum in Baſilica S. Pauli deceſſiſſet, poſt trium menſium ſpatium, à Civibus, Proceribuſque Romanis, naviculâ per Tyberim deportatus, maximo cum honore, in tumulo à ſe conſtructo Muſivoque opere ornato conditus fuit. Ejuſdem ante ſacros cineres, quos impensè adhuc vivens coluerat Joann. XV. ut prope poſt mortem jaceret, ſub iſtius aræ anteriori pavimento, ſepulcrum effodit.

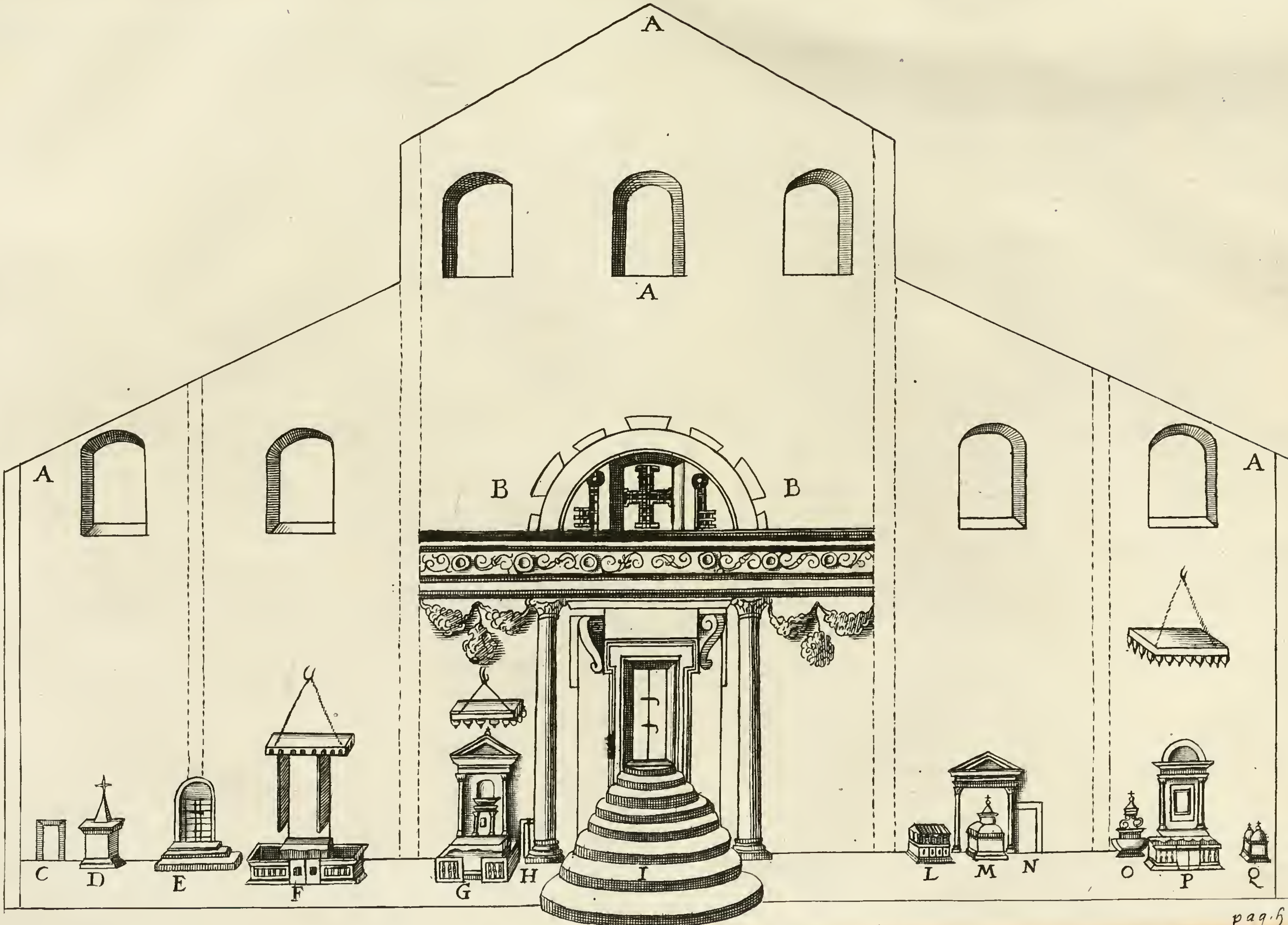
18. Aliud etiam ſacellum præfato proximum, ut in num. 18. habuit Beatiſſima Virgo, cui peculiaria beneficia prægnantibus fœminis præſtita; Sanctæ Mariæ de Prægnantibus nomen fecère; quod etiam denominatum fuit Sanctæ Mariæ Angelorum. Hoc autem, licet ætate, priori multum cederet, operis tamen elegantiâ non cedebat, cum illud à fundamentis erexerit, & ornatu clariſſimo nobilitârit eximium Urſinæ familiæ decus Joannes Cajetanus Urſinus S. R. E. Diaconus Cardinalis S. Theodori: deinde Jordanus etiam Urſinus Epiſcopus Sabinen. S. R. E. Cardinalis; ac Vaticanæ hujus Baſilicæ Archipresbyter prodigâ munificentiâ reſtituit, dotavitque in majus.

19. Idem Altare in demolitione facta à Julio II. traslatum fuit, ac poſitum in novo muro ad Navium capite erecto, ut in Tab. XV. lit. G. indicatur.

Medium verò inter has aras ſublimis tenebat janua ad Meridiem, per quam erat aditus è Vaticana Baſilica ad Eccleſias S. Andreæ, S. Petronillæ, & S. Mariæ de Febribus.

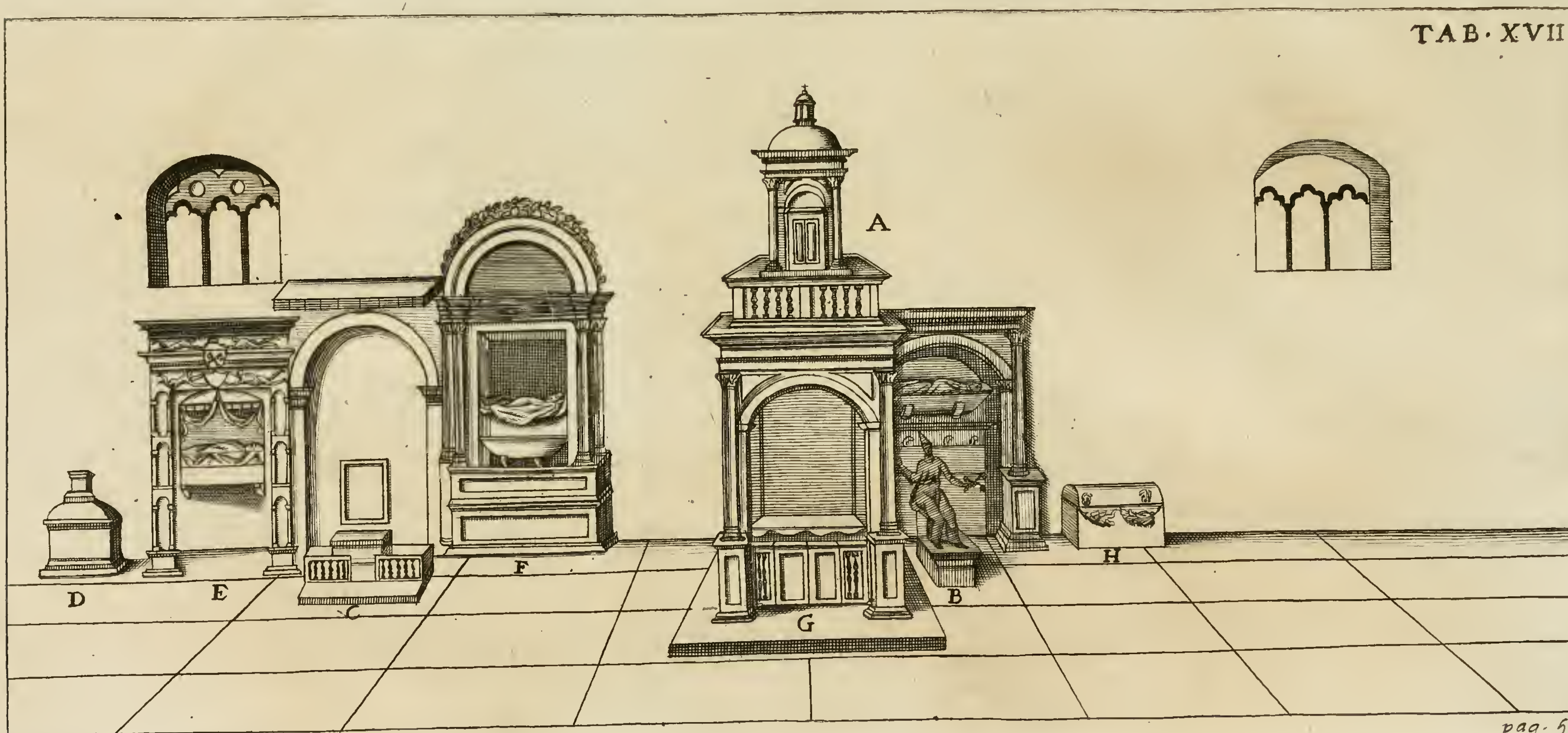
20. Januæ jam dictæ finitimum in extre-

TAB·XV

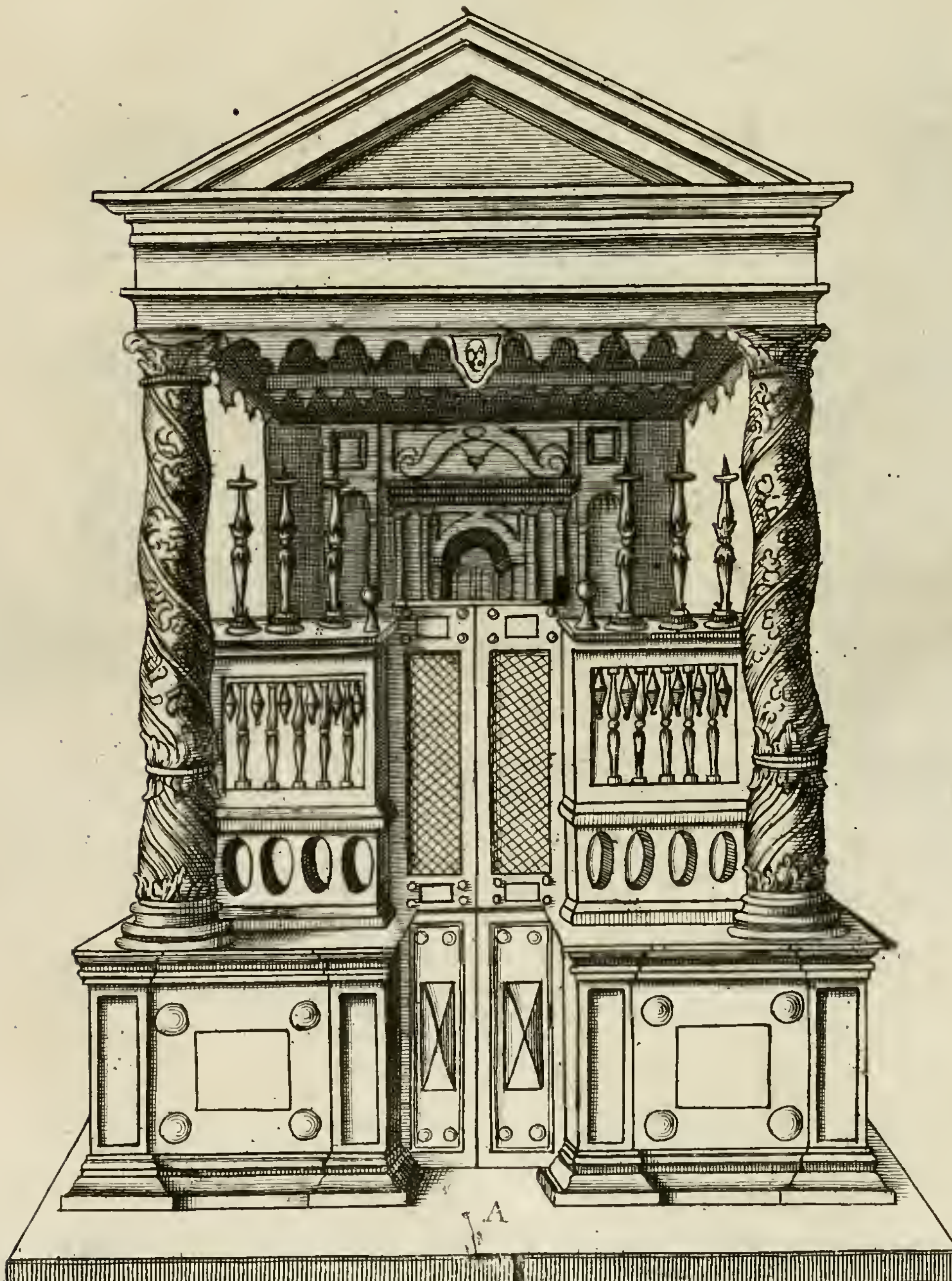
pag. 56.

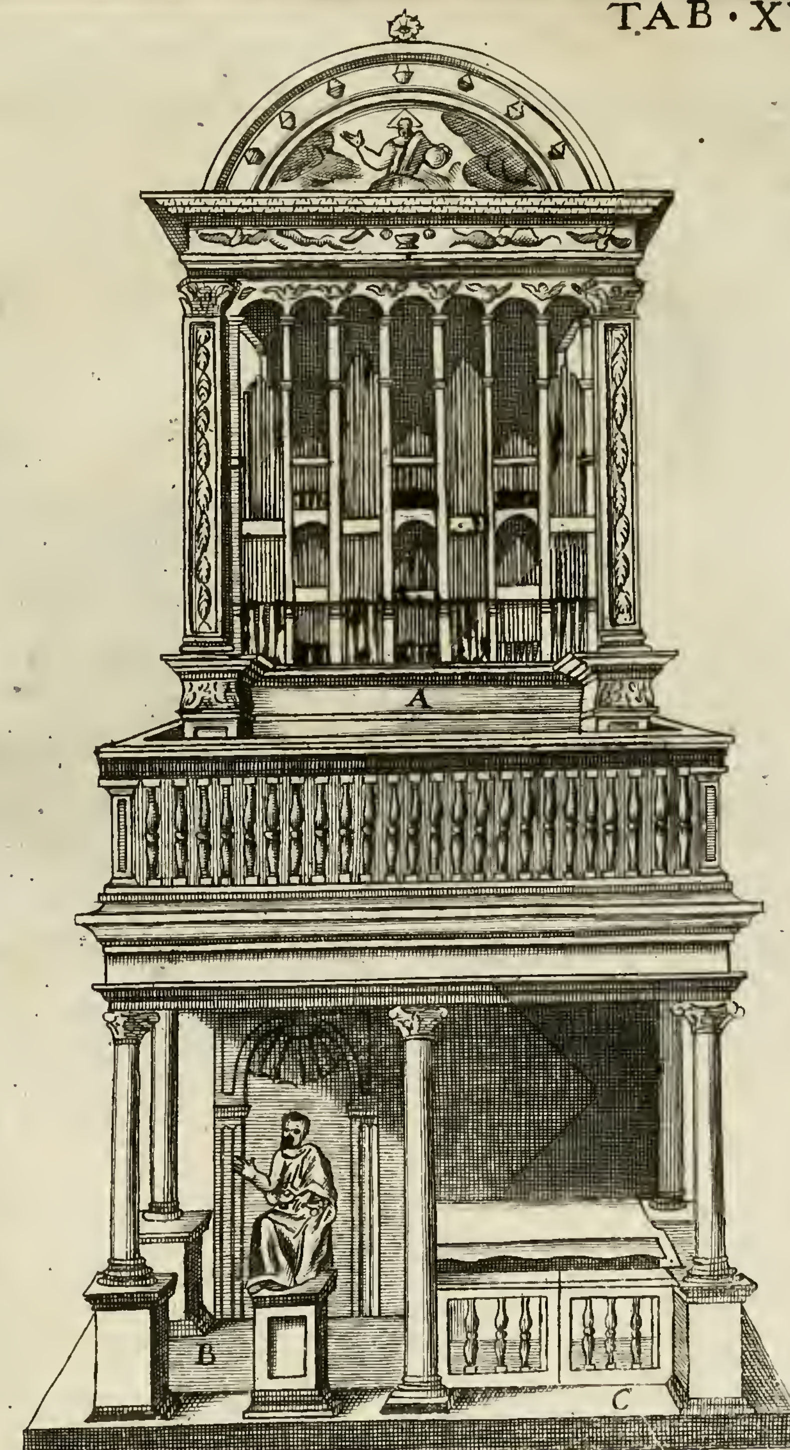
TAB·XVII

pag. 57.

TAB·XVI

pag·57·

extremo angulo crucis pariter ad Meridiem videre erat Altare, ſive Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani Martyrum; cujus imaginem habes in Tab. XVI. ſub lit. C. quod Paſchalis I. à fundamentis erectum variis, & Muſivo labore compactis emblematibus, illuſtravit, adjectis exteriùs cancellis æreis ſat elegantibus. Ibidem in ampla, ac ſpecioſiſſima cōcha Porphyretica Sanctorum eorumdem corpora, è Cœmeterio S. Agathæ, longo Cleri ordine præcedente, ritu ſolenni, aſportata locavit, ipſeque poſt obitum poſitus eſt. Hæc, & alia Sanctorum buſta eodem loco, hinc illinc congeſta, maximè religioſum fecēre, feminiſque prorſus impervium. Huc etiam æneum B. Petri ſimulacrum, è proximo S. Martini, Monaſterio translatum fuit, cujus in Eccleſia dum perſeveravit, concurſu populi colebatur. Simulacri hujus iconem habes in eadem Tab. XVI. lit. B. Nolo autem aliqua de hoc ſimulacro ſilentio præterire, quoniam ſepè laudatus Turrigius in ſępè citato opere de Cryptis Vaticanis pag. 126. ſcribit hanc æneam ſtatuam, juſſu Leonis Magni Pont. conflatam fuiſſe; de qua etiam ipſe Turrigius brevem texuit narrationem in fine ſui operis *I Sacri Trofei Romani* pag. 149. quem ſequutus Franciſcus Maria Phæbeus pag. 38. in Diſſertatione de Identitate Cathedræ S. Petri, eam ex ære ſtatuæ Jovis Capitolini factam fuiſſe ſcribit, idemque Turrigius cauſam reddit, cur prædictus Leo Pont. hanc ſtatuam juſſerit conflari, nempè propter Romam ab Attilæ furiis, S. Petri auxilio, liberatam. Hodie in nova Baſilica ad Aquilonare latus poſita eſt, & qua Fideles venerabundi accedentes, dexterum pedem, quem porrectum tenet exoſculantur, eidemque capita in devotionis, ac reverentiæ ſignum ſubmittunt. Eadem ſtatua ejuſdem Apoſtoli feſto die Pluviali, Mitrâque aureâ ornatur, ut olim apud antiquos Fideles ſimilem aliam marmoream ornandi ſtatuam mos erat, de qua ſuperiùs, occaſione Porticus Palmariæ, narravimus.

Supra eandem ſtatuam, & Altare SS. Proceſſi, & Martiniani erat Organum lit. A. in eadem Tab. XVI. demonſtratum, ab Alex. VI. ſumptuosè factum, & à Muſca præſtantiſſimo artifice cælatum, ac totum inauratum, & ex concentu in magno pretio habitum. Illius lignea ornamenta occaſione translationis de uno in alium locum perierunt; hodie tamen adhuc extat, & viſitur propè Cappellam Sancti Gregorii.

Multi diverſis temporibus multa huic Oratorio, vel ad nitorem, vel ad cultum, opeſque contulēre, quos inter Jacobus de Mutis Epiſcopus Spoletanus, & Gregorii XI. in Urbe quoad ſpiritualia Vicarius, necnon Simeon Jo: Simeonis Rom. Idem poſtea, Junior Riccardus Oliveri de Angiò Normannus Epiſcopus Portuenſis Cardinalis Conſtantienſis, & Baſilicæ iſtius Archipresbyter, ruinæ proximum reparavit, Pario marmore parietē, ac pavimentum interſecans, dotemque in immenſum adauxit, atque ibi ſepulcrum elegit. Poſtremò cum novæ conſtructionis Baſilicæ tempus illuxit, diſiecto hoc Oratorio, cum honoro Cleri comitatu; ad Altare infra Organum, corpora SS. Proceſſi, & Martiniani translata fuēre.

21. Exiguo ſuperato tramite in Ortum ſpectabatur ſacellum S. Catharinæ

H Virg.

Virg. & Mart. dedicatum, cui pinguiſſimam impertivit dotem Ægidius Laurentii de Gerla, pro ſuffragiis impetrandis tam ſibi, quàm Cardinali Tyburtino, qui unà cum Patribus ſuis, nepotibuſque, ibi ſepulti quievêre.

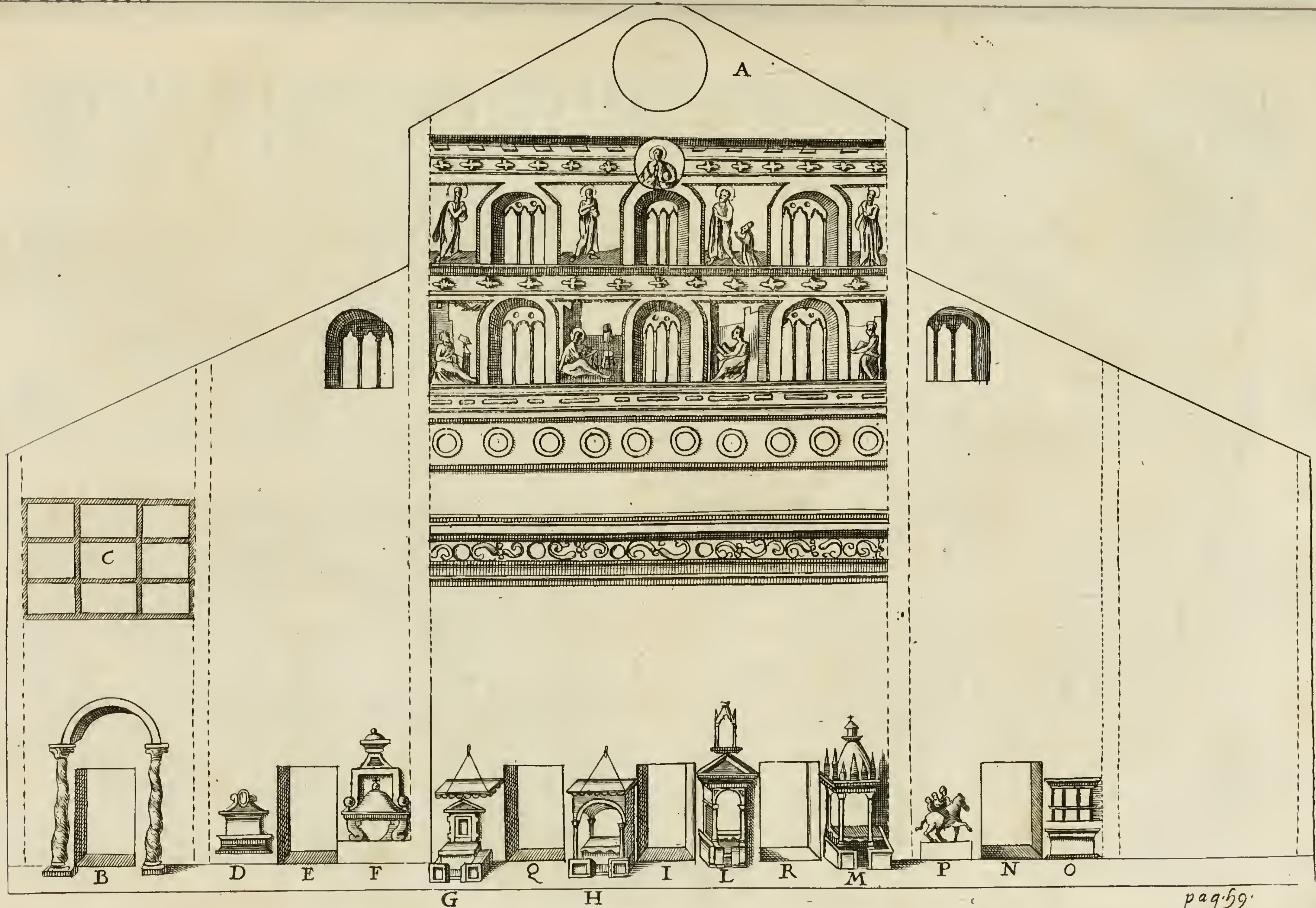
22. Directò inde ſpatiantibus, in pila, fornices navium minorum, fulciente, in Ortum pariter, è regione Altaris S. Leonis Papæ, occurrebat ædicula, eidem pilæ adhærens, cum ara S. Mauritii Mart. Huic id præcipuum erat, ac peculiare,quod deſignati, electique Imperatores, antequam aram maximam, Confeſſionēque S. Petri, ad auream Imperii coronam, gladiumque in Eccleſiæ Romanæ tutelam á Pontifice ſuſcipiendum, adirent, ab Epiſcopiſcopis Cardinalibus, more Veterum benedici, & in dextero brachio perungi ibi ſolebant, quamobrem frequens hujus aræ habetur mentio in actis omnium Coronationum Imperatoris Romani. Hæc celebris cæremonia deſcribitur in Rituali Archiepiſcopi Corcyrenſis, ſeu Auguſtini Pientini Epiſcopi Sect.5. eadem quoque habetur apud Goldaſtum in ſuis Conſtitutionibus Imperialibus pag.412.& ſeqq.

23. In altera autem pila, ſcilicet num, 23. quæ ſuperiori è latere parallela erat, elevabatque fornicem maximum, ſeu arcum triumphalem, Altare ſurgebat celeberrimum aſſervans brachium B. Sylveſtri, cui ſacrum fuit. Juxta hoc ab uno laterum in pariete inſcriptio pervetuſta Vigilii Papæ corpus ibi ſepultum docebat;quod ex Cœmeterio Priſcillæ ad S. Marcellum viâ Salariâ translatum, & in hac Baſilica reconditum fuiſſe, teſtatur Canonicus Romanus, idque ſe accepiſſe à majoribus ſuis aſſerit. In altero autem A triumphali arcu ſuppoſito grandis è marmore extabat ſarcophagus Hadriani IV. quibuſdam ſignis hinc inde adſtantibus, lapide, & cælatura clariſſimis. Dexterum crucis tranſverſæ brachium luſtraſſe ſit ſatis, cum ad alia æquè præclara nos vocet ſiniſtra pars.

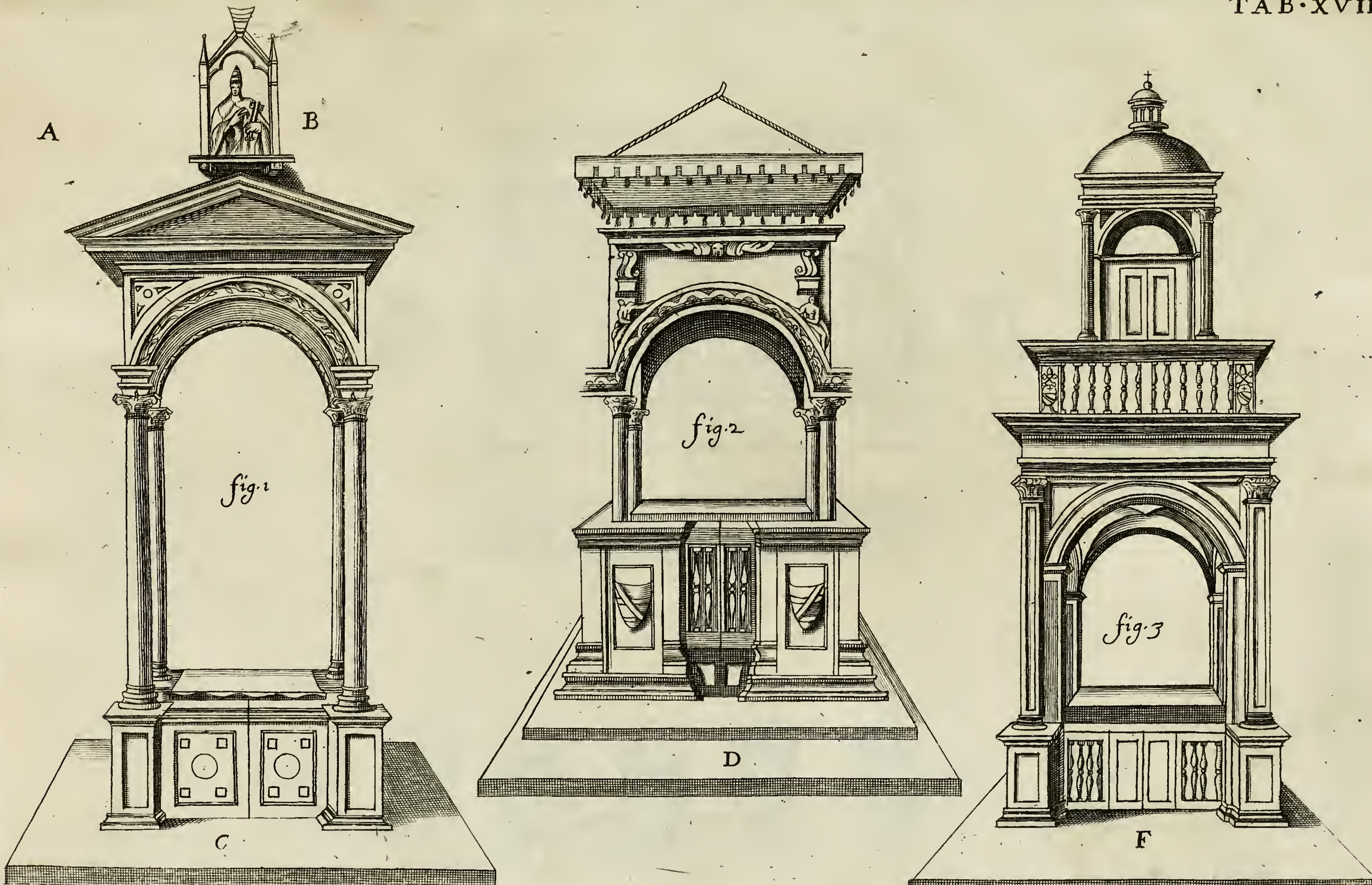
24. Primò autem navim maximam recto calle tranſeunti erat obvia Pila, Vigilii Papæ ſepulcro è diametro oppoſita, pariterque cum illa tam fornice, quàm arcu maximo preſſa, cui quâ parte proſpiciebat in Orientem contra Aquilonem, nempè num. 24. adjacebat ſacellum cum Altari B. Bartolomæo Apoſtolo dicatum, ſeculiſque anteactis eximiâ pietatè cultum.

Sub ſilentio prætereundam minimè eſſe arbitror rem pauciſſimis notam,& à Turrigio in ſuis Cryptis Vaticanis pag.43. relatam,ſcilicet Pauli IV. ævo C Tyberim fluvium extra ſuum debaccatum fuiſſe alveum, quare Eccleſiæ pars, Conventuſque S.Bartolomæi, in Inſula Licaonia currit. Quamobrem ejuſdem S. Apoſtoli corpus cum aliis reliquiis in illa Eccleſia eò uſque aſſervatis, ad Vaticanam Baſilicam cum pompa translatum fuit; deinde Eccleſiæ, Conventuſque reparationibus D factis anno 1560. die 27. Julii juſſu Pii IV. ſolenni pompâ ad eandem Eccleſiam idem corpus cum reliquiis relatum: ac ut de hujuſmodi notitia plenior fides adhibeatur Breve ſuper hujuſmodi nova translatione ab eodem Pio IV. datum ad longum idem Turrigius pag.544.refert.

25. Numerus 25. columnam indicat Vitineam, quæ Sancta appellabatur, ferreiſque cancellis,à quodam Jordano Cardinali de Urſinis, fuerat circumſepta, modò verò translata eſt in dexte-

A
C
B
D
E
F
G
Q
H
I
L
R
M
P
N
O

TAB·XVIII

pag. 59.

dexterum latus ingreſſus Cappellæ Sacratiſſimi Crucifixi ad Aquilonem. De hac columna ſcripſit Turrigius pag. mihi 397.& nos ſupra narravimus n.5.

26. Non minoris elegantiæ alterum Altare, proximum ſupermemorato S.Bartholomæi, extruxit Antoniottus Pallavicinus S. R. E. Cardinalis Epiſcopus præneſtinus, illudque S.Antonio Abbati ſacrum magnificè dotatum voluit, appoſito ab uno latere ſepulcro, marmoribus, & ſculpturâ æquè nobili, in quo fato functus humatus eſt.

27. Gradu facto ex ſacello S. Antonii Abbatis ad aliam Pilam ſuſtinentem fornices navium minorum, in eodem ſiniſtro latere tranſverſæ partis in Ortum, ſurgebat ara prænobilis S.Luciæ Virg. & Mart. in qua B.Gregorius, qui eam conſtruxerat, Virginis ejuſdem brachium ſummè populis venerabile condidit. Hoc etiam propè Oratorium ſpectandæ molis ſepulcrum erat Joan. Cæſarini Patritii Hiſpani, Leodienſis Eccleſiæ Archidiaconi, Vaticanæ Baſilicæ Canonici, Apoſtolicæ Cameræ Auditoris, Viri demum numeris omnibus abſolutiſſimi. Hujus exemplar habes in Tabula XV. lit.O.

28. Præteritis ergo navium minorum intervallis, juxta intercolumniorum paraſtatam, quæ ſiniſtram hanc partem tranſverſam interſecat, viſebatur olim Oratorium S.Joann s ad Fontes cum Baptiſterio, quod hujus tranſverſæ crucis angulo dederat nomen. In eo inſuper aliud erat Altare, Mortuorum appellatum, ut nu.28. in quo ſine ulla interpellatione Myſteria Euchariſtica conficiebantur, in animarum purgantium ſuffragium,

A pro quibus opulentiſſimos, & peculiares indulgentiarũ theſauros Romani Pontifices inibi affixerunt, quorum ſibi, ſuiſque adipiſcendorum cupiditate Gajus de Bartholinis Civis Romanus, prædictum Altare locupletavit, & in ſuæ uxoris, ac poſterorum ſepulcrum cooptavit. Hujus Altaris B exemplum habes in Tab.XVIII. fig.I. & Tab.XIX. lit.L.

29. Verùm in hujus crucis angulo ad Aquilonem, juxta jam dictum, alterum viſebatur ſacellum, vetuſtate nulli ſecundum, locus iſtius exprimitur num.29. Iſtud nomen ſuum, ac decus captabat ex Tabula, trium Regum Magorum Hiſtoriam, mirificè exprimente.

30. Ab ara SS. trium Regum longè operoſior. & pulchrior moles C attollebatur, ut patet ad num.30. cum vetuſtiſſimo Altari, S.Joannis ad Fontes, vulgò appellato. Hæc ara excitata, ornataque fuit à Symmacho Pontifice, qui miræ ſpeciei columnis eam impoſuit, & operculo communivit, plurimis emblematibus variato. Cum autem ex nimis præcipiti temporum lapſu, illa jam laberetur, duo Cardinales Urſini reſtituêre, doteque regali liberalitate adauctâ, divitem reddiderunt.

D 31. Non longè ab hujus Altaris gradibus, ut num.31. in medio magnum, ac patulum labrum laxabat pretioſiſſima concha è marmore alabaſtrino, quà levi nitore, quà ſignis extantibus illuſtris. In hanc cæco meatu per fiſtulas è ſolo undæ irrumpebant, quibus Cathecumeni baptizarentur. Illam Liberius Pontifex extruendam olim mandaverat Damaſo, cum non adhuc Pontificiâ fulgeret majeſtate. Quà abſolutâ Liberius à Sabbato

Pentecoſtes in Dominicam, promi- A ſcui ſexus, ac ordinis, octo ferè mille octingentos, decemque Cathecumenos baptizavit. Quin, ut operis tam perſpicui memoria ad poſteros perveniret, ipſe muſarum non humilis cultor Damaſus, lapidi incidit, & aræ ejuſdem lateri affixit, quoſdam verſiculos, quorum nonnulla fragmenta cum in parietibus intra novum Oratorium S. Leonis Papæ vix legi poſ- B ſent, tandem eruditâ, pertinacique curioſitate primævo, ac genuino ſenſui reſtituta viſuntur in Cryptis Vaticanis hoc ordine.

Cingebant latices montem, teneroquè meatu,
Corpora multorum, cineres, atque oſſa rigabant.
Non tulit hoc Damaſus, communi lege ſepultos
Poſt requiem triſtes iterum perſolvere pænas.
Protinus aggreſſus magnum ſuperare C *laborem*
Aggeris immenſi dejecit culmina montis,
Intima ſollicitæ ſcrutatus viſcera terræ,
Siccavit totum quidquid madeſecerat humor,
Invenit Fontem, præbet qui dona ſalutis.
Hæc curavit Mercurius Levita fidelis. D

32. Idem Symmachus aliam aram erexit B. Joanni Apoſtolo, & Evangeliſtæ, pene contiguam ſuperiori, utpotè in angulo tranſverſæ navis, vt num. 32. eamque, quâ licuit per ejus ætatis artifices, politiori minervâ exornavit.

33. Huic proxima, in pariete ad Occidentem, præcipuè à fœminis Deipara colebatur, ſuper Altare ornatu decorum, & opibus, quarum copiam in omnes beneficentiſſima Virgo comparaverat.

34. A dextris prædicti Altaris, ut num. 34. aliud attollebatur ſub auſpiciis B. Annæ. Hujus non mediocris opificii ſtructuram Matthias Paparonius olim Canonicus reddidit auctu dotis ſpecioſiorem. Illuc etiam Paraſrænariorum, ut vocant S. R. E. Cardinalium Societas, ſtatis diebus conveniebat, ut ſacris, orandi, pſallendique muneribus certatim operam daret. Altaris exemplar habes in Tab. XIX. lit. H.

35. Sequebatur inde ſub num. 35. Oratorium S. Crucis, fultum hinc inde geminis è Porphyrite columnis, marmoreoque operculo faſtigiatum, cujus in abſide Symmachus Papa ejuſdem excitator, Sanctiſſimæ Crucis particulam decem librarum pondere poſuit, & ab ejus ingreſſu mulieres perpetuò removit. Verumtamen ævo in longum producto, cum exoleſceret, venuſtati vetuſtas plurimum derogaret, Bernardus Herulus Narnienſis, Epiſcopus Sabinus S. R. E. Cardinalis Spoletanus, eodem quo vetus ſteterat loco, novum non imparis, immò cultioris architecturæ, & ornatus extruxit; juxtaque ſepulcrum effodit, ubi poſt mortem tumularetur, qui tamen inde aliò translatus juxta Xyxti IV. ſacellum tandem aliquando quievit.

36. Brevi ab hoc intervallo eodem ordine, ut vides in num. 36. quædam janua populum extra Baſilicam emittebat, & exinde Probi Prçfecti Prætorij templum, & aliud immemorabilis ævi Cœmeterium, utrumque Baſilicæ exteriùs adiacens, adibatur.

37. Reliquum tandem parietis à janua

janua ad abſidem aræ maximæ in Oc- A
cidentem, ut num.37. tenebant duo vetuſtate magis, quàm aliâ dote celebrata ſacella, quibus longa tempora nomen ademerant: licet argui poſſit aliquatenus SS. Caſſiano, Protho, & Hyacintho Mart.ſacra fuiſſe ex Bibliothecario, qui in vita Symmachi Papæ auctor eſt, eundem Pontificem penes B. Petrum, prædictis SS. Martyribus Confeſſionem, argenteis laminis bra- B
cteatam viginti librarum pondere, dedicaſſe, & arcum ex eadem materia penſantem duodecim libras ſuperinduxiſſe. Inter hæc medium jacuit cadaver Alberti Guidalotti Juris utriuſque conſulti Peruſiæ civis, ut è marmore non ignobili, tabula teſtabatur.

Cæterùm navis hujus tranſverſæ non brevi ambitu quaquaverſum luſtrato, congruum maximè fuerit me- C
dianam aliis longè majorem, Sanctorumque reliquiis religioſiorem percurrere.

SECTIO V.

De Oratoriis, & Altaribus, quæ erant in mediana Navi.

38. DEXTERAM partem medianæ, necnon maximæ navis ſpatiari inchoantibus, protinus D
obiiciebantur duo Altaria vetuſtiſſima, quę paraſtatam in Auſtrum, arcum triumphalem Baſilicæ ſuſtentantem occupabant, æreis clauſtris circumſepta, ut nu.38. Gregorius Pontifex III. cum utraque excitaſſet, ornaſſetque, primum Deiparæ Virgini, alterum S.Gabinio Mart. dedicavit. Notatu hic utique dignum videtur, tantâ ciuibus, exteriſque veneratione habitum eſſe illud S.Gabinii, eo quòd corpus ipſius aſſeruaret, ut Sardiniæ, Corſicæque Liguſtici maris Inſulæ, non exigui pretii tributum quotannis offerrent. Verùm Eugenio III. Pont. ambo in unum ſacellum elegantiſſimè ornatum Beatæ Mariæ ſub auſpiciis tranſiêre, ſuperſtructâ marmoreâ camerâ, lapillis auroque perfulgidâ, quæ S.Stephani Protomartyris humerum honorificè cuſtodiret; Clarumq; pręterea ætatibus ſuperioribus ſemper fuit, plurimorum Pontificum ibi ſepultorum cineribus nempè: Hadriani, Gregorii, & ipſius Eugenii III. necnon B. Petri Diaconi, ad quem Magnus ille Eccleſiæ Doctor Gregorius Dialogorum ſuorum librum ſcripſit. Senio tandem graviori perculſum, afflictumque dejecit penitus Innocentius VIII. novumque nobilius, Virginis ipſius in honorem reſtituit, ac è marmore Pario candidiſſimo, deauratoque ornari juſſit Laurentio nepoti ſuo Tit. S.Cæciliæ Preſbytero Cardinali Beneventano, cujus inde aræ medium icon B.Mariæ filium amplexantis implebat, ſuberatque eximiæ vetuſtatis, preciique tabernaculum ad Euchariſtici Panis cuſtodiam. Deſuper eminebat ab Oratorio pulcherrima cellula, ſeu camera, ut vocant, deauratis marmoribus coruſca, fultaq; quatuor paraſtatis affabrè elaboratis, ut ferrum Lanceæ, quæ Chriſti Domini latus aperuit aſſeruaret; exemplar cellulæ hujus Altaris habes ſupra in Tab. XVII. lit.G. & in majori forma Tab. XVIII. fig.3. Sepulcri verò ipſius Pontificis Innocentii in dicta Tab.XVII. lit.B: Hoc autem Sanctiſſimum reparatæ ſalutis pignus à Bajazzete Turcarum Domino dono accipit Innocentius

tius VIII. ut profugo. Romæque degenti Zizimo fratri ſuo, gratior adeſſet Pontifex, quod in vita ejuſdem Ciaconius aſſerit, cum Raynaldo, Boſſio, alijſque rerum Eccleſiaſticorum Scriptoribus.

39. Huic à ſe conſtructo ſacello quatuor Sacerdotes Innocentius addixit, qui in perpetuum ſingulis diebus ſacra conficerent myſteria. Supramemoratum addidit inde ſepulcrum, ubi poſtea conditus fuit. Vetus Oratorii nomen S.Mariæ de Conventu fuerat, eò quia ante ipſum Canonicorum chorus è ligno, rudi artificio, compactus jacebat. Indicatur locus ſub nu.39. in quem Canonici Baſilicæ quotidie convenientes, propria Clero, ſuetaque pſallendi munia perſolvebant. De hoc ſacello ſic Bibliothecar.in Greg.III. vita meminit: *Hic fecit Oratorium intra eandem Baſilicam juxta arcum principalē à parte virorum, in quo recondidit in honorem Salvatoris, Sanctæque ejus Genitricis reliquias, Sanctorumque Apoſtolorum, vel omnium Sanctorum Martyrum, ac Confeſſorum, perfectorumque juſtorum toto in Orbe terrarum requieſcentium. Quorum feſta vigiliarum à Monachis trium Monaſteriorum illic ſervientium quotidie per ordinem exiſtentia, atque natalitiorum Miſſas in eodem loco celebrare inſtituit.* Et paulò infrà: *Et hoc conſtituit, ut ſecundùm conſtitutum, quod à Collegio Sacerdotum coram ſacro corpore B. Petri factum eſt, pro celebrandis ſolemniis vigiliarum, atque Miſſarum Chriſti Domini noſtri Jeſu Chriſti, Sanctæque ejus Genitricis, Sanctorum Apoſtolorum, vel omnium Sanctorum Martyrum, ac Confeſſorum, perfectorumque juſtorum toto in Orbe terrarum requieſcentium, ut in Oratorio nomini eorum dedicato, intra Eccleſiam B. Petri Apoſtoli ſub arcu principali à Monachis vigiliæ celebrarentur, & à Presbyteris hebdomadariis Miſſarum ſolemnia.*

40. At in adverſa paraſtata ſiniſtræ partis ad Aquilonem, quæ pariter cum præfata navi mediana, & arcu maximo præmebatur, antiquiſſimum erat Altare S. Paſtoris, ut in num.40. quod cum tam longâ annorum ſerie dilaberetur, Urſus Urſinus S.R.E. Cardinalis, & Vaticanæ Baſilicæ Archipresbyter ſplendidè reſtituit, dotavitque, exciſo inibi tumulo, in quo ipſe, & ejus Frater Matthæus Diaconus Cardinalis funerati fuerunt. Haud longè ab hoc, ſedente Caliſto III. Summo Pontifice, magnæ, pulcherrimæque molis organa ſuſpenſa fuère, ſuffultaque ſenis columnis è Porphyrite, quorum tubos prægrandes variâ metalli ſpecie conflatos ligna interſecabant, auro cælaturiſque inſignita. Habes eorum exemplar in Tab.XVI.lit.A. Hodie verò ligneis ornamentis ævo comſumptis, organa conſervantur in Sacello S.Gregorii.

41. Utramque paraſtatam ſub arcu maximo conjungebant immodicæ longitudinis, ac craſſitiei trabs quædam in ſpeciem pontis, ſuperiùſque Crux magna extabat, & hinc inde pendebant geminæ claves affabrè cancellatæ, multiſque lampadibus fulgidæ, pro quibus adi Tab.XV. lit.B. ac Tab. XI.lit.E. eæ tamen lampades in nocte feriæ v. majoris Hebdomadæ accendebantur. Eàdem etiam è trabe ſtatis per ſingulos annos diebus ſuſpendebatur culcitra, quæ Sanctorum Martyrum corpora cooperiebat, dum in Cœmeteria deferentur; atque ideò multo erat aſper-

aſperſa ſanguine. Hęc omnia in undecimum columnarum ordinem tranſtulit Paulus III. & arcui magno, oſtioque ligneis cancellis occluſo, juſſit affigi in medio vaſti parietis, quem, ut à veteri novam Baſilicæ partem divideret, & primævam ſuperſtitem cuſtodiret, ad fornicem uſque produxit, ut videre licet in Tab. XV. ſub lit. A. qui murus deinde ſub Paulo V. ann. ſalutis 1615. à prima die Martii uſque ad 14. Aprilis, in qua incidit Dominica Palmarum diſiectus, ac ſolo æquatus fuit.

42. Idem etiam Paulus III. non adeò novæ fabricæ ſtudioſus, ut veteri iniurioſus omninò foret, prædictum organum cum columnis huc tranſtulit, ac ſiniſtro in latere ad Aquilonem decimotertio, & quarto intercolumnio medium locavit, ut num. 42. ſub quo inſimul cum Altari corpora SS. Martyrum Proceſſi, & Martiniani repoſuit, ut vides in Tab. XVI. lit. C. adiecto B. Petri throno inſidentis æneo ſimulacro, ut in eadem Tab. lit. B. & nos jam ſupra diximus in num. 20. hoc idem Altare inſignibus Salvatoris, & Beatiſſimæ Virginis imaginibus decoratum erat, quarum prior in ara S. Joannis Evangeliſtæ, ſecunda verò, in parietibus ſupra Oratorium S. Leonis Papæ, viſebatur. Hìc Alpharanus modeſtè quidem refellit, excuſatque Honuphrium Panvinium Scriptorem eruditiſſimum in lib. de Antiq. & præſtantia Baſilicæ Vaticanæ, cujus ipſiſſima verba referre ſatius duxi: *Honuphrius Panvinius Ordinis Eremitarum in libro, quem ſcripſit de Antiquitatibus, & præſtantia Baſilicæ Vaticanæ valdè quidem præ cæteris hujuſmodi Scriptoribus laudandus, & extollendus. Quamvis omnia benè interpretatus fuerit, tamen ſitus aliquorum ſacellorum, Altarium, & nonnullorum locorum non benè intellexit. Nam ſub organo corpus S. Petronillæ Virginis translatum fuiſſe ſcripſit, & Altaria Sanctorum Philippi, & Jacobi, Simonis, & Judæ, Abundii hujus Baſilicæ Manſionarii, & portam, quæ mittebat ad Eccleſiam S. Vincentii, alibi fuiſſe docet; quod quidem non eſt ita, corpora Sanctorum Proceſſi, & Martiniani Martyrum ſub organum, corpus verò S. Petronillæ in Altare Sanctiſſimi Crucifixi, & lancea, quâ Chriſti Domini latus perforatum fuit, ad Ciborium Vultus Sancti translata fuêre, ità & de aliis & quidem ei parcendum eſt, nam de hujuſmodi locorum ſpatiis, & translationibus non habuit antiquiorem, quem conſulere poſſet, ſicuti ego Jacobum Herculanum Canonicum, & Altariſtam ejuſdem Baſilicæ antiquiſſimum, qui hujuſmodi rerum, & actionum doctiſſimus erat.* Hæc de Panvinio Alpharanus. Redeamus modò ad præmemoratum magnum parietem à Paulò III. conſtructum, in quo in rudi lateritio ſepulcro, ipſius Pōtificis cadaver ad tempus jacuit, donec operâ, & impenſis Alexandri Farneſii Epiſcopi Oſtienſis S. R. E. Cardinalis Vicecancellarii, necnon Eccleſiæ Vaticanæ Archipresbyteri, eiuſque nepotis, elegantiſſimum, æneis, marmoreiſque ſtatuis inſigne conſtructum fuit, quod viſitur nunc in Baſilicæ Tribuna, à cornu Evangelii Altaris, quod ſub Cathedra eſt.

43. Ab adverſa parte novi parietis in eadem mediana navi in Meridiem organo opponebatur Altare Virginis Mariæ de Prægnantibus, ut num. 43. & in Tabul. XV. lit. G. & ſupra ſub num. 18. quod cum icone Dei Genitricis

nitricis è ſacello S. Joannnis ad Fontes huc translatum fuit.

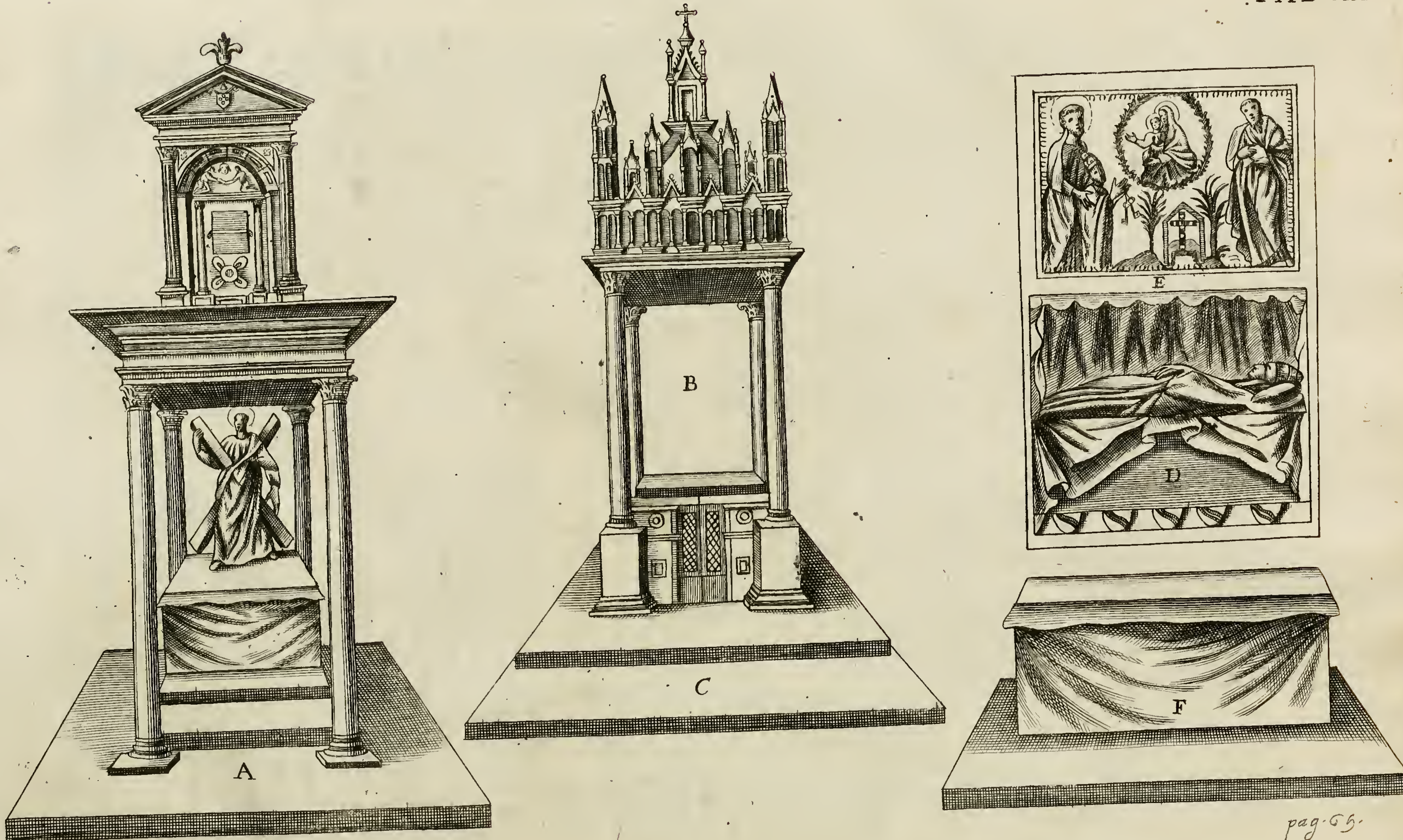
44. Hinc procedamus ad decimã ſeptimam, & octavam columnã hujuſce navis nempe num. 44. ubi erat Altare SS. Apoſtolorum Simonis, & Judæ in quo eorum corpora ſummâ cum veneratione colebantur. Hoc Alpharani adhuc diebus ſuperſtes erat, intortis ab utroque latere columnis æneis, & marmoreis emblematibus, picturis, penſilibus immotiſque lychnuchis valdè ſpectabile, & Sacroſanctam Euchariſtiam ſervabat. In hujus ſacelli decore augendo Pauli III. & Alexandri Farneſii ejus Nepotis, cum aliis S.R.E. Cardinalibus, Capitulo, & nobilium Societate Sanctiſſimi Chriſti Corporis admirabilis pietas, munificentia, & ardor enituit. Sacellum hoc ex duplici effigie Chriſti Crucifixi vetuſtiſſimæ cælaturæ *ad Crucifixos*, dictum fuit, quas poſtmodum in parietem Eccleſiam dividentem tranſtulit Paulus III. ſi Severano fides habenda ſit, cum valde diverſum reperiam in ſiſtemate expreſſo in Tab. XV. lit. F. ab illo delineato in Tab. XVI. lit. A. Utrumque in MS. Codice Archivi Vaticanæ Baſilicæ Altare Sanctiſſimi Crucifixi denominatur. In quodam alio MS. hujuſmodi ſacelli laqueare, picturis, imagine eorundem Apoſtolorum repreſentantibus, manu Perini *del Vago*, ornatum fuiſſe reperi. Harum verò in ipſius demolitione partim ad Cardinalem Farneſium, partim ad Cardinalem Burgheſium, ex ipſiuſmet Capituli Baſilicæ conceſſione, devenere.

45. In ſiniſtra autem parte medianæ navis ad Aquilonem, è ſacelli prædicti regione SS. Simonis, & Judæ Apoſtolorum, ſurgebat alterum, ut in num. 45. cui SS. Philippus, & Jacobus Apoſtoli nomen dederant, ut ex Petro Mallio didicimus. Fortè hìc prætereundum non foret, quod de hoc Altari proditum eſt, Innocentium nempè hujus nominis III. Octaviano Epiſcopo Cardinali Oſtienſi Urbiſque in temporalibus Vicario juſſiſſe, ut illud, & alia quædam conſecraret, admonitu cujuſdam Presbyteri ſanctimoniâ ſpectabilis, qui per quietem ter à B. Petro Apoſtolo juſſus eſt, renunciare Pontifici Dei voluntatem, ut ſcilicet Altaria, quę diximus, conſecrarentur, quod ille, vel negligens, vel metuens, pęnas exolvit, auribus illicò tam obturatis, ut ſonitus quoslibet, vel graviores non perciperet; quâ tamen calamitate orando, & monitis Apoſtolicis obtemperando liber evaſit. Hæc fuſiùs proſequitur Innocentius ipſe in ſua epiſtola ad prefatum Cardinalem; quam ex illius regiſtro refert Panvinius in MS. de Antiquit. ac prętantia Baſilicæ S. Petri lib. 3. cap. 3.

46. Interiùs etiam propè vigeſimam columnam ab utroque latere hujus navis, ut in Tab, Ichnograph. n. 46. & in Tab. VIII. lit. B. & in Tab. X lit. M. concha è marmore non vulgari, ingredientibus hinc inde Fidelibus, aquam benedictam offerebat, ut eâ, laudatiſſimo Eccleſiæ more, aſpergerentur; ut docet Baronius ad An. 57. num. 109. & 110. At ſupra Fontem à dexteris in columna, cum ſpecioſiſſima Deiparæ effigies depicta eſſet, ſub finem præteriti ſeculi, ita piæ plebis concurſu, votis, muneribuſque coli cœpta eſt, ut inibi nobile ſacellum extrui neceſſum fuerit.

47. Cæterùm ad Baſilicæ calcem in angulo mediæ navis propè januam Ra-

TAB·XX

pag·65·

Ravennatem, in Ortum, ut in nu.47. & in Tab.XX.litC. Bonifacius VIII. è Pariis marmoribus, columnis, operculo, Muſiviſque figuris reſtituit, & ornavit Altare B. Bonifacii Martyris longo ſenio deciduum, illiuſque reliquiis ſacratum. Ciborium cuſpidatum erat Germani operis, ſub quo ſepulcrum marmoreum ſibi vivens, cum ſuis inſignibus gentilitiis, cooptavit, itaut dum Sacerdos Miſſæ ſacrificium perageret, tumulum ipſius Bonifacii conſpiceret. Sacelli præfati Architectus quidam fuit Arnulphus,cujus nomen inibi inciſum erat: imaginem verò Deiparæ Virginis; ac SS.Apoſtolorum Petri in dextera, & Pauli in ſiniſtra, ac etiam Bonifacii VIII. quem Princeps Apoſtolorum offert B.Virgini, Muſivo opere expreſſerat Carolus Comes. Hæc clarè exprimuntur in dicta Tab.XX. ubi lit.B. denotat parietem, in quo ſepulcrum conſtructum erat; lit. D.ipſum Bonifacii ſarchophagum; E. ſupradictas imagines Muſivo opere expreſſas; F.Altare ſub quo corpus S.Bonifacii Papa IV. quieſcebat. Hìc etiam ſepulti fuère Benedictus Cajetanus S.R.E. Diaconus Cardinalis ejuſdem Bonifacii VIII. nepos, & Petrus Hiſpani Cardinalis Epiſcopus Sabinenſis, & Cajetanus Protonotarius Apoſtolicus, ut è lapideis tabulis eorum ſepulcris oppoſitis,patebat. Neque hìc omittendum reor, cum Sanctiſſimi Papæ Bonifacii VIII. mentio inciderit, eum adeò majeſtati Vaticanæ Baſilicæ augendæ ſtuduiſſe, ut & redditus ampliàrit, multi pretii donaria contulerit, numerum Canonicorum adauxerit, octo creatis, ut terdenos perficerent; item Beneficiatorum, tribus additis illis triginta, quos Nicolaus III. creaverat, & demum viginti Clericos Beneficiatos inſtituerit. Corpus hujus Pontificis, è nobiliſſima, & antiquiſſima Romana Cajetanorum Familia, integrum,& incorruptum ſub anno 1605. repertum fuiſſe traditur à Joanne Rubeo, in ejuſdem Pontificis vita pag.mihi 346.

48. Inter Ravennatem, & Argenteam januas, ut in Tab.VII. ichnographica ſub num.48. & in Tab.XVIII. lit.C. ac in Tab.XIX. lit.L. indicatur, erat Altare cum ſtemmate familiæ Urſinæ, Mortuorum appellatum, eò quia ſuffragia mortuis conferebat. Juxta hoc Altare ſepultus fuerat Leo IX. ac ſub annum inde 1430. Bartholomæus Beneventanus, Eccleſiæ Vaticanæ Canonicus, dote ſufficienti cumulavit, Clericum inſtituens, qui perpetuò Altari inſerviret, & laudes, preceſque in Choro cum aliis perſolveret. Tandem Gregorius XIII. in formam longè auguſtiorem illud erexit, & in honorem SS.Philippi, & Jacobi Apoſtolorum, necnon S.Hieronymi Presbyteri, Eccleſiæque Doctoris conſecravit, privilegiis, Indulgentiiſque prioribus, pro animarum ſuffragio, confirmatis. Supra Altaris iſtius faſtigium,ſita erat in pariete ſtatua Benedicti XII. Pontificis Tholoſàni, cujus opera,nova tecta Baſilicæ ſuperinducta fuère. Hujus ſimulacri exemplar habes in præfacta Tab. XVIII.lit.B.ac lit.A.demonſtrat inſcriptionem marmoream videlicet: *Benedictus PP. XII. Tholoſanus fecit fieri de novo tecta hujus Baſilicæ ſub anno Domini MCCCXLI*. At ſub eodem ſimulacro artificis nomen inciſum erat. *Magiſter Paulus de Senis fecit*.

49. Ab altero latere Argenteæ portę, ac alterius, quæ Romana appellabatur,

ut num.49.erat Altare, quod olim Ni- A colaus de Aſtallis Baſilicæ Canonicus Anno MCCCXLIII.reſtituit, ac S. Antonio Abbati dicavit, licet ætatis proceſſu Spiritui Sancto, poſtremoque S. Annæ invocationi ceſſerit, eò quòd Societas Parafrænariorum, è veteri cruce tranſverſa, Sanctæ iſtius effigiem huc tranſtulit. Hujus Altaris exemplar habes in Tab.XIX.lit.H.

50. Demum in angulo prædictæ B navis in iiſdem parietibus ponè januam Romanam, ut nu. 50. S.Vincislao Regi Bohemorum, ac Martyri ab Hyricone Epiſcopo Olomucenſe dicatum, atque dotatum fuit Altare, quod inde S.Eraſmi Epiſcopi, & Martyris vocitabatur, ob ejus ſimulacrum ligneum inibi appoſitum, poſteaque in ipſorum, & S.Bartholomæi Apoſtoli honorem denuò excitatum fuit; prout in Tab. XIX. lit.G. & in Tab.XXI.lit. A. à tergo iconis ligneæ S.Eraſmi, picta erat antiqua imago, præfati S.Vincislai Regis Bohemiæ, ut lit.B.in dicta C Tab.XXI. demonſtrat; ubi in medio viſitur S.Vincislaus Imperiali habitu indutus, dexterà vexillum, in cujus medio nigra Aquila, in albi coloris area, expreſſa erat; ſiniſtrà verò gladium, & clypeum tenens: ad dexteram Carolus IV. Imperator Rex Bohemiæ, ad ſiniſtram idem Hyricon Epiſcopus indutus cappà rubrà ſupra rocchetum D cum cruce Archiepiſcopali, ambo genuflexi. Poſt hos, duo ſtant viri, quorum unus in habitu regulari, dextram ſuper dexterum humerum præfati Caroli Imperatoris apponit, ac ſiniſtrà baculum paſtoralem ſuſtentat; alter verò Epiſcopali indumento conſpicuus, ſiniſtram tenet ſuper caput Hyriconis Epiſcopi, in ejuſque dextera baculus pariter Epiſcopalis apparet. Quinā ſint iſti duo Epiſcopi ignoro, reor tamen ejuſdem Bohemiæ Regni patronos eſſe. Expeditis jam tandem, quæ de mediana hac navi dictu, viſuque digna exiſtimavimus, in proximam anteriorem, dexteramque in Auſtrum vergentem tranſibimus.

SECTIO VI.

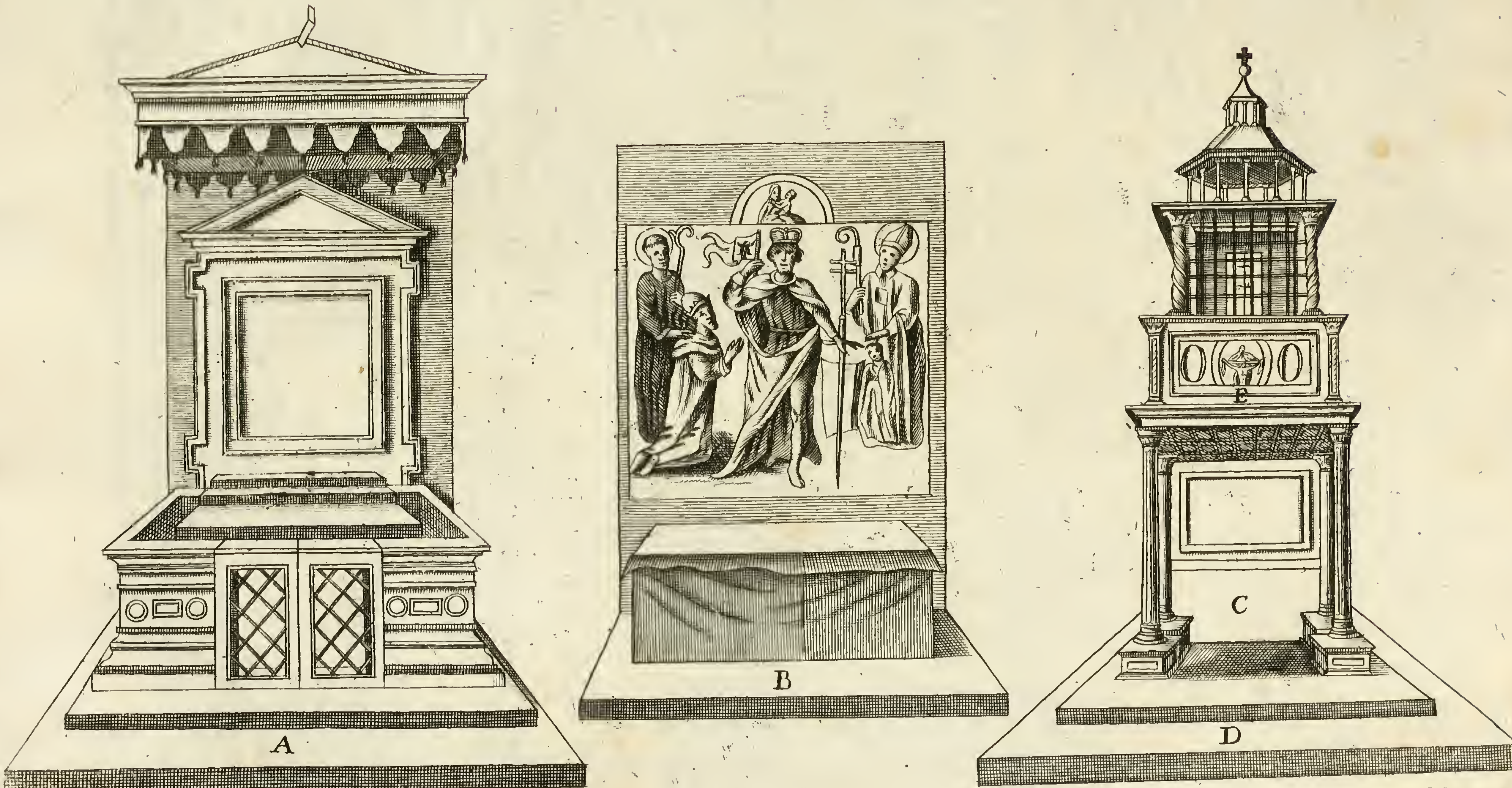
De Oratoriis, ſeu Cappellis, ac Altaribus in minori, anteriorique Navi dextera exiſtentibus.

51. MEDIA, quæ & maxima dicitur, excipit à dexteris, ideſt Meridiem verſùs, minorē navē, cujus ad caput in paraſtata, quæ majores, & minores fornices fulciebat, vetuſtiſſimum fuit Altare S. Martiali, Diſcipulo B.Petri dicatum, quod à Neapoleone de filiis Urſi Cardinal. & Baſilicæ Archipresbytero ſemel reſtauratum, ditatumque, Urſina de Urſinis iterum reparavit, exornavitque, additâ dote pro ſuæ animæ, ſuorumque ſuffragio, qui etiam ibi ſepulturæ mandati ſunt. Locus hujus Altaris num.51. dicatur in Tab.VII.

52. Huic è diametro in Meridiem alterum ſtabat Altare adeò vetuſtum, ut & nominis, & cultus jacturam fecerimus.

53. Inter hoc, & ſupra memoratum Altare S.Martialis, ubi nunc una ex magis quatuor paraſtatis eſt, quæ tholum ſuſtentant, prima videlicet, quæ ad ſiniſtrum latus ingredientibus occurrit, in abſidula, ſeu loculamento in quo ad præſens eſt ſimulachrum S. Andreæ, inibi eximium marmoreum, deauratumque erat ſepulcrum,

cujus

pag·66.

cujus locum numerus 53. indicat, cum ſtatua ænea Pauli III. Pont.Max. quod poſtea Urbani VIII. juſſu ad abſidem majorem, idemque ſiniſtrum latus, ut modò viſitur, translatum fuit.

54. Inter undecimam, & duodecimam columnam fuit etiam translatum Altare, cum corpore B Petronillæ Virginis è priori loco, ſive ejus templo, & ſuper Altare collocatus magnus, atque ligneus Crucifixus, qui in Altari Sanctorum Apoſtolorum Simonis, & Judæ erat.

55. Jamque ad Baſilicæ januam, quæ olim Judicii, poſtea S. Andreæ nomen ſortita eſt, brevi tractu devenimus. Ad ſiniſtram egredientium propè ſacellum B. Bonifacii Mart. extabat ſepulcrum Bonifacii IV. marmoribus, & cælaturâ conſpicuũ, ut in Tab. XIX. lit. M. Pontifex iſte Pantheon celebre Agrippæ monimentum, à turpi futilium Deorum grege expiatum, Beatiſſimæ Virgini, Sanctiſque omnibus dedicavit. Hìc etiam, ut in eadem Tab. XIX. ſub lit. P. locata fuit equeſtris è marmore ſtatua Ruperti Malateſtæ Comitis, Xyſto IV. regnante S. R. E. Ducis Generalis, qui & Urbem, & Vaticanam Baſilicam ab immani, & avara Saracenorum rabie tutavit, & hucuſque victrices gentium immanium furias acerrimè propulſatas infregit, ac domuit.

56. Dexterum portæ latus occupavit Guillelmus de Pereriis, extructo SS. Apoſtolorum Petri, Pauli, & Andreæ ſacello, ut ſub lit. O. præfatæ Tab. XIX. quod certè non ultimum templi decus habitum fuit. Sub pavimento etiam primæ, & ſecundæ columnæ conditus jacuit, Petrus Raymundez Hieroſolymitani Hoſpitalis, ut ajunt, A Magiſter: nec ille ſolùm, ſed per totam hanc navem dexteram penè innumeri Cardinales virtute, moribus, genere, rebus geſtis inſignes quieſcunt, quos inter Guillelmus Patriarcha Hieroſolymitanus, Oſtienſis Epiſcopus, Antonius Pazerinus Forojulienſis, Patriarcha Aquileien. & Epiſcopus Tuſculanus, Nicolaus Neapolitanus Capuæ Archiepiſcopus, Joannes de Segovia Hiſpanus, B Varambona Gallus, Franciſcus Condulmerius Venetus, Eugenii IV. nepos, Iſidorus Conſtantinopolitanus, Archiepiſcopus Ruthenorum, Legatione ad Orientis Imperatorem ſtrenuè functus; Theodorus Lelius de Torno Epiſcopus Tarviſinus, Batholomæus Martini, Valentinus Hiſpanus Epiſcopus Segovien. Joannes Baptiſta Ferrarius Epiſcopus Mutinen. & Civis, Joannes Lagrolaſius Gallus, Petrus Balbus Epiſcopus Tropien. & C alii quamplures, quorum longâ nominum ſerie Lector tædio afficeretur, ſed pauca hæc in illa navi delibaſſe ſufficiat, in alia huic proxima, minorique diutius immoraturis.

SECTIO VII.

De Oratoriis, Altaribus, & Sepulcris poſteriorem minoremque Navim occupantibus.

D 57. INFIMÆ hujus Navis ſiniſtræ ingredientibus tractum, quamplurimæ Altarium, ac Tumulorum moles nobilitabant. In primis autem in ſuperiori paraſtata, quæ Navis minoris, & hujus, quam deſcribimus fornicem ſubſtentabat, colebatur Altare non indecorum, licet nomine ob vetuſtatem careret, ut num. 57.

 Huic

58.59. Huic ex adverſo in Meridiẽ juxta alteram paraſtatam innitebatur ſacellum eximiæ pulcritudinis, ac majeſtatis ab Eugenio IV. ſplendidè reſtitutum, Deiparæ, & Apoſtolis Petro, & Paulo ſacrum. Hoc Cardinalis Petrus Barbo Eugenii IV.nepos,perpetuâ penſione dotavit, adjecitque ſepulcrum, ut num.59. è marmore candidiſſimo, ubi Patrui Maximi oſſa repoſuit.

60. Proximum Eugenii tumulo,ſequebatur ſacellum B. Marco Evangeliſtæ dicatum, ut in num.60. dives dote, & muneribus, quæ ei contulit Marcus Barbo Patriarcha Aquilejenſis, & Paulo II. affinis,cui jam defuncto, urnã è Pario marmore figuris, & emblematibus latè conſpicuam ibidem locavit.

61. Paulò inferiùs poſt grande Oſtium in pariete Baſilicæ, ducens in Sacrarium,ſtabat Altare S.Nicolai Epiſcopi, & Confeſſoris à Nicolao V. conſtructum, cujus inde Pontificis corpus ſub tabula è lapide nobiliſſimo, ſervatum fuit.

62. Exiguo tractu intermedio,Oratorium cum Altari B.Blaſio Epiſcopo, & Martyri excitavit Poncellus de filiis Urſi, juxta quod cum ſuis Patribus, & uxore filiâ Marchionis Monſerratenſis, ſepulcrum habuit.

63. Splendidiùs tamen in proximo eminebat Urbani Pont.VI. Neapolitani ſepulcrum, Baſiliculæ formam præſeferens. Ejus exemplar vide in Tab. XV. lit. L. circa quod, quamplurima Pontificum Romanorum cadavera reperta fuêre, quæ ibidem relicta ſunt, inter quæ illa Lucii II.& Cæleſtini III. Matthæus Veggius enumerat; itaut luce clariùs appareat accuratiſſimum Mallium non temerè affirmaſſe, in hac A Baſilica, præcipuè tamen in hac navi. Pontificum porticus appellatâ tumulatos fuiſſe omnes Pontifices, quorum ſepulcra, vel ſaltem veſtigia, ſituſve penitus ignorantur. Si autem qui illi fuerint ſcire in votis eſt, vices nomenclatoris implebo. Deusdedit, Honorius I. Severinus I. Joannes IV. V. VI. XVI.& XVIII.Eugenius I. & II.Formoſus, Bonifacii V. & VI. Romanus I. B Theodorus II. Leones V. VI. VII. & VIII. Landus, qui, & Laudo, Agapethus II. Nicolaus II. & Cæleſtinus IV.

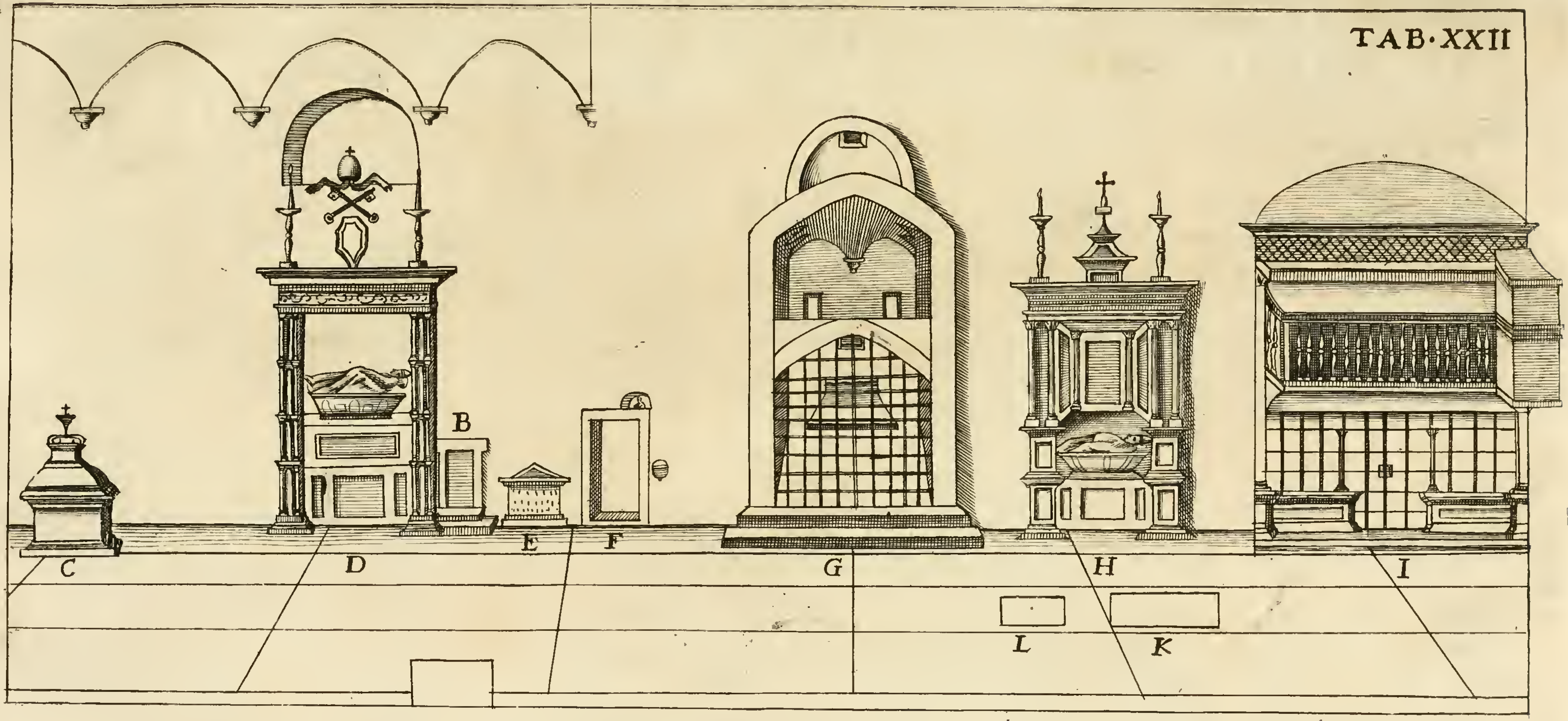
64. Propè ſepulcrum Urbani VI. pulcherrimum ſacellum, in honorem Annunciationis B. Virginis Mariæ, locatum erat, in quo S.Margaritæ Virginis eximia imago à populo colebatur.

65.66. In eodem muro duo alia antiquiſſima ſacella erant cum aris, quorum alterum S. Euſtachio, alterum C verò S. Georgio dicatum fuiſſe ex pervetuſto Vaticanæ Bibliothecæ Martyrologio colligitur. Hinc procedentibus ampliſſima janua, ſeu magnus arcus, aditum dabat ad Oratorium protenſum extra Baſilicam, ubi cum Xyſti IV. Pont. liberalitate certavit operoſior artificum eâ tempeſtate clariſſimorum labor. In Patronos hujus OratoriiB.Virginem,S.Franciſcum,ac S. Antonium delegit idem Pontifex. D Tres gradus ſedilium è ligno,juxta triplicem ordinem Clericorum ibi Pſallentium, ſolo fixit. Binos Beneficiatos inſtituit, totidemque perpetuos Clericos, qui Xyſtini ſunt appellati, plurimas, maximaſque intra illud Sanctorum reliquias locavit, quas numerando prolixior viderer. Hujus Oratorii faciem habes in Tab.XXII. ad lit.I.

67.68.69. Interiùs verò pavimenti medium tenebat æneus tumulus, admira-

mira-

TAB·XXII

pag 68

mirabilis artificiis, ut num.67. quem Patruo ſuo, ac Prædeceſſori Xyſto IV. conſtituit Julianus Cardinalis Ruvereus, qui poſtea in Pontificem electus Julius II. appellatus eſt; ipſe verò poſt obitum ſub abſide à tergo Altaris jacuit; attumulatis hinc inde S.R.E.Cardinalibus, Fatio Sanctorio, ut num.68. & Galeotto Franciotti de Ruvere, ut num.69.

70. Oratorio tandem egreſſis, in pavimento erat obvius lapis ſepulcralis è marmore, ut num. 70. & in Tab. XXII.lit.K. piiſſimæ Carolæ Cypri,& Hieruſalem Reginæ, quæ pietatis ergo Romam profecta, eamque peregrinationis, & vitæ ſuæ terminum nacta, à Summo Pont. Xyſto IV. Regiâ quâ par erat funeris pompâ ſepulcro mandata fuit. Nec longè ab illa, Maria Cõſtantinopolitana genere nobiliſſima, fato non impari excepta. Earum monumenta Græco caractere marmori inciſa fuère.

71. Hæc in pavimento. In pariete verò oppoſito tumulus eminebat Bernardi Heruli Narnienſis, Sabinen. Epiſcopi, & Cardinalis, ut nu. 71. à tranſverſa Baſilicæ parte translatus. Pro ejus icone adi prædictam Tab. XXII. ſub lit. H.

72. Huic ſitu, ac nitore inferior jacebat alter Stephani Nardini Forolivienſis, Eccleſiæ Romanæ Cardinalis ampliſſimi, ut num. 72. & in eadem Tab.XXII. videre potes ſub lit.L.

73. Non longè ab Heruli tumulo in amplum oſtium parietes aperiebantur, per quod adibatur Oratorium S.Thomæ Apoſtoli à Symmaco extructum, atque ornatum, ut nu.73. Ejuſque formam inquires in Tab. XXII. lit. G. Hujus in medio ſub marmoreis lapidibus jacebant corpora Joannis Podii Bononienſis Epiſcopi, & Matthioli de Lampugnano Epiſcopi Placentini, Petri Lunelli Epiſcopi Cajetani, & Franciſci Barclai Milopotamien. Epiſcopi, ex Turnone Valentiæ oriundi, Baſilicæ Pœnitentiarii, qui omnes commune ibi ſepulcrum habebant.

74.75.76.77. A ſiniſtro Altaris cornu parietibus inhærebat omnis elegantiæ fons Baptiſmalis, ut num.74. ad cujus baſim Pontifex Max. Innocentius VII. ad latus Petrus Fonſeca Luſitanus, Diaconus Cardinalis, ac Nicolaus Eccleſiæ Vaticanæ Canonicus, è nobiliſſima Vicecomitum familia, extincti quièvere, prout num. 75. A dextero autem cornu Altaris in Orientem, è Pario marmore concinnè admodum elaborata viſebantur ſepulcra Ardicini Junioris Presbyteri ut nu.76. & Ardicini Senioris Diaconi S. R. E. Cardinalium *della Porta* num.77. ut vulgò appellabantur, quorum pietas, & devotio in S. Thomam Apoſtolum, Oratorii decorem ſenio labentem firmavit, & auxit. His denique medius, infra tamen, ſub lapide ſignis, & emblematibus ornatiſſimo decubuit Theobaldus de Monte Rubeo Archiepiſcopus Biſuntinus.

78.79. Extra aditum prædicti Oratorii ad Meridiem, in interiori Templi pariete, ut nu. 78. Parius lapis affabrè inſculptus operiebat exuvias Chriſtophori de Maronibus Romani Epiſcopi Iſernien.& S.R.E. Cardinalis, iſtiuſque Baſilicæ Archipresbyteri, optimè meriti, qui excogitavit, ut fieret copioſa, & exactiſſima deſcriptio eorum, qui vel minimum huic Eccleſiæ pio, gratoque animo contulerunt. Hujus deinde ſepulcri locum, ætatis decurſu, occu-

occupavit Sacrarii Janua, quam habes num. 79. & in Tabula XXII. ſub litera F. illæſo ſepulcro Gregorii V. ut in eadem Tabula lit. E. quod hodie ſervatur ſub fornice novi pavimenti, relictis quoque duobus aliis, Pelagii I. & Bonifacii III. ut ex inſcriptione muro affixa colligi poteſt.

80. Gregorianum ſepulcrum in parietum craſſitie, ſequebatur abſidula cum altari in nu. 80. quod fortè Gregorius IV. erexit in cultum B. Sebaſtiani. Verùm ita excoluit, ut ejuſdem vix tenue veſtigium in muri præfati demolitione reperiri potuerit, cum in Eccleſiæ inſervientium commoditatem recens aditus apertus fuiſſet, unde inter ad Oratorium eſſet, exteriùs quidem, ſed adjacens templo maximo, ubi olim Sanctimoniales vulgò dicta *le Murate di S. Pietro*, clauſæ degebant, quæ ſub ſeculi ſextidecimi finem in alia Urbis Monaſteria translata fuêre, de quibus infra ad numerum 165. dicemus.

81. Prope Sacrarii januam, de qua diximus ſupra num. 79. altera erat janua, ut in dicta Tabula XXII. litera B. quæ concedebat ingreſſum ad cameram amplam fornicatam, licet non integram, ad ſcopas, aliaque condenda lignamina, olim antiquum Sacrarium, ante quod diu S. Gregorii Magni jacuit corpus. Januæ huic proximum, auro, Pariiſque marmoribus nituit ſepulcrum Pii III. diverſo, cultiſſimoque ſculpturæ genere æque nobile. Ejus exemplar videri poteſt in eadem Tabula XXII. ſub lit. D. Huic ſubjectus jacebat Franciſcus Bandinus Piccolomineus Senarum Archiepiſcopus.

82. Paulò inferiùs eodem ordine, A propè Baſilicæ finem, ſub lateritio ſepulcro depoſitum fuit corpus B. Pii V. ut num. 82. quod poſtmodum in Liberianam Baſilicā auguſtiſſimâ pompâ à Xyſto V. Summo Pontifice tranſlatum, ubi in ſacello ab eodem Xyſto magnificentiſſimè conſtructo, recolitur.

83. Aliam quoque lateritiam urnam à ſuperiore paulò diſtantem, ut B num. 83. ſed in eadem parte parietis, ad tempus habuêre, Julius III. & Hadrianus VI. ut ſcilicet inde aſportati alibi locarentur. Julii lateritium tumulum vide in dicta Tabula XXII. ſub litera C. Hadriani verò cadaver, in Eccleſiam S. Mariæ de Anima denominatam, translatum fuit.

84. In ultimo autem hujus navis angulo Conſtantia Piccolominea humata fuit, eique proximum, ut in num. 84. altiùs tamen in pariete erat C ſepulcrum Pii II. quod eximium illud Pii III. nepotis ſupra deſcriptum n. 81. æmulabatur. Ambo hæc ſepulcra ab Alexandro Cardinali Montalto in Eccleſiam S. Andreæ de Valle translata fuêre; eò quia eodem in loco, ubi Eccleſia præfata ab eodem Cardinali magnificentiſſimè conſtructa fuit, Illuſtriſſimæ Piccolomineorum familiæ erat Palatium, Plateaque illa, quæ ante ejuſdem templi faciem jacet, Pla- D tea Senarum denominabatur.

85. Ab horum ſepulcrorum fronte Oratorium S. Gregorii Magni erat, ut num. 85. quod ei Gregorius IV. eximius cultor Sanctiſſimi Prædeceſſoris dicavit, & ſub eodem prædicti S. Pontificis corpus, urnâ Ægyptiaci marmoris miræ amplitudinis incluſum, necnon trabibus ferratis munitâ venerabundus repoſuit, multis per ſacellum altaribus exci-

excitatis ad Sanctorum reliquias decorè ſervandas, quas è diverſis Cœmeteriis, Cryptiſque huc attulerat. De ejuſdem Sanctiſſimi Pontificis corporis è Porticu, in hanc Baſilicam translatione, ſic Bibliothecarius in præfati Gregorii IV. vita ſcribit: *Et quoniam tunc divino ignis amore ſuccenſus corpus Beati Gregorii hujus univerſalis Eccleſiæ Præſulis, per quem S. Spiritus gratia toto Orbe Terrarum inextinguibile ſapientiæ munus induxit, ex loco, ſepultus, quo* B *prius fuerat tulit, & non longè ab eo in alium noviter conſtructum infra Eccleſiam B. Petri Apoſtoli ſummo honore perduxit, ejuſque ſacrum altare argenteis tabulis undique perornavit, & Oratorium ſuo ſancto nomine titulavit, abſidamque ejuſdem ſuper aurato Muſivo depinxit, in quo ſcilicet Oratorio Sanctiſſima corpora Beatorum Martyrum Sebaſtiani, Gorgonii, ac Tiburtii ex Cœmeteriis, in quibus ante jacebant* C *perduxit, & unumquodque eorum ſeparatis altaribus collocavit, quo quibus denique Pontificatûs ſui tempore decrevit, ut monachi, qui ad officium perſolvendum in Eccleſia B. Petri Apoſtoli ſunt conſtituti, omnibus diebus ibidem, laudes omnipotenti Domino canere non deſiſtant. Obtulit autem in eodem Oratorio vela majora, vel modica ſerica* D *decem & octo. Veſtes ſuper altare, ſub quo Sanctiſſimi Gregorii Papæ corpus quieſcit tres. Unam cum chryſoclavo habentem hiſtoriam :::::::: & ſuper unumquodq; altare prædictorum Martyrum veſtem de fundato unam. Imagines denique deſuper deargentatas, necnon auro perfulſas tres, habentes vultum Domini, & eorum depictos, quorum ſpecialia ibidem corpora humata, miraculis, ac virtutibus pollent.* Verùm A cum jam Oratorium hoc nimia laberetur vetuſtate, Pius II. reparavit, pretioſiſque marmoribus priſtino decori, ſuper extructâ camerâ, reſtituit, quam auro, gemmiſque perfulgidam quatuor è lectiſſimo marmore columnæ ſuſtentabant, ibique B. Andreæ Apoſtoli caput, ſummis honoribus publicè exhibitis, collocavit. Hujus altaris exemplar vide in Tab. XX. ſub. lit. A.

86. In hoc etiam ſacello ſepulchrum quidem non inelegans habuit Agnes de Columna ut nu. 86. Hæc de hac poſteriori navi ſcripſiſſe ſatis ſuperque ſit; modò ad reliquas duas minores, ad lævum Baſilicæ latus in Septentrionem, gradum faciamus, & primò anteriorem, maximæ navi propiorem luſtremus.

SECTIO VIII.

De Oratoriis, Altaribus, atque Sepulcris, in anteriori minorique navi, ad Aquilonem exiſtentibus.

87. PRIMO igitur in navis capite ad Occidentem in paraſtata dextera fornicis in Meridiem vergentis, ex qua parte in Baſilicæ crucem aditus erat, ut num. 87. poſt Altare S. Antonii Abbatis, aliud Sanctis Laurentio, & Georgio extructum fuit, dotatumque à Jacobo Cajetano de Stephaneſcis hujus Baſilicæ Canonico, deinde S. R. E. Cardinali pro anima ſua, & Annibaldi de Ceccano nepotis, & Cardinalis, prope quod ipſi ſepulti ſunt. Hic porrò Cardinalis auctor fuit Jotto pictori eâ tempeſtate celeberrimo, ut D. Petri Naviculam fluctuum impetu jactatam & penè naufragantem intra Baſilicæ atrium in parietibus qua-

quadriporticus ad Orientem, opere vermiculato exprimeret, de qua ſuo loco.

88. E regione autem viſebatur ara ſine nomine, & cultu, ſuâ tamen ſimplicitate non indecora, ut num. 88.

89. 90. Laudati Alpharani ordinem ſequendo, in hujus minoris navis medio in Cappella, quæ nunc dicitur Gregoriana, in loco deſignato n. 89. recol. mem. Gregorius XIII. ſepultus fuit. In pariete autem noviter à Paulo III. Summo Pontifice tunc extructo, qui per tranſverſum hanc ſiniſtram navim interſecabat, inter undecimum, & duodecimum columnarum ordinem, novum fuit extructum altare, ut n. 90. in quod Beatiſſimæ Dei Genitricis Mariæ filium amplexantis imago, quæ antiquitus in Oratorio S. Leonis Papæ poſita erat, translata fuit, ſub eodemque altari multa ſacra lypſana recondita fuère, quæ ipſe Alpharanus recenſet. Poſtea verò laudato Greg. XIII. jubente, hoc diruto altari, eadem Deiparæ Virginis imago ad cappellam, ab eodem Pontifice conſtructam, translata iterum fuit. Ante hoc Altare ſepulcrum Bernardini de Cruce Epiſcopi Novocomenſis erat, juxta quod oſſa Callixti III. Alexandri VI. Urbani VI. ac VII. translata fuère, cujus ſepulcri formam habes in Tab. XV. lit. M. cui ſepulcro proxima erat exigua quædam janua lit. N. deſignata, quæ in præmemoratum ſacellum Gregorianum ducebat.

91. In hac eâdem navi ad Orientem juxta portam, quæ dicebatur Guidonea aliud erat perântiquum altare ut nu. 91. S. Tridento dicatum, poſtea S. Antonio de Padua, cum domus Urſinorum ſtemmate, Alpharani

A verò tempore, diruto altari, eodem in loco, lapis ſupra quem plurimi Sancti Martyres pro Chriſti fide mortem oppetierant, qui olim juxta S. Joannis Chryſoſtomi aram colebatur, poſitus fuit, ut indicat Tab. XIX. lit. F. Inibi etiam duo rotundi lapides, ferro ligati, collocati fuère, quos pedibus SS. Martyrum carnifices appendebant, dum illi in eculeo cruciabantur. Modo omnes

B hi lapides ad primam viſuntur paraſtratam.

92. Ad ingredientium ſiniſtram, ubi luſtralis ſumitur aqua, ex altera parte ejuſdem Guidoneæ portæ in Aquilonem, aliud erat antiquiſſimum altare, ut num. 92. cum inſignibus, & deſcriptione in lapide marmoreo nobilium Romanorum de Amateſchis à nobile Odone Lotta de Amateſchis reſtitutum, ac S. Antonino Martyri dicatum; poſtea S. Birgittæ, demum

C S. Eraſmo Epiſcopo, & Martyri; quo etiam diruto, Alpharani tempore, ejus loco, lapidem, ſive Tabulam porphyreticam poſuerunt, in qua oſſa Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, ut ſupra diximus, diviſa fuère. Locus iſtius Tabulæ deſignatur in dicta Tabula XIX. lit. D. Hac perluſtratâ navi, modò ad alteram huic proximam, quæ etiam Aquilonem reſpicit, ſtylum vertamus, quæque ob ſingularem Domini Noſtri Jeſu Chriſti imaginem

D Vultus ſancti, ſive Sanctiſſimi Sudarii, Veronicæ navis appellata fuit.

SE-

SECTIO IX.

De Oratoriis, Altaribus, & Sepulcris navis ultimæ, ac poſterioris in Aquilonem.

93.94.95. In hujus navis capite ad Occidentem, ut n.93. demonſtratur; perantiquum extabat Altare, quod cuinam Sancto olim dicatum eſſet, ignoratur. E conſpectu juxta alteram paraſtatam ad Aquilonem, ut num.94. pulcherrimum viſebatur Sacellum, cum Altari S. Ægidio Abbati erecto, ampliſſimiſque redditibus locupletato, à Joanne Tomacello Comite Soræ Pontificis Bonifacii IX. Germano. Juxta hoc ſacellum aliud ſequebatur, ut num.95. non minoris formæ, cum Altari, marmoribus, ac columnis diverſorum colorum extructum, Divoque Nicolao Epiſcopo, & Confeſſori ſacratum.

96. Numerus iſte Cappellam Gregorianam deſignat, de qua nuper diximus. In eam translata fuit devota Imago Dei Genitricis Mariæ Virginis de Succurſu nuncupatæ, quæ olim in ſupradicto Oratorio S. Leonis Papæ extabat. Sub hoc Altari Summus Pontifex Gregorius XIII. corpus S. Gregorii Nazianzeni, cognomento Theologi, & Eccleſiæ Doctoris, quod per longum temporis ſpatium in Eccleſia S. Mariæ Campi Martii de Urbe quieverat, inde amotum, ſplendidiſſimâ pompâ, repoſuit.

97. In antiquo pariete ejuſdem navis, loco indicato num.97. erat ſacellum S. Jacobo Apoſtolo dicatum, ac ab Antonio de Calvis S. R. E. Cardinali, hujuſque Baſilicæ Archipresbytero, reſtitutum.

A 98. Propè hoc ſacellum aliud ſequebatur, nempè ſub num.98. S. Hieronymo Confeſſori, & Eccleſiæ Doctori, ab Acheruntio de Bovenis erectum, atque dotatum.

99. Non longè ab iſto eodem in pariete aliud erat Altare, ut num.99. S. Auguſtini Epiſcopi, & Eccleſiæ Doctoris, ab Altaruſio Canonico reſtauratum, & pingui dote locupletatum.

100. Juxta dictum Altare S. Augu-B ſtini aliud reſpectivè erat antiquiſſimum Altare, S. Ambroſio Epiſcopo, & Eccleſiæ itidem Doctori conſecratum, cujus locus deſignatur num. 100.

101. In eodem ordine, ut nu. 101. aliud ſequebatur Altare elegantiſſimum D. Martino Sacratum, ampliſſimiſque proventibus ditatum à Joanne Gallo S. R. E. Cardinali Vivarienſi, Oſtienſi Epiſcopo, ac Vicecancellario.

102. Parum ab hoc S. Martini ſa-C cello diſtabat aliud Altare, ut nu. 102. in honorem S. Agathæ Virg. & Mart. conſtitutum, ac ab Ægidio de Roffredis reſtitutum, quo deinde in Baſilicæ, demolitione diſiecto, ejus locum ſepulcralis urna è marmore Marcelli II. Summi Pontificis occupavit.

103. Ante hoc ſepulcrum in recentis Baſilicæ murum, qui illam à veteri dividebat, translatum fuit Altare D S. Luciæ Virg. ex Eccleſiæ ruinis ereptum, in quo Sanctæ hujus Virginis brachium, quemadmodum à B. Gregorio Magno in prima dedicatione locatum fuerat, in hac nova conſecratione eâdem thecâ exceptum, repoſitum fuit. Hujus Altaris orthographiam habes in Tab. XV. lit. P.

104. Pone Altare B. Agathæ alius erat aditus, ex quo ad duas alias Baſili-

cæ adiacentes Eccleſias patebat acceſſus; quarum Eccleſiarum nomen, & Auctor latent. Tandem occluſo aditu, marmoreum Nicolai V. ſepulcrum, ibi ex ruinis Baſilicæ tranſpoſitum fuit; cujus formam habes in Tab. XVII. lit. E.

105. Non procul ab eodem Nicolai monumento, antiquitus ſtabat ara, S. Mariæ de Miſericordia appellata, quæ à Nardo Catino hujus Baſilicæ Beneficiato refecta, dotataque fuit: quâ denique jam labente, ejus loco, ut num. 105. à Paulo II. Altare erectum fuit, ac B. Marco Evangeliſtæ ſacratum, cujus exemplar inſpicere poteris in eadem Tab. XVII. lit. C.

106. Juxta aram B. Marci, ut num. 106. eximium Pauli II. ſepulcrum è marmore fuit tranſvectum, pulcherrimè ornatum, ut in Tab. XVII. lit. F. & licet marmorea Tabula, in qua ipſius nomen inciſum erat, in anteriori navi dextera, ante Crucifixi aram ſtrata reperiretur, attamen ejus corpus, Pontificum corporibus, è propriis thecis extractis, apud B. Petri Principem aram eâ parte, ubi jacet inſcriptio -- *Polyandrium, hìc congeſta ſunt oſſa plurimorum*; humatum fuit.

107. Prope locum hunc ut num. 107. ubi dictum ſepulcrum fuit locatum, erat antiquitus ara S. Abundii, olim hujus Baſilicæ Manſionarii, de quo in Martyrologio ad diem 14. Aprilis fit mentio. Hujus etiam meminit Divus Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 25. Hoc eodem in loco aliquando Leonis X. lateritium depoſitum ſtetit, quo demum in eximium, ac ſpectabile ſepulcrum ad Eccleſiam S. Mariæ ſuper Minervam, tempore Tiberii Alpharani, ut ipſe teſtatur, translato, Pii A IV. corpus lateritio, gypſeoque monumento ibi fuit depoſitum, atque inde die 4. Februarii anno 1583. Gregorio XIII. Pontifice, ad Thermas in Eccleſiam S. Mariæ Angelorum pariter translatum fuit.

108. Numerus iſte vetuſtum deſignat aditum ad Eccleſiam S. Vincentii, quo clauſo ejus in locum ſacellum B. Mariæ Virginis ab Innocentio B VIII. extructum, ac dotatum tranſvectum fuit, de quo ſupra jam dictum eſt num. 38. Præmemorati ſacelli ciborium, reliquiis SS. Martyrum, Confeſſorum, ac Virginum erat refertum, quę feriâ ſecundâ Paſchatis, populo in ſtatione affluenti viſendæ, exponebantur in triginta octo tabernaculis, ſeu thecis elegantiſſimis, ac precioſiſſimis incluſæ, haſque omnes enumerat Alpharanus ſub eodem num. 108.

109. Hinc, nempè ſub num. 109. C juxta prædictum ſacellum, Innocentii VIII. æneum ipſius erigebatur ſepulcrum, tantæ elegantiæ, ac preci, ut nulli ſecundum exiſtimaretur, de quo meminimus ſupra ad num. 38. ejuſque exemplar etiam retulimus in Tab. XVII. lit. B.

110. Poſt hoc ſepulcrum, antiquum ſequebatur Altare in honorem S. Laurentii Martyris dicatum, ac dotatum à Lello de Milglis de regione Parionis, ut num. 110. quo etiam D injuriâ temporum diruto, illuc labrum magnum è lapide Numidico, plumbo, ferroque apprimè glutinatum, quod fortè Pontificis alicujus ſepulcrum erat, & juxta aram maximam, & Oratorium S. Leonis olim ſteterat, translatum fuit.

111. Juxta hoc labrum, ut n. 111. erat ſepulcrum Aloyſii Cardinalis, ex fami-

TAB·XXIV

fig.1

fig.2

pag.75.

TAB·XXIII

pag. 75.

familia Roſſiorum Florentiæ, quo in loco Alpharani ævo, Pauli IV. Pontificis corpus lateritio tumulo fuit exceptum, poſtmodum B. Pii V. ſtudio in marmoreum, egregiumque ſepulcrum intra templum B. Mariæ ſuper Minervam translatum fuit.

112. A Pauli IV. ſepulcro parum diſtans, ut num. 112. aliud elevabatur antiquum, & lateritium ſepulcrum Franciotti Cardinalis Urſini, tituli B Sanctæ Mariæ in Coſmedin, ac hujus Baſilicæ Archipresbyteri, quod, ut ſæpe memoratus Alpharanus tradit, ex Pii V. generali decreto de cunctis ſepulcris ſupra pavimenta omnium Eccleſiarum amovendis, ac ſub defunctorum pavimento condendis, prædictum Franciotti corpus, & nonnullorum Purpuratorum, nobiliumque oſſa, pluribus ſepulcris, ubique per Baſilicam erectis exportata, in pavimenti viſceribus humata fuere. C

113. Porta parvula, ut num. 113. olim apud hujus navis angulum ad Aquilonem in parietibus erat, Porta Sancta dicta, quæ centeſimo antiquitus reſerabatur anno, in cujus vicem proxima ſuffecta fuit, ubi patebat S.Mariæ ad Præſepe Altare.

114. Numerus 114. locum ubi erat ſacellum, & Altare S.Mariæ ad Præſepe deſignat, quod Joannes VII. eximiis Muſivis, picturis, & marmo- D reis incruſtationibus, columniſque vitineis, è Pario marmore, exornaverat. Dein in loco ubi erat Altare ſuffecta porta fuit, quæ Sancta dicitur, aliâ proximâ oppletâ muro. Hujus ſacelli, locive, ubi Muſiva opera in eo extabant exemplar habes in Tab. XIX. lit. B.& C.& in Tab. XXIII. lit. A. Portam Sanctam Jubilæi denotat, lit. B. colum-

A nas vitineas, quæ ſacellum ornabant, lit. C. Muſivum opus ſupra idem ſacellum depictum, quod in ampliori forma habes ſub lit. D. In explicandis figuris in eodem Muſivo expreſſis non immoror, cum per ſe omnibus pateant; ſolummodo indico ipſius Pontificis Joannis VII. figuram lit. E. deſignatam, quæ retro caput quadratum habet, & Crucifixum quatuor clavis perforatum. Præter relata Muſiva alterum expono in Tab. XXIV. ſub fig. I. Muſivum hoc obſervavi in Eccleſia S.Mariæ in Coſmedin, quod ſupra januam interiùs collocatum eſt, cum ſequenti inſcriptione:

Urbano VIII.
Vetuſtiſſimas has Muſivas imagines in Oratorio Dei
Genitricis intra B. Petri Baſilicam à Johanne VII. ad annum DCCV.
Exædificato olim extantes & in ejuſdem Baſilicæ ſub Paulo V.
Amplificatione piè ſervatas hìc ad perpetuum rei ſacræ
Monumentum Jo: Ant. Ghezzius Rom. hujus Diaconiæ Canonicus
Donavit & affigendas curavit anno ſalutis MDCXXXIX,

Lectorem hìc admonitum volo, quod figuras in Tab. XXIII. expreſſas, interſecatis lineis ad Muſivum denotandum opus velare minimè feci, ne ob earumdem parvitatem, ipſæ obſcuræ remanerent.

115. Ante præmemoratum ſacellum, ubi præfata Porta Sancta ſuffecta fuit, aderat Ciborium, à conſervando Sudario Domìni Noſtri Jeſu Chriſti, Veronicæ appellatum. Ciborium quatuor, ſi emblemati, ſex verò columnis elegantiſſimis, ſi Alpharano fides præſtanda ſit, ſuſtentabatur, undequaque

 ſer-

ferreis, & deauratis cancellis munitum, ac circumſeptum, cujus in ſummitate præfatus Crucifixus æneus quatuor clavis affixus poſitus erat; nunc autem in Baſilicæ Sacrario aſſervatur. Hujus Ciborij exemplar habes in Tab. XXI. lit. C. D. lit. E. denotat præfatum Crucifixum æneum.

SECTIO X.

De Sepulcris, & aliis multis, quæ erant in Quadriporticu, & Atrio Baſilicæ, ut in Tab. Ichnographica.

116. In atrii centro ſub dio ſita erat ænea vetuſtiſſima Pinea deaurata, altitudinis quindecim, & latitudinis ſeptem palmorum cum dimidio, additis hinc inde duobus æneis, & deauratis Pauonibus, ac quatuor Delpihinis pariter deauratis, aquam fundentibus, octo porphyreticis columnis circumlocatis, quæ tectum æneum ſuſtinebant, quo Pinea cooperiebatur. Epiſtilia, quæ columnis imminebant, Palmis, Crucibus, & Agnis Muſivis, Zophorum exornatum habebant, in quo ſequens æneum ſignum peculiariter viſebatur X. In Pineæ extremitate inſculpta prominebant hæc verba *P. Cincins P. L. Salvius fecit*, ſcilicet: *Publius Cincius Publii Libertus Salvius fecit.* Duę etiam aderant literæ ſcilicet A. & O. Pineam hanc, ſicuti etiam Pavones, & Delphinos in Hadrianæ molis ſummitate olim fuiſſe ſcribunt Marlianus, Panvinius, & alii Antiquarii. Hodie eadem Pinea, & Pavones in Pontificio viridario viſuntur. Si vero Pineæ ejuſdem cum illius ornatibus exemplar deſideres, exponitur in Tab. IX. lit. Q.

A 117. Non longè ab eadem aberat Pinea magnus ex ære Cantarus, ſive labrum deauratum, quod nos fontem æneum diceremus, in cujus ſummitatem per aliquot aſcendebatur gradus, ut publicè Peregrinis ad Baſilicam cōfluentibus commoditati, ac uſui eſſet. Verùm in hujus Cantari, præfatæque Pineæ deſcriptione, ex variis Auctorum B ſententiis, dubium incidit, an unus tantùm, vel duo fontes in Atrio locati eſſent. Primò enim Canonicus Romanus, ſive Petrus Mallius, qui tempore Alexandri III. vixit in ſua Vaticanæ Baſilicæ deſcriptione ſic fatur. *In Paradiſo S. Petri eſt Cantarum, quod fecit fieri Symmachus Papa columnis porphyreticis ornatum. Quæ nimirum columnæ tabulis marmoreis cum griphonibus connexæ, pretioſo cælo* C *æneo copertæ, cum floribus, & Delphinis deauratis aquas fundentibus. In medio verò hujus Cantari eſt Pinea ænea, quæ fuit coopertorium cum ſinino æneo, & deaurato ſuper ſtatuam Cibeles Matris Deorum in foramine Pantheon. In qua, videlicet Pinea ſubterranea fiſtula plumbea ſubminiſtrabat aquam ex forma Sabbatina, quæ toto tempore plena præbebat aquas per foramina nucum omnibus indigen*- D *tibus eâ; & per ſubterraneam fiſtulam quædam pars fluebat ad Balneum Imperatoris juxta Agulea.* Alpharanus verò præteriti ſeculi ſcriptor, de eodem Cantharo, præter ſuperiùs relata ſcribit, aquam ex forma Sabbatina per ſub terraneos ſcyphones & plumbeas fiſtulas in eum corrivatam fuiſſe, quæ poſtea ex Pinea ænea per foramina nucum defluebat. Quare ſenſus hujus ſcriptoris eſſe videtur, quod Cantharus in ſublimi loco poſitus

tus eſſet, ex quo aqua deſcendens per Pineæ foramina, in depreſſiore loco poſitæ, exiliret; quod tamen à veriſimili alienum reor, cum Pinea non ſpernendæ altitudinis ſit, nempè palmorum 15. & amplius, ſi ei baſis addita fuiſſet, quâpropter, ſi aquæ è Pineæ ſummitate exeundum fuiſſet, in altitudinem palmorum triginta Cantharus elevari debuerat, cum aqua deſcendens ſuæ primę altitudinis tertiam partem amittat. Turrigius autem jam à quinquaginta, & ultra annis Scriptor, narrat hunc Cantharum fontem fuiſſe in Atrio, quod Paradiſus appellabatur ad Peregrinorum uſum à Symmacho Papa conſtructum. In cujus locum, altero parumper ab iſto diſtante conſtructo fonte, Pineam collocavit, quæ etiam aquam fundebat, quibus hanc addit Bibliothecarii auctoritatem: *Cantharum B. Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit, & ex Muſivo Agnos, & Cruces, & Palmas fecit.* At ſi ponderanda ſit Tab. IX. in medio Atrii viſitur Pinea cum intercolumniis, aliiſque ornatibus lit. Q. deſignatis; quâ in figura nullum omninò veſtigium vaſis ad excipiendam aquam apparet.

118. In hoc etiam Atrio ſupra tres illas januas quadriporticus poſterioris in Ortum, per quas in Atrium, & in Baſilicam iter erat, B. Petri navicula fluctibus agitata, ac veluti naufraga in parietibus videbatur expreſſa, elegantiſſimo, nobiliſſimoque Muſivo opere, labore Jotti ævi ſui Pictoris commendatiſſimi, de quo ſupra fati ſumus ad num. 87. impensâque Jacobi Cajetani de Stephaneſcis S. R. E. Cardinalis, & antea hujus Baſilicæ Canonici; quod conſtat ex membranaceo A manuſcripto in Archivo S. Petri aſſervato, cujus verba Turrig. refert in ſuo tractatu de Cryptis Vaticanis pag. 162. hæcque ſunt: *Obiit ſan. mem. Dom. Jacobus Gayetani de Stephaneſcis S. Georgii Diac. Cardinalis, Canonicus noſter, qui noſtræ Baſilicæ multa bona contulit &c. In Paradiſo ejuſdē Baſilicæ de opere Muſaico hiſtoriam, quâ Chriſtus B. Petrum Apoſtolum in fluctibus am-* B *bulantem, dexterâ ne mergeretur, erexit, per manus ejuſdem ſingulariſſimi Pictoris fieri fecit, pro quo opore duo millia, & ducentos florenos perſolvit.*

Navicula hæc veluti fluctibus agitaretur, in varias noſtris temporibus impulſam vidimus partes, nam cum in ſcalarum area, quæ ante Eccleſiæ faciem ſunt, & antequam in hanc præſentem redigerentur formam, quidam prægrandis murus attollebatur, ubi C nunc magnæ illæ ſunt feneſtræ, quæ porticum ad interiores ſcalas Palatii ducentem illuminant; in eodem muro à Paulo V. præfata navicula fixa fuit; poſtea ab Urbano Papa VIII. ſuper interiorem Regiamque portam ejuſdem Baſilicæ translata; deinde ab Innocentio X. ex illo loco avulſa in atriolo, quod ante majorem Palatii erat portam, altiori in loco poſita; demum ab Alexandro VII. Summo Pon- D tifice occaſione conſtructionis præfatæ porticus diruta. Deinde nobile hoc monumentum, ſacrarum memoriarum ferventiſſimus cultor, bon. mem. Eminentiſſimus Cardinalis Franciſcus Barberinus, ne periret, iterum ad antiquum exemplar conſtrui fecit in porticu ante faciem Baſilicæ, ubi nunc viſitur, in mediana ipſius interiori porta. At de hac navicula fuſiùs in tertia noſtri operis parte, juxta temporis ſeriem, agemus,

mus, & ipſius exemplar demonſtrabimus.

119. Juxta portas jam dictas, à dextera parte Atrii, pariter in Ortum contra Auſtrum parvula quidem, ſed vetuſtiſſima ſtabat ædicula, figuris, & aliis ornamentis illuſtris, in qua Peregrinorum fuit Altare, cujus in cornu dextero adhærebat parieti tabula è marmore, plurimorum Sanctorum reliquiis venerabilis; quarum ſeriem explicat Alpharanus in ſuo MS. hoc eodem num. 119.

120. Pone ædiculam hanc ſepultus fuit Honorius Auguſtus, ut tradit Paulus Diaconus in Appendice Eutropii lib. XIV. anno Urbis conditę 1165. ſic narrans: *Honorius annis quindecim cum imperaſſet, & iam antea annis tredecim, ac ſub Patre duobus regnaſſet, rempublicam, ut cupierat pacatam relinquens, apud Urbem Romanam vitâ exemptus eſt, corpuſque eius iuxta B. Petri Apoſtoli in Mauſolæo ſepultum eſt.* Ibique etiam humati fuère Otho II. Placidius, & Valentinianus III. Imperatores, ut quidam antiqui Scriptores teſti ſunt; quorum ſepulcrum è porphyritè pereleganter, ac magnificè excitatum, Honorii Mauſolæum appellatum eſt, & adhuc hodie ſub fornice novi pavimenti ſervatur; ejus exemplar habes in Tab. IX. ſub lit. I. quod inverſum cernitur. Hujus ſepulcri occaſione, palinodiam nos canere debemus, nam in noſtro opere de Veter. Monimen. part. 1. cap. 23. diximus Honorii ſepulcrum Ravennæ in Eccleſia SS. Nazarii, & Celſi, vulgò Gallæ Placidiæ, extare, ibique Imperatorem hunc, cum eâdem in civitate deceſſiſſet, humatum fuiſſe. Notitiam hanc ex Fabri, qui Sacras Memorias Ravennæ

A deſcripſit deprompſimus, illique, tamquam de re ad ſuam patriam ſpectante adhibuimus fidem: at modò ab eodem recedere cogimur, Scriptoremque antiquiorem maioris nominis, ac famæ ſequi æquum arbitramur.

121. In ſiniſtro præterea latere anterioris partis quadriporticus, quæ media inter frontem Baſilicæ, & atrium attollitur, ad Aquilonem, in angulo contra Orientem, ampliſſima patebat porta à Julio II. reſtaurata, per quam
B alia porticus adibatur, quam Innocentius VIII. labentem refecit, unde plures gradus è marmore in auguſtum ſacrumq; Palatium Apoſtolicum aſcenſum præbebant. In hoc autem Palatio viſebantur; Aula magna, quæ Regia propter amplitudinem appellatur, Oratoria Xyſti IV. & Pauli III. venuſta, Sacri Conſiſtorii cubicula, Aulæ pro domicilio Pontificis, plura mænia-
C na triplicis ordinis, variis, pulcherrimiſque picturis ornata, quibus accedebant viridaria, lucus, fontes, turres, & propugnacula, aliaque multa digniſſima viſu monumenta, quæ omnia nunc quoque, quibuſdam tamen diutinas ob inſtaurationes mutatis, auctiſque, non ſine magna admiratione, conſpicimus.

122. Poſt dictam à Julio II. reſtau-
D ratam portam, quædam alia aperiebatur, quam tamen potius dixiſſes magnum aditum, ſeu arcum, à quo tranſitus erat ad Eccleſias S. Gregorii, S. Vincentii, cæteraſque adiacentes Baſilicæ; qui tamen aditus, ſive porta, ante Alpharani tempora, occluſa fuit.

123. Deinde etiam prope eamdem occluſam portam, alterumque angulum porticus, Benedicti IV. ſepulcrum è marmore ſitum erat, quod tempo-

rum

rum injuriâ penè deperiit, uti cęteri aliorum Pontificum tumuli, quorum cineres ſub pavimento repoſitos fuiſſe nemini dubium videri poteſt, ſi Alpharani opinionem ſequamur, cujus tempore adhuc extabant eorumdem ſepulcrorum veſtigia in parietibus hujus porticus, antequam à Gregorio XIII. tectorio opere tota dealbaretur, picturiſque decoraretur, ſupra quinque Regias Baſilicę januas, deletis quibuſdam antiquis imaginibus, dejectiſque marmoreis incruſtaturis, quę totam Baſilicę faciem à Conſtantino Magno ſic exornatam fuiſſe ſuadebant. Ex horum autem omnium ornamentorum reliquiis unica tantùm cavea, cum Pſittaco, media ſupra portas Ravennatem, & Judicii relicta fuit, quæ hodie quoque deperiit.

124. Huic angulo proximum in parietibus frontis Baſilicæ ſequebatur oſtiolum clauſum, quod vulgò antiqua Porta Sancta dicebatur, & huic penè contigua erat alia Porta Sancta, recentioris ſtructuræ, pulcherrimoque ex marmore verſicolari conſtructa, reſpiciebatque Oratorium Sanctæ Mariæ ad Præſepe, in poſteriori navi ſiniſtra locatum, ut vides in Tabula XIX. lit. B. & Tab. XXIII. lit. A.

125. Inter hanc Portam Sanctam, proximamque Guidoneam ut nu. 125. non mediocris aderat elegantiæ ſepulcrum Joannis IX. è marmore cum Epitaphio.

126. Poſt dictam Portam Sanctam alia ſequebatur, quæ proximæ navi correſpondebat, dicebaturque Guidonea à Guidonibus, qui Peregrinos per eam in Baſilicam introducebant, eiſdem omnia marmoratu, viſuque digna oſtendentes, de qua etiam meminit

A Petrus Mallius, ſive Canonicus Romanus in ſua Deſcriptione Vaticanæ Baſilicæ num. 44. ubi ſic: *Porta illa, quæ eſt juxta eam, & quæ vadit per porticale juxta Veronicam, dicitur Porta Guidonea, quoniam Guidones, qui ducebant Oratores venientes per porticale, quod eſt juxta Nolarium majus, frequenter per eam intrabant; unde uſq; ad noſtra tempora faculæ, & cerei, ibi* B *vendebantur*. Vixit enim Mallius circa medietatem XII. ſeculi, ex cujus auctoritate deduci valet, quod Oratores, videlicet Peregrini faces emebant, ſive candelas, quas poſtea ad Beatiſſimorum Apoſtolorum ſepulcrum, ſive confeſſionem offerebant, vel etiam accendebant, in eorumdem Apoſtolorum honorem. Sæpè laudatus cenſet Turrigius, eoſdem Peregrinos proceſſionaliter cum candelis accenſis Baſili- C cam ingredi conſueviſſe; quam quidem ſententiam minus probabilem puto. Fuit etiam eadem janua Porta Veronicæ, ſive Sudarii à proximo ſacello denominata: Supra eam autem appenſa erant corona, lancea, & inſignia Regis Hungariæ, ad corpus Beati Petri tranſmiſſa ab Henrico Cæſare, qui Regem, ac Regum Hungaricum debellavit. Inibi quoque fixa erat lan- D cea cum vexillo, quod Rex Hiſpaniæ ſub anno 1212. Saracenorum Rege devicto Romam ferri, & in Baſilicæ B. Petri conſpicuo, atque eminenti loco appendi curavit. Januæ iſtius ſitus deſignatur in Tab. XIX. ſub lit. E.

127. Inter hanc, & ſequentem januam duo aderant Summorum Pontificum ſepulcra Stephani nempe V. & VI. cum ſuis epitaphiis.

128. Alia erat janua, per quam ad alteram navim ad Septentrionem ver-

vergentem , patebat aditus . Janua hæc appellabatur Romana . Rationem , cur ita appellaretur , Mallius in præcitato loco ſic reddit : *Dicitur Porta Romana , quoniam , ut à noſtris Majoribus accepimus , Romanæ mulieres antiquitus , & adhuc frequenter per eam intrant* . Hæc indicatur porta in eadem Tabula XIX. lit.Q.

129. Huic januæ proxima erant ſepulcra Benedicti III.& Joannis XIX. & Bulla centeſimi , ideſt Jubilæi anni , quæ in lapide marmoreo inciſa fuit , & adhuc in nova viſitur porticu , cujus tenor videri poteſt inter extravagantes communes , & incipit : *Antiquorum habet fida ratio &c.* ſub tit. *de Pœnitentiis , & Remiſſionibus* .

130. In medio faciei Baſilicæ tertia janua aperiebatur , quæ etiam in dicta Tab. XIX. ſub lit.I. oſtenditur, ac Argentea dicebatur , eò quòd ipſius valvæ ex puri argenti laminis , cælaturiſque ab Honorio I. coopertæ fuerint, ut apud Bibliothecarium in ipſius Pontificis vita , ſic : *Inveſtivit Regias januas in ingreſſu Eccleſiæ , majores , quæ appellantur medianæ ex argento , quæ penſ. libras noningentas ſeptuaginta quinque* . Has tamen poſtmodum à Saracenis nudatas, direptaſque Leo IV. primævo ſplendori reſtituit ; ut in ejuſdem Pontificis vita pariter teſtatur idem Bibliothecarius , ibi : *Ipſe inſignis , præſulque præcipuus cum innumera ſummi decoris opera in Baſilica B. Petri Cœli clavigeri perfeciſſet , portas , quas deſtruxerat Saracena progenies , argentoque nudaverat erexit , multiſque argenteis tabulis lucifluis , ſalutiferiſque hiſtoriis ſculptis decoravit , & in meliorem ſpeciem , quā pridem fuerant , reparavit* . Hæ valvæ ab ævi injuria ſive aliâ causâ laceræ,deciduæque , tempore Eugenii IV. ablatæ fuère, aliæque æneæ in earundem locum ſuffectæ , de quibus in noſtro opere de Veter. Monim. part. 1.cap. 5. egimus , ipſarumque iconiſmum attulimus . Occaſione quâ , hanc deſcripſimus januam, ſub ſilentio præterire minimè volumus , quod Canonicus Romanus , ſive Petrus Mallius in ſua deſcriptione Vaticanæ Baſilicæ pag. 117. de quodam lapide propè hanc januam in pavimento exiſtente narrat, nempe : *Requieſcit etiam ante Portam Argenteam ſub rota , ſcilicet porphyreticâ , ut à noſtris Majoribus accepimus , Venerabilis Beda Presbyter , qui fecit Homilias , & ejus ob reverentiam Antiqui noſtri penitus non tranſiebant per eam , nec nos tranſire permittebant* . Supramemoratam confirmat traditionem Honorius Auguſtodunenſis de Luminar. Eccleſ. ubi meminit . Bedam Romæ obiiſſe , ibique fuiſſe ſepultum . Honorius Mallio Syncronus fuit ; nam ille obiit anno 1124. ut docet Labbe de Script.Eccleſiaſt. Ex quonam Auctore notitiam hanc Bedæ Romæ obitus, Honorius deſumpſerit ignoro , fortaſſe ab eadem Mallii traditione decerpſit . Beda enim obiit anno 735. ut placet citato Labbe , & ſic per ſecula quatuor ante Honorium , quare facilè iſte decipi potuit . Hæc omnia indicanda eſſe duxi , ut ſcias eruditiſſimum Danielem Papebrochium in Actis Sāctorum ad diem 10. Aprilis Tomo 1. pag. 866. & ad diem 27. Maii To. 6. pag. 723. hanc quæſtionem examinare , ac aſſerere Bedam Venerabilem in Ultramontanis partibus obiiſſe , ibique fuiſſe ſepultum . Qui plura deſiderat laudatum Papebrochium adeat . Lapis præfatus orbicularis figuræ erat,

ac

ac ſupra eumdem diverſæ ceremoniæ in Creatione Romani Pontificis, ac Coronatione Imperatoris habebantur. De hac rota plura habes apud Turrig. pag. 124. & 520. Hodie adhuc extat, hæſtque terminus, in quo Pontifices in receptione equi phalerati, vulgò *Chinea*, quæ pro Neapolitani Regni tributo, Romano Pontifici offertur, conſiſtere ſolent.

131. E conſpectu autem hujus portæ, in intercolumniis porticus, ad ornatum tantummodò, poſitæ fuêre antiquiſſimæ ex ære valvæ huc, uti alia multa, è templo Salomonis tranſvectæ, & has ſupra, ut jam dictum eſt, ſimulacrum marmoreum Divi Petri throno inſidentis, locatum erat.

132. Magnus lapis è Numidico marmore, in quo Epitaphium Hadr. I. erat inciſum, à Carolo Magno compoſitum, quod præ foribus ejuſdem Baſilicæ adhuc viſitur, illiuſque tenorem retulimus ſupra ſub n. 15. Hoc eodem in loco extabat ſepulcrum Sergii I.

133. Quintam januam deſignat numerus 133. quæ Porta Ravenniana appellabatur ea de cauſa, quam docet Mallius num. 44. hiſce verbis. *Porta verò quæ eſt juxta Argenteam factam à Leone Papa IV. & quæ vadit ad Sanctum Leonem IX. PP. vocatur Porta Ravenniana, quoniam antiquitus Ravennates, & omnes Longobardi, & Tuſci de conſuetudine per eam intrabant, vel quia Tranſtyberini per eam intrare ſolebant, cum Tranſtyberina civitas Ravennatum vocaretur.* Hæc janua indicatur in Tab. XIX. lit. R.

134. In parietibus verò duabus his januis interjectis, ſeptem è marmore tabulæ affixæ erant, inſculpta referentes oliveta, fundos, aliaque permulta, quæ B. Gregorius Magnus Baſilicæ dono dedit, ſed ævi diuturnioris injuriâ factum eſt, ut è ſeptem duo tantùm tempore Alpharani ſupereſſent; quarum una adhuc in nova porticu viſitur, habetque hanc inſcriptionem.

† *Dominis Sanctis, ac Beatiſs. Petro, & Paulo Apoſtolorum Principibus Gregorius indignus ſervus. Quotiens laudi veſtræ uſibus ſervitura quædam licet parba conquirimus veſtra vobis reddimus non noſtra largimur, ut hæc agentes non ſimus elati de munere ſet de ſolutione ſecuri, nam quid unquam ſine vobis noſtrum eſt, qui non poſſumus accepta reddere, niſi quia per vos iterum & ipſum hoc, ut redderemus accepimus; unde ego veſter ſervus reducens ad animum multum me vobis Beati Apoſtoli Petre & Paule eſſe devitorem, propter quod ab uveribus matris meæ divinæ potentiæ gratia protegente intro gremium Eccleſiæ veſtræ aluiſtis & ad incrementum per ſingulos gradus uſque ad ſummum apicem Sacerdotii licet immeritum producere eſtis dignati, ideoque hoc privilegii munuſculum humili interim offerre devotione prævidi, ſtatuo enim, & à meis ſucceſſoribus ſervandum ſine aliqua refragratione conſtituto, ut loca vel prædia cum olibetis qui inferius deſcribuntur, quos pro concinnatione luminariorum veſtrorum à diverſis quibus detenebantur recolligens veſtra vobis dicavi immutilata premanere, ideſt in patrimonio appiæ maſſ. Victoriolas olibetu in fund. rumelliano in integro olibetu: in fund. octabiano in integro maſſ. trabatiana olibet. in fund. burrejano ut ſup. olibet. in fund. appiano ut ſuprà.*

Olibetu in fund. juliano in integro olibet. in fund. viviano ut ſup. Olibet. in fund. Cattia :::: Olibet. in fund. ſoliſ-

ciano. ut ſup. Olibet. in fund. palmis ut ſup.Olibet.in fund.Sagaris. V .....Olibet. in fund. Marano. ut ſup.olibet. in fund. juliano ut ſup.olibet. in fund. ſarturiano ut ſup. olibet. in fund. caniano & carbonaria ut ſup.maſſ. ceſariana olibet. in fund. florano ut . olibet. in fundo Priſciano,& graſſiano ut ſup.olibet in fund. paſcurano ut ſup· olibet. in fundo variniano ut ſup. olibet.in fund. ceſariano ut ſup. maſſ. pontiana olibet. in fund. pontiano ut ſup. olibet. in fund. caſaromaniana ut ſup. olibet. in fund. tattiano ut ut ſup. olibet. in fund. caſaflorana ut ſup. maſſ. ſtejana olibet. in fund. berrano ut ſup. olibet. in fund· Caclano ut ſup. olibet. in fund. Pontiano ut. olibet. in fund. aquiliano ut ſup. olibet. in fund. ſtejano ut ſup. olibet. in fund. caſſis ut ſup. maſſ. tertiana. olibet. in fund. cammeliano & fund.tortiliano ut ſup.olibet. in fund. caſacuculi ut ſup. maſſ.neviana. olibet in fund. arcipiano . ut ſup. olibet. in fund. coreliano ut ſup. olibet.in fund. urſano ut ſup. in patrimonio labicanens. maſſ. algiſia olibet. qui eſt ad tuſu juxta anagnias in integro. olibet. qui eſt in ſilbula & modicas talias catagemmulum ag. milit. olibet. in aplineas in integro. olibet qui eſt in Claviano. olibet. quem tenet Franculus colonus in fund. ordiniano in integro .

135. Porrò has prope tabul. Nicol.I. ſarcophagus eminebat, ob marmorum varietatem, & ſtructuræ elegantiam, nobiliora inter Baſilicæ decora, dinumerandus.

136. Ante prædictas tabulas, & ſepulcrum Nicol. I. in oppoſitis intercolumniis porticus,& ad ſepulcrum Sancti Gregorii Magni, retrò quod antiquiſſimum venerabatur ſacellum, quod Orientem reſpiciebat, in eoque A imagines Deiparæ, & Chriſti vultus, necnon Apoſtolorum Petri, & Pauli, & Beati Honorati Baſilicæ Manſionarii viſebantur, populo magnâ cum veneratione ad eas colendas accurrente.

137. Hęc porta Judicii denominabatur, *quoniam* (inquit Mallius loco ſupracitato) *per eam tantùm mortui, qui ſepeliendi ſunt in Eccleſia B. Petri, mit-* B *tuntur à Domino judicandi*. Iſta janua Tabulâ XIX. literâ N. deſignatur, quæ etiam appellata fuit S. Andreæ.

138. 139. 140. Inter portam iſtam, & angulum porticus, multa Pontificum Romanorum ſepulcra viſebantur, inter quæ magis conſpicua fuère illa, Joannis VIII. juxta januam; deinde Joannis XIV. eiſque proxima, nec longè diſſimilia alia Joannis II. & demum Joannis III.

141. Multi prætereа Romani Pon- C tifices ſpatium illud tumulis occupavêre, quod medium jacet, ab angulo ſupradicto hujus porticus, uſque ad portam Judicii. Nam juxta parietes Auſtrum proſpectantes, & in veſtibulo extra Secretarium ſub pavimento jacuêre Bonifac. I. & II. Simplicius I. Gelaſius I. & Symmachus. Immò per totam hanc porticum ſub pavimento alii quamplures Pontifices tumulati D fuêre, quorum quolibet Alpharanus enumerat.

Extra hujus porticus extremitatem, quæ Meridiem reſpiciebat, magnum aderat ſacellum, quod Secretarium appellabatur, noſque infra ſub lit. dd. de eo latiùs acturi ſumus.

142. 143. 144. 145. 146. Verùm intra Secretarium, quod eſt poſt angulum hujus porticus, à dextris extra parie-

parietes ad Meridiem Benedict. I. Pont. Max. tumulum habuit. Hoc autem Secretarium poſtmodum in ſacellum ceſſit, quod appellabatur S. Mariæ de Febre, eò quòd Chriſtifideles enixè ſe Virgini commẽdantes (cujus icon elegantiſſima ibidem, in abſide majori ad Occaſum locata fuit) à febri quotidie liberabantur. Præter hanc aram Deiparæ ſacram, ſex aliȩ in hoc Secretario, totidem in ſacellis minoribus aderant, quarum tres Auſtrum, totidemque Boream reſpiciebant. Porrò in primum ſacellum à dextris in Auſtrum, ponè illud majus B. Mariæ, tranſlatum fuit altare S. Joannis Baptiſtæ. In ſecundo verò, antiquiſſimum ſtabat altare S. Sebaſtiani, à Chriſtophoro de Jacobatiis S. R. E. Cardinali, atque olim Baſilicæ hujuſce Canonico, reſtitutum, ac dote locupletatum. In tertio verò non inelegans quidem, ſed ſine nomine aliud erat, ante quod nonnulli egregii Viri, deque Apoſtolica Sede optimè meriti quieſcebant. A ſiniſtris autem hujus Secretarii ad Aquilonem juxta Sacellum majus, altera tranſlata fuit imago Deiparæ, Sanctorumque Apoſtolorum Petri, & Pauli cum tota muri craſſitie, quæ erat inter columnas porticus, ut num. 136. indicavimus.

147. Sacellum propè hoc, alterum ei ſimile ſequebatur, ſed ejus altaris locum occupavit janua, unde in Baſilicæ porticum iter erat.

148. Demum in tertio ſacello, ſuper altare locata fuit, ad tempus tamen, inſignis, atque admirandæ pulchritudinis ſtatua B. Mariæ Virginis, filium è cruce depoſitum amplexantis, è Pario marmore, ab inclyto Sculptore Michaële Angelò Bonarota Florentino elaborata, Joannis Cardinalis S. Dioniſii Francorum Regis Oratoris impensâ. Neque verò omittendum reor, antiquitus in hoc Secretario, Summos Pontifices cum ad officia divina in Baſilica celebranda accederent, veſtes Pontificias aſſumere, & exinde in Baſilicam ad altare majus, cunctorum ordinum comitatu, procedere conſueviſſe. Ante hujus Secretarii januam à facie Orientis erat veſtibulum cum abſidula, & altari. Ubi hæc abſidula olim erat, janua aperta fuit contra Meridiem, quæ iter, atque deſcenſum prȩbebat in Eccleſiam S. Salvatoris de Torrione, cum Cœmeterio, ſepeliendis omnibus Ultramontanis, necnon Italis, immò quibuſvis exteris, ac peregrinis Baſilicæ, addicto à S. Leone IV. quod vulgò nunc Campus Sanctus indigitatur, ſucceſſitque hoc Cœmeterium reliquis quinque antiquioribus, nempe Cœmeterio S. Juſtini ad Italorum, & Longobardorum, S. Mariæ in .... ad Anglorum, S. Michaëlis Archangeli ad Friſonum, S. Peregrini ad Latinorum, demum S. Mariȩ ad Saxonum ſepulturam. Eccleſiæ ac Cœmeterio prædictis, proxima erat magnæ amplitudinis domus, quam addito grandi cœnaculo, necnon aulis, & cubiculis multi Summi Pontifices, & præſertim Gregor. XIII. ampliorem effecerunt, ut inibi tredecim peregrini quotidiè, ad id inſtitutis miniſtris, ad menſam ſuſciperentur, omneſque, alii egenii, alimento reficerentur. Et hæc ſuffecta fuit domus antiquo Xenodochio à Divo Gregorio Magno, aliiſque duobus à Stephano II. circa Baſilicam excitatis.

Sed jam reliquæ quadriporticus partes nos vocant, quas à Symmacho

Papa marmoreis tabulis conſtratas, exornataſque Muſivis operibus, Conſtantinus Papa, ſex Sanctarum Syndonum picturis, conſpicuas reddidit. Primò autem de his partibus dicendum eſt, quæ Meridiem, & Aquilonem proſpectant. Porrò hæ quot columnis, tot paraſtatis lateritiis elevabantur, cum totidem arcubus, ſive fornicibus in intercolumniis, loco periſtiliorum, tectum fulcientibus. Et ſub his arcubus undique ad Baſilicam per gradus aſcēdebatur. Tempore autem procedente, dextera hujus quadriporticus pars, aulis cappellæ Juliæ, & Ædibus Altariſtæ; ſiniſtra verò ædificiis Palatii Apoſtolici, & Sacræ Rotæ Auditorum, atque Datarii cubiculis clauſa fuit.

149. Verùm ab hiſce partibus quadriporticus ad poſteriorem, ulterioremque inſpiciendam accedamus. Hęc ad Orientem ſita erat, pluribuſque paraſtatis cum fornicibus, porticibuſque, & columnis, immò parietibus plurimis interſecabatur. Exigua quædam ejus pars, adhuc vivente Alpharano, ſupererat, cujus in medio, ſex illæ jam ſupradictæ januæ laxabantur, tres Ortum, treſque Occaſum ſpectantes, in quadam ex paraſtatis è diametro dictam porticum, ad Aquilonem in Auſtrum interſecantibus, ara antiquiſſima viſebatur S. Mariæ in Turri appellata. Ante hanc Imperator electus ad recipiendam à Summo Pontifice Imperii coronam approperans, ubi Baſilicæ gradus aſcendiſſet, oſculatuſque Pontificis pedes fuiſſet, & ab eodem oſculo, & amplexu benignè exceptus, inter Canonicos adoptabatur, ſeque jurejurando Deo, & B. Petro Apoſtolo promittebat protectorem, defenſoremque futurum, tum Pontificis, cùm omnium S. R. E. jurium, atque bonorum. Inde Imperialibus inſignibus ſuperindutus Baſilicam ingrediebatur. Latè hæc deſcribitur cęremonia in libro Rituum Eccleſiaſticorum, qui ſub nomine Chriſtophori Marcelli Archiepiſcopi Corcyrenſis circumfertur in Sectione IV. per totam. Hæc autem pars quadriporticus S. Mariæ in Turri vocabatur, vel propter unam ei proximam, vel, ut aliis placet, propter duas B Turres Campanarias, inter quas media attollebatur.

150. Intra porticum verò à dextris in Auſtrum, è conſpectu Turris Campanariæ, domus aderat Archipresbyteri, ac aulæ pro janitoribus, Sacerdotibus, Miniſtriſque Baſilicæ. Deinde verò porticus pars, Archipresbyteri domo clauſa fuit, cum vetuſtate penè labens à Riccardo Cardinali Conſtantienſi, ejuſdem Baſilicæ Archipresbytero reſtituta, & decori ſuo reddita C fuiſſet.

151. Huic autem Archipresbyteri domui, oppoſita tollebatur Turris Cāpanaria, cum mole, tum gravi, ac ſonoro campanarum tinnitu celeberrima, de qua Bibliothecarius in Hadriani I. vita ſic narrat: *Unde ex nimia fervoris dilectione pro honore B. Petri Apoſtolorum Principis, & ornatu ipſius Sancti Patriarchii conſtruxit, atque D ædificavit ibidem noviter turrem, miræ pulchritudinis decoratam, cohærenti porticu, quæ deſcendit ad balneum. Ubi, & deambulatorium, ſcilicet ſolarium ſuum, cancellis æreis, nimis pulcherrimè conſtrui fecit. Sed & porticum ipſam, quæ vetuſtate diruta inerat, nimis utiliter renovavit, & picturis, atque marmoribus eamdem turrem, & cuncta ædificia ab eo noviter conſtructa, deco-*

decoravit. Ciaconius in Clementis VI. vita narrat Anno Dominicæ Incarnationis 1352. paulò ante ipſius Pontificis mortem dirum Coemetem fulſiſſe, & quatriduum ante ejus obitum, quarto nonas Decembris, Turrim Cimbalariam S. Petri in Vaticano (ſic erat appellata) fulmine cœlitus tactam, magnaque ex parte culmen ejus diſiectum, & vi ignis campanas fuiſſe fuſas. Hujuſmodi turris exemplar demonſtratur in Tab. XII. lit. A. de qua Turri etiam ſupra diſſeruimus.

152. Tradit Petrus Mallius n. 51. ante hujuſmodi poſterioris quadriporticus frontem, tres januas ſummæ vetuſtatis fuiſſe, quæ poſtea à Nicol. V. fuère reſtitutæ, ac in earum ex ære valvis civitatum nomina, quæ ab Imperatoribus, Regibus, aliiſque Principibus Sanctæ, & Apoſtolicæ Sedi donata fuère argenteis literis inſculpta, ac adnotata, quas ſe vidiſſe, & legiſſe ſequentibus teſtatur verbis. *Quantam reverentiam, quantam dilectionem totus Orbis terrarum huic Sacroſanctæ Beati Petri Baſilicæ exhibeat, quantumque Chriſtianiſſimus Romanorum Imperator Carolus, eam ditaverit, & honoraverit, in vita beatæ recordationis D. Hadriani I. Papæ manifeſtiſſimè indicatur. Nam donationem Beato Petro, & ejus Succeſſoribus per Cappellanum, & Notarium ſuum Etherium religioſum, & prudentem virum lætus fecit. In qua conceſſit prænominato Pontifici Domino Hadriano, & Succeſſoribus in perpetuum has urbes, & caſtella; ideſt à Lunis cum inſula Corſica; deinde in Suriano, deinde in Monte Bardone, ideſt in Vereto: deinde in Parma, deinde in Regio, & exinde in Mantua, atque Montem Silicis, ſimul, & univerſum Exarchatum Ravennatium, ſicut antiquitus erat. Atque Provincias Venetiam, & Hiſtriam, Necnon & cunctum Ducatum Spoletanum, ſeu Beneventanum: factâque eâdem donatione propriâ ſuâ manu eam ipſe Imperator corroborans, univerſos Epiſcopos, Abbates, Duces, & Grafiones in ea aſcribi fecit. Quam nimirum chartam donationis prius ſuper altare B. Petri ſuperiùs, & poſtmodum intus in Sancta ejus Confeſſione ponentes, tam ipſe Franciſcorum Rex, quàm ejus Principes B. Petro, & ejus Vicario Sanctiſſimo Hadriano Papæ ſub terribili ſacramento ſeſe omnia conſervaturos, quæ in eadem charta donationis continentur, promittentes tradiderunt. Appaream quoque ipſius donationis per eumdem Etherium aſcribi faciens, intus ſuper corpus B. Petri ſub iſtis Evangeliis poſitis pro firmiſſima cautela, & æterna nominis ſui, & Regum Francorum memoria propriis ſuis manibus poſuit. Aliaque ejuſdem donationis exempla per Scriniarium S. R. E. aſcripta, ejus excellentia ſecum deportavit: & ideò, ut putamus in memoriam tam magnificæ donationis nomina civitatum, quæ prænominatus Romanor. Imperator huic Sacroſanctæ Eccleſiæ contulit, in portis æneis, quæ ſuper gradus B. Petri fuerunt, videlicet in introitu Eccleſiæ S. Mariæ inter Turres argenteis literis annotata fuerunt, ſicut nos vidimus, & ſæpè cum fratribus noſtris legimus.* Eædem januæ exteriùs, quatuor ornabantur columnis cum ſuis capitulis, è lectiſſimo marmore. Harum januarum, ac columnarum locus deſignatur in dicta Tab. XII. lit. K. Supra verò, ac interiùs in parietibus perantiquo Muſivo opere expreſſæ erant imagines Salvatoris in

thro-

throno ſedentis, & hinc inde SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli, necnon Angelorum, aliorumque Sanctorum cum hac inſcriptione:

Tibi Chriſte ſit laus, honor, & decor.

SECTIO XI.

De iis, quæ olim erant in Eccleſia Sancti Andreæ Apoſtoli, in veſtibulo Templi Apollinis.

153. TOTUM illud ſpatium, quod medium jacet inter Eccleſiã S. Petronillæ, parieteſque Baſilicæ navim tranſverſam, in Auſtrum claudentes, occupabat Eccleſia S. Andreæ num. 153. cujus ornatui, & elegantiæ Symmachus Papa maximè ſtuduit. Sic enim in Pontificali libro, ac hujus Pontificis vita legitur: *Fecit Baſilicam S. Andreæ Apoſtoli apud B. Petrum Apoſtolum ubi fecit Ciborium ex argento, & Confeſſionem penſ. lib. centum, & viginti. Arcus argenteos tres penſ. ſingulos libras ſexaginta.*

Sub ſilentio prętereundum minimè eſſe cenſeo, locum iſtum ex præcitati Mallii lectione, dubium reddi; nam numer. 16. ſic ſcribit: *Infra Palatium verò Neronis eſt Templum Apollinis, quod nunc vocatur S. Petronillæ, in quo eſt reconditum corpus ejuſdem Virginis, ante quod eſt Baſilica S. Angeli, quæ vocatur Vaticanum, mirifico moſibo laqueatum auro, & vitro. Ideò verò dicitur Vaticanum, quia Vates, ideſt Sacerdotes antiquitus, canebant ibi ſua officia, ante Templum Apollinis: & ideò tota illa pars dextra Baſilicæ B. Petri, qua itur per Porticum Pontificum, & uſque ad Portam Argenteam, vocabatur Vaticanum. Ibique eſt aliud templum,* A *quod fuit Veſtarium Neronis, quod modò vocatur S. Andreas: in cujus Altare Beatus Gregorius Papa, ut à noſtris majoribus accepimus, recondidit brachium Sancti Andreæ Apoſtoli, & B. Lucæ Evangeliſtæ, quæ cum magna devotione detulit à Conſtantinopoli.* Hæc Mallius, qui in hac ſua narratione de tribus præcipuè locis mentionẽ facit, nempè de Templo Apollinis in Eccleſiam Sanctę Petronillę converſo; B ſecundò de Baſilica S. Angeli, tertiò de alio templo Veſtario Neronis dicto (quod Veſtiarium legendum eſt) in Eccleſiam S. Andreæ commutato. De Eccleſia S. Petronillæ, ubi nam fuerit, ambigendum minimè eſt, cum expreſſè illa indigitetur. Quæſtio igitur eſt de Baſilica S. Angeli, & Templo Sancti Andreæ. Locus Baſilicæ S. Angeli ex eadem Mallii lectione etiam erui- C tur, nempè quod erat ante Templum S. Petronillæ. Dubium igitur remanet, ubinam S. Andreæ templum fuerit, quod antiquitùs Veſtiarium Neronis vocabatur. Hoc dubium nobis excitavit D. Petrus Paulus de Rubeis, ejuſdem Baſilicæ Beneficiatus, & in ejuſdem Baſilicæ hiſtoria valdè eruditus. At cum diligenti attentione præallegatum locum ab Alpharano, aliiſque Scriptoribus deſcriptum conſiderarem, ſitum obſervavi ante Apollinis templum, illummet fuiſſe, qui à Mal- D lio deſcribitur pro Veſtario Neronis. Nam ſi attentè iſtius Auctoris vocem, *ibique* perpendamus cum dictis de Apollinis templo connectenda ſunt; cum Veſtiarium locus ſit, ubi aſſervantur veſtes. In hoc igitur loco, quando Nero dirus ille Imperator in Circo aurigabat, ut Svetonius narrat, veriſimiliter veſtes, aliaque Imperialia depone-

pone-

ponebat ornamenta, quando nempè A pro Agitatore apparebat in Circo. Non obſtat, quod Mallius locum iſtum templum appellet, cum eàdem utatur voce in ipſo Apollinis ædificio, quod ptincipale, & non pars eſt, ut iſtud Veſtiarii. Quamobrem obſervo Mallium de vocum electione ſolicitum minimè eſſe, ut in hac eademmet narratione animadverti valet; quoniam Neronis Circum, Palatium ap- B pellat, cum ex hiſtoriis, Neronem nullum aliud Palatium ædificaſſe comperiamus, præter illud, quod ſuâ pretioſitate domus aureę Neronis nomen promœruit; lapſus eſt enim Mallius in voce Baſilicæ, quam ædificii parti attribuit, cum propriè Baſilica Regium ſit ædificium, & non illius pars, immò altare, ut mox dicemus. Inſuper eumdem locum templum nominat, cum ſit templi veſtibulum. Non obſtat, C quod eidem loco duo fuerint attributa nomina, quia in eodem tria aderant altaria; unde à Sanctorum nominibus; in quorum honorem ipſa altaria dedicata erant, locus ipſe nomen deſumpſit. Si enim obſervabatur altare, quod in veſtibuli medio ſitum erat, ac Sancto Andreæ dicatum, templum D. Andreæ denominabatur; ſi verò quis animo ſe convertebat ad altare S. Angeli D eodem in loco ſitum, Eccleſiam S. Angeli locum illum appellabat; ut obſervamus hodie in Eccleſia S. Mariæ in Coſmedin, quæ dicitur etiam Schola Græca, quæque etiam alio vocabulo *Bocca della Verità* nominatur à marmoreo ſimulacro inibi extante. Item in Eccleſia S. Mariæ, & Gregorii in Vallicella, quæ ab aliquibus Eccleſia nova, ab aliis verò S. Philippus dicitur. Pariter in Eccleſia S. Mariæ novæ, quæ itidem à quibuſdam S. Franciſca, ſive S. Franciſca Romana vocitatur, nomina enim ſunt ad placitum. Quando igitur ædificia nota ſunt, ſub quocumque illa nominentur vocabulo, ſemper pro eiſdem innoteſcunt. Ex hactenus dictis concludi poſſe videtur, cum omnes Scriptores de Baſilica Vaticana tractantes, locum iſtum pro Eccleſia S. Andreæ deſignent, non obſtare, quod Mallius illam Baſilicam Sancti Angeli denominet, quia partem pro toto accepit. At unde digreſſa fuit oratio revertatur.

154. 155. Dexteram hujus veſtibuli in angulo ad Occidentem tenebat ſacellum, ſeu potius præmemoratum S. Angeli altare; ſiniſtram verò aliud S. Urſulæ, & ſociis dedicatum. Totus autem hujus veſtibuli, ſive Eccleſiæ tractus oblongus erat, habebatque in longitudine palmos 78. juxta tranſverſæ navis Baſilicæ latitudinem.

Hac in Eccleſia S. Andreæ celebrata fuit Synodus ſub Bonif. III. ann. 531. in qua dicitur, habita fuiſſe in Conſiſtorio B. Andreæ Apoſtoli; ubi notat Holſtenius in ſua Collectione Romana, à Pontificibus, & Epiſcopis Romæ Concilia celebrantibus, olim quæſitam fuiſſe viciniam Sacrarum Reliquiarum S. Petri Apoſtoli, ut coram eo quodammodo habita dici poſſent, idque deducitur ex Epiſt. XVI. S. Leonis Magni ad Univerſos Epiſcopos per Siciliam conſtitutos cap. 7. *Pari modo*. Alia Synodus à Symmacho Papa celebrata, fuit habita in Conſiſtorio Lateranenſi, ex quibus Synodis Cardinalium Congregationes, in quibus Epiſcoporum electiones fiunt, Conſiſtorii nomen deſumpſiſſe pro certo habeo.

SE-

SECTIO XII.

De iis, quæ exſtabant in Eccleſia Sanctæ Petronillæ Virginis, in Templo Apollinis.

TEMPLUM hoc à S. Paulo I. Pont. egregiè ornatum, dedicatumque S. Petronillæ Virgini fuit, exteriùs orbicularis, interiùs verò octangularis B erat formæ, tegebaturque teſtudine, ſive tholo rotundo; longitudo ejus, ac latitudo inter ſe pares, palmos 75. adæquabant, altitudo verò palmos 55. Intra parietum craſſitudinem, juxta numerum angulorum, octo ſacella viſebantur, æqualia inter ſe longitudine, & latitudine palm. 20. ſingulaque diverſis altaribus ornabantur, quæ ferè omnia in ejus templi, Baſilicæque demolitione perierunt, quædam tamen eorum, ut ex libro Mallii, & Baſilicæ C Martyrologio colligitur, hæc fuère.

156. 157. Primò à dextris iſtius primi ſacelli, per quod ad dictum templum iter erat, aliud ſacellum erigebatur contra Occidentem, & Aquilonem, in quo erat conſpicuum altare S. Salvatoris, vulgò *De Abundantia* appellatum, quod ab Urſinorum domo erectum, atque dotatum, cum lapſu temporis inoleſceret, Neapolio de Urſinis Comes Manupelli reſtitui, in Teſtamento mandavit ibique cum ſuis majoribus, & Thoma de Urſinis Comite de Manupello S. R. E. Diacono Cardinali S. Mariæ in Dominica, ſepultus fuit.

158. Ponè hoc Sacellum in alio angulo ſequebatur alterum cum ara Sanctæ Mariæ Virginis ſub titulo Annunciationis, quod Maria de Comitibus A jam labens reſtituit, dotavitque. Hujus à tergo, cum fundamenta novę Baſilicę ponerentur, ingens fovea inibi inventa, innumeris defunctorum oſſibus, è ſepulchris templi S. Petronillę effoſſis, oppleta fuit.

159. Non longè à prędicto aliud ſacellum fuit Meridiem, & Occidentem reſpiciens, habuitque altare non inelegans, quod prę ſenio nomen amiſerat.

160. Sequebatur exinde longè antiquius, atque elegantius ſacellum in Auſtrum S. Petronillę, filiæ B. Petri ſacrum, quod cum altari, ut jam diximus ſplendidiſſimè ornavit Sanctiſs. Pontifex Paulus I. & ſub eodem prædictæ Virginis corpus, viâ Ardeantinâ, maximâ cum pompâ translatum, in labro è marmore nobiliſſimo collocavit, cum hac inſcriptione.

Aureæ Petronillæ dulciſſimæ filiæ.

Intra ſacellum plura, nobiliſſimaque fuère ſepulcra, inter quæ illud Agnetis Imperatricis Henrici II. uxoris, & aliud hoc longè pretioſius Mariæ Honorii Imperatoris conjugis. Proximè etiam tumulata fuit Thermantia Auguſta ejus ſoror, & ipſa etiam poſt mortem ſororis, uxor prędicti Honorii. Hoc Mariæ Imperatricis ſepulcrum Anno 1544. die 4. Februarii, ſub Paulo III. Summo Pont. cum fundamenta D jacerentur novæ Baſilicæ, inventum fuit auro, argento, gemmiſque maximi pretii refertum, quæ ſingula recenſet Lucius Faunus in ſua Antiquit. Romę. cap. X. Sacellum hoc Ludov. XI. Francorum Rex ampliſſima dote locupletavit; duos ibidem inſtituendo Cappellanos, qui ter in hebdomada, pro anima dicti Regis, Miſſas celebrare tenerentur.

161. Ab hoc ſacello aliud petebatur, cum ara, cuius nomen, & Auctor prorſus latent.

162. 163. Hoc excipiebat alterum in Orientem ſimile ſuperioribus, unde aditus in templum Matris Deûm, poſtmodum S. Mariæ de Febribus nuncupatum. Hoc aditu mediante dicta duo templa connectebantur, ejuſque à ſiniſtris inter Ortum, & Boream intra Eccleſiam S. Petronillæ, abſidula cum altari conſpiciebatur, cujus nomen ignotum eſt. Aſt tota Eccleſia B. Petronillæ ſolo æquata, in nova Baſilica incluſa fuit, fornicibuſque pavimentum ejuſdem Baſilicæ ſuſtinentibus concamerata, & Chriſtifidelium ſepulcris addicta. Ubi verò prædictum erigebatur ſacellum, ſepulcrum repertum fuit, in quo penè innumera Fidelium cadavera, è Baſilicæ antiquæ loculis, & ex Eccleſiis adjacentibus eruta, condita fuêre.

164. 165. In medio autem prædicti aditus, ſive tranſitus in Orientem, ara S. Joannis Chryſoſtomi viſebatur, quatuor columnis porphyreticis fulta, nobilique marmoreo tegmine cooperta. Sub hac ejuſdem S. Joannis Conſtantinopoli tranſlatum corpus maximâ populi, & præcipuè fœminarum frequentiâ colebatur. Augebatque ejus venerationem lapis quidam Ægyptiacus, ſupra quem plurimorum SS. Martyrum corpora cruciata fuêre, de quo etiam diximus ſupra ſub n. 91. Porrò lapis ipſe exinde in Baſilicam tranſlatus fuit, & prope portam Guidoneam locatus; corpus verò S. Joannis Chryſoſtomi intra templum Sanctæ Mariæ de Febribus. Hinc inde etiam huic aditui, erant aulę Sanctimonialium, vulgò *le Murate di S. Pietro*, quæ inde propè Oratorium S. Gregorii, & Secretarium, ultimò ad nobiliora Urbis cœnobia translatæ fuêre.

SECTIO XIII.

De iis, quæ in Templo S. Mariæ de Febribus olim extabant.

Hoc S. Mariæ de Febribus templum; ſimile omnino alteri S. Petronillæ ſupra deſcripto erat; ejus forma octangularis, ac rotunda, latitudo, ac longitudo per diametrum palmor. 75. habebatque in parietum craſſitie octo ſacella, ſingula ſingulis in angulis. Adhuc integrum in Baſilicæ Sacrarium converſum cernitur. Duo hæc maximæ vetuſtatis templa coniunctim, extructa, atque per eum aditum, ſive tranſitum, quem deſcripſimus, connexa, à quo excitata fuerint ignoratur. Veriſimile tamen eſt Ethnicorum opus fuiſſe, qui in medio Circi erigebant templa, cum hæc in medio Circi Caii Neronis extructa eſſent, & Majorum traditione acceptum ſit unum ex his, illud videlicet S. Petronillæ, Apollinis, ſive Solis templum fuiſſe; alterum verò, nempè S. Mariæ de Febribus templum Matris Deûm, de quo diſſeruimus ſupra in principio, & num. 162. Modò hujus templi deſcriptionem aggrediamur.

166. 167. A dextris igitur ſacelli, per quod in templum aditus erat, ſequebatur aliud cum altari, inter Occaſum, & Auſtrum ſitum, ſed cui Sacrum eſſet olim quoque ignorabatur.

168. Juxta hoc aliud pariter in Auſtrum SS. Lamberto, & Servatio Epiſcopis erat dedicatum, ac à Georgio de Cæſarinis Baſilicæ Vaticanæ Canonico,

nico, & Apoſtolicæ Sedis Protonotario ampliſſimâ dote locupletatum. Hoc autem Canonicorum ſacellum appellabatur, eò quòd inibi corpora Canonicorum ſepulcro mandari conſuetum eſſet. Item hoc in ſacello repoſitum fuit, ut ſupra diximus, corpus S. Joannis Chryſoſtomi, cui etiam altare, à Julio Antonio Sanctorio S.R.E. Cardinali tituli S. Bartholomæi in Inſula, tunc S. Severinæ Archiepiſcopo, dicatum fuit.

169. A prædicto ſacello in alterum iter erat inter Meridiem, & Ortum poſitum, in cujus parietibus ſuper altare depicta Salvatoris imago conſpiciebatur, cæterum cui Sacrum, vel à quo erectum, ſive dotatum eſſet, oblivioni datum eſt. Præcipuum ejus decus fuêre B. Petri Cathedra, cui inſidebat, cum Pontificalia munia exerceret, de cujus identitate eruditam texuit Diſſertationem bo.me. Franciſcus Maria Phæbeus Archiepiſcopus Tarſenſis. Culcitra etiam Martyrum, quâ eorumdem corpora cooperiebantur, cum in Baſilicam ſepelienda deferrentur, eodem in ſacello aſſervabatur.

170. Multò nobilius erat hoc, quod poſt prædictum ſacellum adibatur in Ortum vergens, SS. Andreæ, & Jacobo Majori Apoſtolis dicatum, exornatumq; magnificentiſſimè à Caliſto III. Summ. Pont. altari marmoreo, cum eorumdem Apoſtolorum ſimulacris è marmore candidiſſimo, inibi extructo; necnon eximiæ ſtructuræ ſepulcro, in quo tamen haud ſepultus fuit, ſed in tumulo quodam inſtar aulæ concamerato, in penetralibus hujus ſacelli. In prædicto autem tumulo poſita quoque fuêre corpora Alexandri VI. Pontificis, & Henrici Borgiæ, Gandiæ Ducis filii S. R. E. Diaconi Cardinalis, è priori, in quo jacuerant loco, translata. Quin etiam juxta præfatum Calixtum III. ſepulti fuerunt, præter quamplurimos Protonotarios Apoſtolicos, Pontificum familiares, & cujuſcumque ordinis S. Apoſtolicæ Sedis Miniſtros, tres Cardinales Hiſpani, videlicet, Franciſcus Lloris Valentinus, S. Mariæ Novæ Diac. Cardinalis, Joannes Borgia Presbyter Cardin. tit. S. Suſannæ, & Joannes Lopez Præsbyter Cardinalis, tituli S. Mariæ Trans-Tyberim.

171. Ab hujus ſacelli tergo magnus ille obeliſcus jacebat, qui antequam à Conſtantino Ceſare Caii Neronis demoliretur Circus, in ejus medio olim ſteterat, cujus in ſummitate pomum ex ære deauratum erat, in quo Julii Cæſaris cineres fuiſſe conditas fama deprædicabat. Hunc fel. recordat. Xyſtus V. Pont. Max. in medio areæ maximæ, ante hanc Baſilicam, ſumma cum impenſa, tum populorum admiratione, ſupra auguſtam baſim erigi imperavit, & vulgò appellatur *la Guglia di S. Pietro*. De hoc, aliiſque obeliſcis Romam advectis integrum, ac valdè eruditum edidit tractatum, Italico idiomate, Michaël Mercatus, qui ejuſdem Xyſti V. ævo floruit. Cogor hìc tanquam veritatis amans palinodiam canere; nam in capite III. mei operis Veter. Monim. part. 1. dixi ſupramemoratum Michaëlem, de Leonibus, quos antiquitus ſub iſto fuiſſe obeliſco fama deprædicabat, ne minimam quidem feciſſe mentionem; cum re verà in cap. 39. illorum meminerit, dicatque tunc vulgi fuiſſe opinionem, dictum obeliſcum quatuor ſuſtentaſſe Leones. Deinde erutâ terrâ, quæ obe-

obeliſci baſem occultabat, non Leones, ſed illorum loco aſtraguli fuêre reperti.

172. Juxta hoc ſacellum Caliſti III. videre erat alterum B. Mariæ de Febribus nuncupatum, quod præcipuum fuit, & toti templo nomen impoſuit. In ejus altaris pariete antiquiſſima, ac ſummæ venerationis inerat imago, B. Mariæ Virginis filium amplexantis; & hinc inde, paulò inferiùs, Pontificũ, Cardinalium, Regum, aliorumque tam Eccleſiaſtici, quàm Laicalis ordinis nobilium Virorum, atque mulierum, Dei Genitrici ſe commendantium imagines. Hæc autem pictura Baſilicę Secretario diſiecto, & hoc templo in Sacrarium cedente, cum toto pariete avulſa, juxta Oratorium S. Gregorii, translata fuit. Ex qua translatione accidit, ut ſacellum, & Templum S. Mariæ de Febribus, Sacrarium Baſilicæ appellaretur.

173. Huic proximum aliud olim extabat ad Aquilonem, quod tamen, cui dicatum eſſet, omninò latebat. In eo autem plura, egregiaque Virorum illuſtrium ſepulcra conſpiciebantur, quibus deinde in hujus templi demolitione diſiectis, cadaverum ibi jacentium oſſa, in polyandrium ſub altare majus novæ Baſilicæ, fuerunt translata.

174. Denique contra Aquilonem, & Occidentem, poſtremum Beneficiatorum, & Clericorum Baſilicæ, erat ſacellum, Sanctiſſimæ Trinitatis indigitatum, Sanctiſq; Martyribus Coſmę, & Damiano ſacrum, ac ſplendidè ab Anſuino Beneficiatorum Priore dotatum. Hujus in medio ſub pavimento eorumdem Beneficiatorum, & Clericorum fuerunt ſepulcra; ſupra verò A juxta parietes, tumuli lateritii Alexandri VI. Papæ, & Henrici de Borgia Cardinalis, in quibus eorum corpora jacuêre, antequam in ſacellum Caliſti III. deferrentur, ut ſupra jam dictum eſt. Hæc de hoc templo, necnon de totius Veteris Baſilicæ, templorumque adjacentium mole, & ornatu indicata ſatis ſuperque exiſtimari poſſe arbitramur, à nobis præcipuè, qui levi B calamo hęc deſcribenda ſuſcepimus, cum plurimi egregii Scriptores non deſint, qui luculentiſſimos, feliciſſimoſque de Baſilica S. Petri cęterarum totius Chriſtiani Orbis Eccleſiarum ſplendore, & auguſtâ magnificentiâ tractatus ediderint.

SECTIO XIV.

De exterioribus partibus ad Baſilicam Vaticanam ſpectantibus.

C HÆSIMUS hactenus in deſcriptione interiorum partium hujus Baſilicæ, modò extra eamdem vagemur, & ad circumjacentes ędes, quę non ob ſtructuram tantummodò, verùm etiam ob antiquorum Chriſtifidelium pietatem, ac religionis fervorem, non in paucis commendabiles ſunt, oculos convertamus. Ut verò rem altiùs or- D diar, pauca pręmittenda mihi videntur de Monachorum ordinibus, atque inſtituto in Urbem introducto, circa annum Chriſti 340. quod ſic evenit. Cũ Anaſtaſius Alexandrinorum Epiſcopus ab Arrianis ſuâ ſede fuiſſet pulſus, Romam venit, atque hìc Monachorum Ægyptiorum inſtitutionem, & admirabilem vitam Magni Antonii adhuc viventis à ſe deſcriptam, promulgavit. Quare ſimul, & admira-

tionem, & ad conſectandæ vitæ monaſticæ ſtudium plurimas ex Romanis fœminis, nobiliſſimaſque incitavit, ut S.Hieronymus teſtatur Epiſtolâ 16. ad Principiam Virginem. Hinc autem non irrationabili conjectura argui poſſe crederem, Monaſteria circa Apoſtolorum ſepulcrum fuiſſe conſtructa, utpote, quæ non parum ſuâ ſolitudine hujuſmodi inſtituto conformarentur, dum Vaticana Baſilica extra Urbem tunc temporis poſita erat. Noſtra hæc coniectura ex ipſiſmet Monaſteriis circa hanc Baſilicam excitatis, deſcribendiſque, clariùs apparebit. Hæc autem quinque fuiſſe conſtat ex duabus conceſſionibus, unâ Joannis XIX. qui floruit anno 1014. & alterâ Benedict. IX. qui vixit anno 1034. in favorem Petri Epiſcopi Sylvæ Candidæ factis, ut apud Ughell. videre eſt Tom. I. paginâ 108. Ibi enim hæc Monaſteria numerantur, videlicet S. Stephani Majoris, & Minoris, SS. Joannis, & Pauli, & B. Martini, atque S. Theclæ. At præter hęc aliud apud Bibliothecarium in Vita Leonis III. reperio, nempè Monaſterium in Hieruſalem, de quo infra dicemus ad lit.aa. Verùm præterito ſeculo trium tantummodò ſupererant parietinæ, de quibus infra.

a. Per eam igitur antiquiſſimam januam, versùs Occaſum, quã ſupra jam indicavimus ſub n.13. Tab. VII. facilis erat aditus ad proximum Monaſteriũ S. Martini, cujus etiam ſitus oſtenditur in dicta Tabula ſub lit. a. De hoc Monaſterio mentio fit in dicta vita Leonis III. hiſce verbis. *Pari modo & Monaſterium S. Martini Confeſſoris, atque Pontificis, ſitum ubi ſupra,* (videlicet prope Eccleſiam B. Petri Apoſtoli) *quod nimiâ fuerat vetuſtate quaſſa-*

A *tum, penè omne à fundamentis reſtauravit.* Hìc autem perpendendum Leonem creatum fuiſſe Pontificem Anno 795. ac proinde cum ab anno 340. (quo tempore, ut diximus Romæ Monaſteria conſtrui cępere) uſque ad pręfatum Leonem anni 455. effluxiſſent eo temporis ſpatio fabricas corruiſſe, adeòut jure Bibliothecarius hoc Monaſterium nimiâ vetuſtate quaſſatum tradiderit. De hoc etiam Monaſterio

B Scriptor vitæ Leonis IV. in eodem Libro Pontificali ſic ait: *Hic primùm* (nempè Leo) *à Parentibus ob ſtudia literarum in Monaſterium B. Martini Confeſſoris Chriſti, quod foris muros hujus Civitatis Romanæ, juxta Eccleſiam B. Petri Apoſtoli ſitum eſt, quouſque ſacras literas plenitùs diſceret ſpontè conceſſit. Ubi non ſolùm literas didicit, verùm etiam in ſtudio Sanctæ converſationis, non quaſi puer, ſicut tunc erat, ſed velut perfectus Monachus mãſit.Cu-*

C *jus etiam piæ cõverſationis exemplo alii ſub eodem Monachico degentes ritu,Omnipotenti Domino plus devotè ſerviebant.* Ex quo Monachus huic Baſilicæ in Divinis inſerviſſe deducitur, ut narravimus ſupra num. 39.& Monaſteria literarum fuiſſe ſeminaria, è quibus diverſi Romani Pontifices prodiêre, qui Eccleſiæ Romanæ alumni appellabantur, ac nutriti in aula Romana. In

D hac quoque vita hæc habentur: *Idem egregius Pontifex in Monaſterio S. Martini, quod B. Petri Apoſtoli Baſilicæ cohæret, ad laudem, & gloriam ipſius B. Martini oraculi pulchritudinis veſtem perfecit,habentem hiſtoriam ſupramemorati Sancti* jacentis *in lecto, cum effigie Salvatoris Domini noſtri Jeſu Chriſti:* Idem inferiùs repetitur,ſcilicet: *In Monaſterio S. Martini, quod ipſius*

Apo-

Apoſtolorum Principis Eccleſiæ cohæret, A *fecit lucernam ex argento fuſilem, ac bimixtam penſ. lib. viginti ſeptem, & dimidiam*. Demum ibidem ſcribitur: *Monaſterium S. Martini, quod longo ſenio erat caſurum miris domorum ædificiis reſtauravit, & ad honorem meliorem, quam prius fuerat, funditus decoravit*. Alia de hoc Monaſterio leges in vita Benedicti III. qui præfato Leoni ſucceſſit.

b. Huic autem proximum aliud extitit Monaſterium, ſed longè majoris operis atque molis, ut ex ſuperſtitibus parietinis argui valet; locum, & Ichnographiam vide in eâdem Tabula VII. lit. b. Dicebatur hoc Monaſterium S. Stephani Majoris ad differentiam alterius Minoris, de quo infra lit. f. ac in vita Leonis III. narratur, ibi: *Præſertim igitur & Monaſterium S. Chriſti primi Martyris Stephani, quod appellatur Cata Galla Patritia, quod præ nimia vetuſtate jam emarcuerat*, C *atque ex parte corruerat, idem præſagus Pontifex* (ſcilicet Leo) *certamen ponens à fundamentis ſimul cum Oratorio firmum jacens fundamentum, in meliorem erexit ſtatum*. Gallam iſtam præclaram eam fœminam fuiſſe puto, Theodoſii Junioris filiam, ac Conſtantii Cæſaris uxorem, necnon Valentiniani III. Matrem, non tam nobilitate, quàm religione inſignem, cum ſacra plurima ædificia Leonis I. Sanctiſſimi D Pontificis hortatu conſtruxerit, atquè ornaverit; de qua nobiliſſima fœmina diximus etiam in noſtro opere de Vet. Monim. part. I. cap. 23. & 24. Sexcentis circiter annis Monachi in eodem Monaſterio permanſerunt, donec illud Leo IX. Capitulo prefatæ Baſilicę univit. Ejus autem quædam adhuc veſtigia ſuperſunt, in exiguam tamen Eccleſiam converſa, quæ Abiſſinorum, ſeu Æthiopum nationi, ab Eugen. IV. conceſſa creditur. Plura de hoc celebri Monaſterio referre valerem; ſed brevitati ſtudendo abſtineo, Lectoremque ad ſæpecitatum Turrigium pag. 327. & 480. remitto.

c. Litera Eccleſiam Sancti Andreæ à Symmacho Papa conſtructam deſignat, de qua etiam egimus ſupra B ſub numer. 153. Ejus longitudo palmos 78. æquabat. Tria in eadem erant altaria, primum ad ſiniſtram ingreſſus, cujus ob vetuſtatem denominatio ignota erat. Secundum ad dexteram D. Michaëli Archangelo dedicatum, ac S. Angeli Vaticani nomine inſignitum, Muſivoque opere erat ornatum. Tertium verò altare in medio Eccleſiæ, in honorem S. Andreæ Apoſtoli, erectum fuerat. Alia de iiſdem altaribus diximus ſub num. 153. 154. & 155. in Pontificali libro, ac vita Joannis VI. legimus, Pontificem hunc hac in eadem Eccleſia ambonem noviter feciſſe.

d. Templum S. Petronillæ dicatum, extra formæ orbicularis, intus verò formæ octangularis ab Honor. I. Summ. Pont. extructum, ut in Pontificali, ac ejuſd. Pontificis vita. De hoc templo diſſeruimus ſub. n. 153. & ſeqq.

e. Templum S. Mariæ de Febribus de quo itidem ſub num. 162.

f. Monaſterium S. Stephani Minoris. Duo Monaſteria ad ejuſdem Sancti honorem fundata fuiſſe reperio, ut nuper lit. b. retuli; unum ſub denominatione Cata Galla, alterum Cata Barbara, quamobrem ea ex nominis affinitate confunduntur, ac unum, & idem eſſe exiſtimantur; contrarium tamen

arbi.

arbitror, nempe primum tamquam majus, & magnificentius à Galla Placidia; ſecundum verò à Barbara Patritia fuiſſe conſtructa; nam Græca vox κατὰ plures habet ſignificationes: hìc autem nil importare putaverim præter particulam *in*, adeò ut genuinus ſit ſenſus, in Galla placidia, & Barbarâ Patritiâ; ex eo quia Monaſterium in prædio, vel in ipſius Gallæ Placidiæ bonis conſtructum fuerit, ut dicimus de hac Baſilica, quæ cum in Campo Vaticano excitata ſit, Baſilica S. Petri in Vaticano appellatur.

g. Canonicorum habitatio, vulgò *Canonica* à Nicolao III. qui ſedit anno 1277. ampliata.

h. Auctor eſt Alpharanus; hìc olim duas extitiſſe Eccleſias, quarum nomen ignotum erat, atque ipſæ, in novæ Baſilicę conſtructione, fuère demolitæ. Putat tamen earum alterā, versùs Occaſum, fuiſſe Monaſterium, appellatamque Eccleſiam SS. Joannis, & Pauli; alteram verò, contra Orientem, SS. Sergii. & Bacchi, ut ex librorum lectione, ac monimentis magnarum domorum inibi repertis, facillimè coniici poterat. Monaſterium hoc SS. Joannis, & Pauli à S. Leone I. in ejus vita conſtructum reperio, & fortaſſe unum ex illis fuit, quod Galla Placidia, ut ſupra narravimus, excitavit.

i. Prædicta verò Diaconia SS. Sergii, & Bacchi antiquitus Oratorium tantùm erat, quod Gregorius III. anno 732. in ampliorem redegit formam, eidem omnia concedens, quæ in Diaconiæ uſum neceſſaria eſſe videbantur. Quænam verò iſta conceſſio fuerit ex Hadriani I. vita deducitur, ubi ſic: *Idem egregius Præſul* (nempè Hadrianus) *Baſilicam B. Hadriani* A *Martyris, & SS. Coſmæ, & Damiani à novo reſtauravit, Diaconias conſtituit, in quibus, & multa bona fecit per ſuam ſempiternam memoriam, concedens agros, vineas, oliveta, ſervos, ancillas, & peculia diverſa, atque res mobiles, ut de reditu eorum crebris exactionibus Diaconiæ proficientes, pauperes Chriſti reficerentur.*

Tres huic ſimiles Diaconias, idem B Pontifex propè Baſilicam Vaticanam erexit, ut in ejuſdem vita ibi: *Hic coangelicus Vir divinâ inſpiratione ignitus conſtituit Diaconias tres, foris portam Beatorum Apoſtolorum Principis, ideſt unam quidem Sanctæ, & glorioſæ ſemper Virginis Dei Genitricis Mariæ Dominæ noſtræ, quæ ſita eſt in atrio; aliam verò ſupraſcriptæ, & intemeratæ Dominæ noſtræ, quæ ſita eſt foris portam B. Petri Apoſtoli in capite porticus. Nec* C *non & aliam Diaconiam, quæ appellatur Sylveſtri juxta hoſpitale S.Gregorii. Quas ſupraſcriptas Diaconias hic almificus vir in abditis, ſine miſericordiæ fructu reperiens noviter reſtauravit, ubi & dona plurima mobilia, atque immobilia pro remedio animæ ſuæ obtulit, & conſtituit, ut per unamquamque hebdomadam, quintæ feriæ, die cum pſallentio à Diaconia uſque ad balneum pergerent, & ibidem diſpenſatione per ordinem pauperibus conſolari, atque eleemoſynam fieri.* D Verùm de tribus his poſterioribus Diaconiis nullam apud ſcriptores de Vaticana Baſilica mentionem reperii.

k. A tergo veteris abſidis à Cl. Viro Probo, Prætorii Præfecto, qui vixit ſub finem IV. ſeculi, templum magnificum conſtructum fuit, quod in Tabula Ichnographica lit. K. deſignat. De hoc Probo, Probaque ejus uxore

foemi-

fœmina non ſolùm genere, verùm etiam ſanctitate illuſtri, plura ſcripsêre elogia SS. Joannes Chryſoſtomus, Auguſtinus, & Hieronymus, ac recens Aringhus in ſua Roma ſubterranea To. 1. lib. 2. cap. 10. ubi marmoreum ſarcophagum miris cælaturis elâboratum, ac tres icones, diverſos ejuſdem ſarcophagi aſpectus repræſentantes, refert, in quo ipſum Probum cum uxore tumulatum fuiſſe narrat citatus Aringhus, ad quem curioſum Lectorem remitto. Sarcophagus iſte in ſacello ad lævam ingreſſus Baſilicæ extabat, ac pro Sacro inſerviebat fonte; hic verò, præſenti anno 1692. quo hæc ſcribimus, ab eodem loco amotus, & in quadam camera prope Crucifixi ſacellum, repoſitus.

l. Cœmeterium Vaticanum, ſive Fontis S. Petri deſignat.

m. Bibliothecæ Pontificiæ locum cum pluteis demonſtrat, quamplurimis antiquiſſimis Codicibus refertæ, qui in novam Bibliothecam Vaticanam deinde tranſlati fuêre.

n. Sacrarium antiquum pro ſupellectili aſſervanda, ſupra quod erant magnæ aulæ, & cubicula pro Baſilicæ miniſtris, ejuſdemque Sacrarii cuſtodibus.

o. Magnum, & perantiquum Oratorium, quod tamen cui Sanctorum olim dicatum eſſet ignorabatur, quod poſtmodum b.m. Antonius Cardinalis Illerdenſis primævo nitori reſtituit.

p. Aliud non imparis molis Oratorium extra Baſilicæ latera protenſum, quod cum altari à b. m. Baptiſta Zeno Veneto S.Mariæ in Porticu Cardinali extructum fuit.

q. Sacellum à Xyſto IV. extructum, atque ornatum, necnon locupletiſſimâ dote auctum, ibique ſedilia lignea triplicis ordinis, juxta tres Clericorum ordines, in magnificentiſſima Baſilica divinas perſolventes laudes, ſtabilivit. Binos quoque Beneficiatos, ac totidem Clericos Xyſtinos nuncupandos adjunxit, multa quoque ſacra lipſana in altari repoſuit, plurimaſque indulgentias aram D. Antonii viſitantibus impertivit. De hoc eodem ſacello diximus ſupra ſub num. 66.

r. S. Thomæ Apoſtoli Oratorium, à Symmacho Summo Pontifice, qui ſedit in fine V. ſeculi extructum.

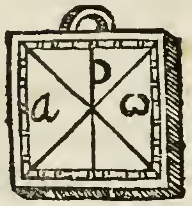
ſ. Aliud adeò venerandæ antiquitatis Oratorium erat, ut & à quo ædificatum, & cui nam Sancto dicatum eſſet penitus lateret. In hoc inde tranſlatæ, clauſæque vixerunt Sanctimoniales, vulgò *le Murate di S. Pietro*; quæ ut num. 166. indicavimus inter templa S. Mariæ de Febribus, ac Sanctæ Petronillæ juxta ſacellum S. Joannis Chryſoſtomi quibuſdam in aulis antiquitus clauſæ degebant. Poſtmodum verò jubente B. Pio V. in alia Urbis Monaſteria commigrârunt.

t. u. Duo annexa Monaſteria, nempè S. Soſii, & S. Apollinaris, quæ à ſupradicto Symmacho Pontifice extructa fuiſſe Panvinius, & Alpharanus arbitrantur, cum eorumdem Monaſteriorum in hujus Pontificis vita mentio habeatur.

x. Poſt hæc Oratoria antiquiſſimū ſequebatur ædificium, S. Ambroſii Eccleſia denominatum, cum eidem Sancto Epiſcopo, Eccleſiæque Doctori dicatum eſſet. Hujus in Eccleſiæ demolitione, ac in egeſtione terræ, pro novis fundamentis Cappellæ Gregorianæ jaciendis, multa Chriſtianorum corpora reperta fuêre, quæ ante pectūs aureas pendentes capſulas habebant,

in

in quibus una ex parte literis Græcis Sanctiſſimum Chriſti nomen inſculptum erat, ut vides:

Ex altera autem columbarum effigies, quæ cum pacis ſymbolum ſint, per hæc hieroglyphica denotabant defunctorum animas, in pace ad Dominum evolaſſe, ut ex Aringho lib. 3. cap. 2. colligi valet. His in capſulis Evangelium S. Joannis in charta deſcriptum nonnulli incluſum fuiſſe autumant, atque inde tum tempore, tum loci ſquallore ac fęditate in pulverem verſum, quem antiquorum Chriſtianorum ritum deferendi è collo pendulum Evangelium deſcripſimus in noſtro opere de Veter. Moniment. part. 1. cap. 16.

y. z. Duo perantiqua Oratoria, quorum ob nimiam vetuſtatem memoria perierat.

aa. Sequebatur hinc vetus Eccleſia, in tres naves diviſa, ut olim mos fuit, ac argui poteſt ex illis, quas in noſtro præfato opere de Veter. Moniment. allegavimus, pretioſiſque novem columnis hinc inde ſuffulta, ac S. Vincentio Martyri dedicata. Hæc olim Monaſterium in Hieruſalem vocabatur, de quo ſermo eſt in vita Leonis III. ubi ſic: *Fecit autem, & in Monaſterio Hieruſalem, quod ponitur ad Beatum Petrum Apoſtolum caniſtrum ex argento penſans libras duas.* Itidem in Leone IV. legitur ſimiliter. *Et qui in venerabili Monaſterio Hieruſalem, quod juxta Eccleſiam B. Petri Apoſtoli ponitur fecit veſtem de fundato cum orbicu-* A *lis in circuitu ornatam cum liſta de chryſoclavo cum velis, & imizino duobus, & de fundato tribus.* Monaſterium hoc Grimaldus, à Martinello citatus, aſſerit ſub Alexandro III. Eccleſiam S. Vincentii appellatam fuiſſe; ac anno 1561. novi templi causâ exciſam, ac ad cellæ vinariæ uſum jam dudum redactam, obliteratis vetuſtate picturis; ornatas naves fornicatas licet B anguſtas, oſtium ad Ortum Solis habuiſſe, ex quibus decem, & octo columnæ integræ marmoris Glareati 20. ferè palmorum fuerunt repertæ. Poſtmodum verò Collegium evaſit, ac in ea Canonici cum Archipresbytero (nõ tamen Cardinali) commorabantur. Deinde Nicolaus V. hanc ſuppreſſit Collegiatam, illiuſque fructus Capitulo, & Canonicis Vaticanæ Baſilicæ univit. Plura de hac Eccleſia ſcribit C Severanus de ſeptem Urbis Eccleſiis, ad quem Lectorem remitto.

bb. Gradus per quos ad Palatium Pontificium aſcendebatur:

cc. Oratorium S. Gregorii de Palatio appellatum, in quo corpus ejuſdem Sancti à Greg. IV. tranſlatum fuit.

dd. Secretarium ubi olim Romani Pontifices, dum è Laterano ad Eccleſiam S. Petri accedebant, veſtes Pontificias ad divina peragenda aſſume- D bant.

ee. Veſtibulum Secretarii, ubi plures Pontifices ſepulti jacuêre. Non procul ab hoc loco die 29. Septembris præteriti anni 1689. occaſione quâ ibi morabatur currus Eminentiſſimi de Lauræa, Mulæ terram percutiendo, foveam aperuerunt, in qua marmoreus erat ſarcophagus, qui effoſſus infraſcriptam inſcriptionem oſtendit, videlicet:

Fe-

Felix. Sanctæ. fidei. vocitus iit
in pace .Cujus tantus amor. & caritas.
retenetur. ab amicis
in aueuo. Qui cum eſ.ſet. fuit
Solacius. & miſericors. omnibu
snotus. Agrippina. fecit.
Dulciſſimo ſuo Marito
Cum quem. vixit. ſine. leſione
animi. annos III. & MX. fuit in
Sæculum. quod vixit. ann.
XXXII. dep. XIII. Kal. Sep. Valentiniano. N. P. & Victori Conſs.

Quibus ſolæciſmis præfata inſcriptio ſcateat, latinæ linguæ periti judicent; quo tempore autem fuerit exarata ex ipſis Conſulibus elicitur, qui anno Chriſti 371. Conſulatum ambo geſſerunt literæ N. P. Nobili Puero denotant.

Ut magis Lectoris curioſitati indulgeam, locum ubi ſarcophagus inventus fuit in ſæpecitata Tabul. VII. lit. Δ. oſtendo.

ff. Eccleſia S. Salvatoris de Oſſibus, ſive in Magello, aut Macello, vel de Torrione. Eccleſia hæc nunc profanata eſt, unitaque Palatio Sanctiſſimæ Inquiſitionis. Eamdem à Carolo Magno fundatam fuiſſe tradunt Turrigius, & Martinellus, quorum teſtimonia hìc referimus. Turrigius igitur pag. 525. hæc ſe reperiſſe aſſerit in quodam Ms. Codice continente Eccleſias, Hoſpitalia, Monaſteria Baſilicæ Vaticanæ ſubjecta videlicet: *Item ſubjicitur dictæ Sacroſanctæ Principis Apoſt. de Urbe Eccl. S. Salvatoris de Terione, quæ à Carulo Magno Imper. ad ſepulturam omnium Ultramontanorum, & omnium quorumcumque, ubicumque, & qualitercumque ad Urbem venientium pauperum, vel divitum, nobilium, vel ignobilium quocumque decedentium in hac alma Urbe Roma, vel in circuitu ejus à Sutrio uſque ad Ananiam, vel Alb. fuit conceſſa Baſil. S. Petri cum poſſeſſionibus, juribus, & utilitatibus ſuis ab ipſo Carulo primo Imperatore, & Leone Papa IV. (ideſt III.) Conſuetum fuit tamen de bonis Cameræ dictæ Baſilicæ dari in feſto Salvatoris comedere triginta pauperibus pro redemptione animarum omnium Fidelium defunctorum, & oleum pro feſto. Tamen oleũ, et comeſtio pauperũ fuerũt taxata Sacerdoti in viginti pauperes, & Sacerdos cætera facere teneatur, de quo pauperes malè poſſunt ſuſtentari. Tenetur etiam de more Capitulum Baſilicæ ſupradictæ totum, ut Collegium, ire illuc in feſto ejus, & veſperis vigiliæ, & in veſperis feſti, & poſt veſperas, cantare veſperos, & vigilias defunctorum, & poſtea Sacerdos indutus pluviali violaceo cum Acolitis, cum candelabro, & faculis accenſis, incenſo, & aquâ benedictâ ire per ſepulturas, & cœmiterium ſupradict. omnibus aliis dictæ Baſilicæ Inſtitutis procedentibus, & cantare pſalmos pœnitentiales. Quibus completis Sacerdos, & Clerici S. Salvatoris prædicti debent omnibus, & ſingulis dictæ Baſilicæ, qui miniſtrant, & officialibus vinum bonum propinare affluenter, & dare pyra, mala, neſpula, caſtanea, nuces, & bujuſmodi. Ante ſtatutum D. Nicolai PP. III. Capitulum monebat (ideſt faciebat) ibi bonam diſtributionem de bonis Cameræ Baſil. ſupradicto Sacerdoti ipſius Eccleſiæ S. Salvatoris. Cura Peregrinorum connectitur infirmorum, qui Sacerdos eiſdem debet Sacramenta Eccleſiaſtica miniſtrare. Bona autem omnia reliqua Peregrinorum quorumcumque, qualitercumque, & quomodocumq; ad ipſam Sacroſanct. Baſi-*

Baſilicam provenientia devolvuntur, ut Dopnus Leo Papa IX. eidem Baſilicæ conceſſit, & eſt uſque in hodiernum diem inconcuſsè ſervatum. Hæc Turrigius; Martinellus verò in ſua Roma Sacra, ac in eadem Eccleſia ſic ſcribit: *Narratur, quod Leo PP. IV.* (ideſt III.) *ædificavit unam Eccleſiam in civitate nova Leoniana, juxta murum in prædium, quod dicitur Magelli, non longè à monte, qui vocatur Vaticanum ad utilitatem ſepeliendi egenos in honorem Salvatoris Domini noſtri Jeſu Chriſti. Et idem Imperator libenti voto augeri cupiens, atque ampliari, Altare ibi conſecrare fecit, & maxima reliquiarum congeries condiri ſtatuit in honorem Salvatoris, & Stephani Protomartyris, S. Laurentii, & Beatorum Joannis & Pauli, ibique condidit de veſtimentis Sancti Stephani Protomartyris, ac unam parapſidem plenam de carbonibus, quibus uſtus fuit S. Laurentius, & duabus coſtis S. Joannis, & Armilla Pauli, & duas torques de Sergius, & Bacchus, & Bacchus Primicerius, & Secundicerius, & bojam* (ideſt funem) *de collo Alexandri V. Papæ.* (ideſt quintus à S. Petro) *& de capillis ejus quantum pugillo capere poteſt. Conceſſit unam Curtem, quæ dicitur Maceranum, novem filas ad Sale faciendum, quas emerat à Joanne Portuenſe Epiſcopo, Cruces, Calices, coclearia, forficulas, & alia paramenta, necnon Crucifixum argenteum lib. 60. cum ſuis gabbathis, ſive lampadibus. Voluitque, ut in dicta Eccleſia forent perpetuò tres Presbyteri, & duodecim Clerici tonſis comis de Aquitanio, & alias, prout latiùs continetur in dicto privilegio Dat. Ann. 797. Indictione 7. in Palatio juxta Vatican. ad Baſilicam Sancti* A *Petri, menſe Decembri, die 22. Alcuino, & Fredigardo Cancellariji.* Has deſumpſi ſubſcriptiones ex eodem Turrigio pag. 487. ubi notatur; quod licet in ſupradicto privilegio nomen Leonis IV. & Caroli Magni legatur, nullum propterea adeſſe errorem, eò quod Leo III. dictus fuerit etiam IV. ex Chronic. Ms. à Ricaredo Monacho Cluniacenſe in Biblioth. Vaticana B num. 3765. ubi poſt Sergium II. ponit quemdam Leonem III. ac idem ponitur à Martino Polono. Quin etiam Leo III. ſub nomine IV. habetur in diplomate Leonis IX. in Archivo Baſilicæ, confirmantis dictam Eccleſiam S. Salvatoris à præfato Carolo Magno, & Leone IV. conſtructam.

gg. Xenodochium, ſive magna domus, quæ in plures aulas, cubiculaque diſtributa erat à nonnullis Pontificibus ampliata fuit; præſertim verò C à Gregorio XIII. In hac autem domo Summi Pontifices S. Gregorium Magnum imitantes, per idoneos Miniſtros ibi inſtitutos XIII. Peregrinos ad Apoſtolorum limina confluentes, ad menſam quotidie ſuſcipiebant, qui mos nuper in Palatio Vaticano, & dum hæc imprimuntur in quirinali ſæpè præſente Pontifice obſervatur. Porrò D hæc domus loco antiqui Xenodochii á præfato S. Gregorio in platea Vaticana constructi, & aliorum duorum, quæ Stephanum II. auctorem habebant, & propè eandem Baſilicam erant, ſucceſſit.

hh. Eccleſia S. Apollinaris ab Honor. I. ædificata, ut ex ejus vita, ubi ſic: *Itē fecit Baſilicā B. Apollinaris Mart. in Urbe Romana in Porticu B. Petri Apoſtoli, quæ appellatur Palmaria à ſolo, ubi dona multa largitus eſt, & decrevit,*

vit, ut per omnem hebdomadã ſabbatho die exeat Litania ad B. Apollinarem, & ad B. Petrũ Apoſtolum, cum hymnis, et cãticis populus omnis occurrere debeat.

ii. Quatuor marmorea meniana, quæ à Xyſto IV. & Innocentio VIII. inchoata, ab Alexandro VI. fuère perfecta. Hæc quinque paraſtratis cum columnis marmoreis ſuſtentabantur, atque inde Romani Pontifices in præcipuis, ac ſolennioribus feſtivitatibus adſtanti populo benedictionem impartire ſolebant. Meniana hæc demonſtrantur ſupra in Tab. XII. lit. C.

kk. Juxta, & extra porticum in angulo ad Aquilonem occurrebat facies, ſive frons Palatii Apoſtolici, in qua lit. kk. regiam ejuſdem Palatii januam ab Innocentio VIII. reſtitutam, eximiiſque marmoribus, ac variis cælaturis ornatam demonſtrat, ut videre eſt in dicta Tab. XII. lit. D.

ll. Aſcenſum ad Baſilicam per gradus 35. marmoreos in quinque ordines diſtinctos oſtendit, quorum primi à Conſtantino Magno extructi, poſtea à Symmacho Papa amplificati; demum à Pio II. eò quòd ob nimiam vetuſtatem dilapſi eſſent, non renovati ſolummodo, ſed etiam producti, extenſique fuère ad Aquilonem, appoſitis ex utraque illorum parte SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli ſtatuis marmoreis, quæ etiam ad præſens cernuntur, ut apparet in relata Tab. XII. lit. H. I. De hujuſmodi ſcalarum aſcenſu devotionis gratiâ diximus ſupra, antequam de altari majori S. Petri ſermonem haberemus.

mm. Eccleſia, ſive Xenodochium S. Gregorii in Platea, ſive de Cortina, in qua Cantores Baſilicæ habitabant, necnon miniſtri, qui ex Pontificis ærario Peregrinis, Pauperibuſque ad Baſilicam confluentibus ſuppeditabant alimentum.

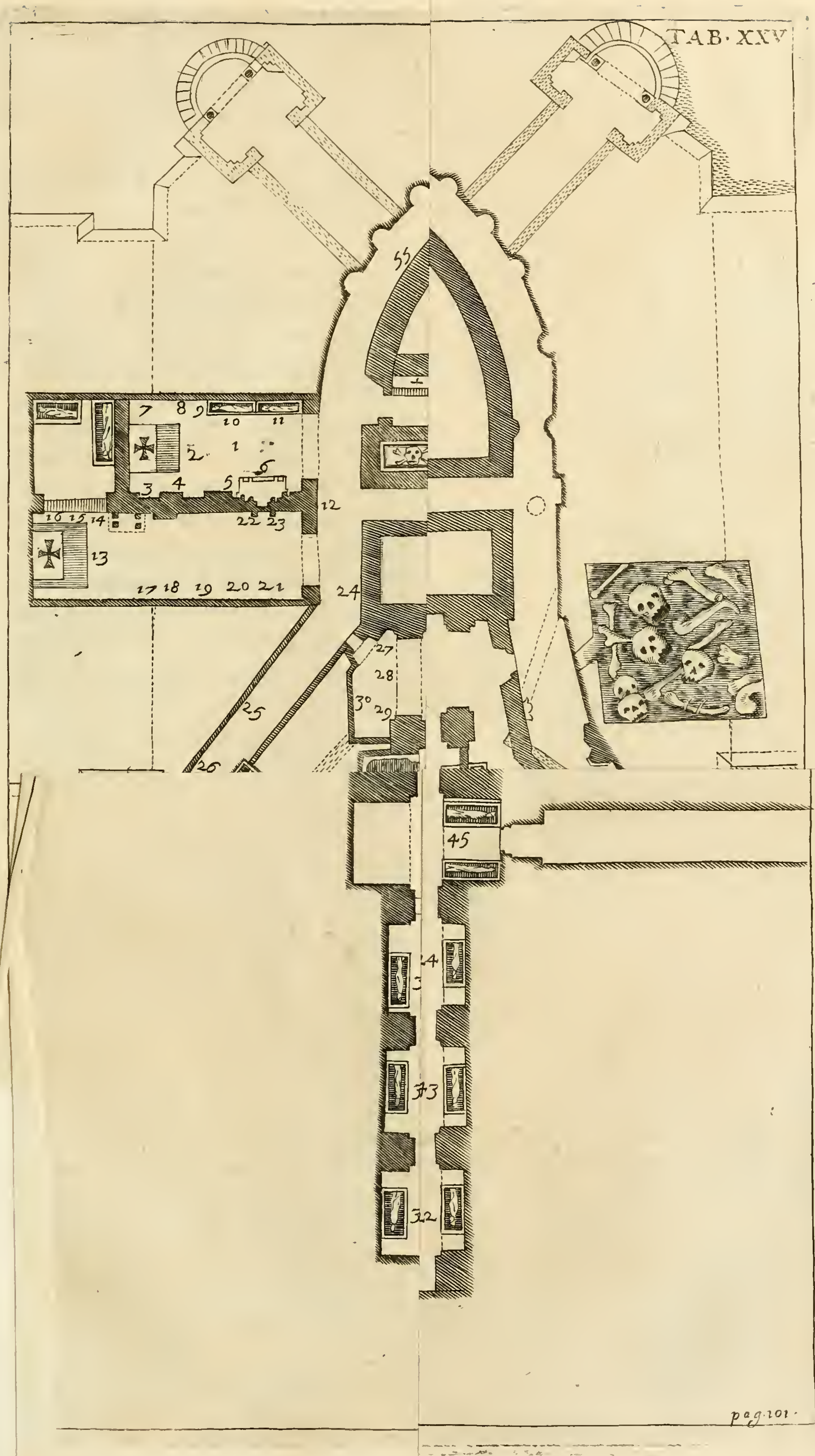
Non longè ab hac Eccleſia, alia aderat ſub denominatione S. Mariæ Virgariorum, in cujus conſpectu Cantorum ſchola lectum D. Papæ, ad Baſilicam proceſſionaliter accedenti, parabat.

Pro hujus diſſertationis corona, ac ut etiam magis appareat noſtri Imperatoris Conſtantini, erga eamdem Baſilicam liberalitas, donaria ab ipſo eidem Baſilicæ facta hìc ducimus annectere, prout in Libro Pontificali, & S. Sylveſtri vitâ enarrantur, videlicet.

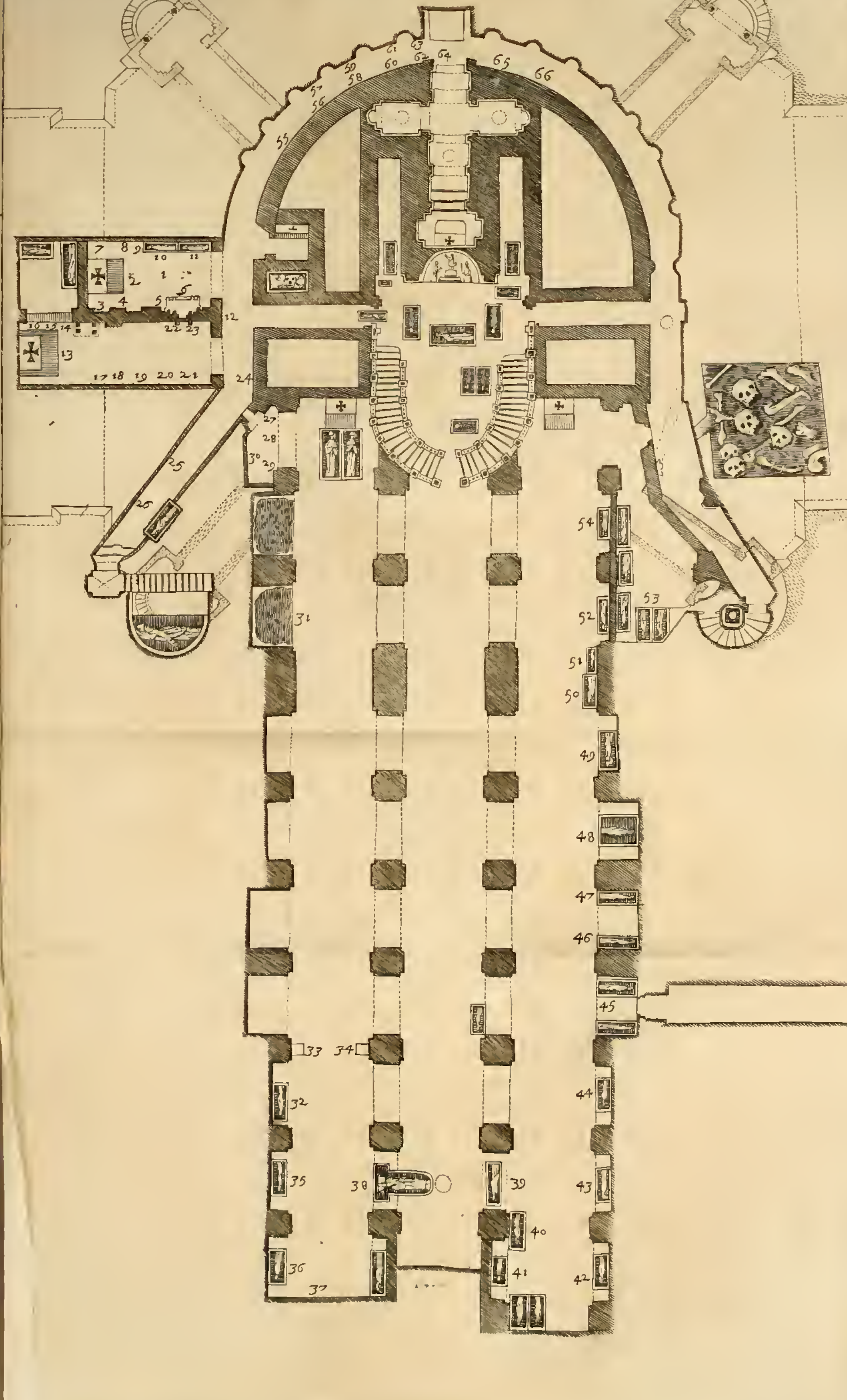
Corpus S. Petri recondidit, ipſum loculum undique ex ære Cyprio concluſit, quod eſt immobile. Ad caput pedes quinque, ad pedes pedes quinque. Ad latus dextrum pedes 5. Ad latus ſiniſtrum pedes quinque; ſubtus pedes quinque, ſupra pedes quinque. Sic incluſit corpus B. Petri Apoſtoli, & recondidit, & ornavit ſupra ex columnis Porphyreticis, & alias columnas vitineas, quas de Græcia perduxit. Fecit autem, & cameram Baſilicæ extremam ex auro fulgentem ſupra corpus B. Petri, ſupra æs unde concluſum eſt. Fecit crucem ex auro puriſſimo penſantem libras centum quinquaginta. In menſuram loci, ubi ſcriptum eſt hoc: Conſtantinus Auguſtus, & Helena Auguſta hanc domum regali ſimili fulgore coruſcans aula circundat; ſcriptum ex literis puris nigillis in cruce. Fecit autem candelabra aurochalca in pedibus 10. numero quatuor argento concluſa, cum ſigillis argenteis. Actus Apoſtolorum, penſum ſinguli libras 300. Calices aureos tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis ſinguli, qui habent gemmas 45. penſ. ſing. lib. 12. Metretas argenteas 2. penſ. lib. 200. Calices argen-

A *teos viginti penſ. ſing. lib.* 10. *Amas aureas duas, penſ. ſingulas lib.* 10. *Amas argenteas quinque, penſ. ſing. lib. tres. Patenam ex auro puriſſimo unam cum turre, & columba ornatam gemmis prainis, & hiacynthinis, quæ ſunt numero cum margaritis albis* 215. *penſant. libras triginta. Patenas argenteas quinque penſ. ſing. libras* 15. *Coronam auream ante corpus, ubi eſt Phara cantharus cum Delphinis quinquaginta, qui* B *penſ. lib.* 35. *Phara argentea in gremio Baſilicæ* 32. *cum Delphinis penſ. ſingul. lib.* 10. *Ad dexteram Baſilicę Phara argentea* 30. *penſ. ſingul. lib.* 8. *Ipſum altare argento, et auro cluſum cum gemmis prainis, et hiacynthinis, et albis* 210. *ornatum undique penſant libras* 350. *Thimiamaterium ex auro puriſſimo cum gemmis undique ornatum num* 51. *penſ. lib.* 15. *Item in reditus domus B. Petri obtulit Conſtantinus per Diœceſes Orientis hæc in civitate Antiochiæ. Domum Datiani præſtan-* C *tem ſolidos ducentos quadraginta Domunculam Vicene præſtans ſolidos viginti, & tremiſſem. Cæle in Aphodiſia præſtans ſolidos viginti, Balneum in cerateras præſtans ſolidos* 42. *Piſtrinum ubi ſupra præſtans ſolidos viginti tres Popina ſupra præſtant. ſolidos decem. Hortum Maronis, præſtans ſolidos decem. Hortum alium, ubi ſupra, præſtantem ſolidos undecim ſub civitate* D *Antiochia. Poſſeſſio Sybillæ donata ab Auguſto præſtans ſolidos* 323. *Cartas decadas centum, & quinquaginta; aromatum lib.* 200. *Nardini olei libr.* 200. *Balſamum lib.* 35. *Sub civitate Alexandria poſſeſſio Timialia donata Auguſto Conſtantino ab Ambronio præſtans ſolidos ſexcentos, & viginti. Cartas decadas* 300. *olei Nardi* 300. *Balſamum libras quadraginta. Aromata lib.* 150. *Storacis Iſauricæ lib.* 1. *Poſſeſſio Euthimica ducis, præſtans ſolidos quingentos, donavit Auguſtus Conſtantinus poſſeſſionem Pattinopolim, præſtãs ſolidos octingentos, Cartas decadas* 400. *Piper medemnos quinquaginta. Crocos libras centum, Storace libras* 150. *aromata caſſia lib.* 200. *olei Nardi libras* 300. *balſami lib.* 100. *lini ſaccos centum cariophyllorum lib. centum, & quinquaginta, oleum Cyprium lib. centum. Papyrii canas libras mundas mille. Poſſeſſio, quam donavit Aug. Conſtant. Hybromias, præſtans ſolidos quadringentos quinquaginta, cartas decadas* 200. *Aromata caſſiæ lib. quinquaginta. Olei Nardini lib. ducentas. Balſami libras quinquaginta. In provincia Euphratenſi ſub civitate Cyro poſſeſſionem Armanalanan, præſtantem ſolidos* 380. *Poſſeſſio Mobaris, præſtans ſolidos* 260.

Hæc de donariis. Modò in devotorum, religioſorumque hominum gratiam addere nobis placet, quod Anno 1687. hìc Romæ Amicus noſter, ac de ſacris, piiſque memoriis optimè meritus R. D. Abbas Bartholomæus Piazza peculiarem edidit tractatum, Italico Idiomate, inſcriptum: *Effemeride Vaticana per i pregi Eccleſiaſtici d' ogni giorno dell' Auguſtiſſima Baſilica di S. Pietro in Vaticano*. In quo, quidquid ſingulis diebus in eadem acciderit Baſilica, quod pietatem, ac devotionem excitare poſſit, eruditè narrat.

TAB. XXV
55
7 8 9 10 11
2 1
6
3 4 5
12
16 15 14
22 23
13
17 18 19 20 21
24
27
28
30 29
25
26
45
34
33
32
pag. 101.

TAB. XXV

pag 201

SECTIO XV.

De Partibus ſubterraneis, ſive Sacris Cryptis Vaticanæ Baſilicæ.

TAM interiores, quàm exteriores hujus inclytæ Baſilicæ, eique adjacentes fabricas diligenter luſtravimus, atque perpendimus, narravimuſque varios Sanctiſſimos Pontifices, varioſque Auguſtiſſimos Imperatores, Regeſque, atque Reginas, necnon ſublimes diverſi generis perſonas, non ſolùm in ædificiis, atque ornatibus, verùm etiam in dotibus, atque donariis magnas pecuniarum in ſumendo ſummas, quaſi certaſſe. Ne igitur tot religioſorum, piorumque hominum periret memoria varia fuêre erecta monimenta, quæ in veteris Baſilicæ demolitione partim diruta, partim aliò diſtracta ſunt; & ne ex hac demolitione ipſa monimenta in oblivionis tenebris deliteſcerent, piâ, peculiarique Romanorum Pontificum, præſertim Pauli V. vigilantiâ, illa in ſubterraneis ejuſdem Baſilicæ partibus, quæ nunc Cryptę denominantur, fuêre collocata. Quare nos, ut curioſitati ſimul, ac pię Lectoris devotioni ſatisfaciamus, nonnulla inſigniora monimenta, quæ in eiſdem extant Cryptis, hodieque viſuntur, eorumdemque propterea locorum, atque Cryptarum ichnographiam exponimus in Tab.XXV.

1. num. Deſignat Oratorium, ſive Cappellam Beatiſſimæ Virginis Marię Porticus, ſic dictæ, quia infra columnas Porticus veteris Baſilicæ olim extabat. Qua de re fusè citatus Turrigius pag. 33.

2. Altare ibidem exiſtens, in quo A viſitur imago ejuſdem Beatæ Virginis Mariæ, quæ Unigenitum filium ſuum, ac Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum amplexatur.

3. Hoc in loco antiquæ Baſilicæ ichnographia depicta eſt, ut nos ſupra in Tab. VII. exhibuimus. In aliis etiam hujus Cappellæ locis, præſertim in fornice, qui valde demiſſus eſt, vetera altaria delineata cernuntur, ſed cum B illa jam ſupra diverſis in Tabulis nos oſtenderimus, ac deſcripſerimus, hìc repetere incongruum fore putamus.

4. Marmorea Benedicti XII. imago, juxta quamſequens legitur inſcriptio etiam marmore inſculpta, nempè.

5. *Benedictus XII. Papa Tholoſanus fecit fieri de novo tecta hujus Baſilicæ ſub an. Domini N. MCCCXLI. Magiſter Paulus de Senis me fecit.*

De hac imagine diſſeruimus ſupra C ſub num. 48.

6. Statua marmorea S. Petrum ſedentem repræſentans, ut eſt illa ænea, quæ ſuperiùs ad præſens in Baſilica cernitur. Olim ante Regiam januam ſtabat, & in ejuſdem S. Petri feſto Pluviali, ac Mitra, cæteriſque ſacerdotalibus indumentis ornari etiam mos erat. De hac nos ſupra locuti ſumus, ubi de atrio hujus Baſilicæ egimus.

7. Marmoreum fragmentum, in quo memoria Concilii habiti hac in D eadem Baſilica anno 732. à Sanctiſs. Pontifice Gregorio III. contra negantes ſacras Imagines, cælata eſt, & quod à temporis edacitate ſervatum fuit, ſequens eſt.

Petro, Theophano, Sergio, Jordane, ſeu Johanne. Adſtantibus quoque Diaconibus. Moſcho Archidiacono, Zaccaria, Johanne, Theophulacto, atque Gemmulo, vel cuncto Clero. Antefactus

D. Gre-

D. Gregorius Apoſtolicus Papa dixit, reduco ad animum (Sanctiſſimi fratres mei) qualia mihi, & quanta mirabiliter Chriſtus D. noſter contulerit bona, & quomodo me indignum ad tanti apicis faſtigium ſuâ pietate dignatus fuerit evocare, & ſtupeſco nihil aliud valens retribuere potentiæ ejus, niſi ſolas agere gratias, & indeſinenti prece glorioſum ejus collaudare nomen: Quis enim (ut ait Propheta) loquatur potentias Domini, auditas faciat omnes laudes ejus, vel quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini in vocabo.

Hoc idem fragmentum habes apud laudatum Turrigium pag. 70.

8. Antiqua Crux Muſivo opere elaborata, quæ olim ad Ciborium Sanctiſſimi Sudarii à Joanne VII. conſtructum extabat.

9. Aliud marmoreum fragmentum continens monimentum Concilii habiti anno 732. ante D. Petri corpus, à Gregorio III. Sanctiſſimo Pontifice, quæ ibi leguntur hìc habes.

.... tiſſimi Epiſc. & Vener.....
Hoc quod à veſtro ſe ....
intuitu prævisum aul .....
omnium conditoris et ....
ejus placet, ut fieri di ....
træ, & omnium Salu ....
Gregorius Sanctiſſimus ....
Apoſtolicus Papa dixit ....
Sanctiſſimi intentio mea e ....
poſitioni ea quæ à vobis Chriſti ....
quoram B. Petri Apoſtoli ....
ſub interdictu anathemate ....
Sanctiſſimi Epiſcopi, & venerabiles ....
Presbyteri reſponderunt grato duc ....
Interdictu Apoſtolicæ Auctori hæc quæ..
Salubri conſideration ....
visa ſunt ſtabiliri debeant ne ve quis audeat exiſtere temerator ....
Gregorius Sanctiſſimus, ac Beatiſſimus. Apoſtolicus Papa dixit, ſi quis contra... Privilegii definitionem venire temptaverit anathema ſit, & reſponderunt omnes tertio anathema ſit.
Gregorius gratia Dei Epiſcopus Catholicæ, atque Apoſtolicæ Urbis Romæ huic privilegio, atque de ....

Alterum pulcherrimum exemplum nobis præbet moris hujus celebrandi Concilia ante corpus B. Petri Syricius Pontifex, qui ſedit anno Domini 385. Is enim in Synodali Epiſtola ſcribens ad Epiſcopos Africanos ſic ait: *Cum in unum plurimi fratres conveniſſemus ad S. Apoſtoli Petri reliquias, per quem & Apoſtolatus, & Epiſcopatus in Chriſto cœpit exordium, &c. Datum Romæ in Concilio Epiſcoporum octoginta, ſub ſub die octavo Idus Januarii.*

10. Nonnulla marmora anaglyphico opere elaborata, quæque erant ad ſacellum Johannis VII. in quibus varii rami frondibus veſtiti cælati erant.

11. Duo ſunt ſarcophagi, in quorum uno hæc tantummodo leguntur.

Conſtanti locus qui adhuc cos
TAT.

In tegmento verò legitur: *Conſtantii Dei famuli ſepulcrum.*

Alter verò ſarcophagus inſcriptione caret, atque ideò, qui ibi tumulati ſint ignoratur. Vide Turrig. pag. 67. & 108. In pariete ſuper hos ſarcophagos collata ſunt Phrygia marmora apprimè elaborata, involutos palmites arabico more expreſſos, repręſentantia, quæ olim erant in ſacello Joannis VII.

In paraſtrata dextera ad januam ingreſſus hujus cappellæ eſt ſtatua marmorea

morea anaglyphico opere elaborata S. Matthæum Apoſtolum repræſentans, quæ olim ad ſepulcrum Nicol. V. erat, de qua Turrig. pag. 98. & 108. è conſpectu verò ſcilicet in paraſtrata ſiniſtra alia eſt marmorea ſtatua, Sanctum Joannem Apoſtolum denotans, quæ itidem erat in eodem Nicolai V. ſepulcro ut idem Turrig. narrat paginâ 99. & 108.

E conſpectu januæ hujus cappellæ eſt magna Crux è marmore, quæ olim erat in ſummitate anterioris faciei veteris Baſilicæ.

Prope hanc Crucem ſequentes verſus marmori inſculpti ſunt, qui olim extabant in zona coronicis faciei dictæ veteris Baſilicæ. Carmina ſic ſe habent.

Summa Petri ſedes hæc eſt ſacra Principis ædes
Mater cunctarum decor, & decus Eccleſiarum
Devotus Chriſto, qui templo ſervit in iſto
Flores virtutis capiet fructuſque ſalutis.

12. In hac perietis facie Muſivum opus collocatum eſt, quod olim extabat in Eccleſiæ atrio, (Paradiſo vulgò appellato) ſuper Ottonis Imperat. II. ſepulcrum. Hoc Muſivum opus tres figuras habet, quarum media humani generis Salvatorem in actu benedicendi denotat, qui pollicem cum annulari conjunctum habet. Ad dexteram ſtat S. Paulus, qui volumen ſiniſtrâ tenet. Ad Salvatoris ſiniſtram Sanctus Petrus eſt, qui itidem in ſiniſtra tres habet claves. Has Figuras exponit Aleman. in ſuis parietinis Lateranenſibus c. 10. & nos retulimus ſupra in Tab. XXIV. fig. 2. Quid autem per illas tres claves denotetur diſſeruimus in noſtro Opere

A de Veter. Monim. part. 1. cap. 28. quæ curioſus Lector videre poterit.

13. Propè deſcriptam cappellam alia eſt ſub denominatione S. Mariæ de Prægnantibus, de qua ſupra fati ſumus, ubi altare, ut n. 13. De Prægnantibus B. M. V. imago denominata fuit, quia mulieres utero graves erga illam peculiarem gerebant devotionem: fuit etiam Angelorum appellata, ut diximus ſub nu. 18. & 43. Dictum
B ſacellum Patriciæ Urſinorum familiæ erat, quæ nobiliſſima familia erga hanc præcipuè Baſilicam ſingularem devotionem ſemper geſſit; quoniam in eadem duodecim ſumptuoſas habuiſſe cappellas refert ſępè citatus Tur. pag. 90. ſeptemque ibidem ex præfata
C familia, laudatæ Baſilicæ fuiſſe Archipresbyteros.

14. Joannis Papæ VII. qui floruit anno 705. imaginem Muſivo opere expreſſam refert. Ædiculam in manibus Pontifex tenet, perquam ipſius ædiculæ denotatur conſtructor, ſcilicet
D ipſe fecit Oratorium in eadem Baſilica in honorem B. V. M. Muſivis operibus ornatum, ut ex epigraphe anaglyphicis literis marmore inſculptis apparet nempè: *Johannis ſervi S. Mariæ*. De quo narravimus ſupra ſub nu. 114.

15. In hoc loco S. Petrus prædicans Muſivo opere delineatus eſt. Extabat olim in præmemorato ſacello.

16. Marmoreus lapis eſt, in tredecim partes ab edacitate temporis fractus, quibus curâ, & diligentiâ præmemorati Turrigii in unum collectis, lapis reſtitutus fuit, in eoque tres ſequentes orationes leguntur, quas Gregorius hujus nominis III. Sum. Pontif. pro anima ſua ad proprium ſepulcrum poni juſſit.

Ora-

Orationes ſic ſe habent, ſed aliqua in parte mutilæ.

Exaudi nos omnipotens, & miſericors Dominus .... Gregorium tertium, quem tua gratia juſſit .... agimus æternæ beatitudini, & conſortio tuo .... catholica fide Religionis Chriſtianæ præmia vitæ æternæ ...... refrigerii cum fidelibus tuis præpares manſionem Per etc...... Domine Oblata ſanctifica, & animam famuli tui Gregorii .... munda, & perpetuæ vitæ facias eſſe participem.

Domine indulgentia tua animam famuli tui Gregorii .... corporis, & ſanguinis participatio ſacra ...... ſaginet, & ſempiterna redemptione muniat.

Sequenti modo eædem orationes ſuppletæ fuêre.

Exaudi nos omnipotens. & miſericors Dominus, & famulum tuum Gregorium III· quem tua gratia juſſit eſſe Paſtorem, per hæc, quæ agimus æternæ beatitudini, & conſortio tuo aggreges & pro Catholica fide religionis Chriſtianæ, præmia vitæ æternæ, & refrigerii cum fidelibus tuis præpares manſionem. Per Dominum, &c.

Offertorium.

Hæc Domine oblata ſanctifica, & animam famuli tui Gregorii maculis emunda, & perpetuæ vitæ facias eſſe participem. Per, &c.

Poſt Communio.

Domine indulgentia tua animam famuli tui Gregorii Summi Pontificis corporis, & ſanguinis participatio Sacramenti ſacra ſaginet, & ſempiterna redemptione muniat. Per, &c.

17. B. M. Virginis imago Unigenitum filium ſuum, qui globum, mundum repræſentantem, manibus tenet, adſtantibus hinc inde duobus Angelis, quæ imago à 350. annis circiter depicta eſt, & olim prope porticum navis SS. Crucifixi ad Altare Aſſumptionis ejuſdem B. V. extabat.

18. In ſeptem diſtinctis loculis anaglyphico, ac marmoreo opere armati cernuntur viri unà cum aliis imaginibus, ac Nerone ſedente, quem militibus ſuis SS. Petri, & Pauli carcerationem jubere colligimus, olim hoc emblema à Xyſto Papa IV. pro S. Petri altare exornando conſtructum fuit.

19. Marmorea inſcriptio, quâ conceditur à Johanne Papa III. qui floruit anno 563. Marcello Subdiacono, ejuſque ſucceſſoribus, ut in Vaticana Baſilica ſepeliri poſſent. Epigraphe ſic ſe habet.

Locus Marcelli ſub Reg. ſextæ conceſſum ſibi, & poſteris ejus à Beatiſſimo Papa Joanne, qui vixit annis plus minus 68. Dep. P.C. Baſilii V. C. ann. 22. Indict. xi. undecimo Kal. Januarias.

20. Muſivum opus Angelum ſtantem repræſentans, cujus iconem retulimus ſupra in Tab. X. lit. F.

21. Tenor licentiæ ſepeliendi in ſæpè laudata Baſilica Petro, & conjugi ejus conceſſæ à Papa Hormiſda, qui floruit anno 514.

✠ *Fl. Maximo V. C. Coſ. conceſſum locum Petro Romæ ex trib. voluptatis, & conjugi ejus Joanne Papa Hormiſda, & Tranſamundus Præps Baſil. Beati Petri.*

Quodnam fuerit hoc Tribunitiæ poteſtatis munus deducitur ex Epiſtola 42. lib. 4. Caſſiodori, ubi demonſtratur, Tribunum hunc Theatralibus præfuiſſe ludis.

22. Alia antiquiſſima ſepulcrorum duo-

duorum memoria hoc in loco ſerva- A tur, quæ ſic ſe habet.

Loc. Dulciti, & Euthichitis Not. Eccl. Rom. q. compb. ideſt quem comparaberunt, pro comparaverunt.

✠ *Locus Petri Subdiaconi Sanctæ Eccleſiæ Romanæ Reg.primæ,quem comparavit, ſe bivum*, pro ſe vivo.

Annalium Eccleſiaſticorum parens Cardinalis Baronius ad annum 414. ſupramemoratum Dulcitum illum B fuiſſe docet Tribunum, & Notarium. miſſum in Africam ab Imperatore, virum ampliſſimum, ac diſertum ad quem D. Auguſtinus direxit librum de octo quæſtionibus.

23. Aliud marmoreum epitaphium hoc in loco cernitur, tenoris ſequentis.

Lc. Joannis Alicenſis ſe Vibo comparavit P. C. Viatoris. Ubi *Lc.* ſignificat *locus, vibo vivo, P.C. poſt Conſulatum.* Inferiùs hæc habentur.

Epitaphium Joannis Alicenſis Gelaſio I. anno CCCCXCVI. ex demolitione ſub Paulo V. veteris Templi hìc poſitum. C

Scilicet locus Joannis Alicenſis ſe vivo comparavit poſt Conſulatum Viatoris. Flavius igitur Viator ſecundùm Calviſii computum Conſulatum geſſit an. 495.

Ingreſſi fuimus Cappellam, modò ab illa egrediamur, in cujus januæ paraſtatis ad dexteram ingreſſus, cernitur D ſtatua marmorea anaglyphico opere elaborata, S. Jacobum Majorem repræſentans, quæ olim extabat ad ſepulcrum Nicolai V. Summi Pontificis; in alia verò paraſtata altera eſt ſtatua,pari modo ſculpta, S. Jacobum Minorem denotans, quæ itidem in eodem erat ſepulcro.

24. In pariete è conſpectu hujus cappellæ, ac januæ magna locata eſt marmorea tabula, altitudinis quatuor, longitudinis verò duodecim palmorum, in qua carmina à B. Pontifice Damaſo exarata, occaſione, qua ipſe Pontifex quandam humiditatem, quæ quieſcentium in Chriſto corpora labefactabat, exſiccari mandavit, literis altitudinis unciarum trium inſculpta ſunt; quæ carmina retulimus ſupra ſub num. 31.

25. Imago B. Mariæ Virginis muſivo opere elaborata, quæ olim ad Ciborium Joannis Papæ VII. erat, in hoc C loco collocata cernitur. Supra eandem imaginem marmorea tabula ſita eſt, continens fragmentum epiſtolæ directæ ad Flavium Eutherium à tribus Imperatoribus, pro ſervandis bonis Eccleſiæ, cujus epiſtolæ tenor eſt.

... *MPER AVGGG.FL.EVTHERIO.SVO.SALVTEM.*

... *Præcipuo cunctorum planè eſt tenenda conſenſu*

... *mno fas ducimus, vel cultibus ut ulla depereat proga*

... *includere ad quæ inſultare reliquiis prædictum pro*

... *eo ſacris certum eſt miniſteriis adque miſteriis*

... *lum ſepta conſurgerent, verum etiam pauperum*

... *Hoc jugiter Divina communiter adque humana*

... *eodem conſtituta poſſeſſio experiatur Emptores*

... *mque perpetuam præter venerabiles cultus ulla*

... *us muniendi fides adque reverentia perennis*

... *Majeſtate perpetua certum eſt eſſe venerabilem*

... e cuſtodiam B. data die pridie Kal. Majas

... VCC. CONSS. PROSB.

Super hanc epiſtolam copiosè diſſerit Laudatus Turrigius in ſuis Cryptis Vaticanis pag. mihi 21. ubi notat prefatum Eutherium unà cum Siagrio Conſulem fuiſſe an. Chriſti 381. quo recurrebat annus decimus quintus Pontificatus S. Damaſi, à tribus Imperatorìbus fuiſſe conſcriptam, nempe à Gratiano, Valentiniano, ac Theodoſio Auguſtis, ut ille litere AUGGG. denotant; aliæ verò quæ in fine leguntur, nempe PRO. SB. ſic explicat. *pro ſervandis bonis*. Hæc breviter de iſto fragmento, plura ſi cupis adito eumdem Turrigium.

26. Hoc in pariete nunnulla collocata cernuntur ſimulacra marmorea Apoſtolorum, Doctorumque Eccleſie, quæ olim erant ad ſepulcra Nicolai V. & Caliſti III. Summ. Pont. necnon Berardi Cardinalis Heruli.

27. Alterum lapideum fragmentum continens donationem factam ſuorum bonorum B. Petro à Comitiſſa Mathilda, quam integram donationem præcitatus Turrigius ad pag. 338. refert literis majuſculis, notando ea, quæ in marmore deſiderantur. Donationis tenor ſequens eſt.

In nomine S. & individuæ Trinitatis. Anno ab Incarnat. D. N. J. Chriſti 1102. *XV. Kal. Decemb. indict. X.*

Tempore D. Gregorii Papæ in Lateranen. Palatio in Cappella S. Crucis in præſentia Cencii Francipanis, Gratiani Cencii Francolini, & Alberici de Petro Leon, & Beneincaſe fratres ejus, Vberti De Thaſcio, & aliorum plurimorum.

Ego Mathilda Dei gratià Comitiſſa, pro Animæ meæ remedio, & parentum A *meorum, dedi, & obtuli Eccleſiæ S. Petri, per interventum Domni GG. PP. omnia bona mea jure proprietatis, tantò que tunc habueram, quam ea, que in antea acquiſitura eram, ſive jure ſucceſſionis, ſive alio quocumque jure ad me pertinerent, & tam ea, quæ ex hac parte montis habebam, quam illa, quæ in Ultramontanis partibus ad me pertinere videbantur, omnia, ſicut dictum eſt, per* B *manum Domini Greg. ſeptimi Papæ Romanæ Eccleſiæ, & tradidi, & cartulam inde fieri rogavi; ſed quia cartula nuſquam apparet, & timeo ne donatio, & oblatio mea in dubium revocetur, ideo ego, quæ ſupra, Comitiſſa Mathilda iterum à præſenti die dono, & offero eidem Romanæ Eccleſiæ per manum Cardinal. & Legati ejuſdem Romane Eccleſiæ, ſicut in illo tempore per manum D. Gregorii, omnia bona mea, tam* C *quæ nunc habeo, quàm quæ inpoſterum Deo propitio acquiſitura ſum, &c. Actū Canuſiæ feliciter. Mathilda Dei gratiâ, ſi quid in hac cartula à me facta ſubſcripſi† Ego Arelerius Judex interſui, & ſubſcripſi, &c. Ego Guido Notarius Palatii Scriptor hujus cartule offertionis poſt traditam complevi, & dedi, &c.*

Hanc eandem donationem integram, ac correctam refert Baronius ad annum 1102.

D 28. Aliud marmoreum ſequitur fragmentum, quod admodum abſtruſis, abbreviatiſque characteribus inciſum eſt. Legitur in eo peculiaris viſio habita à quodam pio, ac devoto Viro, cujus fragmenti tenor ſic ſe habet.

...ſionibus extra, recepit que

... s tedium. In prima verò viſione vidi

...tenentem in manu virgam, et erant

... o tres ex una parte, et tres ex alia parte

... et

... *ee ante eum ſtatim venerunt tres canes, qui*
... *S. Petri, et aſcenderunt ſuper armos meos, et lingebant*
... *tunc collum meum ex una parte, et alter ex altera*
... *iet et tertium inter duos armos, et ego cadebam in terram*
... *ue ſignavit me, et Sanctus Petrus dedit mihi panem*
... *imius, et ait mihi, Vade*
... *fuit autem ſecunda viſio in porticu ante portam*
... *Sanctę Marię vidi*
... *rabiles pueros ludentes inter*
... *e ad pinnam quæ eſt in*
... *omni temp.*

29. Item aliud eſt fragmentum è marmore, in qua inſculpta eſt memoria dotationis altaris BB. Apoſtolorum Petri, & Pauli, factæ à Petro Barbo hujus Baſilicæ Archipresbytero, qui poſtmodum Cathedram B. Petri aſcendit, ac Paulus II. denominari voluit.

30. Monumentum hoc lapideum, ac ſepulcrale venerandum eſt propter ejus antiquitatem, nam in eo cujuſdam Catelli nomen inſculptum cernitur, qui obiit anno Chriſti 501.

31. De hac Sacratiſſima Baſilica verè dici poteſt, quod in Sacra legimus Scriptura, quòd ſit Domus Dei, & Porta Coeli, Gen. cap. 27. verſ. 18. & quòd terra iſta ſancta ſit, Exod. cap. 3. verſ. 5. Hoc fel. record. Pontifex Vrbanus VIII. optimè animadvertens, terram erutam pro fundamentis jaciendis, occaſione columnarum æneareum ſuper Confeſſionem Beati Petri ſuperpoſitarum, ob tot Pontificum, aliorumque piorum, ac religioſorum Virorum, & Fœminarum in hac eadem Baſilica hu-

A matorum, ſanctam eſſe, ideo in hoc peculiari loco recondi, ac aſſervari voluit.

32. Statua marmorea Alexandrum Papam VI. mortuum, ac Pontificalibus indutum jacentem repræſentat, qui in hac eadem Baſilica humatus fuit.

33. 34. Alia duo ſimulacra marmorea SS. Apoſtolos Petrum, & Paulum denotantia, hîc ſita ſunt, quæ olim ad januam antiquæ porticus, Pontifi-
B cum denominatæ, ſtabant

35. Hoc in loco ſepulcrum eſt Franciſci de Tebaldeſchis Romani S. Sabinæ Prioris, & Canonici hujus Baſilicæ, in qua tres Clericos Beneficiatos de ſuo auxit; obiit VI. Septembris anni 1378.

36. Prope hoc aliud eſt antiquiſſimum ſepulcrum, ſive marmorea ſepulcralis tabula, in qua hæc leguntur: *Depoſ. Felix Diac. V. Idus Martias Theo-*
C *doſio XV. & Placidio Valentiniano IIII. Auguſtis Viris clariſſimis Conſulibus*, quorum Conſulatus cadit in anno 435. Cùm hoc anno idem Theodoſius Iunior pro decimaquinta vice, & Valentinianus pro quarta fuerint electi Conſules.

37. Sarcophagus marmoreus eſt variis anaglyphicis, ſacriſque figuris cælatus, in quo antiquitus Fidelis aliquis ſepultus, poſtea verò in eodem Gregorii Papæ cadaver reconditum
D fuit, ſupra in marmore exculptum eſt Epitaphium, quod habes apud Ciaconium in hujus Pontificis vita, ideo libenter omittimus.

38. Magna arca ex Numidico marmore, cujus tegumentum eſt è marmore Porphyretico; olim extabat in Adriana mole, ut refert Benedictus Canonicus in ſuo manuſcripto. In hac cadaver Ottonis II. Imperatoris recondi-

tum eſt, qui Romæ anno 984. finem A vitæ ſortitus fuit, cùm eſſet annorum 31.

39. Sepulcrum Adriani PP. IV. hoc in loco ſitum eſt. (Cùm dico ſepulcrum, intelligo ſtatuam marmoream jacentem, quæ olim erat ad ſepulcrum; quod dictum etiam ſit pro ſequentibus numeris.)

40. Pii II. Pontificis tumulus eſt; cujus ornamenta marmorea in celebrem Eccleſiam S. Andreæ de Valle translata fuêre.

41. Pii III. Sum Pont. itidem ſarcophagus, cujus ornamenta etiam in eandem Eccleſiam S. Andreæ fuerunt translata.

42. Nicolai V. marmoreum ſepulcrum eſt, cum ipſius Pontificis effigie.

43. Tumulus etiam marmoreus cum effigie Pauli II.

44. Iulii II. & Nicolai III. ſepulcra hîc ſunt, quorum etiam imagines cælatæ cernuntur.

45. Scala eſt, per quam ad Palatium Vaticanum aſcenditur, & per quam Pontifices in Vaticano habitantes, orationis causâ ad Confeſſionem B. Patri ſecretè accedere volentes, deſcendebant, quam antiquam Summorum Pontificum devotionem noſtris temporibus imitatus eſt S. Mem. Clemens IX. cujus anima æterna benedictione ſit.

46. Sepulcrum, ad aliorum formam, Urbani VI.

47. Sequitur aliud ſepulcrum Innocentii VII.

48. Itidem Marcelli II.

49. Innocentii IX.

50. Cardinalis Fonſecæ.

51. Hadriani Cardinalis De la Porta Senioris.

52. Cardinalis Berardi Heruli.

53. Diverſa alia ſepulcra.

54. Sepulcrum Arduini Cardinalis De la Porta Junioris.

55. Imago S. Pauli Apoſtoli muſivo opere elaborata, quæ olim extabat in Tribuna ab Innocentio III. reſtaurata, & poſtmodum à Sixto V. demolita.

56. Marmorea ſimulacra B. V. Mariam, ac SS. Apoſtolos Petrum, & Paulum, necnon ad eorum pedes Nicolaum III. & Gaetanum Cardinalem Urſinum genuflexos repræſentantia.

57. Magna imago eſt B. Trinitatis, anaglyphico opere, marmore inſculpta.

58. 59. Duæ marmoreæ ſtatuæ, eâdem formâ elaboratæ, SS. Apoſtolos Petrum, & Paulum repræſentantes, quæ olim ſtabant ad ſepulcrum Berardi Cardinalis Heruli.

60. Itidem prope relatas imagines ſequitur alia, ſimiliter in marmore, & eâdem formâ ſculpta, quæ olim erat in ſepulcro Pauli II. Sum. Pont. Evæ creationem è coſta Adam denotans.

61. Aliud ſimile ornamentum, quod erat in eodem ſepulcro, viſitur in illo arbor cum ſerpente, qui Evæ, & Adæ inſidiatur.

62. 63. Sunt itidem alia marmorea ornamenta, quæ olim poſita erant ad præfati Pauli II. & Calixti III. ſepulcra, ac ſuper illis imago B. Virginis Mariȩ muſivo opere expreſſa, quȩ olim erat ad ſepulcrum Joannis VII.

64. Magnus eſt lapis, anaglyphicis operibus totus elaboratus, quæ Crucifixionem S. Petri repræſentant.

56. Prænobilis, ac miræ cȩlaturæ marmoreus ſarcophagus Junii Baſſi Urbis Prȩfecti, in cujus ſuperiori limbo hæc leguntur.

Ju-

Junius Baſſus V. C. qui vixit annis XLII. men. II. in ipſa præfectura Urbis Neoſitus iit ad Deum VIII. Kal. Sept. Euſebio, et Ipatio Coſs.

Vixit Junius ſub Pontifice Liberio, obiitque anno Chriſti 359. cujus ſarcophagi exemplar habes apud Aringum in ſua Roma Subterranea lib. 2. cap. 10.

66. Alia marmorea tabula eâdem formâ elaborata, quæ S. Pauli Decollationem ſignificat.

Hæc breviter de nonnullis antiquis memoriis, quæ in hiſce Vaticanis Cryptis adhuc ſervantur, indicanda duximus, cùm plura de illis copioſo calamo tractaverit præcitatus Franciſcus Maria Turrigius Romanus in ſuis Sacris Cryptis Vaticanis, vernaculo idiomate deſcriptis, & præſertim in ſecunda editione, quæ fuit Romæ apud Vitalem Maſcardi 1639.

CAPUT V.

De Baſilica S. Pauli.

Basilicis ſuperioribus deſcriptis, accedit alia Doctoris Gentium in Oſtienſi via, milliare, & ultra ab Urbe diſſita, de qua in Libro Pontificali, ac B. Silveſtri vita hæc habentur: *Eodem tempore fecit Auguſtus Conſtantinus Baſilicam B. Paulo Apoſtolo ex ſuggeſtione Silveſtri Epiſcopi. Cujus corpus ſanctum ita recondidit in ęre, et concluſit, ſicut et Beati Petri, Conſtantinus Auguſtus, cui Baſilicæ donum hoc obtulit, ſub Tarſo Ciliciæ in Inſula Cordionis, pręſtans ſolidos octingentos Omnia enim vaſa ſacrata aurea, argentea, aut ęrea ita poſuit, ſicut et in Baſilicam Sancti Petri Apoſtoli, ita et B. Pauli* A *Apoſtoli ordinavit. Sed et crucem auream ſuper locum B. Pauli Apoſtoli poſuit pẽſan. libras centum et quinquaginta. Sub civitate Tyria poſſeſſio comitum præſtans ſolidos quingentos et quinquaginta. Poſſeſſio Timia pręſtans ſolidos ducentos et quinquaginta. Poſſeſſio Fronimuſa pręſtans ſolidos ſeptingentos, oleũ nardinum libras ſeptuaginta, aromata libr. quinquaginta. Caſſia libr. centum. Sub civitate Ægypti poſſeſſio Cyrias pręſtans* B *ſolidos ſeptingentos et decem, oleum nardinum libr. ſeptuaginta, balſamum lib. triginta, aromata lib. ſeptuaginta, ſtorace lib. triginta, ſtacten lib. centum et quinquaginta. Poſſeſſio Baſilea præſtans ſolidos quingentos et quinquaginta. Aromata lib. quinquaginta, oleum nardinum libras ſexaginta, balſamum lib. viginti, crocos libr. ſeptuaginta. Poſſeſſio Inſula Machabeo præſtans ſolidos quingentos et decem papyrum mundum* C *racanas quingentas, linum ſaccos trecentos.*

Ex relatis magni illius Cæſaris curâ deducitur, magnificis fabricis, aliiſque ad cultum Divinum neceſſariis, Chriſtianam ubiq; floruiſſe religionẽ.

At cùm nihil ſit ſub ſole permanens, ut mortalium omnium ſapientiſſimus Salomon dixit; ita hæc noſtra D Baſilica non diu in eodem manſit ſtatu, in quo Auguſtus noſter eam conſtruxit, cùm in ampliorem, ſplendidioremque formam, prout ad præſens viſitur, à Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio AAA. Conctantini ſucceſſoribus fuerit redacta, de cujus conſtructione eorumdem Cæſarum à Cl. V. Cardinali Baronio ad annum 386. nu. 29. ad Salluſtium Urbis Præfectum refertur Epiſtola, quę cùm lectione digna videatur, illius tenorẽ hìc ſubjicimus.

Va-

Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius AAA. Saluſtio Urbis Præfecto.

Deſiderantibus Nobis contemplatione venerationis, antiquitus jam ſacratam Baſilicam Pauli Apoſtoli, pro ſanctimonia religionis ornare, pro quantitate Conventus amplificare, & pro ſtudio devotionis attollere; gratum fuit tuæ ſublimitatis officium, quod ad inſpicienda univerſa, ut res exigebat, detuliſti, & omnem ſitum, locorumque faciem ſermonis congrui diligentiâ noſtræ Serenitatis auribus intimaſti. Inſtructiones enim nos jubere decuit, quæ jubenda ſunt. Quare participato examine cum venerabili Sacerdote, intimatiſque omnibus, & magnificentiſſimo ordini, & Chriſtiano populo, quæ jubemus; ſublimitas tua rem diligentiori tractatu, & plenâ rerum inſpectione diſcutiat; ac ſi placuerit tam populo, quàm Senatui, iter vetus, quod Baſilicæ præterit dorſum, quodque ripæ Tiberis amnis adjacet, innovari, ita ut præſens via ſpatio futuri operis applicetur: eatenus per Architectos futuræ Baſilicę dirige formam, quatenus ſe planicies extructioni amica protulerit, ne ulla inæqualitas ſplendorem fabricę amplificentioris ſublimet. Sic quidem in omnium mœnium facie decor ſummus eſt, quem ſervari oportere prima ſtatim fronte magnarum ædificationum dem nſtrat intentio.

Qualis autem hujus Baſilicæ hodierna ſit forma, Tabula Ichnographica, & Ortographica in cap. I. part. I. noſtri operis veterum Monimentorum ſatis oſtendunt. Cæterùm de hac eadem Baſilica nonnulla alia ſcripſimus in eodem opere de veter. Monim. dict. part. I. in cap. II. IV. IX. & XXIV. A quare ſi piam, ac devotam legentium curioſitatem non explent, ſufficiant ſaltem ad indicandum inter ſacra ædificia à Magno Conſtantino conſtructa numerandum eſſe.

Unum tamen hìc prætereundum non eſt, B. Gregorium Magnum huic Eccleſiæ, quemadmodum illi D. Petri donaria pro ſervandis luminariis obtuliſſe, quæ donatio lapidi inciſa, & B in porticu olim S. Pauli ad parietem affixa, nunc autem ante majus altare translata, prope alteram ex duabus columnis, quæ primarium fulciunt arcum à dextera parte collocata fuit, cujus tenorem hìc ſubjicimus.

Anno Chriſti 604.

Gregorius Epiſc. Servus Servorum Dei. Felici Subdiac. & Rectori Patrimonii Appię. Licèt omnia, quæ hæc Apoſtolica habet Eccleſia Beatorum Petri, C *ac Pauli, quorum honore, & beneficiis adquiſita ſunt, Deo ſint auctore communia. Eſſe tamen debet in amminiſtratione actionum diverſitas perſonarum, ut in adſignatis cuique rebus cura adhiberi poſſit impenſior. Cùm igitur pro Eccleſia B. Pauli Apoſtoli ſollicitudo nos debita commoneret, ne minùs illic habere luminaria iſdem Præco Fidei cerneretur, qui totum mundum lumine præ-* D *dicationis implevit, & valde incongruum, ac eſſe duriſſimum videretur, ut illa ei ſpecialiter poſſeſſio non ſerviret, in qua palmam ſumens Martyrii, capite eſt truncatus, ut viveret, utile judicavimus eandem Maſſam, quæ Aqua Salvias nuncupatur, cum omnibus fundis ſuis, id eſt Cella vinaria Antoniana, Villa pertuſa Biſurco, Priminiano, Caſſiano, Silonis, Corneli teſſellata, atque Corneliano, cum omni jure inſtructo, inſtrumentoque ſuo, & omnibus genera-*

ra-

raliter ad eam pertinentibus cum Chriſti gratia luminaribus deputare, adjicientes etiam eidem ceſſioni hortos duo poſitos inter Tiberim, & Porticus ipſius Eccleſiæ, euntibus à porta Civitatis parte dexterâ, quos dividit fluvius Almon inter adfines horti Monaſterii Sancti Stephani, quod eſt Ancillarum Domini, poſitum ad Sanctum Paulum, & ad fines poſſeſſionis Piſinian. ſimul & terrulas quæ vocantur Foſſa latronis poſitas. A B *Idem juxta eandem porticum, euntibus ſimiliter à porta parte ſiniſtrâ, ubi nunc vineæ factæ ſunt, quæ terrulæ cohærēt ab uno latere poſſeſſioni Eugenitis quondam Scholaſtici, & ab alia parte poſſeſſioni Monaſt. Sancti Ariſti, quæ omnia quoniam Domino adjuvante per antedictæ Eccleſiæ Præpoſitos, qui per tempora fuerint à præſenti ſeptima indictione volumus ordinari, & quidquid exinde acceſſerit luminaribus ejus impendi, atque* C *ipſos exinde ponere rationes; idcirco experientiæ tuæ præcipimus, ut ſupraſcriptam Maſſam Aquas Salvias cum prænominatis omnibus fundis ſuis, necnon hortus, atque terrulas, quæ ſuperiùs continentur, de brevibus ſuis delere debeat, ac auferre, & cuncta ad nomen prædictæ Eccleſiæ Beati Pauli Apoſtoli tradedere, quatenus ſervientes ſibi Præpoſiti* D *omni poſt hoc carentes executione de luminaribus ejus ita ſine noſtra ſtudeant ſollicitudine cogitare, ut nullus illic unquam neglectus poſſit exſiſtere; facta verò ſupraſcriptarum omnium rerum traditione, volumus ut hoc præceptum in ſcrinio Eccleſiæ noſtræ experientia tua reſtituat. Bene vale. Dat. VIII. Kal. Februarias, Imp. D. N. N. Phoca PP. Aug. Anno ſecundo, & Conſulatus ejus anno primo, Ind. ſeptima.*

CAPUT VI.

De Eccleſia S. Laurentii in Agro Verano extra mœnia Urbis.

QVOD inter Conſtantinianas Baſilicas hæc quoque annumeranda ſit minimè eſt ambigendum, cùm in Pontificali libro, Beatique Silveſtri vita legatur: *Eodem tempore Conſtantinus Auguſtus fecit Baſilicam B. Laurentio Martyri viâ Tiburtinâ in Agrum Veranum ſupra Arenarium Cryptæ, & uſque ad corpus B. Laurentii Martyris, in qua fecit gradum aſcenſionis, & deſcenſionis: in quo loco conſtruxit abſidam, & exornavit marmoribus porphyreticis, & deſuper locum clauſit de argento, & cancellos ex argento puriſſimo ornavit, qui penſant libras mille, & ante ipſum locum in Crypta poſuit lucernam ex auro puriſſimo lichnorum decem penſantem libras triginta, coronam argenteam cum delphinis quinquaginta penſantem libras triginta. Candelabra ærea duo in pedibus denis penſantia ſing. libras trecentas. Ante corpus B. Laurentii Martyris argento cluſam paſſionem ipſius ſigillis ornatam cum lucernis byſſinis argenteis penſantes ſingulas libras quindecim. Donum quod obtulit. Patenam auream penſantem libras viginti, patenas argenteas duas penſantes ſingulæ libras. 30. Scyphum ex auro puriſſimo penſantem lib. 15. ſcyphos argenteos duos penſantes ſing. libras decem, Calices miniſteriales argenteos decem penſantes ſingul. libras viginti, Amas argenteas duas penſantes libras 10. phara argentea triginta penſantia ſingula libras 15. Metretum ex auro penſans libras centum*

quin-

quinquaginta portantem medemnas tres. In eodem loco poſſeſſio cujuſdam Cyriacetis religioſæ fœminæ, quam Fiſcus occupaverat tempore perſecutionis, Verarium fundum præſtat ſolidos centum quadraginta. Poſſeſſio Aqua Turia ad latus præſtans ſolidos centum quinquaginta tres, poſſeſſio Auguſti territorio Sabinenſi præſtans nomine Chriſtianorum ſolidos 120. *Poſſeſſio Suſuratarum præſtans ſolidos ſexaginta ſex. Poſſeſſio Micinia Auguſti præſtans ſolidos centum quinquaginta, poſſeſſio Thermulas præſtans ſolidos ſexaginta. Poſſeſſio Aranas præſtans ſolidos ſeptuaginta. Poſſeſſio Septimiti præſtans ſolidos centum triginta.*

Suadente igitur S. Silveſtro Baſilicam hanc Conſtantinum ædificâſſe Panvinius, & alii exiſtimant. In dubium tamen hoc revocari poteſt ex allatis à Bonino Mombritio de Vitis Sanctorum; is enim in Paſſione S. Gallicani narrat, ſanctum hunc Romani exercitus Ducem de Perſis triumphâſſe, cùmque Romam rediiſſet, ob partam victoriam à Conſtantino filiam ejus Conſtantiam in uxorem poſtulâſſe, quæ jam conſcio patre, Deo, ſervandæ Virginitatis emiſerat votum. Verumtamen Conſtantinus tanto Duci eam denegare dubius, ideo invito animo conceſſit. Deus autem ſibi deſponſatam Virginem eripi haud patiens, expetitas à Gallicano nuptias, in cœleſtium rerum deſiderium commutavit, adeò ut ipſe Gallicanus Martyrium pro Chriſti fide, renunciato thalamo: conſtantiſſimè tulerit, antequam autem Martyrii palmam eſſet adeptus, S. Laurentius per viſum eumdem Gallicanus hortatus fuit, ut ſibi erigeret Eccleſiam extra portam, quæ nunc ab A ea Baſilica, S. Laurentii appellatur. Ex hujuſmodi relatis argui poſſe autumo, non Silveſtrum, ſed Gallicanum Baſilicæ hujus ædificationem Conſtantino perſuaſiſſe; ſi tamen integra præfatis actis Martyrum fides præſtanda ſit, cùm Baronius ad annum 330. num. 51. de iiſdem ſic ſcribat: *Scimus tamen his de Gallicano adverſari nonnulla, quò minùs ad perfectos, & undique ab-* B *ſolutos veritatis numeros ejuſmodi in omnibus rebus reduci poſſit Hiſtoria.* Utut ſit, ab iſto Imperatore conſtructa fuit, poſtea verò à diverſis Romanis Pontificibus ornata, rẽſtaurataque. Nam Xyſtus III. ut habetur in eodem libro Pontificali: *Fecit Xyſtus Epiſcopus Confeſſionem Beati Laurentii Martyris, cum columnis porphyreticis, & ornavit Tranſennam (alii legunt ſuggeſtum) & altare, & Confeſſionem S. Mar-* C *tyris Laurentii de argento puriſſimo. Fecit altare penſan. libras quinquaginta, Cancellos argenteos ſupra Platonias porphyreticas penſan. libras trecentas. Abſidam ſuper Cancellos cum ſtatua B. Laurentii Martyris argentea penſan. libras ducentas. Fecit autem Baſilicam B. Laurentio, quod & Valentinianus Auguſtus conceſſit, ubi & obtulit dona hæc: Patenas argenteas, &c.* Cùm autem iſte Pontificalis libri locus, nempe: *Fecit autem Baſilicam B. Lauren-* D *tio, quod & Valentinianus Auguſtus conceſſit*; obſcurior ſit, ea vox *conceſſit* perpendenda eſt, atque ſic intelligi poſſe judieo.

Conſtantinus Imperator cum quamplures ædificâſſet Eccleſias, eaſdem ejus ſucceſſores, utpote ab Imperatore fundatas, veluti proprias vendicârunt, adeò ut nullus abſque accepta ab Imperatore facultate, in illis aliquid innovare

novare auderet. Idipſum noſtro ævo A in Eccleſiis Juriſpatronatus obſervari animadvertimus, cùm ne minimum quidem in eiſdem inſciis Patronis immutari valeat. Igitur cùm eadem S. Laurentii Baſilica una ex iis eſſet, quas Conſtantinus erexerat, Valentinianus ejus ſucceſſor Xyſto Pontifici, ut eam exornaret, conceſſit. Meam hanc conjecturam ſequentibus confirmo verſibus à Grutero pag. 1173. num. 1. relatis, ex quibus apparet S. Leonem, B Sixti ſucceſſorem curâſſe, ut hæc eadem Baſilica à Galla Placidia Theodoſii ſenioris filia, tanquam Eccleſiæ Domina, in ampliorem, nobilioremque formam (complanato colle, qui eidem Baſilicæ non ſine ruinæ periculo imminebat) redigeretur. Carmina hæc ſunt.

Gaudet Pontificis ſtudio ſplendere Leonis C
Placidiæ pia mens operis decus omne pater.
Demovit Dominus tenebras, ut luce creata
His quondam latebris, ſic modò fulgor ineſt.
Anguſtos aditus venerabile corpus habebat,
Huc, ubi nunc populum largior aura capit.
Eruta planicies patuit ſub monte reciſa,
Eſtque remota gravi mole ruina minax. D

Hìc verò primi duo verſus notandi ſunt, qui leguntur etiam in triumphali arcu S. Pauli, de quibus diximus in noſtro opere de veter. Monim. part. 1. cap. 24. Cæterùm hæc Baſilica brevi reſtauranda fuit. Nam cùm Pelagio II. Pontifice Longobardi, totâ vaſtatâ Italiâ, Urbem ipſam obſidione premerent, tantæ, tamque aſſiduæ pluviæ ceciderunt, ut quamplurium, maximarumque ruinarum cauſæ extiterint, & penè omnes univerſale diluvium timuerint. Quapropter ipſe Pelagius hanc ædem eiſdem pluviis, aut re aliâ debilitatam, denuo ædificavit, ut in ſæpe laudato Pontificali libro, ac dicti Pelagii II. vita ſcribitur; ibi: *Fecit ſupra corpus B. Laurentii Martyris Baſilicam à fundamento conſtructam, ac Tabulis argenteis exornavit ſepulcrum ejus.* Quod infraſcripta carmina à Grutero pag. 1173. num. 1. relata indicare videntur.

Præſule Pelagio Martyr Laurentius olim
Templa ſibi ſtatuit, tam pretioſa dari.
Mira fides Claudius hoſtiles inferet iras
Pontificem meritis nec celebraſſe ſuis.
Tu modò Sanctorum cui creſcere conſtat honores
Fac ſub pace coli tecta dicata tibi.
Martyrium flammis olim Levita ſubiſti
Jure tuis templis lex veneranda redit.

In quorum carminum poſtremo vox illa *lex* expungenda videtur, ac *lux* reponenda, ut in Muſivo habetur opere.

Ex ea verò libri Pontificalis enarratione Panvinius, aliique recentiores, qui eum ſequuntur, Eccleſiam hanc primùm à Pelagio ædificatam putârunt; at id in dubium revocari poteſt, nempe, an ipſe Pelagius ex integro novam Eccleſiam, vel tantùm altare majus, ſive, ut Antiqui vocabant, Confeſſionem extruxerit, Muſivoque opere triumphalem ornaverit arcum. Anſam dubitandi præbet S. Gregorius lib. 3. epiſt. 30. ad Conſtantinam Auguſtam

guſtam, ubi ſic: *Sanctę memorię Deceſſor meus* (id eſt Pelagius) *ad corpus S. Laurentii Martyirs quædam meliorare deſiderans, etc.* Dixit, *quædam meliorare*, non verò *de novo conſtruere*, ac proinde de ſimplici tantùm ornatu intellexiſſe videtur. Quidquid autem de Pelagiana fuerit rèſtauratione, nihil aliud in præſentia reliquum eſt, præter Muſivi operis partem in dicto Arcu triumphali, qui ſi non tantæ amplitudinis, ejus ſaltèm formæ erat, ac arcus major ab eadem Galla Placidia in Eccleſia S. Pauli extructus.

Pluries ego hanc Baſilicam S. Laurentii pro reſtaurationibus, ſive novis ædificiis diſtinguendis adivi, ſed ultra fidem difficilem hanc Provinciam expertus ſum; nihilominus quæ obſervavi, quidve ipſe exiſtimo adjiciam, tuoque, lector, ſubmittam judicio.

Autumo igitur Baſilicam hanc, ut aliæ ab eodem Conſtantino ædificatæ Crucis formam habuiſſe, ſcilicet, ut pars major Crucis, ſive navis major denominetur, Orientem, brachia verò, ſive navis tranſverſa Septentrionem reſpicerent, ac ipſa brachia eo ſita fuiſſe loco, ubi nunc ex una Secretarii porta, ex altera verò partibus deſcenſus ad Catacumbas cernuntur.

Quanta autem arcus magnitudo fuerit, ex duobus ſupra relatis poſtremis carminibus elicitur, nempe:

Martyrium flammis olim Levita ſubiſti,
Jure tuis templis lux veneranda redit.

Quæ carmina in triumphali arcu ſub eodem Muſivo opere leguntur: nonnullæ tamen voces deſunt, cùm murus ſit reciſus, & verbum *Levita* duplici V. expreſſum ſit, utpote etiam loco verbi *lex* eſt *lux*, & verbum *veneranda* incipit litera B. quæ apud Veteres aliquando in uſu fuit, ut ex variis inſcriptionibus apud Gruterum colligitur, demonſtratque Dauſquius in ſua Orthographia ſect. 4. Disjecti autem, & reciſi pars quanta ſit ex ipſis, quæ deſunt vocibus, deprehenditur, ac ut faciliùs id argui valeat, literas, quæ deſunt minuſculis, quæ verò ſuperſunt majuſculis expreſſimus, ſcilicet:

martyrivm flammis oliM LEVVITA SVBISTI
JVRE TVIS TEMPLIS LVX BENeranda redit.

Quare ſi numerentur literæ, quæ ex utraque arcus parte deficiunt, charactereque majuſculo repręſententur, ferè dimidium arcus deficere reperiemus, cùm literæ in totum ſint 66. exarata voce Levvita cum duplici V. quæ deſunt literæ triginta ſunt; quibus à 66. detractis, ea quæ remanent ſunt 36. adeoque paulò medietatem arcus excedunt, alterâ ferè medietate disjectâ: hinc arcus latitudinem, ac per conſequens longitudinem Eccleſiæ, quæ excedebat partem illam, hodiernum Presbyterium conſtituentem. Simile habemus exemplum in Eccleſia SS. Coſmæ, & Damiani, ubi etiam arcus coarctatus eſt, atque ideo etiam tota Eccleſia, quod ex Muſivo, & feneſtris deducitur, quæ in facie ejuſdem Eccleſiæ ſunt, ut in ipſius deſcriptione in ſecunda noſtra Muſivorum operum parte dicturi ſumus.

Quare ex ipſius arcus S. Laurentii reſtrictione, carminumque mutilatione, validiſſimū elicitur argumentum, Eccleſiam hanc arctiorem fuiſſe illâ, quam Conſtantinus fundaverat, reſtauravitque Galla Placidia, & cùm

eodem

eodem in arcu duę conſpiciantur feneſtræ, quæ muſivum mutilarunt opus, ejuſdemque magnitudinis, ac alię laterales appareant, etiam conjici valet eodem tempore, quo laterales fuêre conſtructæ, ędificatas fuiſſe, atque ideo Conſtantini ęvo poſteriores, cùm admodum parvæ ſint, ut demonſtravimus eodem in opere de veter. Monim. part. 1. cap. 9. Præterea cùm muſivum opus abſidam reſpiciat, ideo ante illius majorem fuiſſe januam arguitur, ut omnibus in Baſilicis obſervari poteſt, ubi ſtatim ingredientibus muſiva opera ſpectanda ſe præbent. Si igitur janua in arcus conſpectu erat, Presbyterii conſtructio, quæ nunc viſitur, Pelagii minimè eſt, cùm ante præfatum arcum abſis ſit, atque ideo januam à tergo abſidis fuiſſe prorſus inveriſimile eſt. Item collaterales muri alternato ordine conſtructi ſunt, unus quidem è tophis, alter verò è lateribus, ac proinde Conſtantino, & Pelagio poſteriora tempora redolent. Item murus poſt abſidam tumultuariò conſtructus è diverſa materia conſtat, unde collateralibus muris poſterior cenſendus eſt, ex conjecturis per nos in eodem opere de veter. Monim. part. 1. cap. 8. allegatis. Ex dictis igitur jure concludi poſſe arbitror, totum eum ambitum, in quo Presbyterium eſt, elegantiſſimis columnis, capitulis Corinthiis miri operis, zophoris, & epiſtyliis, ac circumquaque lapideis ſedilibus conſpicuum, non à Pelagio, ſed ab Hadriano I. fuiſſe conſtructum, qui egregius Pontifex ad Urbis ædificia reſtauranda ſummopere addictus, etiam iſtius Eccleſiæ aſpectum ex Oriente in Occidentem vertit, ac in eo loco majorem collocavit januam, ſcilicet in medio, ubi ad præſens cernuntur ambones. Quòd Hadrianus Baſilicam in hanc redegerit formam ex laudato Pontificali libro deducitur, ubi: *Hìc almificus Pater* (nempe Hadrianus) *eandem Baſilicam S. Laurentii Martyris, ubi ſuum corpus requieſcit, annexum Baſilicæ MAJORI, quæ dudum idem Præſul conſtruxerat, ultro, citroque à novo reſtauravit.*

His Pontificibus Honorius III. ſucceſſit, qui Baſilicam hanc non ſolùm reſtauravit, verùm etiam ampliavit, cùm amplificationem, ſeu novam conſtructionem à triumphali arcu cœperit, & ædificium versùs Vrbem, videlicet Occidentem intenderit in tres diſtinctum naves, quæ miræ magnitudinis, ſed inæqualibus columnis hinc inde fulciuntur. Noſtræ huic conjecturæ novam addimus, nempe ex ipſius Eccleſiæ dimenſione, nam antiqua Hadriani ab arcu uſque ad parietem retro Cathedram Epiſcopalē eſt longitudinis palmorum 132. ejus latitudo palm. 93. Recentior verò Honorii ab arcu uſque ad januam eſt longitudinis palm. 189. latitudinis verò 98. Inſuper feneſtræ, quæ hac in nova Honorii ſtructura antiquioribus arctiores ſunt, ac muri lateritii poſt ſalutis annum milleſimum tempus olent.

Sub arcu triumphali Cappella, ſive ut olim denominabatur B. Laurentii Confeſſio ſita eſt, ubi ejuſdem, unà cum illo B. Stephani corpus marmoreâ arcâ ferreis virgis circumdatâ incluſum jacet. Octo ad eum gradus deſcenſum præſtant; duodecim columnæ elevant fornicem, quarum quatuor anteriores ex marmore viridi, reliquæ ex pario ſunt, indicantque non eas eſſe, quas inibi laudatus Xyſtus Pontifex

P 2 appo-

appoſuit, cùm illæ porphyreticæ fuerint. Ad altaris dexteram in eadem Confeſſione, ac pariete, veluti parva eſt feneſtra, tribus circiter palmis lata, duobus alta, totidemque intra murum porrecta. Super hanc marmor ejuſdem magnitudinis teſſellato opere elaboratum cernitur, in cujus ſummitate, ſive in ſuperiori zophoro duo, in inferiori verò parte quatuor leguntur carmina, quorum characteres Honorii tempora redolent. Cl. V. Panvinius, aliique Scriptores hęc carmina omiſſis duobus ſuperioribus referunt, at mendoſa; ideo integra, puraque exhibeo.

Jam licèt officio ſit te præſtantior Aræ,
Tu tamē es cratis celſior ignibus hoc.
Et quamvis mage tu tamen extitit ille peruſtus,
Uſſit te crates, uſſit & alma fides.
Quæ fervore pari Juſtini pectus, aduſſit,
Cujus in hoc ſacro membra manent loculo.

Quibus verſibus S. Juſtini Presbyteri, & Martyris ſepulcrum ibi eſſe docemur.

Vt autem ipſe oculus aliqua ex his quæ dicimus pro caput teneat, ut inſtituti, atque propoſiti noſtri eſt, hujus Baſilicæ Tabulam ichnographicam referimus ſub nu. XXVI. In hac igitur A. B. ultimam conſtructionem denotant ab Honorio III. factam; C. D. veterem arcum triumphalem, in quo è poſteriori parte, quæ reſpicit literam E. adeſt muſivum opus Pelagii, E. F. G. antiquiorem Eccleſiam, ubi nunc eſt cathedra marmorea Epiſcopalis, ac circumquaque ſedilia lapidea. H. aram maximam, quæ Confeſſioni imminet. I. deſcenſum ad Confeſſionem, ubi Beatorum Laurentii, & Hippolyti corpora jacent. K. ambonem pro lectione Euangelii. L. ambonem pro lectione Epiſtolæ. Lectorem hìc admonitum volo areæ laminæ Inciſorem ordinem, ſive loca ambonum pervertiſſe. Hos ambones in majori forma retulimus in noſtro opere vet. Monim. part. 1. cap. 2. Hæc breviter de tanta Baſilica indicâſſe ſit ſatìs, & ad alias deſcribendas ſermonem convertamus.

CAPVT VII.

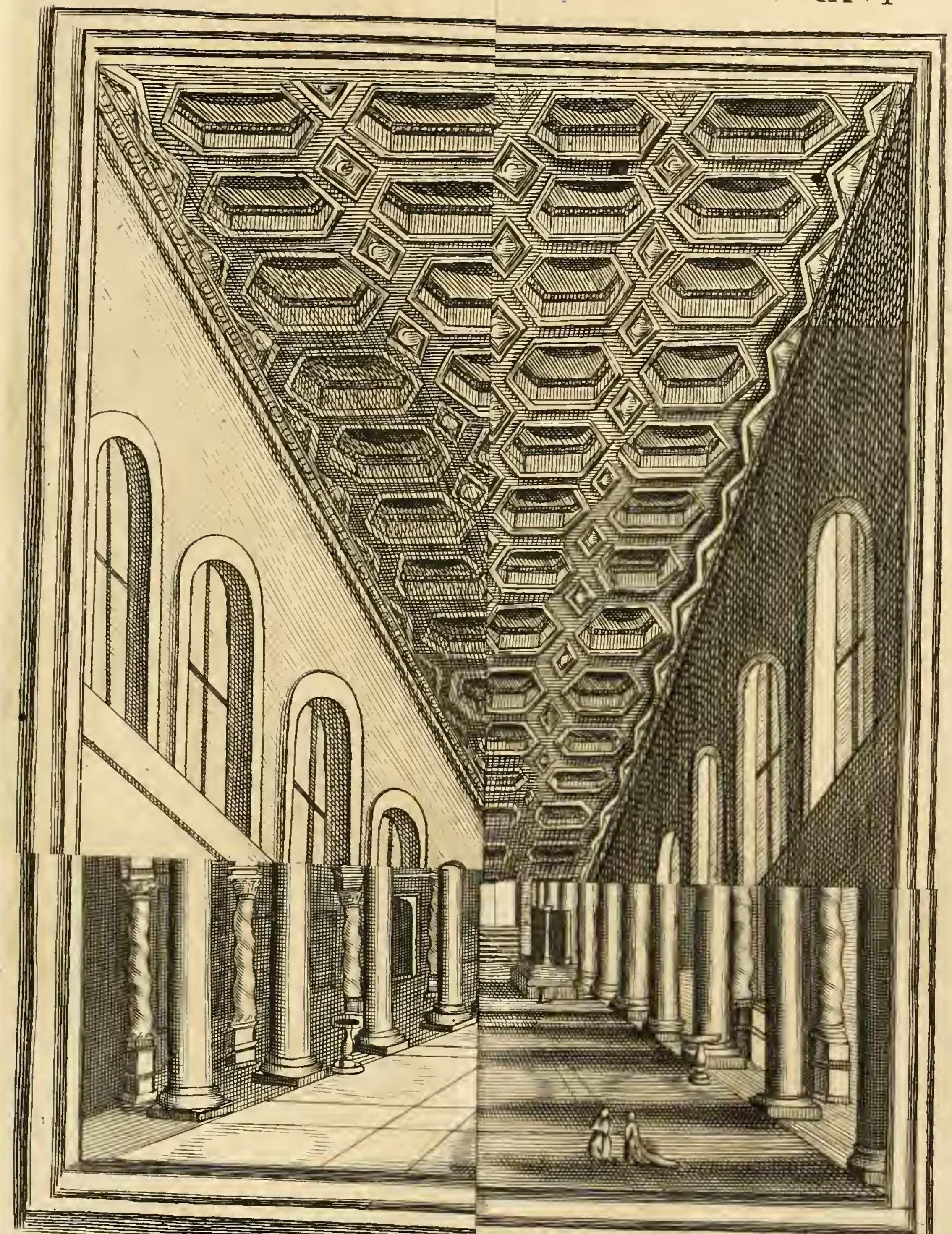
De Seſſoriana Baſilica, ſive Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem.

IN Exquiliis, ac Seſſoriano Palatio noſter Imperator Conſtantinus aliam ædificavit Baſilicam, cui ab eodem Palatio Seſſorianæ nomen inditū fuit. De hac in Pontificali libro ex ſępe citata Sylveſtri vita ſic legitur; *Eodem tempore fecit Conſtantinus Auguſtus Baſilicam in Palatio Seſſoriano, ubi etiam de ligno Sanctæ Crucis D. N. Jeſu Chriſti poſuit, & auro, & gemmis concluſit, ubi etiam & nomen Eccleſiæ dedicavit, quæ cognominatur uſque in hodiernum diem Hieruſalem, &c.* Hæc Baſilica adhuc integra cernitur. Qualis autem ſit ejus amplitudo, & ſtructura Tabulæ Ichnographica, & Orthographica ſub num. IV. & V. cap. 2. noſtri operis veter. Monim. part. 1. ubi fuſiùs explicantur, ſat docent.

Verùm quæ Conſtantino Baſilicæ hujuſce extruendæ cauſa fuerit, qua decet brevitate, ex Euſebio notitias deſumendo enarrabimus. Cùm Religioſiſſimus iſte Imperator adversùs Maxentium Tyrannum, qui Romanę Urbis imperium vi occupaverat, bellum inſtrueret, Patris ſui Conſtantis Imperatoris exemplo motus, quem

Chri-

TAB·XXVI

pag. 116

A
B
C
D
E
H
G
I

Chriſtianorum ſtudioſum fuiſſe conſtat, indulgentiorem Chriſtianæ Regioni ſe præbuit. Cùm enim in hujuſcemodi graviſſimi belli cura Imperator verſaretur, reputaretque majori ſibi præſidio, quàm armatorum militum ad eam expeditionem fauſtè conficiendam opus eſſe, animo ſecum volvebat, cujuſnam ſub numinis auſpicio bellum geſſurus eſſet; an ſcilicet Deos Romanorum, vel Chriſtianorum Deũ invocaret, quem à Patre ſuo Conſtantino Cęſare cultum animadverterat? Quamobrem præcedentium Imperatorum exempla ſigillatim examinabat, quorum cùm aliquos Diis ſuis fretos, alios divinationibus, & oraculis res proſperas pollicentibus, peſſimum rerum, vitæque finem ſortitos fuiſſe cognoſceret, Deum Chriſtianorum, quem Conſtantius Pater Imperii cuſtodem, ac felicitatum omnium Auctorem expertus fuerat, jam tum colere ſecum conſtituit. Statim igitur fuſis precibus Deum enixè rogavit, ut periclitantis Imperii rebus dexterè occurreret, tantique negotii molem tuendã, proſperandamque ſuſciperet. Hæc autem oranti, flagitantique, viſio quædam divina, & inprimis admirabilis apparuit, nam die quadam paulò poſt meridiem ſole jam declinante, dum anxiè multa ſecum de imminentis belli neceſſitate revolvens ſepius ad cælum oculos elevaret, inde auxilium petens, vidiſſe ſe, totumque exercitum, faſſus fuit in cœlo Sanctiſſimæ Crucis ſignum Sole ipſo, cui imminebat ſplendidiùs, inſcriptumque hiſce verbis, ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ſcilicet: *In hoc vince*; quo prodigio attonitum, deque eo plurima in animo volutantem nox oppreſſit, in qua eidem dormienti

A Chriſtus unà cum Crucis ſymbolo, quod in cœlo viderat, apparuit, præcepitque, ut Crucis ſigno ad illius imitationem, quod in cœlo apparuerat, fabricato, eo tamquam præſidio, ubi prælia cum hoſtibus committeret, uteretur. Paruit illico Conſtantinus, convocatiſque artificibus juſſit, ut auro, lapidibuſq; pretioſis prædictum exprimerent ſignum, cujus figuram ipſe eos docuit, quam ſic fuiſſe laudatus B narrat Euſebius. Haſtile oblongum, erectumque auro undique obductum erat, quod cornu tranſverſum ad formam Crucis conctructum, ſupra in faſtigio ejus operis corona affixa gemmis, & auro politè circumtexta. In ea ſalutaris appellationis Salvatoris nota inſcripta duobus ſolùm expreſſa elementis, ideſt duabus primis literis Græcis nominis Chriſti, erat P. in C medio literæ X. curioſè, & ſubtiliter inſerta, hac forma ☧. quæ Chriſti nomen compendioſè notat. Ad illius particulæ cornu, quæ in tranſverſo erat per haſtile trajecta, velamen quoddam pertenue appenſum, mirabili texturâ affixit, quod Crucis menſuram exęquavit. Sub ipſius Crucis inſigne diſcurrentis velaminis fimbrias auream ipſius Imperatoris, ac liberorum ſuorum effigiem ad pectus uſque conD cinnè deſcriptam appoſuit. Hoc autem ſalutari ſigno, quod Labarum appellatum fuit, perpetuò exercitui pręcedente, Italiam alpibus ſuperatis ingreſſus eſt, expugnatiſq; finitimarum Urbium præſidiis, triplici prælio Maxentii copias fudit, ac univerſam Italiam priſtinæ majeſtati reſtituit. Cùm verò ad Urbem appropinquâſſet, in Pratis Quintiis juxta Pontem Milvium ca-

ſtrametatus eſt, commiſſoque cum Maxentio certamine, eoque cum equo in Tyberim lapſo è quodam ponte, quem diſſutilibus, lintribus, tabuliſque doloſè in hoſtes fabricaverat, ſalutaris ſigni virtute, circa civilem ſanguinem, quod ſemper optaverat, egregiam tulit victoriam. Quamobrem Urbem immaniſſimâ Tyrannide liberatam triumphans ingreſſus, fauſtis acclamationibus Senatus, Populique Romani exceptus fuit. Imprimiſque Deo Liberatori gratias agens, à dextris imaginum, quas ei Senatus triumphales erexerat, atque etiam in medio Urbis ſupra tropheum, venerabile Crucis ſignũ figi imperavit, in quo hæc erant inſcripta.

SALVTARI HOC SIGNO IMPERIVM ROMANVM CVSTODITVR.

Hinc haſtam in Crucis ſignum decuſſatam imaginis ſuæ, quæ eo loci, ubi Tyrannus Civium proſcriptiones, & cædes imperabat, ſtatuta fuit, manibus aptavit, idemque elogium hoc addidit.

HOC SALVTARI SIGNO QVOD VERAE VIRTVTIS ARGVMENTVM EST VESTRAM VRBEM TYRANNICAE DOMINATIONIS IVGO LIBERATAM SERVAVI. SENATVI POPVLOQVE ROMANO IN LIBERTATEM ASSERTO PRISTINVM DECVS NOBILITATIS SPLENDOREMQVE RESTITVI.

Senatus quoque in æternam ejus memoriam eximiæ ſtructurę arcum ad ad Palatini, Cœliique montium radices in Suburra conſtruxit, quod adhuc viſitur, eidemque cum hoc elogio dedicavit.

A IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAXIMO P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R. QVOD. INSTINCTV. DIVINITATIS. MENTIS. MAGNITVDINE. CVM EXERCITV. SVO TAM DE. TYRANNO. QVAM DE OMNI. EIVS. FACTIONE. VNO. TEMPORE. IVSTIS. REMPVBLICAM VLTVS. EST. ARMIS. ARCVM. TRIVM-
B PHIS. INSIGNEM. DICAVIT.

Intra fornicem à dextris.

LIBERATORI VRBIS.

A ſiniſtris verò.

FVNDATORI QVIETIS.

Hoc autem Crucis miraculo, diviniſque viſionibus Helena Auguſta ejuſdem Conſtantini Mater commota, Sanctiſſimæ Crucis lignum apud Hieroſolymam quærere ſecum ſtatuit, quod tandem poſt aliquod annos re-
C periit, ut narrant Ruffinus lib. 1. cap. 8. Socrates lib. 1. cap. 17. Sozomenus lib. 2. cap. 1. & S. Ambroſius in concione de obitu Theodoſii Imperatoris. Quapropter hìc ego inventionis illius hiſtoriam retexere ſuſpendo; illud unum, quod ad rem eſt enarrâſſe contentus, Helenam ſcilicet Sanctiſſimæ Crucis repertæ, & ab ipſa tripartitò diviſæ, unam partem cum titulo ejuſdem Crucis argenteis thecis incluſam in hanc Romanam miſiſſe Urbem,
D atque in hac Seſſoriana Baſilica collocari imperâſſe, quæ eandem de cauſa à Conſtantino Magno conſtructa, & ab ejus Matre quandoque etiam Heleniana appellata fuit, ut in actis Xyſti III. Pontificis legitur. Cæterùm adhuc hodie tres ipſius Sanctiſſimæ Crucis particulæ unà cum titulo, & tranſverſa cruce, ſeu, ut Euſebius vocat, cornu dextro, & ſiniſtro crucis boni Latronis in

in eadem aſſervantur Baſilica . Quoniam verò Tituli Sanctiſſimæ Crucis meminimus , & in eadem Baſilica adhuc ſervari aſſeruimus, libet modò referre, quomodo olim deperditus , tandem ſub fine XV. ſæculi denuo repertus fuerit.

Vivebat tunc bo. me. Petrus Gondiſalvus de Mendoza Presſiyter Cardinalis Tituli ejuſdem Eccleſiæ, qui cùm illam vetuſtate jam fatiſcentem videret, ut in primævum ſplendorem teſtitueret, ejuſdem muros novâ, & renui calce obduxit, ac dealbavit, necnon interraſile laquearium picturis, aureiſq; exornavit lineis. Dum autem hæc à fabris murariis peragerentur, in ſummitate majoris arcus, ſive triumphalis, disjecto cujuſdam parvæ feneſtræ muro, ibidem Sacroſanctæ Crucis Titulus repertus fuit. Tota facti ſeries à Stephano Infeſſura, quem penès me in meo librorum cimelio Ms. aſſervo, rerum ſui temporis diligenti ſcriptore, rudi quidem ſtylo ſic enarratur: *Die primâ menſis Februarii anno 1492. venerunt nova de partibus Africanis, dictumque fuit, qualiter Rex Hiſpaniæ habuerit victoriam de Granata, ipſamque cœpit, & dominatus eſt, & eam fuiſſe captam pactis omnibus, & fœderibus. Nam jam diu ante oppreſſerat eã, quibus autem pactionibus, non bene ſcitur apud nos.*

Eadem die miraculum in Urbe fuit. Nam cùm D. Petrus Gondiſalvus de Mendoza, ut dicitur, ſuâ impenſâ faceret incruſtare, & dealbare Eccleſiam prædictam, quando Operarii tetigerunt ſummitatem arcus, exiſtentis in medio Eccleſiæ juxta tectum, ubi adhuc ſunt duæ parvæ columnæ, ſentierunt ibi certum vacuum, cùmque aperuiſſent, in- A *venerunt unam parvam feneſtram, in qua erat una capſula plumbea duorum palmorum, bène clauſa, & ſuper eam erat lapis quidam quadrangularis marmoreus, ubi erant ſculptæ iſtæ literæ, videlicet: Hic eſt Titulus veræ Crucis, in qua capſula reperta fuit quædam Tabula parva longitudinis unius palmi, quæ ab uno latere erat comeſa, & vetuſtate corroſa, ibique erant cavatæ, & deinde colore rubeo tinctæ infra-* B *ſcriptæ literæ, ſive verba:*

HIESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

Sed illud Judæorum non erat perfectum, quia illud RVM nonniſi ad R. incluſivè remanſerat, & illud VM. ceciderat, ut dixi, quia erat Tabula ab ea parte corroſa, & vetuſtate deficit, & primus verſus erat hoc ſcriptum literis Latinis, ſecundus verò literis Græcis, & C *tertius literis Hebraicis. Ad quem locum quaſi tota Urbs acceſſit, & Papa Innocentius etiam poſt triduum vidit eam, juſſitque permanere in dicta capſula cum quadam lamina vitrea ſuper altare in feſtivitate dictæ Eccleſiæ, & eſt omnium eſtimatione illa Tabula, quam Pilatus poſuit in Cruce ſuper caput Salvatoris Noſtri Jeſu Chriſti, poſita ibi per Sanctam Helenam Matrem Conſtantini, tempore, quo fuit dicta Eccleſia fabricata.*

D Hęc Infeſſurę narratio Muſivis literis expreſſa legitur in Sacello S.Helenę eadem in Baſilica conſtructo, nempe.

Sacra ulterior Capella dicta Hieruſalem, quam Beata Helena Magni Conſtantini mater Hieroſolyma rediens anno Domini CCCXX. Dominici Trophæi inſigniis repertis in proprio eam cubiculo erexerit, terrâque ſanctâ Montis Calvariæ navi inde advectâ, ſupra

quam

quam Chriſti ſanguis effuſus fuit, Redemptionis humanæ pretium: cujuſcumque vigore in cœleſtem Hieruſalem mortalibus aditus patuit: ad primum uſque inferiorem fornicem repleverit: ex quo Sacellum ipſum, & tota Baſilica, ac univerſa Urbs ſecunda Hieruſalem meruit appellari: apud quam & Dominus ad illius robur fidei in Petro iterum crucifigi voluit: ubique unus Dei veneratio, ac fides indeficiens: & Domini precibus, & Petri favore ad ultimum uſque Domini judicantis adventum in Urbe ſublimi, & valente, ac inde veriore Hieruſalem creditur permanſura.

Hunc ergo locum Reginam ipſa multis Chriſti, & Sanctorum reliquiis ornavit, & à Beato Sylveſtro 13. Kal. Aprilis cum multiplici peccatorum venia viſitantibus indulta conſecrari obtinuit. Inde centum ferme labentibus annis Valentinianus II. Imperator, filius Conſtantii Cæſaris, Archadii, & Honorii Imperatorum Nepos ex Sorore Galla filia Magni Theodoſii Hiſpani, in ſolutionem voti ſui, ac Matris Placidię, & Honoriæ ſororis opere vermiculato eam exornavit. Inde quaſi MC. annis evolutis Titulus verę Crucis ab Helena Romam delatus, qui ſupra arcum majorem iſtius Baſilicæ in parva feneſtra, plumbea theca, muro lateritio clauſus tandiu latuerat: muſivis tamen literis ab extra id referentibus, quòd illic Titulus ſtaret, quæ jam literæ præ vetuſtate vix legi poterant. Sedente Innocentio VIII. pientiſs. Pontifice anno Domini MCCCCXCII. Pontificatus ſui anno VIII. cùm bo. me. R. D. Petrus Gundiſalvi de Mendoza nobiliſs. Cardinalis S. Crucis in Hieruſalem Toletan. Primas, tectum Baſilicæ iſtius, & muſivas illas literas feneſtræ reparari faceret, Fabris bitumen, quo literæ figebantur, indiſcretè diruentibus, aperto feneſtræ foramine, contra eorum, & Cardinalis beneplacitum, glorioſus Titulus veræ Crucis, poſt tot annos ab Helena, Romæ viſibilis apparuit.

Super hujuſmodi Tituli inventione recol. mem. Alexander Papa VI. peculiarem edidit Conſtitutionem, quæ incipit: *Admirabile*: in Bullario, ac in ordine numer. 4. Ubi eodem modo laudati Tituli inventio deſcribitur, cujus occaſione omnibus utriuſque ſexus Chriſtifidelibus verè pœnitentibus, & confeſſis, qui Eccleſiam præfatam ultimâ Dominicâ menſis Januarii cujuslibet anni in ejus rei memoriam à primis Veſperis uſque ad occaſum Solis ipſius Dominicæ devotè viſitaſſent, omnium peccatorum ſuorum veniam conceſſit, & elargitus fuit.

Non abs re etiam erit antiquiſſimi ritus Auream benedicendi Roſam mentionem facere, qui hac in Baſilica quartâ Dominicâ Quadrageſimæ celebrari mos fuit; qua die in eadem habetur Statio. Hujuſmodi benedictionis cæremoniam eruditiſſimus Vir Carolus Cartarius amicus noſter, RR. DD. Advocatorum Conſiſtorialium digniſſimus Decanus, atque Archivii Apoſtolici in Hadriana Arce, ſive Caſtro S. Angeli Cuſtos, deſcribit in ſuo luculento Tractatu de Roſa Aurea, vernaculo idiomate exarato, eamque deſumpſiſſe fatetur ex Ms. Lonigi, ubi ſic: *Quartâ Solis die in Quadrageſima, quæ dicebatur Lætare, ex eo quia eâ luce Miſſa incipit per hæc verba: Lætare Hieruſalem, erat Statio in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem, & Camerarius, quem hodie Camerlinghum Eccleſiæ vocitamus,*

citamus, Cardinalitiâ dignitate inſignitus, præſentabat Pontifici in Camera Roſam auream balſamo inunctam, muſcoque affuſam. Hæc camera locus erat in Palatio Apoſtolico, quò Camerarius, Clericique Cameræ conveniebant ſua munera acturi. Sum. Pontifex acceptâ Roſâ pretioſo indutus Pluviali, Mitrâque gemmatâ capiti impoſitâ ſolemniter cum omnibus Curiæ ordinibus, ad Baſilicam S. Crucis equitabat, ad quam perventus Miſſam celebrare ſolitus erat, prædicans Euangelium, Roſam manu geſtans populo oſtendebat. Sacris peractis Camauro Pontificio iterum capiti aptato pariter equitabat, Roſam auream manu excipiens uſque ad Lateranenſe Palatium, ubi Præfectus Urbis aderat, præſtolans, ut Papæ ex equo deſcendenti inſerviret, in cujus obſequii gratificationem Pontifex Roſam auream illi impartiebatur, qui deoſculato ſanctiſſimo pede diſcedebat.

Hanc Roſam temporis progreſſu Romani Pontifices ad Imperatores, Reges, alioſque Proceres, & Magnates, quandoque etiam ad inſignes Eccleſias dono tranſmiſêre, quæ exempla in unum cumulavit idem Cartarius in præcitato Tractatu, ad quem curioſum Lectorem remitto.

Donaria quæ à laudato noſtro Imperatore huic Baſilicæ facta fuêre, ut ex præcitato Pontificali libro colligitur, ſequentia ſunt.

Candelabra aurea, & argentea ante Lignum Sanctum, lucentia ſecundùm numerum Euangeliorum 4. quę penſaverunt ſing. libr. 30. Pharacanthara argentea 50. quæ penſaverunt ſing. lib. 15. ſcyphum aureum puriſſimum, qui penſavit libras 10. Calices miniſteriales aureos 5. penſantes ſingulos libras ſingulas. Scyphos argenteos tres penſantes libras octo. Calices miniſteriales argenteos decem penſantes libras binas, patenam auream penſantem libras decem. Patenam argenteam auro cluſam cum gemmis penſantem libras quinquaginta. Ipſum ſanctum altare aureum, quod penſat libras ducentas, & quinquaginta. Amas argenteas penſantes libras viginti. Et omnia agrorum circa Palatium Eccleſiæ dono dedit. Item poſſeſſio Sponas viâ Lavicana præſtans ſolidos ducentos ſexaginta & duo. Sub Civitate Laurentium poſſeſſio Patras præſtans ſolidos centum & viginti. Sub Civitate Nepeſina poſſeſſio Angleſis præſtans ſolidos centum quinquaginta. Sub Civitate ſupraſcripta poſſeſſio Terega præſtans ſolidos centum quadraginta, ſub Civitate ſupraſcripta Faliſca poſſeſſio Herculis, quæ donata eſt Auguſto Conſtantino, & Auguſtus obtulit Eccleſiæ Hieruſalem præſtans ſolidos 140. Item ſub Civitate Faliſca poſſeſſio Nimpnas præſtans ſolidos centum & quindecim. Sub Civitate Juder poſſeſſio Angulas præſtans ſolidos 153.

Addere etiam hìc placet novam à nobis de hac Baſilica poſt ſupradicta exarata factam obſervationem, nempe quoad antiquam ſtructuram, cùm dictę Baſilicæ exteriores partes ab annexis ædificiis minimè viſibiles ſint, præterquam latus, quod Boream reſpicit, quodque delineare fecimus, ut in Tab. V. noſtri operis de Veter. Monimentis part. I. Hiſce non contenti, quadam die rogavimus admodum R. P. D. Julium Lucenti Ciſtercienſis Ordinis Abbatem, (cœnobium ſiquidem à Monachis hujus Ordinis habitatur) ut mihi commodum præſtaret ſingulas exteriores ejuſdem Baſilicæ partes ri-

mandi, qui petitioni meæ libenter indulſit, ac intra Monaſterii clauſtra introduxit, idemque latus propterea diligenter obſervavi, animadvertique arcus, qui ſuperioribus pro feneſtris inſervientibus ſubſunt, tumultuario muro, recentis ſtructuræ, fuiſſe oppletos. Ex hac igitur inſpectione animo revolvi vetuſtum hoc admodum, ac nobile ædificium, antiquarum Baſilicarum more, conſtructum fuiſſe, ut undique exteriores partes eſſent perſpicuæ, utque exprimitur in numiſmate Baſilicæ Emiliæ, quod Tab. XXI. fig.4. ejuſdē noſtri operis de vet. Mon. parte. 1. retulimus. Hoc igitur admiſſo fatendum eſt non ſolùm, qui intra Baſilicam, verùm etiam, qui extra eam, ſacra, quæ intus agebantur vidiſſe. Scio Vitruvium diſſimilem, ab hac Fani Fortunę conſtruxiſſe Baſilicam, nempe undique muro clauſam, cujus rudera adhuc inibi extant, quorumque exemplar refert b.m. Daniel Barbarus Patriarcha Aquileien. in ſuis commentariis ad eundem Vitruvium lib. 5. cap. 1. Quidquid igitur ſit de hac Baſilicarum differentia, Architecturæ peritis, ac antiquitatum amantibus examinandum relinquimus, cùm nobis ſufficiat dubitandi anſam præbuiſſe, ac demonſtràſſe nos ipſos accuratè omnia obſervare.

CAPUT VIII.

De Eccleſia SS. Marcellini, & Petri via Lavicana.

AVGVSTAM in conſtruendis Eccleſiis munificentiam, in hac quoque, licèt ab Urbe diſtaret, religioſiſſimus Imperator noſter oſtendit.

A Primò ejus fundatio ſic in libro Pontificali, ac vita Silveſtri Papę deſcribitur: *Eiſdem temporibus Auguſtus Conſtantinus fecit Baſilicam Beatiſſimis Martyribus Marcellino Presbytero, & Petro Exorciſtæ inter duas Lauros, & Mauſoleum, ubi Beatiſſima Mater ipſius ſepulta eſt Helena Auguſta in ſarcophago porphyretico, viâ Lavicàna milliario ab Urbe Roma tertio. In quo lo-* B *co, & pro amore Matris ſuæ, & veneratione Sanctorum poſuit dona voti ſui.*

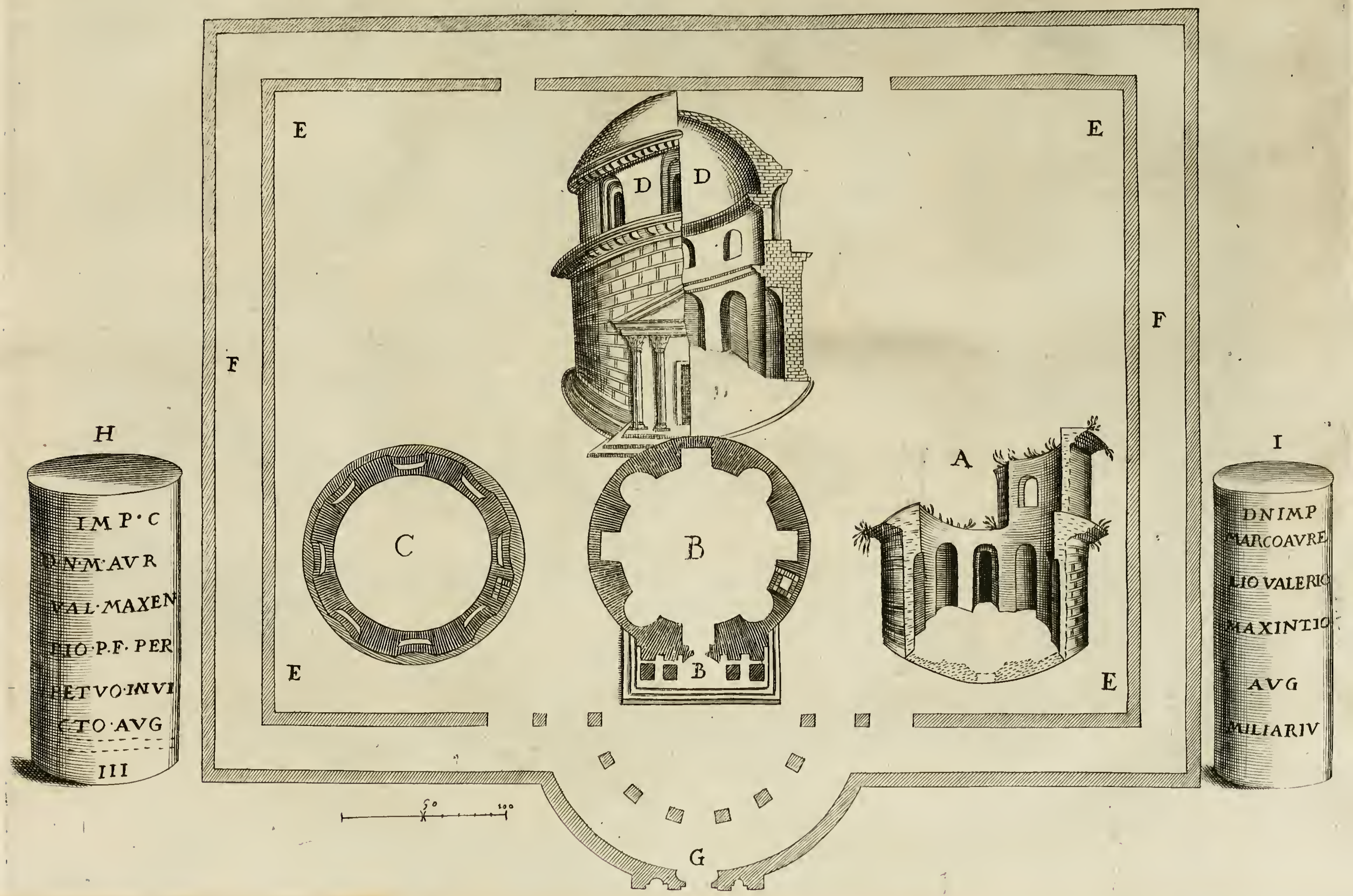
Eorundem Beatorum Martyrum ſepulcrum S. Damaſus Pontifex, cùm adhuc puer eſſet, ac de eodem certior fuiſſet factus, à Dorotheo Carnifice, & horum Martyrum interfectore, (qui tamen poſtea Chriſti fidem amplexus fuit, eò quòd ſtatim cæſorum animas in cælum aſcendiſſe conſpexiſſet) adultus effectus, his verſibus ornavit.

C *Marcelline tuos, pariter Petre noſce triumphos.*
Percuſſor retulit Damaſo mihi cùm puer eſſem,
Hæc ſibi Carnificem rabidum mandata dediſſe,
Sentibus in mediis veſtra ut tunc colla ſecaret.
Nec tumulum veſtrum quiſquam cognoſcere poſſet,
Vos alacres, veſtris manibus mundaſſe ſepulcra,
D *Candidulo occultè poſtquam jacuiſtis in antro,*
Poſtea commonitam veſtrâ pietate Lucillam,
Hìc placuiſſe magis ſanctiſſima condere membra.

Quænam ſupramemorata fuerit Lucilla in Martyrologio ab Adone relato ad diem ſecundam Junii narratur: ibi enim legimus Lucillæ, & Firminæ

pag. 123.

E
E
D
D
F
F
H
I
A
C
B
B
E
E
IMP·C
D·N·M·AVR
VAL·MAXEN
TIO·P·F·PER
PETVO·INVI
CTO·AVG
III
DNIMP
MARCOAVRE
LIO VALERIO
MAXINTIO
AVG
MILIARIV
50
100
G

minæ Chriſtianiſſimis fœminis Beatos A Martyres revelaſſe, ut ſua corpora è Silva Nigra, in qua Martyrium perpeſſi fuerant, amoverent, ac in inferiorem partem Cryptæ juxta S. Tyburtium deponerent, quod brevi effectum fuit. Unde eadem Baſilica Tiburtii nomen etiam accepit, & Silva Nigra, in honorem eorundem Martyrum, Candida inpoſterum appellata eſt. Poſtmodum verò prædicta B SS. Martyrum corpora in Gallias translata fuêre, ut ſcribit Sigebertus in Chronico ad annum 826. Aimonius de Geſtis Francorum lib. 4. cap. 115. & alii. Cæterùm de hac Baſilica in vitis Pontificum, ac præſertim in Hadriano I. hæc habentur: *Cimiterium item Beatorum Petri, & Marcellini viâ Lavicana juxta Baſilicam B. Helenæ renovavit, & tectum ejus, id eſt S. Tiburtii, & eorumdem SS. Petri, & Marcellini* C *noviter fecit, & gradus ejus, qui deſcendunt ad eorum ſanctiſſima corpora noviter fecit, quoniam nullus erat jam deſcenſus ad ipſa ſancta corpora*. Qua ex authoritate deducitur, eandem Baſilicam etiam S. Helenæ nomen acquiſiviſſe. Cur autem illi tale nomen inditum fuerit, ex ſupracitato libri Pontificalis loco clariſſimè apparet, ubi S. Helenam in ſarcophago porphiretico, in Mauſoleo viâ Lavicanâ, tertio ab Urbe milliario, ſepultam fuiſſe nar- D ratur. Hujus verò Mauſolei, ſive Eccleſiæ SS. Marcellini, & Petri adhuc extant parietinæ, ut in Tab. XXVII. lit. A. videre eſt: lit. B. ipſius Mauſolei Ichnographiam inferiorem, lit. C. ſuperiorem denotant, ubi octo majores cōſpiciuntur feneſtræ; lit. verò D. partem interiorem, & exteriorem, demonſtrat; EE. atrium Eccleſiæ; F. porticus atrium circüeuntes; G. atrii ingreſſum; H. verò columnam milliariam præterito anno 1687. ad jactum lapidis procul à Mauſoleo effoſſam, quam in meo lapidario Muſeo ſervo, ubi milliare tertium inciſum eſt: literæ, quæ in ea rudi minervâ inſculptæ cernuntur, ſic ſe habent.

IMPC
D.N.M.AVR
VAL. MAXEN
TIO. P.F.PER
PETVO.INVI
CTO. AVG.
III.

Quæ ſic explicantur: *Imperatori. Cæſari. Domino. Noſtro. Marco. Aurelio. Valerio Maxentio. Pio. Felici. Perpetuo. Invicto. Auguſto.* Tres verò III. indicant milliarii numerum, nempe tertium. Alia non abſimilis columna in eadem Tab. lit. I. ſignata in eodem meo rerum antiquarum Cimelio itidem aſſervatur, & viginti ab hinc annis viâ latinâ, ac loco, quod olim denominabatur *lo ſpinaceto*, ſive S. Andrea, reperta fuit. Columna hæc decimum milliare deſignat, quoniam in hujuſmodi ab Urbe diſtantia fuit inventa. Numerus in ea deſideratur.

At quia meminimus nuper ſarcophagi, in quo B. Helenæ corpus reconditum fuiſſe creditur, non incongruum hìc fore puto, ſi illius referam exemplar, quod perpulcrum admodum eſt. Iconem vide in Tab. XXVIII. Prototypus hodie viſitur in Lateranenſis Eccleſiæ porticu, quæ Orientem reſpicit, pluribus locis fractus, atque diſperſus, adeo ut novâ reparatione indigeat. Nam Lateranenſis Eccleſiæ Canonici Anno 1609. Jacobo Boſio conſervandæ antiquitatis Viro ſtudioſiſſimo adhortante, atque adnitente,

hujus ſarcophagi fragmentis in unum collectis, ac coaptatis, priſtinæ formæ reddiderunt, ac ſupra eundem in pariete hanc appoſuêre inſcriptionem.

Divæ Helenæ Auguſtæ Magni Conſtantini Matri ſepulcralem hanc porphireticam arcam, jam diu ex ipſius Mauſoleo viâ Lavicanâ in hanc ſacroſanctam Baſilicam ab Anaſtaſio Quarto Summo Pontifice ad proprii monumenti uſum tranſlatam, & injuriâ temporum undique diruptam, ac penitus disjectam, ne tantæ Patronæ de eadem Baſilica optimè meritæ, memoria deperiret, Capitulum, & Canonici reſtituêre anno Salutis MDCIX.

Hujus ſarcophagi moles non exiguâ admiratione digna videtur, nam ejus facies in longitudine, videlicet ab A. uſque ad B. eſt palmorum 12. Altitudo verò palmorum 6. ut A.C. Laterum latitudo palmorum 8. ut A. D. operculi altitudo palmi 1. unciarum 5 $\frac{1}{2}$. ut E. F. Reliquum denique operculi ipſius faſtigium eſt palmorum 3. ut F. G.

Inter antiquitatis Amantes, eruditoſq; Viros maximum oritur dubium, an ſepulcrum hoc illud verè ſit, in quo Beatæ Helenæ jacuit corpus, præſertim cùm apud Nicephorum lib.8.cap. 31. Langeanæ verſionis hæc habeantur: *Ingentes quoque ei* (videlicet Helenæ) *poſt obitum tributi honores, quales ſcilicet eam decebant, quæ tam piè, ſanctèque vixiſſet. Extra Urbem Romanam ſepulta, in templo rotundo, marmorea urna depoſita, atque biennio pòſt unà cum urna Conſtantinopolim deportata eſt. Princeps ipſa in Imperialia monumenta ędis SS. Apoſtolorū illata, &c.*

Attamen de hac B. Helenæ corporis tranſlatione Conſtantinopolim facta, nulla penès antiquos ſcriptores expreſſa mentio. Imò in Galliam tranſlatum fuiſſe, teſte Sigiberto, narrat Baronius ad annum 326. num. 62. Laudatus verò Nicephorus in principio ſeculi XIV. ſcripſit, ideoque mille annos, & ultra poſt Helenæ mortem. Socrates etiam lib. 1. cap. 17. verba Euſebii ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀνεκομίζετο; ſcilicet, *in Regiam Urbem pervectum*, tranſcribens, ea pro nova Roma, ſive Conſtantinopoli interpretatus eſt, nam loco earum vocum, βασιλεύουσαν πόλιν, quæ Regiam Urbem ſonant, poſuit, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν Ῥώμην διακομισθὲν nempe: *Corpuſque ejus novam Romam deportatum*. Hunc Socratis lapſum Valeſius in ſuis annotat. ad cap. 47. lib. 3. Euſebii de vita Conſtantini notat, ac meritò, inquit, Baronium illum reprehendere; cùm Euſebius Regiæ Vrbis nomine, Romam ſemper deſignare ſoleat. Vlteriùs idem ſubdit Valeſius, quòd nondum Conſtantinopolis erat dedicata, proindeque Vrbs Rregia minimè vocari poterat. Socratis opinionem Cedrenus ſequutus fuit, qui etiam addit Helenam 12. annis ante Conſtantinum è vivis abiiſſe, καὶ ἀπετέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ αὐτός τε καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη πρὸ δώδεκα ἐτῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἀποθανοῦσα. Hanc ratione Helenam mortuam eſſe oporteret Anno Chriſti 325. aut certè 326. quo tamen anno Hieroſolymam profecta dicitur ab Euſebio, & Ruffino. Etiam addi valet, poſt Criſpi Cęſaris, & Fauſtæ Auguſtæ necem Helenam aliquandiu ſupervixiſſe, ut Zoſimus libro 2. teſtatur. Porrò Criſpus occiſus eſt Conſtantino Auguſto VII. & Conſtantio Cæſare Coſs. anno Chriſti 326. ut in Faſtis Idatii legitur. Mors igitur Helenæ anno Domini

327.

327. rectè aſſignari poteſt, ut Sigonius ſentit lib. 3. de Imperio Occidentali, quod veritati conſonum eſſe videtur, quoniam anno 326. Helena Eccleſiarum ædificationi intenta in Oriente degebat. In Occidentem verò anno 327. reverſam eſſe, deducitur libr. 1. cap. 6. de Gloria Martyrum Greg. Turon; qui floruit ſeculo VI. ibi enim narratur, in mari Adriatico exortam fuiſſe tempeſtatem, dum Helena Auguſta vehebatur navi, ac ad eam ſedandam, Clavo ab ipſa, quo Chriſtus Dominus Cruci fuit affixus, in mare projecto, tumentes æquoris fluctus illico ſubſediſſe. Dicendum itaque reor, cùm hæc B. Helenæ translatio corporis controverſa ſit, antiquæ potiùs traditioni, quàm recenti ſtandum eſſe, videlicet B. Helenam in Italia obiiſſe, liliuſq; corpus poſtea Romam delatum, in porphyretica urna, quæ modò viſitur, fuiſſe ſepultum. Eſto enim præallegata Nicephori narratio vera ſit, fortè corpus alia in urnula in hac majori, maximaque, ut mos eſt, incluſa fuit, quæ Conſtantinopolim poſtmodum translata, relicto in Urbe porphyretico ſarcophago; multò enim commodiùs hoc cedebat. ob molis gravitatem, pręſertim cum marmoribus, & quidem pretioſis indiga Conſtantinopolis minimè ſit, ut Auguſtum hoc Helenæ monumentum maximo cum incommodo evehi ab Vrbe oporteret. Satìs de corpore, ac B. Helenæ ſepulcro diximus; modò ad noſtram Baſilicam revertamur.

Hæc laudata Baſilica à Magno Conſtantino donariis ditata fuit, ut ex ſæpè citato libro Pontificali, & vita S. Sylveſtri elicitur, videlicet: *Patenam ex auro puriſſimo penſantem libras tri-* A *ginta quinque. Candelabra argentea auro cluſa quatuor in pedibus 12. penſantia ſingula libras ducentas. Coronam ex auro puriſſimo, quæ eſt pharus cantharus cum delphinis centum & viginti, penſantem libras 30. Calices aureos tres penſantes ſinguli libras decem, cum gemmis praſinis, & hiacynthinis. Amas aureas duas penſantes ſingulas libras 11. Altare ex argento puriſſimo penſans libras 200. Ante ſepulcrum Beatæ Hele-* B *næ Auguſtę fecit ex metallo porphyretico exſculptis ſigillis phara canthara viginti ex argento puriſſimo penſan ſingula libras viginti. Item in Baſilica Sanctorum Petri, & Marcellini donum quod dedit tale eſt: Altare argenteum puriſſimum penſans libras ducentas. Patenas aureas puriſſimas duas penſantes libras quindecim. Patenas argenteas duas penſantes ſingulas libras 15. Scyphum au-* C *reum majorem penſan. libras viginti, ubi nomen Auguſtæ deſignatur. Scyphos argenteos quinque penſantes ſingulos libras 12. Calices miniſteriales argenteos viginti penſantes ſingulos libras tres. Amas argenteas quatuor penſantes ſingulas libras 15. Annis ſingulis olei nardi piſtici libras noningentas, balſami libras centum, aromata, incenſum ante corpora Sanctorum Marcellini, & Petri libras centum. Fundum Laurentium juxta Formiam cum balneo, & omnes agros à porta Seſſoriana viâ itinerariâ uſque* D *ad viam Latinam, & uſque ad montem Galbium. Ipſe mons Galbius poſſeſſio Auguſtæ Helenæ præſtans ſolidos mille centum, & viginti. Inſulam Sardiniam cum poſſeſſionibus omnibus ad eandem pertinentibus præſtantem ſolidos mille, & viginti quatuor. Inſulam Moſenum cum poſſeſſionibus ad eandem pertinentibus præſtans ſolidos octingentos & de-*

cem.

cem. Inſulam Atitiæ cum monte Argentario præſtantem ſolidos ſexcentos. Poſſeſſio in territorio Sabinenſi, quæ cognominatur ad duas Caſas, ſub monte Lucretio præſtans ſolidos ducentos.

CAPVT IX.

De Eccleſia S. Agnetis extra Urbis mœnia Viâ Nomentanâ

Locvs iſte inter præcipuos, qui Romanæ huic Urbi adjacent, atque in ipſa Urbe viſuntur, connumerari facilè poteſt, cùm ob Sacrum corpus B. Agnetis, cujus vita omnium gentium, ſingulorumque præconiis effertur, quippe quæ ætatem, & cum ætate Tyrannum vicit, nobiliſſimumque decus Virginitatis Martyrii laureâ coronavit; tum etiam ob inſignis magnificentiæ templum, à Conſtantino Magno rogatu filiæ ſuæ Conſtantiæ, conſtructum in celebri Nomentana via (ſeu, ut alii ſcribunt, Numentana.) De hac eadem Eccleſiâ in vita B. Sylveſtri in Pontificali libro deſcripta ſic legitur; *Eodem tempore fecit* (ſcilicet Conſtantinus) *Baſilicam Sanctæ Martyris Agnetis, ex rogatu Conſtantię filię ſuæ, & Baptiſterium in eodem loco, ubi & baptizata eſt ſoror ejus Conſtantia, cum filia Auguſti, à Silveſtro Epiſcopo, ubi donum conſtituit hoc. Patenam ex auro puriſſimo penſan. libras viginti, Calicem aureum penſantem libras decem. Coronam, pharum cantharum cum delphinis triginta ex auro puriſſimo penſantem libras quindecim, patenas argenteas duas penſantes ſing. libras viginti. Calices argenteos quinque penſantes ſingul. libras decem. Pharacanthara argentea 30. penſ. ſing. lib. 8. Pharacanthara ærea aurichalca 40. Ceroſtrata aurochalca argento cluſa ſigillata quadraginta. Lucernam ex auro puriſſimo lychnorum duodecim ſuper fontem, quæ penſabat libras 15. & donum in reditum circa Civitatem Fidenas omnem agrum præſtans ſolidos centum, & ſexaginta. Via Salaria ſub Pavetinas uſque omnem agrum S. Agnes præſtantem ſolidos centum, & quinque. Agrum Muci præſtantem ſolidos octuaginta. Poſſeſſio Vicopiſonis præſtans ſolidos ducentos & quinquaginta. Agrum Caſulas præſtantem ſolidos centum.* Licèt ex narratis Magnum Conſtantinum hanc feciſſe Baſilicam deducatur; nihilominus illius Conſtructionis prę̀ciſum minimè apparet tempus, ut benè animadvertit Eminentiſs. Baronius ad annum 324. num. 107.

Hanc eandem Baſilicam poſtea à nonnullis aliis Pontificibus reſtauratam fuiſſe narratur in ſæpecitato libro Pontificali, ac vita Liberii, ubi hæc: *Rediens autem Liberius de exilio habibitavit in Cimeterio S. Agnetis, apud Germanam Conſtantii, ut quaſi per ejus interventionem, aut rogatum rediret Liberius in Civitatem.* Et paulò infra: *Hic Liberius ornavit de platinis marmoreis petris ſepulcrum Sanctæ Agnetis Martyris.* In Symmacho etiam legitur: *Hic abſidam Beatæ Agnetis, quæ in ruinam imminebat, & omnem Baſilicam renovavit.* Et in Honorio I. *Eodem tempore fecit Eccleſiam B. Agnetis Martyris milliario ab Urbe Roma tertio, viâ Numentanâ, à ſolo ubi requieſcit; quam undique ornavit, & exquiſivit, ubi poſuit multa dona. Ornavit autem ſepulcrum ejus ex argento, quod penſan. libras 252. Poſuit & deſuper Ciborium æreum deauratum miræ magnitudinis. Fecit & Gabatas aureas quatuor penſan.*

ſan. ſing. libras ſingulas. Fecit abſidam A *ejuſdem Baſilicæ ex Muſivo, ubi etiam multa dona obtulit.* Denique in Hadriano etiam I. hæc habentur: *Eccleſiam verò B. Agnetis Martyris, ſeu Baſilicam B. Emerentinianæ à novo renovavit.* Hæc habet Eccleſia porticus, ſive naves, ſupra quas, tam à dextro, quàm à ſiniſtro latere altera eſt porticus, ſive deambulacrum, ut antiquitus in prophanis erat Baſilicis, de quibus jam B diximus in noſtro opere de Veter. Monim. part. 1. cap. 1. ubi exemplum numiſmatis Marci Lepidi, in quo expreſſa eſt Baſilica Æmilia, retulimus, ut in Tab. XXI. fig. 4. Singulæ porticus, ſive naves ſeptem habent columnas, e quibus quatuor in inferiori navi poſitæ, ſunt ex Jaſpide, ſeu, ut alii exiſtimant, ex lapide Portæ Sanctæ vulgò appellato, qui inter pretioſos annumeratur; cui ſententiæ diſcors eſt Marti- C nellus, eas non quidem ex dicto lapide, ſed ex Alabaſtro eſſe contendens.

Reliquæ autem ex marmore Ianthino ſunt, duabus poſtremis prope januam exceptis, quæ ex marmore ſunt Numidico. Earundem verò columnarum Architectonicus ordo, partim ex Corinthio, partim ex Latino, ſive compoſito ordine eſt, præter duo capitula prope januam, quæ ſunt ex ordine Ionico. Quæ verò ſuperiorem D porticum columnæ conſtituunt, partim ex eodem Ianthino, partim verò ex Græco, ſive Pario, necnon reliquæ duæ ex Numidico marmore; capitula tamen ex ſupradictis, Corinthio ſcilicet, & Latino ſunt ordinibus. Cur autem lapides iſti diſparis ſint ſtructuræ, cauſam allegat ſæpe laudatus Baronius ad annum 324. num. 103. nempe; quòd non patiebatur tarda molimina vehemens ille ſpiritus, quo Conſtantini animus exæſtuabat; ſummâ enim celeritate ædificium ipſum conficì voluiſſe.

Carmina nonnulla acroſticha S. Conſtantiæ pietatem indicantia, antiquiori in abſide hujus Eccleſiæ olim legebantur, quæ Gruterus pag. 1161. num. 9. refert.

Antequam tamen ea deſcribamus, Lectorem montium eſſe cupio, aliquando Conſtantiam, aliquando verò Conſtantinam Sanctam iſtam appellari, ut notant laudatus Baronius ad an. 524. num. 108. Henſchenius ad diem 18. Februarii, & Du Cange in familiis Bizantinis fam. 1. Carmina verò hęc ſunt.

C *onſtantina. Deum. Venerans. Chriſtoque. Dicata.*
O *mnibus. Impenſis. Devota. Mente. Paratis.*
N *umine. Divino. Multum. Chriſtoque. Juvante.*
S *acravit. Templum. Victricis. Virginis. Agnes.*
T *emplorum. Quæ. Vicit. Opus. Terrenaque. Cuncta.*
A *urea. Quæ. Rutilat. Summi. Faſtigia. Tecti.*
N *omen. Enim. Chriſti. Celebratur. Sedibus. Iſtis.*
T *artaream. Solus. Potuit. Qui. Vincere. Mortem.*
I *nvectus. Cœlo. Soluſque. Inferre. Triumphum.*
N *omen. Adhuc. Referens. Et. Corpus. Et. Omnia. Membra.*
A *Mortis. Tenebris. Et. Cœca. Nocte. Levata.*
D *ignum. Igitur. Munus. Martyr. Devotaque. Chriſto.*

E x.

E *x. Opibus. Noſtris. Per. Sæcula. Longa. Tenebis.*

O *Felix. Virgo. Memorandi. Nominis. Agnes.*

Nullos labores, nullaſque omiſimus diligentias, pro hujus inſignis Baſilicæ antiquis indagandis monimentis, quorum nonnulla adhuc ſuperſunt, nempe in Eccleſiæ tectis, ubi multæ viſuntur antiquæ tegulæ, in quibus literatæ ſunt rotæ, literæ ſcilicet in gyrum diſpoſitæ, ac ante tegularum coctionem ſigillo quodam impreſſæ, de quibus diſſeruimus ſupra in Cap. III. occaſione Vaticanæ Baſilicæ, earundemque rotarum emblemata etiam retulimus in Tab. VI. Propterea, ut quid certi ex hujuſmodi venerandis antiquitatibus decerpere valeamus, tectum aſcendi, diligenter ferè tegulas omnes perſcrutavi, quas ſingulas emblemata continentes inſpexi, ſed à temporis diuturnitate ita coinquinata, ut quadam tartari ſpecie eædem literę obductæ ſint; nihilominus adhibitâ diligentiâ, quæ ex illis erui, hìc in curioſorum ſimul, ac eruditorum gratiam refero.

Primus verſus exteriorem, ſecundus autem interiorem continet peripherias, & cùm abbreviatæ ſint voces, prout expreſſæ ſunt ſub oculos pono; deinde illarum explicationem tentabo. Sic igitur ſe habent.

OP DOL EX PRAVGG NN FIG TERENTIANA AELI VICTORIS

Epigraphen hanc ita interpretor: *Opus doliare ex prædiis Auguſtorum noſtrorum Figulina Terentiana Æli Victoris.*

Ne in hiſce jejuna legentis remaneat curioſitas, aliquantiſper à brevitatis ſcopo divertam, earundem vo- A cum enunciando explanationem.

Fictilium vaſorum opus, quod à figulis elaboratur, duplex erat genus, alterum rude, alterum verò diligenti minervâ compaginatum.

Quod rudi minervâ fabrefactum, etiam craſſum erat, hocce opus magna reſpiciebat vaſa, præcipuè dolia ad vina continenda, quæ plurium cadorum capacia erant, & adhuc hodie in B Pontificio, aliiſque Magnatum Urbis viridariis viſuntur; unùmque incredibilis magnitudinis me vidiſſe recordor, quod omnibus illud videre cupientibus patens eſt, nempe in aluminis fodina prope Forum Claudii, vulgò *la Tolfa*, triginta cadorum capax, tantæque altitudinis, ut per ſcalam decem, vel duodecim graduum ad illius os aſcendere oporteat.

Alterum verò opus, quod diligen- C ti, ac ſubtili minerva erat conſtructum, ad illa vaſa minoris capacitatis, ac geſtatu facilia tendebat. Horum generale nomen erat *Urnarum*; quare ſi ad aquæ uſum urnæ erant, Aquariæ, ſi ad continendos cineres, Cinerariæ, ſi verò ad oſſa, Oſſuariæ appellabantur. Diverſarũ tamen inter ſe etiam erant ſpecierum, ſive formarum, ut hac in Urbe ob earundem multitudinem facillimè diſtingui poſſunt.

Ex igitur dictis elicitur, quòd D quando de tegulis, ac magnis lateribus agebatur, hujuſmodi fictilia, Opus doliale, aut doliare Veteres nominabant, quia ad ſimilitudinem operis doliorum, ſcilicet, rudi, & craſsâ minervâ conſtructa erant.

Quò verò ad hujuſmodi laterum, ac tegularum magnitudinem, duplex illorum menſura erat, una major, altera minor dicebatur; prima duos pe-

des,

des, ſecunda unum pedem cum dimidio in qualibet laterum facie æquabant, cùm lateres iſti quadrati eſſent; ſecus verò de tegulis, quæ oblongæ; unde in longitudine prima, in latitudine verò ſecunda menſura illis competebat. Et hæc ſatis dicta ſint quoad explicationem doliaris operis.

Sæpe in hujuſmodi emblematibus, quę in fictilibus operibus reperiuntur, impreſſa legitur abbreviatè, vel per extenſum, *ex prædiis*, quæ vox denotat locum illum in quo fictilia elaborata erant. Etiam abbreviatè, vel per extenſum figulina vox legitur, quæ emptoribus, & quibuſvis aliis officinam, ubi fictilia fabricabantur vaſa, indicabat. Hæc præmittere duxi ad diſſipandam omnē dubii nebulam, quæ ex hujuſmodi literatis oriri poſſet emblematibus. Redeat nunc unde diſceſſerat oratio, ad narrationem nempe eorundem emblematum, quę in laudatę Eccleſiæ S. Agnetis tegulis reperimus, ac ſequentia ſunt.

OPVS DOLIARE EX PREDIS
AVG N C COMIN SABINIANI.

Nempe: *Opus doliare ex prædiis Auguſti noſtri Caii Comini Sabiniani.* De hac familia Cominia vetus extat inſcriptio apud Gruterum pagin. DCCCCLXIX. num. 11. Sequitur alia tegulæ inſcriptio.

OPVS DOLIAR DOM AVGG
NN FIG FAORNIAN CALVENTI MAXIMA.

Quæ per extenſum reddita ſic ſonant: *Opus doliare Dominorum Auguſtorum noſtrorum figulina forniana Calventi maxima.* Diverſæ apud Gruterum inſcriptiones leguntur de hac familia Calventia. In hac inſcriptione vocem *maxima* noto, quam vocis figulinæ adjectivum puto, unde in hac Calventi officina tres figulinæ diverſæ magnitudinis formabantur. Non abſimiles figulinas vidi cum epigraphe: *Domitiana major*, & *Domitiana minor*, unam nempe duorum pedum magnitudinis, alteram pedis unius, & ſemis. Quidquid ſit de hac conjectura, aliis examinandum relinquo, cùm modò mihi nulla ſuppetat ratio. Reſtat quòd narrem in medio peripheriæ expreſſum intueri Virum ſtantem: modò ad quartam tegulam.

In hac legitur.

OP DOL EX PR GRAVS AVG N
SERVI MATI RESTITVTI.

Inſcriptionem hanc ſic interpretor: *Opus doliare ex prædiis Graus Auguſti noſtri ſervi Mati Reſtituti.* Vox *Graus* eſt nomen proprium prædii; altera vox *Mati Reſtituti* in Gruteriana inſcriptione pag. DCXLVII. num. 5. legitur, *Mattoni Reſtituti*; ex hoc infero ultimam literam vocis *Mati* eſſe **T**; quæ difficilis lectu eſt.

In quinta tegula ſequens inſcriptio viſitur: OPVS DOLIARE EX PL EDISTI; ſcilicet: *Opus doliare ex prędiis Lucii Ediſtii*: in circumferentiæ medio ſtat Leo gradiens.

Sexta tegula hanc continet epigraphen.

OPVS DOL EX FIG PONTI
CLIANA EX PRED CAES.

Nempe: *Opus doliare ex figulina Ponti Cliana ex prædiis Cæſaris.*

In medio Bovinum cernitur caput.

Aliam quoque invenimus tegulam poſterioris ſeculi, quæ ſequentibus characteribus ad longum notata eſt.

REG D N THEOD
RICO FELIX ROMA.

Quæ literæ ſic integrum reddunt ſen-

R

ſenſum: *Regnante Domino noſtro Theodorico felix Roma.* A

Duæ ſimiles tegulæ ad meas pervenerunt manus; unam amico dono dedi;alteram penès me ſervo, quæ habet: *Regnante Domino noſtro Theodorico bono Romæ.* Mirificè Rex iſte Urbem ornavit, ut teſtantur Caſſiodorus, Fernandes, & Sigonius.

Hæc ſunt quæ ex tegulis Borealis, & Auſtralis partium decerpere potui- B mus; multa alia fortaſſe in tegumentis medianæ navis erant, quæ ob periculoſi aſcenſus difficultatem omiſimus.

CAPUT X.

De Eccleſia S. Conſtantiæ, ejuſque Muſivis operibus.

LAVDANDÆ ſemper memoriæ C Conſtantinus Imperator piis filiæ ſuæ Conſtantiæ precibus indulgens, non ſolùm Baſilicam in honorem B. Agnetis, verùm etiam Baptiſterium prope eandem Baſilicam fecit, ut in ſupracitata vita S. Sylveſtri indicatur. Ubinam autem ipſa Baſilica fuerit, in dubium revocari minimè poteſt, cùm adhuc extet, ut ſupra jam demonſtravimus. Oritur tamen dubium de Baptiſterio, ad quod decidendum circumvicina ædificia luſtrale oportet. D Nam cùm antiquitus Baptiſteria ſeorſim ædificarentur ab Eccleſiis, nullum ædificium profectò inveniemus, quod aptiùs ad Baptiſterii uſum inſervire potuerit, quàm S. Conſtantiæ Eccleſiam, eidem Baſilicæ proximam.

Eccleſia hæc rotundæ eſt formæ, interiorem porticum duplici columnarum ordine diviſam habet, itaut binę columnæ ſuſtentent arcum, atque ita duodecim interiorem, totidemque aliæ exteriorem circuitum forment; omnes verò ex lapide Numidico, ordineque Ionico ſunt. In parietis ambitu duodecim viſuntur loculamenta. Ut autem hujus Eccleſiæ conſtructio meliùs concipiatur animo, ſub. Tab. XXIX. exteriorem, interioremque Orthographiam referimus. Prima enim figura interiùs repræſentat ædificium, cujus diameter eſt palmorum 109. ac fornix, qui columnis in gyrum diſpoſitis imminet, indicatur lit. A. Eleganti Muſivo opere olim fuiſſe ornatum credibile eſt; modò autem partim Muſivo opere, partim verò pictura in locum (ut puto) dilapſi Muſivi ſuffecta renidet. Quid autem hoc Muſivum referat Tab. XXX. oſtendit. Vides in hac varias vites, varioſque pampinos, & uvas, & in fornicis medio mulierem, in angulis verò quoſdam genios, qui in vindemiæ actibus ſe exercent; aliqui enim currum uvis onuſtum ad calcatorium ferunt, ut literis A A. alii autem uvas in calcatorio conculcant, vinumq; exprimunt, ut lit. BB.

Redeamus ad Tab. XXIX. ac fig. 1. in eadem literæ B. C. D. tria alia magna loculamenta denotant. In eiſdem loculamentis B. C. duæ ſunt laterales januæ, quæ in contiguam vineam ingreſſum præbent. D. loculamentum eſt, magnumque continet è porphyrite Mauſoleum, eiſdem vitibus, pampinis, uviſque, ac geniis, ut fornix, ornatum, cujus exemplar. habes in Tabula XXXI. Mauſoleum hoc amplitudine ferè illi B. Helenæ æquale eſt, quod in Eccleſia SS. Petri, & Marcellini retulimus. Alia janua, per quam hodie in Eccleſiam patet ingreſſus, in alio loculamento

lamento

Ortographia interior

TAB·XXIX

fig.1

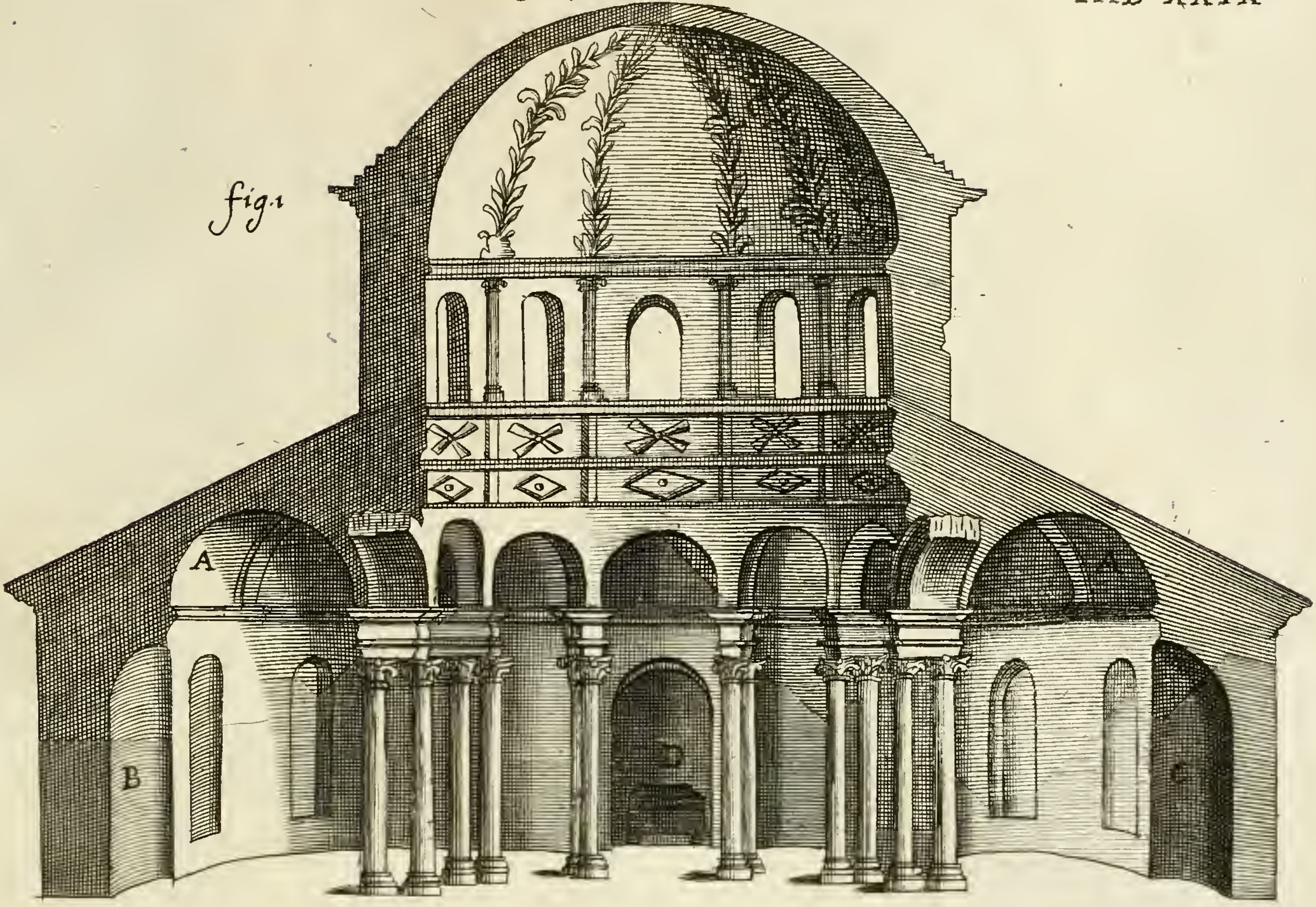
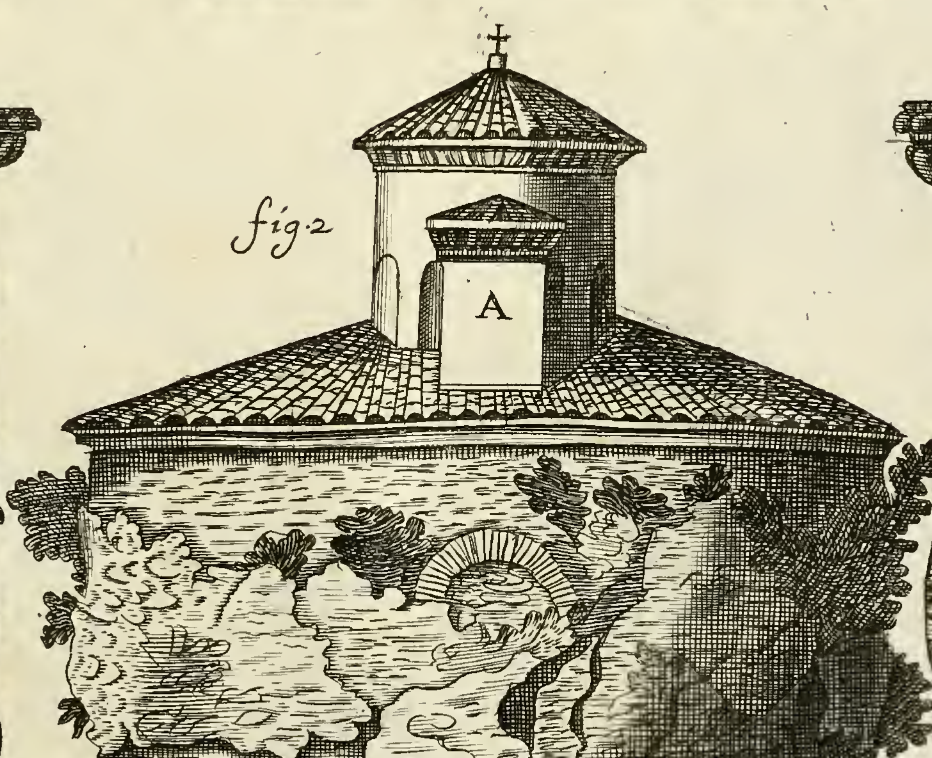

fig.2

Ortographia exterior

fig.3

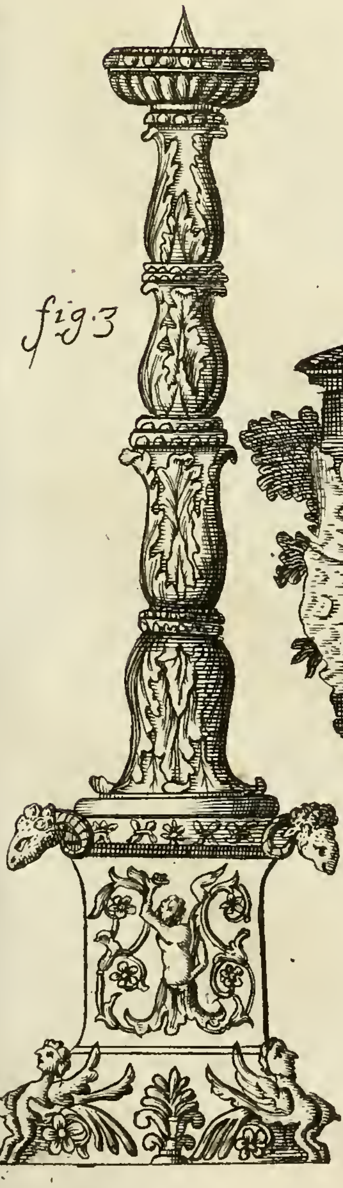

fig.4

A
B
B
A

TAB·XXXI

pag. 130.

pag. 131.

lamento exciſa eſt, quod ſupradicto D. A è conſpectu opponitur. In loculis, ſive loculamentorum fornicibus B. C. duo ſunt Muſiva opera rudi elaborata minervâ, quæ Conſtantini Magni tempora præſeferunt, cùm anteriori ævo conſtructa affabrè delineata, ac depicta cernantur. Eorumdem Muſivorum exempla vide ſub Tabula XXXII. in qua figurâ 1. Chriſtus exprimitur, qui ſtans acſi benediceret, dextram elevat, ſiniſtrâ verò explicat volumen, in quo hæc: *Dominus pacem dat*. B Poſt quæ monogramma ſcilicet Chriſtus notatur. Vir quidam eſt à ſiniſtris Chriſtum inclinatus aſpiciens, ac manibus extremum voluminis tenens. Ex altera autem parte vir alius paulò erectior, & veluti admirabundus adſtat, habetque in fimbriis pallii hoc monogramma I. Hinc inde à tergo horum virorum duo C tuguriola, ac totidem attolluntur palmæ. At ante Domini pedes quatuor ſtant oves. Quid autem omnes hæ figuræ ſignificent aperiamus. Habemus in Euangelio Ioannis cap. 14. Chriſtum diſcipulos conſolaturum dixiſſe: multas in domo Patris manſiones eſſe, ſeque rurſus illos aſſumpturum; Thomæ autem Apoſtolo, ſe eſſe viam, veritatem, & vitam; Philippo verò, Patrem in ſe videri; Promiſiſſe præterea, eoſdem planè accepturos, quidquid D ſuo petiiſſent nomine, ſeque eis à Patre alium miſſurum Paraclitum; poſtremò pacem Diſcipulis ſub hiſce reliquiſſe verbis: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Pictor igitur, ut omnia hæc ob oculos poneret, neque hac de re ullus dubitationi locus relinqueretur, epigraphen addidit: *Dominus pacem dat*. Hinc certò colligere poſſumus eos Viros, qui Chriſto Domino ab utroque latere venerabundi aſſiſtunt, Thomam, & Philippum Apoſtolos repræſentare, oves verò reliquos diſcipulos, ſeu quoſcumque Fideles Chriſti verbum audientes. Tuguriola quoque promiſſas à Chriſto in domo Patris manſiones, tandemque geminas palmas Judææ ſymbolum eſſe; ni tamen potiùs à Muſivario ad ornatum ſolummodo, & ad libitum, quàm ad rem ullam ſignificandam expreſſas dicamus.

Secunda in figura ejuſdem Tabulæ Chriſtum videre eſt ſupra globum, videlicet Mundum, inſidentem, ut Mundi ipſius Dominum decet; ſiniſtrâ librum clauſum tenet, dexteram autem ad virum quemdam quadantenus inclinatum extendit, veluti ipſum amplectens, qui tamen actus dignoſci minimè poteſt, cùm Viri illius pallium manus tegat. Hanc ego figuram alterius jam explicatæ complementum eſſe putarem, adeò ut in ea quidem Dominus pacem Apoſtolis ore relinquens exprimatur, in hac verò ipſe actus amplexus, quo nihil ad pacis collationem exprimendam eſt opportunius.

Tam ad dextram, quàm ad ſiniſtram Ieſu palmæ ſunt, quæ licèt ad Muſivarii placitum depictas fuiſſe haud temerè credi valeat, ut ſupra jam diximus: attamen ſi illis aliquam explicationem dare velimus, exponerem palmas has Judæam Regionem, in qua Chriſtus Dominus vitam egit, innuere. Palma enim Judææ ſymbolum eſt, ut ex Veſpaſiani, & Titi nummis videre eſt, ubi mulier quædam veluti lachrymans ſub eadem arbore cum epiphraphe *Judæa capta*, expreſſa cernitur. Ubi eruditiſſimus Antonius Auguſti-

nus ſuis in dialogis hanc arborem A Judææ attribui oſtendit, eo quia Phœniciæ, quæ palmis abundat, proxima eſt Judæa. De hujuſce palmis etiam diſſeruimus ſupra; occaſione Tribunæ S. Petri.

Hæc de ornamentis antiquo in hoc ædificio hodie extantibus. Supereſt modò, ut quæſtionem etiam, quę apud Antiquarios inſurgit, referamus, videlicet: an templum hoc à Conſtantino B conſtructum, vel potiùs à ſuperſtitionis labe expiatum, mox in Mauſoleum filiæ ſuæ converſum fuerit. Primam opinionem Nardinus, aliique recentiores Scriptores ſequuntur. Secundam autem Andreas Fulvius, Marlianus, Lucius Faunus, & alii antiquiores, moventurque ad hoc aſſerendum ex Muſivis indicatis operibus vindemias repræſentantibus, unde templum hoc falſo Numini Baccho dicatum C fuiſſe arbitrantur. Alii verò è contra nihil hujuſmodi Muſiva opera, ſuæ opinioni officere autumant, quia apud antiquos Chriſtianos mos fuit hiſce etiam emblematibus ſua templa, Eccleſiaſque ornare, ut Boſius in ſua Roma Subterranea oſtendit, ejuſdemque ſectator Aringhus in Roma etiam Subterranea lib. 6. cap. 45. Tom. 2. ac nos in noſtro opere de Veter. Monim. par. 1. cap. 27. expoſuimus. In hac opinionum varietate quid ſentiam D ſi proferre opus ſit, longè à recentiorum ſententiis feror. Nam ſi ejuſdem templi ſtructura, columnæ, capitula, & baſes ſedulò obſerventur, perelegans reperietur Architectura, & columnæ, aliaque cùm marmore, tum ſymmetria uniformia, quod ævo Conſtantini repugnat, eò quia eâ tempeſtate plurimum veteris decoris, ac venuſtatis Architecturæ perierat, ut fabricæ ipſius tempore excitatæ ſat docent. Etenim ſi ſupramemoratam Seſſorianam ab ipſo Conſtantino conſtructam inſpiciamus, columnæ, capitula, & baſes diſpares ſunt. Hujus cauſa fuit, quia Conſtantinus prophana ędificia demolitus, ex eorum ruinis nova, veroque Deo dedicanda templa excitavit. Id etiam in ædificatione triumphalis arcus eidem Imperatori dicati, cujus elegantiores ſtatuæ, ſimiliaque anaglyphica opera è Trajani arcu deſumpta fuiſſe fama eſt, factâque inter ea collatione, temporis diverſitas evidentiſſimè apparet; ut oſtendimus in dicto noſtro opere de Veter. Monim. part. 1. cap. 2.

Quod verò de Seſſoriana Baſilica, deque arcu dictum eſt, etiam dicendum videtur de Baſilicis S. Pauli in via Oſtienſi, & S. Laurentii in Agro Verano, quæ licèt hodie eædem non ſint, quæ à Conſtantino ædificatæ fuère, attamen longè majorem ex eorundem cæmentis partem, in novam fabricam fuiſſe converſam credibile eſt, & columnas præcipuè, quæ inter ſe, ut in Seſſoriana Baſilica, diſpares ſunt.

Præterea à recentiorum ſententia etiam maximè me avertit operum Muſivorum diverſitas. Ea enim quæ in fornice conſpiciuntur pereleganti minervâ compacta ſunt, alia verò quę in januarum lunulis extant planè rudi opere ſunt elaborata. Quapropter quàm apertiſſimè hæc operum Muſivorum varietas temporum diverſitatem oſtendit. Puto igitur templum hoc, ſive Baccho, ſive alii falſo numini ſacrum olim fuiſſe, poſtea verò à Conſtantino in Baptiſterium, ac deinde in ipſius filiæ ſepulcrũ converſum.

Varię

Variæ ſunt conjecturæ, quæ me ad A hoc credendum inducunt. Prima eſt, quòd animadverto non caſu, ſed in alicujus rei ſymbolum illas figuras in Tab. XXX. & XXXI. à Conſtructore delineatas fuiſſe. Nam ibi varii pueri alati cernuntur, qui nil aliud repręſentant, niſi Genios, pro numinibus à cœca Gentilitate habitos, quorum Geniorum infinitus erat numerus, ut narravimus in noſtro opere de Veter. B Monim. part. 1. cap. IX. ibique etiam oſtendimus (quod pro ſecunda conjectura ſit) Proceres, & Magnates, templis pro recondendis cadaveribus uſos fuiſſe. Quare à veritate alienum eſſe minimè cenſeo, ſi hoc nobile templum ab aliquo Imperatore in ſuo prædio conſtructum, locique Genio, ſcilicet Baccho dicatum fuiſſe aſſeram, quia ibi fortaſſe vineæ erant, ſicque ad bonum vinum, bonamque colligendam vin- C demiam, Genii uvas, racemoſque, & ſimilia manu tenentes fuêre expreſſi; quorum nonnulli, ut numeris 1. 2. 3. 4. 5. 6. è collo pendulam habent bullam, quæ puerilis nobilitatis inſigne erat, ut docet Plinius libr. 33. cap. 1. Quapropter meam confirmat conjecturam, quòd pro Proceribus, Magnatibuſque locus iſte conſtructus fuerit. Itidem in eadem porphyretica arca, ac in latere ſignato litt. A. B. C. obſervo quòd ibi tres ſunt ol- D læ, quæ nil aliud denotant, niſi ollas illas, quæ Oſſuariæ appellabantur, in quibus cineres, & cadaverum crematorum oſſa reponebantur. Mos iſte in aliqua magna arca varios defunctorum cineres, variis in vaſibus poſitos recondendi, ſatis elicitur è Veterum Furiorum ſepulcro, in Monte Tuſculano detecto anno 1665. quod ipſemet ocularıter vidi, in quibus diverſæ erant arcæ, è lapide piperite conſtructæ, quas intra aliæ parvæ pariter erant. Has omnes deſcripſit, ac delineavit Kircherus in ſuo Latio cap. 3. Ex quo colligo, quòd magna arca non unum, ſed plura ejuſdem familiæ cremata cadavera in ſe contineret. Habebatque etiam idem Furiorum ſepulcrum in januæ ſummitate ipſius familiæ Genios expreſſos, ut laudatus Kircherus obſervavit, quæ omnia conjecturas noſtras firmant.

Non obſtat, quòd ab aliquo rerum antiquarum minùs erudito aſſeri valeat in Tab. XXX. lit. C.D. nonnnllas cerni cruces, nam huic objectioni reſponderi poſſe autumo, ſignum illud non crucem, ſed quatuor denotare elementa, quod apud Ægyptios frequens ſymbolum erat, ut oſtendit nuper citatus Kircherus in ſuo Oedipo Ægyptiaco To. 2. par. 2. c. 4. & alibi.

Præterea, ut à recentiorum ſententia declinem moveor, quia S. Coſtantia deceſſit anno 354. Conſtantinus verò anno 337. & ſic illa poſt Patris obitum annos ſeptemdecim, quo anno imperabat in Oriente Conſtantius. Unde inferre neceſſe eſt, prædictam arcam non ſolùm paulò ante Sanctæ Conſtantię obitum, ſed longè anteriùs fuiſſe ſculptam, nempe iis in ſeculis, in quibus bonæ florebant artes, ut ipſa cælatura demonſtrat.

Denique ſatis, ſuperque in mea firmor ſententia, dum reputo omnino eundem eſſe Opificem, tam Muſivi operis, quàm etiam arcæ marmoreæ, ut ex figurarum uniformitate deduco, qua de re cùm operis Muſivi, & arcæ imagines, utpote elegantiores, alia tempora ſapiant, quàm Conſtantini,

neque

neque templum, neque arca Auctorem Conſtantinum agnoſcunt. Quibus omnibus addo, quòd ſi eodem elaborata fuiſſent tempore, à veritate alienum videretur, Conſtantinum, dum Baptiſterium ædificaret, eodem tempore pro filiæ ſuæ cadavere recondendo ſarcophagum excitáſſe. Unde tam ipſum ædificium, quàm arcam haud unquam inter Conſtantini Cæſaris opera reponendam eſſe neceſſariò fatendum eſt.

Hanc porphyreticam arcam Mauſoleum illud eſſe puto, de quo in ſupradictis actis B. Agnetis à S. Ambroſio relatis fit mentio. In actis verò Ms. Cod. Vall. quæ Aringhus refert in ſua Roma Subterranea lib. 4. cap. 25. Tom. 2. hæc habentur: *Porrò B. Conſtantia in S. Virginitate permanens, tranſacto tempore hyemis, & inchoato tempore veris, hoc eſt 12. Kalendas Martias, parata intravit ad nuptias; corpus verò ejus in pretioſo labro porphyretico ſepultum eſt, & ibidem ipſa à Patre, & fratribus Eccleſia columnis, & Muſivo de lapidibus decorata, in ejus honorem fabricata eſt*. Quæ auctoritas mirum in modum conduceret ad probandum noſtrum Imperatorem eandem Eccleſiam, ac porphyreticum labrum conſtruxiſſe, ex pręcitatis verbis: *in ejus honorem fabricata eſt*. Sed Grammaticorum eſt uſus vocibus tenaciter adhęrere; at mitiùs cum Oratoribus, Hiſtoriciſq; agendum; quandoq; enim iſti figuratè loquuntur, ut oſtendimus in noſtro opere de Vet. Monim. part. 1. cap. 27. ubi vox *fecit* frequens in Pontificali libro, pro ædificare ſemper accipienda minimè eſt; imò ſæpe pro reſtaurare, vel dedicare intelligenda venit. In præſenti enim caſu vocem A *fabricata*, pro reſtaurata ſumendam arbitror. Quibus addendum, quæ paulò inferius idem Aringhus habet, & judicio meo prætermitti minimè debent, ſcilicet hanc arcam porphyreticam in Lateranum Paulo II. Summo Pontifice jubente fuiſſe deportatam, ut ejuſdem Pontificis ſepulturæ inſerviret. Interim verò cùm inde extraheretur, in ipſo itineris progreſſu, antequam ad deſtinatum locum pertinge- B ret, Pontificem diem extremum clauſiſſe, & Sixtum Papam IV. antiquitati Urbanarum rerum ſervandæ intentum, re infectâ, eandem in priſtinum locum reducendam curâſſe, ut narrat Platina in ejuſdem Pauli II. vita, illamque eſſet, quæ hodie non abſque ingenti omnium admiratione, tum ob antiquitatis meritum, tum ob operis elegantiam viſitur.

C Quoniam iſtius Eccleſiæ nuper interiores deſcripſimus ornatus, ſub ſilentio præterire minimè cenſemus alios amovibiles ornatus in eadem olim extantes, nempe quædam marmorea candelabra, quæ Martinellus in ſua Roma Sacra, occaſione qua S. Agnetis deſcribit Eccleſiam, ſex fuiſſe aſſerit, & hac in eadem Eccleſia extitiſſe; deinde ad dictam S. Agnetis Eccleſiam fuiſſe translata, quorum baſes trigonales erant, in quibus aves ſub facie humana, puerique uvas decer- D pentes, & arietum capita inſculpta cernebantur. Hodie tamen ex his quinque tantùm extant; tria videlicet in Eccleſia S. Agnetis, quorum altitudo eſt palm. 9. cum tribus quartis; & duo in præfata S. Conſtantiæ. Horum altitudo eſt palm. 8. cum dimidio. De iiſdem candelabris meminit etiam Philander in annot. ad Vitruvium lib.

lib. 3. cap. 2. & cùm ob ornatum admodum pulchra ſint,eorundem exemplar pono in dicta Tab. XXIX.ſub fig. 3. & 4. Quare cùm fatendum ſit candelabra iſta, ex anaglyphicis operibus, uniformitatem cum tota fabrica habere, fatendum etiam eſt eodem tempore, & in ejuſdem fabricæ uſum fuiſſe conſtructa. Si igitur pro dictæ fabricę uſu elaborata eſſe concedatur, videtur etiam dicendum, quòd templum hoc non ad Baptiſterii, in quo candelabra minimè requiruntur, ſed ad templi uſum fabricatum. At veritatem hanc accuratiùs indagemus.

Narratum hucuſque eſt de interioribus hujus Eccleſiæ partibus, atque ornatibus, modò ſupereſt pauca de exterioribus indicare; quamobrem extimam quoque partem delineandam curavimus, putantes antiquitus quartam fuiſſe januam in loculamento, ubi nunc prædicta arca eſt locata, Urbemque reſpicit. Hanc deducimus conjecturam ex eo, quòd in exteriori ejuſdem loculamenti parte ædificium quoddam quadratum attollitur, quod fig.2. indicatur lit.A.idemque in januę tympano ſuperinſtructum exiſtimabamus. At aliter ſe res habet, nam ne minimum quidem januæ veſtigium invenimus, imò novum, quod modò ferè dirutum eſt, muro antiquo,veluti tunica, ſuperædificatum fuiſſe obſervavimus. Id autem qua de cauſa factum fuerit,indagare haud potuimus, cùm veterem murum nullâ reparatione indigere exploraverimus.

Ulteriùs Lucius Faunus in ſuis Antiquit. Vrbis, ſtructuram Eccleſiæ deſcribens, præter vigintiquatuor columnas, interiorem porticum, ſive navem formantes, alias exteriores

A fuiſſe numero quadraginta narrat Corinthii ordinis, quæ æqualiter diſpoſitæ circumambientem porticum ſuſtentabant,ac unicam tantùm ſuo tempore erectam ſtetiſſe, cùm aliarum, præter veſtigia, nihil reliquum eſſet.

Hęc autem exterior porticus meam etiam firmat conjecturam, ſcilicet quòd ædificium hoc alicui falſo Numini dicatum eſſet, proptereaque
B repugnat, quòd pro Baptiſterio conſtructum fuerit,cùm nullum Baptiſterium, ſimilem porticum habens, deſcriptum inveniam:

Nolo hìc pro diſſertationis coronide ſub ſilentio præterire, me omnem in indagando adhibuiſſe diligentiam, ut ſi fieri valeret, ex figulinis deducerem tempus, quo hoc noſtrum ædificium eſſet conſtructum, propterea ad idem templum me contuli,tectumque
C aſcendi,diligenter omnes perquirendo tegulas,quæ antiquiſſimæ ſunt, ſi in illis aliquod literarum adeſſet emblema, ex quo optatum tempus arguere valerem. Non unum, ſed plura adinveni emblemata, ſed ſpe fruſtratus, cùm nullam ex eiſdem probabilem conjecturam deducere potuerim. Nihilominus ea, quæ illinc deſumpſi, hìc per extenſum ſubjicio, licèt literæ in gyrum, ſive rotæ formam ſint diſpoſitæ; abbreviaturaſque ſupplere tentavi.
D Reliqua, ſi cupis, benigne Lector,tuæ curioſitati, ac eruditioni relinquo.

OP DOL EX PR DOM AVG N
FIGLINA GENIANAS.

Quas ſic lego: *Opus doliare ex prædiis Domini Auguſti noſtri figlinas Genianas*; deeſt tamen litera S. in extremo vocis *figlinas* à temporis edacitate corroſa; in medio circuli viſitur caput galeatum.

In

In ſecunda tegula infraſcriptæ literæ in orbicularem formam, ut dixi, expreſſæ cernuntur, nempe.

OP DOLI EX PR DOMINI N AVG EX FIGLIN FAVRIANIS.

In medio cernitur vir quidam dexterà veluti baculum tenens. Licèt hoc emblema explicatione indigere non videatur, nihilominus ad omne tollendum dubium ſic literas illas legendas puto.

Opus doliare ex prædiis Domini noſtri Auguſti ex ſiglinis Faurianis.

Tertia tegula habet.

OPVS DOLIARE EX PRÆDIS AVGG NN FIG C TERTIN.

Sic emblema iſtud legendum puto: *Opus doliare ex prædiis Auguſtorum noſtrorum ſigulina Caii Tertini.* Hoc Tertini nomen expreſſum reperio in inſcriptione à Grutero relata pagina DLXIII. num. 7. quæ Lugduni in Xenodochio S. Laurentii idem Gruterus extare aſſerit, & ſic ſe habet.

ΧΑΙΡΕ ΝΙΚΑϹΙ

MEMORIAE. PERENNI. QVIAETI. AETERNAE
TERTINIAE. VICTORINAE. FAEMINAE
RARISSIMAE. STOLATAE. QVONDAM
SPIRITO. INCOMPARABILI. TERTINIVS
SEVERIANVS. LEG. II. AVG. CVM PATERNIA
VICTORINA. ET TERTINIA TERTINA
FILIS P. C. ET. S. AS. D.

ΥΓΙΑΙΝΕ ΝΙΚΑϹΙ

Alia tegula ſequens continet emblema, quod ſi totum legi potuiſſet, utique ab illo aliquam notitiam decerpſiſſem, nihilominus ea, quæ viſuntur, ſub oculos pono.

OPVS DOLIA ..... FAVSTINÆ AVG .... VLP ....

Duas fuiſſe Fauſtinas in hiſtoriis reperio, nempe, Majorem, & Minorem, illam Antonini Pii uxorem, iſtam ejus filiam.

Sequitur alia tegula cum hac epigraphe.

FL. CORINTHI EX PRAED. D N IMP.

Scilicet: *Flavii Corinthi ex prædiis Domini noſtri Imperatoris.*

In medio eſt Cervus gradiens.

Similis alia tegula eſt cum mutila inſcriptione, videlicet:

OPVS DOLIARE EX PRAEDIS DOMINI N. AVG.

Opus doliare ex prædiis Domini noſtri Auguſti.

Conſideratione dignum videtur ſequens emblema.

COSS AMB SVLP.

Quod ſic explico: *Conſulibus ambobus Sulpitiis.* Quando iſti ambo Conſules fuerint, in faſtis minimè reperio. Dubium hoc aliis examinandum relinquo.

Duos lateres ſimilibus inſcriptionibus notatos obſervavi in Cochleæ fornice, per quam ad tectum aſcenditur. Primus later ſequentes continet literas, veluti in ſemiluna inſcriptas, nempe:

DOM LVCIDO.

Quas ſic explico: *Domitia Lucillæ doliare.* Quęnā fuerit Domitia hęc ignoro, in medio viſitur veluti lepus currēs.

Se-

Secundus habet.

VALEAT QVI FECIT
CN DOM.

Scilicet: *Valeat qui ſecit Cneus Domitius*. Oedipus non ſum, aliis divinandum relinquo Domitium iſtum.

Omnes iſtæ tegulæ tempora Conſtantino anteriora ſapiunt, at cùm amovibiles ſint, objici valet, in tecti refectionibus ex aliis locis deſumptas, tunc fuiſſe poſitas, ideo examen penès Lectorem eſto.

CAPVT XI.

De Eccleſia Sanctorum quatuor Coronatorum.

Vltra ſupra relatas Eccleſias, quarum conſtructione, atque ornatu pietas, & magnificentia Conſtantini Imperatoris enituit, earundemque in Libro Pontificali, & apud alios Auctores certa mentio eſt, aliæ quædam ſunt in hac eadem Urbe, de quibus, vel antiqua traditio, vel quædam ſubobſcura indicia ſuperſunt; ideo earum notitias, qualeſcumque ſint, ſub oculis pono, fidem penès Pancirolum, Eccleſiarum Urbis hiſtoriam deſcribentem, relinquendo.

Inter Eccleſias, de quibus dubitatur, an à piiſſimo Imperatore conſtructæ fuerint, meritò hæc venit annumeranda, cùm laudatus Pancirolus in ſuis Theſauris abſconditis Romanæ Ciuitatis Reg. 2. Eccleſ. 22. hanc SS. quatuor Coronatorum à Conſtantino ædificatam, ſive potiùs reſtitutam fuiſſe teſtetur. Præter hanc notitiam, aliam minimè adinveni.

CAPVT XII.

De Eccleſia duodecim Apoſtolorum.

Ex quadam inſcriptione, olim in hac Eccleſia extante, Auctor eſt idem Pancirolus in Reg. 7. Eccleſ. 5. iſtud ædificium à Magno Conſtantino conſtructum apparuiſſe; at in inſcriptione, quę continebantur minimè refert; & Hadrianus Papa in Epiſt. ad Carolum Magnum de Imaginibus, hanc Baſilicam à Pelagio Summo Pontifice inceptam, & à Joanne ejus Succeſſore perfectam fuiſſe tradit. Quapropter cùm hiſtoria in obſcuro poſita ſit, aliis eam è tenebris eruendi curam relinquimus.

CAPVT XIII.

De Baſilica S. Sabinæ.

An à noſtro Imperatore conſtructa hęc fuerit Eccleſia, dubium etiam redditur. Pancirolus enim in Reg. 9. Eccleſ. 8. opinionem affirmativam tuetur, at ſi benè inſcriptionem, palmaribus literis Muſivo opere expreſſis, in eadem Baſilica adhuc extantem, examinemus, à quodam Petro Urbis Presbytero, qui tempore Cœleſtini I. vixit, nempe circa annum 426. ædificatam fuiſſe dicendum eſt, quod & veriſſimum eſſe cenſeo, ut oſtendi in opere de Vet. Monim. part. 1. cap. 21.

CAPUT XIV.

De Eccleſia S. Laurentii in Pane, & Perna.

ECCLESIIS ſuperioribus, de quarum Fundatore dubitatur, hanc etiam adjicit Pancirolus in Reg. 2. Eccleſ. 48. piè tamen credit eam à Magno Conſtantino ædificatam ſuper B memoriam Martyrii ejuſdem Sancti, quæ poſtea Cappella Furni denominata fuit. Cur autem in Pane,& Perna fuerit appellata, ſi verba ſint, uti ſonant, interpretanda, utraque vox Latino ſermone nulli omnino eſt ignota, panis præcipuè; perna verò eam Suis partem ſignificat, quæ coxa dicitur, & tum hanc denominationem accipit, cùm à Sue diſſecta eſt, ac ne tabeſcat, atque eſui aptior ſit, conditur ſale. C Hæc autem denominatio, cùm ejus origo ignoretur, dura videri poteſt. Ideò Pancirolus ait, nonnullos exiſtimâſſe non Panis Pernæ,ſed Panis Perna ex cujuſdam Familiæ cognomine vocitatam fuiſſe. In Raſpono verò lib. 2. cap. 4. ſuæ Lateranenſis Baſilicæ vocatur Panis, & Pernæ.

Porrò Frater Franciſcus Gonzaga in Hiſtoria de origine Religionis Franciſcanæ part. 2. ac Provincia Romanâ Monaſt. 2. ejus denominationis D originem ſic exponit: *In altera Exquilini, Biſidatique Montis parte, qui non ipſam naturam, ſed Tullum Hoſtilium Romanorum Regem (ſi Tito Livio auris accomodanda veniat) ſui Auctorem habuit, ubi Olympiades Thermę, quæ & ab aliquibus Novatianæ dictæ ſunt, Apolliniſque templum, ac Decii Imperatoris Palatium præextiterant, ſtre-* A *nuuſque Chriſti Athleta Laurentius, in craticula aſſatus, glorioſo Martyrio coronatus fuit, Eccleſia quædam in ejuſdem S. Martyris honorem à Fidelibus Chriſtianis conſtructa eſt. Quæ tandem à Longobardis poſtea ad terram dejecta, à pientiſſimo quodam Santulo Hurſino Presbytero, ſub eodem prorſus titulo, reædificata extitit, cui & Panis Pernæ cognomen à ſequenti eventu evenit. Labo-* B *rabat ſiquidem, dum fortè fortunâ ædificaretur, Urbs Roma maximâ Panis penuriâ, cùmque, Latomis, cæteriſque Cæmentariis conquerentibus, ac cœpti operis deſertionem, niſi ſibi de Pane provideretur, minitantibus, anxius Preſbyter cunctas domos luſtraret, in cujuſdam pauperculæ mulieris, nomine Pernæ, furnum, Eccleſiæ contiguum, quem adhuc ſub eadem cernere licet, incidit, ibique derelictum, magnæque quanti-* C *tatis, atque excellentiſſimæ albedinis Panem, ad nullum tamen ſpectantem, invenit. Quem tamen acceptum, atque in partes diviſum, operariis diſtribuit. Quibus omnibus optimè refectis, tantum reſidui fuit, ut ad aliquot dies illis ſufficerit. Quod miraculo (ut par erat) tribuens, ipſe Santulus voluit, ut præfata Eccleſia D. Laurentii Panis Pernæ in poſterum appellitaretur.* Hæc Gonzaga. Nec aſpernenda eſt Martinelli conjectura in ſua *Roma Ricercata*; qui hanc D *Panis Perna* denominationem derivatam fuiſſe cenſet à voce *Perpenna*, ſeu *Perpena*, quæ Nobilis Familiæ Romanæ agnomen erat, ut in variis inſcriptionibus apud Gruterum, & alios. Quare aut ipſe locus ab ipſa Familia, aut ipſa Eccleſia, à proprio ex eadem Familia fundatore, denominationem deſumpſit, ut videtur innuere particula *in*, ſcilicet in *Perpenna*, nunc *Pane*

Per

Perna; primam enim ſyllabam *per* in *pan*, ex aliquo vulgi errore, corruptam fuiſſe, quod nonnullis exemplis demonſtrare nititur. Inſuper in quodam antiquiſſimo Ordine Romano Collegiatæ Eccleſiæ S. Mariæ de Rotunda de hac eadem Urbe, idem locus de Palyperno denominatus legitur. Has ego narratiunculas in gratiam Lectoris appoſui, ut eas pro libito accipiat.

CAPUT XV.

De Eccleſia S. Mariæ in Ara Cœli.
De Eccleſia S. Chryſogoni trans Tyberim.
De Eccleſia S. Petri in Monte Aureo.
De Eccleſia S. Sebaſtiani.
De Eccleſia S. Marcelli.

HÆ eædem Eccleſiæ inter illas à ſæpe laudato Magno Conſtantino hac in alma Urbe conſtructas annumerantur à Tobia Corona in ſuo Tractatu de Sacris Templis par. 1. cap. 23. Italico idiomate deſcripto. At quia nullam adducit auctoritatem, fidem propterea penès ipſum Auctorem relinqui volo.

CAPUT XVI.

De Sacrario Vaticanæ Baſilicæ.

ULTRA ſuperiùs relata Ædificia à noſtro Cæſare conſtructa, Turrigius in ſuis Cryptis Vaticanis pag. 46. & 47. Templum ſcribit illud rotundum, quod nunc pro Sacrario Vaticanæ Baſilicæ inſervit, antiquitùs Apollinis fuiſſe templum: poſtea à Paulo I. Sanctiſſimo Pontifice in divini cultus honorem conſecratum, ut

A narravimus ſupra in deſcriptione ejuſdem Vaticanæ Baſilicæ ſub num. 155. & lit. d. Deinde idem Turrigius pag. 179. in dubium revocat, an re verâ idem templum illud falſo numini dicatum fuerit, vel aliud eidem proximum. Quomodocumque res ſe habeat pag. 185. aſſerit ex Ms. quodam in Archivo ejuſdem Baſilicæ aſſervato hoc notatum reperiri: *Nunc Sacriſtia templum rotundum fuit à Magno Conſtantino extructum, in quo B. Gregorius Papa Primus recondidit brachium S. Andreæ Apoſtoli, &c.* Quidquid de hac veritate ſit, aliis illam è tenebris eruendam relinquo.

CAPUT XVII.

De Baſilica SS. Petri, & Pauli, ac Joannis Baptiſtæ in Civitate Oſtienſi.

TEMPORIS edacitatem omnia conſumere nulla res magis teſtatur, quàm inclyta, atque antiquiſſima Civitas Oſtienſis ad Tyberis oſtia ſita, de qua ſic Feſtus: *Oſtiam Urbem ad exitum Tyberis in mare fluentis, Ancus Martius Rex condidiſſe, & fæmineo appellâſſe vocabulo fertur*. De hac item Sextus Aurelius ita fatur: *Ancus Martius Rex Oſtiam Coloniam maritimis commeatibus opportunam, in Oſtia Tyberis deduxit.* Et accuratiùs Iſidorus lib. 5. cap. 1. originem, ejus fundatorem, & uſum ita deſcribit: *Ancus Martius Urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hoſtem terreret, quam ab ipſo ſitu Oſtiam appellavit.* De hac quoque meminit Ovidius ubi ait:

Oſtia contigerat, qua ſe Tyberinus in alvum
Dividit, & campo liberiore natat.

Civitas hæc duodecim millia paſſuum in Meridiem ab Urbe diſtans à Saracenis deſtructa, nunc penè ruinis ſepulta jacet, habitatoribuſque viduata remanet propter cœli inclementiam, cùm unà omnes, numero tamen pauci, aliò commigraverint, itaut ab antiqua ſuà Civitate ferè milliario remoti ſint. In hac ergo Romani Imperii celebri Civitate Religioſiſſimus Imperator Conſtantinus pietatis ſuæ teſtimonia reliquit, ibidem Eccleſiam ædificans, ut ſequentibus verbis in Pontificali libro, Beatique Sylveſtri vita narratur: *Eodem tempore fecit Baſilicam Conſtantinus, ex ſuggeſtione Sylveſtri, in Civitate Hoſtienſi, juxta portũ Urbis Romæ, BB. Apoſtolorum Petri, & Pauli, & S. Joannis Baptiſtæ.* Non leve autem hìc poſſet oriri dubium, videlicet, An Conſtantinus, vel S. Gallicanus, qui ſub Conſtantino vixit, Baſilicæ hujus fuerit Conſtructor: ita enim in actis Martyrii ipſius Sancti apud Mombritium legitur: *Hic primus in Oſtienſi Urbe inſtruxit Eccleſiam, & dicavit officia Clericorum.* Unde alterutrum dicendum videtur, nempe, vel quòd Auctor libri Pontificalis omnia Sacra Ædificia, tempore Conſtantini conſtructa, ipſi Conſtantino, non autem propriis AEdificatoribus, attribuerit, vel quòd duæ fuerint Eccleſiæ, una quidem à Conſtantino, altera verò à Gallicano conſtructa. Cui quidem poſtremæ opinioni libens ſubſcribo, cùm aliam jam tum fuiſſe Eccleſiam, quando Conſtantinus ſuam ædificavit, minimè implicet. Hac in eadem Urbe S. Monicam obiiſſe S. Au-

A guſtinus Confeſſionum lib. 9. cap. 11. his verbis teſtatur: *Audivi etiam poſtea, quòd jam cùm Oſtiis eſſemus cum quibuſdam amicis meis maternâ fiduciâ colloquebatur* (Monica ſcilicet) *quodam die de contemptu vitæ hujus, & bono mortis, ubi ipſe non aderam; illiſque ſtupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei, quærentibuſque, utrum non formidaret tam longè à ſua Civita-*
B *te corpus relinquere? Nihil, inquit, longè eſt Deo, neque timendum eſt, ne ille non agnoſcat in fine ſeculi, ut me reſuſcitet. Ergo die nono ęgritudinis ſuæ, quinquageſimo & ſexto ætatis ſuæ, & triceſimo & tertio ætatis meæ anima illa religioſa, & pia corpore ſoluta eſt.*

In feralibus autem totius Urbis ruinis loci quoque memoria periiſſet, ubi ſacrum prædictæ Beatæ Monicæ jacebat corpus, niſi ipſa in ſomniis cui-
C dam, nomine Andreas, retuliſſet, ut Bollandus in actis Sanctorum ad diem quartam Maii fusè demonſtrat. Cæterùm de hac eadem Eccleſia nil aliud referre valemus, cùm inter tot, ac tam graves hujuſmodi Urbis caſus penitus interciderit memoria.

Quibus autem Donariis Auguſtus noſter hanc ditaverit Eccleſiam, ſic in dicta B. Sylveſtri vita narratur: *Eodem tempore fecit Baſilicam Conſtantinus ex ſuggeſtione Sylveſtri in Civitate Ho-*
D *ſtienſi, juxta portum Urbis Romæ, Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, & Sancti Joannis Baptiſtæ, ubi & donum obtulit, patenam argenteam penſantem libras triginta, calices argenteos decem penſantes libras quinque, Amas argenteas duas penſantes ſing. libras decem. Phara argentea triginta penſan. ſingula libras quinque. Scyphos argenteos duos penſantes ſingulos libras novem. Patenam*

nam argenteam chriſmalem ſingularem A *penſantem libras decem, pelvim ex argento ad Baptiſmum penſantem libras viginti. Inſulam, quæ dicitur Aſſis in territorio Portuenſi, & Hoſtias poſſeſſiones omnes maritimas uſque ad digitum Solis præſtantem ſolidos trecentos. Poſſeſſionem Græcorum in Territorio Ardeatino præſtantem ſolidos octuaginta. Poſſeſſio Quiriti territorio Hoſtienſi præſtans ſolidos trecentos, & undecim.* B *Poſſeſſio Balneolum territorio Hoſtienſi præſtans ſolidos quadraginta duos. Poſſeſſio Nunſula præſtans ſolidos triginta.*

CAPUT XVIII.

De Eccleſia S. Joannis Baptiſtæ Albanenſis Civitatis.

PAREM fortunam penè ſortita eſt Albanenſis Civitas, quàm C Oſtia, cùm Alexandri III. temporibus ferè excidium paſſa fuerit à factioſis, qui impii AEnobarbi fovebant partes: deinde ab Honorio III. eximiæ Sabellæ Gentis nobili germine refecta. In ea igitur antiquiſſima Civitate idem Auguſtus Eccleſiam ædificavit, ut in ſupracitato libro Pontificali, ac B. Sylveſtri vita hujuſmodi verbis deſcribitur: *Eodem tempore fecit Baſilicam Auguſtus Conſtantinus in Civitate Albanenſi, videlicet S. Joannis Baptiſtę,* D Qualis autem ejus ſtructura fuerit, referre minimè valemus, cùm deſtituamur hiſtoria, nullaque omnino veteris hujus Eccleſiæ veſtigia ſuperſint; nam ea, quæ hoc ævo cernitur Eccleſia, magnam minimè redolet antiquitatem, ut ipſi muri, totaque ædificii architectura teſtantur; cùm ii ex topho ſint, iſtaque ſolitis tribus porticibus, ſeu navibus carens, ideò à cæteris verè antiquis Eccleſiis diverſiſſima ſit. Inſuper ejuſdem denominatio, quæ D. Pancratii eſt, longè diſtat ab antiqua, quæ S. Joannis Baptiſtæ erat. Igitur cùm de antiqua illa Conſtantiniana, præter memoriam, nil aliud ſuperſit, ideo donaria ab eodem Cæſare huic Eccleſiæ facta, narrare contenti ſumus, quæ in eodem Pontificali libro, ac citata B. Sylveſtri vita ſic referuntur: *Patenam argenteam penſantem libras* 30. *Scyphum argenteum deauratum penſantem libras duodecim, calices miniſteriales decem penſantes ſing. libras tres. Amas argenteas duas penſantes ſing. libras viginti. Poſſeſſio Laurentina cum adjacentibus campeſtribus prçſtans ſolidos quadraginta. Poſſeſſio Molas prçſtans ſolidos quinquaginta. Poſſeſſio Albanenſis cum Lacu Albanenſi præſtans ſolidos ducentos, & quinquaginta. Maſſam Muci præſtantem ſolidos centum ſeptuaginta. Omnia ſceneca deſerta, vel domos intra Urbem, Albanenſi Sanctę Eccleſiæ donum obtulit Auguſtus Conſtantinus. Poſſeſſiones Horti præſtantes ſolidos viginti. Poſſeſſio Tyberii Cæſaris præſtans ſolidos octuaginta. Poſſeſſio Maritanas præſtans ſolidos quinquaginta. Maſſam Nemus præſtantem ſolidos ducentos & octuaginta. Poſſeſſio Armatiani in Territorio Carano præſtans ſolidos centum & quinquaginta. Poſſeſſionem Statilianam præſtantem ſolidos ſeptuaginta. Poſſeſſionem Mediane præſtantem ſolidos* 30.

CAPUT XIX.

De Eccleſia Apoſtolorum in Urbe Capua, quæ Conſtantiniana denominata fuit.

EADEM prorſus, immo fortaſſe graviora infortunia ac ſupramemoratæ Oſtienſis, & Albanenſis Urbium Capuana Civitas paſſa fuit; nam Genſericus Vandalorum Rex anno 455. eam cæpit, atque demolivit. Dein ab Oſtrogothis fuit occupata, atque his pulſis à Narſete reſtaurata, iterumque à Saracenis vaſtata. Tandem à Longobardis ſub triginta Ducibus delata anno 840. & in Monte Trifico, ab eo loco duobus millibus paſſuum, in quo ſita erat, à Landulpho Seniore ſtirpe Longobardo, veteriſque Capuæ Gaſtaldo, & Comite, ſub nomine Sicopolis ædificata; nec multò poſt, ob multa commorantium facinora, igni tradita eſt; quam ut ab ea calamitate liberarent Lando Comes, Landulphus Epiſcopus, cæterique fratres Landulphi filii, ut Erchempertus ſcribit, novam Capuam, quæ hac tempeſtate extat, anno 856. condiderunt. Quare de antiqua Capua cùm nihil aliud præter memoriam ſuperſit, propterea de magnifica Baſilica à noſtro Imperatore conſtructa, quæ Conſtantiniana appellata fuit, id ſolùm quod in ſæpecitato Pontificali libro, ac B. Sylveſtri vita ſcriptum invenimus, referre valemus, nempe: *Eodem tempore fecit Beatiſſimus Conſtantinus Auguſtus intra Urbem Capuam Baſilicam Apoſtolorum, quam cognominavit Conſtantinianam*. Paulò poſt donaria eidem Baſilicæ ab eodem Imperatore A attributa, recenſentur, videlicet: *Patenas argenteas duas penſan. ſing. libras viginti. Scyphos argenteos tres penſantes ſing. libras octo. Calices miniſteriales 15. penſantes ſinguli libras duas. Amas argenteas duas penſantes ſingulæ libras 10. Candelabra ærea in pedibus denis penſantia ſingula libras 180. Pharacanthara ex argento triginta, & donum, quod obtulit poſſeſſionem in territorio Menterno.* B *Maſſam Statilianam præſtantem ſolidos trecentos & quindecim. Poſſeſſionem in territorio Caietano præſtantem ſolidos octuaginta quinque. Poſſeſſionem Paternum territorio Sueſſano præſtantem ſolidos centum quinquaginta. Poſſeſſionem ad centum territorio Capuano preſtantem ſolidos ſexaginta. Poſſeſſionem in eodem territorio Sueſſano Gauronicam præſtantem ſolidos quadraginta. Poſſeſſionem Leonis* C *præſtantem ſolidos quadraginta.*

CAPUT XX.

De Baſilica Apoſtolorum, & Martyrum, ſeu S. Reſtitutæ Neapoli.

NEAPOLIS totius Italiæ clariſſima Civitas, Neapolitanique Regni Caput, Civium multitudine, Nobilitateque inclytâ facilè omnes alias ſuperans Civitates, Emporium eſt D celeberrimum, ac Provinciæ Terræ Laboris primaria, quæ ob cœli temperiem, locique amœnitatem, ædificiorum pulchritudine, non immeritò Italiæ Paradiſus, naturæque miraculum appellari valet. Olim Parthenopea audiit, variis deinde temporum, caſuumque viciſſitudinibus ſuccubuit, ut plures antiquorum ædificiorum reliquiæ, epitaphia, ſtatuæ, cyppi, columnæ,

mnæ, aræ, & marmorea miris pretioſa A ſculpturis demonſtrant. Nonnullorum verò ædificiorum tantùm ſupereſt memoria, vel eorundem facies adeò eſt immutata, ut propriis in locis ipſa quæſita non inveniantur ædificia. Pro certo tamen habemus Chriſtianiſſimum Imperatorem eandem hanc Vrbem inſigni ſtructurâ celeberrimam reddidiſſe, ut è libro Pontificali, ac ſæpecitata B. Sylveſtri vita ſequentibus verbis docemur: *Eodem tempore fecit* B *Baſilicam Beatiſſimus Conſtantinus Auguſtus in Urbe Neapolitana, cui obtulit & dona hæc: Patenas argenteas duas penſan. ſing. libras viginti quinque. Scyphos argenteos duos penſan. ſing. lib. decem. Calices miniſteriales 15. penſan. ſing. lib. duas. Amas argenteas 2. penſan. ſing. libras quindecim. Phara argentea 20. penſan. ſingula libras octo. Phara ærea 20. penſan. ſing. libras de-* C *cem. Fecit autem & formam Aqueductus per milliaria octo; fecit verò & forum in eadem Civitate, & donum obtulit hoc: Poſſeſſionem Machari præſtantem ſolidos centum quinquaginta; poſſeſſionem Cymbranam præſtan. ſolidos centum & quinque; poſſeſſionem Hyrclinam præſtan. ſolidos 108. poſſeſſionem Affilas præſtan. ſolidos 150. poſſeſſionem Ninſulas præſtan. ſolidos 90. Poſſeſſionem Inſulam cum Caſtro præſtantem ſolidos* 80. In cujus autem Sancti hono- D rem hæc Baſilica fuerit dicata, ne ultum quidem ibidem legitur verbum; quare aliis ex Auctoribus eſt expiſcandum. Quamplurimis verò omiſſis unicum hoc tantùm ſat referre ducimus tamquam poſtremum, omniumque fœcundiorem. Is eſt Bartholomæus Chioccarellus, qui anno 1643. de Epiſcopis Neapolitanis luculentum edidit tractatum, ibique omnium, qui de hujuſce Baſilicæ denominatione tractârunt, refert auctoritates, quarum duas tantùm, utpote Scriptorum cæteris antiquiorum, recenſere non inutile arbitramur, ut cui adhærere ſatiùs exiſtimet, quiſque deligat.

Prima Adonis Epiſcopi Viennenſis eſt, qui floruit anno 879. Is enim in ſuo opere de ſex Mundi ætatibus in ſexta ætate, Conſtantinum Neapoli Eccleſiam miro opere in SS. Apoſtolorum, & Martyrum honorem exornâſſe narrat.

Secunda verò auctoritas eſt Joannis Diaconi Neapolitani, qui anno 870. floruit; is in ſuo Ms. Chronico, quòd non ſolùm Neapoli, verùm etiam in inclyta Vaticana Bibliotheca aſſervatur; ubi de Zoſimo Epiſcopo agit, de Conſtantino Imperatore ſic fatur: *Quique inter alias conſtructas Eccleſias etiam in Urbe Neapoli Baſilicam fecit, aſſerentibus multis quòd S. Reſtituta fuiſſet.*

Ulteriùs dubitandi etiam remanet anſa; an ipſe Conſtantinus, vel Helena ejus mater hanc conſtruxerit Eccleſiam, cùm in ejuſdem altari aureis literis, Muſivo opere expreſſis, hæc habeantur.

Lux Deus immenſa poſtquam deſcendit ad ima
Annis trecentis completis, atque peractis,
Nobilis hoc templum Sancta conſtruxit Helena,
Hìc benè quanta datur venia vix quiſque loquatur,
Sylveſtro grato Papa donante Beato,
Annis datur Clerus jam inſtaurator Parthenopenſis
Mille trecentenis undenis, biſq; retenſis.

Quâ

Quâ inſcriptione clarè docemur Helenam Eccleſiam hanc excitaſſe, quod, ut credibile eſt, contigit anno 324. quo ipſa Romam venit, ubi ſimul cum Conſtantino Romanæ Synodo interfuit, vel anno 326. cùm Româ diſcedens Hieroſolymam petiit; tunc enim illam veniſſe Neapolim traditio eſt, & inſcriptiones à Neapolitanis eo tempore appoſitæ in tabulis marmoreis adhuc extantibus id teſtantur; quarum altera in Montaneæ ſedili ſic ſe habet.

Piiſſimæ, ac Venerabili Dominæ noſtræ Helenæ Auguſtæ Matri Domini noſtri Victoris ſemper Auguſti Conſtantini, & Aviæ Dominorum noſtrorum beatiſſimorum Cæſarum Ordo, & Populus Neapolitanus.

Altera verò apud Jeſuitarum Collegium ſic.

Piiſſimæ, ac Clementiſſimæ Dominæ noſtræ Auguſtæ Helenæ Matri Domini noſtri Victoris Semp. Auguſtæ Conſtantini, & Aviæ Dominorum noſtrorum Cæſarum Beatorum Uxori Divi Conſtantini Ordo Neapolitanus, & Populus.

At cùm ex graviſſimorum Scriptorum auctoritate Conſtantinum ejus Eccleſiæ Fundatorem accipiamus; Helenæ verò in Neapolitanam Urbem adventus apud probatos Scriptores minimè inveniatur, dicendum eſt, vel Matris, & Filii nomen aliquando confundi ſolitum, vel inſcriptionem apertum errorem continere, & præcipuè, cùm eò tempore, quo Eccleſia iſta erecta eſt, appoſita nullatenus fuerit, ſed A ferè mille annis tranſactis, & fortè ab antiquarum rerum imperitis exarata.

His ſubdit inde prædictus eruditiſſimus Chioccarellus, temerè vulgò jactari ſeptem Neapoli erectas à Conſtantino Eccleſias fuiſſe, nempe Sancti Georgii ad Forum, S. Januarii ad Diaconiam, SS. Joannis, & Pauli, S. Andreæ ad Nidum, S. Mariæ Rotundæ; & S. Mariæ ad Coſmedin. Id autem verum eſſe nequaquam poteſt, cùm B unicam tantùm Eccleſiam Neapoli Conſtantinum fundâſſe dubium non ſit, & quarumdam ex illis ſeptem Baſilius, certus alius Fundator poſt ejuſdem Conſtantini tempora, habeatur. Hæc brevi à nobis tradita ea ſunt, quæ ex citato Chioccharello de hac Baſilica Conſtantiniana expiſcavimus. Alia plura deſiderantes ipſis Civibus, tamquam de re propria inſtructioribus, re- C mittimus.

CAPUT XXI.

De Eccleſia B. Mariæ in Gallia.

PIETATEM, Religionem, atque Auguſtam magnificentiam non ſolùm in hac noſtra Italia, verùm etiam in Gallia Magnus Conſtantinus oſtendit. Hujus rei teſtem Gregorium Turonenſem habemus, qui de Gloria D Martyrum, & Confeſſorum lib. 1. cap. 9. ſic fatur: *Maria Virgo glorioſa Genitrix Chriſti, ut ante partum, ita Virgo creditur & poſt partum, quæ, ut ſupra diximus, Angelicis choris canentibus, in Paradiſum, Domino præcedente, tranſlata eſt. Cujus Baſilica ab Imperatore Conſtantino admirabili opere fabricata renidet; ad quam adductæ columnæ, cùm præ magnitudine levari*

non

non poſſent, eò quòd eſſet circuitus earum ſedecim pedum, ac diebus ſingulis caſſo labore fatigarentur, apparuit artifici Sancta Virgo per viſum, dicens: Noli mœſtus eſſe; ego enim tibi oſtendam qualiter hæ queant elevari columnæ, & oſtendit ei, quæ aptarentur machinæ, qualiter ſuſpenderentur trocleæ, atque funes extenderentur, illud addens: Conjunge tecum tres pueros de ſcholis, quorum hoc adjutorio poſſis implere. Quod cùm ille evigilans, quæ præcepta fuerant, coaptâſſet, vocatis tribus pueris ab ſcholis erexit ſummâ velocitate columnas. Præſtitum eſt populis ſpectare miraculum admirandum, ut quod multitudo virorum fortium levare nequiverat, tres puerili abſque virtute perfecti operis ſublevarent. Hujus feſtivitas ſacra mediante menſe undecimo celebratur. Nam in Oratorio Marciacenſis domus, Arverni territorii, ejus reliquiæ continentur. Arverni nomen eſt Populi, ſive Regionis, cujus Caput eſt Claromons, Urbs in Galliis celeberrima.

C A P V T XXII.

De Eccleſia S. Mariæ in Vulturella, ſive Mentorella Tiburtinę Diœc.

PRO Sacrarum Ædium, à noſtro Chriſtianiſſimo Imperatore in Occidente conſtructarum, coronide hìc Eccleſiam S. Mariæ in Vulturella, aliàs *della Mentorella*, Tyburtinæ Diœceſis annectimus; licèt de certa ejus fundatione non conſtet, nec apud Auctores, quos viderim, ulla Conſtantini Magni hac de re mentio habeatur; attamen bo. me. P. Athanaſius Kircherus à Conſtantino conſtrnctam aſſeruit, peculiaremque librum compoſuit, cui titulus: *Hiſtoria Euſtachio-Mariana*. Quapropter, ut noſtræ conſuetudinis eſt, priùs, quæ à Kirchero narrata ſunt, brevi referemus, mox quid ipſi hac de re ſentiamus explicabimus.

Primum igitur, ac præcipium argumentum Kircheri deſumptum eſt ex antiqua quadam in illis partibus, ubi Eccleſia ſita eſt, traditione, quòd ſcilicet hoc Ædificium Conſtantinus Magnus conſtruxerit. Hanc hiſtoriam in ſcriptis redegit quidam Factorius, Poli Oppidi, haud longè ab eadem Eccleſia diſtantis, Archipresbyter. Scripſit autem hic Italico idiomate, quod Latinitate donatum hic ſonat: *In hoc loco certa traditio eſt admirabilem illam inter cervi cornua Salvatoris apparitionem S. Euſtachio venanti accidiſſe. Quare pro certo etiam habetur, quòd in tanti facti, ac portentoſi eventus memoriam glorioſiſſimus. Imperator Conſtantinus ædificârit Eccleſiam hodie de Mentorella appellatam, illamque in honorem Genitricis Salvatoris, Sanctiſſimus Poutifex Sylveſter primus dedicaverit.*

Hanc Factorii narrationem prolixiùs proſequitur, & oratorio ſtylo Kircherus amplificat, proque ea confirmanda conjecturam educit ex quadam prægrandi lignea tabula, quæ in eadem Eccleſia cernitur, præter alias figuras ampliſſimè inſculptas, nonnullas habet imagines; nempe S. Sylveſtrum cum Diacono, Subdiacono, atque Acolitho, ſeu aliis Miniſtris veluti altare conſecrantem. In altera verò parte Cervum inter cornua Salvatorem expreſſum referentem. Nimis autem ab inſtituto noſtro diſcedere cogeremur, ſi tam diffuſam Kircheri de

hujuſmodi tabula narrationem, expli- A cationemque proſequeremur, ſatis, ac ſatiùs ſit inſcriptionem ejuſdem Tabulæ retuliſſe, quæ ſic ſe habet.

MENO CE
XXIIII D
EDICATI
O BEATE MAR
IE X VVL VILLA.

Hanc ita Kircherus interpretatur: *Menſe Octobris die 24. dedicatio Beatę Mariæ in VVlt.villa.* Nos autem ſic: MILLENO CENTENO XXIIII. DEDICATIO BEATAE MARIAE IN VVLTVRIS VILLA. Animadvertendum enim eſt ſextam literam non eſſe D. ut exponit Kircherus, ſed E. atque ideo *diem* eo denotari non poſſe.

Quòd verò hæc tabula duodecimum ſeculum oleat, non ſolùm è rudi opificio deducitur, ſed ex ipſius opifi- C cis nomine, quod tale eſt.

MAGISTE
R GVILIEL
MVS FECIT
OC OPVS.

Nomen enim Guillelmi tempore Caroli Magni in Italiam illatum fuit, proptereaque Conſtantini Cęſaris ęvo prorſus inauditum.

Si autem ipſius Eccleſiæ muros, & conſtructionem ſpectes, nulla alia tempora indicare videntur, niſi ea, quę D decimum ſeculum reſpiciunt, nam arcus in acutum angulum deſinunt, & fama fert olim prope hanc Eccleſiam Monachos habitâſſe, quos quidem ego Benedictinos fuiſſe putaverim, ex Monaſterio Sublacenſi, ſeptem circiter milliaria ab hac Eccleſia diſtanti, qui Monaſticam vitam rigidiori obſervantiâ, veluti in Eremo ducere cupiebant.

Hæc igitur Ædificia ſunt, quæ Magnus Conſtantinus in Occidente conſtruxit, ſed alia fortaſſe plura ædificavit, quæ vel ob Scriptorũ defectũ, vel ob eorundẽ notitiam apud omnes jam oblivioni traditam, ſeu potiùs eò quòd me prorſus lateat, in obſcuro jacent, nec ulla ſui reliquerunt veſtigia. Nihil enim tempori impervium eſt, nihil vetuſtati non penetrabile, nihil quod B obnoxium longævæ ætatis edacitati non ſit. Modò autem ex Occidente ad Orientem tranſitum faciamus.

CAPVT XXIII.

De Eccleſia Sepulcri Domini, ſive Dominicæ Reſurrectionis, Martyrion appellata, Hieroſolymis.

MAIESTATEM, cultumque Chriſtianæ Religionis ubique Gentium ampliandi ſtudioſiſſimus Conſtantinus, non ſolùm in Occidente, ubi Religionis ipſius firmiſſima, primariaque eſt conſtituta ſedes; verùm etiam in Oriente, præſertim verò in Palęſtina mirifica hujuſce ſtudii, animique teſtimonia reliquit. Ibi enim tria auguſtiſſima excitavit templa, ut Euſebius in Oratione de Laudibus Conſtant. cap. 9. juxta Valeſii verſionem his teſtatur verbis: *In Provincia Paleſtina apud Civitatem, quæ Hebræorum Regia quondam ſedes fuit, in ipſo Urbis Meditullio, ad locum Dominici Sepulcri, Baſilicam immenſæ amplitudinis, & Ædem Sacram in honorem S. Crucis omni magnificentię genere exornavit. Et monumentum Servatoris ſempiternâ memoriâ dignum, illiuſque tropæa contra mortem erecta, ornamentis, quę dicendo exprimi ne-*

nequeunt, decoravit. Cùmque tria elegiſſet loca tribus ſacris, & myſticis ſpeluncis honorata, ſingula magnificis ædificiis ornavit. Ei quidem ſpeluncæ, in qua Deus primùm apparuit, congruum honorem impendens: in altera autem ultimæ illius Aſſumptionis in montis vertice illuſtrans memoriam: in illa verò ſpelunca, quæ inter utramque media eſt, Servatoris noſtri certamina, & victoriam extollens. Has omnes ſpeluncas Imperator magnificè exornavit, ſalutare Crucis ſignum univerſis hominibus prædicans. Prima autem Baſilica, quam in Palęſtinæ Provincia Conſtantinus erexit, ea fuit Sepulcri Domini, cujus occaſione operoſis, ſumptoſiſque ædificiis ea loca illuſtravit, in quorum altero humani generis Reſtitutor occubuit, in altero verò Sacratiſſima Crux à Judæis defoſſa fuit. Hac de re teſtimonium habemus ejuſdem Euſebii de Vita Conſtant. lib. 3. cap. 26. & ſeqq. ubi ſic: *Impii quondam homines, ſeu potiùs univerſum Dæmonum genus, impiorum hominum operâ, venerandum illud immortalitatis monumentum tenebris, atque oblivione penitus involvere ſtuduerant. Illud, inquam, monumentum, ad quod olim Angelus è Cœlo delapſus admirabili luce radians, ſaxum revolverat ex animis eorum, qui verè ſaxei erant, & qui viventem Chriſtum inter mortuos adhuc jacere arbitrabantur: felicem nuncium afferens mulieribus, & incredulitatis lapidem â mentibus earum removens, ut opinionem de vita ejus, qui ab illis quærebatur, adſtrueret. Hanc igitur ſalutarem ſpeluncam, impii quidam, ac prophani homines funditùs abolere in animum induxerant; ſtultè admodum opinati, ſe hoc modo verita-*
A *tem eſſe occultaturos. Itaque non ſine ſummo labore, plurimâ humo aliunde advecta, aggeſtâque, totum locum opplevêre. Quem cùm mediocri altitudine extuliſſent, & lapide conſtraviſſent, ſub hac tanta congerie ſacram Speluncam obtexerunt. Dehinc, perinde acſi nihil amplius ipſis ſupereſſet, ſupra illud ſolum, infauſtum prorſus animarum ſepulcrum extruxerunt, obſcuram mor-*
B *tuorum ſimulacrorum cavernam in honorem laſcivi Dæmonis, quem Venerem vocant, ædificantes. Ubi execranda ſacrificia ſuper prophanis, & impuris altaribus offerebant. Id enim quod inſtituerant, ita demum ſe perfecturos eſſe opinabantur, ſi impuris hujuſmodi ſordibus ſalutarem Speluncam obruiſſent. Miſeri enim illud intelligere non poterant, fieri omninò non poſſe, ut qui de morte victoriam retuliſſet, hoc ipſorum*
C *facinus occultum relinqueret: quemadmodum nec fieri poteſt, ut ſol ſupra terras radians, & conſuetum in cœlo curſum peragens, totius generis humani notitiam ſubterfugiat. Quippe Servatoris noſtri potentia longè præſtantiori luce reſplendens; nec ut ſol corpora, ſed animos hominum illuſtrans, totum jam terrarum orbem radiis implebat. Sed nihilominus ea, quæ impii, ac prophani homines adversùs veritatem machinati fuerant, longo temporis ſpatio perman-*
D *ſerunt. Nec ullus ex Præſidibus, aut ex Ducibus, aut ex ipſis etiam Imperatoribus, qui ad tantum ſcelus evertendum idoneus foret, inventus eſt, præter unum Deo omnium Regi acceptiſſimum Principem. Qui divino animatus ſpiritu, cùm ſupramemoratum locum, omnibus purgamentis, ac ſordibus ab adverſariis fraudulenter obſtructum, & oblivioni penitus traditum eſſe indignè*

 ferret,

ſerret, nec improbitati eorum, qui id A *moliti fuerant cedendum eſſe arbitraretur; Dei Adjutoris ſui Numine invocato, purgari præcepit: ratus eam maximè ſoli partem, quam Adverſarii contaminâſſent, ſuâ operâ, ac miniſterio divinâ frui magnificentiâ oportere. Simulatque hoc ab Imperatore præceptum eſt, continuò opera illa, ad fraudem comparata, è ſublimi ad ſolum dejecta ſunt; & ædificia, ad decipiendos homines* B *conſtructa, cum ipſis ſtatuis, ac dæmonibus diruta ſunt, ac diſſipata.*

Neque tamen hìc conquievit Imperatoris alacritas; ſed præterea tolli ruta cæſa, & quàm longiſſimè extra fines regionis projici mandavit. Quod itidem præceptum, protinus executioni mandatum eſt. Hucuſque verò progreſſus Imperator, nequaquam ſibi ſatisfecit. Sed divino quodam æſtu incitatus, juſſit, ut loco altiſſimè effoſo, ſolum ipſum, utpote C *Dæmonum piaculis contaminatum, ſimul cum egeſta humo quàm longiſſimè exportaretur.*

Nec mora; iſtud quoque, ut juſſum erat, impletum eſt. Poſtquam aliud ſolum, locus ſcilicet, qui in imo erat, apparuit; tunc verò ipſum auguſtum, ſanctiſſimumque Dominicę Reſurrectionis monumentum, præter omnium ſpem, reſulſit; & Spelunca illa, quæ Sancta Sanctorum verè dici poteſt, Reſurrectionis Servatoris noſtri quandam expreſſit D *ſimilitudinem, cùm poſt ſitum, ac tenebras, quibus obtecta fuerat, rurſus in lucem prodiit, & miraculorum, quæ ibi quondam geſta fuerant, hiſtoriam iis, qui ad ſpectandum confluxerant, manifeſtiſſimè videndam exhibuit; rebus ipſis, quæ omni voce clariùs ſonant, Servatoris noſtri reſurrectionem teſtata.*

His ad hunc modum geſtis, confeſtim Imperator emiſſis conſtitutionibus, & liberali ſumptu ſuppeditato, circa ſalutarem Speluncam Deo dignum templum regali magnificentiâ exſtrui jubet.

Hiſce traditis prædicti templi ædificationem, atque ſtructuram luculentiſſimè idem Euſebius deſcribit, quæ cùm apud eundem videri poſſint, libens prætereo; atque eò libentiùs, quia de hoc, quod hodie extat, templo, apud recentes dubitatur Scriptores, an illudmet ſit à Conſtantino conſtructum. Horum opiniones in unum collegit, ponderavitque Fr. Franciſcus Quareſmius in ſua elucidatione Terræ Sanctæ Tom. 2. lib. 5. cap. 5. quem, ſi plura cupias, Lector, adi. Ita quoque ſi recentis templi Ichnographiam, Orthographiam, & Scenographiam deſideres, eas apud Fr. Bernardinum Amicum reperies, in ejus tractatu Italico idiomate deſcripto: *Trattato delle Piante, ed Imagini de' Sacri Edificii di Terra Santa*, cap. 22. & apud Joannem Zuallardo in Hieroſolymitano itinere itidem Italicè deſcripto lib. 3. Silentio tamen prætereundum Architecti tam magni templi nomen non eſt, cùm à B. Hieronymo in Chronico ad annum 30. Conſtantini Imperatoris, fuiſſe aſſeratur Euſtathium Preſbyterum Conſtantinopolitanum. In hujus autem templi ædificatione decennium inſumptum fuit. Nam à Macario juſſu Conſtantini inceptum, à Maximo verò (qui ambo Hieroſolymorum Epiſcopi fuère) abſolutum perhibetur, atque inter eos decem annorum ſpatium interceſſit.

Templum hoc ab ejus Fundatore Conſtantino Baſilica Conſtantiniana à Scriptorum quàmplurimis denominatur. Cyrillus vero Hieroſolymitanus

nus Antiſtes in Catech. 14. Μαρτύριον, hoc eſt, *Teſtimonium*, videlicet Chriſti Reſurrectionis teſtem, ac monumentum illud appellat. Ut autem magis conjici valeat quanta iſtius inclyti templi venuſtas, & magnificentia, quantuſve ſplendor, quantave ipſius Chriſtianiſſimi Imperatoris in Sacra AEdificia liberalitas fuerit, epiſtolam ad Macarium Hieroſolymorum Epiſcopum datã, ne Euſebium adire cogaris, hìc poſui, nempe: *Tanta eſt Servatoris noſtri gratia, ut nulla ſermonis copia ad præſentis miraculi narrationem ſufficere videatur. Nam ſacratiſſimæ illius paſſionis monumentum, ſub terra jam pridem occultatum tot annorum ſpatio delituiſſe, quoad communi omnium hoſte ſublato, famulis ejus in libertatem vindicatis affulgeret, omnem reverâ admirationem ſuperat. Nam tametſi omnes quotquot ubique terrarum ſapientes habentur, in unum coacti aliquid pro hujus rei dignitate dicere inſtituerint, ne ad minimam quidem ejus partem aſpirare poſſe mihi videntur. Quippe hujus miraculi fides, omnem humanæ rationis capacem naturam tantùm excedit, quantùm humanis divina præcellunt. Quocirca hic unus mihi, ac præcipuus ſemper eſt ſcopus, ut quemadmodùm veritatis fides novis quotidie miraculis inclareſcit, ſic etiam mentes omnium noſtrum ad Sanctiſſimę Legis obſervantiam cum omni modeſtia, & concordi alacritate incitentur. Quod quoniam omnibus perſpectiſſimum eſſe confido, illud tibi inprimis perſuaſum velim, nihil mihi antiquiùs eſſe, quàm ut ſacrum illum locum, quem Dei juſſu turpiſſima adjectione ſimulacri velut gravi quodam pondere exoneravi, & qui ab initio quidem Dei judicio ſan-*

A *ctus fuit, poſtea verò multò ſanctior effectus eſt, ex quo Dominicæ paſſionis fidem in lucem protulit, cùm, inquam, locum fabricarum pulchritudine exornemus. Decet itaque prudentiam tuam ſingula ad opus neceſſaria ita diſponere, & curare, ut non modò Baſilica ipſa omnium, quæ ubique ſunt, pulcherrima; ſed & reliqua membra ejuſmodi ſint, ut omnes, quantumvis eximiæ ſingularum*

B *Urbium fabricæ, ab hac una facilè ſuperentur. Ac de parietum quidem ſubſtructione, & elegantia Draciliano amico noſtro agenti vices Præfectorum Prætorio, & Præſidi Provinciæ ſcias à me curam eſſe commiſſam. Juſſit ſiquidem pietas noſtra, ut artifices, & operarii, & quæcunque ad hoc opus neceſſaria eſſe ex prudentia tua cognoverint, protinus inſtante illorum ſolicitudine dirigantur. De columnis verò, & marmoribus*

C *quæcunque, & pretioſiora, & utiliora eſſe ipſo aſpectu judicaveris, cura, ut ad nos perſcribas; ut cùm ex literis tuis cognoverimus quot, & qualibus opus ſit, ea undique poſſint comportari. AEquum eſt enim, ut qui præ totius orbis locis maximè admirabilis eſt locus, pro dignitate ſua exornetur. Porrò cameram Baſilicæ utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam cenſeas, certior à te fieri velim; nam ſi laqueata fiet, auro quoque poterit exor-*

D *nari. Reſtat igitur ut Sanctitas tua ſupramemoratis judicibus quamprimum ſignificet, quot operariis, & artificibus, & ſumptibus opus erit, utque ad me celeriter referat, non modò de marmoribus, & columnis, ſed etiam de lacunaribus, ſi hoc opus venuſtius eſſe cenſueris. Divinitas te ſervet, frater cariſſime.*

Plura alia de ejuſdem templi magnifi-

gnificentia addit laudatus Euſebius, A quæ brevitatis gratiâ omittuntur, cùm apud eundem legi poſſint.

CAPUT XXIV.

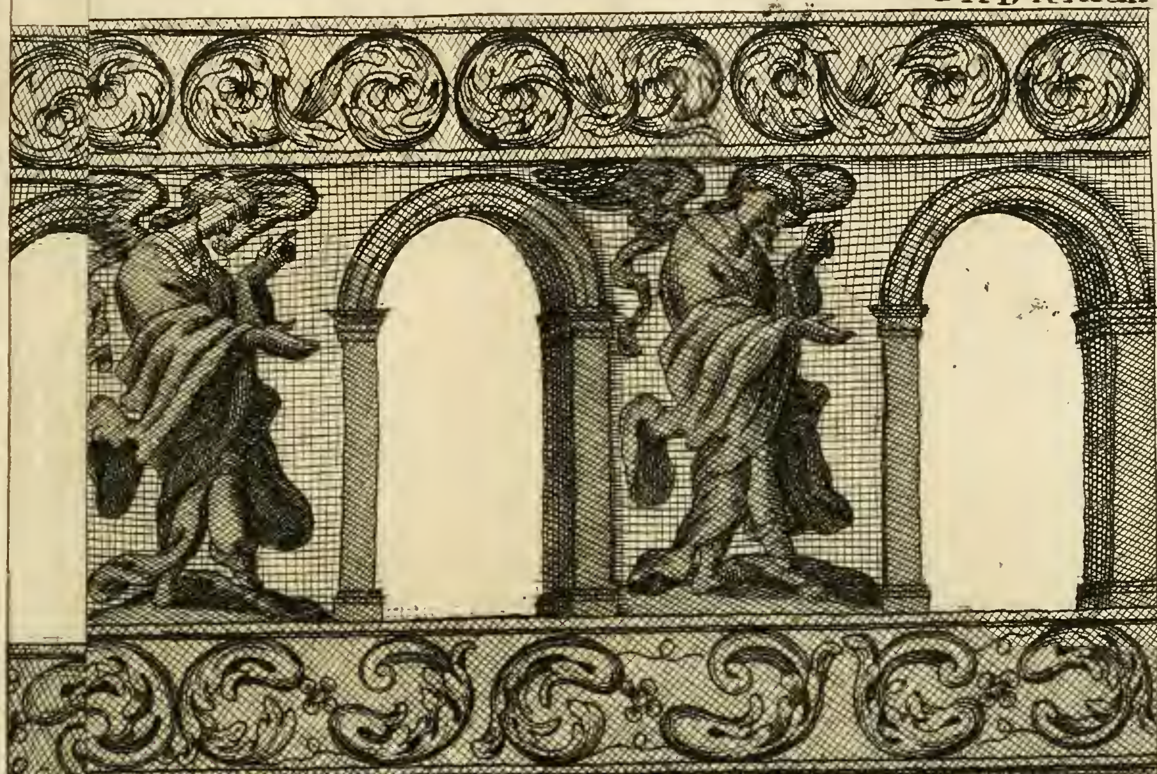
De Eccleſia Nativitatis Domini apud Bethlehem.

CERTASSE inter ſe diceres Helenam matrem, & filium Conſtantinum in noſtra augenda, confir- B mandaque Religione; adeò in eis par pietas, & munificentia, cæteræque Chriſtiani animi dotes eminebant. Teſtantur hoc, præter alia, duo illa templa, quæ B. Helena, Sacra Palęſtinę loca inviſens, ut extruerentur à filio curavit. Unum quidem in Bethlehem, alterum in Monte Olivarum, ut ſcilicet non mortis tantummodo, ſed etiam Nativitatis, & Aſcenſionis Do- C minicæ loca perennibus, atque ampliſſimis monumentis illuſtrarentur. Quam ędificationem ſub annum 326. accidiſſe deducitur ex Baronio eodem anno num. 37. De primo igitur ædificio nunc ſermo eſt, de quo laudatus Euſebius in ejuſdem Imperatoris vita lib. 3. cap. 43. paucis contentus, hæc narrat: *Dei amantiſſima Auguſta Deiparæ Virginis partum eximiis monumentis ornavit, ſacram illam ſpeluncam omni cultùs genere illuſtrans.* *Nec* D *multò poſt Imperator eandem Domini Nativitatem regalibus donariis honoravit. Variis ex auro, & argento monumentis, veliſque acu pictis, Matris ſuę cumulans magnificentiam.* Socrates verò lib. 1. Hiſt. Eccleſiaſt. cap. 17. Euſebii brevitatem ſectatus, ſic fatur: *Mater verò Imperatoris, poſteaquam ędificâſſet novam Hieruſalem, apud Bethleem quoque in ſpelunca, in qua Chriſtus ſecundùm carnem natus eſt, alteram Eccleſiam, priore illâ haudquaquam inferiorem, extruxit.* Pauca hęc ex antiquis hiſce Scriptoribus haurire potuimus. At ſupralaudatus Quareſmius in ſua Elucidatione Terrę Sanctę Tom. 2. lib. 6. cap. 6. & ſeqq. Peregrinat. 2. ejuſdem Eccleſiæ ſtatum copiosè deſcribit. Ipſius verò ædificii Ichnographiam, Orthographiam, & Scenographiam affert præfatus Fr. Bernardinus Amicus cap. 1. & ſeqq. necnon Joannes Zuallardus; quo cupidus Lector adeat.

Hæc de hujus Eccleſiæ fundatione, nunc ad Muſiva opera, ſucceſſivè eadem in Eccleſia elaborata, deſcendimus, illorumque exemplar in annexa Tabula XXXIII. referimus, deſcriptionemque apponimus brevi, quo valemus, ſtylo.

Omni tempore erga locum hunc maxima fuit Fidelium devotio, nam Sanctus eſt, & Domus Dei, Portaque Cœli jure aſſeri valet; quoniam in eo humani generis Redemptor, mortali carne aſſumptâ, primò lucem vidit; ad iſta enim Orientalia loca Fideles ipſi accedentes, ſacram hanc inviſunt Ædem, ſummoque honore eam venerantur. Narratorum certus eſt teſtis pulcherrimum Muſivum opus duodecimo ſeculo ſub Imperio Emanuelis Magni Imperatoris Porphyrogeniti Comneni extructum. Hujus pulcherrimi Muſivi copiam nobis fecit Reverendiſſimus Pr. Fr. Bernardus Joſeph à Jeſu Maria Commiſſarius, Procuratorque Generalis totius Franciſcanæ Familiæ Terræ Sanctæ in hac Curia Romana, cui nos adſtrictos eſſe fatemur, ob peculiarem ejus curam, quæ

ei

H
B

INTERNET ARCHIVE
The Getty
foldout/map
not digitized

ei fuit, ut ex illis longinquis ſibi tranſmitteretur A partibus, ad hoc noſtrum ditandum opus. Hìc animadvertendum eſt ejuſdem Muſivi delineationem ex ſiniſtra ingredientium eſſe parte,cùm huic dextera reſpondens (nonnullis inſcriptionibus exceptis) ſimillima ſit, ideò iſta omittitur. At in quo inter ſe, quoad inſcriptiones, differant, infra narrabimus. Laudatus Quareſmius in ſua Elucidatione Terræ Sanctæ B Tom. 2. lib. 6. cap. 13. Peregrinat. 2. idem deſcribit Muſivum, ideò ab eodemque Auctore nos narranda deſumpſimus. Omittimus tamen caracteres, eodem in Muſivo expreſſos, ut jacent, referre, cùm illis Impreſſor careat, eoſque efformare nimia eſſet impenſa; quare curioſum Lectorem ad eundem Quareſmium remittimus, cùm nobis hæc tantummodò indicâſſe ſufficiat. Devenimus modò ad ejuſdem C Muſivi operis deſcriptionem.

Sacratiſſima hæc Eccleſia, prout ſæpecitatus narrat Quareſmius, olim pulcherrimis picturis, ſcripturiſque exornata erat, quas pro majori parte edax devoravit tempus, & Infidelium barbaries, odiumque in Chriſtianam Religionem conſumpſit. Infra tamen Eccleſiæ feneſtras variæ elegantes figuræ,opere Muſivo conſtructæ, ac in columnis, & inter feneſtras aliæ icones cernuntur appictæ, quas anno 1626. D ipſe Quareſmius ſic ferè deſcripſit.

In oſtiis Eccleſiæ duæ leguntur ſcripturæ, quarum una Arabicis, altera Armenis verbis, & characteribus efformata eſt; illa in parte eſt dextera, & Aquilonari, in qua legitur Euangelium in Miſſa, quæ ex Arabico in ſermonem Latinum converſa hunc facit ſenſum: COMPLETA FUIT HAEC PORTA DEI AVXILIO DIEBUS DOMINI NOSTRI REGIS OMNIPOTENTIS, ET MAGNIFICI IN VIGESIMO PRIMI MENSIS ANNI DCXXIV. Hæc ſcilicet Armena in læva, & Meridionali parte, ubi in Miſſa Epiſtola legitur, quæ in Latinum verſa ſic ſonat: ANNO DCLXXVI. ACCOMODATA FVIT PORTA SANCTAE MARIAE OPERA PATRIS ABRAHAM, ET PATRIS ARACHELI SVB REGNO ERMAN FILII ETVM CONSTANTINI. CHRISTVS DEVS AVXILIETVR ANIMABVS IPSORVM. AMEN. Quinam fuerint ſupradicti Reges reperire nequaquam potui. Supra hanc portam interiori parte arborem fuiſſe effigiatam idem narrat Quareſmius, in cujus ramis appicti erant Prophetæ cum ſuis de Chriſto Prophetiis: & in primis Prophetæ figura eſt manus ſuas tabellis imponens, in quibus hæc expreſſa leguntur.

Joel 3. 18. IN ILLA DYE
STiLLABV
MONTES
DVLcEDI
NEM COL
ES FLVEN
LACET MEL.

Amos 8.9. IN DIEBVS
OCCIDET
SOL ME
RIDIE ET
TENERE
ERVNT IN
DIE LV
MINIS

Deinde alterius Prophetæ alia ſequebatur figura, ſchedulam tenens cum hac inſcriptione.

Nahum

Nahum 1. 15. ECCE SVP MONTES
PEDES EVANGELIZANTIS
ET ANNVNTIANTIS PACE .

In ſuperiori hujus ſententiæ parte alicujus Prophetæ viſitur caput, ac inferiori parte ejuſdem Prophetæ pes; ſuper caput legitur.

EZECHIEL

Ad pedem verò,

IHEASPPHA

Succeſſivè eſt Balaam cum ſequenti inſcriptione.

Num. 24. 77. ORIETVR STELLA
EX IACOB ET
GETHDI

Altera eſt tabella, in qua hæc expreſſa cernuutur.

Micheas 5. 2. EXTERV
BTLEEP
FRAAEG
DIE CON
TORIS
ET EGSS
EI9AB INI
TIO ETER
NITATIS.
E CELo REX
ADVENIET
P·.·.·SECLA
·.·.·-RVS

Antiquum Baptiſterium, quod in Auſtrali eſt parte, Græcam hanc habet inſcriptionem.

ΥΠΕΡ ΜΝΗΜΗϹ ΚΑΙ Α
ΝΑΠΑΥϹΕωϹ ΚΑΙ ΑΦΕ
ϹΕωϹ ΑΜΑΡΤΙωΝ *ω. *Ν. *Ι.
ΚϹ * ΓΗΝΟϹΚΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ.

* ΓΙΝΩΣΚΕΙ.

Quæ in Latinum verſa idioma ſic ſonat.

A *Pro memoria, & quiete, & remiſſione peccatorum O. N. I.*
Dominus agnovit nomina .

Literæ enim aſteriſco * obſignatæ ipſa denotare nomina videntur.

Supranarratorum Muſivorum operum exemplar minimè adduximus, quia ex illis partibus tranſmiſſum non fuit. At modò ad ſupranarratæ tabulæ explanationem devenimus. In ſiniſtra B ingredientium parte ad Aquilonem tendente immediatè ſupra columnas circa trabes, incipiendo à principio Eccleſiæ, & uſque ad extremitatem navis continuando, Regum figuræ Judaici populi, celebriumque Virorum ſunt, ex quibus Salvator noſter ſecundùm carnem deſcendit, quorum fit mentio in Euangelio Matthæi, & Lucæ. Hæ figuræ è capite uſque ad pectus depictæ ſunt, ut in præfata tabula videre eſt à litera A. uſque ad C litteram B. Nonnullæ præter diadema caput coronatum habent. Quòd antiqui Heroum capita coronis, diadematibus, circulis, ſphæris, ſive umbellis ornare conſueverint, demonſtrat citatus Quareſmius lib. 5. cap. 8. Peregrin. 5. pag. 377. & nos fuſiùs in noſtro opere de Veter. Monim. part. 1. cap. 14. de Coronis, &c. Supra has figuras uſque ad feneſtras in quadratis ſpatiis ſunt figurati arcus veluti por- D ticus, in quorum medio viſitur ſuggeſtum, ſive pluteus, cujus in medio ſtat liber Gruce inſignitus, ut indicat litera C. Quid per hunc librum demonſtretur, minimè ambigendum eſſe reor; Euangeliorum enim librum deſignat, cùm apud Chriſtifideles codex iſte, ſive volumen ſemper fuerit maxima in veneratione habitus, ut fuſiùs etiam diximus in eodem noſtro opere Veter.

Monim.

Monim. part. 1. cap. 16. ubi inter cætera oſtendimus volumen illud, dum Concilia habebantur, in medio Concilii apponi conſueviſſe. Prope ſuggeſtum, quod & altare denotare autumo, ex uno latere candelabrum cum cereo, ex altero verò thuribulum, quæ humi jacent. Horum ſitus cùm diverſus ſit ab illo, qui ad præſens in Eccleſiis obſervatur, cùm ſuper altaria candelabra ponantur, inquirendi occaſionem præbet, an hæc ad Muſivarii placitum expreſſa fuerint, vel juxta antiquum morem. Quæſtionem hanc Joannes Baptiſta Thiers in ſuo Tractatu, Gallico idiomate deſcripto, cui titulus, Diſſertations Eccleſiaſtiques, examinat, oſtenditque cap. 19. morem hunc ſuperimponendi candelabra altaribus niſi poſt decimum ſeculum introductum fuiſſe, quod multis probat auctoritatibus.

Hoc eodem in loco literâ C. ſignato, Græcis characteribus infraſcripta leguntur.

✻ Η ΑΓΙΑ CΙΝΟΔΟC Η ΕΝ
ΑΓΚΥΡΑ ΤΗc ΓΑΛΑΤΙΑC ΤωΝ
ΙΒ. ΕΠΙcΚΟΠωΝ. ΠΡΟΤΗc ΕΝ
ΝΙcΑΙΑ. ΟΙΚȣΜΕΝΙΚΗc CΥΝ
ΟΔΟΥ ΓΕΓΟΝΕΝ ΧΡΙΝΤω ΕΝ
Τω ΔΙΟΓΜω ΚΑΤΕΚΗΝωc
ΡΟΥΚΛΗ ΗΚωΝΙ ΕΡΗΤȣΕΙ.

ΟΦΕΛ
ΟΝΔΕ
ΧΘΗΝ
ΑΙcΠ
ωCω
ΡΙcΕΝ
ΗcΥΝ
ΟΔΟc

Ambæ hæ inſcriptiones à ſuggeſti lateribus ſunt.

ΠΕΠΑΥ
CΘΑΙΔ
ΕΑΥΤΟ
ΥcΠΑ
cΥcΤΗ
cΙΕΡΑ
ΤΗΚΙΟΛ
ΙΤȣΡΓ
ΙΑc

Supradicta Græca inſcriptio latinè reddita hæc declarat.

✠ *Sancta Synodus duodecim Epiſcoporum coacta Ancyræ, Galatiæ Urbe, ante Oecumenicam Synodum Nicænam celebrata eſt propter Sacerdotes, & Clericos, qui in perſecutione à fide defecerunt, & idolis immolârunt, utrum deberent ſuſcipi; & ita diffinivit Synodus, ſed juſſit eos ab omni Sacerdotali officio ceſſare.*

Hæc Synodum celebrata fuit anno Chriſti 314. ſub Sanctiſſimo Pontifice Sylveſtro I. occaſione quâ perſecutio contra fideles orta ceſſaverat. Orientales propterea Epiſcopi pacem Fidelibus reddere curantes, ad lapſorum inſtantiam, qui tormentorum exciderant metu, pro ipſis recipiendis hoc celebrârunt Concilium, de quo Baronius, Panvinus, Labbe, necnon laudatus Quareſmius, hoc eodem il loco, fuſiùs agunt.

Proximè huic quadrato aliud non multùm abſimile ſequitur, ut litera D. indicat. In hujus porticus intercolumniis, ac ab utroque latere ſuſpenſa cernuntur vela, quæ nobis in mentem revocant vela illa expreſſa in Palatio Theodorici Gothorum Regis, delineata in Muſivo opere, quod adhuc cernitur in Eccleſia S. Apollinaris Ravennæ; nam Reges ad fiduciam denotandam, quam ipſi in propria potentia habebant, & in juſtitia, quam exercebant, non valvis, ſed velis tam exteriores, quàm interiores occludebant januas, ut ex vita Silverii Beatiſſimi Pontificis, à Bibliothecario deſcripta, colligitur, ubi narrat, Belliſarium tunc Romæ degentem, à Pontifice ad ſe accitum fuiſſe, & ad primum, & ſecundum velum retinuiſſe omnem Clerum. Per primum igitur, & ſecundum velum ipſas januas intelligendas puto, ut cenſet etiam Alemannus in notis ad Procop. pag. 103. ubi illos, qui velis Principi proximioribus inſiſtebant, Silentiarios denominatos fuiſſe aſſerit, à ſilentio ob Principis vicinitatem.

Morem hunc velis ornandi januas ex A Gentibus ad Fideles, nempe ad Eccleſias tranſiiſſe colligo ex nonnullarum Eccleſiarum propilæis, ubi in columnarum ſummitatibus ferrea cernitur virga, per quam nonnulli excurrunt annuli, è quibus vela pendebant. Similes virgas ferreas cum annulis habemus in Eccleſiis S. Mariæ in Coſmedin, S. Praxedis, S. Alexii, S. Coſmati, S. Clementis, & forſan aliarum B antiquarum. Fuerunt quandoque inter columnas ſuſpenſa vela, quod ad ornatum factum fuiſſe judico, ut in porticu S. Georgii ad Velum aureum, & in Zachariæ Sanctiſſimi Pontificis vita apud Bibliothecarium legitur: *Hic in Eccleſia Apoſtolorum pendentia vela inter columnas ex palleis ſericis fecit*. Et in vita Leonis IV. *Fecit vela alba holoſerica pendentia inter columnas majores dextrâ, lævâque numero* C 42. *&c.* Hæc de velis apud nos Latinos dicta ſufficiant, licèt multa alia de eiſdem afferi poſſent, ſi laudatus Bibliothecarius excurratur. At quia agitur de Muſivo opere in Orientalibus partibus conſtructo, ſicque à Græcis, ut ipſæmet inſcriptiones Græco idiomate, Græciſque characteribus exaratæ indicant, non abs re erit opinari, ambo præmemorata vela denotare illa, quæ in Græcorum Eccleſiis ſuſpenduntur ad oſtium Protheſeos, D ſive βορειοκλίτος, ſeu μέρος, ac ad alterum oppoſitum oſtium νοτείον μέρος à Græcis appellatum, ut apud Goar in ſuo Rituali Græcorum pag. 13. videri poteſt. E velis modò ad alia in eodem quadrato expreſſa, tranſitum faciamus. In hujus quadrati medio ſub arcu, ut in altero quadrato, cernitur ſuggeſtum, ſive altare, ſuper quo eſt codex, ac à lateribus candelabrum, & thuribulum, in loco verò literâ D. ſignato infraſcripta legitur Græca epigraphe.

Η ΑΝΤΙΟΧΙΑ
✠ ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC Η ΕΝ ΑΝΤΙ
ΟΧΕΙΑ ΤΗC * CΥΡΑC ΤωΝ ΛΓ ΕΠΙ
CΚΟΠωΝ ΠΡΟΤCΕΝ ΝΙΚΑ ΟΙΚȣ
ΜΕΝΚΗC CΥΝΟΔȣ ΓΕΓΟΝΕΝ ΚΑ
ΤΑ ΠΑΥΛȣ Τȣ CΑΜΟCΑΤΕωC
*ΨΗΛΟΝ ΑΝΟΝ ΤΟΝ ΧΝ ΔΟΓΜΑ
ΤΙCΑΝΤΟC ΤȣΤΟΝ Η ΑΓΙΑ CΥΝΟΔC
ωC ΚΑ　　　　　　CΑΝ
ΚωC　　　　　　ΤΑ Α
ΦΡ　　　　　　ΠΕΒ
ΟΝΗ　　　　　　ΑΛΑ
　　　　　　ΕΤΟ

* fortè ΣΥΡΙΑΣ
* ΨΙΛΟΝ

Quam ſic in Latinam linguam vertit laudatus Quareſmius.

ANTIOCHIA.

✠ *Sancta Synodus triginta trium Epiſcoporum habita Antiochiæ, Urbe Syriæ, ante Oecumenicam Synodum Nicænam, coacta eſt contra Paulum Samoſatenum, qui Chriſtum purum hominem fuiſſe aſſerebat. Nunc Sancta Synodus male ſentientem damnavit.*

Plura ſuper hoc eodem Concilio, & aliis infra narrandis notavit ſæpe laudatus Quareſmius, ideò curioſum Lectorem ad illum remittimus.

Aliud quadratum tertio ſe offert loco, parùm ab aliis diſſimile; itidem in medio habet pulpitum, ſive altare cum codice, ac candelabro; & thuribulo, à lateribus loco velorum ſunt duo Cherubin, ſuper quorum caput binæ pendent ardentes lampades, quæ non ſine myſterio expreſſę fuère. Quid per Cherubin denotetur oſtendit Euſebius Epiſcopus Gallicanus, aliàs Emiſſenus, qui floruit ſeculo quinto, in Homilia 5. in Natali Apoſtolorum, exponens, duos illas Cherubin, qui ſuper teſtamenti arcam erant poſiti, ac mutuò ſe reſpiciebant verſis in propitiatorium

tiatorium vultibus, ſcientiæ denotare plenitudinem, nempe ſcientiam illam, quæ in utroque eſt teſtamento; Cherubin enim ſcientiæ plenitudo interpretatur. Quòd autem duo Cherubin mutuò ſe reſpiciant, amborum teſtamentorum amicitiam, & concordiam ſignificant, idem ambo teſtantur, idem ambo dicunt, & prædicant. Plura apud eundem Auctorem de iiſdem Cherubin, ac apud Sanctum Eucherium Lugdunenſem Epiſcopum, ſive alium Auctorem in Comment. in libros Regum lib. 3. necnon apud Lorinum in Commentar. Num. cap. 7. verſ. 89. Quid autem per lampades indicetur diximus in Cap. 21. noſtri operis Veter. Monim. par. 1.

In area ſignata lit. E. ut in aliis quadratis inſcriptio legitur Græcis characteribus, eodemque idiomate, ut ſèquitur.

C

CAPΔIKH
✻ H AΓIA CYNOΔOC H EN CAP
ΔIKH TωN PM EΠICKOΠωN
ΓEΓONEN ΔIA TOYC AΓIOYC AΘ
ANACION TON AΛEΞANΔPIȣ ME
ΛETITON ANTIOXIAC ΠAYΛ KωNC
TANTINȣΠOΛEOC AΠO * KATACIN
EN TOIC IΔIOIC AYTȣ ΘPONOIC HCAN
ΓAP AAPIANE
ȣTOI
YΠO ξιω
TωN ΘEN
TEC
* KATAΣTA

Quæ Latinè ab eodem Quareſmio verſa ſic ſe habet.

SARDICA.

✻ *Sancta Synodus* CXL. *Epiſcoporum habita in Urbe Sardica, celebrata eſt ad reſtituendos in ſuas Sedes Sanctos Athanaſium Alexandriæ, Meletium Antiochiæ, & Saulum Conſtantinopoli Antiſtites, qui ab Arianis expulſi fuerant.*

Quartum ſequitur quadratum, A quod aliquam cum ſecundo habet ſimilitudinem, nam in hoc itidem pendentia vela ſunt, ſuper velis, ac columnarum epiſtilio quoddam cernitur loculamentum, cujus in medio ſtat candelabrum cum cereo ardente, & ab utraque parte phiala: ſuper loculamentum viſitur veluti arcus, in cujus medio ſtat calix, & prope calicem quidam cernuntur orbiculi, veluti tot panes. Quid per iſta hieroglyphica denotetur B divinari admodum difficile eſt; attamen illius explanationem tentabo, poſtquam inſcriptionem in quadrati medio contentam retulero. In loco igitur deſignato literâ F. ut in aliis ſimilibus delineamentis, hæc legitur Græca inſcriptio.

ΓANΓPAIC
✻ AΓIA CYNOΔOC H EN ΓAN
ΓPAIC TH M✻TPOΠOΛEI Tω IE E
ΠICKOΠωN ΓEΓONEN KATA EYCTA
ΘIȣ Tȣ EPAITHKȣ ΦACKONTOC MH
ΔYNAC ΘAITȣC EN ΓAMω HKPEO
ΦAΓȣNTAC CωΘHNAI TȣTON
ωC KAKωC ΦPONICANTAI AΓIA
CYNOΔOC MATI
ANEΘE CEN

Quæ in antiquum Romanum verſa ſic ſonat.

GANGRAE.

✻ *Sancta Synodus quindecim Epiſcoporum in Gangrenſi Metropoli coacta, celebrata eſt contra Euſtathium hæreticum, qui docebat eos, qui in nuptiis carnem comedebant ſalvari non* D *poſſe. Hunc Sancta Synodus, ut malè ſentientem anathemate percuſſit.*

Hieroglyphica ſuperiùs expreſſa, quæ in annexa tabula ob illorum parvitatem vix dignoſci valent, nihilominus in exemplari ab Oriente tranſmiſſo, ſummâque curâ delineato, apprimè efformata ſunt, ut candelabra cum cereis accenſis, phialæ, calices, & panes internoſcantur. Hujuſmodi ergo

myſteria ad præcitatas nuptias tendere autumo, nam præfatus Hæreſiarcha Euſtathius, inter alias ſuas impias aſſertiones, nuptias damnabat, Virumq; cum Uxore dormientem execrabatur, edentes carnes culpabiles eſſe jactabat, itemque contemnendas eſſe Agapes à Fidelibus fieri ſolitas, & alia ſimilia deliramenta, ut apud Baronium anno 361. num. 55. quæ maximam connexionem cum luminibus, fialis, calicibus, panibuſque habere dignoſcuntur.

Ad quartum quadratum quintum accedit, quod ut alia antecedentia efformatum eſt, in columnis, quæ vitineæ ſunt, differens, velaque ad ornatum à columnarum capitibus pendentia; in medio pariter habet pulpitum cum codice, ac à lateribus candelabrum, & thuribulum; in medio, ubi eſt expreſſa litera G. ſequens legitur Græca inſcriptio.

ΛΑΟΔΙΚΕΑ

✻ ΑΓΙΑ CΥΝΟΔ C Η ΕΝ ΛΑΟΔΙ
ΚΕΙΑ ΤΗC ΦΡΥΤΙΑC ΤωΝ ΚΕ ΕΠΙ
CΚΟΠωΝ * ΓΕΓωΕΝ ΔΙΑ ΜΟΝΤ
ΑΝΟΝ ΚΕΚΑΙΛΟΙ ΠΑC ΙΡΕCΕΙC * Τȣ
ωC ΑΙΡΕΤΙΚΟΥC ΚΑΙ ΕΧΘΡȣC
ΤΗC ΑΛΕΘΕΙΑC Η ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC
ΑΝΕ ΘΕΜΑΤΙ
CΕΝ

* ΓΕΓΟΝΕΝ
* τȣ́τȣς

Quæ Latio donata ſic ſe habet.

LAODICEA.

✻ *Sancta Synodus 25. Epiſcoporum Laodiceæ, Urbe Phrygiæ coacta, celebrata eſt ob Montanum, & reliquas hæreſes. Hos ut Hæreticos, & veritatis hoſtes Sancta Synodus anathemate feriit.*

Ultimum ſequitur quadratum, ab aliis diverſum, cùm tres tantùm columnas contineat, ac diverſæ architecturæ, & formæ. Duo inſuper viſuntur ſuggeſtus, quorum alter à lateribus

A thuribula, alter verò candelabra habet, utpote etiam codices eis ſuperimpoſiti cernuntur; ſolita verò inſcriptio, literâ H. notata, ſic ſe habet.

ΚΑΡΤΑΓΕΝΑ

✻ Η. ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC. Η ΕΝ ΚΑΡ
ΤΑΓΕΝΙ ΤΗC ΑΦΡΙΚΗC * ΕΠΗ Τȣ
ΑΓΙΟΥ * ΚΥΠΡΙΑȣ ΤωΝ Ν ΕΠΙCΚΟ
ΠωΝ * CΥΝΙΘΡΥΘΗ ΕΠΙ * ΚΑΘΑΙΡΕ
ΟΕΙ. ΝΑΥΑΤȣΤȣ ΤΟ ΑΜΕΤΑΝΟ ΗΤ
* ΟCΗCΑΤΟC ΤΟΥΤΟ ΝΗ * ΑΓΙ CΥΝΟΔΟC
. . . . * ΟC ΕΡΕΤΙΚΟΝ * ΑΠΕΒΑ . . . .

* ΕΠΙ
B * ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ
* ΣΥΝΗΘΡΟΙΣΘΗ
* ΚΑΘΑΙΡΕΣΕΙ
* ΟΖΗΣΑΝΤΟΣ
* ΑΓΙΑ
* ΩΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΝ
* ΑΠΕΒΑΛΕ

Quæ hic in Latinam tranſlata linguam denotat.

CARTHAGO.

✻ *Sancta Synodus quinquaginta Epiſcoporum ſub Sancto Cypriano Carthagine Africæ Urbe celebrata, coacta eſt contra Novatum, qui pœnitentiæ*
C *remedium peccantibus adimebat. Hunc Sancta Synodus, ut hæreticum, rejecit.*

Hucuſque, quæ hac in Aquilonari parte in annexa tabula expreſſa obſervatione digna cenſuimus, explicavimus; modò ad alteram meridionalem, cujus delineatio, ut diximus, minimè tranſmiſſa fuit, cùm aſſeratur, quòd præfatæ Septentrionali ſimillima ſit, ſolummodo in inſcriptionibus differens, ideò hujuſmodi aſſertioni quie-
D ſcere cogimur, & inſcriptiones in eadem Meridionali parte contentas, referre ducimus, quas ex laudato Quareſmio deſumimus.

Primum igitur quadratum Oecumenici Niceni Concilii deſcriptionem continet, ut ſequitur.

✠ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟΔΟϹ Η ΕΝ
ΝΙΚΑΙΑ ΤωΝ * ΤΙΗ ΑΓΙωΝ
ΠΡωΝ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΟΥ ΤΟΥ
ΔΟΓΜΑΤΙϹΑΝΤΟϹ ΚΤΙϹ
ΤΟΝ ΤΟΝ ΥΟΝ ΚΑΙ ΛΟΓΟΝ
ΤΟΥ ΘΥ. ϹΥΝΗΘΡΟΙϹ ΘΗΕΠΙ
*ΚωΝϹΤΑΝΤΗΝΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑϹΙΛΕωϹ
ωΡΙϹΕΝ ΔΕ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟΔΟϹ
ΚΑΙ ωΜΟΛΟΓΙϹΕΝ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓ
ΕΝΗ ΥΟΝ ΚΑΙ ΛΟΓΟΝ ΤΟΥ ΘΥ ΔΙ
ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΓΕΝΕΤΟ ϹΥΝΑΙΔΙΟ
Ν ΚΑΙ ΟΜΟΟΥϹΙΟΝ Τω ΠΡΙ ΓΕΝΝΗ
ΘΕΝΤΑ ΟΥ ΠΟΙΗΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΑΝ
ΕΘΕΜΑΤΙϹΕ ΜΑΡΕΙΟΝ.

* ΤΙΗ.
* ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Quæ pariter latinè verſa hunc refert ſenſum.

✠ *Sancta Synodus 318. Sanctorum Patrum Nicææ celebrata contra Arium, qui Verbum, & Filium Dei creaturam aſſerebat, & acta eſt tempore Magni Conſtantini Imperatoris. Definivit autem Sancta Synodus, & confeſſa eſt, Verbum, & Unigenitum Filium Dei, per quem omnia facta ſunt, coæternum, & conſubſtantialem Patri, genitum eſſe, non autem factum. Et anathema in Arium intorſit.*

Secundum quadratum Conſtantinopolitanę Oecumenicæ Synodi geſta refert his verbis.

✠ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟΔΟϹ Η ΕΝ
ΚωΝϹΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΕΙ
ΤωΝ ΡΝ ΑΓΙΟΝ ΠΡωΝ ΚΑΤΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑ
ΤΟΜΑΧΟΥ ΤΟΥ ΒΛΑϹΦΗΜΗϹΑΝ
ΤΟϹ ΕΙϹ ΤΟ ΠΝΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ϗ ΑΠΟΛΙ
ΝΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΕΙΠΟΝΤΟϹ ΜΗ ΕΙ
ΛΗΦΕΝΑΙ ΤΟ ΝΚΝ ΝΟΥΝ ΑΝΘΡω
ΠΕΙΝΟΝ ϹΥΝΗΘΡΟΙϹΘΙ ΕΠΙ
ΘΕΟΔΟϹΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ωΡΙϹΕ ΔΕ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟ
ΔΟϹ ϗ ωΜΟΛΟΓΙϹΕΝ ΤΟ
ΠΝΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΤΟ ΕΚ ΤΟΥ ΠΡΟϹ
ΕΚΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΝ ΚΥΡΙΟΝ
ϗ ζωΟΠΟΙΟΝ ΟΜΟΟΥϹΙΟΝ τω
ΠΡΙ ϗ τω ΥΩ ϹΥΝΠΡΟϹΚΙΝΟΥ
ΜΕΝΟΝ ΤΕ ϗ ϹΥΝΔΟξΑ
ΖΟΜΕΝΟΝ ζ * ΑΝΕΘΕΜΑΘΙϹΕ
ϗ ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΝ.

* ΑΝΕΘΕΜΑΤΙΣΕ.

Quæ Latinis tradita ſic loquitur.

A ✠ *Sancta Synodus Conſtantinopolitana 150. Sanctorum Patrum contra Macedonium Pneumatomachum, qui blaſphemiis ſuis Spiritus Sancti Divinitatem violavit; & contra Apollinarium, qui dixit, mentem humanam non fuiſſe à Domino aſſumptam, collecta eſt ſub Magno Theodoſio. Definivit autem Sancta Synodus, & confeſſa eſt, Spi-*
B *ritum Sanctum procedentem ex Patre Dominum, & vivificantem, conſubſtantialem eſſe Patri, & Filio, & cum iis ſimul adorari, & glorificari; & Apollinarium quoque anathemate percuſſit.*

Tertium quadratum Oecumenici Epheſini Concilii acta deſignat ſic.

✠ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟΔΟϹ Η ΕΝ ΕΦΕ
ϹΩ ΤΟ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΤωΝ Ϲ. ΑΓΙ
ωΝ ΠΡω ΤΑΤΑ ∴ * ϹΤΟΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΔΙΕΛΟΝΤΟϹ ΤΟΝ ΧΝ ΕΙϹ ΔΥ
Ο ΥΠΟϹΤΑϹΕΙϹ ϗ ΜΗ ΟΜΟΛΟΓΗ
ϹΑΝΤΟϹ ΤΗΝ ΜΡΑ ΤΟΥ ΚΙ ΘΚΟΝ
ϹΥΝΗΘΡΟΙϹΘΗ ΕΠΙ ΘΕΟΔΟ
ϹΙΟΥ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ
ωΡΙϹΕ ΔΕ Η ΑΓΙΑ ϹΥΝΟΔΟϹ
ϗ ωΜωΛΟΓΗϹΕΝ ΤΟΝ ΥΝ ΤΟΥ
ΘΥ ΤΟΝ ΜΟΝΓΕΝΗ ΤΟΝ
ΤΑ ΕΚ ΤωΝ ΟΥΝωΝ ΑΡΚωΘΕΝ
ΤΑ ΕΚ ΠΝϹ * ΑΓΑ ϒ ΜΑΡΙΑϹ * ΗϹ
ΠΑΡΘΕΝΟΥ ϗ ΕΝΑΝΘΡωΠΗ
ϹΕΤΝ ΚΑΘΥΠΟϹΤΑϹΙΝ ΕΝω
ΟΙΝ ϗ ΤΗΝ ΤΕΚΟΥϹΑΝ ΑΥΤΟΝ
ΘΚΟΝ ϗ ΑΝΕΘΕΜΑΤΙϹΕ ΝΕϹΤΟΡΙ
ΟΝ

* ΩΜΩΛΟΓΗΣΕΝ.
* ΚΑΤΕΛΘΟΝΤΑ.
* ΑΓΙΟΥ. * ΤΗΣ.

Quæ in Latinum verſa idioma hæc
D referunt.

✠ *Sancta Synodus Epheſina priùs ducentorum Sanctorum Patrum ſub Theodoſio Juniore, coacta eſt contra Neſtorium, qui Chriſtum in duas perſonas dividebat, & Matrem Domini Dei parentem non fatebatur. Definivit autem Sancta Synodus, & confeſſa eſt Unigenitum Dei de cœlis deſcendiſſe, & incarnatum fuiſſe de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, & humanatum fuiſſe*

ſecun-

ſecundùm unionem hypoſtaticam , & A
eam, quæ ipſum peperit , Deiparam eſſe, & Neſtorium anathemate percuſſit.

Quartum quadratum Chalcedonenſem Oecumenicam Synodum deſcribit, ſic loquens.

✱ Η ΑΓΙΑ CΥΝΟΔΟC Η ΕΝ
ΧΑΛΚΗΔΟΝΙ ΤωΝ ΧΑ ΚΑ
ΤΑ ΕΥΤΥΧΟΥC ꙋ ΔΙΟCΚΟΡΟ
Υ ΤωΝ ΑΡΝΗCΑΜΕΝΟΝ ΕΙΝΕ ΔΥ
Ο * ΦΥCΕΗΘ ΕΝ Τω ΧΟ ΟΤΗΝΤΕ ΘΕΙ
ΑΝ ꙋ ΑΝΙΝΝ. CΥΝΗΘΡΟΙCΘΗ ꙋ
ΠΙ ΜΑΡΚΙΑΝΟΥ ΚΕ ΠΟΥΛ
ΧΕΡΙΑC
ωΡΙCΕΝ ΔΕ Η ΑΓΙ CΥΝΟ
ΔΟC ꙋ ωΜΟΛΟΓΗCΕΝ ΔΥ
Ο ΦΥCΕΙC ΕΝ Τω Χω ΘΕΙΑΝ
ΤΕ ꙋ ΑΝΘΡωΠΙΝ ΗΝ ΕΝ ΜΙΑ
ΥΠΟCΤΑCΕΙΑ CΥΝ ΧΥΤωC
ꙋ ΑΔΙΑΙΡΕΤωC ΚΑΙ ΑΝΕΘΕ
ΤΙCΕΝ ΙΥΤΥΧΗ ΚΑΙ ΔΙ
ΟCΚΟΡΟΝ.
* ΦΥΣΕΙΣ.

Quæ Latinè tranſcripta ſic ſonat.

✠ *Sancta Synodus Chalcedonenſis* DCI. *Patrum contra Eutychen , & Dioſcorum , qui negabant duas naturas eſſe in Chriſto , Divinam videlicet , &* C *humanam , coacta eſt ſub Marciano , & Pulcheria . Definivit autem Sancta Synodus , & confeſſa eſt duas naturas in Chriſto , Divinam ſcilicet , & humanam in una perſona , ſine confuſione , ac diviſione , & anathemate feriit Eutychen , & Dioſcorum.*

Quintum quadratum , quintum Oecumenicum Concilium refert his verbis.

✱ Η ΑΓΙΑ ΠΕΜΠΤΗ CΥ
ΝΟΔΟC ΤωΝ ΕΚΑΤΟΝ Εξ
ΗΚΟΝΤΑ ΤΕCΑΡωΝ ΕΠΙC
ΚΟΠωΝ Η ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ
ΤωΝ ΟΜΟΦΡΟΝωΝ ΝΕCΤ
ΟΡΙΟΥ ΕΤΙΤΕ ΚΕ ωΡΙΓΕΝ
ΟΥC ΤΟΥ ΦΗCΑΝΤΟC * ΠΡΟΥ
ΠΑΡξΗΝ ΚΕ ΑΠΟΚΑΤΑCΤΑC
ΙΝ ΨΥΧωΝ CΥΝΗΘΡΟΙCΘΗ
ΕΠΙ ΙΟΥCΤΙΝΙΑΝꙋ ΜΕΓΑΛꙋ
ΕΒΕΒΑΙωCΕ ΔΕ Η ΑΓΙΑ CΥ
ΔΟC ΚΕ ΕΚΥΡωCΕ ΤΑC ΠΡ
Ο ΑΥΤΗC ΚΕ ωΜΟΛΟΓΗCΕ Τ
ΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΤ
ΟΚΟΝ * ΑΝΤΕΜΑΤΙCΑCΑ Ν
ΕCΤΟΡΙΟΝ ΚΕ ΤΟΥC ΟΜΟΦ
ΡΟΝΑC ΑΥΤω ΚΕ ωΡΙΓΕΝΗΝ
ΤΟΝ ΕΙΡΗΚΟΤΑ * ΠΡΟΥΠΑΡ
ξΗΝ ΚΕ ΑΠΟΚΑΤΑCΤΑCΙΝ
ΨΥΧωΝ

* ΠΡΟΥΠΑΡΞΙΝ.
* ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΑΣΑ.
* ΠΡΟΥΠΑΡΞΙΝ.

Quæ pariter Latio donata hunc ſacit ſenſum.

Quinta Synodus CLXIV. *Epiſcoporum , quæ habita eſt contra ſectatores Neſtorii , & contra Origenem , qui aſſeruit animas hominum exiſtere ante corpora ,* B *& omnes poſtremò ſalvatum iri . Coacta eſt ſub Magno Juſtiniano . Hæc autem Sancta Synodus approbavit , & confirmavit alias Synodos ante ipſam habitas , & confeſſa eſt Matrem Domini Dei parentem , atque anathemate feriit Neſtorium , & qui cum ipſo ſentiunt , & Origenem , qui dixit animas exiſtere ante corpora , & eas poſtremò ſalvatū iri*

Ultimum denique quadratum ſextam pariter Synodum ſic refert.

✱ Η ΑΓΙΑ ΕΚΤΗ CΥΝΟΔΟC
ΗΓΕΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΤΑ CΕΡΓΙꙋ
ΚΕ ΚΥΡΟΥ ΤωΝ ΦΡΟΝΗCΑΝ
ΤωΝ ΕΝ ΘΕΛΗΜΑ ΚΑΙ ΜΙΑΝ Ε
ΝΕΡΓΕΙΑΝ ΕΠΙ ΤωΝ ΔΥΟ * ΟΥCΙΟΝ
ΤΟΥ ΧΡΙCΤΟΥ * CΥΝΗΘΡΟΙCΘΗ
ΤΟΥ ΧΡΙCΤΟΥ CΥΝΗΘΡΟΙCΘΗ
ΕΠΙ ΚωΝΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟ
Υ ΕΓΓΟΝΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
ΕΒΕΒΑΙωCΕ ΔΕ Η ΑΓΙΑ CΥΝ
ΟΔΟC ΚΕ ΕΚΥΡωCΕ ΤΑC ΠΡΟ
ΑΥΤΗC * ΟΜΟΛΟΤΗΑCΑ ΤΑ Φ
ΥCΙΚΑ ΙΔΙωΜΑΤΑ ΤΗC ΘΕΟΤΗ
ΤΟC ΚΑΙ ΑΝΘΡωΠΟΤΗΤΟC ΤΟΥ
ΧΡΙCΤΟΥ Η ΓΟΥΝ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑ
D ΤΑ ΚΕ ΔΥΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑC ΚΕ Α
ΝΕΘΕΜΑΤΙCΕ * CΕΡΠΟΝ ΚΥΡΟΝ
* ΘΥΣΙΩΝ.

* Tria iſta verba videntur abundare.

* ΟΜΟΛΟΓΗΣΑΣΑ.
* ΣΕΡΓΙΟΝ.

Quæ itidem in vetuſtum Romanum translata ſermonem ſic ſe habet.

✠ *Sexta Sancta Synodus habita contra Sergium , & Cyrum , qui unicam voluntatem, & unam operationem in duabus Chriſti ſubſtantiis ineſſe ſentiebant ,*

tiebant, collecta eſt ſub Conſtantino Heraclii nepote. Approbavit autem Sancta Synodus, & confirmavit alias Synodus ante ipſam habitas; & confeſſa eſt naturalia idiomata Divinitatis, & Humanitatis Chriſti, id eſt duas voluntates, & duas operationes: atque anathemate percuſſit Sergium, & Cyrum.

Hæc breviter de Muſivis operibus, inſcriptionibuſque in utraque parte B navis majoris hujus inclytæ Eccleſiæ extantibus. Modò ad alia, ab eodem Quareſmio deſcripta, quorum exemplar minimè accepimus, attamen illorum relationem cum explicatione, ut hactenus fecimus, omittere noluimus.

Primo loco ſe offert ſequens inſcriptio, quæ etiam Sacram refert Synodum, non Græcis literis, ut præcedentes exarata, ſed majoribus Latinis C valde abbreviatis, & non parùm à temporis edacitate corroſis, ac deficientibus, veruntamen ex ſuperſtitibus plenè dignoſcitur Oecumenicę Synodi ſeptimæ mentionem facere. Quonam verò loco iſta expreſſa ſit, Quareſmius ſilet. Illius tamen tenor, qui ſcitu eſt dignus, ſequens eſt.

SCA SYNODꝰ NIENA. II.
CCC. LXVII. PATRV CON-
TRA IMPVGNATORES.
SCARV YMAGINV CO- D
GREGATA SVB CON-
STANTINO. ET YRENA
MATRE EIꝰ. DECREVIT
AVT SCA. SYNODVS VT
SCOR YMAGINES OB
IPSO℞ VENERATIONE.
HONORENR QVE ADMO-
DV SEE CRVCIS SIGNVM
APPCCRVCIFIXI RECENTIA
RANT. ANAThEMATI-
ZAN oooV
COSTANTINS. IMPIISSIM
RES: ANVSTASIV ETIA. ET O
NTS ATQ NICITVT.∴
TINOPOLITAA.∴
CESNOIC.∴
RVYM.∴

Ut autem omnis, ſic abbreviatas dictiones legendi, cura tollatur; en accipe quę ſupradicta refert inſcriptio.

Sancta Synodus Nicæna II. trecentorum ſexaginta ſeptem Patrum, contra impugnatores Sacrarum Imaginum ſub Conſtantino, & Yrena Matre ejus. Decrevit autem S. Synodus, ut Sanctorum Imagines; ob ipſorum venerationem, honorentur, quemadmodum Sanctæ Crucis ſignum, propter Chriſti Crucifixi recentiam, venerantur, anathematizavit Leonem, & Conſtantinum impiiſſimos Imperatores, Anaſtaſium etiam, & Conſtantinum, atque Nicetam Patriarchas Conſtantinopolitanos.*

* *reverentiam.*

Nonnullas literas immutavimus, alias verò ſupplendo divinati fuimus, quod Quareſmius, propter difficultates, omiſit.

In Eccleſiæ capite, ac fornice magnæ cappellæ, dextrâque parte eſt Angelus Gabriel Virginem ſalutans, quæ in oppoſita læva parte cernitur. In ipſo arcu imagines David, & Abraham cum ſequentibus inſcriptionibus ſunt, quas magna in parte temporis devoravit voracitas. Quæ ſuperſunt hìc infra cernes.

SCS GABRI
HLIS
XP· PhA
AVE MARIA GRATIA PLENA
∴ EC-

.·.· ECCE ANCILLA
SCDM VER.·.·.
ABRAhAM.

Dextera in parte ejuſdem Cappellæ Apoſtoli ſedentes adhuc viſuntur, & ut opinatur Quareſmius, olim etiam Spiritus Sancti adventus in die Pentecoſtes ſuper Deiparam Virginem, Sanctoſque cernebatur Apoſtolos: nulla ſub iis figuris legitur inſcriptio.

In læva verò parte cernūtur Chriſti Apoſtoli, Sanctæque Dei Genitricis cadaver ad tumulum in feretro deferentes, cum infraſcriptis notis.

COMES hOSTIS ET INRETATIS
ET GRECIS IMPERITABAT
hIC ECCLESIAM e DOCEBAT
SEFREM FERTVR FECISSE TV
AVTEM.

Quid per has denotetur notas Quareſmius, licèt eſſet in facie loci, explicare omiſit. Ego autem abſens, & inſcriptionem mutilam, ac erratam exiſtimans, illius ſenſum exponere, nec audeo, nec valeo, ideò ad aliam.

Preſentatio Domini ſequitur, nempe Virgo Maria offerens Filium ſuum in templo poſt ſuam purificationem ſecundùm legem, ut infra docet Gręca ſcriptara.

* ΓΤΕΛΗϖΘΗ ΤΟΝ ΠΑΡΟΝΕΡΓοΝ ΔΙΑ ΧsΡΟC
ϵΦΡΑΙΜΑ * ΗcΤΟΡΙΟΓΡΑΦȣΙ ΜȣcΙΑΤΟΡΟC
ΕΠΙ ΤΗc ΒΑcΙΛΕΙΑc ΜΑΝȣΗΛ ΜΕΓΑΛȣ
* ΒΑcΙΛΕϛ ΠΟΡΦΥΡΟc ΓΕΝΝΗΤȣ Τȣ ΚΟΜΝΗΝΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΑC ΗΜΕΡΑC τȣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΗΓΟc ΙΕΡΟ
CΟΛΥΜωΝ ΚΥΡȣ ΑΜΜΟΡΙ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΗc ΑΓΙΑC ΒΗΘΛΕΕΜ ΑΓΙωΤΑτȣ
ΕΠΙcΚΟΠȣ ΚΥΡȣ ΡΑȣΛιΝΕΤοϛ * Λ. ΧΟΖ
ΙΝΔΙΚΤΗΟΝ Β

* ΕΤΕΛΕΙΩΘΗΤΟ.
* ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ.
* ΒΑΣΙΛΕΟΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ.
* ᾿Χ. Χοζ.

Quæ Latinè reddita ſic ſe habet.

Abſolutum eſt hoc opus per Ephrem pictorem, & Muſivi operis artificem, ſub Imperio Emmanuelis Magni Imperatoris Parphyrogenitæ Comneni, & in diebus Magni Regis Jeroſolymorum Domini Ammorii, & ſanctiſſimi Epiſcopi S. Bethleem Domini Raulineti A. 677. Indict. 2.

Supradicti anni 677. utpote etiam anni 676. & 624. qui in hujus Muſivi operis explicatione reperitur expreſſus, quænam ſupputatio ſit, multis per me factis diligentiis, reperire minimè B potui. Animadverti tamen hujus inſcriptionis translationem ad prototypi ſenſum minimè factam eſſe, nam ex Græcis characteribus XOZ. litera X. ſi Scapulæ ſtandum ſit, numerum 600. ſignificat, ut interpretatus fuit Quareſmius; ſi verò Amerotium ſequamur, millenarium denotat, cum hac tamen diſtinctione, quòd ſi numerus magno charactere, ſcilicet X. exprimatur, tunc millenarium; ſi verò charactere, ut dicitur, C *corſivo*, ſcilicet *x*. numerum 600. indicat. Igitur in hac inſcriptione potiùs An. 1076. interpretaret, quàm 677.

In horum igitur characterum interpretatione valde dubito ſæpecitatum Quareſmium non ſolùm in illorum aberráſſe interpretatione, verùm etiam in tranſcriptione unum pro altero expreſſiſſe; quod fortaſſe accidit, aut quia characteres malè ſunt efformati, aut longa temporis ſerie quodam velamine D obducti, ſive in aliqua parte mutili, ſive in eminentiori loco poſiti, ita ut diſcerni minimè poſſint. Ex his igitur cauſis tranſcribens illos divinare coactus fuit. Hæc indicare duximus, quia Emanuel Porphyrogenitus Comnenus Imperii ſceptrū aſſumpſit anno 1143. qui minimè cum ſupradicto anno 677. concordat. Diu quiſnam Ammorius Rex Hieroſolymorum

fuerit

fuerit perquiſivimus; at illum reperire A minimè potuimus; cogitavimus tamen fuiſſe Almericum Comitem Aſcalonenſem, qui in Regno Hiereſolymitano Balduino III. anno 1163. ſucceſſit, regnavitque per annos decem: inquiſivimus etiam, quo tempore Bethlemitanam Eccleſiam prememoratus Raulinetus rexerit, eundemque etiam haud reperivimus, cùm deſtituamur hiſtoria, licèt Fratres Sammarthani in B ſua Gallia Chriſtiana, in fine Epiſcoporum Autiſſiodorenſium, Bethlemitanæ Eccleſiæ fundationem, cum Epiſcoporum catalogo ponant, quorum primus eſt Regnerius, qui vixit anno 1223. non tamen primus in Epiſcopatu, ſed primus, quem ex hiſtoriis ipſi Auctores potuerint reperire. Modò eò ſe conferat, unde noſter ſermo diſceſſit.

In dextero cornu, & Aquilonari C Eccleſiæ, depictum cernitur ingens Palatium, ſive ſolium quibuſdam columnis innixum: ibi porta, ubi Chriſtus, & diſcipuli ejus cum Thoma, cui oſtendens lateris vulnera dixit, ut ſequitur.

IANVIS CLAVSIS
IN GI
FERDI TV
VM
hVC

Sequitur Aſcenſio Domini: ubi D Virgo Maria, & Diſcipuli aſpicientes in cœlum viſuntur, & ſequens legitur ſcriptura.

ASCENSIO
✠VIRI GALiLEI QD STATIS
ASPICIENTE IN CELVM
HIC IHS QASVTS E SIC VE
NI EX QEADMODV VIDSTS
EVS

In cornu ſiniſtro, & Meridionali Eccleſiæ ſunt aliqua non contemnenda fragmenta. Et primò in fornice Meridiem versùs Magorum eſt Adoratio, Angelus eos ducens per aliam viam in regionem ſuam: item mulier verſans vas aquæ ſuper infantem; eſtque ibi tabula hac cum inſcriptione.

ECCE VIRGO
CONCIPIET | EIVS EMO
ET PARIET FI | ANVEL
LiVM ET VOCA
BITVR NOMEN

In hoc ipſo cornu ex Orientali parte primò cernitur Samaritana mulier vas dimittens in puteum, & loquens cum Chriſto, ſequenti cum inſcriptione.

LOQVITVR CV SAMARITANA
IOA
ChI
M.

Supra effigies collapſa ferè ſedentis ad pulpitum, cui innixus liber. Ad effigiem ſcriptum.

S. IOh. EVVANGELISTA
In libro:

IN PR
INCI
PIO c.

In ſedentis gremio etiam quaſi intextum videtur.

IN PP. CIP
IO ER VE

Infra Chriſti transfiguratio coram Moyſe, & Elia, Petro, Jacobo, & Joanne depicta eſt, cum ſolenni ingreſſu Domini in Jeruſalem, ac ramis palmarum, cum ſequentibus literis.

TRANS FIGV RATIO DNI
HE IHS CHS
LIAS MOI
SE
S

RAMIS PALMARVM
IHS XPS

In oppoſita Occidentali parte Chriſti in horto captura delineata eſt, hæcque duo dumtaxat leguntur verba: PETRVS, & IVDÆORVM: B ſupra hinc inde alii duo Euangeliſtæ.

In hujus partis angulo ſequens eſt ſcriptum, pictorem fortè, vel auctorem operis indicans.

* NHCθHTI
*KθTON : Δȣ
ΛON * COΥ
Z AN III.

*M
* KE ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ

*Videntur nomina propria.

Memento, Domine, ſervorum tuorum an. III. C

Hæc quæ de tam inclyta Eccleſia diverſis ex Auctoribus excerpere potuimus, breviter in unum collegimus, tibique curioſo Lectori expoſuimus.

CAPUT XXV.

De Templo Aſcenſionis in Monte Oliveto, ſive Olivarum.

NARRAVIMUS ſupra B. Helenæ ſuaſionibus noſtrum Imperatorem, præter Dominici Sepulcri templum, duo alia maxima, ſumptuoſaque in Palæſtina excitâſſe ædificia, quorum unum jam deſcripſimus, nempe Bethleemiticum, ubi Mundi Auctor in lucem prodiit. Modò ſupereſt, ut de altero, ubi Mundum reliquit, videlicet in Monte Oliveto D

A erecto, aliqua perſtringamus. Templum hoc inter ſacra Palæſtinæ loca inclytus, veneranduſque eſt, cùm ex hoc loco idem noſtræ ſalutis Auctor Jeſus Chriſtus in cœlum, videntibus Diſcipulis, aſcenderit, perenneque ſuæ Aſcenſionis teſtimonium reliquerit; impreſſa nempe ſacrorum pedum veſtigia, quæ neque ullâ temporis, aut hominum injuriâ deleri, neque etiam ornatus gratiâ tegi unquam potuêre; nam quidquid eis ſuperimponebatur, arcanâ, & mirabili quadam vi longiùs excutiebatur: præterea pars ea tecti, quæ rectâ lineâ ſacris veſtigiis, pavimento inhærentibus, oppoſita, ſive perpendicularis eſt, ex qua ſcilicet Chriſtus Dominus cœlum petiit, neutiquam fornice obduci potuit, adeò ut inane, & apertum id ſpatii relictum fuerit. Qua de re Cyrillus Epiſcopus Hieroſolymitanus, qui obiit anno 386. in Cathech. 14. *Stat*, inquit, *ad hodiernum uſque diem Mons Olivarum, qui aſcendentem in nube oculis Fidelium modò commonſtrat, & portam, quâ aſcendit in cœlum, indicat.* Idem teſtatur Severus Sulpicius, ſeu ut alii vocant Sulpicius Severus, qui in principio V. ſæculi floruit; is in Sacræ Hiſtoriæ lib. 2. ſic de ſancto iſto loco fatur: *Baſilicam in loco Dominicæ Paſſionis, & Reſurrectionis, & Aſcenſionis conſtituit*, (nempe Conſtantinus) *Illud mirum, quòd locus ille, in quo poſtremum inſtiterant divina veſtigia, cùm in cœlum Dominus nube ſublatus eſt, continuari pavimento, cum reliqua ſtratorum parte, non potuit. Siquidem quæcumque applicabantur, inſolens humana ſuſcipere terra reſpueret, excuſſis in ora apponentium ſæpe marmoribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeò per-*

perenne documentum eſt, ut veſtigia impreſſa cernantur. Et cùm quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non ſentiat: & eadem adhuc ſui ſpeciem, velut impreſſis ſignata veſtigiis, terra cuſtodit. Et Paulinus ejuſdem Sulpicii ſynchronus, in Epiſt. 11. ad eundem Severum in unum conveniunt, idemque affirmant, ſcilicet: *Mirum verò inter hæc, quòd in Baſilica Aſcenſionis locus ille tantùm, de quo in nube ſuſceptus aſcendit, captivam in ſua carne ducens captivitatem noſtram, ita ſacratus divinis veſtigiis dicitur, ut nunquam tegi marmore, aut paviri receperit, ſemper excuſſis, ſolo reſpuente, quæ manus, adornandi ſtudio, tentavit apponere. Itaque in toto Baſilicæ ſpatio ſolus in ſui ceſpitis ſpecie virens permanet, & impreſſam divinorum pedum venerationem calcati Deo pulveris perſpicua ſimul, & attigua venerantibus arena conſervat, ut verè dici poſſit: Adoravimus, ubi ſteterunt pedes ejus.* His accedit Adamannus, ſive Adamnanus apud Bedam lib. 5. Hiſtor. cap. 18. Adamannus refert ſuam decerpſiſſe narrationem ex S. Arculpho, quem illum fuiſſe reror, quem Sammarthani in eorum Gallia Chriſtiana Epiſcopum Metenſem, & antequam Eccleſię infulſas ſuſciperet, Auſtraſiæ Ducem fuiſſe, vixiſſeque anno 630. ſcribunt.

Hæc de præſenti miraculo, modò de illius Eccleſiæ fundatione breviter aliqua attingere ducimus. Laudatus Euſebius in præcitata vita Conſtantini lib. 3. cap. 43. ſic ait: *Præterea Imperatoris quidem Mater in memoriam Aſcenſionis Chriſti omnium Servatoris, in Monte Olivarum ſublimia extruxit ædificia, in ipſo montis vertice ſacram erigens ædem cum templo. Hìc porrò Servatorem omnium Chriſtum, arcanis myſteriis Diſcipulos ſuos in ipſa ſpelunca initiaſſe, verax teſtatur hiſtoria. Imperator verò hoc etiam in loco, variis ornamentis, ac donariis ſummum omnium Regem veneratus eſt.* Prætera Quareſmius in ſua Elucidatione Terrę Sanctæ lib. 4. cap. 9. Peregrinat. 9. hodiernum Templum illud antiquum minimè eſſe, ab Helena erectum, arbitratur, cùm à Perſis dirutum fuerit; ſed iſtud à Modeſto Hieroſolymorum Epiſcopo à fundamentis ædificatum, quod totum concameratum eſt. Idem ulteriùs Quareſmius varias ſcriptorum traditiones examinat, quorum alii in pulvere, alii verò in lapide ſua Chriſtum Dominum reliquiſſe veſtigia ſcripſêre; quæritque, an hoc ipſum perpetuum miraculum fuerit, necne? Quare ego ab hac declinare quæſtione conſultiſſimum reor, tum quia brevitati addictus ſum, tum quia ipſe Quareſmius pluribus eſt proſecutus. Quapropter hæc de Olivetano templo dicta ſufficiant.

CAPVT XXVI.

De Eccleſia in Valle Mambre in Palæſtina Provincia.

TRIGINTA ferè milliaria ab Hieroſolymis, Vallis admodum fertilis, & amœna, quæ Mambre vocitatur, diſtat; ſic à quodam hujus nominis Viro denominata, ut aliqui arbitrantur. Dicitur etiam Vallis Hebron, fortaſſe per antonomaſiam, quia inter cæteras valles, quæ ſunt circa Hebron, primas tenet, omneſque antecellit. Fuit etiam dicta juxta Quercum,

cum, quia frequentibus, & denſis erat A conſita quercubus. Hìc præclariſſimi Patriarchæ Abraham, Iſaac, & Jacob ſuis cum Uxoribus, aliiſque Viris habitârunt; quam ob iſtorum Patriarcharum egregios; atque ſanctiſſimos mores inclytam, illuſtriore nque etiam reddere ſtuduit noſter Conſtantinus, magnæ amplitudinis æde ibi conſtructa, locoque priùs ab omni prophanæ ſuperſtitionis, & idololatriæ labe purgato. Porrò ſæpecitatus Euſebius in ejuſdem Conſtantini vita lib. 3, cap. 53. hujus Baſilicæ ædificationem ſic tradit: *Locus ille qui ad Quercum Mambre vocitatur, in quo Abrahamum habitâſſe comperimus, fertur à ſuperſtitioſis quibuſdam hominibus omni modo contaminari. Nam & ſimulacra omni digna exitio juxta illam arborem erecta eſſe, & aram proximè exſtructam, & impura ſacrificia aſſiduè illic peragi,* C *ad nos relatum eſt. Quod quoniam & alienum à temporibus noſtris, & ipſius loci ſanctimoniâ indignum videtur, ſciat gravitas veſtra mandatum à nobis eſſe per literas Acacio viro perfectiſſimo, comiti, & amico noſtro, ut ſine ulla dilatione, & ſimulacra omnia, quæ memorato in loco reperta fuerint, igni tradantur, & ara funditus evertatur: utpote omnes, qui poſt juſſionem noſtram impium aliquid admittere in eo loco auſi fuerint, debito ſupplicio afficiantur.* D *Quem quidem locum puro Baſilicę ędificio exornari præcepimus, ut idoneus ſanctis Viris conſeſſus efficiatur.* De eodem hoc templo Nicephorus diſſerit lib. 8. cap. 30. & Quareſmius in Elucidatione Terræ Sanctæ Tom. 2. lib. 6. cap. 3. quare calamum ſiſto.

CAPUT XXVII.

De Eccleſia Sanctæ Sophiæ Conſtantinopoleos.

QVANTA piiſſimi, ac religioſiſſimi Imperatoris Conſtantini Magni cura fuerit in religione Chriſtiana ſacris, ac munifi- B centiſſimis ædificiis illuſtranda, ſatis, ſuperque hactenus demonſtratum eſſe crediderim, Eccleſiarum tam in Occidente, quàm in Palæſtina conſtructarum enarratione, quæ validiſſima, luculentaque Auguſtæ pietatis teſtimonia eſſe poſſunt. At ſi ad ea, quæ infra dicturi ſumus, animam convertamus, nihil, aut parùm in ſacris ædificiis ipſe Imperator allaboravit, cùm alia numero, magnificentiâ, ornatu, atque divitiis illuſtriora in Regia Orientis Urbe, quam Imperii ſui conſtituit Sedem, ædificaverit.

Ab Auguſtiſſimo proptérea S. Sophiæ templo, tam per Orientem, quàm per Occidentem celeberrimo, initium ſumimus. In ejus autem deſcriptione plurimum temporis, & laboris inſumere deberemus, niſi nos longè præceſſiſſet eruditiſſimus Du Cange in ſua Conſtantinopoli Chriſtiana lib. 3. pag. 5. ubi fusè Baſilicam hanc, illiuſque deſcribit partes, & ichnographiam, necnon interiorem, exterioremque proſpectum exhibet. Quamobrem ea, quæ ex hujuſmodi celebri delibavimus viro, accipe.

Tam in Oriente, quàm in Occidente inclytum, auguſtiſſimumque templum hoc à noſtto Imperatore S. Sophiæ, ſcilicet Divinæ Sapientiæ, dicatum, ac Patriarchali honore donatum fuit;

fuit; ut ſicut Conſtantinopolitana Urbs cæteras in Oriente ſplendore, dignitate; ac nobilitate antecellebat, ita cæteris Eccleſiis in eiſdem præemineret partibus, primariumque totius Orientis honorem, ac præcipuam haberet Sedem; talemque Succeſſores Imperatores eam denominavêre. Nam Zeno in l. 16. Cod. de Sacroſanct. Eccl. eam *Matrem ſuæ pietatis* appellat; & in l. 17. eodem tit. Acacium Patriarcham C. P. *Patrem ſuæ pietatis* vocat. Itidem Juſtinianus in Novella 3. in Præfat. *ſui Imperii Matrem* compellat. τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας μητέρα.

Magnus ergo noſter Imperator Conſtantinus, exædificato, & mœnibus longè ampliato Byzantio, veterique Urbis appellatione deleta, illam ſui nominis, uti Fundatoris, attribuit Conſtantinopolis, ſcilicet Conſtantini Civitatis. At poſtquam Chriſtianam amplexus fuit Religionem, quod anno Imperii ſui vigeſimo accidit; Omnipotenti Deo, ſummoque omnium donorum Datori, cui totum ſe commendârat, templum extruxit, illudque τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ſeu Divinæ Sapientiæ, ut nuper expoſuimus, dicavit, nempe Chriſto Filio Dei (ut ait Rupertus lib. 10. de Divin. offic. cap. 15, *Filium dicimus veram, & incommutabilem Sapientiam, per quam univerſam condidit creaturam*. Succeſſu verò temporis, omiſsâ voce ἁγίας, vocabulo Σοφίας hoc inclytum templum appellatum fuit, ut narrat Procopius: *Ædem illam*, inquit, *appellant Byzantii Sophiam, vocabulum Supremo Numini conveniențiſſimum nacti*. De hujus ædis Conditore concors eſt Scriptorum ſententia; nam Theophanes, Cedrenus, Glycas Paulus Diaconus lib. 11. Calliſtus lib. 7. cap. 49. & quotquot ferè Conſtantini res attigêre, Magnum Conſtantinus illius Conditorem agnoſcunt. Codinus verò narrat, noſtrum Auguſtum non de novo iſtam magnam excitâſſe Eccleſiam, ſed eam inanibus Paganorum prius Idolis dicatam, ab omni prophanitate purgatam, ad Eccleſiæ Chriſtianæ uſum immutâſſe. At diſertis verbis tradit Cedrenus, à fundamentis Sophianam ædificâſſe ædem, illiuſque condendæ Euphratæ cuidam curam demandâſſe. Hujus ædis forma dromica fuit, id eſt quadrata, ſed oblongior, ita enim δρομικὸν vocem plerique Scriptores accipiendam cenſent, etſi Allatius repugnet; unde rectè Theodoſius Zygomalas apud Cruſium pag. 201. δρομικὸν, quod eſt δίκην νάρθηκος, & τὰν δρομικὸν νάρθηκα dixit appellari, ejuſmodi autem eſt Narthecis, ſeu ferulæ figura. Denique δρομικὸν dictum videtur à ſtadiis curſoriis, quæ in majorem longitudinem, quàm latitudinem porriguntur. Magnæ igitur Eccleſiæ Conſtantinianæ formam dromicam fuiſſe teſtatur Codinus in deſcriptione S. Sophiæ.

Hujus inclyti templi dedicatio ſolenni pompâ facta deſcribitur in Chronico Alexandrino in Olympiade 285. ſcilicet anno Domini 360. ubi ſic.

CCLXXXV. OLYMPIAS.

XXIII. Ind. III. Conſtantio Auguſto XII. & Juliano Cæſare III. Coſs.

Hoc anno menſe Peritio, (ſcilicet Martio) *die XV. magna Eccleſia Conſtantinopoleos dedicata eſt*. Et paulò poſt: *In eadem Synodo Epiſcoporum non poſt multos dies ab inauguratione Eudoxii Epiſcopi Conſtantinopoleos, Encænia magnæ Eccleſiæ ejuſdem Urbis cele-*

celebrata ſunt, anno trigeſimo quarto, plus minus, ex quo fundamenta Conſtantinus Victor Auguſtus jecerat. Acta ſunt autem illius Encænia his Conſulibus ex a d. XVI. Kalend. Martias, qui dies eſt menſis Peritii XIV. Ad ea Encænia Imperator Conſtantius Auguſtus munera multa, cimelia aurea, & argentea ingentia, gemmiſque, & auro intextas, pro altari mappas contulit. Præterea pro Eccleſiæ januis varia aurea vela; & pro exterioribus veſtibulis alia rurſum vela auro contexta, & variegata. Multa enim beneficia magnificè largitus eſt, cùm in univerſum Clerum, tum in religioſarum Virginum, & Viduarum collegia, & in Xenodochia. In prædictorum verò, tum pauperum, tum orphanorum, ac captivorum, ſeu in carceribus detentorum alimenta, diarium majus conceſſit, quàm pater ejus Conſtantinus erat elargitus.

Quare ſi præfati anni 34. perpendantur, qui ab hujus ædificii fundationis die elapſi fuerunt, illique à dictis annis 360. demantur, reſultant anni 326. quo tempore hujuſmodi templi fundamenta fuère jacta. Hanc eandem Eccleſiam anno 404. in eodem Chronico conflagràſſe narratur.

Verùm cùm Conſtantiniana ædes nimis anguſta, nec ſatis capax eſſet, vel quod ex Tærremotibus corruiſſet, Conſtantius Conſtantini filius, ad hodiernam perduxit amplitudinem.

Ejuſdem etiam magnificentiſſimi, & celeberrimi templi ſtructuram diffusè narrat quidam Anonymus, Græcuſque Scriptor, quem nuper in Latinum idioma vertit Cl. Vir Combefis, ac in ſuo manipulo Originum rerum Conſtantinopolitarum inſeruit. Addere etiam placet nuperrimum Scri-

A ptorem Thomam Smith, qui in ſua brevi notitia Conſtantinopoleos Muſiva opera, adhuc extantia, ſic refert: *Laquearium concamerationes olim ornàrunt curioſæ figuræ, opere Muſivo, quod è concinno teſſellarum, calculorumque ordine componitur, factæ hodie deformatæ, Turcis ex innato imaginum odio, quo in ipſas debacchari ſolent, illarum oculos eruentibus, vultumque de-*
B *turpantibus; e reliquiis autem, cùm tota litura non inducatur, operis artificium, & pulchritudinem contemplari licet, deque hiſtoriis ſacris, quas exhibent, cuipiam paulò accuratiori obtutu in ipſas intuenti veram facere conjecturam difficile non erit.* Pluries apud varios Magnates eorundem Muſivorum operum habere exemplaria tentavimus, ſed incaſsũ noſtra ivit inſtantia. Si aliquando ad noſtras pervenerint ma-
C nus, ea publici juris facere nõ deerimus

CAPVT XXVIII.

De Eccleſia S. Irenes Conſtantinopolis.

SANCTÆ Irenes templum à Conſtantino Magno extructum fuiſſe complures aſſerunt Scriptores, quos laudatus Du Cange ſic refert, nempe: Socrates lib. 1. cap. 16. *In ipſa Urbe duas Eccleſias ædificavit, quarum unam*
D *Irenem, alteram SS. Apoſtolorum appellavit.* VVillelmus Malmesburienſis lib. 4. *Fecit in ea duas Eccleſias, quarum una Hirenis, altera dicitur Apoſtolorum.* Ita Theophanes pag. 18. Cedrenus pag. 284. Pachymeres lib. 7. cap. 15. Codinus pag. 38. τῦ ἁγίου Εἰρήνου τῦ παλαιᾶ vocant. Addunt Origines C. P. ineditæ τὸ Πατριαρχεῖον. Sic autem appellata, ut à *nova*, eâ ſcilicet æde S. Ire-

S. Irenes, quam poſtmodum Marcianus excitavit, diſtingueretur. A Author vitæ S. Pauli Patr. C.P. apud Photium. Menæa item ad XXII. Jan. in SS. Clemente, & Agathangelo. Ex quibus rectè colligit Gyllius Eccleſiam illam eſſe, quam *antiquam* vocat Urbis deſcriptio, & quam unà cum Sophiana in ſecunda regione ſtatuit, proxima fuit ædi Sophianæ. Socrates de eodem Paulo Patr. C.P. lib. 2. cap. 6. ſic ſcribit: B *Et in Eccleſia quidem, quæ dicitur Irenes, & contigua eſt ei, quæ nunc magna, & Sophiæ vocatur Eccleſia, Paulus Epiſcopus ordinatur*. Eadem penè habet Nicephorus lib. 9. cap. 4. Juſtinianus Nov. 3. cap. 3. *Erat verò venerabilis ædes S. Irenes ſanctiſſimæ magnæ Eccleſiæ adjuncta*. Ubi addit idem Auguſtus tres ſacras ædes, Deiparæ ſcilicet, S. Theodori, & S. Irenes eidem Magnæ Eccleſiæ unitas fuiſſe, neque C proprium habuiſſe Clerum, qui in iis ſacra miniſteria perageret, ſed ea peregiſſe ejuſdem Magnæ Eccleſiæ Clericos, περινοστοῦντας κατά τινα περίοδον καὶ κύκλον, *circumeuntes per quemdam ambitum, & circuitum*. Unde cùm Sophianæ ædis appendix fuerit, intra ejuſdem ſepta ædificata dicitur à Socrate lib. 2. c. 12. ubi de Magna Eccleſia: *Adjuncta eſt autem Eccleſiæ, quæ Irenes nomen habet, quam Imperatoris Pater* (Conſtantinus Magnus) *cùm antea eſſet anguſta* D *tum magnitudine, tum pulchritudine, auxit. Jam verò ambæ uno ſepto cernuntur incluſæ, & uno nomine appellantur.*

Quod verò de ampliore facta æde Irenes à Conſtantino tradit hoc loco Socrates, habet etiam Author vitæ S. Pauli Patr. C.P. quo loco ait ejuſdem Sancti reliquias in hanc ædem illatas: *Et per mediam Urbem corpus ferentes, in Eccleſia S. Irenes, quam antiquam vocant, & Conſtantinus Imperator, ex parva ad ampliorem latitudinem, & magnitudinem excitavit, cui & Paulus aliquamdiu præfuerat, collocârunt*. Conflagravit ædes illa Irenes in ſeditione Victoriatorum unà cum Sophiana, & aliis Juſtiniano Magno imperante anno 5. Theophanes pag. 154. *Incendio abſumpta eſt magna pars Urbis, & magna Eccleſia, & S. Irene*. Et Chronicon Alexandrinum pagin. 779. ubi de eadem ſeditione ait: *Et flagravit balneum Alexandri, & pars hoſpitii Eubuli, & ſancta Irene, quæ erat condita ſub Illo Iſauro contra Imperatorem Zenonem Tyranni*. Sed in his verbis mendum manifeſtum patet, neque enim ædes S. Irenes ab Illo Tyranno condita: reſtituendum igitur, καὶ ἡ βασιλικὴ ἥτις ἦν, &c. *& Baſilica quæ erat, &c.* ut intellexerit Baſilicam Illi nuncupatam, quæ hoc perinde incendio abſumpta eſt. Sed hanc Irenes ędem poſtmodum de novo inſtauravit Juſtinianus, & ampliſſimam conſtruxit, vix ut Byzantii, exceptâ Sophianâ, ulla fuerit alia, cui de magnitudine concederet, ut habet Procopius. Denique concuſſa ipſa ædes eo terræmotu, qui accidit Leone Iſauro regnante. S. Nicephorus in Breviario: *Et divinum templum, quod S. Irenes nomine appellant, et proximè magnam Eccleſiam ſitum eſt, concuſſit*. Hodie intra ſeptum Regium includi, parvamque Sophiam vocari Auctor eſt Gyllius lib. 11. cap. 11.

CA-

CAPVT XXIX.

De Eccleſia S. Dynameos, ſcilicet S. Virtutis.

Inter alia novæ Romæ à noſtro Cæſare conſtructa ædificia, tria præcipua, ac ſplendidiſſima fuêre, ut his verbis narrat Nicephorus lib. 7. cap. 49. *Tria maxima templa Conſtantinopoli excitavit, ſcilicet* ἁγίας Σοφίας, ἁγίας Εἰρήνης, *et* ἁγίας Δυνάμεως, nempe, *ſanctæ Sapientiæ, ſanctæ Pacis, et ſanctæ Virtutis*. Per has tres virtutes nihil aliud innuere voluiſſe autumo, quàm Chriſtum Dominum, qui eſt vera Sapientia, Pax, & Virtus noſtra. De primo, & ſecundo templo aliqua nuper diſſeruimus, reliquum eſt tertium, de quo tamen nulla alia extat memoria, niſi quòd dromicæ eſſet figuræ, videlicet quadrati in longum producti, ut jam expoſuimus, ſuperiorique S. Sophiæ Eccleſiæ perſimile. Hujus autem ἁγίας Δυνάμεως, ſeu S. Virtutis dies feſtus celebratur die 16. Maii, ut in Græcorum legitur Menæis.

CAPVT XXX.

De Eccleſia Apoſtolorum Conſtantinopolis

Post celeberrimum illud, & undequaque mirandum S. Sophiæ templum, aliud non longè minoris elegantiæ, ac pulchritudinis, in eadem Regia Urbe, religioſiſſimus Imperator in omnium Apoſtolorum honorem excitavit, in quo omnes Chriſtiani tumularentur Imperatores. Totum hoc Euſebius de vita Conſtan-
A tini lib. 4. cap. 58. 59. & 60. fusè deſcribit: *Poſt hæc* (nempe poſt pacem cum Perſis initam) *in memoriam Apoſtolorum Martyrium ędificare cœpit in Urbe ſibi cognomine. Cùmque templum omne in immenſam altitudinem extuliſſet, vario lapidum genere ſplendidum reddidit, à ſolo ad cameram uſque marmoreis cruſtis illud operiens. Porrò cameram lacunaribus minutiſſimi operis obducens, totam auro imbracteavit. Et*
B *ſupra quidem, æs tegularum loco, impoſitum, univerſo ædificio munimentum adversùs imbres præbebat. Quod itidem auro plurimo ſuperfuſum reſplendebat, adeo ut procul ſpectantium oculos fulgore perſtringeret, ſolis radiis æris objectu repercuſſis. Totum verò ſolarium reticulatis quibuſdam anaglyphicis ex ære, & auro fabrefactis erat circumdatum.*

Ac templum quidem ipſum, maximo
C *Imperatoris ſtudio, hunc in modum exornabatur. Circa ipſum templum ingens erat area, libero, ac patente deſuper cœlo. Cujus ad quatuor latera porticus erant ſibi invicem conjunctę, quę aream in medio ſitam unà cum ipſo templo circumcingebant. Præterea Baſilicæ, lavacra, diverſoria, & alia plurima habitacula ad uſum eorum, qui locum cuſtodiebant, porticibus applicita, earum longitudinem æquabant.*

Hæc omnia dedicavit Imperator, eo
D *conſilio, ut Apoſtolorum Servatoris noſtri memoriã poſteris in perpetuum commendaret. Sed & aliud quidpiam in mente habens, ædem illam conſtruxit: quod initio quidem obſcurum, tandem verò omnibus ſub finem innotuit. Quippe ipſe hunc ſibi locum poſt mortem deſignaverat; incredibili fidei alacritate proſpiciens, ut corpus ſuum communem cum Apoſtòlis appellationem poſt obitum*

tum ſortiretur: quò ſcilicet precatio- A *num, quæ in honorem Apeſtolorum ibi celebrandæ erant, etiam mortuus parti-ceps fieret. Cùm igitur duodecim illic capſas, quaſi ſacras quaſdam columnas, in honorem, ac memoriam Apoſtolici Collegii crexiſſet, ſuam ipſius arcam in medio conſtituit, quæ ſenas utrinque Apoſtolorum capſas diſpoſitas habebat. Atque id in eo loco, ubi corpus ipſius poſt mortem decenter deponendum eſſet,* B *ſolertiſſimè providit. His ille diu antea ſagaci mente diſpoſitis, ædem Apoſtolis conſecravit, pro certo ſibi perſuadens, horum memoriam non parùm utilitatis animæ ſuæ eſſe allaturam.*

Hìc dubitandi anſam præbet Alexandrinum Chronicon in Olympiade 279. ibi enim ſic noſtri glorioſiſſimi Imperatoris obitus deſcribitur: *Ter beatus Conſtantinus deceſſit menſis Maii XXII. ex a. d. XI. Kal. Junias* C *ipſo Sanctæ Pentecoſtes die: cujus quidem Conſtantini pii corpus in Palatio Conſtantinopoleos inſepultum jacuit, & ſervatum eſt, quoad filii de morte ipſius certiores fierent*

Conſtantius, cùm in Oriente verſaretur in Meſopotamia bello Perſico adhuc urgente, confeſtim venit Conſtantinopolim, quò cùm perveniſſet, patrem Conſtantinum inclytum tanto comitatu, & ea regii proceſſus pompâ extulit, ut id nemo pro dignitate poſſit aſſequi, D *præſente Prætorianâ militiâ, velut eo ſuperſtite armis ſuis inſtructâ, ac univerſâ Civitate, quam Romæ nomine donatam, illuſtribus ornamentis decoraverat, & conceſſarum annonarum demenſo ditaverat, omnibus tanto luctu funus proſecutis, ut nullus ante illum extiterit Imperator, qui vivus, mortuuſque adeò cultus fuerit, & prædicatus: Humatus eſt autem in æde Sanctorum Apoſtolorum, Andreæ, Lucę Euangeliſtæ, & Timothei diſcipuli Sancti Pauli.*

Ex relatis igitur apparet unum tantùm Apoſtolum, ſcilicet Andream ibi nominari, & nihilominus ædes Apoſtolorum appellatur. Iſtius dubii reſolutio, ni fallor, eſt, quòd in hac ſcriptura Amanuenſis error irrepſerit, qui poſt vocem Andreæ omiſit reſcribere cifram &c. ſcilicet Apoſtolorum nomina, brevitati ſtudendo. Hujus autem ſacræ ædis dedicatio anno Chriſti 370. facta fuit, ut ex eodem elicitur Chronico.

Verùm haud diu Baſilica hæc primævum retinuit ſtatum. Nam cùm Juſtinianus Imperator eam funditus diruiſſet, magno cum molis, atque ſplendoris incremento reſtituit in Crucis formam extructam, cujus in medio ingentem elevavit teſtudinem, Sophianæ minimè imparem, eidemque ſimilem, præterquam in feneſtris, quia in ea nullæ omninò fuêre, cætera perquam ſimilia. Plura de hoc tam illuſtri templo, ſi cupias, adi ſæpecitatum Du Cange in ſua Canſtantinopoli Chriſtiana lib. 4. num. 5. ac Gothofredum in ſuis Commentariis ad Cod. Theodoſian. lib. 6. de ſepulcr. violat.

CAPUT XXXI.

De Baſilica S. Agathonici Conſtantinopolis.

In Dromica forma, ſcilicet in quadrato producto in S. Agathonici honorem à noſtro Ceſare Auguſto templum ædificatum fuiſſe Cedrenus, ac Nicephorus narrant. Deinde in B auguſtiorem à Juſtiniano Imperatore excitatum ſcribit Prncopius lib. 1. de ædif.cap.5. Anonymus tamen in Manipulo Originum Rerum Conſtantinopolitanarum,primùm ab Anaſtaſio, deinde à Juſtiniano renovatum fuiſſe refert. Hoc in templo ſeptem Patriarchæ per annos quinquaginta, Epiſcopalia obivêre munera; necnon ibidem Orientis Imperatores mos fuit coronari. Poſtea verò ſub Tiberio Mauri- C cii ſocero intra Palatium Magnum, cui adjacebat, incluſum fuit.

CAPUT XXXII.

De Eccleſia Deiparæ Ἀχειροποιήτου.

Deiparæ ſacratas ædes plures Conſtantinopoli fuiſſe, variis diverſorum ſcriptorum auctoritatibus teſtatur laudatus Du Cange in dicta Conſtantinopoli Chriſtiana lib. D 4. §. 2. Ea tantummodo deſcribemus, quæ à noſtro Imperatore conſtructa fuiſſe comperimus. Prima loco citato num. 5. ſe offert, quæ ſub denominatione Ἀχειροποιήτος erat, in qua Beatiſſimæ Virginis imago Ἀχειροποιήτος dicta, ſcilicet non manu facta, viſebatur, qua Græci ſic appellabant, eò quia ab ipſa B. Virgine ſuâ delineatã manu A fuiſſe arbitrabantur; quæ à Gregorio in vita S. Baſilii Junioris num. 8. ita deſcribitur: *Orationis porrò causâ abire volo in Monaſterium non manufactæ* (imaginis) *quam nemo fabricatus eſt; ſed & ipſa Deipara præſens operi, manu ſuâ ſui figuram efformavit, in hunc uſque diem conſervatam, ad eamque proinde multa divinæ virtutis ſigna fiunt, illuc cum fide accedentibus.* Hanc conB ſtruxiſſe ædem; Codini auctoritate, Magnum Conſtantinum, aſſerit laudatus Du Cange.

CAPUT XXXIII.

De Templo Deiparæ in Ῥάβδον, *videlicet in* Virgam *Conſtantinopoli.*

Alterum eidem Deiparæ VirC gini templum à ſæpelaudato Conſtantino in nova Roma ædificatum fuit, cui nomen Ῥάβδου inditum, eò quia in eo τῆ Μωσέως ἡ Ῥάβδος, videlicet *Moyſis Virga* fuit repoſita, deinde in Palatium Auguſtus tranſtulit, ut à Codino narratur, Hanc ego Virgam eandemmet eſſe crediderim, quæ pluribus ab hinc ſeculis in Sacroſancta Lateranenſi aſſervatur Baſilica, huc ab aliquo Imperatore dono miſſa, aut quoquo alio modo tranſlata. De ea D fit mentio à Joanne Diacono in libro qui inſcribitur, *De ſupremo Sanctuario Baſilicæ Lateranenſis*, quem quingentis ab hinc, & ultra exaravit annis. Ibi enim inter reliquias ſub majori Altari conditas hæc eadem enumeratur Virga, notaturque in quibuſdam antiquis carminibus Muſivo opere expreſſis, quæ in marmorea extant tabula, olim in abſide, nunc verò extra abſidem

ſita;

ſita; carmen, quo Virga ſignificatur, A ſic ſe habet.

Quæ ſilicem fregit, & aquas undare coegit.

At hæc uberiori calamo proſequutus eſt Raſponus lib. 1. cap. 10. Templum hoc prope Conſtantinopolitanæ Urbis muros attollebatur, quâ mare proſpicitur, non procul à S. Æmiliani porta.

CAPUT XXXIV.

De Eccleſia Deiparæ in Sigmate Conſtantinopoli.

TERTIUM hoc templum in Deiparæ honorem à Magno Conſtantino conſtructum fuiſſe reperimus in Sigmate denominatum. Hoc autem progreſſu temporis varias viciſſitudines expertum fuit. Nam, ut C refert Codinus, Juſtinianus illud renovavit. Poſtea Baſilii Macedonis tempore magno terræmotu collapſum, in ſplendidiorem, auguſtioremque formam Baſilius ipſe reſtituit. Cùmque eadem Regia Urbs crebris obnoxia ſit terræmotibus, iterum templum hoc terræ fragore, Baſilio Bulgaroctono imperante corruit, ut ſcribunt Scylitzes, & Glycas. Tunc verò in propriis ruinis jacuiſſe pro certo habendum eſt, cùm de illius reædificatione D nulla penitus reperiatur memoria.

CAPUT XXXV.

De Templo B. Mariæ, ſive S. Theclæ Conſtantinopoli.

QUANTÆ erga Deiparam Conſtantini religio, ac devotio fuerit, ſatis, ſuperque teſtari poſſunt quatuor ſacra ædificia ab eo- B dem in illius honorem in hac celeberrima, inclytaq; Orientalis Imperii ſede conſtructa. Horum tria jam ſupra deſcripſimus, ſupereſt quartum, quod τὰ κεντάρια dictum fuit, ſcilicet in Haſtis. Cùm verò Deiparæ denominaretur, utpote ei ſacrum, Juſtinus Curopalata vetus S. Mariæ, in S. Theclæ nomen convertit, ut habet Codinus, & Auctor Collectaneorum C.P. illud fortè, quod ab eodem Juſtino renovatum, ſcribit Zonaras καὶ τὸν τῆς ἁγίας πρωτομάρτυρος Θέκλης (ναὸν) ἀνεκαίνισε *& templum S. Protomartyris Theclæ renovavit*. Hæc ex Du Cange lib. 4. §. 7. num. 28.

CAPUT XXXVI.

De Eccleſia S. Michaelis extra Conſtantinopolim in Anaplo, ſeu Soſthenio, ſive Heſtiis nuncupata.

HUJUS Eccleſiæ fundationem ſatis luculenter Nicephorus lib. 7. cap. 50. his deſcribit verbis: *Sed & in trajectu, & in loco eo, qui Soſthenium vocatur, Eccleſias duas Archangelo Michaeli extruxit: in quibus ſplendidè exornandis, ad Imperialem magnificentiam nihil omiſit. Mihi verò moleſtum non fuerit Hiſtoriæ huic inſerere, earũ ſtructurarum cauſam, & unde loco ei Soſthenii nomen ſit impoſi-*

tum. *Memoriæ namque proditum eſt, Argonautas Græcorum cùm ad eum quoq; locum perveniſſent, prædari, atq; diripere regionem eam cœpiſſe: & ab Amyco, qui ibi rerum tum potiebatur, in fugam verſos, palantes in quendam nemoroſum, & incultum, propter denſitatem arborum, locum profugiſſe; ibique eis latitantibus, virtutem cœlitus adveniſſe, viri ſpecie, alas veluti aquilæ in humeris habentes, victoriamque adversùs Anycum oraculo denunciâſſe. Illos porrò id ſequutos cum illo confliхiſſe; victoriamque reportâſſe, ipſum una cum copiis ſuis concidiſſe. Atque ut gratiam viſioni ei referrent, fanum eos, & ſtatuam, eâ, quæ eis apparverat, formâ in loco eo excitâſſe, nomenque regioni Soſthenium indidiſſe, quòd ſcilicet robore ibi accepto ſalvi evaſiſſent. Eam ſtatuam laudatiſſimus Princeps Conſtantinus, cùm in eam oram neceſſaria de cauſa divertens vidiſſet familiaribus, comitibuſque ſuis rem talem expoſuit; regionemque eam cum ſtupore admiratus, ibi manſit. Somni porrò capiendi tempore aſſiſtens illi viſio ſtatuæ ejus ſimilitudine: Ego, inquit, ſic ſum Michael Archidux Domini Sabaoth Virtutum, Chriſtianorum fidei tutor, qui tibi contra impios Tyrannos belligeranti fideli, & germano illius miniſtro, auxiliaria arma contulit. Itaque è ſomno excitatus, regionem eam pulcherrimè excoluit, & Ara Imperiali, magnificâque manu, & liberalitate in parte Orientali conſtructa, celeberrimum id templum civibus ſimul, & advenis reddidit. Maximè tamen ſacram eam ædem apparationibus ſuis illuſtravit Archangelus*. Poſtea horum locorum ab ea Urbe diſtantiam referens, ait: *Ora autem hæc ad dextram partem ex Ponto Conſtantinopolim naviganti, conſiſtit, circiter ſtadia triginti quinque ab ea, maritimo itinere; ſeptuaginta verò inſuper pedibus fretum, quod in medio eſt circumeunti diſtans*. De hac ambarum ędium ſtructura meminit etiam Procopius lib. 1. de Ædific. cap. 8. ubi ſic: *Templa duo Michaeli Archangelo ſacra, ſibique adverſa, hinc inde freto imminebant, quorum alterum erat in Anaplo ad lævam navigantium in Pontum Euxinum, alterum in oppoſito littore*. Ab hoc Soſthenii ethymo relato à Nicephoro deſſentit Du Cange in ſua Conſtantinop. Chriſt. lib. 4. §. 15. num. 32. ubi hujuſce vocis apud antiquos Scriptores nullam omninò mentionem reperiri aſſeverat.

CAPVT XXXVII.

De Eccleſia S. Michaelis πρὸ ὄχθοις, *ſcilicet in Promontorio extra Conſtantinopolim.*

Cvm jam ſupra Eccleſiam S. Michaëlis in Anaplo deſcripſerimus; ejus occaſione, pręſentis πρὸ ὄχθοις enarrare deberemus; at quia de iſta nil aliud præter ejus, ex notis Langi in eundem Nicephorum loco citato, reperimus mentionem, ideo ad alias deſcribendas tendimus.

CAPVT XXXVIII.

De Eccleſia S. Mocii.

Inclyti hujus Conſtantinopolitani templi conſtructio, mirum quàm dubia reddatur à Scriptoribus, nam alii narrant templum hoc à noſtro Imperatore fuiſſe conſtructum, alii verò aſſerunt, non quidem à fundamentis

mentis ædificatum fuiſſe, ſed cùm ina- A nium Deorum eſſet fanum, in quo Herculis, aliorumque ridiculorum numinum ſimulacra erant, illis disjectis, ab omni ſuperſtitionis ſorde expurgáſſe, ac S. Mocio, qui Byzantii Martyr occubuit, dedicáſſe. De hoc celebri templo plura leguntur apud incertum Græcum Authorem, nuper Latinitate donatum à Cl. Viro Combefis, cujus Auctoris verba in Latinum ſermonem B verſa ſic ſonant: *Sancti Mocii templum à Conſtantino Magno pridem exſtructum eſt, cùm plures Græci illic habitarent, ac tum cùm ille templum exſtruxit, Jovis ibi fanum extaret Theodoſio autem Magno Imperatore, pulſi Eccleſiis Ariani, cùm ad S. Mocii templum veniſſent, ac locus placuiſſet, porrectâ Imperatori ſupplicatione, ut ibi eis liberum eſſet habitare, Principis clementiâ rem obtinuêre. Statim ergo illud* C *idem templum excitantes, divinum ipſum laudibus annos ſeptem frequentârunt: annoque demum ſeptimo, iiſdem adhuc, ut fama eſt, ſacris operantibus, corruens, Arianorum turbam plurimam inter ruinas oppreſſit. Juſtiniano autem Imperatore, idem rurſus templum excitatur, hodieque perſtat incolume. Marcellus Lector ſcribit anno demum Imperii Cononis Iſauri ſecundo templum corruiſſe.* Plura etiam de hoc eodem refert Du Cange in ſua Conſtantinopoli Chriſtiana lib. 4. §. 6. nu- D mer. 65.

CAPUT XXXIX.

De Eccleſia S. Joannis Baptiſtæ.

SÆPE laudatus Du Cange, inexhauſtæ lectionis Vir, cùm non ſolùm in impreſſis, verùm etiam in Mss. codicibus lectitandis per plurima luſtra operam dediſſe audiamus, ejuſque eruditi labores teſtentur, in ſua Conſtantinopoli Chriſtiana ſæpecitata lib. 4. §. 4. num. 9. cujuſdam Eccleſiæ meminit à Conſtantino Magno excitatæ in honorem S. Joannis Baptiſtæ; ut in Originibus Conſtantinopolitanis ineditis ipſe reperiit: hujus autem ædificii memoriæ nil aliud ſupereſt, niſi quòd muris terreſtribus incumberet.

CAPVT XL.

De Templo S. Acacii ἐν Καρύᾳ, *in Carya olim dicto.*

PECVLIAREM ſuam venerationem erga S. Acacium, qui Martyrium Byzantii ſub Diocletiano immaniſſimo Chriſtiani nominis hoſte complevit, Conſtantinus Cæſar oſtendit, dum in ejus honorem ædem Conſtantinopoli in Heptaſcalo ædificavit, ut ſupra allatus Codinus Author eſt. Plures quoque Græci Scriptores de hoc templo verba fecêre. Præcipuè verò id factum enarrat Macedonius Patriarcha Conſtantinopolitanus, à quo Conſtantini Cæſaris corpus è Baſilica SS. Apoſtolorum, ruinam minante, tranſlatum fuit. Hiſtoriam hanc, quæ ſcitu quidem digna videtur, Nicephorus lib. 9. cap. 42. ſic exequitur: *Tem-*

Templum in quo urna, & corpus Conſtantini ſitum erat, ruinam minabatur; atque ubi cuſtodibus ejus, & Sacerdotibus ea de cauſa non minimus inceſſiſſet metus, Macedonius Imperatoris oſſa in alium transferre locum volebat. Eâ re cognitâ multitudo tumultuari cœpit, nefas eſſe vociferans, Magnum Imperatorem ita transferre, quòd ea res nihil à ſepulcri violatione differret. Cum quibus verbis etiam concordabant dogmatis Nicæni Profeſſores, contumeliam Imperatoris tranſlationem eam eſſe putantes. Ad id acceſſit, quòd de induſtria Macedonio adverſarentur. Ille autem verbis hujuſmodi contemptis, corpus in templum transfert, ubi etiam cadaver Acacii Martyris eſt ſepultum. Quod cùm fieret, ingens eſt populi inter ſe diſſidentis facta concurſatio. Atque his factum laudantibus, illis autem reprehendentibus, primùm quidem injuriam arcentes ſe tuebantur: Deinde verò alteri in alteros converſi, eò vecordiæ proceſſerunt, ut & eam ipſam ædem ſacram, & proximum in circuitu locum ſanguine, & cædibus compleverint. Imperator autem in Occidente adhuc degens, ubi quid de Paterno ſepulcro actum eſſet intellexit, gravi id tulit animo. Et Macedonio, injuria ab eo affectum eſſe Patrem, qui illum preter voluntatem ſuam transferre auſus fuerit: ipſum quoque cædis tantæ multitudinis cauſam eſſe denunciavit. Cur autem templum hoc in Carya denominaretur, ſcribit Socrates lib. 6. cap. 23. ubi: *Conſtantinopoli*, ait, *ædes eſt ampliſſima, quæ Carya cognominatur, propterea quòd in ejus atrio nux eſt arbor, in qua Acacius Mastyr olim ſuſpenſus Martyrium conſummaſſe fertur. Quam ob cauſam parva etiam Baſilica juxta illam arborem ædificata eſt.* Procopius verò lib. 1. de Ædif. Juſtiniani cap. 4. hujuſce templi denominationem fuiſſe immutatam demonſtrat, appellatumque S. Acacii, cùm idem jam deciduum Juſtinianus Imperator ſplendidè reſtauraverit.

CAPVT XLI.

De Eccleſia S. Æmiliani.

CVM Conſtantinus Magnus Eccleſiam S. Æmiliani perexiguum Oratorium eſſe videret, eique in proximo Eccleſiam Deiparæ ædificâſſet, quæ in Rhabdon appellabatur, de qua nuper loquuti ſumus, hanc quoque in ampliorem, longèque ſpecioſiorem formam redegit, ut apud Codinum videre eſt. Ab hac æde, vicina ejus Urbis porta S. Æmiliani nomen accepit. Eadem verò Eccleſia plurium annorum lapſu debilitata, à Baſilio Macedone reſtaurata fuit.

CAPVT XLII.

De Eccleſia in Agalmata, ſive in Statuas.

PRÆTER allata, aliud quoque ſplendore ac magnificentiâ par cæteris templum à Conſtantino Magno excitatum fuiſſe accepimus ex Du Cange lib. 4. §. 8. n. 5. cujus notitiam ſumpſit ex Originibus C. P. ineditis, ubi hæc habentur: Ἐκ τοῦ ἁγίου Μωκίου, καὶ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ἐλείωξε τὰ Ἀγάλματα (Conſtantinus M.) καὶ ὠνόμασε τὸν ναὸν οὕτως. τὴν δὲ τελείαν αὐτοῦ ἀνοικοδομὴν ἐποίησε Πουλχερία, καὶ Μαρκιανὸς κατ' ἐξ χρόνους περισταθεὶς ἱερὰ σκεύη, καὶ προσάστεια. *Ex S. Mocii, & S. Menæ templis tranſtulit* ἀγάλματα *ſtatuas* (Conſtantinus M.) *& nominavit tem-*

templum ſic. Perfectam verò ejus reædificationem fecerunt Pulcheria, & Marcianus poſt centum ſexaginta quinque annos, appoſueruntque vaſa ſacra, & ſuburbia. A

CAPUT XLIII.

De Eccleſia S. Stephani prope Sigma.

SANCTI Stephani ædem prope Sigma, πλησίον τοῦ Σίγματος, excitavit Conſtantinus Magnus. B Hanc poſtmodum Leo Philoſophus ad minorem formam redegit, & materiam, columnas, marmora, & Muſiva in Eccleſiam omnium Sanctorum, à ſe ædificatam, tranſtulit. Ita Codinus pagin. 62. qui alio loco ſcribit, eundem Conſtantinum eò habitandi cauſâ hiberno tempore ſecedere ſolitum: καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὅνπερ εἶχε χειμερινὸν κοιτῶνα, ἀνήγειρε. C *Et Templum S. Stephani, in quo habebat cubiculum hibernum, excitavit.* Origines C.P. Mss. Τὸν δὲ ἅγιον Στέφανον τὸν ὄντα πλησίον τοῦ σίγμα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀνήγειρεν. ὁ δὲ Λέων ὁ βασιλεὺς ἐποίησε μικρὸν, καὶ τὴν ὕλην πᾶσαν τῶν χρυσῶν ψηφίδων καὶ ποικίλων λίθων, καὶ τοὺς κίονας ἀπέθετο εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους διὰ τὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ θαυματουργίαν, καὶ ἁγιότητα, τῆς πρώτης λέγω θεοφανοῦς τῆς ἁγίας, καὶ θαυματούργου βασιλίδος. ἐκεῖσε δὲ κεῖται ὁ ἅγιος Ἰσαάκιος. *Sanctum verò Stephanum, qui eſt prope Sigma. Magnus Conſtantinus excitavit. Leo autem Imperator in parvum redegit, & omnem materiam aurearum gemmarum, & variorum* D *lapillorum, & coluumnas contulit ad Sanctos Apoſtolos, propter ejus uxoris miracula, & ſanctitatem, primæ, inquam, ſanctæ, & admirabilis Reginæ divinam ſpeciem referentis. Illic autem requieſcit Sanctus Iſaacius.*

CAPUT XLIV.

De Templo S. Menæ Martyris.

INTER ſacra ædificia à piiſſimo Imperatore Conſtantinopoli excitata, præſens meritò connumerandum venit; quod licèt à fundamentis conſtructum minimè fuerit, nihilominus cùm Idolorum eſſet fanum, ejectis ſimulaaris, Deo vero, ac in S. Menæ honorem, noſter Cæſar dicari voluit. De hoc eodem templo narrat Codinus, Jovi primùm ſacrum fuiſſe, ſuâque adhuc ætate (floruit Codinus ſeculo XIV.) in marmoreis arcubus, qui duabus columnis ingentibus ſuſtentabantur, Jovis, & Saturni ſtatuas ſuperfuiſſe. Heſychius verò Mileſius, non Jovi, ſed Neptuno ſacrum fuiſſe ſcribit: Ποσειδῶνος τε τέμενος πρὸς τῇ θαλάσσῃ ἀνήγειρεν ἔνθα νῦν ὁ τοῦ μάρτυρος Μηνᾶ οἶκος διακεκόσμηται. *Et Neptuni Delubrum versùs mare excitavit, ubi nunc Martyris Menæ domus conſtructa eſt.* Quare Gyllius libro 11. capite 24. *Ex hujus inconſtantia,* ait, *nihil aliud aſſequi poſſum, niſi mihi veriſimiliùs videtur Templum Menæ in his partibus Acropoleos, in quibus olim fuit Templum Neptuni, cùm ex Dionyſio Byzantio antiquiſſimo Scriptore tradente, paulò ſupra promontorium Boſphorium fuiſſe Egreſſoriæ Minervæ aram, & Templum Neptuni, & ſub Templo Neptuni intra muros fuiſſe ſtudia, & gymnaſia, &c.* Hæc ſummatim de hoc ædificio, plura apud laudatum Du Cange loco citato.

A

CAPVT XLV.

De Eccleſia S. Metrophanes.

PRIMVS qui Conſtantinopolitanam, Epiſcopalemque occupaverit Sedem S. Metrophanes Byzantii Epiſcopus, Probique Imperatoris nepos fuit. Hic dum Byzantii Epiſcopalem regeret cathedram, ut in Chronico Alexandrino habetur, noſter Auguſtus C. P. Urbem ædificavit, Eccleſiamque hanc quoque conſtruxit, ut Codinus pag. 62. ſcribit, quæ ſucceſſivè à Juſtiniano Imperatore inſtaurata fuit. De ea nullam aliam reperimus memoriam, ideò ad ſequentes calamum convertamus-

B

CAPVT XLVI.

De S. Procopii Templo.

PROCOPIANAM ædem τῶν χελώνων dictam, ſcilicet à regione, in qua eam noſter Imperator conſtruxit, ut narrat laudatus Codinus pag. 39. Hanc eandem ędem laudatus Du Cange cenſet eſſe illam, quam renovavit Zeno Iſaurus Imperator.

CAPVT XLVII.

De Eccleſia S. Romani.

AB. Helena hanc Eccleſiam ædificatam fuiſſe ſcribit citatus Codinus pag. 49. collapſam reædificavit Baſilius Macedo, ut narrat Porphyrogenitus in illius vita cap. 54. Si cupis ſcire, quiſnam iſte S. Romanus fuerit, adi laudatum Du Cange.

CAPVT XLVIII.

De Eccleſia S. Theodori.

ECCLESIAM hanc τȣ̃ Κλαυδίȣ appellatam, ac à B. Helena conſtructam fuiſſe tradit ſępelaudatus Codinus pag. 38. Nil aliud de ea præter memoriam ſupereſt.

CAPVT XLIX.

De Templo Sanctæ Euphemiæ in Hippodromo.

HVIVS Sanctæ templum ἁγίαν Ευφήμιαν τὴν ἐν Ἱπποδρόμῳ, ſcilicet in Hippodromo, ſive juxta Hippodromum conditum, pretioſiſque marmoribus exornatum fuit à Magno Con-

C

ſtantino, quod poſtmodum à Conſtantino Copronymo in Armentarium, ac ſterquilinium converſum fuit, projectis in mare S. Euphemiæ reliquiis. Plura ſi cupis Du Cange adi.

CAPVT L.

De Monaſterio Gaſtria appellato.

SI Originibus Conſtantinopolitanis ineditis, ac à laudato Du

D

Cange relatis fides ſit adhibenda, Monaſterium hoc ab Helena, noſtri Imperatoris matre, conſtructum aſſeritur; nihilominus nonnulli alii Scriptores alios ipſius Monaſterii conſtructores aſſignant, qui videri poſſunt apud laudatum Du Cange.

CA-

A

C A P V T LI.

De Homonœà, ſeu Concordiæ Oratorio.

PVTANT aliqui, ut refert ſæpe citatus Du Cange, quòd noſter Imperator in nova à ſe condita Urbe, eadem fermè publica ædificia conſtruxerit, quæ Romæ habebantur, ædemque pariter Concordiæ excitavit; nam B hac in Urbe Concordiæ ædes excitata fuerat, quam eodem Conſtantino imperante vetuſtate collapſam in meliorem formam S. P. Q. R. reſtituit, ut docet inſcriptio apud Gruterum pag. 100. n. 6.

C A P V T LII.

De Eccleſia. S. Crucis

SVPRACITATVM Alexandrinum, ſive Paſchale Chronicon aliam nobis ſuggerit ædem à noſtro Cæſare conſtructam. Sic enim in Olympiade 278. de hujuſmodi templo fit mentio.

CCLXXVIII. OLYMPIAS.

XXVIII. Ind. VI. Dalmatio, & Anicio Paulino Coſ.

His Coſ. facta eſt Dedicatio Eccleſiæ Sanctæ Crucis, quam Conſtantinus D *Magnus ædificaverat, temporibus Macarii Epiſcopi (Hieroſolymitani) die XVII. menſis Septembris. Atque hinc deinceps initium accepit Feſtum Apparitionis Sanctæ Crucis.*

C A P V T LIII.

De Monaſterio S. Diomedis Conſtantinopoli.

SANCTI Diomedis Monaſterium à Conſtantino Magno ædificatum narrat Codinus pag. 51. Exinde Baſilius variis donariis, ac ingentibus redditibus locupletavit, uti Porphyrogenitus in ejus vita cap. 52. & ex eo Scylitzes pag. 586. ſcribunt, eà ſcilicet occaſione, quam tradunt idem Porphyrogenitus cap. 7. Simeon Logotheta in Michaele num. 11. Leo Grammaticus, & Zonaras. Origines C. P Mss. Τὸν ἅγιον Διομήδην ἔκτισεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἀνήγειρε τοῦτον, καὶ ἐκαλλώπισε, καὶ ἀπεχαρίσατο κτήματα. Διὰ τὸ τὴν ὀπτασίαν τῆς βασιλείας ἐκεῖσε ἰδεῖν αὐτόν. *Sanctum Diomedem condidit Magnus Conſtantinus, Baſilius verò* C *Macedon hunc excitavit, & ornavit, & largitus eſt ei opes, propterea quòd ipſe vidit illic Regni viſionem.* Illius etiam meminit Theophanes anno 36. Juſtiniani. Huic ædi adjacuiſſe carcerē auctor eſt Nicetas in Alexio Man. F. Εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Διομήδους μόνην ποί τινα ἐκεῖ οὖσαν στενοτάτην εἱρκτὴν ἀκλεῶς ἀπάγεται. *In quemdam S. Diomedis carcerem ſolum illò, ubi anguſtiſſimus eſt ingloriè abducitur.* Atque inde *Carcer Diomedis* appellatur in Hiſtoria exilii S. Martini Papæ, & Martyris, ubi in Prætorio Præfecti, Urbis nempe, extitiſſe dicitur: *Conjecerunt eum in unum carcerem cum homicidis, & poſt unam quaſi horam tulerunt eum, inde, & tranſpoſuerunt in eam, quæ dicitur Diomedis cuſtodia, in Prætorio Præfecti.* Hypomneſticum de Anaſtaſio Apocriſiario: *Cùm adhuc eſſent Byzantii in cuſtodia Prætorii Præfecti, quæ appellatur Diomedis.*

CAPVT LIV.

De Eccleſia S. Salvatoris in Civitate Nicomediæ Provinciæ Bithyniæ Metropolis.

NICOMEDIA Bithyniæ Provinciæ Vrbium caput, quorumdam Romanorum Imperatorum Sedes, non mediocre ſplendoris ſui incrementum accepit ex quodam eximiæ ſpeciei, ac molis templo, quod inibi Conſtantinus ædificavit, ut tradit Euſebius de vita Conſtantini lib. 3. cap. 50. ſequentibus verbis: *Urbem verò primariam Bithyniæ, pulcherrimæ, & magnificentiſſimæ Eccleſię monumento exornavit, erectis proprio ſumptu in honorem Servatoris ſui, eo etiam in loco tropæis victoriæ, quam de hoſtibus, & de adverſariis Dei retulerat.* Nempe de Licinio, quem in eadem Vrbe obſeſſum, ad deditionem coëgit. Ipſumque hoc repetit idem Hiſtoricus in Orat. de Laudibus Conſtantini cap. 9. ubi ſic: *Urbem totius Bithyniæ facilè principem ampliſſimâ, & pulcherrimâ exornans Baſilicâ.*

CAPVT LV.

De Templo Antiochiæ condito.

ANNO Imperii ſui 22. necnon reparatæ ſalutis 329. Magnus Conſtantinus Antiochiæ templum Domino, quod Aureum appellatum fuit, cœpit ædificare; ut in Euſebii Chronico habetur; item in Conſtantini vita lib. 3. cap. 50. poſt fundationis Eccleſiæ Nicomedienſis narrationem, ſic ſuam proſequitur hiſtoriam: *In reliquis etiam Provinciis, præcipuas, ac nobiliſſimas quaſque Urbes Oratorio-* A *rum magnificentiâ illuſtravit: exempli gratiâ Urbem totius Orientis Metropolim, quæ ab Antiocho nomen traxit, in qua tanquam in vertice omnium ejus regionis Provinciarum ſingulare quoddam opus, ſeu amplitudinem, ſeu decorem ſpecies, Deo conſecravit. Quippe univerſum templum longiſſimo extrinſecus ambitu circumſcripſit. Interiùs verò Baſilicam ipſam ad ſummam erexit altitudinem;* B *figurâ quidem octaedri conſtructam, plurimis verò circumquaque cubiculis, & exhedris, & tam ſubterraneis locis, quàm ſolariis undique circumdatam. Quam quidem Baſilicam auro plurimo, & ære, aliiſque pretioſis ſpeciebus copioſiſſimè exornavit.* De hoc eodem templo meminit Abul-Pharajius Arabs in ſua Hiſtoria Dynaſtiarum pag. 85. ſic ſcribens: *Struxit* (ſcilicet Conſtantinus) *etiam Antio-* C *chiæ templum octogonum nomine B. Virginis.*

CAPVT LVI.

De Templo in Conſtantina Civitate Numidiæ.

ALIVD quoque templum ab eodem Imperatore conſtructum fuiſſe in Conſtantina Civitate Numidiæ Provinciæ ſuggerit nobis Hiſtorię Eccleſiaſticę Parens eruditiſſimus Ba- D ronius ad annum 316. num. 61. & ſeqq. ubi Donatiſtarum in Catholicos rabiem referens, eorundem Donatiſtarum reditum, ac Baſilicæ invaſionem deſcribit, quam quidem Baſilicam in eadem Conſtantina Civitate adhuc Cathecumenus idem Conſtantinus ædificandam curaverat. Eâ autem Catholici privati, patientiâ Chriſtianâ, jacturam ferentes, à turbis excitandis

pe-

penitus abſtinuerunt; petierunt tamen ab Imperatore aliquem ſibi locum attribui, qui Fiſco addictus eſſet, ut inibi novam Eccleſiam ædificare valerent. Quibus ſupplicibus literis acceptis, commendatâque Chriſtifidelium modeſtiâ, ad Præfectum Numidiæ reſcripſit, ſe domum propriorum bonorum cum omni jure ſuo Catholicæ Eccleſiæ donâſſe, ubi ſumptibus Fiſci Baſilicam erigi præceperat. En accipe ejuſdem piiſſimi Imperatoris epiſtolam ſuper hac eadem re à laudato Baronio relatam loco citato n.62.ubi ſic.

Conſtantinus Victor Maximus, ac Triumphator ſemper Auguſtus Zeuzio, Gallico, Victorino, Sperantio, Januario, Felici, Creſcentio, Pontio, Victori, Babbutio Donato Epiſcopis.

Cùm ſummi Dei, qui hujus mundi Auctor, & Pater eſt, cujus beneficio vitam carpimus, cœlum ſuſpicimus, humanâ etiam ſocietate gaudemus, hanc voluntatem eſſe conſtet, ut omne humanum genus in commune conſentiat, & quodam ſocietatis affectu quaſi mutuis amplexibus glutinetur: non dubium eſt, hæreſes, & ſchiſma à Diabolo, qui caput eſt malitiæ, proceſſiſſe; & ideò quidquid ab hæreticis geritur, ejus inſtinctu fieri, qui eorum ſenſus, mentes, cogitationeſque poſſidet, nulla dubitatio eſt: nam cùm ejuſmodi homines in ſua poteſtate redegerit, iiſdem uſquequaque dominatur. Quid autem boni efficere inſanus, perfidus, irreligioſus, profanus, Deo *contrarius, Eccleſiæ ſanctæ inimicus poteſt, qui à* Deo *ſancto, vero, juſto, ſummo, atque omnium* Domino *recedens. qui nos conſtituit, & in hac luce produxit qui ſpiritum ad vitam, quam carpimus, dedit, & qui nos id, quod ſumus, eſſe voluit, & omnia ſuâ voluntate* A *perfecit, ad diaboli partem prono errore decurrit? Sed quia ſemel poſſeſſus animus à malo, neceſſe eſt doctoris ſui operibus inſtare, ea perficiat, quæ æquitati, & juſtitiæ contraria videantur: idcirco ii, qui à diabolo poſſeſſi ſunt, ejus falſitati, & nequitiæ obſequuntur. Non autem mirandum eſt, à bonis improbos diſcedere: nam ſic rectè proverbio ſignatum eſt, Pares cum paribus congregari.* B *Qui malo impiæ mentis infecti ſunt, neceſſe eſt à noſtra ſocietate diſſideant: Homo ſiquidem malus (ut Scriptura loquitur) de malo theſauro profert mala; bonus verò ex bono profert bonum.*

Sed quia (ut dictum eſt) hæretici, & ſchiſmatici; qui bonum relinquentes, & malum ſectantes, ea perficiunt, quæ Deo *diſpliceant, diabolo, qui eorum pater eſt; adprobantur adhærere; rectiſſimè, & ſapienter gravitas veſtra facit, & ſecun-* C *dùm ſanctum fidei Dei præceptum ab eorum perverſis contentionibus temperando, & iiſdem remittendo, quod idem ſibi indebitum, atque alienum uſurpare contendunt: ne, ſicuti eſt eorum perverſitas maligna & perfida, ad ſeditiones uſque prorumperent, & inter turbas, atque concentus ſui ſimiles incitarent, atque ita aliquid exiſteret, quod ſedari non oporteret. Sceleratum quippe eorum propoſitum ſemper requirit diaboli opera perficere. Et ideo cùm à Sacerdotibus* D *Dei per patientiam cum ipſo ſuo patre ſuperant. Sibi hi, qui cultores Dei ſummi gloriam, illi verò damnationem comparant, & condigna ſupplicia: ex hoc quippe majus Dei ſummi exiſtat, iſtiuſque judicium, quòd eos æquo animo tolerat, & patientiâ condemnat, his omnia, quæ ab ipſis proceſſerunt, ſuſtinendo: Deus ſiquidem ſe omnium vindicem promiſit. Et ideò cùm vindicta Deo per-*

permittitur, acriùs de inimicis ſupplicium ſumitur. Quod vos nunc famulos, & ſacerdotes Dei libenter feciſſe cognovi: & ſatis gratulatus ſum, quòd de impiis, & ſceleratis, ſacrilegis, & prophanis, perfidis, & irreligioſis, & Deo ingratis, & Eccleſiæ inimicis, nullam vindictam poſcitis, & ut idem quid potiùs ad veniam pertineat poſtulatis. Hoc eſt verè, ac penitus Deum noſſe: hoc eſt præceptis inſiſtere: hoc eſt fideliter credere: hoc eſt verè ſentire: hoc eſt ſcire, quòd major vindicta in contrarios Eccleſiæ provocetur, cùm iiſdẽ in ſeculo parcitur.

Acceptâ igitur epiſtolâ ſapientiæ, & gravitatis veſtræ, comperi hæreticos, ſive ſchiſmaticos, eam Baſilicam Eccleſiæ Catholicæ, quam in Conſtantina Civitate juſſeram fabricari ſolitâ improbitate invadendam putaſſe, & frequenter tam à nobis, quàm à Judicibus ex noſtra juſſione cõmonitos, & redder quod ſuum non erat noluiſſe: vos autem imitatores patientiæ Dei ſummi, eorum malitiæ placidiâ mente, ea quæ veſtra ſunt relinquentes, & potiùs locum vobis invicem alium, Fiſcalem ſcilicet, poſcere. Quam petitionem, more inſtituti mei, libenter amplexus ſum: & ſtatim ad Rationalem competentes dedi, ut domum bonorum noſtrorum tranſgredi faciat cum omni jure ſuo ad dominium Eccleſiæ Catholicæ, quam promptâ liberalitate donavi, ac vobis tradi protinus juſſi: in quo tamen loco ſumptu Fiſcali Baſilicam erigi præcepi. Ad Conſularem quoque ſcribi mandavi Numidiæ, ut ipſe in ejuſdem Eccleſiæ fabricatione in omnibus ſanctimoniam veſtram juvaret. Lectores autem Eccleſiæ Catholicæ, & Hypodiacones, reliquos quoque inſtinctu memoratorum quibuſdam pro mortuis ad munera, vel ad Decurionatum vocati ſunt, juxta ſtatutùm legis meæ, ad nullum munus ſtatui evocandos: ſed & eos, qui ducti ſunt hæreticorum inſtinctu, juſſimus protinus moleſtis perſunctionibus abſolvi. De cætero etiam legẽ meam ſuper Eccleſiaſticos Catholicos datam cuſtodiri mandavi: quæ omnia, ut veſtræ patientiæ palam fierent, harum literarum teſtificatione præſcripta ſunt. Et utinam quidem hæretici, vel ſchiſmatici aliquando ſuæ ſaluti providerent, & deterſis eorum tenebris, ad viſionem veræ lucis oculos aperirent, & à diabolo ſecederent, & ad Deum, qui unus, & verus, qui omnium judex eſt, vel ſerò confugerent, Sed quia conſtat eos in ſua malitia manere, & in ſuis facinoribus mori velle, ſufficit iiſdem commonitio noſtra, & præcedens aſſidua cohortatio; ſi enim juſſionibus noſtris obtemperare voluiſſent, ab omni malo liberarentur. Nos tamen, fratres, ſequamur, quæ noſtra ſunt, mandatis inſtemus, cuſtodiamus divina præcepta, ex bonis actibus vitam noſtram ab erroribus vindicantes, faventes Dei miſericordiâ per rectum limitem dirigamus.

CAPUT LVII.
De Eccleſia Heliopoli.

DIVINO cultui, boniſque moribus aſſerendis apprimè ſalutare conſilium fuit Imperatoris noſtri, Baſilicam in Civitate Heliopoli in Phrygia conſtruendi. Conſilii hujuſmodi cauſa, Baſilicæque conſtructio refertur ab Euſebio de vita Conſtantini lib. 3. cap. 58. ubi hæc: *Inter præclara Imperatoris facinora fuit illud, quod in Urbe Phœnices Heliopoli ab eo geſtum narratur. Gentiles quidem, qui obſcænam libidinem Deæ Veneris vocabulo*

bulo afficiebant, uxoribus, ac filiabus ſuis ſtuprum impunè admittendi licentiam concedebant. Poſtea nova lex ab Imperatore directa fuit modeſtiæ plena, qua cavebatur, ne quidpiam eorum, quæ priùs in more poſita erant, in poſterum præſumeretur. Atque iterum ſcriptas inſtitutiones illis miſit, utpote ob hanc præcipuè cauſam à Deo deſtinatus; ut omnes mortales temperantiæ præceptis imbueret. Quocirca nec ad hos per ſcripta concionari dedignatus eſt, eos exhortans, ut ad veram Dei cognitionem devenirent: ſtatimque ſua dicta, factis confirmavit; cùm eo etiam in loco ingentem Chriſtiani cultûs Baſilicam conſtruxiſſet; & quod à priſca hominum memoria nullibi auditum fuerat, tunc primùm opere ipſo completum eſt, & Urbs ſuperſtitioſo cultui addicta, Eccleſiam Dei, & Preſbyteros, & Diaconos habere meruit, & Epiſcopus ſummo omnium Deo conſecratus, ejus Civitatis hominibus præfuit. Ad hæc Imperator providâ mente proſpiciens, ut quamplurimi ad Chriſti fidem accederent, plurima ibidem ad pauperes ſublevandos largitus eſt. Hac etiam ratione ad ſalutarem doctrinam homines alliciens, atque invitans, ac non ſolùm verba Pauli proferens, ita dicentis: Sive per occaſionem, ſive per veritatem Chriſtus annuncietur.

Hæc ſunt quæ de noſtro inclyto, religioſiſſimo, ac piiſſimo Magno Conſtantino colligere potuimus, ex quibus clarè deduci valet, quanta ipſius erga divinum cultum, Chriſtianamque religionem fuerit devotio.

At ne minimum quidem quod tanti Imperatoris magnificentiam teſtari valeat, in oblivionis tenebris deliteſcat, eique aliquid gloriæ detrahatur; donaria, quæ titulo Equitio à Beatiſſimo Sylveſtro Papa erecto ille contulit, hìc in ejus liberalitatis erga Eccleſias, Chriſtianamque Religionem ſignum, apponere operæ pretium viſum eſt, quæque ſunt:

Patena argentea penſans libras 20. *Scyphi argentei duo, qui penſaverunt ſinguli libras denas. Calix aureus penſans libras duas. Calices miniſteriales quinque penſantes ſinguli libras binas. Amæ argenteæ duæ penſantes ſingulæ libras denas. Patena argentea Chriſmalis auro cluſa penſans libras quinque. Phara coronata decem penſantia ſingula libras octonas. Phara ærea* 20. *penſantia ſingula libras denas. Canthara Ceroſtrata* 12. *ærea penſantia ſingula libras tricenas. Fundus Valerianus in territorio Sabinenſi, qui præſtat ſolidos* 80. *Fundus Statianus in territorio Sabinenſi, qui præſtat ſolidos* 55. *Fundus duas Caſas in territorio Sabinenſi, qui præſtat ſolidos* 40. *Fundus Percilianus in territorio Sabinenſi, qui præſtat ſolidos* 20. *Fundus Corbitanus territorio Corano, qui præſtat ſolidos* 60. Domus *in Urbe cum balneo Sicinini regione, quæ præſtat ſol.* 85. *Hortus intra Urbem Romam in Regione ad duos adamantes, qui praſtat ſolidos* 15. *Domus in Regione Orphea intra Urbem, quæ præſtat ſolidos* 58. *& tremiſſem.*

Quę de hoc ſępe laudato erga Chriſtianam Religionem munificentiſſimo Imperatore ſcripſi, quæve narravi, benigne Lector, ſereno accipe vultu, & ſi quid in hiſce meis lucubrationibus omiſerim, aut in aliquo erraverim, condona, quinam ab erroribus immunis minimè ſum, præſertim verò cùm me ſæpiſſimè mea munera aliorſum diſtrahant.

PAR-

PARERGON.

CAPUT LVIII.

De Muſivis operibus in Sacello, ſive loco, ubi B.V. Maria ſtabat cum Joanne quando Salvator Cruci affixus fuit, extantibus.

Dum noſtrum hoc opus de ſacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis menſibus à nonnullis ſub Cenſore manebat, ſupervenit Muſivi operis exemplar è Hieruſalem tranſmiſſum Reverendiſſimo Patri Fr. Bernardo Joſephò à Jeſu Maria Commiſſario, Procuratorique Generali totius Franciſcanæ Familiæ Terrę Sanctæ in Romana Curia, de quo etiam fati ſumus, occaſione alterius exemplaris Muſivi operis in Eccleſia Bethleemitana, & cùm eidem ob hanc curam, nobis hujuſmodi obtinendi exemplaria, quam habet, admodum adſtricti ſimus, ideò honoris causâ eum denuò nominamus, ut magis erga eundem notus ſit noſter devinctus animus. Is ergo R. P. nuperum exemplar nobis communicavit, quod ſub fornice Sacelli, ſive loci, ubi B.V. Maria ſtabat cum Joanne, quando Chriſtus Dominus Noſter Cruci affixus fuit, extat, de quo Quareſmius in ſuis Elucidationibus Terræ Sanctæ Tom. 2. lib. 5. c. 39. pereg. 1. ſcribit, quòd Aſcenſionis Domini hiſtoria expreſſa eſt, in qua Chriſtus ad Coelos aſcendens verſâ ad Occidentem facie cernitur, à quatuor comitatus Angelis; in parte verò Orientali ſtupentes Apoſtoli ſunt, Salvatorem ſuum aſcendentem in Coelum aſpicientes, ſequenti cum inſcriptione, quæ unicâ comprehenſa lineâ Sacelli interſecat fornicem, ſive cameram ab Aquilonari, uſque ad Meridionalem partem.

B VIRI GALILEI QVID ASPICITIS IN CELVM HIC IESVS QVI ASSVMPTVS EST A VOBIS IN CELVM SIC VENIET QVEMADMODVM VIDISTIS EVM EVNTEM IN CELVM.

Hæc tantùm Quareſmius; qui hanc prout jacet inſcriptionem abbreviatis refert charecteribus, quod nos facere non valuimus ob Impreſſoris ſimilium characterum inopiam. Hujus
C Muſivi operis exemplar exponimus in annexa Tab. XXXIV. ubi quidquid Quareſmius verbis expreſſit, figurarũ delineatione oculis cernere Lector valeat. Cùm ipſas nos ſedulò obſervaremus figuras, nonnulla noſtra in mente excitavêre dubia, quorum ſolutionem tentavimus, illiuſque approbationem benigni Lectoris judicio relinquimus; utpote etiam ampliſſimum locum certiora interpretandi.

Primo igitur ſe offert loco Chriſtus D. N. in cœlum aſcendens, qui potiùs
D Patrem Æternum, formâ quâ depingi ſolet, quàm ipſum Chriſtum repræſentat; nam ſi ad faciem oculos intendamus, potiùs virum ſenem, quàm juvenem denotat. Diligentiſſimus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ penſor Cardinalis Baronius ad annum 34. num. 148. indagat, quonam ætatis anno Chriſtus D. N. obierit, concluditque 34. ſuæ

ætatis

TAB·XXXIIII

pag. 182.

TAB XXXIIII

pag 182.

ætatis anno crucifixum fuiſſe, diverſorum Patrum expendendo auctoritates. Nam nonnulli Patres ſunt, qui anno trigeſimo primo, alii verò in aliis annis uſque ad quinquageſimum ſuas extendunt opiniones. Quare mirandũ minimè eſt, ſi Pictor Chriſtum ætate provectum appinxerit, cùm illorum ſententiam ſequutus fuerit, qui ad ſenium vergentem Chriſtum obiiſſe exiſtimârunt. Vlteriùs prolixa barba minimè concedit, ut certa dignoſci valeat ætas. Nam Sacerdotum Judæorum, Nazaræorumque mos fuit, capillos, & barbam nutrire, ut Sacræ docent Literæ. De Sacerdotibus Levit. cap. 19. n. 27. *Neque in rotundum attondebitis caput, nec radetis barbam.* De Nazaræis autem Numer. cap. 6. n. 5. habetur: *Omni tempore ſeparationis ſuæ novacula non tranſibit ſuper caput ejus, uſque ad completum diem, quo Domino conſecratur ſanctus erit creſcente cæſarie capitis ejus.* In hunc locum narrat Lorinus, quòd licet capitis expreſsâ mentione, videatur capillus tantùm intelligi, barba non item, de hac tamen omnes etiam intelligunt, & ad caput pertinere non dubitant. Varia de barbis prolixis texuit Joannes Pierius Valerianus, ad quem curioſum Lectorem plura de barbis ſcire cupientem, remitto. Notandum quoque eſt, Muſivum opus ex parvis confectum eſſe lapillis; quamobrem eam venuſtatem, quam repræſentat, Pictura exhibere minimè poteſt, ut in noſtro opere de Veteribus Monimentis cap. 12. fusè oſtendimus. De hujus Muſivi ætate, nempe ævo, quo conſtructum fuit, illiuſve Auctore perquiſivimus, ſed nihil reperire potuimus; conjicimus tamen undecimum, vel duodecimum redolere ſeculum; nam ex floribus, aliiſque ornatibus, Bethlemico Muſivo aſſimilatur, quod per hæc tempora elaboratum fuit, ut nos ſupra cap. 24. oſtendimus. Addendum inſuper eſt, admodũ R.P. Emanuelem à S. Clemente, qui hujus Muſivi operis exemplar Hieroſolymis Romam detulit, dixiſſe mihi, ita ex lampadum, aliorumque luminum fumo hoc Muſivum eſſe obductum opus, ut in illo tranſcribendo uti candelæ lumine perneceſſe fuerit: quare fortaſſe Pictor in tranſcribendo erravit, & Chriſtum ſeniorem, quàm ipſa figura repræſentat, delineavit.

A B C D

Secundum oritur dubium ex triangulari diademate (ut vulgò appellatur) retro Chriſti caput expreſſo, quod ſolùm Patri Æterno appingi ſolet. Cui dubio reſponderi poſſe judico, hoc ad Pictoris placitum fuiſſe expreſſum. Nam triangularis forma unicuique ex Perſonis Sacratiſſimæ Triadis convenit, cùm eædem ſint in Eſſentia, nam earundem una eſt Divinitas, æqualis gloria, coæterna Majeſtas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus; ut fuſiùs habemus in Symbolo, quod ſub Athanaſii nomine circumfertur. Cur autem diadema in Chriſti, Sanctorumque capite exprimatur, expoſuimus in dicto noſtro opere de Muſivis Operibus cap. 14. utpote etiam in cap. 26. ubi quid Globus in ſimulacrorum manibus expreſſus, denotet, expoſuimus.

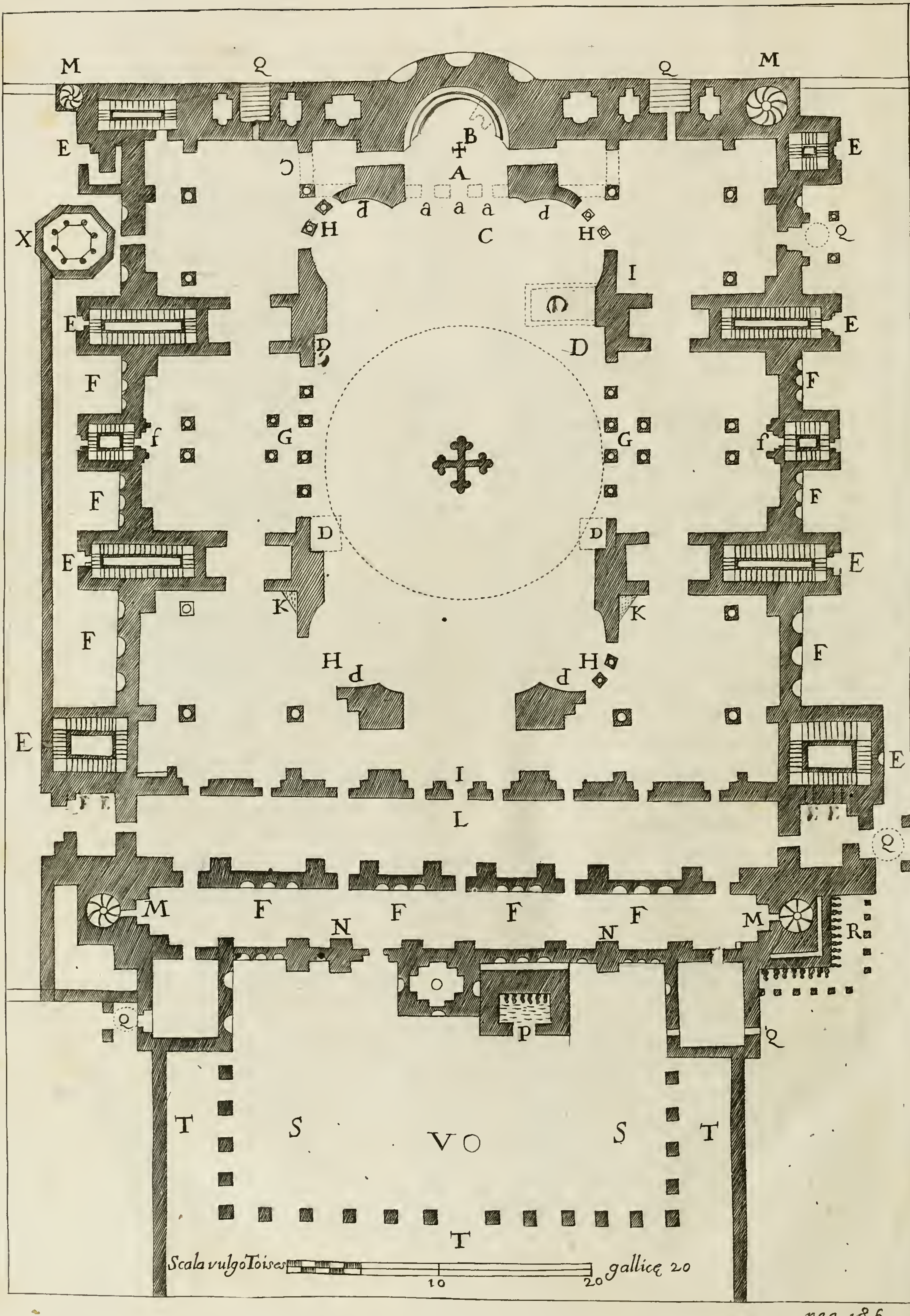
Tertium quod accedit dubium eſt: ad Chriſti pedes duos obſervari Angelos baculum, ſeu quidpiam aliud præ manibus tenentes; ne hoc etiam dubium intentatum relinquam, meam expono ſententiam, quam jam expreſſi in eodem meo opere de Muſivis Ope-

Operibus cap. 15. erga finem, ubi dixi, antiquos Chriſti fideles omnem animi curam, ac ſtudium impendiſſe, ut profundiſſima Apocalypſeos myſteria, quoad fieri poſſet, publicè ſpectanda proponerentur, uti paſſim diverſis in Muſivis à me in eodem meo opere allatis obſervari valet. Quare Angeli ſic expreſſi non baculos, ſed arundines præ manibus tenent, ut in laudata dicitur Apocalypſi cap. 21. n. 15. *Et qui loquebatur mecum habebat menſuram arundineam auream, ut metiretur Civitatem, & portas ejus*. Angelos ſimiles arundines præ manibus tenentes expoſuimus etiam in citato noſtro opere de Muſivis Operibus cap. 20.

Poſt tertium, quartum ſequitur dubium, videlicet, quòd tantùm novem numerantur Apoſtoli, & non undecim. Ex Marco enim cap. 16. n. 14. habemus: *Noviſſimè recumbentibus illis undecim apparuit, & exprobravit incredulitatem eorum, &c.* Et infra n. 19. *Et Dominus Jeſus, poſtquam loquutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet ad dexteram Dei*. Lucas verò cap. 24. n. 36. ait: *Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Jeſus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis, ego ſum, nolite timere.* Et infra n. 50. *Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus ſuis benedixit eis: & factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum.* Ergo ultra novem in numero erant. Dubium hoc alio modo ſolvere ignoro, quàm placitum, aut inſcitiam Pictoris eſſe affirmando; cui ſatis fuit, nonnullos exprimere Apoſtolos, nullo habito ad eorum numerum reſpectu. Si bene expreſſi, obſerventur, in eorum medio cernitur S. Joannes, qui ſiniſtrum habet genu flexum, dexterum verò inclinatum. Eorundem Apoſtolorum veſtes animadverſione dignæ etiam cenſentur, quæ omnes ſunt talares, ac unius Apoſtoli, qui dexteram manum, prout indicem, elevatum habet; iſtius veſtis Græcam Caſulam, ſive Planetam repræſentat, cujus Caſulæ forma etiam apud Latinos eodem ſæculo, quo præſens Muſivum opus elaboratum fuit, in uſu erat.

Suprarelatis quintum addo dubium, nempe quid denotet virga, ſeu baculus ille, quem tres tenent Apoſtoli? Cui dubio reſpondeo, quòd baculorum geſtatio ad corporis ſuſtentationem adinventa fuit, Beatumque Petrum Apoſtolorum Principem baculum geſtâſſe habemus ex ipſomet baculo, qui adhuc Treviri ſervatur, ut oſtendi in meo opere de Veter. Monimentis cap. 15. De antiquo baculorum uſu, eorumque ſymbolo. Sumus enim viatores in hoc mundo. Hìc audio ab aliquibus mihi opponi, baculum in Muſivo expreſſum brevioris apparere menſuræ, quàm ille, qui ad corporis ſuſtentationem neceſſarius eſt. Cui objectioni reſpondeo, Pictoris fuiſſe inſcitiam, utpote etiam illam ſuperiùs expreſſam, quando appinxit arundinem in manu Angeli etiam brevem, cùm longiorem exprimere debuiſſet, ut obſervari poteſt in Muſivo opere S. Agathæ Ravennæ, de quo nos fati ſumus in noſto opere Veter. Moniment. part. 1. cap. 20. Hæc, quæ aliquâ animadverſione digna erant, expoſuimus: ſi plura benignus obſervaverit Lector, pro ſuo arbitrio, & eruditione ſupplere valebit.

CA-

M
Q
Q
M
B
A
E
E
C
X
H
C
H
I
E
E
D
D
F
F
G
G
F
F
D
D
E
E
K
K
F
F
H
H
E
E
I
L
M
F
N
F
F
F
N
M
R
P
Q
Q
Q
T
S
VO
S
T
T
Scala vulgo Toises
gallicę 20
10
20

C A P V T LIX.

Te Ichnographia Templi S. Sophiæ Conſtantinopolis .

Descripsimvs ſupra cap. 25. inclytum Conſtantinopolitanum Templum S. Sophiæ à Magno Conſtantino conſtructum, quod poſtmodum à Conſtantino ejus filio in hodiernam, B quæ viſitur, formam, reædificatum, ſive redactum. Hujus celebris ædificii Clariſſimus Vir Du Cange in ſua Conſtantinopoli Chriſtiana exemplar refert, cùmque aliud ſimile exemplar nobis communicaverit D. Abbas Ludovicus Sergardi, humanarum literarum cultor eximius, hocque in multis accuratius illo Du Cange delineatum deprehenderim, duxi propterea idem publici juris facere, ut eruditus C Lector genio ſuo magis indulgere valeat. Tabula igitur XXXV. hoc demonſtrat exemplar, ubi crux magna templi meditullium deſignat, ſuper quod magnus imminet Tholus, cujus diameter ad octodecim *toiſes* Gallicas porrigitur. Toiſe enim Gallica eſt menſura pedum ſex.

A Scilicet ✠ locus ubi antiquitus ara erat.

B Locus in quo Turcæ eorum falſæ legis codicem, Alcoranum deno- D minatum, necnon eorum falſi Prophetæ tumuli culcitram cuſtodiunt.

C Locus in quo Turcarum Muphti, nempe eorundem primus à ſacris faciundis, qui ſolennibus diebus falſo Prophetæ Mahometi preces fundit.

Ↄ Janua per quam Turcarum Magnus Dominus Templum oraturus ingreditur.

A Ↄ Locus in quo idem Magnus Dominus in oratione ſiſtit.

D Litera hæc quatuor magnas paraſtatas denotat, quæ Tholum ſuſtentant.

d Quatuor minores paraſtates, quæ ſex minores ſemitholos, tres ad Orientem, totidemque ad Occidentem ſuſtentant.

Ↄ Locus ubi olim Imperialis ſtabat thronus.

E Scalæ quæ ad ſuperiorem porticum præbent aſcenſum.

F Feneſtræ, ſive Meniana.

f Particulares ſcalæ, per quas ſoli Diaconi aſcendebant populum thurificaturi, qui in ſuperiori ſtabat porticu.

G Quatuor magnæ columnæ ex integro lapide Ophite, quarum diameter eſt pedum quatuor, quæ alias ſex minores columnas ſuperiorem porticum formantes ſuſtentant.

H Quatuor ſemicirculi è quatuor magis, duabus verò minoribus, paraſtatis formati, ipſarum quælibet duas porphyreticas columnas ſuper Onychinas quadratas baſes inſidentes; ſingulæ duæ ex his columnis ſex minores ſuſtentant, quæ ſuperiorem porticum formant, ac etiam ſemitholos ſuſtentant.

I Regia Janua, quæ quatuor alias laterales ab utraque parte habet.

L Propilæum, ſive veſtibulum ad quod per ſexdecim loca patet ingreſſus, quorum novem Orientem, quinque Occidentem, unus Septemtrionem, alter Meridiem reſpiciunt.

M Quatuor ſcalæ Cochlides.

N Porticus, ſive exterius veſtibulum, quod antiquitus Narthex appellabatur.

O Magna quadrata turris, quæ A olim pro campanarum uſu inſerviebat.

P Gradus qui præbent deſcenſum ad hauriendam aquam per tubulos proſilientem, quæ in magna ciſterna, per totum ambitum templi S. Sophiæ è ſuperioribus tectis deſcendens, congregatur.

Q Januæ exteriores templi.

R Fontes in quibus Turcæ ante templi ingreſſum ſe purgant.

S Atrium ante templum.

T Cubicula, quæ ſunt circa Atrium.

V Locus in quo magnus aquæ cantharus eſt.

X Parvum octangulare templum, quod olim pro Sacrario inſerviebat.

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
IN HOC OPERE CONTENTORUM.

Ubi numerus primus paginam deſignat; ſecundus columnam denotat; literæ verò A. B. C. D. locum oſtendunt.

A

ABiſſinorum Eccleſia. 93. 2. A.
Abſidis Baſilicæ Lateranenſis ſitus. 15. 2. D. 19. 1. B.
Abſidis Vaticanæ Baſilicæ deſcriptio. 32. 1. D. Muſiva opera in ea, & eorum deſcriptio. 42. 2. ſect. 2. per tot. Eadem Muſiva opera à Severino Sum. Pont. renovata. 42. 1. C. à Benedicto XII. reſtituta, & ab Innocentio III. renovata. ibid. D.
S. Abundii altare. 74. 1. D.
S. Acacii in Carya Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 173. 2. C.
Acheruntius de Bovenis altare S. Hieronymi erexit. 73. 2. A.
Ædicula ſupra Confeſſionem B. Petri extructa. 48. 2. C.
Ædificia ſacra à Conſtantino M. conſtructa. Vide ſuis locis, & in verbo Conſtantinus.
S. Ægidii Abbatis altare à Joanne Tomacello erectum, ac dotatum. 73. 1. B.
Ægidius de Roffredis reſtituit altare S. Agathæ V. & M. 73. 2. C.
Ægidius Laurentii de Gerla dotavit altare S. Catharinæ V. & M. 58. 1. A.
S. Æmiliani Eccleſia à Conſtantino M. extructa, & à Baſilio Macedone reſtaurata. 174. 2. B. C.
Æneæ valvæ Baſ. Lateranen. ab Alexandro VII. conſtructæ, erant olim in Templo S. Hadriani. 15. 1. A.
Baſilicæ Vaticanæ è Templo Salomonis Romam tranſvectæ. 81. 1. B.
in Agalmata, ſive in Statuas, Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 174. 2. D.
Agapethi. II. ſepulcrum. 68. 2. B.
S. Agathæ Virg. & Mart. altare ab Ægidio de Roffredis reſtitutum. 73. 2. C.
S. Agathonici Conſtantinopolis Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 170. 1. A.
Agnetis de Columna ſepulcrum. 71. 2. B.
S. Agnetis Eccleſia deſcribitur. 126. cap. IX. A Conſtantino M. ædificata, ac Donariis locupletata. 126. 1. C. D. A Liberio, à Symmacho, & ab Honorio I. reſtaurata. 126. 2. C. D. Ab Hadriano I. renovata. 127. 1. A. Carmina S. Conſtantiæ, ſive Conſtantinæ pietatem indicantia in abſide hujus Baſilicæ olim extantia. 127. 2. C. D. Tegulæ ejuſdem Eccleſiæ cum inſcriptionibus. 128. 1. D. 129. 1. 2. A. B. C. D.
Agnetis Imperatricis Henrici II. uxoris ſepulcrum. 88. 2. C.
Agni, & Oves quid denotent. 47. 1. A. B. C. D.
Agnus loco Chriſti Cruci affixi ab antiquis Fidelibus pingebatur. 45. 2. A. B. C. D. 46. 1. A. B. C. D. Sanguinem è pectore effundens quid repræſentet. 45. 1. D. 2. A. B. C. D.
Albanenſis Civitas exciſa ſub Alexandro III. & ab Honorio III. refecta. 141. 1. C. D.
Alberti Guidalotti ſepulcrum. 61. 1. B.
Alexander Farneſius Card. elegantiſſimum ſepulcrum Paulo III. Patruo in

Vaticana Baſilica erexit. *63*. 2. C. Altare SS. Simonis, & Judæ ornavit. *64*. 1. B.
Alexander Montaltus Cardin. ſepulcra Pii II. & Pii III. ad Eccleſiam S. Andreæ de Valle tranſtulit. 70. 2. C.
Alexander VI. Indulgentiam ſeptem annorum pro aſcenſu cujuslibet gradus Baſilicæ B. Petri conceſſit 40. 1. C. Organum in Vaticana Baſilica extrui fecit. 57. 2. B. Conſtitutionem edidit de Inventione Tituli SS. Crucis. 120. 2. A. Ejuſdem lateritius tumulus. *91*. 2. A. Sepulcrum 72. 1. C. *90*. 1. D. Statua marmorea. 107. 2. A.
Alexander VII. Urbis, & Eccleſiarum mirificus reſtaurator 15. 1. A. Valvas æneas in Baſ. Lateranen. conſtruxit. ibid.
Alicenſis Joannis Epitaphium. 105. 1. C.
Aloyſii Roſſii Card. ſepulcrum. 74. 2. D.
Altare S. Abundii. 74. 1. D.
- S. Ægidii Abbatis. *73*. 1. B.
- S. Agathæ Virg. & Mart. *73*. 2. C.
- S. Ambroſii. *73*. 2. B.
- S. Andreæ. *93*. 2. B.
- SS. Andreæ, & Jacobi Majoris. *90*. 1. C. D.
- S. Angeli. 87. 2. B.
- S. Annæ. 60. 2. A. *66*. 1. A.
- Annunciationis B. Mariæ V. *68*. 2. B.
- S. Antonii Abbatis. *59*. 1. A. *66*. 1. A.
- S. Antonii de Padua. 72. 1. D.
- S. Antonini. 72. 2. B.
- S. Antonini, ſeu Salonici Mart. 15. 1. C.
- S. Auguſtini. *73*. 2. A.
- S. Bartholomæi. *59*. 2. B. *66*. 1. B.
- S. Blaſii Epiſc. & Mart. *68*. 1. C.
- S. Bonifacii Mart. *65*. 1. A.
- S. Brigittæ. 72. 2. B.
- S. Catharinæ Virg. & Mart. 57. 2. D.
- SS. Chryſanthi, & Dariæ. 15. 1. C.
- SS. Coſmæ, & Damiani. *91*. 1. D.
- Deiparæ 60. 1. D. *61*. 2. B. *68*. 1. A.
- S. Eraſmi Epiſc. & Mart. 72. 2. B. *66*. 1. B.

Altare S. Euſtachii. *68*. 2. C.
- S. Gabinii Mart. *61*. 1. D.
- S. Georgii. *68*. 2. C.
- S. Hieronymi. *65*. 2. C. *73*. 2. A.
- S. Jacobi Apoſt. *73*. 1. D.
- S. Joannis ad Fontes. *59*. 2. C.
- S. Joannis Apoſt. & Euang. *60*. 1. D.
- S. Joannis Baptiſtæ. *83*. 1. B.
- S. Joannis Chryſoſtomi. *89*. 1. C. *90*. 1. A.
- SS. Lamberti, & Servatii Epiſc. *89*. 2. D.
- SS. Laurentii, & Georgii. 71. 2. D.
- S. Laurentii Martyris. 74. 2. C.
- S. Leonis IV. *54*. 2. A.
- S. Luciæ Virg. & Mart. *59*. 1. B.
- S. Marci Euang. *68*. 1. B. 74. 1. B.
- S. Mariæ Magdalenæ. 15. 1. C.
- S. Mariæ ad Præſepe. 75. 1. C.
- S. Mariæ Annunciatæ. 88. 1. D.
- S. Mariæ de Febre. *83*. 1. A.
- S. Mariæ de Febribus. *91*. 1. A. B.
- S. Mariæ de Miſericordia. 74. 1. A.
- S. Mariæ de Prægnantibus. *56*. 2. B. *63*. 2. D.
- S. Mariæ Virginis. *19*. 1. C. 72. 1. B. 74. 2. A. 101. 1. D.
- S. Mariæ Virg. in Turri. 84. 1. C.
- S. Mariæ Virg. Requiei. 15. 1. C.
- S. Martialis. *66*. 2. C.
- S. Martini. *73*. 2. B.
- S. Mauritii Mart. 58. 1. B.
- S. Michaelis Archangeli. *93*. 2 B.
- Mortuorum. *59*. 1. D. *65*. 2. B.
- S. Nicolai Epiſc. & Conf. *68*. 1. C. *73*. 1. B.
- S. Paſtoris. 78. 1. A.
- Peregrinorum. ibid.
- SS. Petri, & Pauli Apoſt. *53*. 1. A, *67*. 1. D.
- S. Petronillæ. *67*. 1. A.
- SS. Philippi, & Jacobi Apoſt. *64*. 2. A. *65*. 2. C.
- SS. Proceſſi, & Martiniani. 57. 1. A.
- SS. Quadraginta Martyrum. 15. 1. B.
- S. Salvatoris de Abundantia. 88. 1. C.
- S. Sebaſtiani. 70. 1. A. *83*. 1. B.
- SS. Simonis, & Judæ. *64*. 1. A.

Al-

Altare Spiritus Sancti. 66. 1. A.
S. Sylveſtri. 58. 1. D.
S. Tridenti. 72. 1. D.
SS. Trinitatis. 91. 1. D.
SS. Trium Regum Magorum. 59. 2. B.
S. Vincislai Regis Bohemorum. 66. 1. C.
S. Urſulæ. 87. 2. B.
S. Xyſti I. 52. 2. B.
Altare in quo venerabantur imagines Deiparæ, Chriſti vultus, Apoſtolorum Petri, & Pauli, & B. Honorati Baſ. Vat. Manſionarii 82. 1. D. 2. A.
Altare ligneum in quo B. Petrus celebravit, illæſum ſervatum ab incendiis. 15. 1. D.
Altare majus S. Petri à S. Sylveſtro conſecratum. 41. 2. C. D.
Altaria ſeptem in Baſ. Vat. privilegiis inſignita. 53. 2. B. Indulgentiæ eadem viſitantibus conceſſæ. ibid. C.
Altariſtæ Vaticanæ Baſ. domus. 36. 2. D.
Altaruſius Canonicus altare S. Auguſtini reſtituit, ac dotavit. 73. 2. A.
de Amateſchis Odo Lotta altare S. Antonini Mart. reſtituit 72. 2. B.
Ambonum Eccleſ. Lateranen. ſitus 15. 2. B.
Ambo, ſive Suggeſtum marmoreum Vat. Baſ. 52. 2. A.
S. Ambroſii Epiſc. altare. 73. 2. B.
Eccleſia, in cujus demolitione Chriſtianorum corpora reperta fuêre, quæ ante pectus capſulas habebant, cum Chriſti nomine ex una parte Græcis characteribus expreſſo, ex altera columbarum effigies. 95 2. D. 96. 1. A.
Anacletus Papæ Ædiculam ſupra B. Petri Confeſſionem extructam ampliavit. 48. 2. D.
Anaſtaſii Bibliothecarii ordinem in deſcribendis Sacris Ædificiis à Conſtantino M. conſtructis Auctor ſequitur. 3. 2. D.
Anaſtaſius Epiſcopus Alexandrinorum Romam venit, & Monachorum inſtitutionem, ac S. Antonii Magni vitam promulgavit. 91. 2. D.
Anaſtaſius IV. Lateranenſem Eccleſiam auxit, exornavitque. 8. 2. C.
S. Andreæ Apoſtoli altare 93. 2. B.
Caput in Oratorio S. Gregorii M. à Pio II. reconditum. 71. 2. A.
Eccleſia à Symmacho Papa conſtructa. 86. 1. C. 93. 2. B Ubinam fuerit, & quomodo appellaretur ibid. C. D. 87. 1. A. B. C. In ea B. Gregorius Papa recondidit brachium S. Andreæ Apoſt. ac S. Lucæ Euangel. 86. 2. A. Synodus ſub Bonifacio III. ibidem celebrata fuit 87. 2. C.
SS. Andreæ, & Jacobi Majoris Apoſtolorum altare à Caliſto III. extructum. 90. 1. C. D.
S. Angeli altare. 87. 2. B.
Eccleſia in Laterano, & ejus veſtigia. 20. 1. D.
Eccleſia alia ubi eſſet. 86. 2. B.
Angelus ſtans Muſivo opere expreſſus. 104. 2. C.
de Angiò Riccardus Oliverii Junior Card. Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani reparavit, ac redditibus auxit. 57. 2. C. D.
S. Annæ altare à Matthia Paparonio dotatum. 60. 2. A.
Imago ad aliud altare à Parafrænariorum Societate tranſlata. 66. 1. A.
Annibaldenſis Turris veſtigia. 20. 1. D.
Annibaldi de Ceccano Card. ſepulcrum. 71. 2. D.
Annunciationis B. Mariæ Virgin. altare. 68. 2. B.
Anſuinus Prior Beneficiatorum Baſilicæ Vaticanæ dotavit altare SS. Trinitatis, ac SS. Coſmæ, & Damiani. 91. 1. D.
Antiochiæ Templum Conſtantinus M. ædificat. 178. 1. D.
Antoniæ Turris Hieroſolymis deſcriptio. 11. 2. B.
S. Antonii Abbatis altare ab Antoniotto Pallavicino Cardin. extructum. 59. 1. A. Ejuſdem Card. ſepulcrum. ibid. B.
Aliud altare à Nicolao de Aſtallis Vaticanæ Baſilicæ Canonico reſtitutum. 66. 1. A.
S. Antonii de Padua altare. 72. 1. D.
S. Antonini Mart. altare ab Odone Lotta de Amateſchis reſtitutum. 72. 2. B.
S. An-

S. Antonini, ſeu Salonici Mart. altare. 15. 1. C.
Antoniottus Pallavicinus Card. altare S. Antonii Abbatis extruxit, ibique ſepulcrum ſibi poſuit. *59*. 1. A. B.
Antonius de Calvis Card. altare S. Jacobi Apoſt. reſtituit. 73. 1. D.
Antonius Illerdenſis Card. Oratorium prope Vat. Baſil. reſtituit. *95*. 1. D.
Antonius Pazerinus Patriarcha Aquileien. & Epiſc. Tuſculan. in Vat. Baſ. ſepultus. *67*. 2. A.
Antonius Sangallus Architectus Novæ Baſilicæ Vaticanæ. 41. 1. C.
S. Apollinaris Eccleſia ab Honorio Lædificata. *98*. 2. D.
Monaſterium à Symmacho Papa extructum. *95*. 2. C.
Apollinis, ſive Solis Templum. 28. 1. D. *89*. 2. C.
Apoſtolorum Eccleſiam Capuæ Conſtantinus M. ædificavit, quam Conſtantinianam appellavit. 142. 1. D. Donariis ab eodem locupletata. ibid. 2. A. B.
Apoſtolorum Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. extructa. *168*. 1. D. Ab Euſebio fusè deſcrivitur. ibid. 2. A. B. C. D. Alia Neapoli. 142. 2. C. Alia Romæ ædificata. 37. 12. A. B.
Appius Lateranus. 5. 1. D.
Aquæductus Claudii. 20. 2. A.
Archiconfraternitatis SS. Corporis Chriſti Oratorium. *36* 2. D.
Archipresbyteri, & Miniſtrorum Vaticanæ Baſilicę domus à Riccardo Card. Conſtantienſi reſtituta. 84. 2. B.
Arcus Triumphalis à S. P. Q. R Conſtantino M. cum Elogio erectus. 118. 1. D. 2. A.
Arcadius Auguſtus reſtauravit, & ampliavit Baſilicam S. Pauli. *109*. 2. D.
Ardicini *della Porta* Senioris, & Junioris Cardinalium ſepulcra. *69*. 2. B. Ardicini Junioris in Cryptis Vaticanis extat. 108. 2. A.
Area ante Porticum Vaticanæ Baſilicæ, & ejuſdem deſcriptio. 38. 1. B.
Arnulphus Architectus Sacelli B. Bonifacii Martyris *65*. 1 B.
Aſcenſionis Eccleſia in Monte Oliveto à Conſtantino M. ædificata. *162*. 2. D. A Perſis diruta, & à Modeſto Hieroſolymorum Epiſcopo reædificata. *163*. 2. B. Ab Helena dicitur conſtructa. ibid. 1. D. Donariis à Conſtantino ditata. *163*. 2. A.
de Aſtallis Nicolaus Vat. Baſ. Canonicus altare S. Antonii Abbatis reſtituit. *66*. 1. A.
Atrium Vaticanæ Baſilicæ. 35. 1. C.
S. Auguſtini altare ab Altaruſio Canonico reſtitutum, ac dotatum. 73. 2. A.
Aula Concilii, ſive Patriarchium Lateranenſe. 18. 1. C. In eo octo Concilia celebrata fuêre. ibid. D.
Aulæ Leonianæ. 18. 2. D.
Aulæ pro domicilio Pontificis. 78. 2. B.
Aulæ pro Miniſtris, & Janitoribus Vaticanæ Baſilicæ. 37. 1. D.
Aulæ Sanctimonialium, vulgò, *Le Murate di S. Pietro*. 89. 1. D. *95*. 2. D.
Aula Regia Palatii Apoſtolici in Vaticano. 78. 2.
Aurelii Prudentii carmina de Ædibus Lateranis. 7. 2. B. De Vaticana Baſilica. 31. 2. B.

B

BAlbus Petrus Epiſc. Tropien. in Vat. Baſil. ſepultus. *67*. 2. B.
Baptiſmalis Fons Vat. Baſil. *69*. 2. B.
Baptiſta Zeno Card. Oratorium propè Vat. Baſil. extruxit. *95* 1. D.
Baptiſterium Lateranenſe à Conſtantino Magno inchoatum à Xyſto III. abſolutum, ab Hilaro Papa renovatum. 23. 2. B. C. D. 24. 1. A. B. C. Inſcriptio in eodem. ibidem. Donaria à Conſtantino M. eidem oblata. *26*. 1. 2. A. B. C. D.
Barbam, & capillos Sacerdotes Hæbræorum & Nazaræi nutriebant. 183. 1. B.
Barberinus Carol. Car. laudatur. 31. 2. D. Franciſcus Cardinalis lapidem ſuper quem oſſa SS. Petri, & Pauli diviſa fuêre è Cryptis in Vaticanam Baſilicam aſportari curavit. 53. 1. C. Naviculam B. Petri ex Muſivo opere reſtaurari, ac ſupra medianam portam Porticus Vat. Baſil. collocari fecit. 77. 2. D. Laudatur. ibid.

Bar-

Barbo Marcus altare B. Marci Euangeliſtæ extruxit. 68. 1. B. Paulo II. ſepulchrum erexit. ibid.
Barbus Petrus dotavit altare Deiparæ, & Apoſtolorum Petri, & Pauli. 68. 1. A. Eugenio IV. ſepulchrum extruxit. ibid.
de Bartholinis Gajus Mortuorum altare locupletavit. 59. 2. A.
S. Bartholomæi Apoſt. altare. 58. 2. B. 66. 1. B. Ejuſdem corpus ab Eccleſia S. Bartholomæi in Inſula Lycaonia ad Vaticanam Baſilicam translatum occaſione inundationis Tyberis, ac deinde ad propriam Eccleſiam reportatum. 58. 2. C. D.
Bartholomæus Beneventanus Vat. Baſil. Canonicus altare mortuorum dotavit. 65. 2. B.
Bartholomæus Martini Epiſc. Segovien. in Vat. Baſil. ſepultus. 67. 2. B.
Bartholomæus Piazza Abbas librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*. 100. 2. C. laudatur. ibid.
Baſilica. V. in propriis locis.
Baſilica Lateranenſis. V. Lateranenſis Baſilica.
Baſilica S. Pauli. V. S. Pauli Baſilica.
Baſilica SS. Petri, & Pauli, ac Joannis Baptiſtæ in Civitate Oſtienſi. V. SS. Petri, & Pauli, ac Joannis Baptiſtæ Baſilica.
Baſilica Seſſoriana. V. S. Crucis in Hieruſalem Eccleſia.
Baſilica Theodori. 17. 2. C.
Baſilica Vaticana. V. Vaticana Baſilica.
Baſilius Macedo reſtituit Templum Deiparæ in Sigmate. 171. 1. C. S. Æmiliani Eccleſiam renovavit. 174. 2. B. C.
Baſſi Junii Vrbis Præfecti marmoreus Sarcophagus. 108. 2. D. ejuſdem Inſcriptio. 109. 1. A.
Beda Venerabilis quo loco obierit. 80. 2. B. C. D. ejus ſepulcrum. ibid.
Belliſarius Romæ degens à Summo Pontifice accitus. 153. 2. D.
Benedicti Cajetani Card. ſepulcrum. 65. 1. C
Benedio Græco more. 42. 2. C. D.
Latinorum more. 43. 1. D.
Benedicti I. ſepulcrum 83. 1. A.
III. ſepulcrum. 80. 1. B.
IV. ſepulcrum. 78. 2. D.
Benedictus XII. Muſivum opus Abſidis Vat. Baſil. reſtituit. 42. 1. D. Ejuſdem Statua ſepulcrum & inſcriptio. 65. 2. D. 101. 2. B.
Beneficiatorum, & Clericorum Vat. Baſil. ſepulcrum. 91. 1. D.
Beneventanus Bartholomæus Vat. Baſil. Canonicus altare Mortuorum dotavit. 65. 2. B.
Laurentius Card. ſacellum Deiparæ in Vat. Baſil. Innocentii VIII. Patrui ſui juſſu reſtituit. 61. 2. C.
Berardus Herulus Card. Oratorium S. Crucis denuo excitavit. 60. 2. C. Ejuſdem ſepulcrum. 69. 1. C. 108. 2. A.
F. Bernardus Joſeph à Jeſu Maria Commiſſarius, & Procurator Generalis Franciſcanæ Familiæ Terræ Sanctæ laudatur. 180. 2. D. 182. 1. B.
Bibliothecæ Pontificiæ in Laterano veſtigia. 20. 1. D.
Bibliotheca Pontificia in Vaticano. 95. 1. D.
Bibliothecarii Anaſtaſii ordinem in deſcribendis Sacris Ædificiis à Conſtantino M. conſtructus Auctor ſequitur. 3. 2. D.
S. Brigittæ altare. 72. 2. B.
B. Blaſii Epiſc. & Mart. altare à Poncello de filiis Vrſi extructum. 68. 1. C.
B. Bonifacii Mart. altare à Bonifacio VIII. reſtitutum, & ornatum ſub quo erat corpus ejuſdem Sancti. 65. 1. A. C.
Bonifacii I. & II. ſepulcra. 82. 2. C.
V. & VI. ſepulcra. 68. 2. A.
Bonifacius III. Synodum celebravit in Eccleſia S. Andreæ. 87. 2. C.
IV. Pantheon Beatiſſimæ Virgini, ac SS. omnibus dedicavit. 67. 1. B. Ejuſdem ſepulcrum. ibid.
VIII. Altare B. Bonifacii Mart. reſtituit, & ornavit, ibique ſepulcrum elegit. 65. 1. A. Numerum Canonicorum, & Beneficiatorum Vat. Baſil. auxit. ibid. D. Reſtauravit Eccleſiam Lateranenſem. 9. 1. C. Ejus corpus in-

incorruptum repertum. 65. 2. A.
Borgiæ Henrici Card. Lateritius tumulus. 90. 2. A.
Joannis Cardinalis ſepulcrum. 90. 2. A.
Boſius Jacobus laudatur. 123. 2. D.
de Bovenis Archeruntius altare S. Hieronymi erexit. 73. 2. A.
Bramantes Architectus Novæ Baſilicæ Vaticanæ. 41. 1. B.
Bulla Centeſimi, ſive Jubilæi. 80. 1. B.
Burgheſio Card. nonnullæ picturæ à Capitulo Vat. Baſil. conceduntur. 64. 1. D.

C

CÆſarini Joannis Vat. Baſil. Canonici, & Cameræ Apoſtolicæ Auditoris ſepulcrum. 59. 1. C.
de Cæſarinis Georgius altare SS. Lamberti, & Servatti Epiſc. dotavit. 89. 2. D.
Cæſar Raſponus Card. Eccleſiæ Lateranen. Scriptor. 4. 1. A.
Caietani Benedicti ſepulcrum, 65. 1. C.
Cajetani Prothonotarii Apoſtolici ſepulcrum. 65. 1. D.
Cajetani Vrſini Card. marmorea effigies. 108. 2. B.
Caliſtus III. altare SS. Andreæ, & Jacobi Apoſt. extruxit ibique ſibi ſepulcrum poſuit. 90. 1. C. D. ejuſdem ſepulcrum. 72. 1. C.
Calvariæ Montis terra ab Helena Auguſta Romam navi advecta, & in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem collocata. 119. 2. D.
de Calvis Antonius Card. altare S. Jacobi Apoſt. reſtituit. 73. 1. D.
Campanaria Turris Lateranen. Baſilicæ ab Innocentio III. reſtaurata. 8. 2. C.
Vat. Baſil. 84. 2. C. Fulmine diſiecta. 85. 1. A.
Candelabra marmorea in Eccleſia Sanctæ Conſtantiæ, & in Eccleſia Sanctæ Agnetis. 134. 2. C. D.
Candelabrum eximium in Vat. Baſil. 52. 1. D.
Canonicorum Vat. Baſil. habitatio à Nicolao III. ampliata. 94 1. B. Eorundem ſepulcrum. 90. 1. A.
Canthari, ſive Labri in atrio Vat. Baſil. deſcriptio. 76. 2. A. B. Opiniones Auctorum de eodem Cantharo. ibid. & 77. 1. A. B. C.
Cantorum Vat. Baſil. habitatio. 99. 1. D.
Capillorum tonſio injurioſa. 53. 2. B.
Capita SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli in cratibus ferreis ſupra Aram maximam Lateranenſis Baſilicæ aſſervata. 15. 2. B.
Cappella S. Mariæ de Prægnantibus Vrſinorum familiæ. 103. 2. A.
Capua Vrbs à Genſerico Vandalorum Rege demolita, ab Oſtrogothis occupata, à Narſete reſtaurata, à Saracenis deſtructa, à Longobardis deleta, à Landulpho Longobardo iterum ædificata, dein igni tradita: tandem Lando Comes, & Landulphns Epiſcopus novam Capuã condiderunt. 142. 1. A. B. C. In ea Conſtantinus M. Eccleſiam ædificat. ibid. D.
Carmina Aurelii Prudentii de Ædibus Lateranis. 7. 2. B. De Vat. Baſ. 31. 2. B.
Carmina à Damaſo compoſita & affixa propè Fontem Baptiſmi in Vat. Baſil. 60. 1. B. C.
Ad ſepulcrum S. Juſtini Presbyteri, & Martyris in Eccleſia S. Laurentii in Agro Verano. 116. 1. B. C.
Ad ſepulcrum SS. Marcellini, & Petri à Damaſo Papa compoſita. 122. 2. B. C.
In Abſide Eccleſiæ S. Agnetis. 127. 2. C. D.
In Atrio Vaticanæ Baſilicæ. 35. 2. A.
In Eccleſia S. Reſtitutæ Neapoli. 143. 2. D.
In Muſivo opere Arcus triumphalis Eccleſiæ S. Laurentii in Agro Verano. 113. 2. C.
In Zophoro Porticus Eccleſiæ Lateranenſis extantia. 13. 2. C.
Juvenalis de Lateranorum Ædibus. 5. 2. A.
Literis Muſivis expreſſa in Vaticanæ

næ Baſilicæ Abſide olim extantia. 31. 2. A.
Olim extantia in antiqua Abſide Baſilicæ Lateranenſis. 16. 1. A. 2. D.
Prudentii Poëtæ Chriſtiani de Ædibus Lateranis. 7. 2. B. De Vaticana Baſilica. 31. 2. B.
Supra marmoream Sedem Eccleſiæ Lateranenſis. 17. 1. B.
Reſtauratione͂ Baſilicæ Lateranenſis à Bonifacio VIII. factam denotantia. 9. 1. D. à Sergio III. 8. 1. D.
Reſtaurationem Eccleſiæ S. Laurentii in Agro Verano à Galla Placidia factam indicantia. 113. 1. C.
Viſionem Innocentii III. deſcribentia. 8. 2. D.
Carolæ Cypri, & Hieruſalem Reginæ ſepulcrum. 69. 1. B.
Carolus Antonius à Puteo Eques laudatur. 4. 1. C. 14. 1. D.
Carolus Barberinus Card. laudatur. 31. 2. D.
Carolus Cartarius Advocatorum Conſiſtorialium Decanus, & Archivii Apoſtolici Caſtri Sancti Angeli Cuſtos laudatur. 120. 2. C. Tractatum edidit de Roſa Aurea. ibid. D.
Carolus Comes Muſivarius. 65. 1. B.
Carolus Magnus gradus Baſilicæ B. Petri oſculatur. 39. 2. C. Ab Hadriano I. ſuper gradus ejuſdem Baſilicæ recipitur. ibid. C. D. Donationem B. Petro, & Succeſſoribus fecit. 85. 1. C. D. 2. A. B. C. Fundavit Eccleſiam S. Salvatoris de Oſſibus, ſive in Magello, aut Macello, vel de Torrione. 97. 1. C. D.
Cartarius Carolus. V. Carolus Cartarius.
SS. Caſſiani, Prothi, & Hyacinthi Sacellà à Symmacho Papa ornata. 61. 1. A. B.
S. Catharinæ V. & M. altare. 57. 2. D. Ab Ægidio Laurentii de Gerla dotatum. 58. 1. A.
Cathedra B. Petri in altari Vat. Baſil. 90. 1. B. In Oratorio Hadriani I. 55. 1. C.
Muſivo opere expreſſa in Zophoro Porticus Eccleſiæ Lateranenſis ſimilis illi, quæ in Vaticana Baſilica aſſervatur. 13. 1. B.
Catinus Nardus altare S. Mariæ de Miſericordia erexit. 74. 1. A.
de Ceccano Annibaldi Card. ſepulcrum. 71. 2. D.
Cedualla Anglo-Saxonum Rex à Sergio I. baptizatus. 52. 2. D. In Vaticana Baſil. ſepultus. ibid.
Cencii Camerarii narrativncula de Statua equeſtri M. Aurelii Conſtantini appellata. 20. 1. D.
Cervi in Muſivis operibus expreſſi quid denotent. 44. 2. C. D.
Cherubin in muſivis operibus depicti quid repræſentent. 154. 2. D. 155. 1. A.
Chorus Canonicorum Baſilicæ Lateranen. 15. 1. B. 17. 1. C.
Baſilicæ Vaticanæ. 62. 1. B.
Chriſtianorum corpora reperta in demolitione Eccleſiæ S. Ambroſii cum capſulis ante pectus in quibus erat expreſſum Chriſti nomen ex una parte Græcis literis, ex altera Columbarum effigies. 95. 2. D. 96. 1. A.
Chriſtophorus de Jacobatiis Card. alta. S. Sebaſtiani reſtituit, ac dotavit. 83. 1. A.
Chriſtophorus de Maronibus Card. & eius ſepulcrum. 69. 2. D.
Chriſtus in Cœlum aſcendens impreſſa veſtigia pedum reliquit, quæ numquam deleri potuerunt, neque tecto aut fornice obduci ea pars, quæ eis ſupereminebat, adeo ut id ſpatium apertum relictum fuerit. 162. 2. A. B. C. D. 163. 1. A. B.
Chriſti nomen Hierogliphyco ☧ expreſſum. 117. 2. C. 131. 1. B.
SS. Chryſanthi, & Dariæ altare. 15. 1. C.
Ciborii pro conſervando Sudario D. N. J. C. deſcriptio. 75. 2. D.
Ciborium marmoreum ſupra Aram maximam Baſilicæ Lateranen. ab Vrbano V. & à Petro Rogerio Card. necnon à Rege Francorum conſtructum 15. 2. B.
Circus Caii, ſive Neronis. 28. 1. B.
Circus Vaticanus in quo ludi celebrabantur à Conſtantino M. demolitus 29. 2. A. B.

Claudii Aquæductus. 20. 2. A.
Clavus quo Chriſtus Dominus Cruci fuit affixus, ad ſedandam tempeſtatem in mare projectus ab Helena Auguſta. 125. 1. B.
Clemens IX. ad B. Petri Confeſſionem orationis causâ ſecretò accedebat. 108. 1. C.
Cœleſtini III. ſepulcrum 68. 1. D.
IV. ſepulcrum. 68. 2. B.
Cœmeterium Baſilicæ Vaticanæ additum à Leone IV. pro ſepeliendis Peregrinis. 83. 2. B. Eiuſdem ſitus 95. 1. B.
de Columna Agnetis ſepulcrum. 71. 2. B.
Columnæ 12. ante Aram maximam Vat. Baſ. è Templo Salomonis à Conſtantino Romam advectæ; vel ut aliis placet, è Templo Dianæ Epheſinæ. 51. 2. B. C.
Eneæ in Eccleſia Lateranenſi. 15. 2. C.
Eximiæ magnitudinis in ædificatione Eccleſiæ S. Mariæ in Gallia à tribus pueris miraculosè elevatæ. 145. 1. A. B.
Columna Milliaria prope Eccleſiam SS. Marcellini, & Petri reperta ab Auctore in ſuo lapidario Muſeo ſervatur. 123. 2. A. Alia Columna Milliaria in Muſeo pariter Auctoris. ibid. C.
Vitinea in Vat. Baſil. à Jordano de Vrſinis Card. cancellis ferreis circumſepta. 58. 2. D.
Cometes dirus viſus ante Clementis VI. obitum. 85. 1. A.
Comes Carolus Muſivarius. 65. 2. B.
de Comitibus Maria altare S. Mariæ V. Annunciante reſtituit, ac dotavit. 88. 1. D.
Concha è marmore pro aqua benedicta. 64. 2. C.
Pro baptizandis Cathecumenis à Liberio Papa extrui iuſſa in Vaticana Baſilica. 59. 2. B.
Concilia celebrabantur ante Corpus B. Petri. 102. 1. C. 4. 2. B.
Celebrata in Aula Concilii ſive Patriarchio Lateranen. 18. 1. D. In Baſilica Lateranen. ibid. 2. A.
Concilii habiti in Vat. Baſil. à Gregorio III. marmoreum fragmentum. 101. 2. D. aliud fragmentum. 102. 1. C.
Concilium à Gregorio III. in Vat. Baſil. celebratum. 52. 1. A. Aliud in Laterano ibid. C.
Condulmerius Franciſcus Eugenii IV. Nepos ſepultus in Vat. Baſil. 67. 2. B.
Confeſſio B. Petri 29. 2. C. 48. 2. D.
Sub Maiori Altari Baſilicæ Lateranenſis. 15. 1. D.
Conſiſtorii nomen unde originem ſumpſerit. 87. 2. D.
Conſiſtorii Sacri cubicula. 78. 2. B.
Conſtantia Conſtantini M. filia à Gallicano in uxorem poſtulata 112. 1. C. Conſtantina aliquando vocatur. 127. 2. B. eiuſdem pietas ibid. C. D.
S. Conſtantiæ Eccleſia, & eiuſdem Muſiva opera deſcribuntur. 130. Cap. X. à Conſtantino M. ædificata. 130. 1. C. Baptiſterium Eccleſiæ S. Agnetis fuiſſe creditur ibid. C. D. An à Conſtantino fuerit extructum, vel potius à ſuperſtitionis labe expiatum. 132. 1. 2. A. B. C. D. 133. 1. 2. A. B. C. D. Tegulæ eiuſdem Eccleſiæ cum Inſcriptionibus 135. 2. D. 136. 1. 2. A. B. C. D.
Conſtantiæ Piccolomineæ ſepulcrum. 70. 2. B.
Conſtantienſis Riccardus Card. Archipresbyteri, & Miniſtrorum Vat. Baſ. domum reſtituit. 84. 2. B.
Conſtantii Sarcophagus cum inſcriptione 102. 2. C.
in Conſtantina Civitate Numidiæ Templum Conſtantinus M. edificat. 178. 2. C.
Conſtantinopolitanus Iſidorus Archiepiſcopus Ruthenorum in Vat. Baſil. ſepultus. 67. 2. B.
Conſtantinus Copronymus Templum S. Euphemiæ in Hippodromo in Armamentarium convertit. 176. 2. C.
Conſtantinus Magnus plures Eccleſias, & alia Sacra Ædificia extruxit, quæ ſunt.
S. Acacii in Carya. 173. 2. C.
S. Æmiliani. 174. 2. B.
in Agalmata ſive in Statuas 174. 2. B.
S. Agathonici Conſtantinopolis. 170. 1. A.

S. Agne-

S. Agnetis. *126*. 1. C.
Antiochiæ Templum. 178. 1. D
SS. Apoſtolorum Capuę. 142. 1. D.
Conſtantinopoli. *168*. 1. D.
Neapoli. 143. 1. A.
Romæ. 137. 2. A.
Aſcenſionis in Monte Oliveto. *162*. 2. D.
S. Conſtantiæ. 130. 1. C.
in Conſtantina Civitate Numidiæ. 178. 2. C.
S. Crucis Conſtantinopoli. 177. 1. C.
S. Crucis in Hieruſalem. 116. 2. C.
S. Cryſogoni trans Tyberim. 139. 1. B.
Deiparæ Αχειροποιήτυ 170. 1. C.
Deiparæ in ῥάβδον, videlicet in Virgam Conſtantinopolis. 170. 2. B.
Deiparæ in Sigmate Conſtantinopoli. 171. 1. B.
S. Diomedis Monaſterium. 177. 2. A.
S. Dynameos, ſcilicet S. Virtutis. *168*. 1. A.
S. Euphemiæ in Hippodromo. *176*. 2. D.
Gaſtria Monaſterium. 176. 2. D.
Heliopolis Eccleſia. 180. 2. C.
Homonea, ſeu Concordiæ Oratorium. 177. 1. A.
S. Joannis Baptiſtæ in Civitate Albanenſi. 141. 1. C.
S. Joannis Baptiſtæ Conſtantinopoli. 173. 2. A.
S. Irenes Conſtantinopoli. *166*. 2. C.
Lateranenſe Baptiſterium. 23. 2. A.
Lateranenſis Baſilica. 7. 1. D.
S. Laurentii in Agro Verano. 111. 2. B.
S. Laurentii in Pane, & Perna. 138. 1. A.
S. Marcelli. 139. 1. C.
S. Marcellini, & Petri 122. 2. A.
S. Mariæ in Ara Cœli. 139. 1. C.
S. Mariæ in Gallia. 144. 2. C.
S. Mariæ in Vulturella ſive Mentorella. 145. 1. D.
S. Mariæ, ſive S. Theclæ Conſtantinopoli. 171. 2. A.
S. Michaëlis in Anaplo extra Conſtantinopolim. 171. 2. D.
in Promontorio extra Conſtantinopolim. 172. 2. C.
S. Menæ Martyris. 175. 2. A.
S. Metrophanis. *176*. 1. A.
S. Mocii. 172. 2. D.
Nativitatis Domini apud Bethelem. 150. 1. B.
S. Pauli 109. 1. D.
S. Petri in Circo Vaticano. 29. 2. B.
in Monte Aureo. 139. 1. C.
SS. Petri, & Pauli. ac Joannis Baptiſtæ in Oſtia Civitate. 140. 1. B.
S. Procopii. *176*. 1. C.
SS. Quatuor Coronatorum. 137. 1. C.
S. Romani. *176*. 2. D.
S. Sabinæ. 137. 2. C.
Sacrarium Vat. Baſil. 139. 1. D.
S. Salvatoris in Civitate Nicodemię. 178. 1. A.
S. Sebaſtiani. 139. 1. C.
Sepulcri Domini, ſive Dominicę Reſurrectionis. *146*. 2. C.
S. Sophię Conſtantinopoli. *164*. 2. C.
S. Stephani propè Sigma. 175. 1. B.
S. Theodori. *176*. 2. C.
in Valle Mambre in Paleſtina. *164*. 1. A.
Conſtantinus M. Byzantium ampliat, & Conſtantinopolim denominat. *165*. 1. B. Crucis ſignum in Cœlo videt 117. 1. D. Hoc ſigno in bellis utitur. 117. 2. A. Labarum cum Hierogliphico ☧ fabricari, ac exercitui pręcedere iuſſit. ibid. C. D. De Maxentio victoriam refert 2. 1. C. 118. 1. A. Crucis ſignum in manu ſtatuę, ac Imaginum, quas ei Senatus erexerat figi imperat cum Inſcriptione, & elogio. ibid. B. C. Eidem S. P. Q. R. arcum triumphalem erigit cum elogio. ibid. D. 2. A. Epiſcopium propè Vat. Baſil. erexit 40. 1. D. Palatium pro Pontificibus pone Eccleſiam Lateranenſem conſtruxit 7. 1. D. Solùm effodit, ac terram aſportat in jaciendis fundamentis Vat. Baſil. 30. 1. C. S. Sylveſtro ampliſſima iura elargitur. 12. 1. C.
Conſtantinus M. Donaria diverſis Eccleſiis offert. V. Donaria, & ſuis locis.
Conſtantini M. Baptiſmus Muſivo opere repręſentatus. 12. 1. D. Converſio 1. cap. 1. Epiſtola ad Euſebium. 3. 1. A. Epiſtola ad Macarium Hiroſolymorum Epiſcopum de ædificatione Eccleſiæ Sepulcri Domini 149. 1. 2. A. B. C. D. Numiſmata cum eiuſdem effigie tempore Vrbani VIII. reperta in jacendis fundamentis pro collocandis

Æneis columnis ſupra Confeſſionem B. Petri. 31. 1. C. Pręclara geſta 7. 1. B.
Conſtantinus Papa Quadriporticum Vat. Baſil. picturis ornavit. 84. 1. A.
Conſtantius Conſtantini filius S. Sophię Eccleſiam terræmotibus collapſam in hodiernam perduxit amplitudinem. 166. 1. D.
Conſtantius Conſtantini Pater Auguſtus creatur. 21. B.
Converſio Conſtantini M. cap. 1.
Copronymus Conſtantinus Templum S. Euphemię in Hippodromo in Armamentarium convertit. 176. 2. C.
SS. Corporis Chriſti Archiconfraternitatis Oratorium. 36. 2. D.
SS. Coſmę, & Damiani, ac SS. Trinitatis altare. 91. 1. D.
SS. Crucifixi altare. 64. 1. C.
Crucifixio S. Petri in lapide anaglyphico opere elaborata. 108. 2. D.
Crucis apparitio. 2. 1. D.
Crucis Boni Latronis pars in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem aſſervatur. 118. 2. D.
S. Crucis Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. ædificata. 177. 1. C.
S. Crucis in Hieruſalem Eccleſia à Conſtantino M. ædificata in Seſſoriano Palatio. 116. 2. B. C. Cauſa huius extruendę Eccleſiæ ibid. D. Seſſoriana, & Heleniana Baſilica appellata. 118. 2. D. A Gundiſalvo de Mendoza Card. reſtaurata & ornata. 119. 1. A. B. Cappellam S. Helenę in eadem Eccleſia S. Sylveſter conſecravit. 120. 1. B. Donaria eidem Conſtantinus M. obtulit. 121. 1. D.
SS. Crucis lignum Helena Auguſta Conſtantini M. Mater quærit & reperit, cuius partem cum titulo Romam mittit, ac in ſeſſoriana Baſilica collocari iubet. 118. 2. B. C. D.
SS. Crucis Oratorium. 17. 2. D. à Symmacho Papa excitatum, in cuius abſide partem Santiſ. Crucis decem librarum poſuit. 60. 2. B. A Bernardo Herulo Card. denuo extructum. ibid. C.
SS. Crucis ſignum Conſtantinus M. in Cœlo videt. 117. 1. D. Hoc ſigno utitur in bellis ibid. 2. A. B. C. D. In manibus Statuę à dextris imaginum, quas ei Senatus erexerat poni iubet cum Inſcriptione, & Elogio. 118. 1. B. C.
S. Crucis Titulus olim deperditus, quomodo repertus 119. 1. 2. A. B. C. D. De eiuſdem Inventione extat Conſtitutio Alexandri VI. 120. 2. A.
Cryptæ Sacrę Vaticanę Baſ. & deſcriptio eorum, quę ibi extant. 101. Sect. XV.
Culcitra quæ SS. Martyrum corpora cooperiebat dum in Cœmeteria deferebantur in Vat. Baſil. aſſervata. 62. 2. B. 90. 1. C.
Curopalata Juſtinus Templum S. Mariæ Conſtantinopoli, S. Theclæ denominavit. 171. 2. B.
Cymbalaria Turris Vat. Baſil. 37. 2. A.

D

Damaſus Fontem Baptiſmi Vat. Baſil. verſibus exornavit. 60. 1. A. SS. Marcellini, & Petri ſepulcro carmina appoſuit. 122. 2. B. C.
Datarię in Vaticano locus. 20. 2. A.
Deambulacra Palatii Lateranenſis. 19. 2. A.
Decollatio S. Pauli in Tabula marmorea expreſſa. 109. 1. A.
Dedicatio Templi S. Sophię Conſtantinopolis. 165. 2. D.
Deiparę altare. 60. 1. D. Aliud à Gregorio III. extructum. 61. 1. D.
Deiparę, & Apoſtolorum Petri, & Pauli altare ab Eugenio IV. reſtitutum à Petro Barbo Card. dotatum. 68. 1. A.
Deiparę Ἀχειροποιήτου Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 170. 1. C.
Deiparę in Ῥάβδον Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino Magno ædificata. 170. 2. B.
Deiparę in Sigmate Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. ædificata. 171. 1. B. à Iuſtiniano renovata ibid. C. Terręmotu collapſam Baſilius Macedo reſtituit ibid. Iterum Terræmotu corruit. ibid. D.
Deus dedit PP. ſepulcrum. 68. 2. A.
Diaconię tres prope Vat. Baſil. ab Hadriano I. erectę fuerunt. 94. 2. B.

S. Dio-

S. Diomedis Monaſterium Conſtantinopoli à Conſtantino M. ædificatum. 177. 2. A.
S. Dioniſii Ioannes Card. Statuam B. Mariæ Virg. è Pario marmore à Michaële Bonarota fieri curavit. 83. 1 D. 2. A.
Dolium incredibilis magnitudinis triginta cadorum capax. 128. 2. B.
Dolia plurium cadorum capacia. 128. 2. A.
S. Dominicus ab Innocentio III. in ſomnis viſus eſt Eccleſiam Lateranenſem ſuſtentare. 8. 2. D.
Domus Archipresbyteri & Miniſtrorum Vat. Baſil. à Riccardo Conſtantienſi Card. reſtituta. 84. 2. B
Domus prope Vat. Baſil. à Gregorio XIII. ampliata in qua tredecim Peregrini ad menſam quotidie recipiebantur. 83. 2. C. D.
Donaria à Conſtantino M. oblata Eccleſię S. Agnetis. 126. 1. C. D. SS. Apoſtolorum Capuæ. 142. 2. A. B. SS. Apoſtolorum & Martyrum Neapoli. 143. 1. A. B. C. Aſcenſionis in Monte Oliveto. 163. 2. A. Baptiſterio Lateranenſi. 26. 1. C. D. 2. A. B. C D. S. Crucis in Hieruſalem. 121. 1. D. S. Joannis Baptiſtæ in Civitate Albanenſi. 141. 1. C. 2. B. C. Lateranenſi Baſilicæ. 22. 1. 2. A. B. C. D. S. Laurentii in Agro Verano. 111. 2. A. B. SS. Marcellini & Petri. 125. 2. A. B. C. D. S. Pauli. 109. 1. D. 2. A. B. SS. Petri & Pauli in Civitate Oſtienſi. 140. 2. D. Titulo Equitio Romæ. 181. 2. B. C. Vaticanæ Baſilicæ. 99. 2. B. C. D. 100. 1. 2. A. B. C D.
Donatio Caroli M. B. Petro, & ſucceſſoribus facta. 85. 1. C. D. 2. A. B. C. Comitiſſæ Mathildæ B. Petro 106. 1. D. Beati Gregorii Magni Baſilicæ B. Pauli. 110. 2. C. D. 111. 1. A. B. C. D. Baſilicæ S. Petri. 81. 2. A.
Draco Crucis ſigno à B. Sylveſtro occiſus, Muſivoque opere expreſſus in Zophoro Porticus Baſilicæ Lateranenſis. 12. 2. D.
Dulciti, & Eutichitis ſepulcrum & Epitaphium. 105. 1. A.
S. Dynameos, ſcilicet S. Virtutis Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 168. 1. A. B.

E

Eccleſiæ ædificatæ ante Conſtantini M. tempora. 3. 2. A.
Eccleſiæ à Conſtantino M. ædificatæ, vide in verbo Conſtantinus M. & in propriis nominibus Eccleſiarnm.
Eccleſia, vide ſub nomine proprio Sanctorum cui dicatæ fuerunt.
Epiſcopium prope Baſilicam Vat. Conſtantinus M. erexit. 40. 1. D. 2. A.
Epiſtola Conſtantini M. ad Euſebium. 3. 1. A.
Ad Macarium Hieroſolymorum Epiſcopum, de ædificatione Eccleſiæ Sepulcri Domini Hieroſolymis. 149. per tot.
Valentiniani, Theodoſii, & Arcadii AAA. ad Salluſtium Vrbis Præfectum de reſtauranda Baſilica B. Pauli. 110. 1. A. B. C.
Epiſtolæ trium Imperatorum ad Flavium Eutherium miſſę fragmentum. 105. 2. C. D.
S. Eraſmi Epiſc. & Mart. altare. 72. 2. B. Ligneum eiuſdem S. ſimulacrum. 66. 1. B.
Euangeliorum liber, dum Concilia habebantur, in medio Concilii poni olim conſueverat. 153. 1. A.
Euangelium Chriſtiani è collo pendulum deferebant. 96. 1. B.
Eugenii I. & II. ſepulcra. 68. 2. A.
Eugenius III. altare Deiparæ, & S. Gabini Mart. ornavit, ac humerum S. Stephani Protomartyris in eo poſuit. 61. 2. A. In Vat. Baſ. ſepultus fuit. ibid B
Eugenius IV. æneas valvas in mediana porta Vat. Baſ. poſuit 80. 2. A. Altare Deiparæ, & SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli reſtituit. 68. 1. A. Eius ſepulcrum. ibid.
S. Euphemiæ in Hippodromo Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 176. 2. D.
S. Euſtachii altare. 68. 2. C.
Euſtathius Presbyter Hieroſolymitanus Architectus Eccleſię Sepulcri Domini. 148. 2. C.

Fa-

F

FAbiani I. Corpus in altari S. Xyſti collocatum . 52. 2. C.
Fabiola in Baſilica Lateranen. ſtetit in ordine Pœnitentium. 6. 1. B.
Facies Orientalis Eccleſiæ Lateranenſis deſcribitur. 10. 2. D.
Farneſius Alexander Card. altare SS. Simonis,& Judæ ornavit. 64. 1. B. Nonnullas picturas à Capitulo Vat. Baſ. recipit. ibid. D. Sepulcrum elegantiſſimum Paulo III. in Vat. Baſ. erexit. 63. 2. C.
Fatii Sanctorii Card. ſepulcrum. 69. 1. A.
Feneſtræ Baſ. Vat. 3. 1. C. D.
Porticus ejuſdem Baſ. 37. 2. B.
Feneſtra Oculus denominata in facie Orientali Baſilicæ Lateranen. 14. 1. A.
Ferrarius Joannes Baptiſta Epiſc. Mutinen. ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
Fictilium vaſorum opus duplex, & quale eſſet. 128. 2. per tot.
Fides Notarii publici de collatione facta Muſivi operis Abſidis Baſilicæ Vatic. cum ſuo originali , antequam illud dirueretur. 47. 2. per tot.
Flavius Conſtantius quiſnam fuerit. 16. 1. B.
Fons Baptiſmalis Vat. Baſ. 69. 2. B.
Porphyreticus in Porticu S. Petri à Symmaco Papa extructus. 40. 2. C.
Fonſecæ Card. ſepulcrum. 108. 1. D.
Fonſecæ Petri Cardin. ſepulcrum. 69. 2. B.
Formoſi Papæ ſepulcrum. 68. 2. A.
Fornices Vat. Baſ. 33. 2. A.
Fragmenta marmorea diverſa. 160. 2. D. 107. 1. B.
Fragmentum epiſtolæ trium Imperatorum ad Flavium Eutherium. 105. 2. C. D .
Lapideum continens donationem B. Petro factam à Comitiſſa Mathilda. 106. 1. D.
Marmoream Concilii habiti in Vaticana Baſilica à Gregorio III. 101. 2. D. Aliud fragmentum ejuſdem Concilii. 102. 1. C.
Marmoreum, in quo legitur dotatio altaris BB. Apoſtolorum Petri,& Pauli à Petro Barbo,poſtea Paulo II. facta. 107. 1. B.
Franciotti Galeotti Card. ſepulcrum. 69. 1. A.
Urſini Card. ſepulcrum. 75. 1. A.
Franciſci Bandini ſepulcrum. 70. 1. D.
Franciſci Barclai Vat. Baſ. Pœnitentiarii ſepulcrum. 69. 2. A.
Franciſci Lloris Cardin. ſepulcrum. 90. 2. A.
Franciſcus Condulmerius Eugenii IV. Nepos ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
S. Franciſcus in ſomnis ab Innocentio III. viſus eſt Lateranenſem Eccleſiam ſuſtentare. 8. 2. C.
Franciſcus Barberinus Card. lapidem ſuper quem oſſa SS. Petri, & Pauli diviſa fuêre, è Cryptis in Vat. Baſ. aſportari curavit. 53. 1. C. Naviculam B. Petri ex Muſivo opere reſtaurari, ac ſupra medianam Januam Porticus Vat. Baſ. collocari fecit. 77. 2. D. Laudatur. ibid.
Franciſcus de Tibaldeſchis Card. altare SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli reſtituit, ac redditibus auxit. 53. 2. A. Prope hoc altare ejus cineres,ac Majorum ſuorum jacebant. ibid. Tres Clericos Beneficiatos in Vat. Baſ. de ſuo auxit. 107. 2. B. Ejuſdem ſepulcrum ibid.
Francorum Rex Ciborium marmoreum ſupra aram maximam Eccleſiæ Lateranen. conſtruxit. 15. 2. B.

G

S. Gabini Mart. altare à Gregorio III. erectum, in quo ejuſdem S. Corpus aſſervabatur. 61. 1. D. 2. A. ab Eugenio III. ornatum , ac S. Stephani Protomartyris humero ditatum. ibid.
Gabriel à Puteo Eques laudatur. 4. 1. C.
Gajus de Bartholinis altare Mortuorum locupletavit, ibique ſepulcrum elegit. 59. 2. A.
Gammadia in Pontificia Caſula. 14. 2. B.
Galeotti Franciotti Card. ſepulcrum. 69. 1. A.

Galla Patritia Conſtantii Cæſaris uxor plurima ſacra Ædificia conſtruxit. 93. 1. C. D.
Galla Placidia Eccleſiam S. Laurentii in Agro Verano reſtauravit. 113. 1. B. C.
in Gallia Conſtantinus M. Eccleſiam B. Mariæ ædificavit. 144. 2. C. D.
Gallicanus Dux Eccleſiam S. Laurentii in Agro Verano creditur ædificâſſe. 112. 1. C. D.
S. Gallicanus Eccleſiam in Civitate Oſtienſi ædificavit. 140. 1. C. D.
Gallus Joannes Card. Vivarienſis altare S. Martini ditavit. 73. 2. B.
Gaſtria Monaſterium ab Helena ædificatum. 176. 2. D.
Gelaſii I. ſepulcrum. 82. 2. C.
Genſericus Vandalorum Rex Capuam demolitur. 142. 1. B.
S. Georgii altare. 68. 2. C.
Georgius de Cæſarinis altare SS. Lamberti, & Servatii dotavit. 89. 2. D.
De Gerla Ægidius Laurentii dotavit altare S. Catharinæ Virg. & Mart. 58. 1. A.
Gondiſalvus de Mendoza Card. Eccleſiam S. Crucis in Hieruſalem reſtauravit, & ornavit. 119. A. B.
Gradus Palatii Pontificii in Vaticano. 96. 2. C.
Vaticanæ Baſilicæ. 38. 1. D. 2. A. B. C. Ex quibus lapidibus conſtructi eſſent. 38. 2. D. 39. 1. A. B. Per eos flexis genibus Chriſtifideles aſcendebant. ibid. C. D. Carolus M. eos exoſculatur. ibid. 2. C.
Græcorum mos in benedictione 42. 2. C. D.
Gregoriana Cappella, in quam Gregorius XIII. qui eam extruxit, corpus S. Gregorii Nazianzeni tranſtulit. 73. 1. C.
B. Gregorius I. Magnus altare S. Luciæ Virg. & Mart. extruxit, in quo ejuſdem Virginis brachium recondidit. 59. 1. B. C. S. Andreæ Apoſt. & S. Lucæ Euang. brachia in Eccleſia S. Andreæ collocavit. 86. 2. A. Baſilicæ S. Pauli donaria obtulit pro ſervandis luminaribus. 110. 2. A. Baſilicæ S. Petri plura donavit. 81. 2. A. Donatió in tabula marmorea inſculpta. ibid. Xenodochium prope Vaticanam Baſilicam extruxit. 40. 2. C.
S. Gregorii M. Oratorium cum ejuſdem corpore à Gregorio IV. excitatum. 70. 2. D. A Pio II. reparatum. 71. 2. A.
Gregorii Papæ Sarcophagus. 107. 2. C.
Gregorius III. altaria duo in Vat. Baſil. Deiparæ ſcilicet, & S. Gabinii Mart. erexit. 61. 1. D. Concilium in Vat. Baſ. celebravit. 52. 1. A. Aliud in Laterano. ibid. C. Tres orationes pro anima ſua ad proprium ſepulcrum poni juſſit. 103. 2. D. In Vat. Baſil. ſepultus. 61. 2. B.
Gregorius IV. S. Gregorii M. Oratorium excitavit, ac in eo ejuſdem S. Corpus condidit. 70. 2. D. Reliquias aliorum Sanctorum in eodem repoſuit. 71. 1. A.
Gregorii V. ſepulcrum. 70. 1. A.
Gregorius XIII. altare B. Mariæ Virginis erexit. 72. 1. B. Corpus S. Gregorii Nazianzeni in Cappellam Gregorianam à ſe conſtructam tranſtulit. 73. 1. C. Domum; in qua tredecim Peregrini, aliique egeni quotidie ad menſam recipiebantur ampliavit. 83. 2. C. D. Porticum Vat. Baſ. reſtauravit. 79. 1. B. Sacellum elegantiſſimum ſuper corpora SS. Leonis I. II. III. & IV. à ſe reperta extruxit. 54. 2. B. C. Ejuſdem ſepulcrum. 72. 1. A.
S. Gregorii de Cortina Eccleſia. 40. 2. D. Xenodochium, ſive Eccleſia. 99. 1. D.
S. Gregorii de Palatio Oratorium. 96. 2. C.
Guidalotti Alberti ſepulcrum. 61. 1. B.
Guillelmus de Pereriis altare SS. Petri, & Pauli Apoſt. extruxit. 67. 1. D. Patriarcha Hieroſolymitanus Oſtienſis Epiſcopus ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. A.
Gymnaſium Cappellæ Juliæ. 36. 2. D.

H

HAdrianus I. S. Agnetis Eccleſiam reſtauravit. 127. 1. A. Carolum M. ſuper gradus Baſ. B. Petri recepit. 39. 2. C. D. Diaconias tres erexit. 94. 2. B

2. B. Ejus Epitaphium in lapide Numidico à Carolo M. compoſitum. 55. 2. A. B. C. D. Hodie extat ante fores Vat. Baſ. 81. 1. B. Oratorium prædicti Hadriani, in quo erat ejuſdem corpus, & B. Petri Cathedra. *55.* 1. C. D.
Hadrianus Papa ſepultus in Vat. Baſ. *61.* 2. B.
Hadriani IV. ſarcophagus. 58. 2. D. Sepulcrum. 108. 1. A.
VI. corpus è Vat. Baſ. in S. Mariæ de Anima Eccleſiam translatum. 70. 2. B.
Helena Auguſta Conſtantini M. Mater Lignum Crucis quærit, & reperit, cujus partem, cum Titulo Romam mittit, ac in Seſſoriana Baſilica collocari iubet. 118. 2. B. C. D. Clavum, quo Chriſtus Dominus Cruci fuit affixus ad ſedandam tempeſtatem in mare proiecit. 125. 1. B. Quo anno, & ubi obierit. 124. 2. A. B. C. D. *125.* A. B. C. Corporis eiuſdem translatio. 124. 2. A. B. C. Sepulta in Eccleſia SS. Marcellini, & Petri. 122. 2. A. Sarcophagus eiuſdem in porticu Lateranenſis Eccleſiæ. 17. 2. B. 123. 2. D.
Heliopolis Eccleſia à Conſtantino Magno ædificata. 180. 2. C.
Henrici Borgiæ Card. ſepulcrum. *90.* 2. A. Tumulus lateritius *91.* 2. A.
Henricus Cæſar Hungariæ Regis Inſignia, Lanceam, & Coronam ad B. Petri corpus tranſmiſit, quæ ſuper portam Guidoneam collocata fuêre. *79.* 2. C.
Herulus Berardus Card. S. Crucis Oratorium in Vat. Baſ. iterum excitavit. *60.* 2. C. Eius ſepulcrum. *69.* 1. C. 108. 2. A.
Hieroglyphicum ☧ Chriſti nomen denotal. 117. 2. C. 131. 1. B.
S. Hieronymi altare. *65.* 2. C. Aliud ab Acheruntio de Bovenis erectum. 73. 2. A
Hieroſolymæ excidium ominatum. 11. 1. D.
In Hieruſalem Monaſterium. *92.* 1. C.
Hiſpaniæ Rex, devicto Saracenornm Rege, lanceam cum vexillo Romam tranſmiſit, quæ ſupra portam Guidoneam Baſ. Vat. collocata fuêre. *79.* 2. D.
Hiſpani Petri Card. ſepulcrum. *65.* 1. C.
Homonæa, ſive Concordiæ Oratorium à Conſtantino M. ædificatum. 177. 1. A.
B. Honorati Vat. Baſ. Manſionarii imago. 82. 2. A.
Honorii Auguſti ſepulcrum, ſive Mauſolæum. 78. 1. B.
Honorius I. S. Agnetis Eccleſiam reſtauravit. *126.* 2. D. S. Petronillæ Templum extruxit. *93.* 2. C. Portam medianam Vat. Baſ. argenti laminis cooperuit. 80. 1. C. Eiuſdem ſepulcrum. *68.* 2. A.
III. S. Laurentii Eccleſiam in Agro Verano ampliavit. 115. 2. B.
Hungariæ Regis inſignia, lancea, & corona ab Henrico Cæſare ad corpus B. Petri tranſmiſſa, ſupra portam Guidoneam Vat. Baſ. collocata fuêre. *79.* 2. C.
Hyrico Olomucenſis Epiſc. erexit, ac dotavit altare S. Vincislai Regis Bohemorum. *66.* 1. B.

I

De Jacobatiis Chriſtophorus Card. altare S. Sebaſtiani reſtituit, ac dotavit. 83. 1. B.
Jacobus Boſius laudatur. 124. 2. D.
Caietanus de Stephaneſchis Card. altare SS. Laurentii, & Georgii excitavit, dotavitque. 71. 2. D. Naviculam B. Petri in Quadri. porticu Vat. Baſ. exprimi curavit. 77. 1. D.
De Mutis Epiſc. Spoletanus ornavit, & auxit Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani. *57.* 2. C.
S. Jacobi Maioris, & Minoris ſtatua. *105.* 1. D.
SS. Jacobi Maioris, & Andreæ Apoſt. altare à Caliſto III. extructum. *90.* 1. C. D.
Janua Baſilicæ Lateranenſis ad Aquilonem. 17. 1. C.
Vaticanæ quæ ducebat in Monaſterium S. Martini. *54.* 1. C.
Clauſtri Lateranenſis. 17. 1. C.

Ja-

Janua Palatii Lateranen. 19. 2. B.
Vaticani. 99. 1. B.
Ad Meridiem Vat. Baſ. 56. 2. D.
Sacrarii Vat. Baſ. 70. 1. A.
Tranſverſæ Navis Vat. Baſ. 60. 2. D.
Januæ Baſilicæ Vaticanæ 33. 2. B. C. D.
Quadriporticus Baſ. Vaticanæ. 37. 1. B. C.
Quadriporticus tres à Nicolao V. reſtitutæ, in quarum ex ære valvis Civitatum nomina ab Imperatoribus, & Regibus S. A. Sedi donatarũ argenteis literis erant inſculpta. 85. 1. B.
Tres è Palatio Hieroſolymitano Pontii Pilati Romam tranſvectę, & in Baſilica prope Aulam Concilii, ſive Patriarchium Lateranenſe collocatæ. 19. 1. B. Vide Porta.
Ichnographia veteris Baſ. Vat. 31. 2. B. In Cryptis eiuſdem Baſ. depicta. 101. 2. A.
Ichnographia Templi S. Sophiæ Conſtantinopolis. 185. 1. A.
Ilex vetuſtiſſima in Vaticano. 28. 2. D.
Illerdenſis Antonius Card. Oratorium prope Vat. Baſ. reſtituit. 95. 1. D.
Imperatores deſignati prope aram S. Mauritii Mart. in Vat. Baſ. benedici, ac in brachio dextero perungi ſolebant. 58. 1. B. Prope aram S. Mariæ in Turri à Pontifice excipiebantur, ac inter Canonicos adoptabantur, ibique iuramentum emittebant. 84. 1. D. Ad ſepulcrum B. Petri accedentes, ſceptra, & diademata ibi deponebant. 49. 2. A.
Indulgentiæ conceſſæ viſitantibus ſeptem altaria Vat. Baſ. 53. 2. C.
Indulgentiam ſeptem annorum Alexander VI. conceſſit pro aſcenſu cuiuslibet gradus Baſilicæ B. Petri. 40. 1. C.
Innocentius III. Lateranenſem Eccleſiam S. Franciſci, ac S. Dominici humeris ſuſtentari videt. 8. 2. D. Turrim campanariam eiuſdem Baſilic. reſtauravit. ibid. C. Muſivum opus Abſidis B. Petri renovavit. 42. 1. D. Octaviano Epiſcopo Oſtienſi iuſſit, ut altare SS. Philippi, & Jacobi unà cum aliis conſecraret. 64. 2. A. B.
Innocentii VII. ſepulcrum. 69. 2. B. 108. 1. D.
Innocentii VIII. Deiparæ Virg. altare renovavit. 61. 2. B. Lanceam, quæ Chriſti Domini latus aperuit, à Baiazete Turcarum Domino dono acceptam in eodem altari collocavit. ibid. D. Sacello à ſe conſtructo quatuor Sacerdotes addixit. 62. 1. A. Portam Quadriporticus Vat. Baſ. reſtauravit. 78. 2. B. Eius ſepulcrum. 61. 2. D. 74. 2. C.
Innocentii IX. ſepulcrum. 108. 1. D.
Innocentius X. Lateranenſem Eccleſiam reſtauravit. 10. 1. B.
Innocentius XII. Palatium Pontificium Lateranenſe in Pauperum Xenodochium convertit. 7. 2. A.
Inſcriptio in Atrio Baſ. Vat. 35. 2. A.
In Baptiſterio Lateranenſi. 23. 2. D.
In Cappella S. Helenæ. 119. 2. D.
In Conſtantini laudem Emeritæ in Hiſpania. 3. 2. A. in eiuſdem ſtatua. 2. 2. A.
In Eccleſia S. Mariæ in Coſmedin. 75. 2. B.
In Helenæ Aug. laudem Neapoli. 144. 1. B. C.
Marcelli Subdiaconi. 104. 2. B.
In Meniano Bonifacii VIII. 19. 1. D.
In Nativitatis Domini Eccleſia. 151. 2. A. B.
In Obeliſco Vaticano. 29. 1. B.
In Quadriporticu Vat. Baſ. 25. 2. D.
In ſarcophago, prope Secretarium Pontificium in Vaticano, reperto. 97. 1. A.
In ſarcophago S. Helenæ. 124. 1. A.
In ſtatua Benedicti XII. 101. 2. B.
In tabula lignea in Eccleſia S. Mariæ in Vulturella. 146. 1. A.
in tegulis Eccleſiæ S. Agnetis. 128. 1. D. 129. per tot.
In theca ubi conditum erat corpus B. Petri. 42. 1. B.
In Xenodochio S. Laurentii Lugduni. 136. 1. B.
In Zophoro Oratorii S. Thomæ. 14. 2. C. Mendoſa, illiuſque correctio. ibid.
Inſcriptiones diverſæ Græcæ, & Latinæ in Eccleſia Nativitatis Domini apud

Bethlehem. Vide Caput XXIV. per totum.
Intercolumnium Baſ. Vat. 33. 1. A.
Joannis Aliceaſis Epitaphium. 105. 1. B. C.
S. Joannis Apoſtoli, & Euang. altare à Symmacho Papa extructum. 60. 1. D. Oratorium. 17. 2. D. Paſſio Muſivo opere expreſſa in Porticu Lateranen. Eccleſiæ. 13. 1. D. Statua. 103. 1. A.
Joannes Baptiſta Coſtaguti ſenior Vaticanæ Baſilicæ interiores, & exteriores partes æneis tabulis delineari, & imprimi fecit. 41. 1. C. eas iterum imprimi voluit Joannes Baptiſta Coſtaguti iunior. ibid. D. Ambo laudantur. ibid.
S. Joannis Baptiſtæ capitis diminutio Muſivo opere expreſſa in Porticu Lateranen. Eccleſiæ. 12. 2. C. Oratorium. 17. 2. D. Eccleſia in Albanenſi Civitate à Conſtantino M. ædificata. 141. 1. C. Donariis ab eodem ditata. ibid. 2. B. C. Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. ædificata. 173. 2. A.
Joannes Baptiſta Ferrarius Epiſc. Mutinen. in Vat. Baſ. ſepultus. 67. 2. B.
Joannis Borgiæ Card. ſepulcrum. 90. 2. A.
Cæſarini ſepulcrum. 59. 1. C.
S. Joannis Chryſoſtomi altare, ſub quo eiuſdem corpus locatum fuit. 89. 1. C. A Julio Sanctorio Card. dicatum. 90. 1. A.
Joannes S. Dionyſii Card. ſtatuam è Pario marmore B. Mariæ Virginis à Michaele Angelo Bonarota fieri curavit. 83. 1. D. 2. A.
S. Joannis ad Fontes altare à Symmacho Papa excitatum. 59. 2. C. Oratorium. 59. 1. D.
Joannes Gallus Card. Vivarienſis altare S. Martini ditavit. 73. 2. B.
Lagrolaſius ſepultus in Vatic. Baſ. 67. 2. B.
Joannis Lopez Card. ſepulcrum. 90. 2. B.
SS. Joannis, & Pauli Monaſterium. 92. 1. C. A Leone I. conſtructum. 94. 1. C.
Joannis Podii Bononienſis Epiſc. ſepulcrum. 69. 2. A.
Joannes de Segovia ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
Tomacelius erexit, ac dotavit altare S. Ægidii Abbatis. 73. 1. B.
Joannis II. VIII. & XIV. ſepulcra. 82. 2. B.
IV. V. VI. XVI. & XVIII. ſepulcra. 68. 2. A.
Joannes VI. Ambonem in Eccleſia S. Andreæ noviter fecit. 93. 2. C.
VII. altare S. Mariæ ad Præſepe erexit, ac Muſivis operibus ornavit. 75. 1. C. D. Eiuſdem Pontificis imago Muſivo opere expreſſa. 103. 2. C.
Joannis IX. ſepulcrum. 79. 1. D.
Joannes XII. Sacrarium Pontificium in Lateranenſi Baſilica extruxit. 8. 2. B.
Joannis XV. ſepulcrum 56. 2. B.
XIV. ſepulcrum. 80. 1. B.
Jordanus de Urſinis Card. columnam Vitineam in Vat. Baſ. ferreis cancellis circumſepſit. 58. 2. D.
Joſeph Maria Cari laudatur. 31. 2. D.
Jottus celebris Pictor, & Muſivarius Muſiva opera Abſidis Vat. Baſ. reſtituit. 42. 1. D. Naviculam B. Petri in Quadriporticu Vat. Baſ. expreſſit. 77. 1. D.
S. Irenes Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. extructa. 166. 2. C. Incendio conſumpta. 167. 2. A. B. A Juſtiniano inſtaurata. ibid. C. Terræmotu denique concuſſa. ibid.
Iſaurus Zeno S. Procopii Templum renovavit. 176. 1. C.
Iſidorus Conſtantinopolitanus Archiepiſcopus Ruthenorum ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
Jubilæi, ſive Centeſimi Bulla. 80. 1. B.
Julianus Ruvereus Xyſto IV. ſepulcrum erexit. 69. 1. A. Eiuſdem Juliani ſepulcrum. ibid.
Julius II. novam Baſilicam Vaticanam inchoavit. 41. 1. B. Plurima corpora Sanctorum in excitanda nova Baſilica Vaticana inventa veneratur. 54. 1. D. Portam Quadriporticus Vat. Baſ. reſtauravit. 78. 2. B. Eiuſdem ſepulcrum. 108. 1. B.
Julii III. ſepulcrum. 70. 2. B.
Julii Cæſaris cineres in ſummitate Obeliſci Vaticani intra pomum deauratum conditas fuiſſe fama erat. 90. 2. B.
Julius Lucenti Abbas Ord. Ciſtercienſis. 121. 2. D.

Ju-

Julius Sanctorius Card. altare S. Joannis Chryſoſtomi dicavit. 90. 1. A.
Junii Baſſi Vrbis Præfecti marmoreus ſarcophagus. 108. 2. D.
Juſtinianus S. Irenes Templum inſtaurat. 167. 2. C. Templum Deiparæ in Sigmate renovavit. 171. 1. C. Eccleſiam SS. Apoſtolorum Conſtantinopoli reſtituit. 169. 2. C.
S. Juſtini Presbyteri, & Martyris ſepulcrum. 116. 1. C.
Juſtinus Curopalata Templum S. Mariæ Conſtantinopoli renovavit, ac S. Mariæ nomen in S. Theclę convertit. 171. 2. B. C.
Juvenalis carmina de Lateranorum ædibus. 5. 2. A.

L

Labarum Conſtantinus M. cum hieroglyphico fabricari, ac exercitui præcedere iuſſit. 116. 2. C. D. Eius forma deſcribitur. ibid.
Labra in ſuis Palatiis Romani Magnates habere conſueverunt. 12. 2. B. Pretioſiora ad condenda Sanctorum corpora; alia verò in uſum fontium converſa. ibid.
Labrum in quo Conſtantinus baptizatus fuit. 12. 2. D. Aliud labrum de Numidico marmore in Vat. Baſ. 74. 2. D.
Lagrolaſius Joannes ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
SS. Lamberti, & Servatii Epiſc. altare. 89. 2. D.
de Lampugnano Matthioli Epiſc. Placentini ſepulcrum. 69. 2. A.
Lancea, quæ Chriſti Domini latus aperuit à Baiazette Turcarum Domino Innocentio VIII. dono miſſa, in Vat. Baſ. collocata. 61. 2. D.
Lancea cum Vexillo ab Hiſpaniæ Rege, Saracenorum Rege devicto, Romam tranſmiſſa, in Vat. Baſ. ſupra portam Guidoneam collocata. 69. 2. D.
Landi Papæ ſepulcrum. 68. 2. B.
Lando Comes Capuam novam ædificat. 142. 1. C.
Landulphus ſenior Longobardus Capuam iterum ædificat. 142. 1. B.
Lapis marmoreus, in quo tres leguntur orationes, quas Gregorius III. pro anima ſua ad proprium ſepulcrum poni iuſſit. 103. 2. D.
Orbicularis in Vat. Baſ. ſupra quem diverſæ cæremoniæ in creatione Romani Pontificis, & coronatione Imperatorum peragebantur. 81. 1. A. Hodie eſt terminus in quo Pontifex ſiſtit in receptione equi phalerati, vulgò *la Chinea*. ibid.
Super quem plurimi SS. Martyres cruciati fuêre. 72. 2. A. 89. 1. D.
Porphyreticus, ſuper quem diviſa fuêre oſſa SS. Petri, & Pauli. 72. 2. B.
Lateranenſis Baſilica Eccleſiarum omnium Mater, & Caput. 4. 1. A. Prima in toto Orbe celeberrima ſub Salvatoris nomine erecta. ibid. D. A Conſtantino M. ædificata. ibid. Romanorum Pontificum propria Sedes. 8. 1. B. Primum Chriſtianę Religionis patens teſtimonium. 7. 1. D. Ab Anaſtaſio IV. aucta, & ornata. 8. 2. C. A Nicolao IV. reſtaurata. ibid. A Bonifacio VIII. iterum reſtituta. 9. 1. C. Terræmotu diruta. 8. 1. A. A Sergio III. reædificata. 8. 1. C. Eius ſtatus ante reſtaurationem factam ab Innocentio X. 10. 1. B. Donaria à Conſtantino M. eidem oblata. 22. per tot. Antiqua Baſilica, & eius partes deſcribuntur. 14. & ſeqq. Ichnographia eiuſdem. 14.
Lateranenſis Baptiſterii ſitus. 17. 2. C. Deſcriptio. 23. 2. A. B. C. A Conſtant. M. inchoatum. 24. 2. B. An à Xyſto III. vel Hilaro abſolutum fuerit? 24. 2. B. C. D. 25. 1. per tot. Inſcriptio in eodem quomodo legenda. ibid. 1. B. C. Donaria à Conſtantino M. eidem oblata. 26. per tot.
Lateranenſe Patriarchium. 18. 1. C. In eo octo Concilia celebrata fuêre. ibidem D.
Lateranenſe Pontificium Palatium à Conſtantino M. ædificatum, à Xyſto V. ob vetuſtatem dirutum, & in auguſtiorem formam extructum, demum

à Sanctiſſimo Pontifice Innocentio XII. in Pauperum Xedonochium converſum. 7. 2. A. Situs Palatii à Xiſto V. conſtructi. 20. 1. C. Partes Palatii. ibid. Janua, Porticus, Scalæ. 19. 2. B.

Lateranæ Familiæ origo. 4. 2. A. Ædes conſpicuæ. 5. A. 6. 1. B. In Cœlio Monte. ibid. C. Lateranus eas magnificentius extruxit ibid. Addictæ Fiſco. 6. 2. B. In Fauſtæ Auguſtæ uxoris Magni Conſtantini poteſtatem translatæ ibid. C. Inſcriptiones de Laterana Familia. 5. 1. B. C. D. 2. D.

Lateranus Appius. 5. 1. D.
- Lucius Sextus Sextilius Lateranus 4. 2. B.
- Plautius à Nerone interfectus. 4. 2. D
- Sextus. 5. 2. D.
- Sextilius. 5. 1. B.
- Torquatus. 5. 2. D.

Lateres in quibus Conſtantini nomen impreſſum erat in Vat. Baſil. demolitione reperti. 30. 2. A.

Laterum inſcriptorum teſtimonio probatur antiquitas ædificiorum. 30. 2. B. Diverſæ laterum Inſcriptiones 31. 1. A. B. C.

S. Laurentii Martyris altare à Lello de Miglis erectum, ac dotatum. 74. 2. C.
- Eccleſia in Agro Verano extra mœnia Vrbis, & eius deſcriptio. 111. cap. VI. A Conſtantino M. ædificata. 111. 2. A. B. Donaria à Conſtantino M. eidem collata ibid. A Gallicano Duce à nonnullis creditur ædificata. 112. 1. C. D. A Xyſto III. ornata, & reſtaurata. 112. 2. B. C. A Galla Placidia reſtaurata. 113. 1. B. C. à Pelagio II. denuo ædificata, ſeu ornata. 113. 2. A. B. C. D. Ab Honorio III. reſtaurata, & ampliata. 115. 2. B. In ea eiuſdem S. corpus unà cum illo B. Stephani reconditùm fuit. ibid. D. Confeſſionis deſcriptio. ibid. Preſbyterium ab Hadriano I. conſtructum, qui eiuſdem Eccleſiæ aſpectum ex Oriente in Occidentem vertit. 115. 1. D.

SS. Laurentii, & Georgii altare à Jacobo Caietano de Stephaneſchis excitatum ac dotatum. 71. 2. D.

S. Laurentii in Pane, & Perna Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 138. 1. A. Cur in Pane, & Perna denominata. ibid. 1. 2. A. B. C. D.

Laurentius Beneventanus Card. ſacellum Deiparę in Vat. Baſil. reſtituit. 61. 2. C.

Lellus de Milglis altare S. Laurentii M. erexit, ac dotavit. 74. 2. C.

Leo III. coram Synodo in Vat. Baſil. habito ab inimicorum calumniis ſe purgat. 50. 1. B. C. Monaſterium S. Martini reſtauravit. 92. 1. D. Eiuſdem Triclinium in Laterano. 20. 1. A. Eccleſiam S. Salvatoris de Oſſibus fundavit. 98. 2. D.
- IV. Educatus in Monaſterio B. Martini. 92. 2. B. Eidem Monaſterio dona contulit. ibid. D. Portam medianam Vat. Baſil: argenteis laminis nudatam reſtituit. 80. 1. C. Salvatoris argenteam imaginem in Baſil. Vat. collocavit. 51. 2. B. C.

Leones duo è Pario marmore ad latera Januæ Eccleſiæ Lateranenſis. 17. 1. D. à Xiſto V. ad Fontem prope Thermas translati ibid. Leones quatuor in Obeliſco Vaticano. 90. 2. B.

Leonianæ Aulę. 18. 2. D.

SS. Leonis I. II. III. & IV. corpora à Paſchali II. in altari Vat. Baſil. recondita. 54. 2. A. A Paulo V. in altare Deiparę de Columna translata. ibid. C.

Leonis V. VI. VI. & VIII. ſepulcra 68. 2. B.
- IX. ſepulcrum. 65. 2. B.
- X. Depoſitum. 74. 1. D. Eius corpus ad Eccleſiam S. Mariæ ſuper Minervam translatum. 74. 1. D.

Liber Cruce inſignitus in Muſivis Operibus expreſſus Euangeliorum librum denotat. 152. 2. D.

Liber Euangeliorum dum Concilia habebantur in medio Concilii poni olim conſueverat. 153. 1. A.

Liberius Papa Concham pro baptizandis Cathecumenis in Vat. Baſil. extrui iubet. 59. 2. D. Eccleſiam S. Agnetis reſtauravit 126. 2. C.

Li-

Ligneum altare, in quo B. Petrus celebravit illæſum ab incendiis ſervatum. 15. 1. D.

Literæ I. C. Jeſum denotant. X. C. Chriſtum ſignificant. 43. 2. C.

Lloris Franciſci Card. ſepulcrum. 90. 2. A.

Locus in quo repoſita fuit terra eruta è Vat. Baſil. in jacendis fundamentis pro collocandis quatuor Æneis columnis ſupra B. Petri Confeſſionem. 107. 1. D.

Longobardi Capuam delent. 142. 1. B.

Lopez Joannis Card. ſepulcrum 90. 2. B.

S. Lucæ Euangeliſtæ brachium. 86. 2. A.

S. Luciæ altare cum eius brachio à B. Gregorio extructum. 59. 1. B. C. Translatum. 73. 2. D.

Lucii II. ſepulcrum. 68. 1. D.

Lucilla SS. Marcellini, & Petri corpora tranſtulit. 122. 2. D.

Ludovicus XI. Francorum Rex dotavit altare S. Petronillæ. 88. 2. D.

Ludovicus Rex Lotharii Imperatoris filius a Sergio II. ſuper gradus Baſil. B. Petri recipitur. 40. 1. B. C.

Lunelli Petri Epiſc. Caietani ſepulcrum 69. 2. A.

M

Macario Hieroſolymorum Epiſc. Conſtantinus M. Epiſtolam dedit de Ædificatione Eccleſiæ ſepulcri Domini Hieroſolymis. 149. 1. 2. A. A. C. D.

Magorum trium Regum altare: 59. 2! B.

Malateſtæ Ruperti Statua. 67. 1. C.

SS. Marcellini, & Petri Eccleſia viâ Lavicanâ deſcribitur. 122. Cap. VIII. A Conſtantino M. ædificata. 122. 2. A. Helena Auguſta ibi ſepulta ibid. S. Helenæ Baſilica danominata. 123. 1. C. Ab Hadriano I. renovata ibid. B. Eorum ſepulcrum Damaſus Papa verſibus exornavit. 122. 2. B. Corpora à Lucilla translata. ibid. D. In Gallias poſtea aſportata. 123. 1. B.

Marcelli II. ſepulcrum. 73. 2. C. 108. 1. D.

Marcelli Subdiaconi Inſcriptio marmorea 104. 2. B.

Marcianus S. Irenes Eccleſiam ædificat. 167. 1. A.

Marci Aurelii Imperatoris natalis in Æde Lateranorum. 5. 2. B. Statua Equeſtris ubi olim ſtaret. ibid. D. A Paulo III. e Laterano in Capitolium translata. 6. 1. A.

S. Marci Euangeliſtæ altare à Marco Barbo extructum. 68. 1. B. A Paulo II. erectum. 74. 1. B.

Marcus Barbo altare B. Marci Euangeliſtæ extruxit. 68. 1. B. ſepulcrum Paulo II. erexit. ibid.

S. Margaritæ Virg. Imago: 68. 2. B.

Marię Conſtantinopolitanæ ſepulcrum 69. 1. B. Honorii Imperatoris Coniugis ſepulcrum. 88. 2. C.

Maria de Comitibus altare S. Mariæ V. Annunciatæ reſtituit, ac dotavit 88. 1. D.

S. Mariæ Magdalenæ altare 15. 1. C.

S. Mariæ in Vulturella Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 145. 1. D.

B. Mariæ, ſive S. Theclæ Eccleſia Conſtantinopoli à Conſtantino M. ædificata 171. 2. A. A. Juſtino Curopolata renovatum. ibid. B. C.

B. Mariæ Virginis altare à Greg. XIII. erectum. 72. 1. B. Aliud ab Innocentio VIII. conſtrctũ. 74. 2. A.
- Annunciatæ altare à Maria de Comitibus reſtitutum, ac dotatum, 88. 1. D.
- *de Cancelli*, ſive dell' Oratorio Sacellum vel Oratorioum à Paulo I. extructum & innumeris Sanctorũ corporibus ditatum. 56. 1. D.

S. Mariæ in Coſmedin Eccleſia dicitur etiam Schola Græca, ſeu Bocca della Verità. 87. 2. D. Muſivum opus in ea extans cum Inſcriptione. 75. 2. D.
- De Conventu Oratorium 62. 1. B.
- De Febribus altare. 83. 1. A. 91. 1. A. B. Templum deſcribitur. 89. Sect. XIII. in Baſil. Vat. Sacrarium converſum cernitur. 89. 2. B. Templum Matris Deum olim fuerat. ibid. C. Eiuſdem ſitus 93. 2. D.

B. Marię Virg. ac SS. Franciſci, & Antonii

tonii Oratorium à Xyſto IV. ornatum, ac dotatum. 68. 2. C.
S. Mariæ V. in Gallia Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 144. 2. C. D.
Imago 104. 1. C. In altari S. Leonis IV. in Vat. Baſil. 54. 2. A. Muſivo opere elaborata. 105. 2. B. 108. 2. D.
Marmoreum Simulacrum. 108. 2. A
de Miſericordia altare à Nardo Catino erectum. 74. 1. A.
Porticus Oratorium ſeu Cappella in Cryptis Vaticanis. 101. 1. D.
de Prægnantibus altare. 63. 2. D.
ſive S. Mariæ Angelorum altare a Joanne Caietano Vrſino & Jordano Vrſino Cardinalibus ornatum, ac dotatum. 56. 2. C.
ad Præſepe altare à Joanne VII. ornatum. 75. 1. C.
Requiei altare 15. 1. C.
Statua è Pario marmore à Michaële Angelo Bonarota elaborata. 83. 1. D
in Turri altare. 84. 1. D.
Virgariorum Eccleſia. 40. 2. D. 99. 2. A.
in Vulturella ſive Mentorella Eccleſia a Conſtantino M. ædificata. 145. 1. D. 2. A. B. C. D.
Marmora anaglyphico opere elaborata. 102. 2. C. Alia marmora. idid. D.
de Maronibus Chriſtophori Card. ſepulcrum. 69. 2. D.
S. Martialis altare à Neapoleone de Filiis Vrſi reſtauratum, ac ditatum, ab Vrſina de Vrſinis iterum reparatum exornatum, ac dotatum. 66. 2. C.
S. Martini altare à Joaane Gallo Card. Vicarienſi dicatum. 73. 2. B.
Monaſterium à Leone III. reſtauratum. 92. 1. C. D.
Martini Bartholomeus Epiſc. Segovien. in Vat. Baſil. ſepultus. 67. 2. B.
Mathildæ Comitiſſæ Donatio B. Petro facta. 106. 1. D.
Matris Deûm Templum. 28. 1. D. 89. 2. C.
S. Matthæi Apoſt. Statua Marmorea. 103. 1. A.
Matthæus Vrſinus Card. in Baſil. Vat. ſepultus. 62. 2. B.
Matthias Paparonius altare S. Annæ dotavit. 60. 2. A.
S. Mauritii M. altare 58. 1. B.
Matthioli de Lampugnano Epiſc. Placentini ſepulcrum. 69. 2. A.
S. Menæ Martyris Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 175. 2. A.
de Mendoza Gondiſaluus Card. Eccleſiam S. Crucis in Hieruſalem reſtauravit, & ornavit. 119. 1. A. B.
Meniana ſupra Porticum Vat. Baſil. 38. 1. C. In Vaticano Palatio à Xyſto IV. & Innocentio VIII. inchoata ab Alexandro VI. perfecta, è quibus Summi Pontifices populo benedictionem impartire ſolebant. 99. 1. A. C.
Menianum, ſive Pulpitum à Bonifacio VIII. pro beniditionibus extructum. 19. 1. C.
S. Metrophanes Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 176. 1. A.
S. Michaëlis Arcangeli altare. 63. 2. B.
S. Michaëlis extra Conſtantinopolim in Anaplo Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 171. 2. D.
in Promontorio extra Conſtantinopolim Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 172. 2. C.
de Milglis Lellus altare S. Laurentii Martyris erexit, ac dotavit. 74. 2. C.
Miniſtrorum Vat. Baſil. domus. 84. 2. B.
S. Mocii Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 172. 2. D.
Modeſtus Hieroſolymorum Epiſc. Templum Aſcenſionis in Monte Oliveto reædificavit. 163. 2. B.
Monachi Vat. Baſil. inſerviebant. 62. 1. C. 92. 2. C.
Monaſteria circa Vat. Baſil. extructa 92. 1. B. Literarum fuere Seminaria, è quibus plures Romani Pontifices prodierê. 92. 2. C.
Monaſterium S. Apollinaris à Symmaco Papa extructum. 95. 2. C.
B. Bartholomei, & Andreæ 20. 1. D.
in Hieruſalem. 92. 1. C. 96. 1. D.
SS. Joannis & Pauli. 92. 1. C. à Leone I. conſtructum. 94. 1. C.
Lateranenſe 17. 2. B.
B. Martini à Leone III. reſtauratum 92. 1. C. D.
S. Soſii à Symmacho Papa extructum 95. 2. C.

Monaſterium S. Stephani Maioris. 92. 1. C. 93. 1. B.

S. Stephani Minoris. 92. 1. C. 93. 2. D.

S. Theclæ. 92. 1. C.

Monimenta diverſa Vatic. Baſ. in ſacris Cryptis à Summis Pontificibus, præſertim à Paulo V. collocata. 10. 1. C.

Montaltus Alexander Card. ſepulcra Pii II. & III. ad Eccleſiam S. Andreæ de Valle à ſe conſtructam tranſtulit. 70. 2. C.

de Monte Rubeo Theobaldi Archiepiſc. Biſuntini ſepulcrum. 69. 2. C.

Mortuorum altare. 59. 1. D. A Gaio de Bartholinis locupletatum. ibid. 2. A. A Bartholomæo Beneventano dotatum. 65. 2. B. A Gregorio XIII. reſtitutum. ibid. C.

le Murate di S. Pietro, Sanctimoniales. 89. 1. D. 95. 2. B.

Murus Vat. Baſ. à Paulo V. in novæ Baſilicæ ædificatione disjectus. 63. 1. A.

Muſca artifex præſtantiſſimus Organi Vat. Baſ. fabricator. 57. 2. B.

Muſiva opera in Abſide Vat. Baſ. deſcribuntur 42. Cap. IV. ſect. II. per totam In Atrio eiuſdem Baſilicæ. 103. 1. C. In fronte dictæ Baſilicæ. 37. 2. C. D. In eadem Baſilica. 34. 2. C.

In altari S. Mariæ ad Præſepe olim extantia. 75. 1. C. In Quadriporticu. 77. 1. D.

In Eccleſia S. Conſtantiæ, eorumque deſcriptio. 130. Cap. X. per totum.

In Eccleſia Nativitatis Domini, eorumque deſcriptio, 150. Cap. XXIV. Quo tempore fuerint extructa. ibid. 2. D.

In Eccleſia S. Sophiæ Conſtantinopoli adhuc extantia. 166. 2. A.

In Oratorio S. Crucis. 17. 2. D.

S. Thomæ. 14. 1. D. 2. A.

In Porticu Eccleſiæ Lateranen. eorumque deſcriptio. 11. per tot.

In Sacello, ſive loco ubi B. Virgo Maria ſtabat cum Joanne, quando Salvator crucifixus fuit. 182. 2. B. eorundem deſcriptio. ibid. Cap. LVIII. per tot.

de Mutis Jacobus Epiſc. Spoletanus ornavit, & auxit Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani. 57. 2. C.

N

Nardini Stephani Card. ſepulcrum. 69. 1. D.

Nardus Catinus altare S. Mariæ de Miſericordia erexit. 74. 1. A.

Narſetes Capuam reſtauravit. 142. 1. B.

Nativitatis Domini Eccleſia à Conſtantino M. rogatu Helenæ Matris ædificata. 150. 1. B. Muſivorum operum eiuſdem Eccleſiæ deſcriptio. ibid. Cap. XXIV. per tot. Inſcriptiones diverſæ Græcæ, & Latinæ in eadem. ibid.

Naves Romanorum in Muſivo opere Porticus Baſ. Lateranen. expreſſæ. 11. 1. C.

Navicula B. Petri in Quadriporticu Vat. Baſ. à Jotto Muſivario expreſſa, impensâ Jacobi Caietani de Stephaneſchis Card. 71. 2. D. 77. 1. D. A diverſis Sum. Pontificibus ex uno in alium locum translata. ibid. 2. C. D. A Franciſco Barberino Card. iterum in Porticu collocata. ibid.

Navium Vaticanæ Baſilic. deſcriptio. 32. 2. C. D.

Neapoleo de filiis Urſi reſtituit altare S. Martialis. 66. 2. C.

De Urſinis reſtauravit altare S. Sal-Salvatoris, vulgò de Abundantia. 88. 1. C.

Neapolis Civitas laudatur. 142. 2. C. D. In ea Conſtantinus M. Eccleſiam ædificat. 143. 1. A. B.

Neapolitanus Nicolaus Capuæ Archiep. ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. A.

Nero in Hortis Vaticanis Chriſtianorum cladem populo exhibuit. 29. 2. B. Sedens cum aliis viris, ac militibus in marmore expreſſus. 104. 2. A. Eiuſdem Neronis Veſtiarium. 28. 1. D.

S. Nicolai Epiſc. & Conf. altare à Nicolao V. extructum. 68. 1. C. Aliud altare. 73. 1. B.

Oratorium. 20. 1. A.

Nicolai I. ſepulcrum. 82. 1. D.

II. ſepulcrum. 68. 2. B.

Ni-

Nicolaus III. Habitationem Canonicorum Vat. Baſ. ampliavit. Eiuſdem ſepulcrum, & marmorea effigies. 108. 1. 3. B.
IV. Lateranenſem Baſ. reſtauravit. 8. 2. C.
V. altare S. Nicolai Epiſc. & Conſ. extruxit. 68. 1. C. Januas Quadriporticus Vat. Baſ. reſtituit. 85. 1. C. D. Eiuſdem ſepulcrum. 68. 1. C. 74. 1. A. 108. 1. B.
Nicolaus de Aſtallis Vat. Baſ. Canonicus altare S. Antonii Abbatis reſtituit. 66. 1. A.
Neapolitanus Capuæ Archiepiſcopus in Vat. Baſ. ſepultus. 67. 2. A.
Nicolai Vicecomitis ſepulcrum. 69. 2. B.
Notarii publici fides de collatione facta Muſivi operis Abſidis Baſ. Vat. cum ſuo Originali antequam illud dirueretur. 47. 2. per tot.
Numiſmata cum effigie Conſtantini M. tempore Urbani VIII. reperta in iacendis fundamentis pro collocandis æneis columnis ſupra B. Petri Confeſſionem. 31. 1. C.
Imperatorum inventa in effodienda terra, denotantia illorum munificentiam erga Baſ. Lateranen. 9. 2. D.

O

Obeliſcus in Circo Caii, ſive Neronis. 28. 1. C. Ante Baſilicam Vat. translatus. ibid. Inſcriptio in eodem. 29. 1. B. A Xyſto V. erectus. 90. 2. B. C.
Oculus, ſive feneſtra in facie Orientali Baſ. Lateranen. 14. 1. A.
Odo Lotta de Amateſchis S. Antonini Mart. altare reſtituit: 72. 2. B.
Orationes tres, quas Gregorius III. pro anima ſua ad proprium ſepulcrum poni iuſſit. 104. 1. A. B. C.
Oratorium Archiconfraternitatis Sanctiſs. Corporis Chriſti. 36. 2. D.
S. Crucis. 17. 2. D. Muſiva opera eiuſdem. ibid. Triporticus. 18. 1. A.
S. Crucis in Vat. Baſ. à Symmacho Papa excitatum. 60. 2. B. A Berardo Herulo Card. denuo extructum. ibid. C.
S. Gregorii Magni à Gregorio IV. ædificatum. 70. 2. D.
S. Gregorii de Palatio. 96. 2. C.
Hadriani I. in quo erat B. Petri Cathedra, & eiuſdem Hadriani corpus. 55. 1. C. D.
S. Joannis Baptiſtæ 57. 2. D.
Euangeliſtæ. 17. 2. D.
Ad Fontes. 59. 1. D.
S. Laurentii, ſive Sancta Sanctorum 19. 2. C.
S. Mariæ, vulgò *de' Cancelli*, ſive *dell' Oratorio*, à Paulo I. erectum, & innumeris Sanctorum corporibus ditatum. 56. 1. D. 2. A.
De Conventu. 62. 1. B.
In Cryptis Vaticanis. 101. 1. D.
S. Mariæ, ac SS. Franciſci, & Antonii à Xyſto ornatum, ac dotatum. 68. 2. C.
S. Nicolai. 20. 1. A.
Pauli III. in Palatio Vaticano. 78. 2. B.
SS. Proceſſi, & Martiniani à Paſchali I. erectum, in quo eorundem Sanctorum corpora locavit. 57. 1. A. B.
Sancta Sanctorum. 19. 2. C.
S. Sylveſtri. 19. 2. A.
S. Thomæ in Baſilica Lateranenſi Pontificium Sacrarium erat 8. 2. D. Situs eiuſdem. 14. 1. D.
In Baſ. Vat. à Symmacho Papa extructum. 69. 5. D. 95. 2. B.
Prope Vatic. Baſ. à Baptiſta Zeno Card. extructum, & ab Antonio Illerdenſi Card. reſtitutum. 95. 1. D.
S. Venantii. 17. 2. C.
Xyſti IV. in Palatio Vaticano. 78. 2. B.
Organa Vat. Baſ. 62. 2. B.
Organum in Vat. Baſ. ab Alexandro VI. extructa, & ornata. 57. 2. B. Hodie extant prope Cappellam S. Gregorii. ibid.
Ornamenta marmorea, quæ erant in ſepulcro

pulcro

pulcro Pauli II. 108. 2. C. Alia ornamenta marmorea. ibid. D.

Oſtiæ Civitatis antiquitas. 139. 2. C. D. In ea moritur S. Monica. ibid. 1. D. Ibi Conſtantinus M. Baſilicam ædificat. 140. 2. B.

Oſtium Polyandri Va. Baſ. 53. 2. D. 54. 1. A.

Oſtrogothi Capuam occupant. 142. 1. B.

Othonis II. Imperatoris ſepulcrum. 36. 2. D. 78. 1. C. 107. 2. D.

Oves in Muſivis operibus Apoſtolos repræſentant. 47. 1. per. tot. 131. 2. A.

P

PAduſia illuſtris fœmina. 16. 1. 2. B.

Palatium Apoſtolicum in Vaticano. 78. 2. B. Eiuſdem partes. idid. Frons. 99. 1. B.

Palatium Pontificium Innocentii VIII. denominatum. 36. 2. C.

Palatium Pontificum Lateranenſe. Vide Lateranenſe Pontificium Palatium.

Pallavicinus Antoniottus Card. altare S. Antonii Abbatis extruxit, ibique ſepulcrum elegit. 59. 1. A. B.

Pallia, quæ Patriarchis, Archiepiſcopis, & Epiſcopis mitti conſueverant in B. Petri Confeſſione immittebantur. 50. 2. A. Quomodo mos iſte perageretur. ibid. B. C. D. Pali traditio quibus verbis concipiatur. ibid. D.

Palmæ Judææ ſymbolum. 44. 1. C. D. 131. 2. A. D. In Muſivis operibus expreſſæ. ibid.

Palmariæ Porticus Vat. Baſ. 36. 1. A.

Pantheon Beatiſs. Virgini, ac SS. omnibus Bonifacius IV. dedicavit. 67. 1. B.

Paparonius Matthias altare S. Annæ dotavit. 60. 2. A.

Paraſrenariorum S. R. E. Cardinalium Societas ad altare S. Annæ in Vat. Baſ. conveniebat. 60. 2. B. Imaginem S. Annæ ad aliud altare tranſtulit 66. 1. A.

Paſchalis I. Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani erexit, in eoque eorundem SS. corpora collocavit. 57. 1. A. B.

II. corpora SS. Leonis I. II. III. & IV. in altari Vat. Baſ. recondidit. 54. 2. A.

S. Paſtoris altare ab Vrſo Vrſino reſtitutum, ac dotatum. 62. 2. B.

Patriarchium Lateranenſe. 18. 1. C. In eo octo Concilia celebrata fuère. ibid. D.

Pavimentum Vat. Baſ. 35. 1. C.

S. Pauli Baſilica à Conſtantino M. ædificata, ac donariis ditata. 109. 1. C. D. A Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio Auguſtis reſtaurata, & ampliata. ibid. 2. D. B. Gregorius M. huic Baſilicæ donaria obtulit pro ſervandis luminaribus. 110. 2. A.

Decollatio in tabula marmorea expreſſa. 109. 1. A.

Imago Muſivo opere elaborata. 108. 2. A. Statua marmorea. 99. 1. C. 108. 2. B.

Paulus I. Oratorium S. Mariæ, vulgò *de' Cancelli*, ſive *dell' Oratorio* erexit, ac innumeris Sanctorum corporibus ditavit. 56. 1. D. Eius ſepulcrum. ibid. 2. A.

II. altare B. Marco Euangeliſtæ erexit. 74. 1. B. Eius ſepulcrum. ibid. 68. 1. B. Tumulus eiuſdem. 108. 1. B.

III. altare SS. Simonis, & Judæ ornavit. 64. 1. B. Oratorium in Palatio Vaticano erexit. 78. 2. B. Organum Vat. Baſ. tranſtulit. 63. 1. A. Statuam equeſtrem M. Aurelii Imperatoris è Laterano in Capitolinm tranſtulit. 6. 1. A Eiuſdem ſepulcrum. 63. 2. C. 67. 1. A.

IV. ſepultus in Vat. Baſ. deinde a Pio V. translatus ad S. Mariam ſuper Minervam. 75. 1. A.

V. Baſilicam Vaticanam ampliavit. 41. 1. B. Varia monimenta in Sacris Cryptis Vat. Baſ. collocavit. 101. 1. C.

Pazerinus Antonius Patriarcha Aquileien. Epiſc. Tuſculan. in Vat. Baſ. ſepultus. 67. 2. A.

Pelagius II. Eccleſiam S. Laurentii in Agro Verano denuo ædificavit, ſeu ornavit. 113. 2. per tot.

S. Peregrini Epiſcopi, & Mart. corpus. 52. 2. C.

Peregrini faces emebant in Porticu Vat. Baſ. quas ad BB. Apoſtolorum ſepulcrum

crum accendebant. 79. 2. B. Tredecim Peregrini in domo prope Vatic. Baſ. quotidie ad menſam ſuſcipiebantur. 83. 2. C. In Xenodochio prope eandem Baſilicam etiam quotidie ad menſam recipiebantur. 98. 2. C. Mos iſte nuper in Palatio Vaticano, nunc verò in Quirinali obſervatur. ibid.

Peregrinorum altare. 78. 1. A.

de Pereriis Guillelmus altare SS. Petri, & Pauli Apoſt. extruxit. 67. 1. D.

Perinus *del Vago* Pictor. 64. 1. D.

Perſæ diruunt Templum Aſcenſionis in Monte Oliveto. 163. 2. B.

SS. Petri, & Pauli Apoſt. altare. 52. 1. A. Aliud altare à Guillelmo de Pereriis extructum. 67. 1. D.
- Capita in cratibus ferreis ſupra arã maximam Lateranen. Baſ. aſſervata. 15. 2. B.
- Corpora quomodo diviſa fuerint. 53. 1. B.
- Simulacra marmorea in Cryptis Vaticanis. 107. 2. A. 108. 2. B.
- Statuæ marmoreæ prope gradus Baſ. Vat. 99. 1. C.

SS. Petri, & Pauli, ac Joannis Baptiſtæ Baſilica in Civitate Oſtienſi deſcribitur. 139. Cap. XVII. A Conſtantino M. ædificata. 140. 1. B. Donaria eidem ab eodem collata. ibid. 2. D.

S. Petronillæ altare. 67. 1. A. A Ludovico XI. Francorum Rege dotatum. 88. 2. D.
- Eccleſia deſcribitur. 88. Sect. XII. Ab Honorio I. fuit extructa. 93. 2. C. A Paulo I. ornata, atque dedicata. 88. 1. A. In altari eiuſdem S. Virg. reconditum fuit illius corpus cum inſcriptione. ibid. 2. B. Apollinis, ſive Solis Templum fuerat. 89. 2. C. Solo æquata fuit. 89. 1. B.

S. Petrus Apoſt. in altari ligneo celebravit, quod illæſum ab incendiis ſervatum. 15. 1. D.

S. Petri Baſilicæ altare maius à S. Sylveſtro conſecratum. 41. 2. B. C.
- Apparitio cuidam Presbytero. 64. 2. B.
- Baſilica. Vide Vaticana Baſilica.
- Cathedra. 90. 1. B.

S. Petri Confeſſio. 29. 2. C. 48. 2. B.
- Corpus. 41. 2. D.
- Crucifixio in lapide anaglyphico opere elaborata. 108. 2. D.
- Imago Muſivo opere delineata. 103. 2. C.
- Navicula in Quadriporticu Vatic. Baſ. à Jotto Muſivario expreſſa. 71. 2. D.
- Statua ænea in Vat. Baſ. 63. 1. B. Ex ære Statuæ Jovis Capitolini conflata. 57. 1. D. Eiuſdem S. Petri feſto die Pontificiis inſigniis ornabatur. ibid. 2. A. Statua marmorea. 101. 2. B. 108. 2. D. Pontificiis inſigniis antiquitus ornabatur. 36. 1. D. A Paulo V. in Cryptas Vaticanas translata. ibid.

Petrus Balbus Epiſc. Tropien. ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
- Barbus dotavit altare Deiparæ, & Apoſtolorum Petri, & Pauli. 68. 1. A. Eugenio IV. ſepulcrum extruxit. ibid.

Petri Fonſeca Card. ſepulcrum. 69. 2. B.
- Hiſpani Card. ſepulcrum. 65. 1. C.
- Lunelli Epiſc. Caietani ſepulcrum. 69. 2. A.

Petrus Paulus de Rubeis Vat. Baſ. Beneficiatus laudatur. 86. 2. C.

Petri Raimundez Hieroſolymitani Hoſpitalis Magiſtri ſepulcrum. 67. 1. D.

Petrus Rogerius Card. Ciborium marmoreum ſupra aram maximam Lateranen. Baſ. conſtruxit. 15. 2. B.

Petri Subdiaconi ſepulcrum, & epitaphium. 105. 1. A.

SS. Philippi, & Jacobi altare. 65. 2. C. Ab Octaviano Epiſc. Card. Oſtienſi unà cum aliis Innocentii III. iuſſu conſecratum. 64. 2. A. B.

Piazza Bartholomæus Abbas librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*. 100. 2. C. Laudatur. ibid.

Piccolomineæ Conſtantiæ ſepulcrum. 70. 2. B.

Pius II. S. Gregorii Magni Oratorium reparavit, ibique S. Andreæ Apoſtoli caput repoſuit. 71. 2. A. Vat. Baſ. gradus ampliavit, ac SS. Petri, & Pauli Apoſt. marmoreas ſtatuas appoſuit. 99.

99. 1. C. D. Eiuſdem tumulus. 108. 1. A. Eius ſepulcrum ab Alexandro Car. Montalto in Eccleſiam S. Andreæ de Valle translatum. 70. 2. C.
Pii III. ſarcophagus. 108. B. Sepulcrum. 70. 1. D. Ab Alexandro Cardin. Montalto ad Eccleſiam S. Andreę de Valle translatum. ibid. 2. C.
IV. depoſitum, cuius corpus ad Eccleſiam S. Mariæ Angelorum fuit translatum. 74. 2. A.
B. Pii V. corpus è Vatic. Baſ. ad Liberianam translatum, & in ſepulcro à Xyſto V. erecto conditum. 70. 2. A.
Pineæ æneæ in Atrio Vatic. Baſ. deſcriptio. 76. 1. B. C. Hodie extat in Pontificio viridario. 76. 1. D.
Placidii Imperatoris ſepulcrum. 78. 1. C.
Platea ante Baſ. Vat. 40. 2. C.
Plautius Lateranus à Nerone interfectus. 4. 2. B.
Podii Joannis Bononien. Epiſc. ſepulcrum. 69. 2. A.
Polyandrum in Vatic. Baſ. Sanctorum Pontificum cineribus refertum, fœminis inacceſſum, exceptâ Fer. 2. poſt Pentecoſten. 53. 2. D. Eiuſdem oſtium. ibid. Polyandrum, & eius oſtium. 54. 1. A.
Poncellus de filiis Vrſi altare B. Blaſii Epiſc. & Mart. extruxit, ibique ſibi, ac ſuis ſepulcrum poſuit. 68. 1. C.
Pontifices Romani apud B. Petri Confeſſionem coargui patiebantur. 50. 1. A.
Pontificia Sedes, ſeu Thronus marmoreus in Abſide Vat. Baſ. 51. 1. C.
della Porta Ardicini Senioris, & Junioris Cardinalium ſepulcra. 69. 2. B. 108. 1. D. 2. A.
Porta Palatii Apoſtolici in Vaticano. 78. 2. A. 99. 1. B.
Sancta Lateranen. Baſilicæ. 15. 1. B.
Portæ Vaticanæ Baſilicæ. Guidonea. 79. 1. D. Judicii. 82. 2. A. Mediana. 80. 1. C. Ad Meridiem. 56. 2. D. Ad Occidentem. 54. 1. B. 60. 2. D. Parvula. 75. 1. C. Ravenniana. 81. 1. C. Romana. 79. 2. D. Sancta. 75. 1. C. D. 79. 1. C. Tres in fronte Quadriporticus. 85. 1. B. Tres ad Ortum. 77. 1. D.
Porticus Lateranenſis Palatii. 19. 2. B.
Porticus Lateranen. Baſilicæ. 14. 1. D. 15. 2. A. 18. 1. C.
Vaticanæ Baſilicæ, ſive Quadriporticus Palmariæ dictæ deſcriptio. 36. 1. A. B. 2. A. B. C. 37. 1. A.
S. Venantii. 17. 2. C.
Privilegia, & Indulgentiæ conceſſæ viſitantibus ſeptem altaria Vat. Baſ. 53. 2. B. C.
Probus Præfectus Prætorii Templum conſtruxit prope Vat. Baſ. 94. 2. D. Sarcophagus eiuſdem Probi in eadem Baſilica. 95. 1. A. B. Pro ſacro Fonte inſerviebat. ibid.
SS. Proceſſi, & Martiniani altare, ſive Oratorium, à Paſchali I. erectum, in quo eorundem SS. corpora collocavit. 57. 1. A. B. A pluribus auctum, & ornatum. ibid. C.
S. Procopii Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 176. 1. C.
Prudentii Aurelii carmina de Ædibus Lateranis. 7. 2. B. De Vaticana Baſilica. 31. 2. B.
à Puteo Carolus Antonius Eques laudatur. 4. 1. C. 14. 1. D.
Gabriel Eques laudatur. 4. 1. C.
Pyramidis à Xyſto V. erectæ in Laterano ſitus. 20. 1. C.

Q

SAnctorum Quadraginta Martyrum altare. 15. 1. B.
Quadriporticus Vat. Baſ. 35. 2. C. A Simplicio Papa reſtituta. ibid. D. A Symmacho, & à Conſtantino PP. ornata. 84. 1. A. B. C.
SS. Quatuor Coronatorum Eccleſia à Conſtantino ædificata. 137. 1. C. D.

R

RAinaldi de Vrſinis ſepulcrum. 54. 2. D. Inſcriptio ſepulcralis. 55. 1. A. B.
Raſponus Cæſar Card. Baſilicæ Lateranen. Scriptor. 4. 1. C.
Raymundez Petri Hieroſol. Hoſpitalis Magiſtri ſepulcrum in Vat. Baſ. 67. 1. D.

Reges Palatii ianuas velis occludebant, 153. 2 C.
Reliquiæ Sanctorum Feriâ 2. Paſchæ in Vat. Baſ. populo viſendæ exponebantur. 74. 2. B.
S. Reſtitutæ, ſeu Apoſtolorum, & Martyrum Eccleſiam Conſtantinus M. Neapoli ædificat, ac Donariis locupletat. 143. 1. A. B. C.
Riccardus Conſtantienſis Cardin. Archipresbyteri, & Miniſtrorum Vat. Baſ. domum reſtituit. 84. 2. B.
Oliverii de Angiò Junior Cardin. Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani reparavit, ac redditibus auxit. 57. 2. C. D.
de Roffredis Ægidius altare S. Agathæ reſtituit, ac dotavit. 73. 2. C.
Rogerius Petrus Card. Ciborium marmoreum ſupra aram maximam Lateranen. Baſ. conſtruxit. 15. 2. B.
S. Romani Eccleſia à Conſtantino Magno ædificata. 176. 1. D.
Romani I. ſepulcrum. 68. 2. A.
Roſa Aurea in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem antiquitus benedici conſueverat. 120. 2. C. Huiuſmodi Benedictionis cæremonia deſcribitur. ibid. 2. De ea tractatum edidit Carolus Cartarius. ibid. A Summis Pontificibus ad Imperatores, Reges, Principes, & Magnates, & etiam ad inſignes Eccleſias dono miſſa. 121. 1 C.
Roſſii Aloyſii Card. ſepulcrum. 74. 2. D.
de Rubeis Petrus Paulus Vat. Baſ. Beneficiatus laudatur. 86. 2. C.
Ruperti Malateſtæ ſtatua. 67. 1. C.
Ruvereus Julianus Card. Xyſto IV. ſepulcrum erexit. 69. 1. A. Eiuſdem Juliani ſepulcrum. ibid.

S

S. Sabinæ Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 137. 2. C. D.
Sacrarium Pontificium in Baſ. Lateranen. à Joanne XII. extructum. 8. 2. B.
Vat. Baſ. 95. 1. C. Eiuſdem ianua. 70. 1. A. An à Conſtantino M. fuerit extructum. 139. 1. D. 2. A. B.
S. Salvatoris altare, vulgò de Abundantia appellatum, ab Vrſinorum domo erectum, ac dotatum, & à Neapoleone de Vrſinis reſtitutum. 88. 1. C.
Eccleſia in Civitate Nicomediæ à Conſtant. M. ædificata. 178. 1. A.
de Oſſibus Eccleſia, in Magello, ſive in Macello, vel de Torrione nuncupata, à Carolo M. & Leone III. conſtructa. 97. 1. B. C. 98. 2. B.
Imago. 90. 1. B. Intus Confeſſionem B. Petri. 49. 2. C. Argentea in Baſ. Vat. 51. 2. B. Muſivo opere expreſſa in facie Baſ. Lateranen. 14. 1. A. B.
Salvatoris, ac Servatoris differentia. 49. 2. C. D.
Sanctimoniales, vulgò *Le Murate di S. Pietro*. 89. 1. D. 95. 2. B.
Sanctorii Fatii Card. ſepulcrum. 69. 1. A.
Sanctorius Julius Card. altare S. Joannis Chryſoſtomi dicavit. 90. 1. A.
Sanctorum reliquiæ Feriâ 2. Paſchæ in Vat. Baſ. populo viſendæ exponebantur. 74. 2. B.
Sangallus Antonius Architectus Novæ Baſ. Vat. 41. 1. C.
Saraceni portam medianam Vatic. Baſ. argenti laminis nudant. 80. 1. C. Capuam vaſtant. 142. 1. B.
Sarcophagus Conſtantii cum inſcriptione. 102. 2. C.
Sarcophagus ſine inſcriptione. ibid. D.
Marmoreus in quo B. Gregorii cadaver reconditum fuit. 197. 1. C.
Marmoreus prope Secretarium Pontificium Vat. Baſ. repertus. 96. 2. D. Eiuſdem inſcriptio. 97. 1. A.
Porphyreticus B. Helenæ in Porticu Baſ. Lateranen. 123. 2. D. Inſcriptio eiuſdem. 124. 1. A.
Probi Prætorii Præfecti. 95. 1. A. B.
Scalæ Lateranen. Palatii. 19. 2. B.
Sanctæ ſitus. 19. 2. A.
Scala per quam Romani Pontifices ad B. Petri Confeſſionem accedebant. 108. 1. C.
S. Sebaſtiani altare à Chriſtoph. de Jacobatiis Card. reſtitutum, ac dotatum. 83. 1. B.

Secre-

Secretarium Vat. Baſ. 82. 2. D. In eo Pontifices ad Baſ. accedentes Pontificias veſtes induebant. 96. 2. C.

Sedilia marmorea prope Sedem Pontificiam in Abſide Vat. Baſ. 51. 1. C.

de Segovia Joannes Hiſpanus ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.

Senatus, Populuſque Romanus Arcum Triumphalem Conſtantino M. erexit. 118. 1. D.

Sepulcra marmorea plurimorum Pontificum, ac Regum, Sanctorumque, ac Sanctarum in novæ Baſ. Vat. molitione reperta Julius II. veneratur. 54. 1. C. D.

Sepulcra. Vide ſuis locis.

Sepulcri Domini Eccleſia, ſive Dominicæ Reſurrectionis Hieroſolymis à Conſtantino M. ædificata. 146. 2. C. D. Decennium in eius ædificatione inſumptum. 148. 2. D. Baſilica Conſtantiniana denominata. ibid.

SS. Sergii, & Bacchii Eccleſia à Gregorio III. ampliata. 64. 1. D. Eidem Eccleſiæ Hadrianus I. multa conceſſit. ibid.

Sergius I. Ceduvallam Anglo-Saxonum Regem baptizavit, ac Petri nomine inſignivit. 52. 2. D.

II. Ludovicum Regem Lotharii Imperatoris filium ſuper gradus B. Petri Baſilicæ recepit. 40. 1. B, C. Eiuſdem Pontificis corpus in altari S. Xyſti collocatum. 52. 2. C.

III. Lateranenſem Baſilicam terræmotu dirutam reædificavit. 8. 1. C. D.

Serpens miræ magnitudinis in Vaticano occiſus. 28. 2. D. In eius alvo infans integer inventus. 29. 1. A.

SS. Servatii, & Lamberti Epiſcoporum altare. 89. 2. D.

Seſſoriana Baſilica. Vide S. Crucis in Hieruſalem Eccleſia.

Severinus Sum. Pont. Abſidem B. Petri renovavit. 42. 1. C. Eiuſdem ſepulcrum. 68. 2. A.

Sextilius Lateranus. 5. 1. B.

Sextus Lateranus. 5. 1. D.

Simeon Joannis Simeonis Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani ornavit, & auxit. 57. 2. C.

SS. Simonis, & Judæ altare à Paulo III. ab Alexandro Card. Farneſio, & aliis ornatum. 64. 1. A. B. Ad Crucifixos fuit denominatum. ibid. C.

Simulacra Apoſtolorum, & Doctorum Eccleſiæ 106. 1. B.

Simplicius I. Quadriporticum Vat. Baſ. reſtituit 35. 2. D. Eiuſdem ſepulcrum. 82. 2. C.

Societas Paraphrænariorum S. R. E. Card. Vide Paraphrænariorum Societas.

Solis, ſive Apollinis Templum. 28. 1. D. 89. 2. C.

S. Sophiæ Eccleſia à Conſtantino Magno Conſtantinopoli ædificata, ac Patriarchali honore inſignita. 164. 2. D. A Du Cange fusè deſcribitur. ibid. Eius Dedicatio 165. 2. D. Terræmotibus collapſa, à Conſtantio Conſtantini M. filio ad hodiernam amplitudinem perducta. 166. 1. D. Muſiva opera in ea adhuc exſtantia. ibid. 2. A. Eiuſdem Eccleſiæ Ichnographia. 185. 1. A.

S. Soſii Monaſterium à Symmacho Papa extructum 95. 2. C.

Spiritus Sancti altare. 65. 1. A.

Statua marmorea Alexandri VI. 107. 2. A

Benedicti XII. 65. 2. D. 101. 2. B.

S. Jacobi Maioris. 105. 1. D.

Minoris. ibid.

S. Joannis Apoſt. 103. 1. A.

Marci Aurelii ænea equeſtris ubi olim ſtaret. 5. 2. D. A Paulo III. in Capitolium translata. 6. 1. A. 20. 2. B. Conſtantini ſtatua olim credita. 6. 1. A. Cencii Camerarii de eadem ſtatua narratiuncula. 20. 2. D.

S. Mariæ Virg. è Pario marmore. 83. 1. D. 2. A.

S. Matthæi Apoſt. 103. 1. A.

S. Pauli. 108. 2. B.

SS. Petri, & Pauli prope gradus Baſ. Vat. 99. 1. C.

S. Petri ænea in Vat. Baſ. 57. 1. B. 63. 1. C. Ex ære Jovis Capitolini iuſſu Leonis M. conflata. ibid. C. D. Extat in nova Baſilica. ibid.

Marmorea in Cryptis Vat. 101. 2. B. 108. 2. B.

Ruperti Malateſtæ. 67. 1. C.

de Stephaneſchis Jacobus Caietanus Card.

Card. altare SS. Laurentii, & Georgii excitavit, dotavitque. 71. 2. D. Naviculam B. Petri in Quadriporticu. Vat. Baſ. fieri fecit. 77. 1. D.

B. Stephani corpus in Eccleſia S. Laurentii in Agro Verano cum illo S. Laurentii reconditum. 115. 2. D.

S. Stephani Eccleſia prope Sigma à Conſtantino M. ædificata. 175. 1. B.

Maioris Monaſterium. 92. 1. C. 93. 1. B. In eo ſexcentis circiter annis Monachi permanſerunt. ibid. D. Vat. Baſ. Capitulo unitum fuit. ibid.

Minoris Monaſterium. 92. 1. C. 93. 2. D.

Stephani Nardini Card. ſepulcrum. 69. 1. D.

Stephani V. & VI. ſepulcra. 79. 2. D.

Suggeſtum marmoreum, ſive Ambo in Vat. Baſ. 52. 2. A.

S. Sylveſter altare maius S. Petri conſecravit. 41. 2. D. Cappellam S. Helenæ in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem conſecravit. 119. 1. B.

S. Sylveſtri altare. 58, 1. D. Oratorium. 19. 2. A. Vrna marmorea ſepulcralis. 54. 1. B.

Symmachus Papa S. Agnetis Eccleſiam reſtauravit. 126. 2. C. S. Andreæ Eccleſiam conſtruxit. 86. 1. C. 93. 2. B. S. Apollinaris Monaſterium extruxit. 95. 2. C. SS. Caſſiani, Prothi, & Hyacinthi Sacella ornavit. 61. 1. A.B. S. Crucis Oratorium ædificavit, in quo Sanctiſſimæ Crucis partem decem librarum repoſuit. 60. 2. B. S. Joannis Apoſtoli altare erexit. 60. 1. D. S. Joannis ad Fontes altare excitavit. 59. 2. C. Quadriporticum Vatic. Baſ. Muſivis operibus exornavit. 84. 1. A. S. Soſii Monaſterium extruxit. 95. 2. C. Synodum in Conſiſtorio Lateranen. celebravit. 87. 2. D. S. Thomæ Oratorium ædificavit. 69. 1. D. 95. 2. B. Eiuſdem Symmachi ſepulcrum. 82. 2. C.

Synodus à Bonifacio III. in Eccleſia S. Andreæ celebrata. 87. 2. C. A Symmacho habita in Conſiſtorio Lateranen. ibid. D.

Celebrata Ancyræ. 153. 2. A. Antiochiæ. 154. 2. B. Carthagini. 156. 2. C. Chalcedoniæ. 158. 1. C. Conſtantinopoli. 157. 2. A. Epheſi. ibid. D. Gangræ. 155. 2. C. Laodiceæ. 156. 1. D. Niceæ I. 157. 1. B. Niceæ II. 159. 2. D. In Sardica Vrbe. 155. 1. D. Quinta Synodus contra Sectatores Neſtorii, & contra Origenem. 158. 2. B. Sexta Synodus contra Serginm, & Cyrum. 158. 2. D.

Siricius Papa Concilium celebravit ante corpus B. Petri. 102. 2. B.

T

TAbulæ ſeptem marmoreæ, in quibus erant inſculpta ea, quæ B. Gregorius M. Baſ. Vat. dono dedit. 81. 1. D. Vna ex his adhuc viſitur in Porticu. ibid. 2. A. Eius tenor refertur. ibid. per tot.

Tabula lignea cum nonnullis imaginibus in Eccleſia S. Mariæ in Vulturella. 145. 2. D. Inſcriptio in eadem. 146. 1. A.

Marmorea cum carminibus à S. Damaſo Papa exaratis. 105. 2. A. Alia cum fragmentis orationum quas Gregorius III. pro animæ ſuæ ſuffragio ad proprium ſepulcrum poni iuſſit. 55. 1. B.

Sepulcralis. 107. 2. B.

de Tebaldeſchis Franciſci Canonici Vat. Baſ. ſepulcrum. 107. 2. B.

Tectum Vat. Baſ. deſcribitur. 35. 1. B.

Tegula cum inſcriptione in Muſeo Auctoris. 130. 1. A.

Tegulæ cum inſcriptionibus in Eccleſia S. Agnetis. 128. 1. D. 129. 1. 2. per tot. In Eccleſia S. Conſtantiæ. 135. 2. D. 136. 1. 2. per tot. In tecto Vat. Baſ. ex ære deaurato. 35. 1. B.

Templum. Vide ſuis locis.

Terra ex Vat. Baſ. eruta in iaciendis fundamentis pro collocandis quatuor æneis columnis in ſacris Cryptis ab Vrbano VIII. collocata. 107. 1. D.

S. Theclæ Monaſterium. 92. 1. C.

Theobaldi de Monte Rubeo Archiepiſcopi Biſuntini ſepulcrum. 69. 2. C.

Theo-

Theobaldi de Tibaldeſchis Card. ſepulcrum. 53. 2. A.
Theodori Baſilica. 17. 2. C.
S. Theodori Eccleſia à Conſtantino M. ædificata. 176. 2. C.
Theodori II. ſepulcrum. 68. 2. A.
Theodorus Lelius de Torno Epiſc. Tarviſinus ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
Theodoſius Auguſtus Baſilicam S. Pauli reſtauravit, & ampliavit. 109. 2. D.
Thermantiæ Auguſtæ Honorii Imperatoris coniugis ſepulcrum. 88. 2. C.
S. Thomæ Oratorium in Baſ. Lateranen. Pontificium Sacrarium erat. 8. 2. B. Eiuſdem ſitus. 14. 1. D. Aliud Oratorium in Baſ. Vatic. à Symmacho Papa erectum. 69. 1. D. 95. 2. B.
Thomæ de Vrſinis Card. ſepulcrum. 88. 1. D.
Thomas Vanninus Vat. Baſ. Canonicus laudatur. 31. 2. C.
Thronus marmoreus, ſeu Pontificia Sedes in Abſide Vat. Baſ. 51. 1. C.
de Tibaldeſchis Franciſcus Card. altare SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli in Vat. Baſ. reſtituit, ornavit, ac redditibus auxit. 53.2. A. Eius cineres, ac Theobaldi Fratris Card. & Maiorum ſuorum ibi iacebant. ibid.
Titulus Sanctiſſimæ Crucis olim deperditus, quomodo repertus. 119. 1. 2. per tot. De eiuſdem inventione extat Conſtitutio Alexandri VI. 120. 2. A.
Tomacellus Joannes altare S. Ægidii Abbatis erexit, ac dotavit. 73. 1. B.
de Torno Theodorus Lelius Epiſc. Tarviſinus ſepultus in Vat. Bat. 67. 2. B.
Torquatus Lateranus. 5. 2. D.
Triclinia Leoniana. 19. 1. A.
Triclinium Leonis III. 20. 1. A.
S. Tridenti altare. 72. 1. D.
SS. Trinitatis, ac SS. Martyrum Coſmæ, & Damiani altare. 91. 1. D. Imago marmorea Sanctiſſimę Trinitatis. 108. 2. B.
Triporticus ante Oratorium S. Crucis. 18. 1. A.
Turres Campanariæ Lateranen. Baſil. à Pio IV. reſtauratæ, & ornatæ. 17. 1. D.
Turris Antoniæ Hieroſolymis deſcriptio. 11. 2. B.
Annibaldenſis veſtigia 20. 1. D.
Turris Campanaria Baſ. Lateranen. ab Innocentio III. reſtaurata. 8. 2. C. Baſ. Vaticanæ. 84 2. C. Fulmine disjecta. 85. 1. A.
Cymbalaria Vat. Baſ. 37. 2. A.

V

DEl *Vago* Perinus Pictor. 64. 1. D.
Valentiniani III. Imperatoris ſepulcrum. 78. 1. C.
Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius AAA. S. Pauli Baſilicam reſtaurârunt, & ampliârunt. 109. 2. D. Epiſtola eorundem ad Salluſtium Urbis Præfectum de reſtauratione prædictæ Baſilicæ. 110. 1. A. B. C.
Vallis Mambre Eccleſia in Palæſtina à Conſtantino ædificata, loco iſto priùs à ſuperſtitionis, & idololatriæ labe purgato. 164. 1. A. B. C.
Valvæ æneæ in Baſ. Lateranen. ab Alexandro VII. conſtructæ. 15. 1. A. Olim erant in Eccleſia S. Hadriani. ibid.
In Baſ. Vatic. è Templo Salomonis Romam tranſvectæ. 81. 1. B. Medianæ portę ab Honorio I. argenti laminis coopertæ. 80. 1. C. A Saracenis direptæ, & à Leone IV. reſtitutæ. ibid. Ab Eugenio IV. æneæ earum loco ſuffectæ. ibid. 2. A.
Vanninus Thomas Vat. Baſ. Canonicus laudatur. 31. 2. C.
Varambona Gallus ſepultus in Vat. Baſ. 67. 2. B.
Vaticana Baſilica, illuſque deſcriptio. Vide Caput IV. pcg. 27. & ſeqq. in quo omnia minutim deſcribuntur. A Conſtantino M. ædificata. 30. 1. B. Abſidis deſcriptio. 32. 1. D. Muſivorum operum in Abſide olim extantium deſcriptio. 42. Sect. II. per tot. Altare maius à S. Sylveſtro conſecratum. 41. 2. B. C. Altaria. Vide ſuis locis. Area. 32. 2. C. Atrium. 35. 1. C. Feneſtræ. 34. 1. C. D. Fornices. 33. 2. A. Gradus. 99. 1. C. Januæ. 33. 2. B. C. D. Ichnographia antiquæ, & novæ Baſilicæ. 31. 2. B. Muſiva opera. 34. 2. C. Naves, & earum de-

deſcriptio. 32. 2. C. D. Nova Baſilica à Julio II. inchoata, & à Paulo V. ampliata. 41. 1. B. Pavimentum. 35. 1. C. Porticus, ſive Quadriporticus deſcriptio. 36. 1. A.B. 2. A.B. C. 37. 1.A. Sacrarium. 95. 1. C. Tectum tegulis ex ęre deaurato coopertum. 35. 1. B. Turris Cymbalaria. 37. 2. A. Valvæ argenteæ. 80. 1. C. Æneæ. ibid. 2. A. Donaria à Conſtantino M. prædictæ Baſ. oblata. 99. 2.B. C. D. 100. 1. 2. per tot. Reliqua quæ ad Vaticanam Baſilicam ſpectant vide in dicto Cap. IV. & ſuis locis.

Vaticanum unde dictum. 27. 1. D. Vaticanus collis cretoſus. 28. 2. B.

Vela ſuſpenſa in Muſivis operibus quid ſignificent. 153. 2. D. 154. 1. A. B. C.

Velis Palatii ianuas Reges occludebant. 153. 2. C.

S. Venantii Oratorium. 17. 2. C. Porticus. ibid.

Verſus qui erant in facie Vat. Baſ. marmore inſculpti in Cryptis Vat. aſſervantur. 103. 1. B.

Veſtiarium Neronis. 28. 1. D.

Veſtibulum Oratorii Sancta Sanctorum. 19. 2. B.

Veſtigia pedum à Chriſto Domino in cælum aſcendente impreſſa, nunquam deleri, nec tecto, vel fornice obduci potuerunt. 162. 2. per tot. 163. 1. A. B.

Via ad Amphitheatrum. 20. 2. A. Via antiqua, & nova ad Baſilicam S. Crucis. ibid. Via ad Liberianam Baſilicam. ibid. Via ad Portam Capenam, ſive S. Sebaſtiani. 20. 1. D.

Vicecomitis Nicolai ſepulcrum. 69. 2. B.

Vigilii Papæ ſepulcrum. 58. 1. D.

S. Vincentii Eccleſia, & eius deſcriptio. 66. 1. C.

S. Vincislai Regis Bohemorum altare ab Hyricone Epiſc. Olomucenſe erectum ac dotatum. 66. 1. B. Imaginum eiuſdem altaris deſcriptio. ibid. C.

Viſio, & apparitio B. Petri cuidam Preſbytero. 64. 2. A. B.

Viſio Innocentii III. de S. Franciſco Lateranenſem Eccleſiam ſuſtentante. 8. 2. B. Eadem de S. Dominico. ibid. C.

Vivarienſis Joannes Gallus Card. altare S. Martini ditavit. 73. 2. B.

Vrbani II. ſepulcrum. 56. 1. C.
- VI. ſepulcrum. 68. 1. D. 72. 1. C. 108. 1. D.
- VII. ſepulcrum. 72. 1. C.

Vrbanus V. Ciborium marmoreum ſupra aram maximam Lateranenſis Baſ. conſtruxit. 15. 2. B.
- VIII. terram erutam è Vat. Baſil. in iaciendis fundamentis pro collocandis quatuor æneis columnis ſupra Confeſſionem, in ſacris Cryptis recondidit. 107. 1. D. Leoninæ Vrbis partem novis mœnibus cinxit. 27. 1. C.

Vrna marmorea in Vat. Baſ. in qua credebatur requieſcere corpus B. Sylveſtri. 54. 1. B.

Vrnarum diverſa genera. 128. 2. C.

Vrſi de filiis Neapoleo altare S. Martialis reſtituit. 66. 2. C.
- Poncellus altare B. Blaſii Epiſc. & Mart. extruxit, ibique ſibi, ac ſuis ſepulcrum poſuit. 68. 1. C.

Vrſina de Vrſinis altare S. Martialis reparavit, ac dotavit. 66. 2. C.

Vrſini Caietani Card. marmorea effigies. 108. 2. B.
- Cardinales duo altare S. Joannis ad Fontes reſtaurârunt, dotemque auxerunt. 59. 2. C.
- Franciotti Card. ſepulcrum. 75. 1. A.

de Vrſinis Jordanus Card. Columnam Vitineam ferreis cancellis circumſepſit. 58. 2. D.
- Neapoleo reſtituit altare S. Salvatoris vulgò de Abundantia. 88. 1. C. Eiuſdem ſepulcrum. ibid.
- Rainaldi Card. ſepulcrum. 54. 2. D.
- Thomæ Card. ſepulcrum. 88. 1. D.
- Vrſina reparavit, ac dotavit altare S. Martialis. 66. 2. C.

Vrſinorum domus erexit, ac dotavit altare S. Salvatoris, vulgò de Abundantia. 88. 1. C.
- Familia duodecim Cappellas habuit in Vat. Baſ. 103. 2. B. Septem Cardinales ex eadem familia fuêre Archipresbyteri dictę Baſ. ibid.

Vrſinus Matthæus Card. in Baſ. Vat. ſepultus. 62. 2. B.
- Vrſus altare Sancti Paſtoris reſtituit, ac dotavit, ibique ſibi

ſe.

ſepulcrum elegit. *62*. 2. B.
S. Vrſulæ altare. 87. 2. B.

X

XEnodochium, ſive Eccleſia S. Gregorii in Platea, ſeu de Cortina. *99*. 1. D.
Xenodochium à B. Gregorio prope Vatic. Baſ. extructum. 40. 2. C. A Pio IV. dirutum. ibid. D.
Xenodochium ubi tredecim Peregrini quotidie ad menſam excipiebantur à Gregorio XIII. ampliatum. *98*. 2. B. C.
S. Xyſti I. altare à Paſchale I. erectum, marmoribus, ac Muſivis ornatum, ſub quo condita fuêre corpora Divi Xyſti I. Fabiani I. & Sergii II. 52.2.B.C.
Xyſtus III. Eccleſiam S. Laurentii in Agro Verano reſtauravit, & ornavit. 112. 2. B. C.
IV. Oratorium in Palatio Vaticano ædificavit. 78. 2. B. B. Mariæ Virg. ac SS. Franciſci, & Antonii Oratorium ornavit, dotavitque, duoſque inſtituit Beneficiatos, & duos Clerìcos in Vat. Baſ. *68*. 2. D. *95*. 1. D. 2. A Indulgentias aram D. Antonii viſitantibus impertivit. ibid. Eiuſdem ſepulcrum. *69*. 1. A.
Xyſtus V. Palatium Pontificium Lateranenſe vetuſtate dirutum auguſtiùs extruxit. 7. 2. A. In Vaticana Platea Obeliſcum erexit. *90*. 2. B. C. Porticum Baſilicæ Lateranen. ædificavit. 18. 1. C.

Z

ZEno Baptiſta Card. Oratorium prope Vat. Baſ. extruxit. *95*. 1. D.
Zeno Iſaurus S. Procopii Templum renovavit. 176. 1. C.

F I N I S.

Errata ſic reſtituantur.

In Præfatione lin. 15. *lege* & à me.

Pag. 1. col. 2. lin. 10. *lege* Præclara. p. 8. 2. l. 29. *lege* mole fulcivit. p. 13. 1. l. 18. ſedet. p. 13. 2. l. 6. Proconſul, forfice tondet. p. 17. 1. l. 39. attolluntur. p. 17. 2. *poſt numerum* 31. *lege* 32. Oratorium S. Ioannis Euangeliſtæ. 33. Oratorium S. Ioannis Baptiſtæ. p. 19. 1. l. 7. operis. p. 33, 2. l. 15. Monim. Part. I. p. 35. 1. l. 15. ſcenograph. p. 37. 2. l. 11. to- *delendum*. p. 44. 1. l. 27. viſitur p. 48. 2. l. 9. ſignumque. p. 53. 1. l. 17. ſeorſim. p. 55. 2. l. 39. Carolus, Rex ego; p. 60. 2. l. 27. Berardus. p. 62. 1. l. 5. Eccleſiaſticarum. p. 64. 1. l. 40. autem parte. p. 65. 1. l. 34. appoſitis. p. 69, 1. l. 26. Berardi. p. 85. 1. l. 4. Cometem. p. 101. 1. l. 14. inſumendo. p. 107. 2. l. 12. ſtabant. p. 108. 1. l. 42. Ardicini. p. 108. 2. l. 3. Ardicini. p. 109. 2. l. 42. lectione. p. 109. 2. l. 43. hic. p. 112. 2. l. 37. judico. p. 118. 1. l. 16. tropæum. p. 118. 2. l. 21. reperit. p. 120. 2. l. 32. Archivi p. 129. 1. l. 39. Faorniana. p. 144. 2. l. 15. Baſilicis. p. 153. 2. l. 33. à Beliſario tunc Romæ degente Pontificem, &c. p. 171. 2. l. 8. celeberrima. p. 173. 2. l. 14. reperit. p. 175. 2. l. 9. ſimulacris. p. 183. 1. l. 38. Monimentis Part. I. p. 184. 2. l. 23. Monimentis Part. I. p. 185. 1. l. 36. qui *delendum*.

Opera ab Auctore hactenus edita.

Conjecturæ de perpetuo Azymorum uſu in Eccleſia Latina, vel ſaltem Romana, quâ occaſione vox Fermenti in Melchiadis, & Siricii Decretis, ac in Epiſtola Innocentii I. Rom. Pont. aliique Veteres Eccleſiaſtici ritus declarantur. Romæ 1688. in 4.

Examen Libri Pontificalis, ſive Vitarum Romanorum Pontificum, quæ ſub nomine Anaſtaſii Bibliothecarii circumferuntur; cum Catalogo Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Bibliothecariorum juxta Chronologicum ordinem. Romæ 1688. in 4.

Parergon ad Examen Libri Pontificalis, ſive Epiſtola Pii II. ad Carolum VII. Regem Franciæ ab Hæreticis depravata, & à Launoiana calumnia vindicata. Romæ 1688. in 4.

Vetera Monimenna, in quibus præcipuè Muſiva opera, Sacrarum, Prophanarumque Ædium Structura, ac nonnulli antiqui Ritus, Diſſertationibus Iconibuſque illuſtrantur. Pars prima. Romæ 1690. in fol.

Diſſertatio Hiſtorica, An Romanus Pontifex Baculo Paſtorali utatur. Romæ 1690. in 4.

De Abbreviatorum de Parco Majori, ſive Aſſiſtentium S. R. E. Vicecancellario in Literarum Apoſtolicarum expeditionibus antiquo ſtatu, illorumve in Collegium erectione, munere, dignitate, prærogativis, ac privilegiis. Diſſertatio Hiſtorica. Romæ 1691. in fol.

De Incombuſtibili Lino, ſive Lapide Amianto, deque illius filandi modo. Epiſtolaris Diſſertatio. Romæ 1691. in 4.

Sacro-Hiſtorica Diſquiſitio de duobus Emblematibus, quæ in Cimelio Eminentiſs. & Reverendiſs. D. Gaſparis Cardinalis Carpinei aſſervantur, in quorum altero præcipuè diſceptatur, an duo Philippi Imperatores fuerint Criſtiani. Romæ 1691. in 4.

De Vocis correctione in Sermone VII. S. Leonis Magni de Nativitate Domini ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΥ ΔΩΡΗΜΑΤΙΟΝ, ſive Literulæ munuſculum. Romæ 1693. in 4.

De Sacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis Synopſis Hiſtorica. Romæ 1693. in fol.

Diſcorſo tenuto da N. N. nell' Accademia Fiſicomatematica Romana con occaſione della Cometa apparſa il Meſe d' Agoſto dell' Anno 1682. ed oſſervazioni ſopra di eſſa fatte in Roma. In Roma 1682. in 4.

Nuove Invenzioni di Tubi Ottici dimoſtrate nell' Accademia Fiſicomatematica Romana l' Anno 1686. ſotto nome di Carlo di Napoli. In Roma 1686. in 4.

Il Teatro de' Grandi. Diſcorſo Accademico. In Roma 1693. in 4.

Opera abſoluta, & nondum edita.

Sacrarum Imaginum Anno 1689. repertarum explicatio, cujus occaſione Formoſi Sanctiſſimi Pontificis Vita ex variis Auctoribus novâ methodo eſt concinnata.

Horæ Geniales, ſive Conjecturæ Campenſes.

Dell' Iſtituzione de' Cavaglieri dello Speron d'oro.

Lettera à Monſignor Nicolini Vicelegato d' Avignone, col diſtinto ragguaglio de' ſucceſſi nella ripulſa alla Dignità Cardinalizia, fatta dagl'Eminentiſſimi Signori Cardinali Taja, e Ricci.

Sacra Romæ Legatio Illuſtriſs. ac Excellentiſs. D. Joannis Landi pro Canonizatione Sancti Laurentii Juſtiniani, ſive brevis Hiſtorica Encomiaſtica narratio.

Familiaris Epiſtola ad Reverendiſs. Patrem D. Benedictum Bacchinum, &c. in qua nova quædam Philoſophia demon-

monſtratur, cujus occaſione Vita, & nonnulla præclara Geſta Regnantis Pontificis Innocentii XII. breviter enarrantur.

Inveſtigatio Hiſtorica de Cruce Stationali ad Reverendiſſimum P. Henricum de Noris, &c.

Opera inchoata, & nondum abſoluta.

VEtera Monimenta, in quibus præcipuè Muſiva opera, &c. à principio ſeculi VI. per totum ſeculum X. deſcribuntur. Pars II.

De Vicecancellario, ejuſque Munere, Officio, & Dignitate; cum copioſo S.R.E. Vicecancellariorum Catalogo.

De Dignitate, & præſtantia Secularis, & Inſignis Collegiatæ Eccleſiæ S. Laurentii in Damaſo de Vrbe.

De Terræmotibus Philoſophica, & Hiſtorica Narratio, cum eorundem, ac Cœleſtium Phænomenum, necnon diverſorum Terræ, Mariſque effectuum Chronologicâ deſcriptione ab anno 6. ante Chriſti Nativitatem.

De Sacris, Prophaniſque Dypticis.

De Sacris, Prophaniſque Calicibus.

De Sacrarum Imaginum uſu, earumque veneratione.

RARE 84-B
FOLIO 3203